

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Данијела М. Тошић

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Текст ове докторске дисертације ставља се на увид јавности,
у складу са чланом 30., став 8. Закона о високом образовању
("Сл. гласник РС", бр. 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010,
93/2012, 89/2013 и 99/2014)

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА:

Овај текст сматра се рукописом и само се саопштава јавности (члан 7. Закона о ауторским и сродним правима, "Сл. гласник РС", бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012).

Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим за упознавање са њеним садржајем пре одбране дисертације.

Ниш, 2019.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF LAW

Danijela M. Tošić

**CONTEMPORARY CONCEPT OF VIOLENCE
AGAINST WOMEN**

DOCTORAL DISSERTATION

Ниш, 2019.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:

Др Дарко Димовски, професор, Универзитет у Нишу, Правни факултет

Наслов:

Савремени концепт насиља над женама

Резиме:

Резиме докторске дисертације

Иако се о насиљу над женама данас говори много више и слободније него некада, ипак још увек постоји висока тамна бројка криминалитета код овог облика насиља, посебно насиља у породици, што би требало смањивати. У дисертацији су након анализе феноменологије насиља, а потом и етиологије, као и стања у нашој земљи, али и земљама бивше СФРЈ, дате анализе података до којих се дошло извршеним истраживањем. Све то заједно чини једну целину из које се може извући закључак које су то најслабије области у којима држава, али и друштво може предузети мере како би би спречила појаву насиља над женама или је смањила. Главни истраживачки циљ могао би се формулисати као трагање за статистичким подацима о феноменолошким и етиолошким карактеристикама насиља над женама, са посебним освртом на насиље у породици као најчешћи вид насиља над женама. Научним истраживањем требало би утврдити степен напретка у развоју друштва у погледу признавања људских права свима и под једнаким условима.

Феноменологија насиља над женама требало би да покаже који су то основни облици насиља са којима се жене суочавају и да ли

су оне изложене том виду насиља само зато што су жене или се не ради о родно заснованом насиљу.

Упоредно правна анализа насиља показала би са којим се то тешкоћама суочавају земље у окружењу по питању насиља над женама. Да ли је у свим овим земљама насиље у породици кривично дело или не, које су казне предвиђене за насилника.

На крају, на основу теоријских анализа, али и емпиријског истраживања биће наведене мере превенције и начини да се насиље над женама смањи у друштву.

Научна област:

Правне науке

Научна
дисциплина:

Криминологија

Кључне речи:

Насиље у породици, егзогени фактори, ендогени фактори, Закон о спречавању насиља у породици

УДК:

343.5: 343.9 (043.3)

CERIF
класификација:

S 160 Криминологија

Тип лиценце
Креативне
заједнице:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Dr Darko Dimovski, professor, University of Nis, Faculty of law

Title:

Contemporary concept of violence against women

Abstract:

Text of the Abstract

Although violence against women is now spoken more freely than ever, there is still a high dark figure of crime in this type of violence, especially domestic violence, which should be reduced. After the analysis of the phenomenology of violence, and then the etiology, as well as the situation in our country, as well as the countries of the former SFRY, the analysis of the data obtained by the performed research is presented in the dissertation. All of this together makes one of the whole from which one can draw the conclusion that it is the weakest areas in which the state, but also the society can take measures to prevent the occurrence of violence against women or reduce it. The main research objective could be formulated as a search for statistical data on the phenomenological and etiological characteristics of violence against women, with particular reference to domestic violence as the most common type of violence against women. Scientific research should determine the degree of progress in the development of society in terms of recognizing human rights for all and under equal conditions.

The phenomenology of violence against women should show what are the basic forms of violence that women face and whether they are exposed to this type of violence simply because they are women or

are not gender-based violence.

A comparative legal analysis of violence would show what difficulties the countries in the region face regarding the issue of violence against women. Whether in all these countries domestic violence is a criminal offense or not, what are the penalties provided for the perpetrator?

Finally, on the basis of theoretical analyzes and empirical research, the prevention measures will be outlined and ways to reduce violence against women in society.

Scientific
Field:

Law

Scientific
Discipline:

Criminology

Key Words:

Domestic violence, exogenous factors, endogenous factors, the Law on the Prevention of Domestic Violence

UDC:

343.5: 343.9 (043.3)

CERIF
Classification:

S 160 Criminology

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
ГЛАВА I	
ТЕОРИЈСКА АНАЛИЗА - Насиље као појава уопште и насиље над женама – социолошки, кривичноправни и криминолошки контекст	
1. Положај жена у историјском дискурсу.....	5
2. Жене у савременом друштву.....	27
2.1. Жене и репродуктивна права.....	27
2.2. Жене у политици.....	31
3. Појам криминалитета насиља.....	33
4. Предрасуде о насиљу.....	38
5. Тамна бројка насиља над женама.....	43
6. Родна равноправност у контексту насиља над женама.....	45
7. Међународноправни документи о заштити жена од насиља.....	47
8. Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у земљама бившег јединственог југословенског правног простора.....	62
8.1. Република Словенија.....	64
8.2. Република Хрватска.....	72
8.3. БЈР Македонија.....	84
8.4. Република Босна и Херцеговина.....	93
8.5. Република Црна Гора.....	113
9. Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у Републици Србији.....	125
9.1. Кривичноправна заштита.....	125
9.2. Грађанскоправна заштита.....	138
9.3. Остали облици правне заштите.....	144
10. Феноменолошки показатељи насиља над женама.....	157
10.1. Обим, структура, структуралне промене и динамика насиља над женама.....	157
10.2. Поједини облици насиља над женама.....	164
10.2.1. Насиље у породици.....	164
10.2.2. Убиство женског детета.....	176
10.2.3. Обрезивање женске деце.....	178
10.2.4. Отмица девојке.....	182
10.2.5. Трговина женама.....	184
10.2.6. Насиље над женама у рату.....	195
10.2.7. Насиље на раду.....	207
10.2.8. Криминалитет прогањања.....	218
11. Етиологија насиља над женама.....	222
11.1. Биолошке, психијатријске, психолошке, социолошке и феминистичке теорије о насиљу над женама.....	224
11.2. Егзогени криминогени фактори насиља над женама.....	233
11.2.1. Индустријализација и урбанизација као фактори утицаја на насиље над женама.....	234
11.2.2. Друштвена покретљивост и насиље над женама.....	237
11.2.3. Економске прилике и насиље над женама.....	239
11.2.4. Религија и насиље над женама.....	246

11.2.5. Суседство и насиље над женама.....	250
11.2.6. Породица као фактор насиља над женама.....	253
11.2.7. Средства масовне комуникације и насиље над женама.....	278
11.3. Ендогени фактори.....	287
11.3.1. Интелигенција.....	288
11.3.2. Темперамент.....	291
11.3.3. Карактер.....	292
11.3.4. Емоције.....	296
11.3.5. Склоности и навике.....	298
11.3.6. Ставови и схватања.....	299
11.3.7. Мотиви.....	302
11.3.8. Ментални поремећаји.....	305
11.3.9. Психопатије.....	308
11.4. Социо-патолошке појаве као узрок насиља над женама.....	312
11.4.1. Алкоголизам.....	312
11.4.2. Наркоманија.....	323
11.4.3. Проституција.....	328

ГЛАВА II

ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА

1. Background истраживања насиља над женама.....	341
2. Предмет и циљ истраживања.....	345
3. Резултати истраживања.....	348
3.1. Резултати истраживања у Основном суду у Нишу.....	349
3.2. Резултати истраживања у Вишем суду у Нишу.....	394

ГЛАВА III

МЕРЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ

1. Мере формалне друштвене контроле.....	410
2. Мере неформалне друштвене контроле.....	419

ЗАКЉУЧАК.....	423

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ.....	428

БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	445

„Све почиње још у породици – прво не смеш да говориш јер си девојчица, касније не смеш да говориш јер се тобом нико неће оженити, још касније не смеш да говориш јер си млада у кући. Коначно, можда ти се и укаже прилика да проговориш, али не говориш јер си заборавила како“.¹

УВОД

Насиље је постало део људске свакодневнице. Не прође ни дан, а да се не говори о неком облику насиља. Насиље се најпре одређује као негативан утицај на основне људске потребе (или живот) који се може избећи, а који ограничава потенцијалну могућност задовољења тих потреба. То је све оно што вређа темељна права особа, напад на физички интегритет и достојанство.²

Насиље увек значи и употребу силе. С обзиром на то, оно се може дефинисати на више начина. Пре свега, насиље је свака делатност којом се непосредно, блиско и стварно угрожава телесни и духовни интегритет пасивног субјекта.³ Оно значи употребу силе, претње или злоупотребу моћи према другом лицу.⁴ Сила је употреба физичке, механичке или друге снаге у циљу сламања отпора неког лица, као и примена хипнозе или омамљујућих средстава у циљу да се неко лице против своје воље доведе у стање где се онеспособи за отпор и тако натера да нешто учини, не учини или трпи против своје воље. Она може бити апсолутна или компулзивна, непосредна или посредна⁵. Претња је зло које се најављује, тј. ставља у изглед да ће бити учињено ако се не поступи по захтеву лица које врши принуду.⁶ На сличан начин као и претходне дефиниције и Бошковић дефинише насиље које, по њему, представља и „дрску и безобзирну примену физичке силе, противправног угрожавања интегритета човека и других јавних добара и друштвених вредности. Као битна обележја наводе се склоност ка иживљавању без разумног повода, принуђавање другог да трпи такво понашање чиме се тешко вређа његово достојанство или угрожава физички интегритет.“⁷

¹ Women 2000, An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South Eastern Europe and the NIS, International Helsinki Federation for Human Rights and IHF Research Foundation, 2000.

² Портал сексуална едукација младих, новински чланак, *Насиље: Пар ријечи о насиљу и ненасиљу* - <http://www.sezamweb.net/hr/nasilje/> приступ 15.10.2016.

³ Д.Јовашевић, В.Ђурђић, *Кривично право – посебни део*, Номос, Београд, 2006.године, стр.101.

⁴ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *Криминологија*, Пеликан принт, Ниш, 2009.године, стр.111.

⁵ Д.Јовашевић, *op.cit.*, стр. 48

⁶ *Ibid.*

⁷ М.Бошковић, *Криминологија*, Правни факултет Нови Сад, 2012.године, стр.112.

Као негативна друштвена појава, насиље је присутно у свим друштвима, без изузетка. У савременом друштву само се повећава број дела која се могу учинити применом насиља, али се и препознају посебне категорије лица као жртве, којима у прошлости није придаван потребан значај. Насиље према женама дуго није било препознато као посебан облик насиља. Насиље према жени, породично насиље, као најчешћи вид насиља припадало је приватној сфери, а право на приватност је дуго било једно од права које је забрањивало задирање у живот породице. Међутим, када се увидело да оно што се дешава у породици има облике насиља и опасне, понекад и по живот кобне последице на живот чланова, у извесној мери дозвољена је интервенција државе. Захваљујући бројним женским покретима који су се појавили 60-их и 70-их година двадесетог века, питању породичног насиља придаје се све већи значај.

Насиље према женама није само насиље у породици. Насиље у породици је један од најчешћих облика насиља према женама и то родно заснованог насиља (жена је жртва због свог пола), али постоје и други видови насиља у којима се жене појављују као жртве. Савремени концепт насиља према женама обухвата сва она дела која се врше према женама, пре свега због пола. Жене се често јављају као жртве сексуалних деликата. Посебно осетљиву групу, подобну да постане жртва насиља, и то пре свега сексуалног, чине жене за време рата, јер и поред свих права, у рату, жена „припада“ мушкарцу и њеним повређивањем, не повређују се њена права, већ је то вид освете мушкарцу, припаднику друге националности. Чешће од мушкараца, жена је на свом радном месту у већој опасности да постане жртва сексуалног узнемиравања и злостављања. Трговина женама, као вид насиља према женама, посебно је присутна у савременом друштву и представља један од „најуноснијих“ послова за оне који се баве овим видом криминала. Обрезивање женске деце, такође је један од начина кршења основних људских права, али начина који је и даље у великој мери присутан у свету, окрутан, а најгоре од свега је што се жене, које су и саме жртве, често јављају као извршиоци ових дела.

Структурално, рад је подељен у једанаест глава, уз увод и закључна разматрања. То су: 1) Положај жена у историјском дискурсу, 2) Жене у савременом друштву, 3) Појам криминалитета насиља, 4) Предрасуде о насиљу, 5) Тамна бројка насиља над женама, 6) Родна равноправност у контексту насиља над женама, 7) Међународноправни документи о заштити жена од насиља, 8) Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у земљама бившег јединственог југословенског правног простора, 9) Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у

Републици Србији, 10) Феноменолошки показатељи насиља над женама, 11) Етиологија насиља над женама.

У раду се у глави *Положај жена у историјском дискурсу* после уводних разматрања даје анализа положаја жена кроз историју, почев од првобитних људских заједница, преко старог, све до средњег века. Биће посматран положај који су жене имале у најстаријим, али и најзначајнијим људским цивилизацијама, попут Рима, Грчке, Вавилона и Египта. Иако се Грчка, тачније Атина, сматра колевком демократије то се не може рећи за жену и њен положај у њој. У раду ће бити анализиран положај жене пре и после удаје, право на образовање, на развод, начин наслеђивања, право да самостално закључује уговоре, да се појави пред судом као сведок. Очекивало би се да се заједно са напредовањем друштва поправља и положај жене. Међутим, средњи век, најмрачније доба историје, прожето је у великој мери религијом која је жену у потпуности обесправила и изједначила са дететом. У овом делу биће анализиран положај жене у Франачкој, Византији, Немачкој, Енглеској и Француској. На крају дела, биће дата анализа положаја жене у Србији почев од Жичке хрисовуље краља Стефана Првовенчаног, преко Карађорђевог законика, Српског грађанског законика, све до Сретењског и Видовданског устава.

Други део дисертације *Положај жене у савременом друштву* представља наставак претходног и садржи два дела у којима су посебно разматрана она права која су женама највише и била ускраћивана током историје, а то су репродуктивна права, и то право на абортус, и права жена на учешће у јавном животу, будући да је дуго јавна сфера за жену била забрањена и да је њено место било у породичној сфери.

Трећи део дисертације *Појам криминалитета насиља* даје основне дефиниције криминалитета насиља, али и основне поделе криминалитета насиља, с освртом на облике који ће у даљем раду бити анализирани.

Четврти део дисертације *Предрасуде о насиљу* уводи нас у основне предрасуде које постоје о насиљу над женама и које су спречавале побољшање њиховог положаја. Предрасуде о насиљу биће груписане у неколико категорија у зависности да ли оправдање за насилника проналазе у биолошким карактеристикама жене, у друштву или личности насилника.

Пети део дисертације *Тамна бројка насиља над женама* полази од чињенице да је код насиља над женама, пре свега насиља у породици присутан велики проценат дела која никада не буду пријављена. У делу ће бити анализирани основни разлози због чега је тако и шта то што жртву спречава да пријави насилника и заштити себе.

Шести део дисертације *Родна равноправност у контексту насиља над женама* бави се анализом чињенице да је родна равноправност циљ коме данашње друштво тежи, али да је управо због те неравноправности која постоји у друштву и која се не може негирати, насиље над женама присутно у толикој мери. Такође указује да родне улоге које друштво додељује мушкарцима и женама, намећу одређена очекивања сваком полу. Од жене се очекује да буде послушна, да води рачуна о кући и породици, да постане мајка. Остваривањем родне равноправности у друштву у потпуности би се признала женска права као људска права и међусобно би се уважавале потребе и одговорности мушкараца и жена.

Седми део дисертације *Међународноправни документи о заштити жена од насиља* бави се најзначајним документима донетим на нивоу међународне заједнице и то на нивоу Уједињених нација, али и Европске уније. У овом делу биће анализирана Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Опциони протокол о елиминисању свих облика дискриминације жена, Декларација о елиминацији насиља над женама, Пекиншка декларација и платформа, Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи 1993. године. Поред ових биће анализирани и други значајнији међународноправни документи донети на нивоу Европске уније, као и Савета Европе.

Осми део дисертације *Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у земљама бившег јединственог југословенског правног простора* даје анализу заштите жена у земљама бивше Југославије, почев од Словеније, Хрватске, Македоније, БиХ до Црне Горе.

Девети део дисертације *Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у Републици Србији* даје анализу заштите жена од насиља у нашој земљи. Најпре се даје историјскоправни преглед насиља у породици, затим анализа Кривичног закона из 2002. године, потом следи преглед позитивноправне регулативе насиља у породици по Кривичном закоником. Насиљу у породици, поред кривичноправне, пружа се и грађанскоправна заштита, тако да је дата анализа Породичног закона. У овом делу анализира се и улога других институција у пружању заштите и то Центра за социјални рад, полиције, здравствених установа. На крају дела обрађен је нови Закон о спречавању насиља у породици и неке његове најзначајније одредбе.

Десети део дисертације *Феноменолошки показатељи насиља над женама* анализира најпре обим, структуру, структуралне промене и динамику насиља над женама, а затим и поједине облике насиља у којима се жене јављају као жртве и то насиље у породици,

насиље над старим и нејаким лицима, убиство женског детета, образивање женске деце, отмица девојке, трговина женама, насиље над женама у рату и насиље на раду.

Једанаести део *Етиологија насиља над женама* полази најпре од најпознатијих теорија које су покушале да објасне узроке насилничког понашања, а потом полазећи од поделе фактора на егзогене и ендogene, даје анализу неких од најзначајнијих фактора, за које ауторка сматра да могу утицати на појаву насилничког понашања. Сваки од ових фактора најпре се сагледава уопштено, а затим кроз призму насиља над женама.

Други део докторске дисертације носи назив *Емпиријска анализа* и у њему су представљени резултати добијени истраживањем.

Емпиријски део истраживања биће спроведен у Основном и Вишем суду у Нишу, јер су дела која ће бити предмет анализе у надлежности ових судова. Критеријуми за одређивање узорка предмета емпиријског истраживања биће:

1. Да је донета правноснажна судска одлука за неко од кривичних дела обухваћених истраживањем,
2. Да су обухваћени пресуђењима, у временском периоду од 2006. до 2015. године.

Циљ рада је истраживање феноменолошких и етиолошких карактеристика насиља над женама.

У раду су постављене одређене хипотезе које ће спроведеним истраживањем бити проверене. Методи коришћени приликом истраживања су метод посредног посматрања, као и метод анализе садржаја, односно кривичних предмета у којима су вођени кривични поступци за кривична дела обухваћена истраживањем и анализа правноснажних пресуда донетих у Основном и Вишем суду у Нишу. Даље ће бити дата анализа добијених резултата истраживања и њихов научни значај, као и да ли су спроведеним истраживањем постављене хипотезе потврђене.

У завршном делу рада, на основу добијених података биће предложена решења за унапређење положаја жена у друштву, као и превенцију насиља над женама.

1. Положај жена у историјском дискурсу

Посматрајући подређен положај жене кроз историју, оправдано се може поставити питање у ком временском периоду је друштво почело да жену посматра као „други пол“, као потчињену. Историјски посматран положај жене, само потврђује

чињеницу да је неравноправност полова присутна од најстаријих времена људског друштва.

У примитивним друштвима, положај жене разликовао се међу племенима, али је био нижи од положаја који је у друштву имао мушкарац. У ловачким друштвима већи је углед уживао мушкарац ловац него жена. Положај жене се почео погоршавати са појавом земљорадње, сточарства. Друштва се настањују и постају седелачка. Оваквим друштвима, ради њиховог очувања потребни су потомци, због чега репродуктивна улога жене нарочито долази до изражаја. Жени се одузимају сва права, најпре наследна и сродство се рачуна по мушкој линији. Она постаје имовина мушкараца, који може да је уступи другоме „из гостопримства.“⁸ Чињеница да је жена сама у присуству неког мушкараца сматра се знаком њене раскалашности. Посебан облик виктимизације жена, специфичан за ова друштва јесте јавна дефлорација невесте на њеној свадби, пред свима од стране старешине.⁹

У примитивним друштвима били су присутни и разни табуи везани за жену, тј. трудноћу и рађање. Поред тога што је женама за време трудноће било забрањено да полно опште, додирују змије и мртаце, њихово дете извесно време после рођења нису смели да виђају непознати.¹⁰

Иако постоје теорије о гинекократији, такво друштво је изгледа створено на основу разних митова, а не реалних историјских чињеница. Грчка, Рим, Египат – древне светске цивилизације које су дале велики допринос данашњем друштву у многим областима, не могу се похвалити повољним положајем жене у њима. Исти је случај и са државама средњег века.

О томе, да жена није увек била у подређеном положају у односу на мушкараца, говоре заступници теорије о матријархату.

У свом делу „Порекло породице“ Енгелс, узрок потчињеног положаја жене проналази у појави приватне својине. Наиме, он заступа тезу о постојању матријархата, иако се у последње време истиче, да постојећа доказна грађа, говори у прилог томе да матријархат у друштву није постојао, а да су заступници матријархата своја схватања темељили више на митовима, него на реалној историјској грађи.¹¹

⁸ Код Ескимана (В.Николић-Ристановић, *op.cit.* стр.14)

⁹ *Ibid.*, 15

¹⁰ Д.Пантић, *Опита правна историја – цивилизације, државе правни системи и кодификације*, Београд – Пале, 2001.године, стр.21

¹¹ В.Николић-Ристановић, *Жене као жртве криминалитета*, Научна књига, Београд, 1989.године, стр.13

Поред Енгелса који је приватну својину сматрао основним кривцем за подређен положај жене, теорију о матријархату заступао је и Бахофен (који је и њен творац, док је Енгелс само детаљније разрадио), као и Морган. Међутим, Бахофен је закључак о постојању матријархата (друштва у коме доминирају жене) извео на основу постојања матрилинеарности (рачунања наследног права по женској линији), а тог су се његовог закључка касније придржавали и остали научници (између осталих и Енгелс). Али, чињеница да се сродство рачуна по женској линији, не значи да су у друштву владале жене, јер постојећа доказна грађа показује да су за политичке вође у тим друштвима увек бирали мушкарци,¹² што не иде у прилог тврдњи да се ради о друштву у коме владају жене. На тај начин су савремени научници оповргли Енгелсову тврдњу о приватној својини као узроку неједнаког односа између полова.

Први облик породице чије је постојање поуздано утврђено јесте паналуа¹³ која се појавила на Хавајским острвима. Ова породица, настаје тако што група мушкараца одлази у другу групу и жени се девојкама из те групе. Брак је и даље групни, јер су девојке заједничке жене свих мушкараца и обратно, али га карактерише егзогамија, јер се полни односи врше између припадника различитих група.¹⁴ Због немогућности утврђивања очинства у групном браку, али и непознавања улоге оца у зачећу детета, сродство се рачунало по мајци.

Бахофен је, средином 19. века објавио дело под називом „Материнско право“, у коме је дошао до закључка о постојању матријархата, тј. гинеократије (потпуног владања жене)¹⁵, полазећи од рачунања сродства по мајци и анализе грчких митова. Међутим, данас се готово са сигурношћу, може тврдити, да без обзира на већи или мањи углед жене у друштву, друшто о коме говори Бахофен, никада није постојало.

Положај жене у робовласничком друштву најбоље се може анализирати посматрањем највећих робовласничких држава тог доба – Вавилона, Египта, Рима и Грчке.

¹² *Ibid.*

¹³ У литератури се могу пронаћи тврдње о постојању крвнородничне породице, у којој су се сви припадници групе делили у три групе – прву групу чинили су старци и старице, другу мушкарци способни за рад и жене способне за рађање, и трећу групу су чинили девојчице и дечаци. Полни односи су били забрањени између припадника различитих група, али унутар групе нису били забрањени. Брак који је склапан у овим породицама називан је ендогамом. Међутим, постојање овакве породице није поуздано утврђено. С. Шаркић, *Историја државе и права*, Правни факултет у Новом Саду, 2012. године, стр.25

¹⁴ *Ibid.*, 26

¹⁵ *Ibid.*, 27

Жена у Вавилону

У Хамурабијевом законнику, брачни и породични живот био је детаљно регулисан. Из самих одредби законика може се видети да положај жене није био најповољнији, али се исто тако не може рећи да је најнеповољнији положај жена имала у доба Хамурабија.

Жена је имала правну и пословну способност, на суду се могла појавити као сведок, закључивати уговоре, а после развода је могла постати старатељ деце и имати сопствену имовину.

До доношења законика, брак је био регулисан обичајним правом, док је Хамурабијев законик прописао да је брак врста уговора који је обавезан и за чије је склапање потребна сагласност родитеља младенаца. Преласком у мужевљевоу кућу, муж није постајао власник жениног мираза (шерикту), већ је једино њиме управљао, док је својину задржавала жена. Жена би мираз изгубила једино услед њене кривице за развод брака. После њене смрти, мираз је припадао деци.¹⁶ У случају развода без женине кривице или смрћу мужа, мираз је остајао жени. Поред поклона, који је младожења давао невестином оцу (тихату), муж је и жени за време брака давао поклоне у покретним и непокретним стварима (нудуну), како би је материјално обезбедио уколико умре пре ње. Уколико жена не добије нудуну, код наслеђивања би јој припадао једнак део наследства као и деци.¹⁷

У Вавилонском царству, брак се закључивао између младожење и невестиног оца, тј.брата. Да би невестин отац био сигуран да ће до брака доћи, младожења је пре закључења уговора давао тирхату,¹⁸ који би изгубио уколико би одустао од брака. Уколико би невестина страна одустала од брака морала је да врати двоструки износ тирхатуа. Мираз је био обавезан, жена није могла да га отуђује, а зависио је од материјалних могућности невестине породице.

Развод брака женином кривицом значио је смрт утапањем. Жена је могла да се разведе само ако је муж понижава или „јакo занемарује“, када без разлога напусти кућу и завичај и када услед њене болести у кућу доведе другу жену.¹⁹ Прељуба је, као

¹⁶ *Ibid*, 38-39

¹⁷ С.Шаркић, *op.cit.*, стр.39

¹⁸ свадбени дар

¹⁹ Д.Николић, *Фрагменти правне историје*, Институт за правна и друштвена истраживања Правног факултета, Ниш, 1997.године, стр.71

кривично дело против брака и породице, строго кажњавана када је учињена од стране жене и то смрћу. О прелјуби мушкарца се у Законику не говори.

Иако је важила моногамија, када је реч о браку, постојао је један случај, када је закон допуштао да муж закључи други брак. То је допуштено у случају када узорна супруга није родила децу. Поред закључења брака са другом женом, она може дозволити мужу и да доведе робињу која ће му родити децу, али може и захтевати развод брака. Уколико муж понижава жену, суд може жени дозволити да га напусти. Жена, без одлуке суда не сме да напусти мужа.

Законик дозвољава жени ратног заробљеника да оде у кућу другог, уколико у кући првог нема довољно средстава за живот, у супротном ће бити кажњена бацањем у воду. Уколико се ратни заробљеник појави, жена је дужна да му се врати, док деца из другог брака остају са оцем. Жена није била дужна да се врати мужу уколико је он „извргао руглу“ свој завичај.²⁰

У вршењу родитељског права, мајка није била једнака са оцем. Сву власт имао је отац, који је чак могао да децу прода у ропство. Тек након његове смрти власт је припадала мајци или најстаријем брату. Међутим, Хамурабијев законик је ограничио продају деце у дужничко ропство до три године.

У погледу наслеђивања, наслеђују само синови, јер кћерима припада мираз. Али кћерима које нису добиле мираз (тзв. посвећенице у храму), припадала је трећина наследног дела који су добијали синови.²¹ Међутим, како се оне нису смеле удавати, после њихове смрти имовина се враћала њиховој браћи.

Жена у Египту

Жена у Египту имала је најповољнији положај у то доба. Поред високог угледа и правне и пословне способности, жена је могла слободно да располаже својом имовином. После смрти мужа жена је могла да постане старешина породице. Иако је развод брака био слободан, у литератури се наводи да је било мало развода, бракови су били стабилни, а до данас није пронађен ниједан документ о разводу.²² Управо се у тој правној и пословној способности огледала једнакост жене и мушкарца, због чега је жена могла да се бави било којим послом. Као најпознатије жене Египта наводе се

²⁰С.Шаркић, *op.cit.*, стр.39

²¹*Ibid.*

²²Д.Николић, *op.cit.*, стр.56

Хатшепсут и Клеопатра. Жена је могла да буде и владар државе и породични старешина.²³ Наследно право није правило разлику између синова и кћери оставиоца, због чега су се у улози наследника равноправно са мушком, јављала и женска деца.

Мушкарцу је било допуштено да има и робиње, уколико је могао да их издржава. Ако је његова жена неплодна, робиња је могла да му роди дете које се сматрало пуноправним наследником.²⁴ Наслеђивање је, као и праћење порекла, вршено преко мајке, али то значи да је жена била у бољој и доминантијој позицији у односу на мушкарца.

Ступањем у брак, жена није губила право да располаже својом имовином, могла је да је остави деци, али је имала и право да дете лиши наследства.²⁵ Приликом ступања у брак постојала је потпуна слобода код избора партнера. Није се захтевала сагласност мушких сродника, а такође, оно што карактерише брак у Египту је и одсуство верске свечаности, тј. обавезе склапања брака у присуству свештеника.

У случају развода, уколико је он покренут од стране супруга, он је губио право да поднесе тужбу за поклоне које је учинио жени и морао је да плаћа одређену суму у виду алиментације бившој супрузи, све док се она поново не уда, или не затражи да он престане са плаћањем. После развода, деца су остајала са мајком у кући, осим ако је кућа била у власништву мужевљеве породице.²⁶

Ауторитет родитеља над децом је постојао, али не у толикој мери као у Риму. Отац није имао право да располаже животом своје деце и због убиства детета био је кажњаван. Уколико је жена била трудна приликом извршења неког дела, чекало се да се она породи како би се казна над њом извршила.

Оно што посебно карактерише Египат јесте неважење правила о забрани породичне заједнице међу блиским сродницима, због чега је у овом друштву велики број инцестуозних бракова, пре свега између браће и сестара. Инцест је био дозвољен у краљевској породици, али је био присутан и међу обичним људима који су се угледали на своје владаре и прихватили њихов начин понашања.

²³ Д.Пантић, *op.cit.*, стр.47

²⁴ М.Шкорић, *Инцест у старом Египту*, Социолошки преглед, vol.XXXIX (2005), no.4, стр.431-442, стр.433

²⁵ В.Смиљанић, Правни сустав древног Египта, <https://www.starapovijest.eu/pravni-sustav-drevnog-egipta/>, приступ 24.12.2017.године

²⁶ J.Mark, *Women in Ancient Egypt*, <https://www.ancient.eu/article/623/women-in-ancient-egypt/>, приступ 24.12.2017.године

Формално-правно посматрано, положај жене у Риму био је неповољнији него у старој Грчкој. Али, уколико се сагледа фактички положај жене, може се закључити да је она била у далеко повољнијем положају у односу на грчку жену. Пре старе Републике жена је била потчињена наследном добру у друштву у коме је владало патријархално право. Да не би долазило до умањења имовине, жена се ставља под власт татора који располаже њеном имовином. Татор жене је најпре њен отац или други мушки сродник уколико нема оца. Након удаје, она прелази у власт мужа, при чему је у правима изједначена са једном од његових кћери. Муж има власт над њеном личношћу, као и над њеним материјалним добрима. Оног тренутка када се жена уда, сва права прелазе на мужа, и отац губи право над њеном имовином. Да би се заштитили интереси њених родитеља, у римском праву уведен је посебан облик брака „*sine manu*“, према коме муж добија право само над женином личношћу, коју дели заједно са татором, док женина имовина и даље зависи од татора.²⁷

Послови које жена не може да закључи без одобрења татора, таксативно су наведени и то су: закључење брака са манусом, отуђење *res mancipi* (земља и остала средства за производњу), пријем наслеђа, ослобођење робова, свечано опраштање дуга и давање мираза. Остале послове могла је самостално да закључује.²⁸

У Риму су постојала два облика брака, брак са манусом који је био карактеристичан за више друштвене слојеве и чијим закључивањем је жена долазила под власт мужа и брак без мануса који је био распрострањен међу плебејцима, а карактерисао га је равноправнији однос супружника.²⁹ Док је у старом Риму развод био ретка појава, касније су разводи учестали, што је за последицу имало детаљније регулисање ове материје (разликују се споразумни развод, једнострани раскид без кривице, раскид због кривице и једнострани отказ без разлога). Прељуба је била различито третирана, у зависности од тога да ли је учињена од жене или мушкарца. Уколико је жена учинила прељубу, постојала је могућност подношења јавне тужбе (*actio popularis*), јер се радило о кривичном делу. Оваквој одговорности жене није била једнако постављена одговорност мушкарца.

²⁷*Ibid.* стр.124

²⁸ О.Станојевић, *Римско право*, Службени лист СЦГ, Београд, 2003.год., стр.170

²⁹*Ibid.*, стр.185

У случају развода, мираз је по претпоставци *preasumptio Muciana* припадао мужу. Једностраном изјавом воље, жена није могла да се разведе (репудијацијом), али зато постоје извори који сведоче о томе, да је у неким годинама забележено на десетине процеса, женама које су отровале мужеве. Каже се да је то „женски *repudium* на римски начин“.³⁰

У осталим правима жена у Риму била је у бољем положају у односу на жене у Грчкој. За разлику од грчке жене, није затварана у посебне одаје, већ је живела у атријуму (средишту стана). Она се стара о раду робова. Васпитање деце је њој поверено и она је господар домаћинства. Може да иде у позориште, присуствује прославама, када је мушкарци сретну на улици пропуштају је да прва прође. Временом се и законски статус жене променио и прилагодио њеном фактичком положају. Туторство жене се укида, отац добија обавезу да јој одреди мираз који не може да припадне мужу ни у случају развода. Мајка се изједначава са оцем, када је реч о обавези деце да поштују родитеље, док се 178. године уводи и право да мајку наслеђују њена деца.³¹ Кћерка има право да наслеђује равноправно као и њена браћа.

Међутим, поред свих ових права која су јој дата, жена није имала грађанско правну способност. Није имала политичку и правну способност да јавно делује. Није могла ни да састави тестамент. Код жена то изазива револт и оне се деле у две групе, једну која одлучује да и даље поштује традиционалне вредности као и њихове прабаке и другу која одлучује да не признају ниједну. Тада долази до моралног суноврата римског друштва, повећања броја развода, као и броја жена које не желе материнство. Жене се у већој мери одају блуду, док се неке матроне чак уписују у проститутке како не би биле ометане у разврату.³² Све ово утицало је и на књижевност која је почела да жену описује на сатиричан начин. Дакле, у старом Риму, жена није имала права и место јој је било у приватној сфери, док је у новом Риму жена еманципована, али лажно, без реалних могућности да било шта учини како би променила свој положај.³³

Прељуба жене била је кажњавана смртном казном, као и опијање вином. Колика је заштита пружана оцу, као старешини породице, може се увидети и из чињенице да је због подизања руке на оца, следила смртна казна за сина.³⁴

³⁰*Ibid.* стр.193

³¹ до тада су предност над њеном децом имали мушки сродници по оцу

³²С. Бовоар, *op.cit.*, стр.128

³³*Ibid.*

³⁴О.Станојевић, *op.cit.*, стр.173

Грчка, тј. Атина сматра се колевком демократије. Међутим, та демократија није важила за све. У литератури се чак могу наћи и тумачења која демократију не дефинишу као управљање народа, већ као управљање народом.

У Атини, жена је потпуно била искључена из јавне сфере. Њено место било је резервисано у кући, њена улога била је брига о деци, имовином није имала право да располаже – пре удаје то је чинио отац уместо ње, после удаје ту улогу преузима муж.

Жена није имала правну, ни пословну способност, није могла бити сведок на суду. Она је у подређеном положају и док је неодата, и у браку, и касније после развода или смрти мужа (који је чак тестаментом могао одредити за кога ће се она удати после његове смрти). Како су живе у посебном делу куће, нису излазиле на улицу, нити ишле у храмове, клониле су се сусрета са лицима која нису чланови породице, а када би изашле биле су под надзором државних функционера. Према Атињанима, жена је требала да излази из куће у оном добу „када се мушкарци не питају чија је жена, већ чија је мајка“.³⁵ Као господарица разбоја и преслице, она је са преслицом и сахрањивана.

Мушкарац који није био у браку сматран је неморалним и стога није могао да обавља неке државне функције.³⁶ Брак је закључиван обичним уговором (енги) између младожење и невестиног старешине породице (отац или брат – кириос). Мираз није био обавезан, али је даван. Солон је забранио мираз и наредио да невеста може да донесе само три хаљине и намештај „који не стоји много“.³⁷

Образовање жена у Атини није постојало и жене нису могле учествовати у расправама о „суштеству, бићу, идејама – јер то није било својствено женском роду“.³⁸ Једине образоване жене биле су хетере.³⁹ Али без обзира на образовање, због слободног начина живота, морално су биле осуђиване од друштва и за њих је важила забрана уласка у легалну брачну заједницу и забрана рађања деце.⁴⁰ Однос мушкараца са хетерама није био у потпуности одобрен и прихваћен од друштва, али није ни наилазио на већу осуду, за разлику од жена, од којих се захтевала верност, а прељуба

³⁵ Д.Николић, *op.cit.*, стр.103

³⁶ Д. Пантић, *op.cit.*, стр.63

³⁷ Д.Николић, *op.cit.*, стр.104

³⁸ Т.Крстец, *Право на образовање жена, Неко је рекао феминизам – Како је феминизам утицао на жене XXI века*, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, стр.58

³⁹ најпознатија образована неодата жена била је Аспазија

⁴⁰ Т.Крстец, *op.cit.*, стр.59

оштро осуђивала. Преварени муж задржавао је мираз, а прељубницу је могао да избаци из куће. Такође је имао право да убије жениног љубавника, без икакве одговорности пред законом. Уколико би супруг одлучио да жени опрости превару, могао је да буде кажњен губитком грађанске части (атимија), а не би био поштеђен ни јавног презира. Жена која је ухваћена у превари, после развода није смела да се украшава и дотерује, да улази у храмове. У супротном, свако је имао право да јој поцепа хаљине, да јој скине накит или да је истуче.⁴¹

Колико је био тежак положај жене у Грчкој може се видети и из обичаја епиклерата. У породици у којој није било мушког потомства, а заједница је морала да се сачува, жена (наследница) удавала се за најстаријег рођака из очевог рода. На тај начин имовина остаје у оквиру породице, а жена има улогу „произвођача наследника“⁴² при чему је њена улога као „произвођача“ мање вредна од вредности „производа“. На овај начин спречавало се „мешање крви“.⁴³ Отац је имао право да у свом тестаменту одабере зета за наследницу из редова најближих сродника. Уколико је имао више кћери, само једна је била наследница, а њен супруг је постајао старалац њених сестара.

Жена је током читавог свог живота под влашћу татора, оца, а касније и мужа. Према њој, они се понашају као према имовини, жена као личност не постоји. Жене су све до удаје живеле у посебним одајама и непрестано су биле закључане и под надзором.⁴⁴ Женама такође, није било дозвољено да седе за истим столом са мушкарцима. У сваком тренутку муж је имао право да отпусти жену, без обавезе да било коме образлаже разлоге свог поступка. Једино је имао обавезу да јој врати мираз. Жена је могла да захтева развод брака, али се тада обраћала дописом архонту-епониму који је о томе одлучивао.

Оставиоца су наслеђивали само његови законити синови, а не и кћери. Уколико је оставилац имао поред синова, и неудате кћери, синови су имали једино обавезу да сестрама обезбеде мираз.

Поред Атине, један од најзначајнијих полиса у Античкој Грчкој била је Спарта, „војни полис“. Заснована на такозваном милитаристичком систему, њен главни циљ био је стварање војника за борбу, што је допринело томе да Спарта постане снажна

⁴¹Д.Николић, *op.cit.*, стр.104

⁴²С.Бовоар, *Други пол 1 – Чињенице и митови*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1982., стр.119

⁴³Д. Николић, *op.cit.*, стр.106

⁴⁴В.Николић-Ристановић, *op.cit.*,стр.15

војна сила и у једном периоду историје водећа држава хеленског света.⁴⁵ У Спарти, питање приватне својине није било у тој мери битно као у другим античким државама. Жена је била скоро равноправна са мушкарцем. Појам прељубе није постојао, као и наслеђе. Сва деца су припадала граду, мушкарац није поседовао жену. Једина женина дужност била је материнство, а мушкарчева ратовање.⁴⁶ Жена је имала потпуну слободу приликом избора својих повремених партнера са којима је могла и да зачне дете, не кријући то од мужа. Породица није била стуб друштва и није постојала обавеза подизања и васпитавања сопствене деце. Иако је и овде, девојка из породице у којој није било мушких потомака морала да се уда за најближег очевог сродника, то није морао бити најстарији члан и она је могла да бира.

Оно што је специфично за све бракове закључиване у то доба јесте да се они нису заснивали на узајамној љубави супружника, као што је то данас случај, већ на неким другим потребама. У Спарти, на пример, основа брака је потреба државе да се биолошки репродукује.⁴⁷

Спарту, поред строгости у обуци за ратне походе, одвајања деце већ од седме године, карактерише и хомосексуализам, јер су мушкарци до тридесете године живели у петнаесточланим војним јединицама. Након тога могли су да живе у својим кућама са својим женама. Жене су за време ратних похода живеле раскалашно. Све ово ослабило је породични морал и друштвену дисциплину у целини.⁴⁸

Осим Платона који се залагао за слободно образовање девојака и који је био исмеван од осталих, а посебно од Аристофана, сви остали мислиоци тога доба, сматрали су да је жени место у кући „да је најбоља жена она о којој мушкарци најмање говоре“⁴⁹ Жена је била напаст, чудовиште, вештица. Она је морала да буде пажљива, опрезна, штедљива домаћица, вредна као пчела и узорни домоуправитељ. Симон Де Бовоар закључује да је жена у Грчкој имала скроман положај, да није имала никаква права, али да то није спречавало Грке да буду женомрсци и да жене сматрају злим, лењим, свадљивим, расипницама, без икаквих квалитета.⁵⁰

⁴⁵ Након победе над Атином у Пелопонеском рату

⁴⁶ С.Бовоар, *op.cit.*, стр.120

⁴⁷ Д. Пантић, *op.cit.*, стр.55

⁴⁸ *Ibid.*, стр.52-56

⁴⁹ С.Бовоар, *op.cit.*, стр.122

⁵⁰ *Ibid.*

Средњи век прожет је утицајем религије на све сфере живота, као и на положај жене у друштву. У Старом и Новом завету постоји велики број изјава о улози жене. Тако нпр. Свети Павле говори да „мушкарац није саздан ради жене, већ жена ради мушкараца“. Свети Тома наводи да је жена „случајно“ биће, непотпуно, недовршени мушкарац.⁵¹ Канонско право жени је одузело многа права. Она није имала право да сведочи на суду, њена реч није имала никакву вредност. Развод је био забрањен, али је мајка за децу имала исти ауторитет као и отац.

Све до доласка на власт династије Меровинга и Каролинга породица је била моногамна, а прељуба строго кажњавана. Након доласка ових династија, жена је била удавана без своје сагласности и то је више пута могла бити удата. Према њој су се понашали као према слушкињи, сматрана је својином мушкараца, што значи да као личност није имала никаква права.

У доба феудализма, жена није могла да наслеђује феудални посед, јер се за овај посед везивало служење војске. Стога како жена није у могућности да одбрани посед, није могла ни да га наследи. У 16. веку дозвољава се да жена буде наследник. Међутим, посед је био својина сизерена, и жена такође припада сизерену, који јој бира мужа. Према жени муж се опходи без поштовања, злостављајући је.

У феудализму могу се наћи и приче о девојкама које су називане „вираго“.⁵² То су девојке које уче све телесне вежбе, јахање. Такве жене нису срамежљиве, иду у хајку на звери, понашају се потпуно као мушкарци, свирепе су.⁵³ У односу на остале жене, ове „вираго“ жене представљају изузетак, будући да жене своје време углавном проводе у молитвама и ишчекујући мужа.

Пред крај феудализма, служба феудалца постаје новчано награђивана, што значи да жена која је до тада била неспособна да испуни војну обавезу, новчану може испунити. Укида се туторство, осим у Немачкој, Швајцарској и Италији.⁵⁴ Неудата девојка има иста права као и мушкарац, и у овом периоду она може да прописује уговоре и законе и да учествује у борби. Оног тренутка када се уда, долази под власт мужа, који може да надзире њено понашање, да је туче, располаже њеном имовином.

⁵¹ С.Бовоар, *op.cit.*, стр. 129-130

⁵² С.Бовоар, *op.cit.*, стр.134

⁵³ Као примери оваких жена наводе се властелинка Оби која је наредила да се архитекти који је саградио торањ виши од сваке куле одруби глава како бисе тајна сачувала; Мабиј која је племиће са свог поседа доводила до просјачког штапа, Жилијен која је организовала клопку свом оцу краљу Хенриху I

⁵⁴ С.Бовоар, *op.cit.*, стр.135

Овај проблем постојао је у вишим друштвеним слојевима. У сељачким породицама, супружници су равноправни и мушкарац нема никаквог разлога да се према жени понаша као према подређеној, већ је посматра као своју другу половину.

Жена у Франачкој

У петом веку настаје једна од већих светских монархија – Франачка. Приватна својина над непокретностима не постоји, већ је краљевска земља давана вазалима у државину⁵⁵, уз услов да они врше војну службу. Породица се заснивала на власти оца, али власт коју је он имао над осталим члановима породице, много је мања од оне коју у Риму има патер фамилиас. Отац је имао старатељство⁵⁶ над женом, непунлетном децом и слугама. И док је старатељство над мушком децом трајало док не наврше 12 година, старатељство над женом и кћеркама трајало је доживотно. Над женом је након удаје, старатељство стицао њен муж. У случају мужевљеве смрти, удовица је долазила под старатељство својих пунолетних синова (а ако њих нема, онда под старатељство осталих наследника умрлог).⁵⁷

Брак је, као и у старом веку, закључиван између невестиног оца и младожење. Приликом закључења брака младожења невестином оцу даје женидбени дар, што уствари представља један вид симболичне куповине жене. Од осмог века, мираз постаје обавезан. Како је у овој земљи било и робова, браком између слободног и роба, слободан супружник постајао је роб. Развод је био допуштен само на иницијативу мужа, који је могао да отпусти жену без икаквих разлога, док жена није имала права да захтева развод брака. Уколико је без оправданих разлога дошло до развода, жена је задржавала поклоне добијене од мужа, а каснији закони додељују јој и трећину имовине стечене у браку. Нераскидивост брака прописана је 744. године.

Наслеђивање је у Франачкој било детаљно регулисано. Умрлог најпре, наслеђују деца, ако нема деце мајка, ако нема мајку, браћа и сестре, затим тетка, а ако ни ње нема „најближи потомци из споменутих лоза“. Из наведеног се може видети да се нигде не помињу супруга, отац ни стричеви. Ова правила о наслеђивању важила су код

⁵⁵ бенефицијум

⁵⁶ мундиум

⁵⁷ Д. Николић, *op.cit.*, стр.174

покретних ствари. Земља је припадала „мушкарцима оставиочевог рода“, тако да се жена ни у ком случају није могла појавити као наследница.⁵⁸

Жена у Византији

Римско право, иако са изменама, наставило је да се примењује и у Византији. Како је сада велики утицај цркве у свим областима друштва, ни породица није лишена црквеног утицаја. Брак је проглашен светом тајном и уведена је веридба која је претходила закључењу брака, али се није могла закључити без сагласности цркве, док се могла раскинути из тачно одређених разлога.⁵⁹ Уколико се не раскине веридба, закључивао се брак и то под условом да мушкарац има најмање 14 година, а девојка 12, да постоји обострани пристанак младе, младожење, њихових родитеља или старалаца, да нису у пуноважном браку и да нису сродници по крви ни по тазбини до одређеног степена. Једна особа је могла највише три пута да закључи брак.⁶⁰

Развод брака био је дозвољен, а правила се разлика између развода који је зависио од воље супружника (*cum damno*) и оног који није зависио од њихове воље (*sine damno*). Када у случају развода постоји кривица супружника, кажњавају се забраном поновног ступања у брак. Разлози за развод брака били су: извршено кривично дело против државе, покушај убиства супружника, прељуба, побачај, лакомислено понашање жене на јавним местима и у друштву мушкараца и женино једноноћно одсуство из куће. Развод брака могла је да захтева и жена и то уколико би је муж подводио другом мушкарцу, лажно оптужио за превару, уколико има љубавницу или се током дужег времена скрива.⁶¹ До развода без кривице супружника могло је доћи због неспособности за брачни живот, дуготрајног неоправданог одсуствовања једног од супружника, услед заробљавања, душевне болести, ступања у манастир или посвећења за епископа.

Мираз је постојао, али муж није могао да га отуђује, осим ради прибављања нове имовине која може дати већи приход, ради исплате жениних дугова, исхране родитеља или брата брачног друга. Уколико би муж, по жениној процени, расипао мираз, она је

⁵⁸ *Ibid.* стр.174-175

⁵⁹ Обострана жеља вереника да ипак не ступе у брак, веридба без пристанка и знања родитеља или старалаца, блиски степен сродства између вереника, неспособност за брачни живот, развратан живот веренице или вереника, извршење тешког кривичног дела, неизвесно одсуство у трајању од три године, тешка телесна или душевна болест у току две године, намера да се ступи у манастир.

⁶⁰ *Ibid.*, стр.209

⁶¹ *Ibid.*

имала право да га тужи. Жене у Византији нису биле затваране као у Атини, имале су право да излазе и дању и ноћу.⁶²

Код наслеђивања, правило је било да умрлог наслеђују синови и кћери, уколико њих нема отац и мајка, а уколико нема ни њих побочни сродници. Удовица је могла да се јави као наследник, тек уколико нема ових сродника, и тада је добијала половину имовине, док је друга половина припадала држави.

Жена у Немачкој

Средњовековна Немачка, као уосталом и све земље тог доба, карактерише се неравноправним положајем жене и мушкарца.

За разлику од Византије, веридба се у Немачкој склапала између младожење и младиног оца и представљала је један вид куповине младе, јер је младожења исплаћивао новац (витум) младином оцу, који је тај новац касније предавао кћерки. Брак се закључивао по правилима црквеног права и муж је постајао старалац своје жене и њене имовине. Родитељска власт није изједначена, јер су деца под старатељством оца без обзира на узраст. Наследно правни положај жене није био једнак са положајем мушкарца. Умрлог прво наслеђују деца и унуци, затим родитељи и браћа, а ако њих нема онда побочни сродници. Жене су биле искључене из наслеђивања.

Најзначајнији и најпознатији закон тог доба је Општенемачки кривични законик из 1532. године познатији под називом Каролина. Овим закоником била је предвиђена одговорност мајке која убије својевољно живо рођено дете (чедоморство). Она је кажњавана смртном казном, која се извршавала тако што је мајка била жива закопана и пробијена колцем, а тамо где постоје „погодне воде“ она је утапана.⁶³

Такође, уколико отац или супруг убије неког због блудних радњи које је убијени вршио са ћерком или женом убице, неће се казнити.⁶⁴

Силовање жене било је кажњиво смрћу, међутим у пракси је то било много блаже. Силовање деце се, с друге стране, посматрало много озбиљније. Код силовања одраслих жена, најпре је број забележених случајева веома мали, а жена је чак могла бити и строже кажњена него силоватељ. О томе сведочи пример удовице Алис, којој је починилац обио кућу и силовао је, при чему је он кажњен са 5 суса за упад у кућу и

⁶² Д.Пантић, *op.cit.*, стр.79

⁶³ Д.Димовски, Кримонолошко одређење убиства, докторска дисертација, Универзитет у Нишу, Правни факултет Ниш, 2012, стр.27

⁶⁴ *Ibid.*

силовање, а Алис (удовица) са 15 суса зато што је дозволила секс.⁶⁵ Све ово говори у прилог томе, да је као и у већини земаља тог доба, и у Немачкој жена била у подређеном положају, под влашћу оца, или мужа, доживљавана не као особа, већ као имовина.

Жена у Енглеској

Брачни и породични односи били су регулисани двојако. Док је црква регулисала статусне и личне односе супружника, обичајно право регулисало је имовинске односе. За закључење брака било је потребно да је девојка имала 12 година, а мушкарац 14. Имовински односи, као и могућност располагања имовином од стране жена, није једнако за припаднике племства и жене из редова грађанства. Жене из редова грађанства имале су повољнији положај. Оне су саме управљале својом имовином, закључивале уговоре и имале право да се самостално баве трговином.⁶⁶

Жене које су припадале племству имале су неповољнији положај. Удајом, муж је постајао власник њене имовине. У случају отуђења женине земље, она је могла да тражи повраћај тог имања, али тек после смрти мужа. После смрти удате жене која није имала деце, њена имовина враћала се родбини, док је у случају да је имала деце, после њене смрти имовина припадала мужу. До XII века, после смрти држаоца земља се враћала краљу који је процењивао да ли су синови подобни да буду вазали на тој земљи или не. После XII века целокупну земљу наслеђује најстарији син. За покретне ствари важила су другачија правила. Ако оставилац има деце, тестаментално може да располаже само са једном трећином имовине, а једна трећина припада удовици, а ако нема деце са половином и једна половина припада удовици. Ако није било тестаента, део којим је оставилац могао располагати припада сродницима, цркви или краљу.

И мислиоци тог доба, жену су посматрали као „други пол“. Огист Конт тако истиче да је „женскост једна врста „продуженог детињства“ које удаљује жену од „идеалног узорка врсте“. Сматра се да женама образовање није потребно и да га оне, као и пролетери не желе. Образовање би жени помогло да развије индивидуалност, што, према мушкарцима, не треба допустити, већ је треба натерати да носи неподесну одећу и подржати је да живи безлични живот.

⁶⁵ J. Ward, *Women in Medieval Europe 1200-1500*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2016, стр. 24

⁶⁶ В. Николић-Ристановић, *op.cit.*, стр.281

Жена ће моћи да буде ослобођена тек када је кућни рад не буде оптерећивао у великој мери и када она узме учешће у производњи, што ће бити могуће настајањем модерне крупне индустрије.⁶⁷ Међутим, жена се ослобађа кућног рада, али за њу сада настају нови проблеми. За свој рад она је мање плаћена од мушкарца, ради у крајње нехигијенским и нехуманим условима, њено радно време је и по 17 сати дневно. Један од разлога све већег ангажовања жена у индустрији је управо чињеница да су за свој рад биле мање плаћене у односу на мушкарце. Као оправдање за неједнаку цену рада наводе се бројни разлози: да су потребе жена мање од потреба мушкараца, да је женин рад само допуњујући, тј. да се од ње не захтева да издржава породицу, па је и разумљиво да је мање плаћена. Чињеница је, да жене нису знале да се организују у синдикате и на прави начин траже заштиту својих права. То чине тек крајем XIX и почетком XX века. Жена радница није чак могла ни сама да располаже својом зарадом. Она стиче ово право 1907. године у Француској, а нешто раније 1870. године у Енглеској, док потпуни правни субјективитет жена у Енглеској стиче 1929. године.⁶⁸ У Енглеској жена није смела ни да проговори док је муж не упита нешто, док је изнад њихове брачне постеље стајао бич, који је муж имао право да користи увек када би жена била непослушна.

Положај жена у Француској

У средњовековној Француској, породица се такође, заснивала на власти мушкарца. Као глави породице, жена је била дужна да се покорава мушкарцу. Прељуба је представљала кривично дело, без обзира да ли је учињена од стране мушкарца или жене. У свим случајевима брачног неверства, муж је могао да тражи развод брака, док је жена развод могла да затражи само ако би муж довео љубавницу у заједничко домаћинство.⁶⁹

Обавезност црквеног брака уведена је одлуком Тридентског концила 1545. године.⁷⁰ Развод није био допуштен, што значи да је брак могао престати једино смрћу супружника. У случају смрти једног супружника, други је добијао половину имовине, док је друга половина дељена између осталих наследника.⁷¹ Посед је могао да наследи само прворођени син.

⁶⁷С.Бовоар, *op.cit.*, стр.160

⁶⁸В.Николић-Ристановић, *op.cit.*, стр.21

⁶⁹С.Шаркић, *op.cit.*, стр.142

⁷⁰Д.Пантић, *op.cit.*, стр.133

⁷¹Д.Николић, *op.cit.*, стр.229

Све до француске револуције, 1789. године жена је била власништво мушкарца, брак је био нераскидив и тек смрћу мужа жена је могла да потпуно располаже имовином.⁷² Олимпија де Гуж је 1789. године предложила „Декларацију права жена“ која одговара „Декларацији права човека“. Међутим, до њеног доношења није дошло, а Олимпија је умрла на губилишту.⁷³ Девојке и младићи су 1790. године изједначени у наслеђивању, а две године касније дозвољава се и развод брака, што сматра се, слаби снагу брачних веза.

У доба Наполеона, положај жене није био нимало бољи. Она је мужу договала сву послушност, а уколико би је муж ухватио у прељуби могао је да је убије и буде ослобођен кривице. Једини случај када је жена могла да тражи развод брака на штету мужа био је када он доведе наложницу у свој брачни дом. 1826. године развод брака се забрањује и поново допушта тек 1884. године. Жена, није могла да иступа самостално пред судом, није могла да буде сведок при закључивању уговора, тестаментa или било каквих послова код бележника, али је зато могла да буде сведок у свим кривичним стварима у којима би њено сведочење могло да одведе човека на губилиште. За свако кривично дело које жена учини, суди јој се једнако као и мушкарцу.⁷⁴ Такође, супруг је законски старатељ супруге и није му дозвољено да јој да генералну пуномоћ, док су сва зарада и уштеђевина супруге, имовина супруга.⁷⁵ На основу наведеног, може се закључити да су мушкарци одређивали права жена онако како је њима то одговарало, за постизање својих циљева. Држали су жену обесправљену у потпуности у оним областима живота које су, по њима, биле резервисане за њих. Давали су значај њеној речи онолико колико су они сматрали да је потребно. Без икаквих стварних и на логици утемељених разлога, претпоставили су себе женском роду и дали себи право да одлучују о судбини жена вековима.

Жене у Србији

У нашој земљи писани историјски извори, не говоре о равноправном положају полова. Тако, на пример, Псеудо-Маврикије, описујући Словене, о њиховим женама каже да су честите изнад сваке људске природе, при чему се та честитост огледа у томе

⁷²С.Бовоар, *op.cit.*, стр.138

⁷³*Ibid.*, стр.154

⁷⁴В.Николић-Ристановић, *op.cit.*, стр.21

⁷⁵Људска права – права жена, аутор Дорете Веземан, <http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/woher/frauenbewegung1.htm> приступ 24.12.2013.

што се удовице, после смрти својих мужева „самостално задављују“ јер не сматрају животом живљење после смрти супруга.⁷⁶

У Жичкој хрисовуљи краља Стефана Првовенчаног налазе се одредбе о разводу и брачним сметњама. О брачним сметњама постоји само једна одредба и то она која забрањује склапање брака са свастиком. Сигурно је да је било и других сметњи, али је склапање брака са свастиком у то доба код Срба устаљено, због чега је постојала потреба да се оваква одредба чак нађе и у законском тексту. Хрисовуља забрањује развод брака, који је по Божјем закону нераскидив и који се може развести само надлежном влашћу у судском поступку из законом предвиђених разлога. Уколико би без судске одлуке муж напустио жену, он је кажњаван глобом у стоци, након чега је дужан да жену поново врати у свој дом, у супротном неће бити у милости Бога. Такав мушкарац није могао склопити други брак, а уколико би то ипак учинио, брак је био растављан по службеној дужности.⁷⁷ Међутим, уколико би жена напустила мужа, поред осуде од стране читавог друштва, овакав њен поступак посматран је као врста неког лудила, као нешто изузетно, анормално и нечувено.⁷⁸ Жена је такође за овај свој поступак кажњавана глобом, а уколико нема имања онда јој је следила телесна казна по „извољењу“ мужа.

Душанов законик забрањује појављивање удатих жена пред судом, нити допушта да се упућују судски органи жени, када муж није код куће нити да се жена позива без мужа, већ да она да мужу „глас“ да иде на суд. Удовица која није у стању да се парничи, дужна је да ангажује заступника који ће је бранити. Жене немају право да сведоче пред судом и изједначене су са малолетницима, слугама и слабоумнима. У браку, жена је имала право ослобађања робова, исто као муж и син.

По Законнику, након смрти оставиоца, наслеђују га деца. Услед недостатка било каквих доказа, под децом, се овде подразумевају и женска и мушка деца, а не како је Ст.Новаковић тврдио – само мушка деца. Тако Т.Тарановски истиче, да чињеница да нама није било познато то ко је управљао властеоском баштином, кад није било синова, не даје основа за закључивање да су наслеђивали само синови, а да су кћери искључене из наследства.⁷⁹ Уколико властелин умре, њега би наследила његова деца, а ако нема деце, рођаци до осмог степена побочног сродства. Ако је занатлија умро, а има више

⁷⁶С.Стојичић, *Државно-правна историја српског народа – историјске свеске*, Ниш, 2002.год., стр.10

⁷⁷Т.Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, Београд, Издавачко и књижарско предузеће ГЕЦА КОН, 1935.год., стр.43-45

⁷⁸*Ibid.*, стр.44

⁷⁹*Ibid.*, стр.119

синова, њена наслеђује само један син који би изучио занат, док су остали морали да раде као меропси (земљорадници).

Једини важећи брак био је брак закључен у цркви и по црквеним правилима. Брак између јеретика и православне жене није био дозвољен. Али, уколико би се овакав брак закључио, јеретик треба да прихвати хришћанску веру. У супротном му се одузимају жена и деца, даје им се део куће, док се мушкарац протерује.

Кривично-правна заштита жена постојала је код прописивања кривичног дела силовања. У Душановом законнику оно је познато као разбој владичаски,⁸⁰ и казна предвиђена за ово дело била је осакаћивање, уколико су из истог сталежа, док у случају када себар силује властелинку следила је смрта казна – вешање.⁸¹ У законнику се говори о силовању над припадницом властеоског сталежа. Међутим, ако се постави питање шта се дешава уколико властелин силује себарку у законнику се неће пронаћи одговор. Уколико се упореди решавање овог проблема са пољским законодавством, произилази да су у том случају сељаци тог села (чију је сељанку силовао властелин) имали право да слободно напусте село господара кад год буду хтели.⁸² Било каква друга казна за властелина није предвиђена.

Као посебно кривично дело против части у законнику је предвиђено дело срамоћења женске части припадница властеоског сталежа „Ако ли владика блуд учини са својим човеком, да им се обема руке одсеку и нос уреже“.⁸³ Ова одредба, преузета из византијског права (Прохирон) имала је за циљ заштиту сталешке части властеоског сталежа, коју је вређала властелинка која се упустила у везу са својим подаником и поданик који је дрзак и прешао је забрањену црту. Као и код силовања, и код овог дела, не говори се о обрнутом случају, када господар „учини блуд“ са својом поданицом, сматрајући вероватно да у овом случају не долази до повреде властеоске части.

Карађорђевићев законик⁸⁴ у члану 27. садржи одредбе којима забрањује отмицу девојке и за такво дело предвиђа казну за момка да трчи шибу 3 пута кроз 300 момака, девојка да се пусти, да се куму, деверу и старом свату удари по 50 штапа, а осталим сватовима по 30, док би се свештеник који венча отету девојку за казну, лишавао

⁸⁰ силовање владике, тј. жене или девојке из властеоског реда

⁸¹ Н. Војиновић, *Историја државе и права народа Југославије – први дио*, Никшић, 1993. год., стр. 82

⁸² Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави, 2 део – историја кривичног права*, Београд, Издавачка књижевница геце кона, 1931. год., стр. 87

⁸³ *Ibid.*, стр. 92

⁸⁴ Историјски није утврђено када је донет тачно, али се као могуће године његовог доношења наводе или 1807. или 1810. година. Такође се сматра да овај законик никада није ступио на снагу, нити је примењиван. Љ. Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Прометеј, Нови Сад, 2002. год., стр. 194

парохије.⁸⁵ У члану 30. овај законик забрањује жени која роди дете без мужа, да га убије, у супротном предвиђа смртну казну за њу, али јој зато допушта да дете остави на путу где људи стално пролазе. Развод брака без узрока и владике и суда није дозвољен. Овај законик садржи одредбу, којом забрањује праксу, вероватно осталу из средњег века (времена тзв. „лова на вештице“) да вештице тражи, жене убија и мучи и одређује му казну исту коју је он речима наменио „вештицама“.

Српски грађански законик из 1844. године, садржи одредбе о породичној задрузи које се темеље на обичајном праву, али је породична задруга површно регулисана, будући да се у једном делу она третира као правно лице, а у другом као сусвојина.⁸⁶ Овај законик садржи и велики број одредби о браку, сметњама за његово закључивање, забрањује отмицу девојке, после развода брака не допушта закључење новог брака страни која је за развод крива. Али, овај законик мушкарца поставља као старешину породице, кога сви морају слушати, док је жена задужена за кућне послове и њихово уредно извршавање.

Брак се закључивао у цркви, у присуству два или три сведока, а закључењу брака претходили су разговори између младожење и девојке, њене и његове родбине, уз различита даровања, која не стварају било какве обавезе, уколико до закључења брака не дође. Међутим, не могу се упустити у брачне преговоре са другим лицем све док се дарови не врате. Законик детаљно наводи и брачне сметње, због којих се брак не може закључити, односно уколико се закључи, мора се раскинути и то су: ако су мушкарац или жена већ у браку, ако младожења није навршио 17, а девојка 15 година, осим у случају опроштаја од Архијереја; венчање без питања и допуштења оца или мајке; неспособност и немоћ за брачне дужности; лудост и бесомучност; уколико у брак ступају услед отмице или из страха; ако друго лице буде подметнуто преваром; злочинци осуђени на робију; забрањен је брак између хришћана и нехришћана, између сродника који је и по цркви забрањен, уколико су осуђени због браколоства. Такође, као забране, закон наводи и наклоност према другом лицу, трудноћу од другог, блудно и развратно владање, јавно познато пијанство, прилепчиву опасну болест и дуго одлагање венчања. Законик предвиђа и обавезу жене да слуша свог мужа, његове наредбе, да иде за њим, где он иде и тамо да живи; да му помаже у чувању имања и

⁸⁵Т.Живановић, *Законски извори кривичног права Србије од 1804. до 1865.године*, САНУ, Београд, 1967. год., стр.12

⁸⁶С.Шаркић, *op.cit.*, стр.153

одржавању кућног реда, као и да децу „намирује, у чистоти и благонаравију садржавати и чувати“ (чл. 110).

У случају развода брака, родитељи се не ослобађају дужности према деци, дужности оба родитеља су једнака, а у случају да се не постигне договор, мушка деца до навршене четврте године, а женска до навршене седме године, иду под старатељство мајке, а остали под очеву бригу, осим ако би посебне околности ради дечје среће захтевале другачију одлуку (чл. 118).

У случају злостављања деце од стране оца, „упућивања на зао пут“ или ако их не би васпитавао, закон предвиђа да ће таквог оца моћи тужити не само деца и мајка, већ и сродници, старешине и добри људи, а таквом оцу родитељска власт ће се одузети, уколико суд нађе да су наводи истинити (чл. 155).

У закону се забрањује напуштање мужа и намеће обавеза сваком, као и жениним родитељима, сродницима и месној власти (чл. 108), да је одмах пријаве полицијској власти како би се упутила на мирење са мужем. Уколико жена не би хтела да се помири са мужем, она је морала да буде „саветована, подучавана“ све дотле док не увиди корисност брачног живота са мужем.⁸⁷

У погледу наслеђивања, овај законик не искључује женску децу, али предност даје синовима. Иако су Хацић и Лазаревић, који су радили на припреми текста законика, истицали потребу изједначавања женске и мушке деце у наслеђивању, кнез Милош спровео је анкету како би их уверио да је то обичај у народу који је дубоко укорењен, што је анкета и потврдила. У закону, наведено је, оставиоца наслеђују синови. Тек у случају када оставилац нема мушку децу, заостало имање се делило „на равне части“ кћерима.⁸⁸

Устав Књажества Србије из 1835. године (Сретењски устав) у члану 111. наводи да је сваки Србин и без сваке разлике једнак пред српским законима, што би значило и да су се жене, као и мушкарци могли појављивати пред судом, под истим условима. Такође, забрањује се насиље према свима, наводећи да ће се у случају насиља насилнику одузети коњи и половина дати царству, а половина онеме према коме је насиље извршено.

Тек је Видовдански устав од 28.06.1921. године, покренуо питање женског права гласа предвиђајући да ће „закон решити о женском праву гласа“, али такав закон није

⁸⁷ Српски грађански законик из 1844. године, <http://www.overa.rs/gradanski-zakonik-kraljevine-srbije-1844-god-sa-kasnijim-izmenama.html> приступ 02.02.2014.

⁸⁸ Д. Јевтић, Д. Поповић – *Правна историја југословенских народа*, Издавачка агенција „Драганић“, Београд, 1994. год., стр. 126

никада донет на основу овог устава.⁸⁹ Жене су право гласа у нашој земљи добиле тек 1946. године. Те године, Устав који је донет предвидео је равноправност у свим областима друштвено политичког, привредног и државног живота. Такође, предвиђа и право на породилско одсуство и посебно регулише ову област социјалне политике.⁹⁰

У погледу сагласности за закључење брака, све државе се, према начину како су регулисале ово питање, могу поделити у четири групе. Прву групу чиниле би оне земље у којима је за закључење брака потребна једино сагласност супружника. Другу групу чине оне земље у којима се тражи сагласност родитеља или старатеља и за мушкарце и за жене, уколико су у питању малолетна лица. Трећу групу чине земље у којима сагласност за закључење брака за мушкарца даје он сам, а за жену се тражи сагласност њених родитеља, без обзира на њене године. Ову групу чине неке земље ислама. Четврту групу чине земље афричког континента и неке муслиманске земље у којима се сагласност супружника не тражи, већ сагласност дају њихови родитељи.⁹¹

2. Жене у савременом друштву

Посматрајући положај жене кроз историју, може се закључити да је данашње друштво доста повољније у погледу права која се женама признају. Иако не можемо рећи да живимо у друштву у коме су жене потпуно изједначене са мушкарцима, не може се негирати чињеница да друштво чини напоре (некад веће, некад мање) да изједначи жену у правима са мушкарцима. У даљем тексту биће анализиран положај жене кроз права која су јој највише ускраћивана током историје, а то су репродуктивна права, као и право на учешће у јавном животу, тј. политици. Данас су женама ова права призната, али не без ограничења, због чега ће у наставку бити дата анализа ових права од земаља у којима су она најповољнија за жене, до оних у којима су у великој мери ограничена.

2.1 Жене и репродуктивна права

Репродуктивна права обухватају већи број права, од којих је право на нерађање, основно право. Међутим, репродуктивна здравствена нега, као и репродуктивно

⁸⁹ Н. Војиновић, *op.cit.*, стр. 214

⁹⁰ С. Константиновић-Вилић, *Жене убице*, Градина, 1986., стр. 28

⁹¹ В. Чок, *Правни положај жене и Уједињене нације*, Институт за упоредно право, Београд, 1963., стр. 99

самоопредељење представљају садржину репродуктивних права.⁹² Етимолошки, израз потиче од латинске речи *reproductio* и значи обнављање или поновно стварање.⁹³

Репродуктивна права у себи садрже низ права и слобода која се остварују рађањем и тада укључују право на лечење неплодности, тј. смањење плодности, право на зачеће природним путем, право на зачеће вештачким, артифицијелним путем, тзв. хомоложном инсеминацијом и хетероложном инсеминацијом, и право на рађање детета, на издржавање, дечји додатак, на породилско одсуство и низ других права, тј. нерађање и тада обухвата право на контрацепцију, иреверзибилну и реверзибилну стерилизацију, право на прекид трудноће.⁹⁴

Право на абортус, произилази из права на нерађање, данас је једно од права признатих женама. Како за лош положај жене велики део кривице сноси црква, исти је случај и код овог права. У античким државама, био је забрањен само насилни абортус, у ком случају је муж или отац жене која је абортирала имао право на обештећење.⁹⁵ Тек у другом веку, абортус је забрањен и за његово извршење прописана је смртна казна за жену али зато „што би било недостојно (срамотно) да једна жена може некажњено одузети свом мужу наду на потомство“.⁹⁶ Из наведеног произилази да је жена била кажњавана, не зато што је повредила право на рођење фетуса, већ зато што је мужу као власнику детета ускратила право на потомство.

Забраном абортуса, он неће бити искорењен из друштва, неће доћи до пораста natalитета, већ управо супротно, доћи ће до повећања смртности међу женама. Наиме, у том случају, постоје две могућности. Или ће жене, које желе да прекину трудноћу то учинити илегално, и тада се најчешће абортус врши у нехигијенским условима, нехуманим, од стране нестручних особа, што може довести и до тешких последица за жену, па и до њене смрти. Или, у другом случају, жене одлазе у земље где је легализован абортус. Трошкови путовања су огромни, те стога ова могућност постоји само за оне жене које имају финансијских средстава. За сиромашне – ове могућности нема.

Данас, право на абортус, тј. право на нерађање, представља део репродуктивних права жене. Репродуктивно право, између осталог обухвата и слободу одлучивања

⁹²Репродуктивна права, <http://zdravlje.nshc.org.rs/rprava.htm>, приступ 14.02.2014.

⁹³ С.Константиновић-Вилић, Н.Петрушић, *Репродуктивна права и слободe- право на нерађање*, Ниш, 1999, стр.5

⁹⁴*Ibid.* стр.6

⁹⁵ С.Недовић, *Савремени феминизам – положај и улога жене у породици и друштву*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2005., стр.78

⁹⁶*Ibid.*

колико деце ће се имати и када (или да ли) ће се она имати, затим право на информисаност и средства за регулисање фертилитета, као и право на контролу сопственог тела.⁹⁷ Као део политике којом се регулише контрола рађања, право на абортус је под одређеним условима дозвољено и у нашој земљи. Детаљно је регулисано Законом о поступку прекида трудноће у здравственим установама.⁹⁸ Законом је предвиђено да се прекид трудноће може извршити до навршене десете недеље трудноће, а да се након тога прекид трудноће може извршити само у следећим случајевима: 1) када се на основу медицинских индикација утврди да се на други начин не може спасити живот или отклонити тешко нарушавање здравља жене; 2) када се на основу научно-медицинских сазнања може очекивати да ће се дете родити са тешким телесним или душевним недостацима; 3) када је до зачећа дошло извршењем кривичног дела (силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба над малолетним лицем, обљуба злоупотребом положаја, завођење и родоскрвњење).⁹⁹

Право на слободно родитељство данас још увек припада жени и не може се говорити о „двојном субјекту“ јер „без обзира на то што је за стварање нове људске јединке неопходна и мушка и женска јајна ћелија, мушкарац се не може сматрати самосталним субјектом права на слободно родитељство све док му једног дана медицина не омогући рађање“.¹⁰⁰ У савременим условима, абортус представља „мање од два зла“ тј. мања је несрећа стручно обављен абортус у односу на нежељену, случајну трудноћу, са свим социјалним, психичким и материјалним тешкоћама које је прате.¹⁰¹

Све земље се, према томе под којим условима дозвољавају абортус, могу поделити у неколико група. Највећи је број земаља које дозвољавају рани абортус на захтев трудне жене (ту спадају и Канада, САД, Аустрија, Бих, Хрватска). Другу групу чине земље које дозвољавају абортус из социомедицинских разлога, попут ниских примања, животне кризе, младости, старости, здравствених разлога (Финска, Аустралија, Јапан). Трећој групи припадају земље које дозвољавају абортус због ризика које трудноћа носи за женино здравље, недостатка фетуса или у случају силовања или инцеста (Немачка, Пољска, Швајцарска, Египат). Четврту групу чине земље које

⁹⁷ З.Мршевић, *Женска права у међународном праву*, Југословенски комитет правника за људска права, Београд, 1998.год ...стр.46

⁹⁸ Закон о поступку прекида трудноће у здравственим установама *Службени гласник РС* бр.16/95 и 101/2005 – др.закон

⁹⁹ Чл.6

¹⁰⁰ С.Константиновић-Вилић, Н.Петрушић (1999), стр.6

¹⁰¹ С.Недовић, *op.cit.*, стр.79

дозвољавају абортус само да би се спасао живот жене (Ирска, Чиле, Сирија). Последњу групу чине земље које дозвољавају абортус само у случајевима силовања и инцеста или да би се спасао живот жене и то су Бразил, Мексико и Судан.¹⁰²

Према подацима Републичког завода за статистику у Републици Србији, добијеним на основу пописа становништва 2011. године, може се утврдити да се број рођене деце у једној породици смањује. Док је на пример 1948. године у Србији било 21,65 % породица са петоро и више деце, данас је број таквих породица сведен на минимум и износи 1,04%. Највише је породица са двоје деце 42,69%.¹⁰³ Према подацима завода, такође је могуће утврдити године када жене рађају прво дете. И док је 1960. године, просечна старост мајке била 21,8 година, 2011. године, при рођењу првог детета жена је просечне старости од 27,5 година. На основу наведеног, закључује се да се процес модернизације брака још увек одвија, јер се повећава старосна граница како особа које ступају у брак, тако и старост жена када рађају прво дете. Као разлог за ову појаву не може се навести искључиво дозвољен абортус. Жена је временом стекла могућност да се образује, да планира своју породицу, трудноћу, да ли ће и колико деце имати. Такође, не треба занемарити ни могућност утицаја економског фактора, који даје свој допринос смањењу броја деце. Лоши економски услови, ниска примања, несигурност запослења, само су неки од фактора који су допринели и доприносе и даље смањењу породице. Услед друштвене ситуације, која није повољна, немогућности обезбеђења егзистенције за себе и породицу, човек се теже опредељује за заснивање породице, а и онда када одлучи да заснује породицу, једно или двоје деце сматра сасвим довољним. Желећи да потомству обезбеде најповољније услове за живот, родитељи сматрају да ће то учинити уколико одлуче да имају једно или двоје деце.

За реализацију неког права, није довољно само га признати, већ и створити услове да се оно оствари. У многим земљама у развоју, као најчешћи узроци смрти жена у репродуктивном периоду наводе се компликације повезане са трудноћом и порођајем.¹⁰⁴ Из тог разлога потребно је побољшати приступачност адекватним здравственим службама.

Претеран рад, стрес, насиље у породици, неадекватни радни услови, не могу бити без последица по женино здравље. Зато је потребно проблему заштите жена поклонити велику пажњу. И то не само заштити у породици, већ и на радном месту, у

¹⁰² З.Мршевић, *op.cit.*, стр.51-52

¹⁰³ *Фертилитет женског становништва – подаци по општинама и градовима*, Републички завод за статистику, Београд, 2013.год., стр.11

¹⁰⁴ З.Мршевић, *op.cit.*, стр.84

здравственим установама, као уосталом и у свим сферама живота. При том, потребно је пружити одговарајућу заштиту жени у свим годинама, не само у двадесетим и тридесетим годинама, већ и касније у старости.¹⁰⁵ Просечан старосни век жена у нашој земљи је 77 година, за разлику од мушкараца који живе 72 године.

Забрињава чињеница да је према подацима Светске здравствене организације, Србија по броју абортуса у Европи прва, али последња по броју корисника контрацептивних пилула и хормонских спирала.¹⁰⁶ У нашој земљи, најраспрострањеније је некоришћење било каквог метода заштите, док се као најраспрострањенији вид контроле рађања наводи абортус.¹⁰⁷ Иако је женама признато право на абортус, не треба губити из вида чињеницу да је као и у свакој другој ситуацији, боље спречити трудноћу, уколико је то могуће и зависи од жене, него је касније прекидати. Јер и стручно обављен абортус, увек носи ризик по жену. Зато је потребно, посебно код младих, повећати свест о обавези употребе контрацептивних средстава. Када већ постоји та могућност, онда је треба искористити и у складу са својим потребама, могућностима и жељама, планирати трудноћу. Када год да почиње људски живот у медицини, чињеница је да се фетус развија, расте и да се абортусом то прекида. Иако законодавац дозвољава прекид трудноће до десете недеље, овакве случајеве би, тамо где је могуће, требало свести на минимум и развити свест о превенцији трудноће, као најбољем средству за спречавање нежељене трудноће. Јер само жељено дете је срећно дете.

2.2 *Жене у политици*

Јавна друштвена сфера, вековима је била намењена само мушкарцима. Жена у политици није имала своје место. Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена из 1979. године, предвиђа једнакост жена у свим правима са мушкарцима, укључујући ту и право на држављанство, једнаке зараде, право на одговарајућу здравствену заштиту, посебно ону која се односи на планирање трудноће, предвиђа потпуну једнакост жена у грађанским и пословним обавезама. Држављанство представља посебну везу појединца и државе. Из те везе произилазе одређена права и

¹⁰⁵ Не треба занемарити чињеницу да се код жена око педесете године живота, дешавају посебне промене у организму, да улази у период менопаузе, која подразумева читав низ промена у женском телу, због чега јој је потребна и одговарајућа здравствена заштита.

¹⁰⁶ Абортус, аутор Филип Лазић, <http://ipf.rs/porodico-pravo/abortus/> приступ 10.02.2014.године

¹⁰⁷ М.Благојевић-Хјусон, *Жене и мушкарци у Србији: Шта нам говоре бројеви?*, UN WOMEN, Агенција Уједињених нација за рдону равноправност и оснаживање жена, Београд, 2012.год., стр. 38

обавезе за обе стране. Држављанство је лично право свакога. Како је некада држављанство удате жене зависило од држављанства њеног супруга, жени ово право није припадало независно од супруга. Из тог разлога је 1957. године у Њујорку донета Конвенција о држављанству удатих жена, која предвиђа обавезу држава потписница да ни брак са странцем, нити промена држављанства мужа за време брака не значи аутоматску промену држављанства супруге, остајање без држављанства или присилно прихватање држављанства мужа.¹⁰⁸

Према подацима Уједињених нација жене заузимају 10% места у парламентима, док су 5% председница држава жене.¹⁰⁹ Такође, у 48 земаља света не постоје жене које обављају јавне функције.¹¹⁰

У нашој земљи жена до 1946. године, није имала ни право гласа, а још мање могућност да активно учествује у политичком животу земље. Данас жене имају такву могућност. У Србији је донет Закон о парламентарним изборима којим је прописана обавеза за све странке, да на листи морају имати најмање 33% жена (тачније особа мање заступљеног пола).

Према подацима објављеним на сајту Скупштине Србије, 1946. године у Уставотворној скупштини НР Србије било је 9 жена народних посланика, 1963. године 71 жена, 1990. године 3 жене, а 2000. године 28 жена.¹¹¹ Прва жена која је председавала скупштинском седницом била је Милка Минић 12. новембра 1944. године.

Према заступљености жена у парламенту, Србија је, према подацима Инетрпарламентарне уније, на 24. месту са 33,2% жена. Швајцарска са 29% жена, Француска са 26%, Русија са 13,6% налазе се иза наше земље. Такође се Србија налази испред Хрватске (23,8%), Босне и Херцеговине (21,4%) и Словеније (32,2%).¹¹² У Црној

¹⁰⁸З.Мршевић, *op.cit.*, стр.17

¹⁰⁹*Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник*, Београд, 2012., Криминалистичко-полицијска академија, стр.9

¹¹⁰*Путеви остваривања родне равноправности и једнаких могућности – од идеје до праксе – Приручник за службенике и органе локалних самоуправа задужене за равноправност полова*, Београд, 2007.год., стр.99

¹¹¹Народна скупштина Републике Србије – после Другог светског рата, аутор Боро Марјанац, <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/istorijat/posle-drugog-svetskog-rata.938.html> приступ 10.02.2014.године

¹¹²Србија испред Хрватске и Босне по броју жена у Скупштини, новински чланак, <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/884338-srbija-ispred-hrvatske-i-bosne-po-broju-zena-u-skupstini> приступ 10.02.2014.године

Гори свега је 11% жена заступљено у парламенту.¹¹³ У садашњој скупштини жене су имају укупно 85 мандата (34%) од 250.

Из овога произилази да се повећало учешће жена у јавном и политичком животу земље у односу на раније године. Жене су стекле свест о себи, својим могућностима, вредностима, приликама да унапреде свој положај и учине нешто да побољшају живот свих жена у својој земљи.

3. Појам криминалитета насиља

Светска здравствена организација дефинише насиље као намерну употребу физичке или психолошке силе или моћи под претњом, против себе, другог лица или против групе или заједнице, која резултира или постоји велика вероватноћа да ће резултирати повредом, смрћу, психолошком штетом, лошим развојем или лишавањем.¹¹⁴

Криминалитет насиља обухвата сва она дела која се врше применом насиља, или уз претњу насиљем и дефинише се као екстремни облик испољавања агресије.¹¹⁵ Агресија (лат. *AGGREDI* – *потисак некоме*) има три значења: 1) то је јака акција, или поступак са намером да се влада и доминира; 2) агресија је напад или освајање; 3) агресија је непријатељско, штетно и деструктивно понашање. Дефинише се и као било који облик понашања чији је циљ оштећење или повређивање другог живог бића које је мотивисано да такав третман избегне.¹¹⁶

За разлику од агресије, која је краткотрајна, агресивност „означава трајнију особину или стање личности, односно скуп облика понашања и тенденције који су релативно постојани и међу собом су у значајном степену корелације. Дакле, агресија је манифестација тренутка, а агресивност црта и карактеристика личности.“¹¹⁷

Могуће је разликовати неколико степена агресивности¹¹⁸:

¹¹³Једнакост жена у политици биће постигнута за 150 година, новински чланак, <http://www.vijesti.me/vijesti/jednakost-zena-politici-bice-postignuta-150-godina-clanak-26068> приступ 10.02.2014.године

¹¹⁴World health Organization, *Violence against women* - <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/>, приступ: 15.10.2016.године

¹¹⁵С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр.112

¹¹⁶Дефинисање насиља и агресије у спорту - <http://savremenisport.com/teorija-sporta/naucni-i-teorijски-pristup-sportu/3/142/definisanje-nasilja-i-agresije-u-sportu> Аутор: проф.др. Иван Анастасовски, приступ 31.01.2016.

¹¹⁷Стетоскоп, Агресија и агресивност - <http://www.stetoskop.info/Agresija-i-agresivnost-453-c20-content.htm> 25.01.2016.

¹¹⁸Г.Кажер (*Кайзер*), *Криминологија*, Јуридикаскаја литература, 1979.године, стр.264.

- агресија, која се изражава једино у мислима, када човек у бесу, жели да нападне, али још увек може држати „руке к себи“,
- вербална агресија, која се испољава у псовању, викању и може довести до увреде,
- агресија против предмета и животиња са јасним нагоном за разарање, као што су акти вандализма и малтретирање животиња,
- агресија против људи све до умишљајног убиства.

Могуће је извршити различите поделе криминалитета насиља, што зависи и од самих аутора. По Кајзеру, полазећи од тога који се злочини сматрају првостепеним, криминалитет насиља обухвата следећа дела: умишљајно убиство, побачај, умишљајно наношење телесних повреда, незаконито лишење слободе и претњу, сексуалну принуду и силовање, разбојништво и уцену, нарушавање неприкосновености стана, нарушавање друштвеног поретка од стране више лица, противљење државној власти, повреду имовине, умишљајне паљевине, малтретирање животиња и увреду.

Ханс Јоаким Шнајдер (Hans Joachim Schneider) такође, врши поделу деликата насиља на насиље у породици, насиље у школи и насиље између малолетничких банди. У оквиру насиља у породици разликује физичко злостављање деце, злостављање жене/супруге, злостављање старих људи и злостављање између браће и сестара.¹¹⁹

Поделу криминалитета насиља могуће је извршити и у зависности од добра које се напада делом, тј. коме се пружа правна заштита. Према Шепаровићу, криминалитет насиља обухвата кривична дела против живота и тела (убојство, убојство на мах, чедоморство и тешка тјелесна повреда), против приватне и друштвене имовине (разбојство и разбојничка крађа), против достојанства личности и морала (силовање, блудне радње извршене силом, посредовање у проституцији извршено силом, насилна обљуба над дјететом), против јавног реда и правног саобраћаја (спречавање службеног лица у вршењу службене радње, напад на службено лице у вршењу послова сигурности, судјеловање у скупини која пријечи службено лице у вршењу службене радње и насилничко понашање на јавном мјесту) и против слободе и права грађана (кривична дјела повреде равноправности грађана, протуправно лишење слободе, изнуђивање исказа и злостава злоупотребом положаја и овлаштења).¹²⁰

Сигел (Siegel) насилнички криминалитет дели на присилно силовање, убиство (потребно је да претходно постоји умишљај, злонамерна мисао) и хомицид, напади

¹¹⁹С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 112

¹²⁰З.Шепаровић, *Криминологија и социјална патологија*, Загреб-Београд, 1987.године, стр. 106-107

телесна повреда (злостављање), пљачка, насиље више лица и тероризам.¹²¹ Адлер, Милер и Лауфер под насилничким криминалитетом подразумевају: хомицид, напад, злочине у вези са породицом, силовање и сексуално злостављање, пљачку, отмицу и тероризам.¹²²

Криминалитет насиља, могуће је поделити на **организовано** насиље када представља колективни акт, рационално постављен, планиран и организован, најчешће као део политичке стратегије, затим **спонтано** насиље – као појединачно понашање, **ритуално** насиље које би могло да обухвати крвну освету и **инструментално** насиље попут уцена, отмица, таоца.¹²³

Према облику у коме се јавља криминалитет насиља може се испољити као:

- директно насиље – које се испољава као намерно повређивање и нарушавање физичког и психичког здравља људског бића и обухвата све врсте убистава, геноцид, ратне злочине, масакре цивила и брутална поступања која доводе до физичких повреда и угрожености и психичке патње;
- индиректно насиље – које се састоји у посредном деловању, индиректној повреди права на живот, неуказивању помоћи, одбијању пружања помоћи жртвама несрећа или природних катастрофа, пропуштању и занемаривању;
- репресивно насиље – односи се на кршење основних грађанских и политичких људских права и
- насиље према интегритету људи – које се испољава у депривацији човекових права на психолошки, емоционални, културни или интелектуални интегритет.¹²⁴

У литератури (наведено према С.Константиновић-Вилић) се истиче да криминалитет насиља треба да обухвати најпре она дела којима се напада на живот и тело, полну слободу и полни морал, затим дела учињена из користољубља уз примену силе, дела против слободе и права грађана, против јавног реда и правног саобраћаја и насилничко понашање на јавном месту.¹²⁵ Као најтежи облици криминалитета насиља

¹²¹ А.Шабани, М.Будимлић, *Криминологија*, Универзитет у Сарајеву, Факултет криминалистичких наука Сарајево, Приштина, 2007.године, стр.92

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 112-113

наводе се тероризам, политички деликти насиља и злочини против човечности и међународног права.¹²⁶

Игњатовић, под насилничким криминалитетом обухвата убиства, телесне повреде, силовање, разбојништво и разбојничку крађу, насиље у породици.¹²⁷

Овде ћемо под криминалитетом насиља подразумевати крвне деликте, деликте насиља у породици, сексуалне деликте, злочине мржње, насиље у спорту и мобинг.

Сва ова дела могу извршити и жене, али се често она и врше према женама.

Најчешћи вид насиља у породици је насиље над женама. Да ли узроке насиља треба тражити у самој конструкцији породице у нашем друштву, која је све доскора била строго патријархално уређена и као таква мушкарцу давала многа права над женом и децом, са циљем да породицу и односе у њој обликује по свом схватању овог појма, а пре свега да их подреди себи, или су узроци у самој личности мушкарца будући да нема насиља у свакој породици? Чињеница је да се још увек нисмо ослободили корена оваквог схватања породице и да су последице видљиве и данас. Породица, која би требало да пружа спокојство, сигурност мир, у 21. веку представља, често, главни извор људског бола, страха и мржње, где осећање нетрпељивости између чланова породице, поготово, брачних партнера, чини заједнички живот неподношљивим.¹²⁸ Као узрок насиља наводи се јаз између реалних друштвених и економских могућности са једне стране и друштвених норми (моралних, правних, обичајних, религијских) са друге стране које су настале у другачијим друштвено-економским и политичким околностима.¹²⁹ У вези са овим додаје се и питање образовања и васпитања, тј. „учења“ о полним улогама, како у породици тако и у школи. Девојчице се „припремају“ да буду понизне, послушне, зависне, трпељиве или да буду равноправне са мушкарцима, самосталне, самоуверене. Избор је често одређен од најранијег детињства и зависи од родитеља, социо-културног окружења, обичаја, патријархалних стереотипа и предрасуда.¹³⁰

Насиљу у породици погодује и наука, али и друштво развијајући стереотипе и предрасуде према женама. Психологија обилује примерима који покушавају да од жене створе „ниже биће“; почев од Фројда који се оштро противио давању права гласа женама преко Торндајка по коме друштво не треба да троши паре на високо образовање

¹²⁶*Ibid.*

¹²⁷ А.Шабани, М.Будимлић, *op.cit.*, стр.91

¹²⁸ Б.Кнежић, *Насиље у породици – навике и наде*, Зборник радова, Правом против насиља у породици, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш, 2002, стр. 75

¹²⁹*Ibid.*, стр. 80, 81

¹³⁰*Ibid.*

жена јер је „научно“ доказано да су оне неспособне за генијалност, до Колберга који је тврдио да мушкарци достижу више степене моралног развоја од жена.¹³¹ Међутим, истраживања су утврдила да „у интелигенцији мушке и женске деце нема разлике, те да су конститутивне предиспозиције за интелектуални развој оба пола једнаке“.¹³²

Култура, такође, обликује и конструише стереотипе, веровања и предубеђења. Као чест пример наводи се бајка „Лепотица и звер“, где су присутна два основна лика – женски, саможртвујући, који спасава онај мушки, под чинима, оштећен и застрашујући. На тај начин изазива саосећање за мушкарца, угроженог и рањеног и дивљење за жену, мајку, неговатељицу, која се, упркос опасности, свесно жртвује.¹³³ Даље се наводе, митови о Атису, Озирису или Адонису, затим Марија, Мајка Божја која се појављује тек онда када јој не преостаје ништа друго сем да пасивно прихвати судбину и синовљево смрт, Еп о Одисеју, Косовка девојка.¹³⁴

Као најснажније психолошко средство којима се жене наводе на пасивно трпљење насиља наводи се веровање да је мушкарац колико год насилан и агресиван „заправо рањено дете коме су потребни мајчинска нежност и разумевање“. На тај начин се подржава илузија да жена, стојећи иза мушкарца, има моћ да спасава и негује. Уствари, ради се о лажној моћи, која произлази из њене реалне немоћи, прикрива праву доминацију и служи за одржавање статуса quo.¹³⁵

Основни мотив насиља у породици према М.Бошковићу је „стицање и задржавање контроле над породичном заједницом или појединим њеним члановима, што је последица патријархалности друштва и неравноправне расподеле моћи (физичке и статусне) међу њеним члановима.“¹³⁶ Исти аутор наводи да мушкарци најчешће врше насиље услед акутних душевних поремећаја и алкохолизма.

Насиљу над женама погодују предрасуде које у друштву постоје о положају жене и њеној улози како у породици, тако и у јавној сфери друштва. Зато ће у наставку бити дата анализа неких од најзначајнијих предрасуда присутних не само у нашем, него у већини друштава. У тесној вези са предрасудама о насиљу је и чињеница да постоји веома висока тамна бројка насиља над женама и стога ће у раду бити дата анализа

¹³¹ М.Богдановић, *Митови који подржавају насиље*, Зборник радова, Правом против насиља у породици, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш, 2002, стр. 157

¹³² С.Недовић, *op.cit.*, стр.74

¹³³ М.Богдановић, *op.cit.*, стр. 159

¹³⁴ *Ibid.*, стр. 159, 160

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.120

неких од најчешћих разлога и чињеница због чега је то тако и да ли је могуће смањити ову тамну бројку и на који начин.

4. Предрасуде о насиљу

Предрасуде представљају „негативан став према појединцу заснован искључиво на томе што он припада одређеној групи, а тај став се развија због „непотпуних информација“ на основу којих се „формира мишљење о свим члановима неке групе“¹³⁷. Поред негативног мишљења о одређеним појавама, предрасуде некада могу утицати и на мржњу, као и спремност на уништавање оног према коме су усмерене.

О насиљу над женама постоји велики број предрасуда. И колико год се трудили да га елиминишемо из друштва, то је немогуће. Не прође ни дан, а да у новинама не осване наслов како је неко „из љубави“ убио жену, па себи одузео живот, како је неко силовао девојку, муж претукао жену. А колико је тек необјављених прича у којима су уништени нечији животи и остављене трајне последице по живот и здравље. Према једном истраживању¹³⁸ наводи се да је сваких пола сата у Београду силована једна жена, што је поражавајући податак у време када говоримо о једнакости и ненасилном друштву. Остаје само да нагађамо какви би подаци били на нивоу целе Србије.

Оваквом понашању мушкараца, без сумње, погодују и бројне предрасуде, како о женама, тако и о насиљу које су се кроз векове провлачиле као нешто уобичајено. Истина је да не можемо да за кратко време искоренимо оно што се налази у основној структури друштва и што је вековима било „логично“ и прихватљиво, али можемо помоћи макар тиме што их нећемо прихватити. Предрасуде према женама могуће је груписати у неколико категорија у зависности од тога да ли насиље оправдавају биолошким карактеристикама жене, да ли оправдање налазе у друштву или у личности насилника. Такође, постоје предрасуде које наводе поремећене односе у породици или сиромаштво као разлог појаве насиља.

Једна од често истицаних предрасуда јесте инфериорност жене по природи. Наиме, људски род разликује два пола – мушки и женски и то је чињеница која се не може негирати. Разлике између ова два пола су пре свега биолошке, а управо те

¹³⁷ Предрасуде – глобалан проблем, <https://www.jw.org/sr-cyrl/публикације/часописи/wp20130601/предрасуде-глобалан-проблем/> приступ 24.12.2017.године

¹³⁸ Насиље против жена, аутор Исидора Јарић - http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/autonomni_zenski_centar/nasa_tela_mi/nasillje_protiv_zena.htm, приступ 14.10.2016.

биолошке разлике допринеле су и постојању различитих друштвених улога полова кроз историју. Репродуктивна функција жене сместила ју је у приватну сферу, чинећи је неспособном за обављање било каквих функција ван породице. Жена је васпитавана да буде добра, тиха, послушна. О инфериорности говорио је и Аристотел – учени филозоф старе Грчке. Наиме, он истиче¹³⁹ да најбоља жена мора бити ћутљива, чедна, не сме бити мужевна, имати снагу или бити паметна. Такође, чак и онда када је најбоља, не може достићи мушкарца. Стога „природно инфериорна“ логично је да буде под влашћу мушкарца. Слично је и мишљење Платона који сматра да су жене „по природи барем двапут лошије од мушкараца“. Русо такође говори о подељености улога у друштву, али и породици истичући да је мушкарац неограниченог потенцијала за рационално мишљење, док су жене интуитивне и као такве предодређене за своју репродуктивну улогу. Оваква схватања данас су неприхватљива. Жена је у потпуности једнака са мушкарцем и не постоји ниједан разлог због чега би сматрана инфериорнијом, мање вредном или способном. Још једна тврдња која иде у прилог насилнику и оправдава његово насиље јесте одређивање жене као мазохисткиње. Разлози због којих жена годинама трпи насиље су различити, почев од деце, преко обећања насилника да ће се променити, па до социјалне изолованости жене из средине. Али свакако, да разлог због кога она трпи насиље, није и не може да буде тај да она у њему ужива. То би значило да свака жена воли да буде тучена и да у томе проналази задовољство. А то је далеко од истине. Ако су жене мазохисткиње, онда би мушкарце требало окарактерисати као садисте. А таква тврдња још није наведена. Вероватно зато што су мушкарци творци свих предрасуда према женама.

Предрасуде често настају и као резултат стања у једном друштву. Као такве могу се навести предрасуде 1) да је венчање (брак) дозвола за насиље. Ова предрасуда у вези је са једном другом која је дуго владала у нашем друштву, а која насиље над женама сматра приватном ствари. Некада, склапањем брака жена је постајала својина мушкарца, није имала своје приходе, у случају евентуалног развода деца су припадала оцу и читав низ других права је муж имао над женом. У данашње време брак је заједница двоје људи, жена у браку не губи ниједно право које има и брак никако не може и не сме бити дозвола за насиље. И поред тога, то није случај. Постоји једна

¹³⁹ Женска тијела, репродукција и друштвена стигматизација жена - http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=inferiormost%20zena&source=web&cd=10&ved=0CGgQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fbib.irb.hr%2Fdatoteka%2F289697.enska_tijela_reprodukcija_-_kruh_i_rue1.doc&ei=PjEAUdDDJITUsghp5oD4Aw&usq=AFQjCNEOw4kXsvFykGdaUepl49HzmaFSBw&ca=d=rja приступ 14.10.2016.

реченица која објашњава сигурност и положај жене у породици – каже се да је породица је најнасилнија група у друштву са изузетком полиције и војске.

Изузимајући војску за време рата породица је друштвена институција са највише насиља и жена има више шанси да буде убијена и повређена у породици него у било којој другој друштвеној средини;¹⁴⁰ 2) предрасуде о удатој жени везане су за улогу жене у друштву. Жена улога је била да буде добра мајка, домаћица, супруга. Уколико нешто од наведеног не би остварила, сматрало се да је „лоша“ жена. Такође се жена сматрала неуспешном и када би се развела и тада би се суочила са осудом околине, због чега су жене често остајале у насилним браковима, 3) Жене су криве за насиље, оне провоцирају насиље. Често се ова тврдња може чути, нарочито од стране мушкараца, који сматрају да је жена „заслужила“ насиље које јој се догађа, да је она „сама то тражила“. Овакво схватање је неприхватљиво и даје оправдање насилнику да настави са насилничким понашањем. Ради се о стереотипном схватању да жена не обављајући кућне послове, стално приговарајући, заправо провоцира мушкараца да се насилно понаша према њој. Међутим, ова предрасуда уопште није безазлена. Наиме, често је жена имала проблем и у судском поступку, нарочито када је реч о кривичном делу силовања, да докаже да је пружила потребан отпор, а мушкарци су били ти који су процењивали колики је отпор који жена треба да пружи, јер није довољно њено не, већ она мора и доказати да се борила против насилника, а на суду је да процењује да ли се она довољно борила или не. У судском поступку процењује се и њен начин облачења, да ли је она одећом коју је имала на себи изазивала насилника. Тако да и поред тога, што се много пута у јавности каже да жена није крива, у судском поступку, она то треба и да докаже и на тај начин се поново брани од насилника и убеђује суд у то да за претрпљено насиље није крива. Стиче се утисак да се у оваквом поступку, тражи оправдање за насилника и жртва бива виктимизирана по други пут; 4) Добра супруга треба да трпи насиље. Повезана са претходном и ова предрасуда резултат је патријархалних схватања о породици. Уколико жена не трпи насиље, већ се бори против њега она није добра супруга. И стога, због неиспуњења своје брачне дужности, жена треба да трпи насиље. Ова предрасуда само оправдава насилника и никако се не може сматрати тачном, јер дужност жене није да трпи насиље, а брак представља равноправни однос партнера. 5) Мало насиља доприноси добром браку. Дobar брак подразумева складан однос између брачних другова, живот без насиља, тако да ни мало

¹⁴⁰ius.bg.ac.rs/.../nasilje%20u%20porodici%20nasilje%20prema%20zenamaприступ 03.11.2013.

насиља (у виду шамара или неког лакшег ударца) не доприноси побољшању брака. Оно представља само почетак много тежих облика насиља који ће се неминовно појавити у таквој породици. Јер се мушкарци не заустављају само на шамару, нарочито онда када жена не пријави насиље. Што значи да чак ни „мало“ насиља није дозвољено у браку.

б) Насиље је приватна ствар породице. Дуго времена владало је мишљење да је насиље ствар која се тиче само породице, да друштво не треба да занимају дешавања у оквиру једне породице и да оно не треба да учествује у његовом решавању. Међутим, насиље никако не може бити приватна ствар. Реч је о нечијем животу и стога је немогуће дозволити да пред насиљем сви ћуте, правдајући се тиме да „то није њихова ствар“. Породица је једна од најзначајнијих институција људског друштва. У породици се стичу основна знања о животу, формирају ставови, остварују први социјални контакти. Односи у породици јесу приватна ствар, али онда када у тој породици неко трпи насиље, када су му угрожена основна људска права, то никако не може бити ствар само породице, јер је реч о једном облику криминалитета. И зато држава тада треба да реагује и да заштити жртву. Породица, такође, представља један од егзогених фактора делинквенције. Од односа у породици, у великој мери зависи и како ће се формирати личност детета, тј. да ли ће се то дете одати делинквентном понашању. Уколико трпи насиље у породици, или је сведок насиља које један члан (најчешће отац) врши према другом члану, дете може насиље прихватити као један облик решавања проблема и у будућности, па је стога велика вероватноћа, да ће се и оно у својој породици понашати на такав начин. И зато насиље није приватна ствар о којој треба ћутати, већ озбиљан друштвени проблем који треба решавати.

Као предрасуде о личности насилника и о одређеном узроку насиља наводе се: 1) Насилници се не могу обуздати. Још једно оправдање за насиље. Свако је у стању да обузда свој бес, да и поред жеље да нешто уради, то не учини јер зна да је нешто тако недопуштено или неморално. Међутим, чини се да мушкарци те кочнице имају само када су у питању особе које су јаче од њих, због којих би могли да и законски одговарају, а да када су жене у питању и они сами верују да је то у оквиру породице и да се не кажњава; 2) Насилник је душевно поремећена особа. Насилник у већини случајева није душевно поремећена особа. У контакту са другим људима, он је често љубазна особа без знакова било каквог насиља. Могуће је, и највероватније истина, да међу насилницима има душевно поремећених особа, међутим истраживања која су

вршена¹⁴¹ показала су да је проценат психички поремећених насилника једнак проценту психички поремећених особа у општој популацији. Што значи да већина насилника припада категорији душевно здравих особа, а да је мали број насилника душевно поремећен.¹⁴² 3) Насиље је производ поремећених породичних односа. Ова предрасуда један део кривике за извршено насиље пребацује са мушкарца на жену. Наиме, она истиче да услед поремећених односа који настају у једној породици, а због којих заједничку одговорност сnose оба партнера, настаје насиље као резултат тако поремећених односа; 4) Алкоголизам је узрок насиља. Тврдња која иде у једну крајност и наводи да се као једини узрок насилничког понашања може сматрати алкохол. Међутим, велики је број случајева у којима насилник уопште и не конзумира алкохол. Особе које су склоне алкохолу су раздражљивије и имају нижи праг толеранције, због чега бурно реагују, али то не значи да се насилно понашају само особе које конзумирају алкохол. Неки мушкарци на овај начин покушавају да оправдају своје насиље, међутим чињеница је да алкохол само представља додатни подстрек за насилничко понашање, а никако једини узрок због кога долази до насиља. И саме жене често прихватају ову предрасуду као тачну, па наводе да насиља не би било када би мушкарац престао да пије. 5) Насиље је проблем сиромашних и необразованих. Услед недостатка статистичких података, али и чињенице да је приватност породице много боље чувана у богатијим него у сиромашним породицама, настала је заблуда да се насиље над женама врши само у оним породицама које немају довољно материјалних средстава или су партнери недовољно образовани. На тај начин су сиромаштво и недовољно образовање наведени као један од фактора који утичу на појаву насилничког понашања. Међутим, насиље постоји у свим друштвеним круговима, врше га и сиромашни и богати, и необразовани и они са највишим образовањем.

Једна од заблуда која је присутна у данашњем друштву је и да насиље припада прошлости. Али, у питању је апсолутно нетачна тврдња, која треба да убеди друштво да насиље данас не постоји. Међутим, многи статистички подаци показују супротно. Насиље је постојало у прошлости, постоји и данас и постојаће у будућности. Појава вековима стара, не може нестати за неколико година. То је чињеница.

Забрињавајуће код ових предрасуда јесте то, да су већину од њих и саме жене прихватиле као тачне, посебно оне које се тичу испуњења њихове улоге као супруге,

¹⁴¹ Правни водич за жене – деца, породица – заштита од насиља http://www.sostelefon.org.rs/publikacije/Knjiga/Nasilje_nad_zenama.pdf, приступ 14.10.2016.

¹⁴² Б.Кнежић, *Насиље у породици – навике и наде, Зборник радова - Правом против насиља у породици*, 2002, стр.33

мишљења да ће се насилник променити или да је жена увек крива за насиље које трпи. Из тог разлога, потребно је радити на подизању самопоштовања, уверености жена у своју невиност, подизању свести о томе да се насилник у већини случајева неће променити и престати са насиљем ни поред извињавања које обично следи након извршеног насиља.

5. Тамна бројка насиља над женама

Једна од израженијих карактеристика насиља над женама је присутност веома високе „тамне бројке“ криминалитета. Иако истраживања о насиљу над женама потврђују његову присутност и све већу пораст (када је у питању пријављивање дела надлежним органима) и даље постоји велики број непријављених случајева насиља над женама. Упоредивање података добијених истраживањем од стране различитих невладиних организација о броју жена које су претрпеле неки облик насиља и број пријављених случајева насиља над женама, иде у прилог постојању високе „тамне бројке“ криминалитета.

Разлози непријављивања дела су различити. Жртве сматрају да последњи насилни инцидент није био у тој мери озбиљан да би захтевао интервенцију полиције; срам; страх од ескалације насиља; неповерење у рад државних органа (полиције); раније искуство са полицијом, која не жели да се „меша“ у насиље у породици.¹⁴³

Један од разлога непријављивања насиља, према истраживању Аутономног женског центра, јесте и злостављање жена од стране медија и то путем начина на који медији извештавају о насиљу. Медији, готово увек, насиље представљају сензационалистички. Мушкарац је узоран човек, а жена је својим понашањем изазвала насиље. Фотографијама које прате извештај медија, жене се такође демотивишу, јер се често ради о застрашујућим фотографијама које подсећају жене на насиље које оне доживљавају. Такво приказивање у медијима деморалише жене и ствара страх од тога да ће и оне бити на исти начин приказане и да неће имати разумевање и подршку у друштву.¹⁴⁴

¹⁴³ Насиље у породици, Распрострањеност породичног насиља у Србији - <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1299246>, приступ 25.12.2015. видети опширније: Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, „Службени гласник РС“ бр. 027/2011 од 20.04.2011.године, стр.12

¹⁴⁴ И медији злостављају жене, <https://www.cenzolovka.rs/etika/i-mediiji-zlostavljjaju-zene/>, приступ 21.12.2017.године

У публикацији објављеној на сајту состелефон, наводе се неки од разлога зашто жене не пријављују насиље. Често се из страха да ће их деца осудити јер су их одвојиле од једног родитеља, жене одлучују да не пријаве насилника. Међутим, према истраживањима психолога, утврђено је да је детету довољан и један родитељ ненасилник. Материјална несигурност, тј. финансијска зависност од насилника може бити један од разлога останка жене у насилној вези. Посебно је ово изражено код жена које нису радиле никада, средњих су година и са децом коју је потребно издржавати. Код ових жена постоји страх да неће бити у могућности да финансијски издржавају и себе и децу, због чега остају са насилником. Необавештеност жене о својим правима, потпуна контрола и изолација од стране насилника одвајају жену од друштва и уверавају је да се насиље догађа само њој, јер пре свега она није у могућности да комуницира са другим женама које се као и она, налазе у истој ситуацији. Чест разлог останка у насилној вези је и обећање насилника да ће се променити, што се ретко или готово никада не дешава. Имајући у виду да су у друштву још увек присутни остаци патријархалног друштва, али и родну поделу улога, жене често оправдавају насилника и његово понашање проблемима на послу, стресом, али и својим понашањем према насилнику, проналазећи и у себи узрок његовог насилног понашања. Насилник својим претњама да ће убити жену, да ће починити самоубиство, такође утиче на жену да остане у вези са њим, у првом случају из страха да ће је убити, а у другом због стварања осећаја кривице да ће наудити себи уколико она оде. Осећај срамоте због неуспешности брака, недостатак самопоуздања, навикнутост на насиље од малена, физичка и психичка исцрпљеност, одсуство подршке најближих, религијска уверења, разлози су због којих жена може одлучити да не пријави насилника и остане у вези са њим.¹⁴⁵

Такође, могуће је и постојање других разлога као што су страх од починитеља, дугих судских поступака и ниских казни, до неповерења у државне институције, страха да ће жртве бити окривљене и чињенице да су учиниоци ових дела познате или блиске особе.

Сви наведени разлози доприносе непријављивању дела и самим тим високој „тамној бројки“ насиља над женама.

¹⁴⁵ Насиље над женама, http://www.sostelefon.org.rs/publikacije/knjiga/nasilje_nad_zenama.pdf, приступ 24.12.2017.године

6. Родна равноправност у контексту насиља над женама

Родна равноправност представља један од циљева данашњег друштва. Да би се остварила потребно је из темеља променити схватања о улогама мушкараца и жена у друштву, одбацити традиционална схватања о предодређености жене да буде мајка и домаћица и мушкараца да буде глава породице.

Мушкарци и жене не припадају истом полу. То је чињеница и биолошке разлике међу половима не могу се негирати. Оне постоје и без обзира на то која и каква права се признају женама. Управо ове биолошке разлике, служиле су као основа биолошким теоријама које говорећи о неједнакости мушкараца и жена полазе од разлике међу половима која даље одређује неједнак положај у друштву. Тако се на пример подела на мушке и женске послове сматрала природном и одговарајућом њиховој улози мушкараца тј. жене.

С друге стране *род* је „друштвено обликован биолошки пол жена и мушкараца“.¹⁴⁶ Он се, за разлику од пола који се односи на биолошке анатомске и физиолошке особине, односи на друштвено конструисане улоге жена и мушкараца.¹⁴⁷ Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици *род* дефинише као „друштвено одређене улоге, понашања, активности и атрибуте, које дато друштво сматра прикладним за жене и мушкараце“.

Родне улоге су улоге које друштво додељује женама и мушкарцима полазећи од њихових биолошких разлика. Оне су „резултат стереотипа и претпоставки шта жене и мушкарци могу и треба да раде“.¹⁴⁸ Рад мушкараца је више вреднован јер је продуктиван и плаћен, за разлику од женског рада. Улога жене у друштву може се поделити на продуктивну (рад ван куће који доноси зараду), репродуктивну (улога домаћице, послови у кући, чување деце) и ону која се односи на јавне послове (послови који се извршавају за добробит читаве заједнице, али који не укључују одлучивање нити већи степен одговорности).¹⁴⁹

Репродуктивна улога жене је неминовност, то је оно што је природа жени «доделила» и свака друга одлука жене (да не рађа децу) посматра се као нешто што није «нормално» и противно је природи. Такође се, материнство као прихватљиво, доживљава само за удате жене, док су оне које су неудате са децом или нису у

¹⁴⁶Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.4

¹⁴⁷*Ibid.*

¹⁴⁸*Ibid.*, стр.5

¹⁴⁹*Ibid.*, стр.5-6

хетеросексуалној вези, заправо девијантне.¹⁵⁰ Неудате жене руше мит да жене не могу да живе без мушкараца, због чега су изложене посебном виду дискриминације, јер патријархално друштво има правила, по којима жена мора живети.¹⁵¹

Колики је значај родне равноправности у односу на насиље над женама говори и чињеница да приликом дефинисања насиља над женама се увек полази од тога да је насиље резултат неједнаке друштвене моћи. У свим најважнијим актима Уједињених нација и у Европској конвенцији налазе се сличне дефиниције.

У нашој земљи је 2009. године донет Закон о равноправности полова¹⁵² којим се јемчи равноправност полова у свим областима јавног и приватног сектора. Чланом 29. овог закона предвиђа се да сви чланови породице имају право на заштиту од насиља у породици, а да се дискриминацијом не сматрају посебне мере и програми намењени 1) жртвама насиља у породици којима се обезбеђује социјална, правна и друга помоћ и накнада, у циљу заштите од насиља у породици и отклањања и ублажавања последица насиља; 2) збрињавању жртва насиља, у циљу спречавања насиља и остваривања њиховог права на живот без насиља (сигурне куће); 3) извршиоцима насиља у породици, у циљу спречавања даљег насиља.

Међутим, и поред законских решења, забрињавајући су резултати до којих се дошло истраживањем тока суђења за кривична дела насиља у породици, тачније процењивањем сведочења жртве. Наиме, тужиоци приликом саслушања жртве, не користе често стручна сведочења, која би објаснила начин на који је жртва реаговала, прецизније, да жртва стављена у позицију немоћи, неће реаговати на исти начин као особе које су у равноправној вези са насилником, или које чак нису ни у каквој вези.¹⁵³

У сваком случају, родни идентитет је субјективни осећај сваке особе и он ни на који начин не би требало да утиче на права која се признају свим људима без обзира на пол, нити да их ограничава у остваривању било ког законом гарантованог права.

¹⁵⁰ V. Coppock, D. Haydon, I. Richter, *The Illusions of 'Post-Feminism' New Women, Old Myths*, Taylor&Francis, 1995, str. 32

¹⁵¹ З. Мршевић, *op.cit.*, стр. 24

¹⁵² „Службени гласник РС“ бр. 104/2009

¹⁵³ Т. Игњатовић, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција Женски фонд, 2011, стр. 37

7. Међународноправни документи о заштити жена од насиља

О женским правима први пут је почело да се говори не тако давне 1945. године када је Елеонора Рузвелт постала чланица америчке делегације у Уједињеним нацијама. У том периоду донета је Универзална декларација о људским правима и то као резултат велике победе идеје да су људска права као важнија, испред права држава.¹⁵⁴ У многим земљама термини „мушкарац и човек“ су синоними, па се поставило питање да ли се због самог назива декларације, она односи само на права мушкараца или на права свих људских бића. Из тог разлога извршена је измена назива декларације тако да уместо „men’s rights“ стоји „human rights“. Чак и данас, више од пола века касније, жене не уживају сва права. Наиме, када оно што се дешава жени доживи и мушкарац (као што је премлаћивање у затвору, мучење до смрти) постоји заједнички назив за њих, као на пример, јеврејске жртве холокауста, избеглице из Руанде. На тај начин не говори се о посебном кршењу женских права и оне не постоје као женске жртве. Међутим, када жена доживи насиље од блиског члана, чак и са смртним исходом, понашају се као да човечност није прекршена јер су специфични за жене. И док су термини „човек и мушкарац“ синоними, термини „човечност и женски“ се међусобно искључују.

Гледано кроз историју, жене су дуго времена биле подређене мушкарцу, зависиле су од њих, и финансијски и на било који други начин. Колика ће права имати жена одређује мушкарац. С којим правом и ко им је уопште дао права да они одређују колико вреди људски живот, тј. колико права жена може да има? За свако право које данас жена има, она је морала да се бори, да објашњава због чега њој припада неко право као и мушкарцу. Читава историја прожета је подређеним положајем жена и у јавном и у приватном животу. Друштво је тежило очувању неприкосновености положаја мушкарца у породици, а злочини које су над женама вршили мушкарци прикривани су позивањем на неповредивост приватности, куће, породице и дома. То уопште не треба да изненађује, уколико узмемо у обзир структуру органа реда у којој доминирају мушкарци.

Осим у екстремним случајевима насиља над женама, када о томе буде обавештена и јавност путем медија и критикује такво понашање насилника, друштво често толерантно гледа на насиље које се над женама врши. Жена, због неједнаког друштвеног и материјалног статуса, невидљивости или непостојања доступне

¹⁵⁴З.Мршевић, *op.cit.*, стр. 11

алтернативе, ухваћености у замку економске и емотивне зависности, страха за свој или живот деце, учесталих трудноћа, осећаја стида и срамоте, недовољног познавања својих законских права, недостатка самопоуздања, трпи насиље које се над њом врши. Она, у великом броју случајева не наилази на разумевање породице, која би је подржала и пружила подршку како би се ослободила насиља. Породица одбија да јој помогне, говорећи јој да „ћути, да је крива вероватно, не би је он ударио без разлога, да је срамота да се разводи, шта ће рећи људи“ и слично. Суочена са неодобравањем породице, жена убеђена да је њена кривица, остаје са насилником. Приоритет државе мора да буде елиминација насиља над женама, и то не само у породици, већ и на радном месту, али и у читавом друштву. Као рањива група жена, тј. жена које су изложеније насиљу наводе се избеглице, расне и етничке мањине, мигранткиње, лезбејке, жене заражене сидом, економски потлачене или експлоатисане жене, жене у годинама, урођеничке жене као и жене са физичким и психичким недостацима.¹⁵⁵ Њиховој заштити, не само држава, већ читава међународна заједница мора посветити посебну пажњу и донети нормативни оквир за борбу против насиља према женама и свих других облика непожељног понашања према њима.

Документи Уједињених нација

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена¹⁵⁶

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена најзначајнији је правно обавезујући документ. Ова конвенција насиље у породици укључује у дефиницију дискриминације. Декларација је усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација резолуцијом 34/180 од 18.12.1979. године, а ступила је на снагу 03.09.1981. године. Под насиљем над женама подразумева „кршење универзалних норми људских права и да се оно дешава у приватној и јавној сфери.“¹⁵⁷ Она обавезује државе да предузму низ корака и мера у циљу сузбијања насиља у породици, између осталог и да приликом израде прописа воде рачуна о маргинализованим групама жена, пре свега, женама које припадају националним, етничким, језичким, сеоским и другим

¹⁵⁵*Ibid.*

¹⁵⁶Усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација резолуцијом 34/180 од 18. децембра 1979. Ступила на снагу 3. септембра 1981. у складу са чланом 27 (1).

¹⁵⁷М. Бабовић, К. Гинић, О.Вуковић, *Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији*, Београд 2010., стр. 19

маргинализованим групама.¹⁵⁸ Конвенција се залаже за пуну равноправност мушкараца и жена у свим сферама друштва истичући да потпун и свестран развој земаља, благостање света и ствар мира захтева највеће учешће жена заједно са мушкарцима. У Конвенцији се даље наводи да је потребно изменити традиционалну улогу мушкарца, као и улогу жене у друштву, имајући у виду велики допринос жена благостању породице и развоју друштва, што до сада није у потпуности признато, као и друштвени значај материнства и улогу оба родитеља у породици и подизању деце треба сматрати заједничком одговорношћу мушкараца и жена. Под дискриминацијом се подразумева „свака разлика, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена“.¹⁵⁹ Усвајањем ове Конвенције државе потписнице се обавезују да предузму све потребне мере како би се изменили друштвени и културни обичаји у погледу понашања мушкараца и жена и отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена. Такође, у породичним односима, државе треба да предузимају мере како би породично васпитање обухватило и правилно схватање материнства и да се у свим случајевима мора водити рачуна о интересима детета.

Конвенција, даље, регулише и право жена да гласају на свим изборима и јавним референдумима и да буду биране у сва тела која се бирају путем јавних избора, да учествују у креирању и спровођењу владине политике и да заузимају руководеће положаје и обављају све јавне функције на свим нивоима власти, као и да учествују у раду невладиних организација и удружења која се баве јавним и политичким животом у земљи (члан 7. Конвенције).

Конвенција признаје једнака права мушкараца и жена у погледу свог држављанства и држављанства деце. Државе обавезује да предузму све мере ради отклањања дискриминације жена ради обезбеђивања једнаких права као и мушкарцима у погледу образовања, каријере и професионалног усмеравања, доступности једнаких наставних програма, отклањање традиционалног схватања о улогама мушкараца и жена

¹⁵⁸*Ibid.*

¹⁵⁹Документи Уједињених нација - Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Насиље над женама – Препрека развоју*, Међународни документи, Аутономни женски центар, Београд 2005., стр. 9

на свим степенима и у свим облицима образовања, једнаке могућности коришћења стипендија, једнаке могућности активног бављења спортом и физичким васпитањем. Државе такође, треба да предузимају мере у погледу смањења стопе напуштања школе женске омладине и организација програма за девојке и жене које су прерано напустиле школу.

Поред образовања, Конвенција регулише и област запошљавања, обавезујући државе да предузму потребне мере како би се и женама, као и мушкарцима обезбедила једнака права на рад, једнаке могућности запошљавања, слободан избор професије и запослења, право на унапређење, сигурност запослења, право на једнаку награду и једнак третман за једнак рад, право на социјалну заштиту, посебно у случају одласка у пензију, незапослености, болести, инвалидности, старости и друге неспособности за рад, право на здравствену заштиту и заштиту на раду, као и заштиту биолошких и репродуктивних функција жена. Државе су дужне да забране давање отказа због трудноће или породилског одсуства, да уведу плаћено породилско одсуство без губљења права на раније радно место, подстичу обезбеђење потребних помоћних друштвених служби како би се родитељима омогућило да ускладе породичне обавезе са обавезама на радном месту и учешћем у друштвеном животу, као и да обезбеде посебну заштиту жена за време трудноће на оним радним местима за која је доказано да су штетна за труднице (члан 11).

Конвенција забрањује дискриминацију жена и у области здравствене заштите и у другим областима привредног и друштвеног живота, као и по питањима склапања брака.

Ради праћења спровођења ове Конвенције образован је Комитет за елиминисање дискриминације жена. Обавеза Комитета је да прати напредак остварен у примени Конвенције. Комитет чине 23 стручњака високих моралних квалитета и стручности за област на коју се односи Конвенција. Државе су дужне, да ради разматрања у Комитету подносе генералном секретару Уједињених нација извештај о законодавним, судским, управним или другим мерама које су усвојиле ради примене одредаба Конвенције као и о напретку и то у року од годину дана после ступања на снагу Конвенције у односној држави и најмање сваке четврте године после тога, али и увек када Комитет то тражи.

Опциони протокол о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁶⁰

Уз Конвенцију је 06.10.1999. године усвојен Опциони протокол о елиминисању свих облика дискриминације жена. Протокол предвиђа да сваки појединац или група појединаца државе која је потписница Конвенције има право да се обрати Комитету за елиминисање дискриминације жена, уколико им је прекршено било које право гарантовано Конвенцијом. Нису дозвољена анонимна обраћања. Саопштење се неће разматрати уколико нису исцрпљени сви домаћи правни лекови, осим ако примена тих лекова није неоправдано одужена или уколико нема изгледа да би могла да доведе до ефикасног побољшања ситуације. Саопштење ће бити недопустиво уколико:

- је исто питање Комитет већ разматрао или које је било или је у фази разматрања по некој другој процедури међународног истраживања или решавања,
- није усаглашено са одредбама Конвенције,
- је отворено засновано на погрешним основама или недовољно материјално поткрепљено,
- представља злоупотребу права на подношење саопштења,
- су се чињенице које су предмет саопштења догодиле пре ступања на снагу Протокола за конкретну државу учесницу, осим ако те чињенице нису и даље наставиле да постоје после тог датума.

Уколико саопштење није недопустиво упутиће се држави потписници да се о њему изјасни у року од шест месеци. На затвореној седници Комитет ће анализирати саопштења и заинтересованим странама пренети своје ставове о том саопштењу, као и евентуалне препоруке. Уколико се ради о озбиљном и систематском кршењу права Комитет може да одреди једног или више својих чланова да спроведу испитивање и хитно поднесу извештај Комитету. Такође, могуће је организовати и посету држави. Оно што се наводи као недостатак не само овог протокола, већ и многих међународних докумената јесте право државе да приликом потписивања Протокола не призна надлежност Комитета. Самим тим, женама пре свега, ускраћује се могућност обраћања Комитету у случају кршења неког од права које држава гарантује потписивањем Конвенције и Протокола, али не пружа међународну заштиту.

¹⁶⁰ Усвојен од стране Генералне Скупштине резолуцијом 54/4 од 06.октобра 1999. и спреман за потписивање, ратификацију и примену од 10. децембра 1999. Ступање на снагу 22. децембра 1999. у складу са чланом 16.

На једанаестом заседању Комитета за елиминацију дискриминације жена, 1992. године усвојена је Општа препорука бр. 19. На десетом заседању Комитета 1991. године донет је закључак да сви извештаји држава чланица нису адекватно приказали блиску повезаност дискриминације жена, насиља заснованог на разлици полова и кршење људских права и слобода. Како би се Конвенција у потпуности спровела потребно је да државе уведу стварне мере у циљу сузбијања свих облика насиља над женама. Ова препорука истиче да насиље над женама од стране било које особе, организације или предузећа представља дискриминацију и да државе могу да буду одговорне и за дела појединаца, уколико не делују с дужном ревношћу да би спречиле кршење права или да би истражиле и казнили починиоце насилних дела.

Препорука регулише и заштиту жена од насиља на послу. Под сексуалним узнемиравањем подразумевају се непожељни облици понашања са израженим сексуалним намерама, као што су физички контакти и насртаји, сексуално обојене примедбе, приказивање порнографије и изричито захтевање секса, било речима или делима. Ово понашање је дискриминаторно када жена има реалног основа да верује да ће, уколико се пожали, бити оштећена у вези са послом, укључујући ту и могућност запошљавања или унапређења, или када тако настаје непријатељски настројено радно окружење.

Конвенција гарантује право на једнаку здравствену заштиту посебно имајући у виду државе у којима постоје традиционални поступци које подстичу тамошња култура и обичаји, а који су штетни по здравље жена и деце. Ту нарочито спадају ограничења у исхрани за труднице, наклоњеност мушкој деци и обрезивање и оштећивање гениталија жена.

Један од најподмуклијих видова насиља над женама који постоји у свим друштвима је насиље у породици.¹⁶¹ Један од разлога због кога многе жене остају са насилником је недостатак економске независности. Све су то начини којима се угрожава здравље жена и умањује могућност да равноправно учествују у породичном и јавном животу.

¹⁶¹Оно, између осталог, укључује премлаћивање, силовање и друге облике сексуалног напастовања, ментално насиље и друге облике насиља, што подстичу традиционални начини размишљања. Видети опширније: Опциони протокол уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена.

На крају је дат низ препорука о мерама које би државе требале да спроведу, а које све заједно, треба да допринесу елиминацији дискриминације и равноправном односу мушкараца и жена.¹⁶²

Декларација о елиминацији насиља према женама

Децембра 1993. године Генерална скупштина усвојила је Декларацију о елиминацији насиља према женама. Према Декларацији насиље према женама је „сваки акт полно заснованог насиља који резултира или може да има за резултат физичку, сексуалну или психичку штету или патње жена, укључујући претње таквим актима, ограничење или произвољно лишавање слободе, без обзира да ли произлази из јавног или приватног живота“. Насиље према женама односи се на следеће облике насиља¹⁶³:

- физичко, сексуално и психолошко насиље које се јавља у породици, укључујући батињање, сексуалну злоупотребу женске деце у домаћинству, насиље везано за мираз, брачно силовање, женско генитално сакаћење и друге традиционалне праксе штетне за жене, небрачно насиље и насиље повезано са експлоатацијом,

- физичко, сексуално и психолошко насиље које се дешава у оквирима опште заједнице, укључујући силовање, сексуалну злоупотребу, сексуално изнуђивање и понижавајући рад, у образовним установама и на другим местима, промет женама и присилну проституцију,

- физичко, сексуално и психолошко насиље учињено или опрштено од стране државе, ма где да се десило (члан 2. Декларације).

Декларација позива државе да осуде насиље према женама и да се ради избегавања својих обавеза у погледу елиминације насиља, не позивају ни на какве обичаје, традицију, религијска или друга мишљења. Државе су у обавези да спроведу адекватну обуку службеника за примену принуде и службеника одговорних за примену политике превенције, истраге и кажњавања насиља према женама. Оне такође треба да

¹⁶²Попут препоруке да предузму мере како би се обезбедило да медији поштују жене и пропагирају то поштовање, да одреде која су то традиционална схватања која иду у прилог и подстичу насиље над женама, да обезбеде одговарајућу процедуру за жалбу и помоћ, као и обештећење, да у извештају наведу које су мере предузели како би заштитили жене од сексуалног узнемиравања на радном месту, да донесу законе који неће прихватати одбрану повређене части у случају напада или убиства члана породице, да предузму мере које ће променити ставове према улози и положају мушкараца и жена, да извештавају о сваком појединачном облику насиља и последицама које такво насиље оставља на жене. Видети опширније: Опциони протокол уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена.

¹⁶³Међутим, није ограничено само на њих. Декларација о елиминацији насиља према женама

признају важност улоге женских покрета и невладиних организација широм света о подизању свести о проблему насиља према женама и његовом ублажавању, као и да омогуће и олакшају рад женског покрета и невладиних организација и да сарађују са њима на локалном, националном и регионалном нивоу. Код људи је потребно подићи свест у погледу проблема елиминације насиља према женама и у том циљу потребно је да државе уведу састанке и семинаре.

Пекиншка декларација и платформа

Међународна заједница, препознала је проблем насиља према женама и као најзначајнији документ за унапређење равноправности мушкараца и жена наводи се Пекиншка декларација и платформа за акцију, која је усвојена 1995. године на седници Уједињених нација одржаној у Пекингу. Ова декларација насиље над женама дефинише као „сваки чин родно утемељеног насиља који доводи, или може да доведе, до физичке, психичке или сексуалне повреде или патње жена, укључујући и претњу таквим чином, принуду или самовољно ускраћивање слободе, без обзира да ли се одвија у јавном или приватном животу“.¹⁶⁴ Ова декларација као основне стратешке циљеве поставља:

- предузимање обухватних мера за превенцију и сузбијање насиља над женама,
- праћење узрока и последица насиља над женама, као и ефективности превентивних мера,
- сузбијање трговине женама и пружање подршке женама које су жртве насиља због трговине људима и проституције.

Декларација говори о три облика насиља над женама и то насиље према женама у широј заједници, насиље које врши држава и породично насиље.

Поред потврђивања свих права жена која им дотадашњи документи гарантују, ова Декларација им гарантује и већа овлашћења и напредовање жена, укључујући право на слободу мисли, савести, вероисповести и уверења, што доприноси моралним, етичким, духовним и интелектуалним потребама жена и мушкараца, појединачно или у заједници са другима, тиме им гарантујући могућност остварења њихових пуних

¹⁶⁴М.Бабовић, К.Гинић. О.Вуковић, *op.cit.*, стр.18.

потенцијала у друштву и обликовања њихових живота у складу са њиховим властитим аспирацијама.

Истиче се да су женска права људска права. Да би се искоренило сиромаштво путем одрживог економског развоја, друштвеног развоја, заштите околине и друштвене правде, потребно је учешће жена у економском и друштвеном развоју, једнаке могућности и потпуно и равноправно учешће жена и мушкараца као носилаца и корисника одрживог развоја окренутог човеку. Такође истиче потребу да се мушкарци подстакну на потпуно учешће у свим акцијама које за циљ имају једнакост.

Као стратешке циљеве ова Препорука наводи предузимање интегралних мера на спречавању и елиминацији насиља над женама, проучавање узрока и последица насиља над женама и ефикасност превентивних мера, елиминисање трговине женама и помоћ жртвама насиља узрокованог проституцијом и трговином. Ова Препорука поред уобичајених облика насиља према женама¹⁶⁵, подразумева под насиљем над женама и друге акте насиља и то насиље над људским правима жена у ситуацијама оружаног сукоба, посебно убиство, систематско силовање, сексуално ропство, насилна трудноћа, насилна стерилизација и насилни прекид трудноће, насилно коришћење контрацептивних средстава, убијање женске деце и пренатални избор пола. Насиљу над женама погодује и срамота од објављивања појединих дела која су над њима почињена, недостатак приступа жена правним информацијама, помоћи и заштити, недостатак закона којима би се ефикасно забранило насиље над женама, неуспех у реформи постојећих закона, неадекватни напори од стране јавних органа власти на унапређењу свести и спровођењу постојећих закона као и одсуство образовних и других средстава за решавање узрока и последица насиља.¹⁶⁶

Од стране влада држава очекује се да осуде насиље према женама, да ради исправљања неправде нанете жени примене одговарајуће санкције, да женама које су изложене насиљу обезбеде приступ механизмима правде, да усвоје законе којима ће се казнити полицијски службеници и остали припадници снага реда који учествују у насиљу над женама, да издвајају из буџета одговарајућа средства за спровођење акционих планова који треба да доведу до елиминације насиља над женама.

¹⁶⁵ физичко, сексуално, психичко

¹⁶⁶ М.Бабовић, К.Гинић. О.Вуковић, *op.cit.*, стр.51.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Ова Конвенција не бави се искључиво насиљем над женама, али се кроз повреду неколико чланова ове Конвенције, Европски суд сусретао са насиљем над женама, пре свега кроз члан 2 којим се гарантује право на живот, чланове 3, 4, 6, који забрањују мучење, принудни рад, гарантују право на правично суђење, затим кроз члан 8 којим се гарантује право на поштовање приватног живота, члан 13 који гарантује право на делотворно правно средство, и члан 14 којим се забрањује дискриминација.¹⁶⁷

У наставку ће бити дата анализа неких од најзначајнијих случајева у области насиља над женама. Свакако да је најпознатији случај *Опуз против Турске*, који представља и прекретницу у случајевима породичног насиља. У овом случају у периоду од 1995. до 1998. године Х.О. био је четири пута насилан и претио подносиољки представке и њеној мајци. Инциденти су укључивали случајеве тешког премлаћивања, претњи ножем, покушаја гажења аутомобилом, о чему су полицијске власти биле обавештене. Оно што је карактеристично за овај случај је и да је по турском праву неопходан услов да дође до покретања кривичног поступка да подносиољка представке и њена мајка повуку кривичну пријаву. Једини случај када је Х.О. осуђен је за гажење аутомобилом и на 385 евра које је могао да плати у осам рата због тога што је подносиољку представке избо ножем. 2002. године Х.О. пуцао је на мајку подносиољке представке, убио је и тања је осуђен на доживотни затвор, али је пуштен на слободу до окончања жалбеног поступка. У том периоду он је наставио са претњама подносиољки представке, након чега је тек 2008. године турским властима наложено да у случају ако приметете Х.О. истог ухапсе. У овом случају Европски суд установио је да је дошло до повреде члана 2. Конвенције јер је на основу ранијег понашања Х.О. могло бити предвиђено његово насилно понашање и насиље са смртним исходом. Такође, утврђена је повреда члана 3. Конвенције јер донете судске одлуке нису имале никаквог ефекта, нису деловале превентивно, а власти нису предузеле никакве конкретне мере ради заштите подносиољке представке и њене мајке, чиме су на заправо показале одређени степен толеранције на насиље које се дешавало. Најчешће жртве су жене курске националности, недовољно образоване и без

¹⁶⁷ Д. Димовски, И. Илић, *Насиље у породици и праска Европског суда за људска права*, Зборник школе права Европске уније, VII сесија, Бар, 2015, Универзитет Доња Горица, Факултет правних наука

сопствених прихода, чиме су стављене у дискриминаторски положај, па суд утврђује и повреду члана 14. Конвенције.¹⁶⁸

Случај Е.С. и други против Словачке указао је на то да се насиље у породици сазнаје тек у случају развода брака. Наиме, муж је физички злостављао подносиоца и децу, а сексуално је злостављао и једну ћерку. Због овога он је осуђен на четири године, а једина мера била је да му се наложи „уздржавање од непримереног понашања“. У овом случају суд је установио повреду чланова 3. и 8. Конвенције због неадекватног начина заштите мајке и деце од насиља од стране словачких власти.

У случају Контрова против Словачке у дужем временском периоду муж је злостављао физички и психички подносиоца представке. Она подноси кривичну пријаву, али је и повлачи. Након тога, муж убија њихово двоје деце и себе. У овом случају Суд сматра да је требало предвидети ризик по живот посебно јер се радило о дугогодишњем насиљу и предузети адекватне мере, попут покретања кривичне истраге одмах по пријему кривичне пријаве. Све ово представља кршење члана 2. Конвенције, али и члана 13. због непостојања делотворног средства за овакве ситуације.

Случај Бранко Томашић и други против Хрватске сличан је претходном по тежини последица. Наиме, М.М. је живео у ванбрачној заједници са жртвом са којом је имао и малолетно дете. Због његовог поремећаја личности, претњи да ће бомбом убити њу и дете, жртва се одвојила од њега, а он је осуђен на пет месеци затвора. Међутим, након изласка из затвора, М.М. је направио аутоматску пушку и убио жртву, њихово дете и себе. Како је реч о насиљу које је трајало дужи временски период и понављале се, меродавне власти морале су знати да М.М. представља ризик за жртву, а посебно ако се узме у обзир чињеница да је патио од дубоког психичког поремећаја, а лечен је само док је био у затвору. Такође, власти нису предузеле ниједну меру како би свеле тај ризик на најмању могућу меру након изласка М.М. из затвора. На овај начин повређен је члан 2. Конвенције.¹⁶⁹

Питање принудног рада разматрано је у случају Силиадин против Француске. Наиме, петнаестогодишња девојчица је уз пристанак оца одведена у Француску код једне породице, како би стекла образовање и добила потребне папире. Међутим, она је убрзо предата другој породици где је радила по 15 сати без икакве плате, а поред тога јој је одузет и пасош. На овај начин прекршен је члан 4. Конвенције којим су државе

¹⁶⁸ Др.Славољуб Царић, Стручни коментар е-Пресс: *Насиље у породици у пракси Европског суда за људска права и домаћих судова*, бр.343/2010

¹⁶⁹ Ibid.

потписнице Конвенције биле у обавези да у кривично законодавство уграде забрану принудног рада, што Француска није урадила.¹⁷⁰

У случају Еремија и остали против Републике Молдавије по представци број 3564/11 од 28.05.2013. године пред Европским судом за људска права разматрано је кршење неколико чланова Конвенције. Подносиоци представке су Еремија и њене две ћерке, а представка је поднета против супруга, тј. оца подносиоце које је по занимању полицајац. Он је оптужен за вршење насиља у породици, а када је супруга поднела захтев за развод брака он је постао насилнији. Иако је држава предузимала одређене мере, Европски суд за људска права сматра да „чак и у случајевима у којима неки кораци јесу предузети, ти кораци морају бити делотворни у смислу заштите жртве и кажњавања починиоца да би било сигурно да је држава испунила обавезе које је преузела по Конвенцији“.¹⁷¹

Из наведених примера, може се видети да Суд придаје значај заштити жртава породичног насиља. Поред промене законског оквира, који је у неким земљама изостао, потребно је и да ако већ дође до промене закона, што је случај код других земаља, те промене буду делотворне и да државни органи предузимају све потребне мере, како би ризик од могуће појаве насиља у породици, тј. у случају када оно постоји тај ризик свеле на најмању могућу меру.

Документи Савета Европе

На нивоу Савета Европе, донети су неки документи који такође, за циљ имају заштиту жена, тј. елиминацију насиља над женама. Тако је, најпре, донета Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи 1993. године. Ова Декларација осуђује све облике насиља према женама, доноси одлуку о интензивирању сарадње унутар Савета Европе и препоручује Одбору министара да предузме неопходне мере за постизање циљева прокламованих у Декларацији. Декларација посебно наводи да је потребно подићи свест међу мушкарцима како би се подстакли на анализу и одбацивање механизма насиља, са освртом на изналажење алтернативних модела понашања, посебно у случају сукоба.

Да донети акти нису дали очекиване резултате, може се закључити на основу изјаве Скупштине од 03.априла 2000. године када она најпре изриче жаљење због

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ <http://www.airecentre.org/data/files/bulletins/2013/3.2013.pdf> стр.32, приступ 07.10.2018. године

великог пораста насиља над женама, осуђујући насиље као опште кршење права жена као људских бића и то права на живот, сигурност, достојанство, физичко и психолошко благостање. Тада је усвојена и Препорука 1450 о насиљу над женама у Европи. У препоруци се наводи, да у Европи, више жена умре или буде озбиљно повређено сваке године услед насиља у породици, него услед рака или саобраћајних несрећа.¹⁷² Једна од мера коју Препорука предлаже да треба предузети према насилним мушкарцима је и наредба која забрањује насилним мужевима да се врате у брачни дом, као и појачање казне.

На скупштинској расправи одржаној 27.09.2002. године усвојена је Препорука 1582 (2000) о насиљу над женама у породици. Управо зато што је насиље чешћи узрок смрти неког женог или саобраћајне несреће, потребно је насиље у породици третирати као политички и јавни проблем и као кршење људских права. Ова Препорука предлаже да је потребно започети едукацију о родној равноправности и ненасилном понашању у врло раној фази и подстаћи грађане да прихвате своје одговорности и предузму позитивне кораке ка смањењу и превенцији насиља у породици и друштву. Предлаже се и да полиција и службе за спровођење закона требају имати овлашћење да спроводе истрагу, прикупљају доказе и улажу жалбе у име жртава насиља у породици.¹⁷³

Одбор Министара земаља чланица за заштиту жена од насиља усвојио је Препоруку РЕЦ (2002)5. Као и остале, и ова Препорука осуђује насиље над женама, позивајући државу као и све организације да се боре против насиља које се над женама врши из било ког разлога и да појачају програм едукације на основу пола који би посебну важност дали једнакости полова и заједничком поштовању. Од земаља чланица очекује се и да подстичу тужиоце да виде насиље против жена и деце као јак или одлучујући фактор за покретање поступка као јавни интерес. Оно што ова Препорука посебно предлаже је стварање државне и европске банке података која би садржавала генетске профиле свих идентификованих и неидентификованих починитеља сексуалног насиља како би се могла поставити делотворна политика хватања починилаца, превенције понављања насилних дела, а све узимајући у обзир стандарде које је поставило државно законодавство и Веће Европе у овом подручју.¹⁷⁴

¹⁷²*Ibid.*, стр. 76-77.

¹⁷³*Ibid.*, стр. 81-82.

¹⁷⁴*Ibid.*, стр. 94.

Европска унија

Европска унија у области породичног насиља доноси документе који иако нису правно обавезујући за државу, морално је обавезују. Тако је Комитет министара усвојио Препоруку о насиљу у породици 1985. године.

Препорука о насиљу у породици усвојена је 26.05.1985. године. Комитет министара је полазећи од тога да је породица основна организациона јединица демократског друштва, да заштита породице подразумева и заштиту свих њених чланова против било ког облика насиља који се често јавља унутар ње, да насиље, чињењем или нечињењем, угрожава живот, физички или психички интегритет или слободу појединца или озбиљно нарушава развој његове или њене личности, да насиље, посебно погађа децу с једне и жене с друге стране, да деца уживају право на посебну заштиту од стране друштва против било ког облика дискриминације или угњетавања и сваког злостављања од стране ауторитета у породици или другој инситуацији, да се исто то односи и на жене уколико су изложене конкретној *de facto* неједнакости, која спутава извештавање о било ком насиљу чије су оне жртве, препоручује државама чланицама у вези са заштитом од насиља у породици да:

- упознају јавност о обиму, озбиљности и испецифичним карактеристикама породичног насиља са посебним освртом на добијање помоћи за спровођење мера у циљу борбе против овог феномена;
- промовишу ширење знања и информација у породицама о друштвеним и породичним односима, раном откривању потенцијалних конфликтних ситуација и решавању међуљудских конфликта и конфликта унутар породице;
- обезбеде адекватну професионалну обуку за све одговорне у решавању случајева породичног насиља, посебно оних који су, због своје функције, у позицији да их открију или да се баве њиховим жртвама;
- организују или подстакну организовање и подрже рад агенција, удружења или фонација чији је задатак пружање помоћи жртвама породичног насиља, уз дужно поштовање приватности других;
- оснују административна одељења или мултидисциплинарне одборе са задатком да се брину о жртвама породичног насиља и да се носе са оваквим случајевима;
- наметну стриктна правила овим одељењима или одборима у вези са давањем информација до којих дођу вршећи своје дужности;

- информишу особе које су постале свесне случајева насиља у породици о корисности и изводљивости њиховог упућивања компетентним телима;
- размотре могућност отклањања дужности чувања тајне одређених професија како би им омогућили да открију податке о случајевима породичног насиља;
- предузму кораке, макар само путем одредаба, како би се, у случају породичног насиља, обезбедила брза примена одговарајућих мера за заштиту жртава и спречавање сличних случајева;
- предузму мере да се у случају било каквог конфликта између мушкарца и жене обезбеди одговарајућа заштита деце од насиља којем су изложена и који може озбиљно да угрози развој њихове личности;
- предузму мере да се обезбеди да жртва не буде оштећена због мешања грађанских, административних и кривичних мера, а да се кривичне мере примењују као последње средство;
- преиспитају своје законодавство попитању могућности кажњавања деце у циљу ограничавања или стварног забрањивања телесних казни, чак и онда када кршење овакве забране нужно не изискује примену кривичних санкција;
- проуче могућност поверавања случајева насиља у породици специјализованим члановима тужилаштва или истражних органа, односно судовима;
- предузму кораке да се као опште правило установи спровођење психо-социјалног испитивања у оваквим случајевима и да се, на основу резултата испитивања и у складу са критеријумом који узима у обзир интересе жртве, односно деце у породици, обезбеди тужилаштву или судовима да предложи или примене друге мере, а не кривичне, нарочито у ситуацији када осумњичени или оптужени пристаје да се подвргне надзору компетентних социјалних, медицинско-социјалних и пробацијских служби;
- не покрећу поступак у случају породичног насиља уколико то жртва не тражи или не захтевају друштвени интереси;
- предузму мере за обезбеђење заштите од сваког спољашњег утицаја на чланове породице који се јављају као сведоци у случају породичног насиља. Пре свега, малолетницима би требало обезбедити помоћ пружањем одговарајућих савета. Осим тога, значај ових сведочења не би требало да буде умањен правилима која се односе на заклетву;
- размотре корисност усвајања посебних инкриминација за преступе извршене у породици.

Поред ове препоруке Савет министара усвојио је још и Препоруку о помоћи жртвама и спречавању страдања, Препоруку о социјалним мерама које се односе на унутар породице, Препоруку о хитним мерама које се тичу породице, Препоруку о посредовању у породици, Препоруку о насиљу у породици према женама и Препоруку 17 стандарди и механизми родне равноправности.¹⁷⁵

Остали међународни документи

Комисија Уједињених нација за људска права на 59. састанку одржаном 23.04.2003. године усвојила је Резолуцију бр.2003/45 о елиминацији насиља над женама. Она најпре потврђује права жена исто као и документи донети пре ње, а потом позива све државе на предузимање мера како би елиминисале насиље над женама, а посебно да, ако је потребно, поопштре своје законодавство како би жртвама пружиле одговарајућу заштиту.

Иако међународна заједница доноси документе којима забрањује насиље према женама, у питању су документи који не предвиђају озбиљније санкције за државе и код којих држава сама одлучује да ли ће их потписати или не. Такође, постоје државе које допуштају насиље према женама, а као један од најновијих начина ограничавања права жена јесте и електронско праћење жене, где је муж обавештен сваки пут кад његова жена напусти државу. Жена је људско биће и као такво она има сва права која припадају и мушкарцу. Када се говори о људским правима, реч је о правима и мушкараца и жена. Послодавци не могу да траже од жена приликом заснивања радног односа, да не остају у другом стању, да не заснивају породицу. То се не тражи од мушкараца, те је стога нејасно зашто се тако нешто тражи од жена. Потребно је схватити да жене нису нижа људска бића.

8. Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у земљама бившег јединственог југословенског правног простора

У наставку ће бити дана анализа законодавне регулативе насиља над женама, с освртом на насиље у породици у бившим југословенским републикама (Словенији, Хрватској, Македонији, БиХ, Црној Гори). Заштита женама пружа се не само кроз

¹⁷⁵ М.Бабовић, К.Гинић. О.Вуковић, *op.cit.*, стр.94

регулисање насиља у породици, већ и предвиђањем тежих санкција за поједина кривична дела. Такође, биће анализиран положај жена у овим земљама, са аспекта њиховог учешћа у јавном животу друштва, пре свега политичким ангажовањем, као и право на абортус, као једно од репродуктивних права признатих женама. На крају ће бити анализирани неки од података до којих се дошло истраживањима спроведеним у овим земљама о учесталости и основним карактеристикама насиља у породици, али и степену укључености жена у јавни живот.

У свим бившим југословенским републикама започет је процес заштите жена и то најпре кроз регулисање насиља у породици као посебног дела, а потом и предвиђањем тежих санкција код појединих кривичних дела код којих се као жртва појављује члан породице. Осим Хрватске, у осталим републикама, насиље у породици представља кривично дело. Хрватска је насиље у породици, до доношења новог закона, третирала двојачко, као кривично дело и као прекршај. Овакво регулисање изазивало је бројне недоумице у пракси, што је био један од разлога да се овај вид насиља дефинише само једним законом, прекршајним законом. Избацујући дело насиља у породици из Кривичног закона, стекао се утисак да је Хрватска умањила значај овог проблема, стављајући јавности до знања да насиље у породици није озбиљан проблем у тој мери да би његов учинилац био кривично гоњен.

БиХ у свом саставу има два ентитета: Федерацију БиХ и Републику Српску, али и Брчко Дистрикт који има посебан статус. У Брчко Дистрикту насиље у породици регулисано је као кривично дело, као и у Федерацији БиХ. У Републици Српској дата је могућност квалификовања насиља у породици и као кривичног дела и као прекршаја.

У Македонији насиље у породици као посебно кривично дело није предвиђено кривичним законом, већ се у овом закону даје појам насиља у породици. Такође, код појединих кривичних дела закон предвиђа изрицање тежих кривичних санкција када се ради о члану породице. Посебан закон о заштити од насиља у породици не постоји, већ су дело, као и мере које је могуће изрећи учиниоцу детаљно предвиђени и разрађени Породичним законом.

Заштита од насиља у породици, у Црној Гори обезбеђена је посебним законом који насиље у породици регулише као прекршај. За ово дело предвиђа могућност изрицања заштитних мера, али и новчане казне и казне затвора. Међутим, релативно блага казнена политика, не иде у прилог заштити жртве већ насилнику, будући да показује одређени степен толеранције на насиље у породици. Спроведена истраживања

показују да није довољно само доношење закона ради побољшања положаја жена. Најбитније је променити свест читавог друштва о улози жене у породици и друштву.

8.1. Република Словенија

Словенија је до 1991. године, када је стекла своју независност, била једна од република СФРЈ. Као и у свим осталим земљама и у Словенији, питање насиља над женама је новијег датума.

Правна регулатива насиља у породици

Кривичноправна заштита

Кривичноправна заштита жртвама насиља пружа се Кривичним законом. Закон, поред посебног дела насиље у породици, посебну заштиту жртвама пружа код неких кривичних дела, где чињеница да се ради о члану породице представља отежавајућу околност.

Кривични закон¹⁷⁶ као посебан облик убиства за који је предвиђена казна затвора од најмање петнаест година предвиђа убиство због повреде равноправности, сврставајући овај облик убиства у теже облике и разграничавајући га од обичног убиства за које је предвиђена казна затвора од десет до петнаест година.

У групу кривичних дела против људских права и слобода, налази се дело повреда равноправности. Дело чини онај ко на основу разлике у националности, раси, боји коже, вероисповести, етничкој припадности, полу, језику, политичком или другом опредељењу, сексуалној оријентацији, имовном стању, држављанству, генетском наслеђу, образовању, друштвеном положају или било које друге околности, лишава лице људских права и основних слобода, признате од стране међународне заједнице, али и гарантоване уставом или законом или ограничава таква права и слободе или посебна права и слободе која из њих произилазе. Предвиђена казна за ово дело је казна затвора до једне године. Иста казна предвиђена је и за оне који прогоне појединца или организацију која се залаже за равноправност.

Дела која би се могла квалификовати као дела сексуалног садржаја, сврстана су у групу кривичних дела против полног интегритета. Поред кривичног дела силовања,

¹⁷⁶Kazenski zakonik, *Uradni list RS*, št. 50/2012

закон регулише и сексуално насиље, сексуално злостављање немоћних лица, сексуални напад на особу млађу од петнаест година, повреду сексуалног интегритета злоупотребом положаја, злоупотребу проституције.

Силовање се састоји у принуди другог лица различитог или лица истог пола на сексуални однос или са њим изједначену сексуалну радњу употребом силе или претње да ће непосредно напасти на живот или тело. Предвиђена казна за ово дело је затвор од једне до десет година. Тежи облик постоји ако је дело извршено на свиреп или нарочито понижавајући начин, или је извршено од стране више лица у низу, или над затвореницима или другим лицима лишеним слободе, за шта је предвиђена казна затвора од три до петнаест година. Посебан облик дела постоји уколико учинилац присили друго лице различитог или истог пола на сексуални однос или са њим изједначене сексуалне радње, уз претњу да ће о њој или њој блиском лицу открити нешто што би шкодило њиховој части или угледу, или би њој или њој блиским лицима нанели велику имовинску (материјалну) штету. Казна је затвор од шест месеци до пет година. Уколико су ова дела извршена према лицу са којим учинилац живи у брачној, ванбрачној или регистрованој истополној заједници, гоњење се покреће по предлогу.

Поред силовања као посебног кривичног дела, закон познаје и дело сексуално насиље. Дело чини лице које употребом силе или претње да ће непосредно напасти на живот или тело лица или лица истог пола, присили то лице да уради (чини) или трпи неку сексуалну радњу која није обухваћена претходним чланом (силовање). Предвиђена казна затвора је од шест месеци до десет година. Тежи облик дела постоји уколико је дело извршено на нарочито свиреп или понижавајући начин, или је извршено од стране више лица у низу или над затвореницима или другим лицима која су лишена слободе. Казна је од три до петнаест година. Посебан облик дела постоји када неко присили лице другог или истог пола да учини или трпи сексуалну радњу из првог става уз претњу да ће о њој или њој блиском лицу открити нешто што би штетило части или угледу (добром имену) или проузроковати велику имовинску штету, за шта је предвиђена казна затвора до пет година. Као и за силовање и за ово дело гоњење се предузима по предлогу, уколико је учињено према лицу које са учиниоцем живи у брачној, ванбрачној или регистрованој истополној заједници.

Сексуално злостављање немоћних лица чини лице које има сексуални однос или сексуалну радњу са особом различитог или истог пола, злоупотребом њеног душевног обољења, заосталог душевног развоја, тешке душевне заосталости, немоћи или било каквог другог стања услед кога она није у стању да пружи отпор. Предвиђена казна

затвора је од једне до осам година. Лакши облик дела постоји у случају када особа користећи наведене околности нарушава сексуални интегритет немоћне особе, за шта је предвиђена казна затвора до пет година.

Сексуални напад на особу млађу од петнаест година је посебно кривично дело. Учинилац дела је лице које има сексуални однос или са њим изједначену радњу са особом истог или различитог пола млађом од петнаест година, а предвиђена казна затвора је од три до осам година. Тежи облик постоји ако дело врши уз употребу силе или директним нападом на малолетно лице, а предвиђена је казна затвора од пет до петнаест година. Посебан облик дела постоји уколико се као учинилац појаве наставник, васпитач, старалац, усвојилац, свештеник, лекар или друго лице које злоупотребом свог службеног положаја има сексуални однос или са њим изједначену радњу са лицем млађим од петнаест година које му је поверено на учење, образовање, заштиту или бригу. Казна затвора је од три до десет година. Кажњиво је и свако кршење сексуалног интегритета особе млађе од петнаест година.

Повреда сексуалног интегритета злоупотребом положаја је посебно кривично дело које постоји када учинилац злоупотребом свог положаја примора друго лице или лице истог пола, које му је подређено или зависи од њега на сексуални однос или другу сексуалну радњу. Казна предвиђена за ово дело је затвор до пет година. Тежи облик дела постоји уколико је дело учињено према особи старијој од петнаест година, од стране наставника, васпитача, стараоца, усвојиоца или другог лица које злоупотреби свој положај према особи која јој је поверена на учење, образовање, заштиту или бригу. Предвиђена је казна затвора од једне до осам година.

У Словенији је проституција декриминализована 2003. године. Као прекршај против јавног реда и мира она је укинута изменама Закона о прекршајима против јавног реда и мира 2003. године, тако да против лица која се баве проституцијом није могуће покретање прекршајног поступка. Као посебно кривично дело против полног интегритета, законодавац предвиђа злоупотребу проституције. Дело чини лице које ради експлоатације (искоришћавања) учествује у проституцији друге особе, или силом, претњом или обманом наведе, придобије или подстиче друго лице на проституцију, за шта је предвиђена казна затвора од три месеца до пет година. Тежи облик дела постоји ако је дело извршено према малолетном лицу или према више особа, или од стране организоване криминалне групе, за шта је предвиђена казна затвора од једне до десет година.

У групу кривичних дела против брака, породице и деце, законодавац је сврстао кривично дело насиља у породици. Дело чини лице које у породичној заједници са другим лоше поступа, претуче га, или предузима друге болне и понижавајуће радње, уз претњу непосредним нападом на живот или тело прогања га из заједничког домаћинства, или му ограничава слободу кретања, прогања га, присили га да нешто ради или трпи, или на други начин, насилним ограничавањем његових једнаких права ставља у заједници у подређени положај. Предвиђена казна затвора је до пет година. Иста казна предвиђена је за ово дело не само у породичној заједници, већ и у свакој другој трајнијој животној заједници. Уколико је дело извршено према особи са којом је учинилац живео у породичној или другој трајнијој заједници која се распала, али су радње повезане са овом заједницом предвиђена је казна затвора до три године. На овај начин законодавац умањује значај дела када је оно учињено према бившем партнеру.

Као посебно кривично дело инцест је предвиђен у члану 195. закона и постоји у случају сексуалног односа са малолетним крвним сродником у правој линији или са малолетним братом или сестром, уз запрећену казну затвора до две године за учиниоца.

Као кривично дело против рада и социјалне сигурности КЗ Словеније познаје мобинг на радном месту. Дело чини лице које на радном месту услед сексуалног узнемиравања, психичког насиља, злостављања или неједнаког поступања проузрокује другом запосленом понижење или страх. Запрећена је казна затвора до две године. Тежи облик, за који је предвиђена казна затвора до три године постоји уколико је дело имало за последицу психичко, психосоматско или физичко обољење или смањење продуктивности запосленог.

Заштита по Закону о спречавању насиља у породици

Насиље у породици као најчешћи вид насиља над женама, регулисано је посебним Законом о спречавању насиља у породици. Такође, жртвама је пружена и кривичноправна заштита.

Насиље у породици, као један од облика насиља над женама регулисано је посебним Законом о спречавању насиља у породици.¹⁷⁷ Овим законом регулише се појам насиља у породици, улога и задаци државних органа власти, носилаца јавних овлашћења, пружалаца јавних услуга од стране локалних органа и невладиних

¹⁷⁷ Zakon o preprečevanju nasilja v družini *Uradni list RS* št. 16/2008

организација у борби против насиља у породици и одређују се мере за заштиту жртава насиља у породици.

Чланове породице чине: супружник или ванбрачни партнер, бивши супружник или бивши ванбрачни партнер; партнер или партнерка или бивши партнер или партнерка у регистрованој истополној заједници; крвни сродник или сродница у правој линији, крвни сродник у побочној линији до трећег степена, сродник по тазбини до другог степена, усвојитељ и усвојеник, хранитељ и усвојено дете, старатељ, штићеник, лица која имају заједничко дете и лица која живе у истом домаћинству.¹⁷⁸

Насиље у породици закон дефинише као сваку употребу физичког, сексуалног, психолошког или економског насиља једног члана породице према другом, или занемаривање неког члана породице (из претходног члана који одређује која лица се сматрају члановима породице), без обзира на старост, пол или било коју другу личну особину жртве или учиниоца насиља.¹⁷⁹

Физичко насиље дефинише се као свака употреба физичке силе према члану породице која изазива бол, страх или понижење, без обзира на то да ли су повреде нанете.

Сексуално насиље чине сексуалне радње према члану породице којима се члан породице противи, или је присиљен, или због свог степена развоја није у стању да разуме њихово значење.

Психичко насиље је такво понашање од стране учиниоца према члану породице које изазива страх, стид, осећање мање вредности (инфериорности), рањивости и друге душевне поремећаје.

Економско насиље је неоправдано контролисање или ограничавање члану породице да располаже приходима или да управља финансијским средствима којима располаже, а такође значи и неоправдано ограничавање располагања или управљања заједничком имовином чланова породице.

Занемаривање представља такав облик насиља, када особа не обезбеди потребну негу за другог члана породице коме је она потребна због болести, инвалидитета, старости, развоја или друге личне околности.

Учиниоцу насиља могу се изрећи мере за осигурање безбедности жртве. Мере се изричу на захтев полиције, како би она могла да узме ствари из стана неопходне за њене основне потребе и основне потребе деце. Мере које се на предлог жртве могу

¹⁷⁸ Čl.2. Zakona o preprečevanju nasilja v družini

¹⁷⁹ Čl.3. Zakona o preprečevanju nasilja v družini

изрећи учиниоцу насиља који је жртву физички повредио, угрозио њено здравље, или је на други начин угрозио њено достојанство или друга лична права су: забрана да уђе у стан у коме живи жртва, да се задржава у близини места становања жртве, да се уздржава и не приближава местима где жртва живи (посао, школа, вртић...), забрана успостављања контакта са жртвом на било који начин, укључујући и средства за комуницирање на даљину, успостављање било каквог контакта са жртвом.

Мере се могу изрећи и учиниоцу насиља који је претио жртви да ће повредити или на други начин угрозити њено достојанство или друга лична права; ако је незаконито ушао у стан где жртва живи или је на други начин омета у мирном поседу; ако учинилац насиља жртву против њене воље малтретира, нпр. употребом средстава за комуникацију на даљину; ако жртву незаконито узнемирава користећи или објављујући неке личне информације жртве, судске или личне списе на глобалној мрежи (интернету). Мере се могу изрећи у најдужем трајању од шест месеци, а на предлог жртве могу се продужити за још шест месеци.

Остали видови заштите

Закон о браку и породичним односима¹⁸⁰ у Словенији је на снази од 1976. године, са значајним изменама из 2004. године. Закон породицу дефинише као заједницу родитеља и деце, која због интереса детета ужива посебну заштиту. Насиље у породици овим законом није посебно регулисано.

Актуелно стање у земљи

Од укупног становништва жене чине 50,5% становништва.¹⁸¹ Уколико се посматра старост жене приликом закључења брака може се уочити да је највећи број жена старости од 30 до 34 године, затим 25 до 29 и 35 до 39. Приликом рођења првог детета 28,9 година. И у Словенији, као и у осталим земљама у току је процес модернизације брака, који између осталог, подразумева и касније закључење брака и рађање детета.

¹⁸⁰Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih - Uradni list SRS, št. 15/1976, 16/2004

¹⁸¹<http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebinska.aspx?poglavje=4&lang=en&leto=2013>, приступ 05.01.2015.

Прве невладине организације појавиле су се крајем 1980-их година, док је прва сигурна кућа основана у Љубљани 1997. године.¹⁸² Питање регулисања насиља у породици као кривичног дела, први пут се поставило приликом разматрања измене Кривичног законика 1997. године. Две године касније, марта 1999. године насиље у породици регулисано је као кривично дело, чиме је Словенија показала да овај вид насиља посматра као озбиљан проблем, предвиђајући кривичну одговорност за починиоце дела.

Словенија је 2004. године постала чланица Европске уније. У Европском парламенту осам чланова је из Словеније, од чега је једнак број и мушкараца и жена, по четири.¹⁸³ Ниједном жена није била председник државе, иако су се као кандидати појављивале 1992., 2002. и 2007. године. Народна скупштина има 90 чланова и никада у историји ове земље жена није била председник скупштине. Жена је 2011. године било 32,2% Изменама Закона из 2006. године прописано је да на изборним листама ниједан од полова не може бити заступљен са мање од 35% чланова. Изузетак је да на листи од три мушка и женска кандидата мора бити изабран по један представник оба пола. Међутим, на изборима из 2008. године било је 25% жена кандидата, а кандидаткиња за парламент било је 13,3%. Неадекватност изборног система (који не одређује по ком редоследу морају бити распоређени кандидати на листи), али и недостатак политичке воље код жена, што у многоме зависи и од става странке, неки су од разлога зашто законска мера није дала очекиване резултате.

У Врховном суду од 34 судија 13 су жене (38,23%), у Управном суду је 81,82% жена, у вишим судовима 72,66%, у окружним 76,6%, док их је у основним судовима 82,97%.¹⁸⁴ У Врховном државном тужилаштву 43,75% је жена, у окружним тужилаштвима је 69,93% жена, док је у специјализованом државном тужилаштву 65% жена.

Женски лоби Словеније је 2011. године урадио детаљну анализу политичког стања жена у тој земљи и о томе сачинио извештај. На превременим изборима одржаним у децембру 2011. године 41,7% је било жена кандидаткиња. После ових избора било је 32,2% жена у скупштини, да би у мају 2013. године била 31 жена члан скупштине односно 34,4%.

¹⁸²З.Медарић, *Domestic Violence against Women in Slovenia: A Public Problem?* <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/947/1136>, стр.30, приступ 14.10.2016.

¹⁸³Women in Politics in Slovenia – Baseline Study – Synopsis http://www.millennia2015.org/files/files/Publications/ISC_women_politics_slovenia.pdf приступ 26.11.2014.

¹⁸⁴<http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebinska.aspx?poglavje=11&lang=en&leto=2013>, приступ 05.01.2015.

После избора 2013. године на челу Владе налази се жена по први пут у историји ове земље. Влада има још две министарке и једанаест министара.

Закон о изборима у народној скупштини¹⁸⁵ предвиђа да на листи кандидата мање заступљен пол не може бити представљен са мање од 35% од укупног броја кандидата. Изузетак од ове одребе постоји када је листа састављена од три мушкараца или жена, који морају бити на листи кандидата, ако међу класификована три кандидата или кандидаткиње бар један мора бити представник сваког пола.

Закон о локалним изборима¹⁸⁶ је изменама 2005. године увео обавезу да оба пола на првим редовним изборима имају најмање 20% кандидата, на наредним најмање 30% при чему су кандидати распоређени тако да се у првој половини листе сваки трећи кандидат разликује по полу. Овај закон, за разлику од Закона о изборима у народној скупштини предвиђа присуство мање заступљеног пола са 40%.

Право на абортус регулисано је Законом о здравственим мерама у остваривању слободе избора о рађању детета.¹⁸⁷ Право на слободно одлучивање о рађању детета садржи у себи и право на поуку, саветовање и информације о поступку, понашање и последице употребе савремених метода и средстава контроле рађања. Закон дозвољава стерилизацију као вид спречавања трудноће, али се она не може извршити над лицем које није навршило 35 година живота или је душевно заостало. Прекид трудноће дозвољен је до десете недеље. Након тога он се може извршити само на захтев труднице ако је ризик по живот и здравље труднице и њено будуће материнство мањи од опасности која прети детету или трудници уколико би се трудноћа наставила. Само уколико је угрожено здравље и живот труднице могуће је прекинути трудноћу после двадесете недеље.

Када су у питању лица осуђена за кривична дела против брака, породице и деце, може се видети да се број осуђених лица од 2000. године до 2012. године вишеструко повећао. 2000. године осуђено је 103 лица, од којих 10 жена, док је 2012. године осуђено 470 лица, од чега 61 жена.¹⁸⁸

¹⁸⁵Zakon o volitvah v državni zbor *Uradni list RS*, št. 109/06 in 54/07 - odl. US)

¹⁸⁶Zakon o lokalnih volitvah *Uradni list RS*, št. 94/07, 45/08 in 83/12

¹⁸⁷*Uradni list SRS*, št. 11/77, 42/86, *Uradni list RS*, št. 13/93, 29/95, 70/00

¹⁸⁸http://www.stat.si/letopis/2013/11_13/11-07-13.html приступ 27.11.2014.

8.2. Република Хрватска

Правна регулатива насиља у породици

Кривичноправна заштита

Заштита од насиља у породици у Хрватској обезбеђена је Казненим законом, Законом о заштити од насиља у обитељи, Обитељским законом, Прекршајним законом, Националном стратегијом заштите од насиља у обитељи, Протоколом о поступању у случају обитељског насиља, Протоколом о поступању у случају насиља међу дјецом и младима.

Насиље у породици није предвиђено као посебно кривично дело у Хрватској, али је пружена посебна заштита члановима породице код неких кривичних дела. Тешко убиство постоји уколико учинилац убије члана породице кога је претходно злостављао. Код дела телесне повреде предвиђен је тежи облик уколико је дело учињено према члану породице или према особи посебно рањивој због њеног доба, теже телесне или душевне сметње, инвалидитета или трудноће. Такође, и код тешке телесне повреде и особито тешке телесне повреде, пружа се заштита истим лицима као и код претходног дела и предвиђа тежа казна. Код кривичног дела присиле, које постоји када се неко силом или озбиљном претњом присили да нешто учини, не учини или трпи, предвиђа се да се за ово дело гони по приватној тужби, осим ако је учињено из мржње, према детету, особи са инвалидитетом, или члану породице.

Устав у Хрватској, као и законски акти који регулишу положај жене у свему су усклађени са међународним повељама и осигуравају висок степен уставно-законске заштите женских права.¹⁸⁹

У Хрватској је 08.10.1991.године ступила на снагу Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена. Конвенцијом су женама призната, између осталих, и права на: живот, једнакост, слободу и сигурност, једнаку заштиту пред законом, поштеђеност и заштиту од свих облика дискриминације, највиши могући стандарди физичког и менталног здравља, праведни и повољни услови рада, право да не буду изложене мучењу или другим окрутним, нехуманим или понижавајућим поступцима и казнама. (Класнић, 2011: 339)

¹⁸⁹<http://www.pdfio.net/preview/3374146.html> приступ 06.07.2014.

У канадском Монреалу су 2002.године Монреалска начела економских, социјалних и културних права жена, која нешто шире и прецизније дефинишу права жена и која између осталог укључују право на адекватан животни стандард, право на највиши оствариви стандард менталног и физичког здравља током целог живота, укључујући репродуктивно и сексуално здравље и слободу, једнако право на наслеђивање и власништво над земљом и имовином, право на социјалну сигурност, социјалну заштиту, социјално осигурање и социјалне институције, право на образовање и оспособљавање, право на слободу при избору занимања као и праведне и повољније радне услове, праведне плате, једнаке новчане награде, заштиту од сексуалног узнемиравања и сексуалне дискриминације на радном месту, право на заштиту од економске експлоатације, право на чисту и здраву средину и низ других права. (Класнић, 2011: 340)

И поред тога што насиље у породици представља родно засновано насиље у извештају који је Женска мрежа Хрватске дала 2006.године наводи се да се насиље у породици и даље третира као резултат ПТСП, алкохолизма, поремећаја личности, а не као структурално условљено понашање повезано с осталим облицима дискриминације жена. (Класнић, 2011: 340)

Насиље у породици дефинише се и као „скуп понашања чији је циљ контрола над члановима обитељске заједнице употребом силе, застрашивања и манипулисања, док се као најчешће жртве насиља у породици наводе деца, жене, старије особе и особе с инвалидитетом“. (Колесарић, 2011 :10)

Ступањем на снагу Обитељског закона¹⁹⁰ 1999.године, насиље у породици било је предвиђено по први пут као самостално кажњиво дело. Члан 118. овог закона предвиђао је да је у породици забрањено насилничко понашање брачног друга или било ког пунолетног члана породице. У случају кршења овог члана насилник ће се казнити за прекршај казном затвора у трајању од 30 дана.

Изменама и допунама Казненог закона 2000.године, у члану 215.а уведено је кривично дело насилничког понашања у породици. Дело чини члан породице који насиљем, злостављањем или особито дрским понашањем доведе другог члана породице у понижавајући положај. Предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година.

Потом је 2003. године донет Закон о заштити од насиља у обитељи. Оваква регулатива насиља у породици изазивала је велике проблеме у пракси (Мартиновић, 5-

¹⁹⁰Народне новине. Број 162/98

8), пре свега јер су разлике у дефиницији између прекршаја и кривичног дела биле остављене суду на процени што је угрожавало правну сигурност, а при том, разлика у казнама за прекршај и кривично дело није била мала (по Закону о заштити од обитељи до 90 дана, по Казненом закону од шест месеци до пет година).

Зато је 2013.године у Хрватској на снагу ступио нови Казнени закон. По овом закону кривично дело из члана 215.а старог Казненог закона је избачено, тако да насиље у породици више не представља кривично дело, већ прекршај.

Према Закону о казненом поступку учиниоцу се може изрећи и мера опреза (забрана приближавања одређеној особи и забрана успостављања или одржавања везе с одређеном особом).

Казненим законом¹⁹¹ предвиђено је изрицање мере удаљења из заједничког кућанства, која се изриче учиниоцу кривичног дела насиља према особи с којом живи у заједничком домаћинству ако постоји висок степен опасности да би без спровођења ове мере починитељ могао поново починити насиље према члану заједничког домаћинства. Ова мера може се изрећи уз новчану казну или казну затвора и изриче се у трајању од три месеца до три године.

Закон такође предвиђа могућност изрицања мере забране приближавања, која се, између осталих, може изрећи починиоцу кривичног дела против полне слободе, полног злостављања или искоришћавања детета када постоји опасност да би учинилац могао поново починити кривично дело. Мера се изриче у трајању од једне до пет година.

Поред насиља у породици којим се пружа заштита најпре женама, а потом и свим осталим лицима која се могу јавити у улози жртве, законодавство Хрватске инкриминише и друга дела у којима се најчешће као жртве појављују жене.

Казнени закон Хрватске познаје кривично дело сакаћења женских полних органа (чл.116), сврстано у групу кривичних дела против живота и тела. Ово дело састоји се у потпуном или делимичном уклањању или трајној промени полног органа, а предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година. Такође, подстицање женске особе или помоћ при извршењу основног облика дела кажњава се затвором до три године. Тежи облик зависи од побуде учиниоца и постојаће уколико је основни облик дела извршен из мржње према детету или члану породице, за шта је предвиђена казна од једне до осам година затвора.

¹⁹¹ НН 125/11

Повреда равноправности у Хрватској такође представља кривично дело које постоји у случају када учинилац на основу разлике у раси, етничкој припадности, боји коже, полу, језику, вери, политичком или другом уверењу, националном или социјалном пореклу, имовини, рођењу, образовању, друштвеном положају, брачном или породичном статусу, добу, здравственом стању, инвалидитету, генетском наслеђу, родном идентитету, изражавању, полном опредељењу или другим особинама ускрати, ограничи или услови другоме право на стицање добара или примање услуга, право на обављање делатности, право на запошљавање и напредовање, или ко на темељу те разлике или припадности даје другоме повластице или погодности. Казна предвиђена за ово дело је затвор до три године. Ова казна предвиђена је и за оне који прогоне појединце или организације због њиховог залагања за равноправност људи.

Злостављање на раду је кривично дело, за које је прописана казна затвора до две године, док се за ово дело не гони по службеној дужности већ по предлогу оштећеног.

Силовање је предвиђено као кривично дело. Дефинише се као сполни одношај са другом особом без њеног пристанка уз употребу силе или претње да ће изравно напасти на живот или тело силоване или друге особе. Предвиђена је казна од једне до десет година. Сматра се да пристанак постоји, ако је особа својом вољом, одлучила ступити у сполни одношај или с њиме изједначену сполну радњу и била је способна донети и изразити такву одлуку. Таквог пристанка нема, нарочито ако је сполни одношај или с њиме изједначена сполна радња извршена уз употребу силе или претње, преваре, злоупотребом положаја према особи која се према починитељу налази у односу зависности, искориштавањем стања особе због којег она није била способна изразити своје одбијање, или над особом којој је противправно одузета слобода. Уколико је учинилац био у отклоњивој заблуди у погледу постојања пристанка, предвиђена је казна од шест месеци до пет година. Силовање је предвиђено као родно неутрално кривично дело, што значи да се у улози жртве или учиниоца могу наћи лица оба пола.

Сила код овог дела мора бити усмерена према особи, а не према стварима и између примене силе и полног односа мора постојати краћи временски размак. У супротном, мора се доказивати постојање узрочне везе између примене силе и полног односа. Претња представља сваку радњу којом се жртви наговештава напад на њен живот или тело, тј. на живот или тело њој блиске особе. Мора бити озбиљна, односно „објективно погодна да код жртве изазове страх за њен живот или телесни интегритет односно за живот или телесни интегритет њој блиске особе.“ (Радачић, 2012: 109) Претња одузимањем слободе, уништењем ствари, откривањем нечега што би могло

нашкодити части или угледу жртве или њој блиске особе, није од значаја за постојање кривичног дела силовања, већ кривичног дела присиле на сполни одношај.

И Хрватска је у својој пракси често испитивала отпор жртве, захтевајући да он буде јак, озбиљан и сталан, иако се у самом бићу кривичног дела не тражи постојање отпора. Тако је у једној пресуди суд навео да „не постоји релевантна сила јер отпор жртве није био довољно озбиљан и трајан, упркос томе што је одгуравала окривљеника и вербално се противила одношају и није била довољано устрајна у отпору“. (Радачић, 2012: 112)

Накнадни пристанак искључује противправност дела. Приликом одмеравања казне судије су често као олакшавајуће околности којима је жртва „допринела“ извршењу дела наводили, претходни полни живот жртве, бављење жртве проституцијом, начин на који је жртва одевена и где се налазила у време извршења дела, доба дана, да ли се жртва пре насилног полног односа љубила с починитељем, да ли добровољно отишла на место где је силовање извршено, прељубу жртве, разочарање прекидом везе. (Радачић, 2012: 114) Као отежавајућа околност наводи се да жртва није дала повода починитељу за силовање.

Као олакшавајуће околности у односу на учиниоца суд је разматрао очинство, брак, слабо имовно стање, незапосленост, лоше здравље, добро понашање током поступка, протек времена од почињеног дела, проблематично детињство, старије доба, опроштај жртве, кајање, учешће у рату, љубомору, друштвени статус учиниоца (директор предузећа), док је као отежавајуће околности разматрао претходу осуду, трајност, упорност, бруталност, бахатост, комбиновану употребу силе и претње, одузимање слободе, вишеструки полни однос, тешке последице дела, незаконит боравак у земљи, склоност чињењу кривичних дела, начин на који је дело учињено, брак са жртвом. (Радачић, 2012: 116)

Када је сполни одношај без пристанка извршен према члану породице, то представља тешко кривично дело против полне слободе, за које је предвиђена казна затвора од једне до десет година.

Уколико је силовање извршено према члану породице предвиђена је казна затвора од три до петнаест година. На тај начин, у Хрватској је криминализовано силовање у браку.

Да родне предрасуде о насиљу постоје и у хрватском праву, може се видети у постојању тзв. „доприноса“ жртве силовању. Из тог разлога судови не би требали испитивати претходни сексуални живот жртве. Такође би требало ограничити унакрсно

испитивање, а подстицати употребу права жртве на правну и психолошку помоћ, као и користити вештачење о синдрому трауме силовања. (Радачић, 2012: 123-124)

Присила на склапање брака предвиђена је као кривично дело против брака и породице и као учинилац се јавља онај ко присили другу особу на склапање брака, за шта је предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година. Затвор од три године предвиђен је у случају да учинилац намамљује особу у другу државу од оне у којој она пребива да би је тамо присилио на склапање брака.

Трговина људима, која је у Хрватској предвиђена као кривично дело, представља такође облик родно заснованог насиља, будући да је према доступним подацима утврђено да 85% жртава чине жене и девојке.

Заштита по Закону о заштити од насиља у обитељи

Хрватска је 2003. године донела Закон о заштити од насиља у обитељи којим је насиље у породици дефинисала као прекршај и предвидела покретање прекршајног поступка и изрицање прекршајних казни и заштитних мера учиниоцу.

Према хрватском Закону о заштити од насиља у обитељи¹⁹², насиље у породици се дефинише као:

- свака примена физичке силе или психичке присиле на интегритет особе,
- свако друго поступање једног члана породице које може проузроковати или изазвати опасност да ће проузроковати физичку и психичку бол,
- проузроковање осећаја страха или личне угрожености или повреде достојанства,
- физички напад без обзира да ли је наступила телесна повреда или не,
- вербални напади, вређање, псовање, називање погрдним називима и други начини грубог узнемиравања,
- полно узнемиравање,
- ухођење и сви други начини узнемиравања,
- противправна изолација или ограничавање слободе кретања или комуницирања с трећим особама,
- оштећење или уништење имовине или покушај да се то учини.

Међутим, питања која се постављају код овакве дефиниције насиља у породици и за која се верује да ће изазвати дилеме у пракси су: да ли ће се сваки физички напад, без

¹⁹²Закон о заштити од насиља у обитељи, број 01-081-03-2623/2 2003.године

обзира на то да ли је наступила телесна повреда или не, сматрати насиљем (нпр.шамар), да ли ће се сваки вербални напад, псовање, називање погрдним именима третирали као насиље и да ли оваква понашања могу заиста да узрокују повреду достојанства и да значе насиље у породици? Такође, да ли ће и свако оштећење имовине, као што је разбијање комада посуђа бити третирано као насиље. И даље је проблем начин доказивања ових радњи у поступку.¹⁹³

Економско насиље законом је предвиђено као вид насиља у породици и потребно га је разликовати од економске зависности жене од насилног партнера. Наиме, насиље подразумева понашања којима насилник ограничава и контролише женине економске ресурсе, док економска зависност представља ситуацију у којој жена због недостатка економских ресурса није у стању да задовољи властите потребе због чега често остаје у вези са насилником. (Класнић, 2011: 336) Она је приморана да бира између насиља и сиромаштва.

Као чланови породице којима се пружа заштита овим законом наводе се жена и мушкарац у браку, њихова заједничка деца те деца сваког од њих, – жена и мушкарац у изванбрачној заједници, деца сваког од њих и њихова заједничка деца, – сродници по крви у равној лози без ограничења, – сродници по крви у побочној лози закључно с трећим степеном, – сродници по тазбини закључно с другим степеном у брачној и изванбрачној заједници, – особе које имају заједничку децу, – скрбник и штићеник, – удомитељ, корисник смештаја у удомитељској обитељи и чланови њихових обитељи док такав однос траје.

Прекршајноправне санкције за заштиту од насиља предвиђене овим законом су новчана казна и казна затвора, као и заштитне мере. Заштитне мере које суд може изрећи лицу које врши насиље су:

- *обавезни психосоцијални третман* (изриче се ради отклањања насилничког понашања или ако постоји опасност поновног насиља; траје све до престанка разлога због кога је одређена, али не дуже од шест месеци),

- *забрана приближавања жртви насиља* (изриче се особи која је починила насиље у породици ако постоји опасност да би поново могла починити насиље у породици; трајање ове мере не може бити краће од месец дана ни дуже од једне године,

- *забрана узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу* (изриче се особи која је насиље починила узнемиравањем или ухођењем, а постоји опасност да би поново

¹⁹³<http://hrcak.srce.hr/file/47622> преузето 28.06.2014.

могла узнемиравати или уходити чланове породице; изриче се у трајању од месец дана до годину дана),

- *удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора* (може се изрећи особи која је починила насиље према члану породице с којим живи у стану, кући или неком другом стамбеном простору, ако постоји опасност да би без спровођења ове мере починитељ могао поново починити насиље; изриче се у трајању од једног до три месеца),

- *осигурање заштите особе изложене насиљу* (изриче се особи изложеној насиљу ради њене физичке заштите и ради узимања личних исправа, одеће, новца и других ствари које су јој нужне у свакодневном животу из куће, стана или другог стамбеног простора; што се тиче трајања оно је одређено временским трајањем извршења судског налога),

- *обавезно лечење од зависности* (може се изрећи особи која је починила насиље у породици под одлучујућим деловањем зависности од алкохола или опојних дрога кад постоји опасност да ће због те зависности поново починити насиље; изриче се у трајању од једног месеца до две године),

- *одузимање предмета који је намењен или употребљен у чињењу прекршаја* (изриче се када постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за чињење насиља или ради заштите опште сигурности или из моралних разлога).

Суд може изрећи заштитне мере на захтев особе изложене насиљу у породици, полиције или по службеној дужности. Мере, на предлог особе изложене насиљу или овлашћеног тужиоца могу се применити и пре покретања прекршајног поступка али уз претходну сагласност жртве, при чему суд одлуку мора донети најкасније у року од 24 сата од подношења предлога. Особа којој су изречене заштитне мере, истих се мора придржавати. У супротном, чини прекршај за који је предвиђена новчана казна или казна затвора од најмање 40 дана.

Један од недостатака предвиђених заштитних мера је што се само четири мере (забрана приближавања жртви насиља, забрана узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу, удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора и одузимање предмета који је намењен или употребљен у чињењу прекршаја) могу изрећи пре покретања прекршајног поступка, али само уколико је живот особе изложене насиљу и других чланова породице у озбиљној опасности. При том, решење о изрицању ове мере у року од три дана од његовог доношења биће стављено ван снаге уколико не буде поднет захтев за покретање прекршајног поступка (чл.17 Закона).

Према Анализи стања права дјете и жена у Хрватској (Уницеф, 2011: 35) утврђено је да је у периоду од 2005. до 2009. године полиција судијама предложила изрицање 4101 заштитне мере забране приближавања жртви, док је суд донео решење за свега 1269 мера. Слична је ситуација и са осталим мерама, где је број изречених мера много мањи у односу на број мера које су предложене. Оваква пракса судова на штету је жртве и не доприноси сигурности жртве чак и када пријави насиље.

Прекршајноправна заштита

Прекршајни закон Хрватске¹⁹⁴ предвиђа могућност изрицања мера опреза. Сврха њиховог изрицања је успешно спровођење поступка и обезбеђење присутности окривљеног лица за време трајања поступка. Као мере опреза наводе се: забрана напуштања боравишта без дозволе суда, забрана посећивања одређеног места или подручја, забрана приближавања одређеној особи и забрана успостављања или одржавања везе с одређеном особом, забрана предузимања одређене пословне активности, привремено одузимање путне и друге исправе за прелаз државне границе са забраном, привремено одузимање возачке дозволе за управљање возилом или дозволе за управљање пловилом, зракопловом или другим превозним средством. Овим мерама не може се ограничити право окривљеног на властити стан, право на несметане везе с укућанима, брачним, ванбрачним или бившим брачним другом, с децом сваког од њих, родитељима, усвојеником, усвојиоцем и особом с којом има заједничку децу, с истополним партнером с којим живи у животној заједници и с бившим истополним партнером с којим је живео у животној заједници, осим ако се поступак води због прекршаја повезаних с насиљем у породици. На тај начин пружена је заштита члану породице који је жртва насиља. Као једна од мера опреза која би могла бити уведена наводи се мера којом би се починитељу онемогућило да без пратње полиције уђе у стан како би узео ствари потребне за живот. (Врачан, 2009: 204)

Мере опреза могу се изрећи током целог поступка и могу трајати док за то постоји потреба, а најдуже до правоснажности одлуке о прекршају, при чему ће суд свака два месеца по службеној дужности испитивати да ли постоји потреба за мерама. Право да изрекну ове мере, законодавац је дао и полицији и инспекцијским телима државне управе. Потребно је да постоји вероватноћа да је прекршај учињен, а могу се изрећи

¹⁹⁴ НН 107/07, 39/13, 157/13

наредбом у трајању од осам дана. У том временском периоду полиција или инспекцијски орган могу да поднесу оптужни предлог с предлогом суду за продужење мере, у супротном мера престаје. Мера престаје и уколико суд о захтеву не одлучи у року од три дана. У случају када је окривљенику у току трајања поступка или пре тога изречена мера опреза која одговара заштитној мери, време трајања мере опреза урачунава се у време трајања примењене заштитне мере.

Актуелно стање у земљи – резултати појединих истраживања

Према подацима Министарства унутрашњих послова Хрватске¹⁹⁵ утврђено је да је у 64-71% пријављених случајева жртва насиља у породици жена, док је у 75-80% случајева насилничког понашања у породици жртва такође жена. Насиље у породици и сексуално насиље су врсте насиља у којима су жене жртве у више од 90% случајева, због чега се ови облици насилничког понашања квалификују и као родно засновано насиље.¹⁹⁶ Код ових дела присутна је у великој мери тамна бројка криминалитета. Процењује се да на један пријављен случај насиља у породици, долази 10 непријављених случајева, док на једно пријављено силовање долази 15-20 непријављених случајева силовања.¹⁹⁷

Према једном истраживању које је у спроведено у Хрватској, а које је испитивало сексуалну делинквенцију у Хрватској у десетогодишњем периоду (2000-2010), полазећи од општепознате чињенице да је код ових дела висока тамна бројка криминалитета, сексуално насиље се објашњава концептом „ледене стене“ или „пирамиде“. При том, врх „пирамиде“ чине пријављена дела, потом следе подаци до којих се различитим истраживањима, док основу „пирамиде“ чине дела која нису никада пријављена и за која се није сазнало. (Мамула, 2011: 9)

Најчешће пријављена кривична дела су блудне радње (34%), затим силовање (15%), задовољавање пожуде пред дететом или малолетном особом 14% и полни однос са дететом 10%.

Жене чине 86% жртава сексуалног насиља. Код кривичног дела силовања од 92% до 98% жртва су жене. Старост жртве је од 19 до 30 године. Као починитељи сексуалног насиља у 96% случајева јављају се мушкарци, старости 19-29 година.

¹⁹⁵ Самосталност и сувереност Хрватска је прогласила 25.06.1991.године

¹⁹⁶ <http://www.sigurnomjesto.hr/rad-na-prevenciji-i-suzbijanju-nasilja/statistika/>, приступ 16.06.2014.

¹⁹⁷ *Ibid.*

Поражавајућа чињеница код ових дела јесте да се на основу спроведених истраживања може закључити да „што је облик насиља тежи, то је у већој мери починитељ блиска или жртви позната особа“. (Мамула, 2011: 21)

Према једном истраживању спроведеном у средњим школама Хрватске дошло се до запањујућег податка да скоро половина девојака (40%) сматра да је сасвим нормално да дечко реагује ударцем, плуском или погрдним речима уколико она нпр. погледа другог мушкарца, док је 65% анкетираних признало да је већ било суочено с неким обликом насиља у вези. (Колесарић, 2011 : 13)

Према истраживању насиља у породици у периоду од 2007. до 2010. године (Државни завод за статистику, 2012) утврђено је да је од укупног броја пријављених случајева насилничког понашања у породици њих 93,1 гођено прекршајно, а 6,9% кривично. Такође је утврђено да је у 83,2% случајева починилац мушкарац, а у преосталих 16,8% жена, што опет потврђује тврдњу да је насиље у породици родно засновано насиље. Најчешће изрицана мера (72,2%) починиоцу јесте мера лечења од зависности, што значи да је велики број насилника у време извршења дела био под утицајем алкохола или дроге.

Подаци овог истраживања показали су да се смањује број особа које се пријављују због кривичног дела насиља у породици, а повећава број пријављених особа због насиља у породици као прекршаја. Због постојања значајне разлике у казни за прекршај и кривично дело, може се слободно поставити питање шта је био узрок смањења броја кривичних дела насиља у породици? Јер, самим тим што дело квалификујемо као прекршај, а не као кривично дело, делу се даје мањи друштвени значај, насилнику се изриче мања казна и на тај начин поново угрожава сигурност жртве.

У погледу старости као најчешћи починиоци јављају се мушкарци старости од 40 до 49 година (27,1%), затим 30 до 39 година (21,1%). Нешто је мање мушкараца старости од 50 до 59 година (20,6), док је млађих од 18 до 29 – 9,5%, а старијих од 60 година 11,8%. (Државни завод за статистику, 2012)

У време извршења дела 52,8 % починиоца било је у браку, 24,6% је било нежењених/неудатих, а 20,4% разведених. Удоваца/удовица било је 1,1%. У погледу школске спреме утврђено је да је 54,2% починиоца са завршеном средњом школом, а 36,1% са завршеном основном школом. Што се тиче занимања 32,2% починилаца су занатлије, особакојенеобављајузанимање је 27,1%. Особабеззанимања је 23,3%, док је највиших стручњака(професори, научници, лекари, инжењери, пословноорганизационистручњациидр) 7,4%. (Државни завод за статистику, 2012)

Највећем броју лица која су починила насиље као прекршај изречена је новчана казна 50,8%, затим казна затвора 41,8%. У 6,8% случајева изречена је опомена, док су у преосталим случајевима починиоци ослобођени казне. Починиоцима ових дела изрицане су и заштитне мере, у циљу пружања заштите жртви насиља. Најчешће је изрицана мера обавезног психосоцијалног третмана у 71,6% случајева, затим мера забране приближавања жртви насиља 11,8% и мера одузимања предмета 8,3%.

Код насиља у породици као кривичног дела најчешће је изрицана условна казна затвора у 83,1% случајева (мере упозорења), док је безусловна казна затвора изречена у 16,5% случајева.

Када су у питању сигурносне мере, најчешће је изрицана мера обавезног лечења од зависности (78,4%), затим мера обавезног психијатријског лечења (17,0%) и мера одузимања предмета (4,6%).

Свака трећа особа била је раније осуђивана, тако да се јавља као рецидивист, код насиља као кривичног дела, док је код насиља као прекршаја свака осма особа рецидивист. (Државни завод за статистику, 2012)

Истраживањем је такође потврђено да се као ризична група за појаву насилничког понашања јављају деца која одрастају уз насиље и младе особе које су били сведоци насиљу у породици. (Државни завод за статистику, 2012)

Чињеница је да и поред тога што је данашње друштво савремено, демократско и што признаје готово сва права свима, још увек није у стању да се ослободи предрасуда када је у питању насиље у породици. Велики је број људи који и даље породицу посматрају као приватну сферу друштва до те мере, да и дешавања у њој не би требало да интересују било кога другог. Често и законодавци, можда и несвесно, законима које доносе, шаљу сличну поруку становништву. У данашњим временима декриминализовање насиља у породици и његово изједначавање са прекршајем, не може да друштву пошаље другачију поруку осим да држава на тај начин показује одређен степен толеранције на овај вид кршења људских права, што је поражавајућа и забрињавајућа чињеница.

Насиље у породици директно је повезано са друштвеном конструкцијом рода, а она је таква да мушкарци заузимају позицију моћи, а жене подређену улогу, због чега насиље заправо представља манифестацију неједнаких односа моћи. (Класнић, 2011: 338) Ородњена моћ је једно од места на коме се примењују модалитети моћи, нпр. на тржишту рада жене (посебно мајке) нису у равноправном положају са мушкарцима. Уколико се моћ објашњава преко модалитета моћи и места моћи, онда је ово јасније.

Модалитети моћи представљају различите облике у којима се моћ може изразити, док су места моћи друштвени простори и локације на којима се она може изразити, као што је у конкретном случају на тржишту рада. (Класнић, 2011: 338)

8.3. БЈР Македонија

Правна регулатива насиља у породици

Кривичноправна заштита

Иако Кривични закон Македоније у делу у коме даје дефиниције појмова употребљених у закону дефинише и насиље у породици, насиље у породици као посебно кривично дело није предвиђено овим законом. Наиме, изменама закона од 2004. године уведена је кривичноправна заштита жртава породичног насиља коју карактерише строжа казнена политика према учиниоцима дела насиља у породици.

Кривични закон Македоније¹⁹⁸ под појмом насиље у породици подразумева малтретирање, грубо вређање, угрожавање сигурности, телесно повређивање, сексуално или друго психичко или физичко насиље које изазива осећај несигурности, угрожавање или страх, према брачном другу, родитељу или деци или другим лицима која живе у брачној или ванбрачној заједници или заједничком домаћинству, као и према бившем брачном другу или лицу с којим има заједничко дете или се налазе у блиским личним односима (чл.122. став 17). За разлику од закона осталих земаља, Кривични закон Македоније под насиљем у породици подразумева и насиље између лица која се налазе у блиским личним односима, што би значило да се у том случају може радити и о партнерима који су у љубавној вези.

Закон одређује такође и појам породице. Породицу чине брачни друг, ванбрачни друг, деца, родитељи, браћа и сестре и други сродници који са лицем живе у породичној заједници. (чл. 122. став 25.).

Насиљу у породици пружена је двострука заштита и то кроз кривично правни и грађанско правни систем. Такође заштита се пружа и путем мера заштите које се изричу насилнику.

¹⁹⁸ Кривичен законик *Службен весник на Република Македонија*, број 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09,51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013

Изменама Кривичног законика 2004. године уведена је заштита жртава породичног насиља. Као посебно кривично дело насиље у породици није предвиђено у законодавству Македоније, али је зато код појединих кривичних дела предвиђено теже кажњавање уколико се ради о члану породице.

Код кривичног дела убиства тежи облик овог дела постоји у случају убиства члана породице при вршењу насиља у породици. За ово дело предвиђена је казна затвора од најмање десет година или казна доживотног затвора.

Кривично дело убиство на мах постоји када лице доведено без своје кривице у стање јаке раздражености нападом или тешким вређањем или као последица породичног насиља од стране убијеног лиши живота друго лице, за шта је предвиђена казна затвора од једне до пет година. Код овог дела постоји могућност да жртва насиља лиши живота насилника под условом да је то учинила у стању јаке раздражености које је наступило као последица породичног насиља од стране насилника.

Код кривичног дела телесне повреде тежи облик овог дела постоји када је повреда нанета при вршењу породичног насиља. Предвиђена казна за овај облик дела је казна затвора од шест месеци до три године.

Тежи облик код кривичног дела тешке телесне повреде постоји уколико је повреда настала при вршењу породичног насиља, за шта је предвиђена казна затвора од једне до пет година. Лакши облик овог дела постоји уколико је лице које је нанело повреду било у стању јаке раздражености, при чему је ово стање резултат насиља у породици (као код убиства на мах).

Наведеним делима регулисано је насиље у породици као физичко насиље, док се психичком насиљу, као посебном виду насиља у породици заштита пружа код кривичних дела присиле, противправног лишавања слободе и код дела угрожавања сигурности.

Кривично дело присиле такође има тежи облик који постоји ако је дело извршено у вршењу насиља у породици. Дело постоји када учинилац силом или озбиљном претњом присили другог да нешто учини или не учини, или да трпи (члан 139).

Код кривичног дела противправно лишење слободе које постоји када лице другог противправно затвори ли држи затворено или му на други начин одузме или ограничи слободу кретања, тежи облик дела постоји уколико је ово дело извршено при вршењу породичног насиља (члан 140).

Кривично дело угрожавања сигурности постоји када лице угрожава сигурност другог озбиљном претњом да ће напасти његов живот или тело, или живот или тело

њему блиског лица. Тежи облик постоји ако је дело извршено при вршењу насиља у породици (члан 144).

Силовање у браку инкриминисано је овим законом као посебан вид породичног насиља и гони се по службеној дужности, али се тешко доказује.¹⁹⁹ Силовање постоји када лице употребом силе или озбиљне претње да ће непосредно напасти живот или тело тог или њему блиског лица присили друго лице на обљубу.

Закон предвиђа постојање кривичног дела обљубе (сексуалног напада) малолетног лица које није навршило 14 година живота. Тежи облик дела постоји уколико је оно извршено при вршењу насиља у породици.

Сексуално насиље као вид породичног насиља предвиђено је код кривичних дела силовање, обљуба немоћног лица, сексуални напад на дете и посредовање у вршењу проституције.

Кривично дело обљуба злоупотребом положаја постоји уколико лице злоупотребом свог положаја наведе на обљубу или другу сексуалну радњу лице које се према њему налази у односу подређености или зависности, или га са истом намером, малтретира, застрашује или према њему поступа на начин којим се понижава човеково достојанство и човекова личност. Тежи облик дела постоји када се у улози починиоца јаве наставник, васпитач, усвојила, старатељ, очух, лекар или друго лице коме је лице старије од 14 године поверено ради учења, васпитања, чувања или неге, за шта је предвиђена казна затвора од најмање десет година. Учиниоцу се у овом случају изриче и забрана обављања професије. Као дело обљубе злоупотребом положаја, могуће је оквалификовати примера ради насиље, тј. обљубу на радном месту, будући да однос послодавац-запослени представља однос надређеног и подређеног.

Породичноправна заштита

Насиље у породици регулисано је и са грађанско правног аспекта. **Породични закон**²⁰⁰ под породицом сматра животну заједницу родитеља и деце и других сродника који живе у заједничком домаћинству. Равноправност је један од основа на коме су засновани односи у породици, док је законом обезбеђена заштита у случају насиља у породици.

¹⁹⁹ А. Талеvsка, *op.cit.*, стр.4

²⁰⁰ Закон за семејство *Службени Весник на Р.Македонија* бр.80/1992,9/1996, 38/2004, 33/2006 и 84/2008,

Сваки вид насиља између чланова породице је забрањен без обзира на пол или узраст. Под насиљем у породици сматра се понашање према члану породице коме се применом силе, претње или застрашивања наносе телесне повреде, емоционална или сексуална злоупотреба и материјална сексуална или радна експлоатација другог члана породице. Посебно се као насиље у породици сматра понашање 1) једног брачног друга према другом који живе или су живели у брачној или ванбрачној заједници или у било ком облику заједнице као породица или ако имају заједничко дете; 2) између браће и сестара, полубраће и полусестара; 3) према детету; 4) према старијем члану породице; 5) према члану породице коме је делимично или у потпуности одузета пословна способност.

Закон такође наводи да жртва може бити било који члан породице, без обзира на пол или узраст. Као учинилац може се јавити: брачни или ванбрачни партнер, ранији брачни или ванбрачни партнер, лице које живи или је живело у заједници са лицем жртвом породичног насиља, лице са којим има заједничко дете или лице повезано до четвртог степена крвног сродства и другог степена тазбинског сродства са овим лицима или је са њим у браку или ванбрачној заједници или у другом виду заједнице.

Закон предвиђа и обавезе Центра за социјални рад у случају сазнања за постојање насиља у породици: 1) да обезбеди хитан смештај за лице – жртву насиља, који може трајати шест месеци и за исто толико се може продужити; 2) да обезбеди одговарајућу здравствену заштиту; 3) да обезбеди одговарајућу психосоцијалну интервенцију и лечење; 4) да упути жртву у одговарајуће саветовалиште; 5) ако у породици постоји дете које похађа школу да обезбеди продужење редовног образовања; 6) да обавести полицију; 7) да пружи одговарајућу правну помоћ и заступање; 8) да покрене поступак пред надлежним судом; 9) да поднесе захтев суду за изрицање привремених мера заштите; 10) да предузима и друге мере које сматра неопходним за решење проблема (члан 94-г).

Привремене мере чије изрицање Центар за социјални рад може да предложи суду су: 1) забрана понављања насиља у породици; 2) да забрани малтретирање, узнемиравање, телефонирање, контактирање или други вид коминације са чланом породице директно или индиректно; 3) забрана приближавања кући, школи, радном месту или другим местима која редовно посећује други члан породице; 4) да нареди исељење из куће без обзира на власништво до доношења коначне одлуке надлежног суда; 5) да забрани поседовање ватреног или другог оружја или да му исто буде одузето; 6) да задужи насилника да врати предмете који су потребни за задовољавање

свакодневних потреба породице; 7) да изрекне обавезу издржавања породице (алиментацију); 8) да нареди туженом да посети одговарајуће саветовалиште; 9) изрекне обавезно лечење уколико учинилац користи алкохол или друге психотропне супстанце или има неко обољење; 10) да обавезе насилника да надокнади медицинске и друге трошкове настале као резултат насиља у породици; 11) да изрекне било коју другу меру коју сматра неопходном за обезбеђење сигурности и добробити других чланова породице.

Предлог за изрицање привремене мере може бити поднет без обзира на то да ли је поднета тужба за покретање кривичног поступка. Предлог могу поднети брачни друг, родитељи, деца, или друга лица која живе у брачној или ванбрачној заједници, или заједничком домаћинству, ранији брачни друг или лица која су у блиском односу и која улазе у круг лица обухваћених породичним насиљем, као и Центар за социјални рад. Привремене мере могу трајати најдуже годину дана. Центар за социјални рад може да поднесе предлог за укидање мере уколико је постигнута сврха због које је изречена, за продужење мере или за промену (замену) изречене мере другом.

У поступку за изрицање привремене мера одлучује судија појединац. Одлуку доноси у року од седам дана од дана пријема захтева Центра за социјални рад. Изузетно одлуку може донети и у року од три дана од дана пријема захтева уколико постоји основана сумња да постоји озбиљна опасност по живот и здравље члана породице.

Остали облици заштите

Посебан закон о насиљу у породици, у Македонији не постоји, већ се одредбе о насиљу у већем делу налазе у Породичном закону.

Закон о раду гарантује једнаке могућности и исти третман за жене и мушкарце у односу на приступ запошљавању, напредовању и стручном и професионалном усавршавању; услове рада; једнаку плату за исти рад; професионалне планове за социјалну сигурност; одсуство с посла; радно време и отказ уговора о раду. (члан 6)

У Македонији 31.05.2013. године донет је посебан Закон о заштити од узнемиравања на радном месту. Закон забрањује психичко и сексуално узнемиравање на радном месту, али и злоупотребу овог права. Психичко узнемиравање на радном месту јесте свако негативно понашање појединца или групе које се понавља, а представља повреду достојанства, интегритета, угледа, части запосленог и ствара осећај страха или изазива непријатност, понижење, чији крајњи циљ може бити престанак

радног односа или напуштање радног места. Сексуално узнемиравање, у смислу овог закона, је свако вербално, невербално или физичко понашање сексуалне природе које има за циљ или представља повреду достојанства кандидата за посао или запосленог, а које изазива страх или ствара nelaгодност или понижење.

Закон о једнаким могућностима жена и мушкараца из 2006. године не помиње насиље над женама и насиље у породици као облик дискриминације жена. Такође, не дефинише полну дискриминацију, не стварајући свест код грађана да је насиље над женама вид полне дискриминације.²⁰¹ 2012. године донет је нови Закон о једнаким могућностима жена и мушкараца који дефинише директну и индиректну дискриминацију на основу пола. Према закону, једнаке могућности значе промовисање принципа равноправног учешћа жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, једнак статус и третман у остваривању свих права и развој њиховог индивидуалног потенцијала кроз допринос друштвеном развоју, као и једнаку добит од резултата који произилазе из тог развоја. Дискриминација на основу пола представља свако разликовање, искључивање или ограничавање на основу пола, што за последицу или циљ има угрози или онемогући признавање, уживање или остваривање људских права и основних слобода по основу једнакости жена и мушкараца у политичком, економском, социјалном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на расу, боју, пол, припадност маргинализованог групи, етничкој припадности, језик, националну припадност, социјално порекло, веру или религијска убеђења, образовање, политичку припадност, лични или друштвени статус, физичке или менталне неспособности, узраст, породични или брачни статус, имовинско стање, здравствено стање или било који други основ. Директна дискриминација на основу пола постоји када је једно лице било третирано, или се третира, или би било третирано неповољније по основу пола у односу на друго лице у сличној ситуацији. Индиректна дискриминација на основу пола је када нека, наизглед неутрална одредба, критеријум или пракса стави лице једног пола у одређени неповољнији положај у поређењу са особама супротног пола, осим ако су те одредбе, критеријум или пракса објективно оправдани легитимним циљем, а средства за постизање тог циља су примерена и нужна. Узнемиравање на основу пола је нежељено понашање према лицу на основу пола чији је циљ или последица повреда достојанства и стварање страха, непријатељског, понижавајућег или увредљивог окружења. Сексуално узнемиравање на

²⁰¹ А.Талевска, *Правното уредување на семејното насилство во Р. Македонија*, Декември, 2013, стр.12

основу пола је сваки вид нежељеног вербалног, невербалног или физичког понашања сексуалне природе које има за циљ или последицу повреду достојанства једног лица посебно када се ствара застрашујућа, непријатељска, понижавајућа или увредљива атмосфера.

Македонија је 2013. године усвојила Стратегију о родној равноправности обавезујући се да приликом планирања буџета се понаша родно осетљиво тј. одговорно према родној равноправности, односно да предвиди одговарајућа средства за пружање помоћи деци, социјалну помоћ, али и едукацију и сарадњу са грађанским организацијама.²⁰²

Актуелно стање у земљи

Према истраживању које је 2000. године спроведено на узорку од 850 пунолетних жена,²⁰³ утврђено је да је у 61,5% случајева жена претрпела неки облик психичког насиља. У 39,4% случајева то је у виду „да његова реч мора да буде последња“, 36,2% случајева је контролисање жениног кретања (куда иде, колико остаје, када се враћа кући), а у 24,9% случајева насиље се јавља у виду претеране љубоморе и посесивности мушкарца. Ови облици психичког насиља потврђују и у македонском друштву постојање традиционалних родних улога (жени је место у кући, жена је „дужност“ да „слуша“ супруга и сл.), тј. да је и ово друштво као и наше, патријархално. Физичко насиље присутно је у 23,9% случајева.

Једна од карактеристика насиља у породици јесте и понављање. Наиме, не ради се ту о индивидуалном случају насиља који се догодио, већ о насиљу које има тенденцију понављања и то најчешће у тежим облицима него претходног пута. Тако је, према овом истраживању утврђено да је 26,2% жена било виктимизирано физичким насиљем више од 20 пута.

Сексуално насиље присутно је у 5% случајева и увек је у комбинацији са физичким насиљем. У 51,5% случајева насилник је у тренутку вршења насиља био под дејством алкохола.

²⁰² UN WOMEN

<http://www.unwomen.org/~media/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2014/Annual%20Report%202013-2014%20pdf.pdf> стр.14, приступ 13.08.2014.

²⁰³ С. Топић, *Породично насиље у земљама бивше Југославије: преглед најважнијих резултата истраживања*, Темида, Виктимолошко друштво Србије, 2003. стр. 19

Приликом анализе добијених резултата, увек треба имати одређену резерву према њима. Најпре, јер неке од жена можда не желе због стида или срама да признају да су доживеле насиље. Друго, могуће је да жене и не препознају неке облике сексуалног насиља верујући да је њихова брачна дужност да буду са партнером увек када он то пожели, без обзира на то да ли оне желе или не.

Према подацима прикупљеним од стране Министарства унутрашњих послова и Министарства за рад и социјалну политику утврђено је да су у око 80% случајева жртве жене (2009. – 77,4%, 2010. – 80,5%, 2011. – 79,29%).²⁰⁴ Ови подаци говоре у прилог схватању насиља у породици као родно заснованог насиља. Две највише изричане мере учиниоцима насиља су забрана претње и забрана узнемиравања.

Иако закони предвиђају присуство најмање 30% жена, у стварности, ситуација је другачија.²⁰⁵ На локалним изборима одржаним 2009. године, изабрано је 27% жена. На последњим изборима за градоначелнике, ниједна жена није изабрана.²⁰⁶

Постојећи подаци показују да је у 68 анализираних општина од 810 руководећих места, жена на 201 (24,8%).

Као разлози слабог учешћа жена у политички живот Министарство за рад и социјалну политику наводи ниску свест и незаинтересованост жена за учествовање у креирању политике на локалном нивоу, непостојање политичке воље локалних власти за укључивање жене у политички и јавни живот, тј.недовољно вредновање жене као кандидата, непостојање организованог деловања жена за побољшање ситуације на локалном нивоу, превазилажење постојећих стереотипа о месту и улози жене посебно у руралним срединама, где још увек преовладава мишљење да је жени место у кући и да је породица њена брига, а да је за јавну сферу одговоран муж, непоштовање законске регулативе о заступљености жена у процесу одлучивања.²⁰⁷

²⁰⁴ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf, приступ 03.11.2014.

²⁰⁵ Закон за избор на пратеници во собрание на Република Македонија Службен Весник бр.24Законот за локална самоуправа, Службени весник бр.5

²⁰⁶ Министарство за труд и социјална политика, закључци са састанка http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/informacija%20za%20analiza_lokalna%20samouprava.pdf приступ 04.11.2014., стр.4

²⁰⁷ Министарство за труд и социјална политика, закључци са састанка http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/informacija%20za%20analiza_lokalna%20samouprava.pdf приступ 04.11.2014., стр.10-11

Према једном истраживању о познавању сексуалних и репродуктивних права²⁰⁸ утврђено је да између 52 до 69% жена немају никакво знање о ефикасности различитих контрацептивних средстава и да 64-76% мушких испитаника немају никаква знања о ефикасности ових средстава, што представља забрињавајући податак, с обзиром на условима у којима је данашње друштво и високом степену доступности бројних информација. Такође, једна петина жена и једна трећина мушкараца не зна да препозна ни један симптом различитих полно преносивих болести. 14,5% жена извршило је најмање један абортус.

Ставови жена показују и низак ниво свести жена у погледу њихових репродуктивних права. Наиме, већина жена (55%) сматра да одлуку о абортусу морају да донесу оба партнера, док 28% испитаница сматра да одлуку мора да донесе жена. Још један забрињавајући податак је и да чак 38,3% жена и 41,4% мушкараца сматра да абортус треба ограничити, насупрот 30,2% жена, односно 25,4% мушкараца који сматрају да абортус треба да остане легалан као до сада.

Право жене на абортус под одређеним условима признато је и женама у Македонији и то Законом за прекинување на бременоста. Доношење овог закона било је праћено протестима многих невладиних организација које сматрају да закон ограничава право жене на абортус и да доприноси повећању броја илегалних абортуса. Наиме, закон допушта абортус до десете недеље трудноће, али услов који је споран јесте тај што се захтева да је од претходног прекида трудноће протекло годину дана. У изузетним случајевима закон допушта прекид трудноће и после истека десет недеља, као и пре протекла годину дана, уз писмену сагласност жене: 1) уколико се на основу медицинских индикација утврди да је трудноћа опасна по живот или ће довести до тешког нарушавања здравља жене за време трудноће, порођаја или после порођаја; 2) када се на основу научних сазнања може очекивати да ће се дете родити са тешким физичким или психичким недостацима (телесни и душевни), 3) када је до зачећа дошло извршењем кривичног дела: силовања, обљубе над немоћним лицем, сексуалног напада на дете, обљубе злоупотребом положаја или родоскрвњењем; 4) када се утврди да током трудноће или после порођаја жена може бити доведена у тешку, личну породичну, материјалну или другу ситуацију која се може одразити на њено здравље. Као тешке личне, породичне, материјалне и друге прилике закон наводи тешко

²⁰⁸Б.Павловски, *Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во Р.Македонија*, Здружение на еманципација, солидарност и еднаквост на жените во РМ, 2012, стр.6

нарушене брачне и породичне односе, постојање асоцијалних појава у породици, тешки стамбени услови, материјална необезбеђеност, нарушено здравље чланова породице и број деце у породици.

8.4. Република Босна и Херцеговина

У Федерацији БиХ насиље у породици је могуће квалификовати једино као кривично дело, као и у Брчко дистрикту, за разлику од Републике Српске која је доношењем Закона о заштити од насиља у породици предвидела могућност квалификовања насиља у породици као прекршаја.

Кривични закон Федерације БиХ предвиђа насиље у породици као посебно кривично дело чија садржина, али и облици у свему одговарају насиљу у породици регулисаном Кривичним законом Брчко дистрикта. Насиље у породици је први пут као кривично дело предвиђено овим законом 2003. године.

Правна регулатива насиља у породици у Брчко-Дистрикту

У Брчко дистрикту, за разлику од Републике Српске, насиље у породици предвиђено је једино као кривично дело, не и као прекршај.

Кривичним законом Брчко дистрикта БиХ²⁰⁹ посебна заштита члану породице дата је код кривичног дела тешка телесна повреда (уколико је дело учињено према брачном партнеру или лицу с којим живи у ванбрачној заједници или родитељу свог детета с којим не живи у заједници), с тим што постоји могућност блажег кажњавања уколико је дело учињено из нехата, на мах, или је учинилац без своје кривице доведен у јакку раздраженост нападом или тешким вређањем од повређеног (чл.169). У погледу лаке телесне повреде такође се пружа посебна заштита члану породице, с тим што не постоји могућност ублажавања казне, као у претходном случају.

Кривично дело силовања дефинисано је тако да се може закључити да се заштита пружа и у случају брачног силовања. (чл.200). Дело постоји када учинилац употребом силе или претње да ће непосредно напасти на његов живот или тело или на живот или тело њему блиског лица присили на полни однос или с њим изједначену полну радњу друго лице. Казна је затвор од једне до десет година.

²⁰⁹Кривични закон Брчко Дистрикта Босна и Херцеговина, *Службени гласник БД БиХ*, 33/13

Тежи облик дела постоји уколико је дело учињено на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин, или ако је истом приликом према истој жртви учињено више полних односа или с њом изједначених полних радњи од више учинилаца, за шта је предвиђена казна затвора од три до петнаест година.

Други тежи облик постоји ако је при извршењу основног облика проузрокована смрт силованог лица или је оно тешко телесно повређено или јој је тешко нарушено здравље или је силовано женско лице остало трудно, када је предвиђена казна затвора од најмање три године. Ова казна предвиђена је и ако је основни облик дела учињен из мржње или је дело учињено према малолетнику.

Насиље у породици предвиђено је као кривично дело у члану 218. Закона. Дело чини лице које насиљем, дрским или безобзирним понашањем угрожава мир, тјелесну целовитост или душевно здравље члана своје породице, за шта је предвиђена новчана казна или казна затвора до годину дана. Тежи облик дела постоји 1) када је насиље почињено према члану породице с којим учинилац живи у заједничком домаћинству, 2) када је при учињењу ових дела употребљено оружје, опасно оруђе или друго средство прикладно да тешко озледи тело или наруши здравље, 3) када је члан породице тешко телесно повређен или му је здравље тешко нарушено или је дело учињено према детету или малолетнику, 4) ако је услед извршења дела наступила смрт члана породице. Најтежи облик дела постоји када учинилац усмрти члана породице којег је претходно злостављао, за шта је предвиђена казна затвора од најмање десет година или казна дуготрајног затвора.

Правна регулатива насиља у породици у Федерацији БиХ

Заштита по Закону о заштити од насиља у породици

Насиље у породици у БиХ регулисано је и Законом о заштити од насиља у породици. Према закону породицу чине брачни и ванбрачни партнери, сродници који живе заједно: крвни сродници и сродници из односа потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном; усвојеник и усвојитељ из односа непотпуног усвојења; сродници по тазбини закључно са другим степеном, старалац и штићеник, храниоц и храњеник, бивши брачни и ванбрачни партнери.

Насиље у породици дефинише се као било које дело које наноси физичку, психичку, сексуалну или економску штету или патњу, као и претње таквим делима, или пропуштање дужног чињења и пажње које озбиљно спутавају чланове породице да уживају у својим правима и слободама на принципу равноправности у јавној или приватној сфери живота.

Као радње насиља закон наводи: 1) сваку примену физичке силе или психичке принуде на физички или психички интегритет члана породице; 2) свако поступање једног члана породице које може проузроковати или изазвати опасност да ће проузроковати физичку или психичку бол или економску штету; 3) проузроковање страха или особне угрожености или повреде достојанства члана породице уценом или другом принудом; 4) физички напад члана породице на другог члана породице, без обзира да ли је наступила физичка повреда или није; 5) вербални напад, вређање, псовање, називање погрдним именима, те други начини грубог узнемиравања члана породице од другог члана породице; 6) сексуално узнемиравање и узнемиравање другог члана породице у складу са Законом о равноправности полова; 7) ухођење и сви други слични облици узнемиравања другог члана породице; 8) оштећење или уништење заједничке имовине или имовине у поседу или покушај да се то учини; 9) пропуштање дужне пажње, надзора према другом члану породице или непружање помоћи и заштите том члану породице иако за то постоји обавеза према закону и моралу што може имати за последицу стање или осећај физичке, психичке или економско-социјалне угрожености тог члана породице.

Ради осигуравања нужне заштите здравља и сигурности особа изложених насиљу, спречавања насиља у породици и предузимања ефикасних мера преваспитања и лечења насилних особа закон предвиђа следеће заштитне мере:

1) *Удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора и забрана враћања у стан, кућу или неки други стамбени простор* – изриче се особи која је починила насиље према члану породице са којим живи у стану, кући или неком другом стамбеном простору, уколико постоји опасност да би без изрицања ове мере учинилац поново починио насиље. Изриче се у трајању од месец дана до шест месеци.

2) *Забрана приближавања жртви насиља* – изриче се особи која је учинила насиље у породици ако постоји опасност да би поново могла учинити насиље у породици. Трајање мере је од једног месеца до једне године.

3) *Осигурање заштите особе изложене насиљу* – изриче се особи која је изложена насиљу ради њене физичке заштите и осигурања да може остварити своја права или интересе без страха и опасности по угрожавање свог живота. Осигурава се привремени смештај и збрињавање у социјалним или другим центрима (кућама спаса) или код других породица, односно на другим погодним местима и право на привремено издржавање из алиментационог фонда.

4) *Забрана узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу* – изриче се особи која насиље чини узнемиравањем или ухођењем, а постоји опасност да би поново могла узнемиравати или уходити чланове породице. Трајање мере је од једног месеца до једне године.

5) *Обавеза психосоцијалног третмана* – изриче се учиниоцу насиља у породици ради отклањања његовог насилничког понашања или ако постоји опасност да се оно понови. Мера не може трајати дуже од две године.

6) *Обавезно лечење од зависности* – изриче се насилној особи која је насиље учинила под утицајем зависности од алкохола, опојних дрога или других психотропних супстанци, ако постоји опасност да се насиље понови. Мера се изриче у трајању од месец дана до две године.

Полицијска управа је дужна да у року од 12 сати од сазнања за насиље у породици, поднесе захтев суду за изрицање мере. Суд је дужан да у року од 12 сати од пријема захтева за изрицање мера удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора и забрана враћања у стан, кућу или неки други стамбени простор, забрана приближавања жртви насиља, забрана узнемиравања и ухођења особе изложене насиљу, донесе решење о изрицању мере. За остале мере дужан је да донесе решење у року од седам дана од пријема захтева.

Закон предвиђа могућност збрињавања жртве насиља у породици у сигурну кућу, другу одговарајућу институцију или код друге породице, ради осигурања физичке заштите жртве и остваривање права и интереса жртве насиља у породици, без страха и опасности по живот. Жртва може остати у сигурној кући најдуже шест месеци, при чему се овај рок може продужити на захтев сигурне куће уз писану сагласност надлежног органа старатељства.

Правна регулатива насиља у породици у Републици Српској

Кривичноправна заштита

Насиље у породици је као кривично дело у Републици Српској уведено Кривичним законом²¹⁰ 2000.године. Према овом закону насиље у породици чини лице које применом насиља, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно здравље члана своје породице или породичне заједнице. Предвиђена казна за основни облик дела је новчана казна или казна затвора до две године. Тежи облици дела постоје уколико је 1) при извршењу дела коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље наруши, 2) наступила тешка телесна повреда или тешко нарушење здравља или је дело учињено према малолетном лицу, 3) наступила смрт члана породице или породичне заједнице. Најтежи облик дела постоји у случају лишења живота члана породице или породичне заједнице кога је учинилац претходно злостављао.

Под породицом или породичном заједницом у смислу овог дела подразумевају се и бивши супружници и њихова деца, као и родитељи бивших супружника.

Заштита по Закону о заштити од насиља у породици

Насиље у породици регулисано је посебним Законом о заштити од насиља у породици,²¹¹ међутим „вођење прекршајног поступка не искључује вођење кривичног поступка уколико за то постоје законски услови“²¹².

Члановима породице, по закону наводе се: а) супружници или бивши супружници и њихова деца и деца сваког од њих, б) ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, њихова деца или деца сваког од њих, в) сродници по тазбини закључно до другог степена без обзира на чињеницу да је брачна заједница престала, г) родитељи садашњих и бивших брачних и ванбрачних партнера, д) сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном, као и сродници из непотпуног усвојења, њ) лица која везује однос старатељства, е) лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство, ж)

²¹⁰ Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 49/2003, 70/06 и 73/10

²¹¹ Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 102/12. Закон је ступио на снагу новембра 2012.године и заменио претходни Закон о заштити од насиља у породици из 2006.године

²¹² И.Марковић, *Прекршајноправна заштита жртва насиља у породици*, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци бр.30, Бања Лука, 2007., стр.183-201, стр.187

лица која имају заједничко дете или је дете зачето, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. (чл.7).

Насиље у породици је свака радња насиља члана породице или породичне заједнице којом се угрожава спокојство, психички, телесни, сексуални или економски интегритет другогчлана породице или породичне заједнице (чл.6). Законом је такође прописано да насиље у породици које нема обележја кривичног дела из претходног става представља прекршај, а да су то нарочито следеће радње а) претња наношењем телесне повреде члану породице или њему блиском лицу, б) претња одузимањем деце или избацивањем из стана члана породице, в) исцрпљивање радом, изгладњивањем, ускраћивањем сна или неопходног одмора члану породице, г) васпитање деце на начин понижавајућег поступања, д) ускраћивање средстава за егзистенцију члану породице, њ) ускраћивање права на економску независност забраном рада или држањем члана породице у односу зависности или подређености, претњом или недавањем средстава за живот или другим облицима економске доминације, е) вербални напад, псовање, називање погрдним именом или вређање члана породице на други начин, ж) ограничавање слободе комуницирања члана породице са члановима породице или другим лицима, з) оштећење, уништење или прометовање заједничке имовине или имовине у поседу, као и оштећење или уништење имовине у власништву или у поседу другог члана породице, односно покушај да се то учини, и) ухођење члана породице и ј) проузроковање страха, понижења, осећаја мање вредности, као и друге радње које не садрже обележја кривичног дела насиља у породици или породичној заједници.

Оваквим регулисањем насиља у породици покушало се уклањање нејасноћа које су постојале код претходног Закона о заштити од насиља у породици из 2006.године о постојању јасне разлике између насиља у породици као прекршаја и као кривичног дела. Законом су такође, уведене хитне мере заштите у циљу пружања благовремене заштите жртви насиља. Уређује се и питање сигурних кућа, начин и поступак привременог збрињавања жртава насиља у сигурне куће, као и оснивање посебног Савета за сузбијање насиља у породици који ће деловати као саветодавно тело Владе Републике Српске. Овим законом повећане су и новчане казне за починиоце прекршаја насиља у породици.

Законом је, у циљу сузбијања и спречавања насиља у породици, прописана обавеза за чланове породице, субјекте заштите, запослене у образовним, социјалним и здравственим установама, као и друге грађане да пријаве полицији свако сазнање о постојању насиља у породици. Полиција ће након предузимања мера из своје

надлежности сачинити извештај и исти доставити тужиоцу који може наредити спровођење истраге, поднети захтев за покретање прекршајног поступка и/или поднети предлог за изрицање хитне мере заштите. Осим на предлог тужиоца, хитне мере које се изричуради отклањања непосредне опасности по физички и психички интегритет, ради спречавања понављања насиља и гарантовања безбедности жртве, могу се изрећи и на предлог полиције, овлашћеног органа или оштећеног лица. Могу се изрећи пре покретања поступка или у току поступка у трајању до 30 дана.

Као прекршајне санкције за заштиту од насиља у породици предвиђене су новчана казна, условна осуда и заштитне мере. Новчана казна и условна осуда се изричу по правилима која важе за прекршајни поступак. Сврха предвиђених санкција је да се спречи насиље у породици, осигура нужна заштита здравља и безбедност жртве и отклоне околности које погодују или подстицајно делују на извршење насиља у породици.

Суд може насилнику изрећи следеће заштитне мере: 1) удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора, 2) забрана приближавања жртви, 3) забрана узнемиравања или ухођења жртве, 4) обавезан психосоцијални третман, 5) обавезно лечење од зависности. Новим законом укинута су две мере и то осигурање заштите жртве насиља и рад у корист хуманитарне организације или локалне заједнице.

Мера удаљења из стана, куће или неког друго стамбеног простора изриче се учиниоцу насиља ако је извршио насиље према члану породице с којим живи у стану, кући или неком другом стамбеном простору, уколико по оцени надлежног суда, постоји опасност да би без спровођења ове мере учинилац могао поново починити насиље. Лице је дужно да без одлагања напусти стан, кућу или неки други стамбени простор у присуству полицијског службеника. Ова мера изриче се у трајању од тридесет дана до шест месеци.

Забрана приближавања жртви изриче се учиниоцу насиља уколико постоји опасност да би поново могао извршити насиље или ако би присуство учиниоца насиља у породици у близини жртве стварало жртви висок степен душевне патње која онемогућава нормалне психичке активности жртве. Суд одређује на којој се удаљености учинилац не сме приближити жртви, с тим што удаљеност не може бити мања од 200 метара. Мера се изриче у трајању од 30 дана до једне године.

Забрана узнемиравања или ухођења жртве изриче се учиниоцу насиља који је насиље извршио узнемиравањем или ухођењем, а постоји опасност да би могао

поновити узнемиравање или ухођење жртве. Мера се изриче у трајању од 30 дана до једне године.

Мера обавезног психосоцијалног третмана изриче се учиниоцу насиља ради отклањања узрока насилничког понашања и преваспитања, односно у циљу смањивања и отклањања опасности понављања учињеног насиља. Мера може трајати до престанка разлога због којих је одређена, а најдуже годину дана.

Мера обавезног лечења од зависности изриче се учиниоцу насиља који је насиље извршио под утицајем зависности од алкохола, опојних дрога или других психотропних супстанци, а постоји опасност да због те зависности поново учини насиље. Мера не може трајати дуже од годину дана.

Учиниоцу се може изрећи једна или више заштитних мера. За непоступање по изреченој заштитној мери учиниоцу се може изрећи новчана казна за прекршај.

Спровођење заштитних мера у пракси није дало очекиване резултате. Према Извештају Центра за једнакост и равноправност полова²¹³ постоји низ тешкоћа приликом спровођења заштитних мера. За меру удаљења учиниоца из стана наведено је да се у пракси тешко спроводи јер је учинилац најчешће носилац станарског права. Меру психосоцијалног третмана учиниоца судови ретко изричу. Исти је случај и са мером лечења од зависности, када се ради о учиниоцима који су дело извршили под утицајем алкохола, будући да се не могу послати на присилно лечење од болести зависности.

Према Извештају о праћењу рада правосудних органа од стране Мисије ОЕБС-а утврђено је да се учиниоцима насиља најчешће изриче условна осуда у 77,2% случајева. Новчана казна изречена је у 13,5% случајева, а казна затвора у свега 8,3% случајева. При том, изречена условна осуда у 88,8% случајева била је у трајању од месец дана до шест месеци.²¹⁴ Изречена казна затвора у 70,8% случајева била је у трајању од месец дана до шест месеци. Оваква блага казнена политика судова не иде у прилог заштити права жртве, а исто тако и слаби поверење жртве у правосудни систем, као и могућност да жртва пријави насиље које доживи. Јер, иако ће можда и полиција и тужилаштво предузети све мере и активности на које их закон овлашћује, суд ће овако благом казном политиком ојачати неповерење у државне институције и показати да

²¹³ *Спречавање и сузбијање родно заснованог и породичног насиља у Босни и Херцеговини – Законодавство и праксе у Републици Српској – Приручник за поступање субјеката заштите*, Гендерцентар-Центар за једнакост и равноправност полова, Бања Лука, 2009., стр.10

²¹⁴ *Кривична одговорност и санкционисање починилаца насиља у породици* *Анализа и препоруке о кривичноправним санкцијама у предметима насиља у породици у Босни и Херцеговини*, ОЕБС БиХ, 2011., стр. 121

не сматра превише озбиљним и за друштво штетним насиље у породици. С друге стране, насилник овакав поступак правосудних органа може доживети и као „дозволу“ за своје понашање.

Према једном истраживању утврђено је да се око 60% жртава насиља никада није обратило за помоћ институцијама, управо због неповерења у рад ових служби и исход читавог поступка.²¹⁵

Законом је прописана и обавеза судова да приликом изрицања казне у обзир узимају и олакшавајуће и отежавајуће околности које обухватају побуде за почињење кривичног дела, степен опасности или повреде лица, имовине или ствари, околности у којима је дело почињено, ранији живот починиоца, његове личне прилике и његово понашање након почињеног кривичног дела, те друге околности које се односе на починиоца.

Као олакшавајуће околности судови су наводили ранију неосуђиваност оптуженог, признање кривице, изражавање кајања за кривично дело или њихова комбинација, примерено понашање оптуженог у судници, статус оптуженог као оца или „породичног човека“.²¹⁶ Суд је као олакшавајућу околност узимао и одустанак жртве од гоњења, помирење жртве са оптуженим, материјалне прилике оштећеног. У неким случајевима суд је као олакшавајућу околност наводио тврдњу да је жртва подстакла оптуженог на насиље, што представља забрињавајућу чињеницу будући да се на овај начин оправдава насиље над женама

За разлику од олакшавајућих, отежавајуће околности нису узимане у обзир у великом броју случајева. Најчешће се као отежавајућа околност наводи ранија осуђиваност оптуженог (за било које кривично дело). У нешто мањој мери судови су узимали у обзир и тежину насиља или повреде нанете жртви, дуготрајну и сталну природу насиља, нарочиту рањивост жртава (старије или слабог здравственог стања), одбијање оптуженог да изрази кајање због свог понашања.²¹⁷

²¹⁵ *Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини*, *op.cit.*, стр.32

²¹⁶ *Кривична одговорност и санкционисање починилаца насиља у породици* *Анализа и препоруке о кривичноправним санкцијама у предметима насиља у породици у Босни и Херцеговини*, *op.cit.*, стр.124-125

²¹⁷ *Ibid.*, стр.126

Остали облици заштите

Закон о равноправности полова²¹⁸ насиље на основу пола дефинише као свако деловање којим се наноси или може бити нанета физичка, психичка, сексуална или економска штета или патња, као и претња таквим деловањем који спутавају особу или групу особа да ужива у својим људским правима и слободама у јавној и приватној сфери живота. Насиље у породици такође је регулисано овом одредбом, при чему Закон о равноправности полова представља *lex specialis*. Гоњење се предузима по службеној дужности и предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година.

Поред стратешког плана за превенцију насиља у породици и Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици, насиље у породици регулисано је и Кривичним законом²¹⁹, Породичним законом²²⁰ и Законом о заштити од насиља у породици²²¹.

На основу истраживања спроведеног од стране Агенције за равноправност полова БиХ, утврђено је да „родно засновано насиље не представља изоловане, спорадичне или експесне облике конфликта, већ проистиче из систематских родних неједнакости које се симултано успостављају у сфери јавног и приватног живота.“²²² Најчешћи облик насиља вршен према женама је психичко насиље, док су на другом месту комбиновано – физичко и психичко насиље.

Као фактори који утичу на појаву насиља, према овом истраживању наводе се: тип насеља у коме живи породица, материјални стандард, културни чиниоци попут ставова према родним улогама и културе регулисања конфликта у породици, присуство различитих породичних проблема, док се као предиспозиције за појаву насиља наводе образованост жена, образованост партнера, партнерова зависност од алкохола, партнерова “пријека нарав”, доминантна моћ партнера, материјална депривација.²²³

²¹⁸Закон о равноправности сполова *Службени гласник БиХ* 16/03, 102/09

²¹⁹Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ* бр. вг. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15

²²⁰Породични закон Федерације БиХ, *Службене новине Федерације БиХ* бр. 35/05, 31/14

²²¹Закон о заштити од насиља у породици, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 20/13

²²²*Приручник Распрострањеност и карактеристике насиља према женама у БиХ*, Агенција за равноправност сполова, Министарство за људска права и избјеглице БиХ, 2013., стр.104

²²³*Приручник Распрострањеност и карактеристике насиља према женама у БиХ, op.cit.*, стр. 105-106

У Гендер Акционом плану БиХ наводи се да се велики број жена суочава са проблемом породичног насиља, као и да је друштво и даље патријархално, због чега нема адекватне реакције друштва, али ни државе на насиље које жене трпе.²²⁴

Постојеће стање у БиХ настало је као последица патријархалног и комунистичког утицаја, али и послератних прилика, који смештајући жену у приватну сферу друштва, сматрајући да је њена равноправност постигнута формалним прокламовањем те равноправности у уставу и законима, истичу као важнија питања етничке поделе и етнички и религијски идентитет. Услед тога, настаје друштво у коме жена због породичних обавеза није у могућности да се бави политичким питањима, верује се да су ставови и схватања жена исти као и мушкарчеви, због чега мушкарци са више знања и искуства могу заступати заједничке интересе, и да самим тим, присуство жене у политици није нужно.²²⁵

Актуелно стање у земљи

Насиље над женама, као и у свим другим земљама и у БиХ је дуго било део приватне сфере живота – оно што се дешавало у породици остаје у њој. Међутим, када је ово питање прешло у јавну сферу, почело се са истраживањем појаве, узрока и последица насиља у породици, као једног од најчешћег вида кршења људских права гарантованих свим међународним, али и домаћим актима.

Према резултатима Агенције за равноправност полова у БиХ²²⁶ жене су чиниле 51,1% укупног становништва. Просечна старост мајке при рођењу првог детета је 25,9 година, што посматрано у односу на претходне године показује на тренд повећања година старости при ступању у брак и рађању деце.²²⁷

Уколико се посматра запосленост становништва у здравству може се закључити да је то занимање у коме преовладавају жене, будући да $\frac{3}{4}$ запослених чине управо жене. При том, у фармацеутској индустрији више од 90% запослених су жене, а такође је и велики број медицинских сестара (више од 80%).²²⁸

²²⁴ *Гендер Акциони план Босне и Херцеговине за период 2013 – 2017 године*, Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност сполова, 2012., стр.10

²²⁵ *Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини*, Global rights у сарадњи са невладиним организацијама из Босне и Херцеговине, 2004., стр.6

²²⁶ *Жене и мушкарци у БиХ*, Агенција за равноправност полова, 2011., стр.9

²²⁷ *Ibid.*, стр.15

²²⁸ *Ibid.*, стр.25

Образовање има најчвршћу везу са економским оснаживањем жене. Образована жена има веће шансе да пронађе запослење и самим тим постане економски зависна. 42,9% незапослених жена чине жене које су завршиле само основну школу, док је таквих мушкараца дупло мање 20,4%.²²⁹ Иако је основно образовање бесплатно у неким срединама и даље је присутно патријархално мишљење да образовање жене није битно, већ њене обавезе према кући и породици. У БиХ је након рата дошло до смањења броја школа у руралним областима, због чега за многа места школе бивају веома удаљене. С друге стране, више образовање није бесплатно, а сиромашнија породица са женском и мушком децом, ће уложити средства у финансирање образовања мушког, а не женског члана, што аутоматски доводи до лошијег економског положаја жена.

Уколико се посматра образовање, у предшколским установама жене чине 98,34% запослених, у основном образовању 69,82%, у средњем 57,11%, у високошколским установама 39,8%.²³⁰

Посматрајући стопу незапослености према старосној структури становништва, може се видети да је у скоро свакој групи већа стопа незапослености жена (15-24 год. – 52,7%; 25-49 – 25,1%; 50-64 -14,2%).²³¹

Од укупно запошљених 2013.године 37,3% чиниле су жене.²³²

Највише запошљених жена је у услужној делатности 58%, затим у пољопривреди 26% и у непољопривредним делатностима запошљено је 16% жена.

Процењује се да од око 18% сиромашног становништва 50,92% чине жене, а 49,08% мушкарци.

Уколико се посматра полна структура у судовима, долази се до податка да 63% чине суткиње, а 37% судије. При том, треба имати у виду чињеницу да су жене судије присутније у судовима нижих рангова као што су општински и основни судови, а да их у судовима вишег ранга има у скоро истом броју као и мушкараца.

У Федерацији БиХ 2013. године, основан је Клуб парламентарки. То је клуб политичарки које припадају различитим политичким групама, у циљу преношења политичког дијалога на заједничке циљеве жена које долазе из различитих политичких, економских и социјалних сфера. Клуб је радио на нацртима амандмана о повећању

²²⁹ *Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини*, *op.cit.*, стр.12

²³⁰ *Ibid.*, стр.29

²³¹ *Ibid.*, стр.31

²³² E.G.Fransioli, Годишњи извештај о стању права жена у БиХ током 2013.године, Сарајево OPEN CENTRE, 2013., стр.2

санкција за починиоце насиља у породици и осталих кривичних дела почињених према женама, као и промени старосне границе за законско схватање малолетника/ца.²³³

Као позитиван помак у заштити жртава насиља у БиХ се наводи ратификовање Истанбулске конвенције. Ова конвенција представља први правно-обавезујући инструмент, чијом ратификацијом државе преузимају обавезу да се у потпуности боре против насиља над женама и да предузму мере са спречавања насиља. Конвенција ће ступити на снагу када је ратификује десет земаља, од којих осам морају бити чланице Већа Европе. Конвенција је значајна и због разумевања насиља над женама као облика родно заснованог насиља почињеног над женама само зато што су жене.²³⁴

У БиХ постоји девет склоништа и сигурних кућа за жене и децу жртве насиља у породици.²³⁵

Према подацима Агенције за равноправност полова о распрострањености насиља у БиХ резултати спроведеног истраживања показују да је скоро половина испитаница до 15.године живота већ доживела неки облик насиља (у ФБиХ 47,2%, у РС 47,3%)²³⁶

Истраживањем су испитавана четири облика насиља: физичко, психичко, економско и сексуално. Најчешћи вид насиља које жене доживљавају је психичко насиље и то у ФБиХ 46,1% испитаница су жртве овог насиља, а у РС 36,5% испитаница. Велики је проценат испитаница које су жртве и психичког и физичког насиља, будући да физичко насиље долази заједно са психичким (у ФБиХ 30,4%, у РС 27,6%).²³⁷

Посматрајући облике насиља према женама, поражавајућа је чињеница да су у највећем броју случајева починиоци *психичког* насиља према женама заправо њихови партнери, због чега партнерско насиље представља основни извор насиља над женама. Према резултатима истраживања може се слободно извести закључак да је жена сигурнија на улици или било ком другом јавном месту него у свом дому, иако би заправо требало бити супротно. У Републици Српској 39,6% жена жртве су партнерског насиља, док је свега 9,1% било жртва насиља неког лица из шире заједнице. У ФБиХ 37,0% жена је искусило партнерско насиље а 7,0% жена су биле жртве лица које им

²³³ *Ibid.*, стр.11-12

²³⁴ Насиље у породици је један од облика родно заснованог насиља, односно насиља заснованог на полу – *Родно засновано насиље и улога равноправности полова у његовом спречавању* – Спречавање и сузбијање насиља у породици, стр.19, *Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини*, *op.cit.*, стр.13

²³⁵ Сигурне куће налазе се у Сарајеву, Бања Луци, Мостару, Бијељини, Бихаћу, Модричу, Тузли и Зеници

²³⁶ *Приручник Распрострањеност и карактеристике насиља према женама у БиХ, op.cit.*, стр.49

²³⁷ *Ibid.*, стр.51

није сродник или партнер.²³⁸ Облици психичког насиља које партнери врше над женама су емоционално злостављање и ограничавање слободе кретања.

Поред партнера, насиље над женама врше и други чланови породице и сродници. Укупан број жена које су доживеле психичко насиље од стране осталих чланова породице у ФБиХ је 15,3%, док је у Републици Српској 14,2% испитаница доживело психичко насиље у породици. Као извршиоци психичког насиља јављају се отац/очух у 44,5% случајева, затим мајка/маћеха 29,4%, док је високо и учешће свекрве у насиљу 16,1%.

Као починилац психичког насиља над женама у широј заједници у највећем броју случајева јавља се друга мушка особа 33,9% случајева, али је исто тако висок и проценат познаница 29,8%, тј. познаника 25,6%.²³⁹

Физичко насиље над женама, као и психичко, најчешће врше њихови партнери, али и остали чланови породице. Партнери се јављају као починиоци физичког насиља у 18,1% случајева у ФБиХ, тј. 25,2% у РС, док се остали чланови породице јављају као починиоци физичког насиља у 16,6% случајева у ФБиХ, тј. 22,6% у РС. Као најчешћи облици физичког насиља према женама наводе се шамарање, гађање предметом, гурање, чупање косе, ударац песницом, предметом, шутирање, вучење, пребијање, угриз, стискање за врат, дављење, снажан ударац о зид, наношење опекотина (цигаретом, ринглом, глачалом или на други начин), напад оружјем или оруђем (ножом, пиштољем, секиром и сл.).²⁴⁰

Као и код психичког насиља, и код физичког се, као извршиоци, од осталих чланова породице јављају отац/очух 52,9% и мајка/маћеха 48,8%. За разлику од психичког насиља где се свекрва често појављује као извршилац, код физичког насиља она се појављује у 4,6% случајева као извршилац.²⁴¹

Насиље у широј заједници половина жена доживела је од стране познатог починитеља, тј. особе из њиховог окружења, док је четвртину жена напао пријатељ, тј. познаник.

Око 6% испитаница доживело је неки облик *сексуалног* насиља. Као најчешћи облици наводе се принуда на сексуални однос против воље испитанице, пристанак на сексуални однос због страха, приморавање жена током сексуалног односа на радње

²³⁸*Ibid.*, стр.52

²³⁹*Ibid.*, стр.61

²⁴⁰*Ibid.*, стр.62

²⁴¹*Ibid.*, стр.66

због којих су се осећале понижено, додиривање или друга дела која имају сексуално значење против воље испитанице.²⁴²

У највећем броју случајева учиниоци сексуалног насиља у испитиваном узорку су садашњи или бивши партнери, док је сексуално насиље од стране осталих чланова породице заступљено у малом броју због чега није анализирано.

У испитиваном узорку веома је мали број жена које су доживеле економско насиље (од 1,0% до 6,6%) због чега овај вид насиља није детаљније испитиван. Као најприсутнији облици економског насиља наводе се ограничен приступ новцу у домаћинству уз ускраћивање новца за личне потребе, одузимање личног новца, дискрециона потрошња новца члана домаћинства услед које домаћинство остаје без довољно средстава за живот током месеца, забрана да се запосли.²⁴³ У 71,1% случајева као извршиоци овог облика насиља јављају се партнери, а у 10,0% случајева синови.²⁴⁴

Мали проценат жена које су доживеле економско и сексуално насиље не мора да буде показатељ непостојања ове врсте насиља, већ пре може бити резултат непрепознавања овог вида насиља од стране жртве, због постојања одређеног степена толеранције на насиље.

Посебан вид економског насиља према женама врши се у поступку развода брака. Као у сваком типично патријархалном друштву и у БиХ, носиоци приватне својине су мушкарци. У процесу развода брака који може доста дуго трајати и у коме се у посебно поступку врши подела имовине стечене у браку, догађа се да мушкарци продају заједничку имовину и добит задрже за себе. За овакво поступање није предвиђена никаква казна.²⁴⁵

У погледу образовања жена највећи број жена је без школе (у ФБиХ 32,9%, у РС 28,2%), док је са вишом школом или факултетом 20,6% испитаница у ФБиХ, тј. 18,4% у РС. На основу овог истраживања могуће је утврдити да стопа насиља опада са повећањем образованости жене.²⁴⁶

Истраживањем је испитивана и образованост партнера и утврђено је да је највећи број починиоца, као и највећи број жртава без школе или са завршеном основном школом.

²⁴²*Ibid.*, стр.68

²⁴³*Ibid.*, стр.70

²⁴⁴*Ibid.*

²⁴⁵*Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини*, *op.cit.*, стр.14

²⁴⁶*Ibid.*, стр.82

Партнерско насиље повезано је са материјално ситуацијом у породици. Онда када је материјална ситуација тешка, веће су могућности да дође до свађа и насиља у породици. Такође, у прилог схватању насиља према женама као средства за одржавање контроле и репродуковање датих неуравнотежених односа моћи, иде чињеница да је већа стопа насиља у случајевима у којима партнер има недвосмислено већу моћ у одлучивању о новцу у домаћинству.²⁴⁷

Као узроци насиља у породици наводе се и тип насеља у коме породица живи, где је стопа насиља виша у сеоским него у градским срединама; материјални стандард где је, као и код партнерског насиља, већа могућност да дође до насиља у породицама које су у тежој економској ситуацији; културни чиниоци као што је постојање патријархалних ставова, али и одређеног степена толеранције на насиље и присуство различитих породичних проблема као што су болест члана породице, алкохолизам или агресивност неког члана породице.²⁴⁸

На крају овог истраживања дате су препоруке здравственим, правосудним, образовним установама, локалним самоуправама, али и свим осталим грађанима и институцијама који могу бити од помоћи за сузбијање насиља над женама.

Најпре је потребно успоставити редовно праћење стања и трендова у погледу родно заснованог насиља, јер ће се само на тај начин стећи права слика о стању и правима жена у земљи, као и о томе да ли су и колико ефикасне мере које се предвиђају и уопште политика борбе против насиља над женама, који су недостаци и шта је то потребно променити да би се насиље смањило и на крају и искоренило из друштва.

Друго, потребно је унапредити систем заштите жена од насиља. Потребно је да свака институција има протокол поступања у случају насиља. Начин сарадње са другим институцијама мора бити ефикасан и у циљу заштите жртве, не дозвољавајући да, можда нејасне законске одредбе буду изговор за пребацивање одговорности са једног субјекта на другог, при чему највећу штету трпи жртва. Услуге свих институција морају бити доступне свим женама подједнако, укључујући ту и жене са инвалидитетом и жене на селу.

Треће, и можда најтеже од свих јесте подизање свести становништва и јачање жена. То најпре подразумева слабљење патријархалних образаца моћи и подизање свести о равноправности. Колико је то тежак задатак, показује чињеница о високом проценту насиља у породици у скоро сваком друштву. Наиме, сврха казне за учињено

²⁴⁷*Ibid.*, стр.84-85

²⁴⁸*Ibid.*, стр.89

дело јесте спречавање других да не врше кривична дела али и спречавање насилника да убудуће врши то дело. Али, да би се искоренило насиље у породици не би требало да страх од казне буде оно што ће насилника спречити да се понаша насилно према жени, већ свест о томе да су они равноправни и да жена у породици има апсолутно сва права која има и мушкарац, као и да мушкарац има апсолутно све обавезе у породици као и жена. А начин на који ће они расподелити своје обавезе зависи од њих самих, а не од женине репродуктивне функције која јој је дата и која је вековима користила као изговор за „држање“ жене у приватној сфери друштва (тј.кући).

У образовним установама би требало од најнижих нивоа образовања увести програме или предавања на тему ненасилне комуникације, родне равноправности и једнакости свих у друштву. Значајно је да кроз читав систем школовања буду потенцирана ова питања у циљу промене свести о насиљу као начину решавања проблема, али и о томе да толеранција на насиље не постоји ни у најмањој мери.²⁴⁹

Посебан вид насиља који постоји у БиХ јесте ратно сексуално насиље. Процењује се да је током рата 1992-1995 силовано од 20000 до 50000 жена, од чега је процесуирано десетак случајева, што показује мали (или готово никакав) напредак у заштити жртава овог вида насиља.²⁵⁰ Ови злочини у БиХ тренутно имају другоразредни значај. Велики број жртава умире не дочекавши правду, починитељи остају некажњени, а помоћ која је овим жртвама потребна (психосоцијална, али и правна) није им пружена.

Иако постоје организације које раде са жртвама сексуалног насиља за време рата, и оне се у свом раду суочавају са многим препрекама. То су између осталог, лош законски систем сведока и сведокиња, недостатак адекватне заштите сведока и сведокиња у случајевима узнемиравања и накнадни пропусти у темељној истрази ових инстанци, суђење и санкционисање одговорних, генерална неадекватност начина на који су сведоци и сведокиње заштићени/е, материјалне потешкоће с којим се суочавају сведокиње и сведоци и недостатак адекватне психолошке подршке за сведоке и сведокиње пре, током и после сведочења.²⁵¹

У БиХ постоји систем социјалне накнаде за цивилне жртве рата. Међутим у РС жртве силовања нису препознате као посебна категорија цивилних жртава рата и зато су искључене из система социјалних накнада, док у БиХ не постоје ограничења и оне се

²⁴⁹*Ibid.*, стр.111-113

²⁵⁰Е.Г.Франсиоли, *op.cit.*, стр.15-16

²⁵¹*Ibid.*, стр.16

сматрају посебном категоријом жртава, с тим што имају право на 70% износа месечних накнада које се дају ратним ветеранима.²⁵²

Када се посматра учешће жена у политичком животу, ситуација у БиХ слична је ситуацији у земљама региона. Наиме, политика је и даље место где мушкарци преовлађују. Тако је 2011.године у Парламенту БиХ било свега 11 жена (од укупно 57 места) што је 19%, у Представничком дому их је било 9 (од 42) што је 21,4%, а у Дому народа свега 2 жене (од 15 места) тј. 13,3%²⁵³. 2008.године Веће министара није имало ниједну министарку, док су две жене биле заменици министара. На изборима 2008.године 35,28% кандидата биле су жене, док је укупно изабрано 15% жена (већница и одборница).

У Представничком дому Парламентарне скупштине БиХ 2010. године, 19% посланика чине жене.²⁵⁴

У Влади Републике Српске је 5 (31%) жена, такође је именована и прва премијерка Владе Републике Српске 2013. године. У Влади Републике Српске 18 (21,7%) је жена од 83 представника.²⁵⁵

Иако ови подаци показују позитиван помак у односу на претходне године, ипак учешће жена у политичком животу још увек није на задовољавајућем нивоу, када би се могло говорити о равноправном учешћу у политици. Такође, ови проценти су испод законом прописаних (40% за мање заступљен пол) за учешће жена у јавном и политичком животу земље.

Право на нерађање или право на абортус, део је репродуктивних права признатих женама. Као и у свим осталим земљама бивше СФРЈ и у БиХ је ово право дато женама, с одређеним ограничењима. Та ограничења првенствено из права на живот нерођеног детета²⁵⁶, али и моралних разлога због којих је ово право признато.

Прекид трудноће регулисан је Законом о условима и поступку за прекид трудноће. Разликују се дозвољени и недозвољени прекид трудноће. Колико је питање абортуса изузетно важно са моралног становишта, може се видети и из одредбе законодавца која даје могућност лекару да одбије извршење дозвољеног абортуса уколико је то у супротности са његовим схватањима, осим у случају када је потребна хитна медицинска интервенција.

²⁵²*Ibid.*, стр.17

²⁵³*Ibid.*, стр.45

²⁵⁴*Ibid.*, стр.51

²⁵⁵*Ibid.*, стр.11

²⁵⁶До трећег месеца ембриону се не пружа заштита

Прекид трудноће дозвољен је до десете недеље и уколико се овим захватом непосредно не угрожава живот и здравље труднице. Прекид се врши на захтев трудне жене, а уколико је у питању малолетна особа или особа лишена пословне способности захтев подноси родитељ, старатељ, тј. орган старатељства.

Прекид трудноће после десете недеље дозвољен је само изузетно, у закону таксативно наведеним случајевима: 1) уколико би се на основу медицинских индикација утврдило да се на други начин не може спасти живот или отклонити тешко нарушавање здравља жене, 2) уколико би се на основу научно-медицинских сазнања могло очекивати да ће се дете родити са тешким телесним или душевним недостацима, 3) када је до зачећа дошло извршењем кривичног дела и 4) када се утврди постојање психосоцијалних индикација за прекид трудноће.

Иако је абортус бесплатан, према неким истраживањима утврђено је да су државне клинике почеле са наплаћивањем ове услуге.²⁵⁷ Уколико се има у виду недовољна промоција контрацептивних средстава, посебно у сеоским и забаченим подручјима, абортус остаје основно средство за контролу рађања, што ствара велики проблем женама.

Према једном истраживању највећи број абортуса 90% изврши се током прва три месеца (дозвољени абортус), али је поражавајућа чињеница да се 93% абортуса изврши због неспремности мајке за материнство и притиска партнера.²⁵⁸

Иако се као мере за смањење броја абортуса, у литератури²⁵⁹ наводе ширење информација о здрављу жене, побољшање приступа женама службама за заштиту здравља и јачање превентивних програма за унапређење здравља жена, не треба занемарити чињеницу да се велики број абортуса врши због лошег материјалног стања породице, због великих трошкова које захтева одгајање детета. Из тог разлога, можда би требало променити фокус деловања са едукације жена, на смањење трошкова потребних за одгајање детета. Такође, потребно је веће укључивање државе у решавање овог проблема, посебно са аспекта различитих донација, помоћи, бенефиција младим паровима са децом.

Право на абортус је право које се признаје жени у циљу реализације права на планирање породице, одлуке када и колико ће се деце имати, као и са ким. Без обзира на услове под којима је ово право признато, знатно боља могућност од прекида

²⁵⁷ *Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини*, *op.cit.*, стр.50

²⁵⁸ http://www.mreza.bhmladi.com/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=138&Itemid=269, приступ 20.06.2014.

²⁵⁹ А.Ацајлић-Дедовић, *Законит и криминалан побачај*, Криминалистичке теме, Универзитет у Сарајеву, стр.114

трудноће је не дозволити да до ње дође. Уколико се већ не жели трудноћа, постоји велики број начина, али и могућности да се њено наступање спречи. Јер, колико год правилно и стручно абортус био изведен, он представља ризик по здравље жене, али исто тако, желели то неки да признају или не, он поред физичких, оставља и психичке последице по здравље жене.

Поред репродуктивних права, значајна су и питања приступа контрацептивним средствима, пренатална заштита, превенција и третман сексуално преносивих болести, малигна обољења, третман трудница.

Према једном истраживању утврђено је да 30% испитаница су здравствено осигуране преко послодавца свог супруга, а да преко 17% испитаница нема никакво здравствено осигурање, док у сеоским срединама чак 25% жена нису здравствено осигуране.²⁶⁰

Као један од недостатака постојећих закона овај извештај²⁶¹ наводи непостојање посебне бриге о здравственим потребама и правима жена које припадају угроженим и вулнерабилним категоријама, подразумевајући ту избеглице, интерно расељене жене, девојчице и старије жене, жене са менталним онеспособљењима, жртве трговине и жене у проституцији. Такође не постоји задовољавајући систем здравствене заштите и пружања помоћи женама жртвама сексуалног насиља у рату.

Кривичним законом БиХ као кривично дело против слободе и права човека и грађанина предвиђена је повреда равноправности (чл.145) коју чини службено или одговорно лице у институцијама Босне и Херцеговине које на основу разлике у раси, боји коже, националној или етничкој припадности, вјероисповијести, политичком или другом увјерењу, полу, сексуалном опредјељењу, језику, образовању, друштвеном положају или социјалном поријеклу, ускрати или ограничи грађанска права утврђена Уставом Босне и Херцеговине, ратификованим међународним уговором, законом Босне и Херцеговине, другим прописом Босне и Херцеговине или општим актом Босне и Херцеговине, или које на основу ове разлике или припадности даје појединцима неоправдане повластице или погодности, за шта је предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година.

²⁶⁰Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини, *op.cit.*, стр.49

²⁶¹*Ibid.*, стр.51

У групу кривичних дела против полне слободе и морала налази се кривично дело силовања које постоји када учинилац присили другу особу употребом силе или претње да ће изравно напасти на њен живот или тело или на живот или тело или с њим изједначену сполну радњу. Предвиђена је казна затвора од једне до десет година.

8.5. Република Црна Гора

Кривичноправна заштита

Кривични законик Црне Горе насиље у породици квалификује као посебно кривично дело које постоји када учинилац применом грубог насиља наруши телесни или душевни интегритет члана своје породице или породичне заједнице. Казна за основни облик дела је новчана казна или казна затвора до једне године. Тежи облик дела постоји уколико је при извршењу дела коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши (предвиђена је казна затвора од три месеца до три године); уколико је наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или је дело учињено према малолетном лицу (предвиђена је казна затвора од једне до пет година); уколико је приликом извршења дела наступила смрт члана породице или породичне заједнице (за шта је предвиђена казна затвора од три до дванаест година). Дело постоји и у случају када лице прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд или други државни орган одредио на основу закона.

Посебна заштита члановима породице даје се код појединих кривичних дела.

Кривични законик Црне Горе²⁶², као облике тешког убиства предвиђа убиство члана породице кога је учинилац претходно злостављао, као и убиство детета или бремените жене, за шта је предвиђена казна затвора од најмање десет година, или казна затвора од четрдесет година. Породицом, у смислу овог закона, сматрају се и бивши брачни другови, крвни сродници и сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном, сродници из непотпуног усвојења, тазбински сродници закључно са другим степеном, лица која живе у истом породичном домаћинству и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никад нису живела у истом породичном домаћинству.

²⁶² Кривични законик Црне Горе, *Службени лист ЦГ*, 70/2003, 13/2004, 47/2006 и *Службени лист ЦГ* 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013

Кривичним закоником је предвиђено и кривично дело силовања које се састоји у принуди на обљубу или са њом изједначен чин употребом силе или претње да ће непосредно напасти на живот или тело тог или другог лица. Други облик дела постоји ако је дело учињено претњом да ће се за то или друго лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или претњом другим тешким злом. Тежи облик дела постоји уколико је приликом извршења наведена два облика наступила тешка телесна повреда лица према коме је дело извршено; ако је дело извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин; ако је дело извршено према малолетнику или је за последицу имало трудноћу; уколико је наступила смрт лица према коме је дело извршено или је дело учињено према детету.

Заштита по Закону о заштити од насиља у породици

Закон о заштити од насиља у породици²⁶³ на снагу је ступио 2010. године и представља *lex specialis* за санкционисање насиља. Црна Гора је годину дана касније усвојила Стратегију за борбу против насиља у породици, а исте године потписан је и Протокол о поступању институција у случајевима насиља у породици.

Насиље у породици, као основни вид кршења права жена, регулисано је Законом о заштити од насиља у породици. Закон, насиље у породици дефинише као чињење или нечињење члана породице којим се угрожава физички, психички, сексуални или економски интегритет, ментално здравље и спокојство другог члана породице, без обзира на место где је учињено. Чланом 8. овог закона наведени су и облици насиља у породици, које постоји ако члан породице:

- 1) употреби физичку силу, без обзира да ли је наступила телесна повреда другог члана породице;
- 2) прети нападом или изазива опасност која може проузроковати осећај личне несигурности или психичку бол другог члана породице;
- 3) вербално напада, псује, назива погрдним именом и на други начин вређа другог члана породице;
- 4) ограничава другом члану породице слободу комуницирања са трећим лицима;

²⁶³ Закон о заштити од насиља у породици, *Службени лист ЦГ*, 46/2010

- 5) исцрпљује радом, ускраћује сан и другу врсту одмора, прети избацивањем из стана и одузимањем деце;
- 6) сексуално узнемирава другог члана породице;
- 7) уходи и на други начин грубо узнемирава другог члана породице;
- 8) оштећује или уништава заједничку имовину или имовину другог члана породице или покушава да то учини;
- 9) ускраћује основна средства за егзистенцију другом члану породице;
- 10) дрским понашањем угрожава породични мир члана породице са којим не живи у породичној заједници.

Такође, као облик насиља закон наводи и случајеве у којима члан породице не води довољну бригу о деци, тј.:

- 1) ако не води довољно бригу о исхрани, хигијени, одевању, медицинској заштити или редовном похађању школе или не спречава дете у штетном дружењу, скитњи, просјачењу или крађи или на други начин у већој мери занемарује подизање и васпитање детета;
- 2) о исхрани, хигијени, одевању или медицинској заштити другог члана породице о коме је дужан да се стара, а коме је потребна посебна помоћ због болести, инвалидитета, старости или других личних својстава због којих није способан да се стара о себи.

Као тежи облик насиља у породици наводи се прикривање члана породице са посебним потребама.

Чланови породице по закону су: 1) супружници или бивши супружници, њихова деца и деца сваког од њих; 2) ванбрачни супружници или бивши ванбрачни супружници, без обзира на трајње ванбрачне заједнице, њихова деца и деца сваког од њих; 3) крвни сродници и сродници из потупног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном; 4) сродници из непотпуног усвојења; 5) тазбински сродници закључно са другим степеном у брачној или ванбрачној заједници; 6) лица која живе у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство; 7) лица која имају заједничко дете или је дете зачето.

Жртви насиља у породици закон обезбеђује бесплатну правну помоћ. Приликом узимања личних ствари неопходних у свакодневном животу, закон прописује обавезу полицијског службеника да прати жртву, осим ако се она томе изричито не противи.

Заштита жртвама обезбеђена је изрицањем заштитних мера учиниоцу, чија је сврха спречавање и сузбијање насиља, отклањање последица учињеног насиља и предузимање ефикасних мера преваспитања учиниоца насиља и отклањања околности које погодују или подстичу вршење новог насиља. Закон познаје пет врста заштитних мера:

- 1) удаљење из стана или другог простора за становање;
- 2) забрана приближавања;
- 3) забрана узнемиравања и ухођења;
- 4) обавезно лечење од зависности;
- 5) обавезни психосоцијални третман.

Мера *удаљења из стана* се изриче учиниоцу који са жртвом живи у стану или другом простору за становање, без обзира на својинска и друга права учиниоца насиља и жртве на стану или другом простору за становање уколико постоји опасност да поново учини насиље, при чему је учинилац коме је изречена ова мера дужан на одмах напусти стан или други простор за становање. Мера се изриче у трајању од тридесет дана до шест месеци.

Забрана приближавања је мера која се изриче учиниоцу насиља ако постоји опасност да поново учини насиље или ако би присуство учиниоца насиља у близини жртве код жртве стварало висок степен душевне патње која, краће или дуже време, онемогућава нормалне психичке активности жртве. Мера се изриче у трајању од тридесет дана до једне године.

Забрана узнемиравања и ухођења изриче се уколико постоји опасност да учинилац поново учини насиље, а изриче се у трајању од тридесет дана до једне године.

Обавезно лечење од зависности изриче се учиниоцу насиља који учини насиље услед зависности од алкохола, опојних дрога или психотропних супстанци, при чему постоји опасност да због те зависности поново учини насиље. Мера се изриче док постоји потреба за лечењем, али не може трајати дуже од једне године.

Мера обавезног психосоцијалног третмана изриче се учиниоцу ради отклањања узрока насилничког понашања и преваспитања, односно у циљу смањивања и

отклањања опасности да поново учини насиље. Мера се изриче до престанка разлога због којих је изречена, али не дуже од шест месеци.

Заштитна мера изриче се самостално или уз казну, а законом је дата могућност да се трајање изречених мера продужи. Одлуку доноси орган за прекршаје уколико нису престали разлози због којих су одређене, али не дуже од две године.

Полицијски службеник може ради отклањања опасности по физички интегритет жртве наредити учиниоцу насиља удаљење или забрану враћања у стан или други простор за становање која не може трајати дуже од три дана. За непоступање по овој наредби законодавац предвиђа новчану казну од најмање 800 еура или казну затвора од најмање четрдесет дана.

Заштитна мера може се изрећи у току, али и пре покретања прекршајног поступка. Уколико се изриче пре покретања прекршајног поступка, подносилац захтева за изрицање мере, дужан је да у року од пет дана од дана подношења захтева, поднесе и захтев за покретање прекршајног поступка. У супротном изречена мера ће бити укинута.

Поред заштитних мера, законодавац предвиђа и новчану казну и казну затвора за насиље у породици. За основне облике насиља предвиђена је новчана казна од 150 еура или казна затвора од најмање десет дана. Тежи облици постоје уколико је дело учињено у присуству детета, уколико је жртва дете, као и уколико се прикрива члан породице са посебним потребама.

У случају занемаривања потреба члана породице можес се изрећи алтернативно новчана казна или казна затвора од најмање десет дана.

Законодавац је за непоступање по наредби полицијског службеника за удаљење или забрану враћања у стан, предвидео могућност изрицања тежих казни него у случају постојања насиља у породици.

Изменама овог закона промењени су износи новчаних казни које се изричу учиниоцу. Тако је уместо 150 еура за основни облик дела било предвиђено изрицање казне у троструком износу минималне зараде²⁶⁴, док је код непоштовања наредбе уместо 800 еура било предвиђено изрицање казне у петнаестоструком износу минималне зараде у Црној Гори.

²⁶⁴Према подацима Пореске управе минимална зарада у Црној Гори у првој половини 2013.године износила је 193 еура <http://www.poreskauprava.gov.me/vijesti/122181/OBAVJESsTENJE.html>, приступ 28.07.2014.

Остали облици заштите

Закон о родној равноправности²⁶⁵, родну равноправност дефинише као равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, једнак положај и једнаке могућности за остваривање свих права и слобода и коришћење личних знања и способности за развој друштва, као и остваривање једнаке користи од резултата рада. Закон о измени Закона о избору одборника и посланика²⁶⁶ из 2011.године у циљу остваривања родне равноправности предвиђа 30% кандидата мање заступљеног пола на изборној листи. Такође, међу свака четири кандидата мора бити једна жена (претпоставља се да су жене мање заступљени пол).

У Влади Црне Горе, свега су две жене министарке (од укупно 17 министара) и то министарке науке и одбране.²⁶⁷ Од укупног броја помоћника министара жене су помоћнице у 40,3% случајева, а секретарке у 25%. Као директори секретаријата, управа, завода, дирекција и агенција жене се јављају у 26,4% случајева, а као помоћнице у 44,8% случајева.²⁶⁸ Генерални секретар Владе је мушкарац, док је његов заменик жена, једна жена је помоћница генералног секретара (од укупно два помоћника), пет је жена саветница председника Владе (од укупно 8), док је саветница потпредседника Владе једна жена (од укупно четири саветника).²⁶⁹

У Парламенту председник и потпредседници скупштине су мушкарци, генерални секретар и његов заменик су мушкарци, док је жена посланица 11 (13,5%), од укупно 81 посланика. У одборима формираним у Скупштини, жене су на челу само два одбора и то Одбора за родну равноправност и Одбора за здравство, рад и социјално старање. У одбору за економију, финансије и буџет, као и Одбору за безбедност и одбрану нема жена.²⁷⁰

Од 21 општине у Црној Гори у само једној је жена председница општине, од 36 потпредседника општина, три су жене, док је од 21 председника скупштине општине 19 мушкараца. Заступљеност жена и у дипломатско-конзуларним представништвима је мања у односу на мушкарце. Од 23 амбасадора, три су жене.²⁷¹ На руководећим

²⁶⁵ Закон о родној равноправности, *Службени лист Републике Црне Горе*, 46/2007, 35/15

²⁶⁶ Закон о измени Закона о избору одборника и посланика, *Службени лист ЦГ*, 46/11

²⁶⁷ *Жене и мушкарци у Црној Гори, op.cit.*, стр.106

²⁶⁸ *Ibid.*, стр.107

²⁶⁹ *Ibid.*, стр.108

²⁷⁰ *Ibid.*, стр.110-111

²⁷¹ *Ibid.*, стр.113-114

местима у полицији жене су заступљене са 10,4%, као службенице у 13,3%, а у пословима у којима имају и одређена полицијска овлашћења 7,9%.²⁷²

Породични закон Црне Горе даје право сваком лицу да слободно одлучује о рађању своје деце. Право на абортус, као једно од репродуктивних права, признато је женама и регулисано посебним Законом о условима и поступку за прекид трудноће.²⁷³ Прекид трудноће дозвољен је до десет недеља од дана зачећа, на основу писаног захтева труднице. Закон дозвољава и прекид трудноће после истека 10 недеља од дана зачећа, али не након 32 недеље. Прекид трудноће од 10 до 20 недеље дозвољен је у законом таксативно наведеним случајевима: 1) уколико се на основу медицинских индикација утврди да се на други начин не може спасити живот или отклонити тешко нарушавање здравља жене за време трудноће, порођаја или после порођаја; 2) ако се на основу медицинских индикација може очекивати да ће се дете родити са тешким телесним или душевним недостацима; 3) ако је до зачећа дошло у вези са извршењем кривичног дела; 4) ако би жена у току трудноће или после порођаја могла доћи у тешке личне или породичне прилике. Да би се обавио прекид трудноће у овим случајевима потребно је одобрење комисије за прекид трудноће.²⁷⁴ После двадесете недеље прекид трудноће може се извршити само из прва два разлога. Трошкове прекида трудноће до десете недеље сноси трудница.

Према подацима Института за јавно здравље, укупан број извршених абортуса 2011. године износио је 823, од чега је девојака млађих од 20 година било 26.²⁷⁵

Највећи је број жена које су родиле двоје деце 38%, троје деце родило је 27% жена, 15% жена родило је једно дете, док је 11% жена родило четворо и више деце.²⁷⁶

Употреба контрацептивних средстава међу женама је 39%.²⁷⁷

Наведени подаци показују да и у Црној Гори абортус представља највише коришћено средство за планирање породице.

²⁷² *Жене и мушкарци у Црној Гори, op.cit.*, стр.115

²⁷³ Закон о условима и поступку за прекид трудноће, *Службени лист Црне Горе*, 53/09

²⁷⁴ Првостепену комисију чине председник који је доктор специјалиста гинекологије и акушерства, један доктор специјалиста гинекологије и акушерства и један социјални радник, односно психолог; видети Закон

²⁷⁵ Статистички годишњак 2011. о здрављу становништва и здравственој заштити у Црној Гори, Институт за јавно здравље, Подгорица, 2013., стр.254 <http://www.ijzcg.me/wp-content/uploads/godisnjaci/IJZ%20-%20STATISTICKI%20GODISNJAK%20-%202011.pdf>, приступ 17.10.2016.

²⁷⁶ Сајт председника Владе Црне Горе, Стратегија за очување и унапређење репродуктивног и сексуалног здравља Црне Горе 2013-2020. са предлогом акционог плана 2014 – 2015. год., 2013, стр.17, <http://www.predsjednik.gov.me/biblioteka/strategije?alphabet=cyr&pageIndex=4> приступ 17.10.2016.

²⁷⁷ *Ibid.*, стр.20

Најзначајнији закон у области остваривања родне равноправности у црногорском друштву јесте Закон о родној равноправности²⁷⁸ донет 2007. године, годину дана након проглашења независности Црне Горе²⁷⁹. Законом се гарантује родна равноправност која подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, једнак положај и једнаке могућности за остваривање свих права и слобода и коришћење личних знања и способности за развој друштва, као и остваривање једнаке користи од резултата рада (члан 2). Државни органи и остала правна лица која врше јавна овлашћења дужни су да, ради постизања родне равноправности у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука, као и предузимања активности из своје надлежности оцењују и вреднују утицај тих одлука и активности на положај жена и мушкараца (члан 3).

Законом је дефинисан појам дискриминације на основу пола као свако правно или фактичко, непосредно или посредно разликовање, привилеговање, искључивање или ограничавање, засновано на полу због којег се неком лицу отежава или негира признавање, уживање или остваривање људских права и слобода у политичком, образовном, економском, социјалном, културном, спортском, грађанском и другим подручјима јавног живота. Под дискриминацијом се подразумева и сексуално узнемиравање, подстицање другог лица на дискриминацију, као и коришћење речи у мушком роду као генерички неутралне форме за мушки и женски род.

Насиље на основу пола закон дефинише као дело којим се наноси или може бити нанета физичка, ментална, сексуална или економска штета или патња, као и претња таквим делом која озбиљно спутава лице да ужива у својим правима и слободама у јавном или приватном животу, укључујући породично насиље, инцест, силовање и трговину људима (члан 7).

Иако закон предвиђа обавезе, тј.предузимање мера државних органа и медија за постизање равноправности, санкције за непоступање по овом закону нису предвиђене. Уколико неко сматра да је дискриминисан, има право да се представком обрати Министарству за заштиту људских и мањинских права које ће обавестити орган против кога је представка поднета о поступању по представци и може захтевати од њих да у одређеном року доставе изјашњење. У супротном ће министарство на основу података којима располаже да припреми мишљење. Овим мишљењем оно упозорава на утврђено постојање дискриминације по основу пола, препоручује начин отклањања узрока

²⁷⁸Закон о родној равноправности, *Службени лист РЦГ*, 46/07, 35/15

²⁷⁹ Црна Гора је независност прогласила 21.05.2006.године

дискриминације и одређује рок за подносиоца/тељку представке и противну страну у коме ће обавестити министарство о предузетим мерама.

Једина предвиђена санкција је за орган, привредно друштво, друго правно лице и предузетника/цу, као и за одговорно лице у органу и правном лицу, ако статистичке податке и информације које се прикупљају, евидентирају и обрађују не исказује по полној припадности.

Актуелно стање у земљи

Као и у другим земљама, и у Црној Гори, питање насиља над женама је новијег датума. Наиме, тек са модернизацијом породице и прихватањем чињенице да насиље које се догађа у породици није приватна ствар, већ питање заштите основних права њених чланова, почиње активније бављење овим проблемом.

Од укупног броја становништва, 50,60% чине жене,²⁸⁰ од чега њих 65,5% живи у градској средини. Као и у осталим земљама, и у Црној Гори се повећава старосна граница лица која склапају први брак. Ова граница је 2010. године код мушкараца порасла за 15%, а код жена за 21%.²⁸¹

Од укупног становништва без школе 80,8% чине жене, или 73% са непотпуном основном школом. Број мушкараца и жена са факултетом је подједнак, док докторат има 26,3% жена.²⁸²

У основним школама је од укупног броја наставног особља 72,9% жена²⁸³, док је у средњим школама 61,1% жена²⁸⁴. Подаци такође показују да је у просвети запослено више жена него мушкараца у предшколском, основном и средњем образовању, али да у високошколском образовању има више запослених мушкараца него жена. Овакви подаци само показују да су и даље на високим и плаћенијим позицијама мушкарци, а не жене.

У погледу занимања, тј. средње школе коју завршавају, текстилна индустрија намењена је искључиво женама будући да 100% ученика чине жене, док је и у

²⁸⁰ Према подацима Завода за статистику по попису из 2011. године. Видети: *Жене и мушкарци у Црној Гори*, Завод за статистику Црне Горе, МОНСТАТ, Подгорица, 2012., стр.11

²⁸¹ У односу на 1960. годину; видети: *Жене и мушкарци у Црној Гори, op.cit.*, стр.27

²⁸² *Ibid.*, стр.41

²⁸³ *Ibid.*, стр.44

²⁸⁴ *Ibid.*, стр.46

здравству и социјалној култури више жена (74,7%). У економији, праву, администрацији, туризму, угоститељству и трговини је 57,1% жена.²⁸⁵

Од укупног броја судија у основном суду 49,3% чине жене, од чега су од 15 основних судова жене председнице у 4 основна суда. У вишем суду 51% судија чине жене, али ниједна жена није председница суда. У привредним судовима 58,3% судија чине жене, док су председници мушкарци. У Апелационом суду 55,6% судија су жене, председник је мушкарац. У Управном суду 33,3% судија су жене, али је и у овом суду председник мушкарац. У Врховном суду 40% судија чине жене и председник овог суда је жена.²⁸⁶ У тужилаштву је 53% жена.²⁸⁷

На основу наведеног може се закључити да је број жена председница судова мањи (22,73%) у односу на мушкарце председнике судова, иако је број судија по полној структури такав да показује скоро подједнако учешће и жена и мушкараца, што само потврђује став да су одговорнија места намењена мушкарцима.

Према подацима из 2011. године ниједна жена није била запошљена у војсци.²⁸⁸

Према једном истраживању јавног мњења које је обухватило узорак од 1.103 испитаника у 17 црногорских општина утврђено је да:

- у 92% случајева анкетирани сматрају да постоји насиље у породици у Црној Гори.

- испитаници перципирају следеће факторе као узроке насиља у породици: злоупотреба моћи чланова породице (29%), болести зависности (22%), економска криза (21%), патријархално друштво (18%).

- жртве насиља у породици најчешће су жене и деца, док су мушкарци препознати као насилници.

- анкетирани недовољно познају надлежности институција које се баве заштитом жртава насиља, јер сматрају да се треба обратити полицији и центру за социјални рад, а занемарују улогу судова и тужилаштва. Такође, изједначавају улогу невладиних организација и центара за социјални рад у процесу заштите жртве насиља.

- податак да само 3,5% анкетираних сматра да се насиље често пријављује, показује да број пријављених случајева насиља не одражава стварни број

²⁸⁵*Ibid.*, стр.47

²⁸⁶*Ibid.*, стр.76-77

²⁸⁷*Ibid.*, стр.78

²⁸⁸*Ibid.*, стр.90

случајева и да је ову друштвено негативну појаву потребно чешће пријављивати²⁸⁹.

Ово истраживање указало је и на забрињавајуће податке о ставовима испитаника јер њих 25% сматра да постоје случајеви у којима је насиље оправдано. Такође, исти број испитаника сматра да је насилник изазван понашањем жртве и кривца за насиље види у жени. Препознати су само екстремнији случајеви насиља, што указује на постојање одређеног степена толеранције на насиље.²⁹⁰

Према истраживању²⁹¹ спроведеном на узорку од 100 жена жртава насиља, утврђено је да је већина доживела насиље од брачног партнера или бившег брачног партнера, као и да свака друга испитаница нема сопствени извор прихода. 27% испитаница је доживело насиље у примарној породици. Већина испитаница је остала у брачној вези са насилником. Ови подаци показују да је породица (тј. брак) и даље основно место демонстрирања силе од стране насилника, да неповољна економска ситуација задржава жене у насилним везама, као и да је већи ризик да ће до насиља доћи у случајевима када је жртва доживела насиље у примарној породици.

Посматрано по полу у 2012. години је 92,9% учиниоца било мушког пола.²⁹² Мушкарци се у 91,5% случајева појављују као извршиоци кривичних дела против брака и породице и у 100% случајева као извршиоци сексуалних деликата.

У 2011. години било је 230 случајева насиља у породици (као кривично дело), од тога у 201 случају починиоци су мушкарци, док су у 165 случајева жене жртве насиља.²⁹³ Укупно су поднете 372 кривичне пријаве. У 2011. години одбачено је 140 пријава, по 119 пријава изречене су пресуде, по 41 затвор, 53 условна осуда, 7 новчане казне, 4 су изречене мере и 12 је ослобађајућих пресуда.²⁹⁴

Насиље у породици као прекршајно дело пријављено је у 507 случајева, док је изречено 108 заштитних мера. Најчешће изрицана казна за прекршај је новчана казна 177 случајева, обустава 109, опомене 51, казна затвора изречена је у 32 случаја, док је заштитна мера забрана приближавања жртви 36 случајева, а мера удаљења из стана у 13 случаја.²⁹⁵

²⁸⁹ Студија о насиљу у породици и насиљу над женама у Црној Гори, CEED, 2012., стр. 8

²⁹⁰ *Ibid.*, стр. 9

²⁹¹ *Ibid.*, стр. 10

²⁹² *Жене и мушкарци у Црној Гори, op.cit.*, стр. 83

²⁹³ *Ibid.*, стр. 120

²⁹⁴ *Ibid.*, стр. 124

²⁹⁵ *Ibid.*, стр. 125

Иако се положај жене поправља у односу на раније године, ситуација и даље није задовољавајућа. Патријархални односи и у овој земљи су велики камен спотицања остваривању женске равноправности. Њена биолошка, репродуктивна функција је основни разлог зашто се не третира једнако на тржишту рада као и мушкарци. Такође, кућне обавезе, обавезе чувања деце су на жени. Јер, ниједан закон не може да натера мушкарца да помогне жени у обављању ових послова и чувању деце. Управо због недостатка времена, жена није у ситуацији да се посвети својој каријери и професионалном напретку. Зато, жене и када раде, раде мање плаћене послове и позиције које не захтевају већу одговорност, њихова преоптерећеност у приватној сфери спречава значајнији напредак у јавној сфери друштва.

И поред тога што се у Црној Гори доносе закони који су у складу са европским и међународним стандардима, потребно је променити и свест жена о њиховој улози у породици и друштву. Наиме, истраживање спроведено у овој земљи показало је да већина сматра да је „домаћинство на жени и да је уредност дома мера њеног залагања за породицу“.²⁹⁶ Такође, жене сматрају да већину послова у кући оне најбоље обављају, да најбоље брину о деци, али исто тако сматрају и да су мушкарци способнији и самоуверенији од жена.

Закони гарантују свима право на једнако образовање. Међутим, према подацима Владе ЦГ из 2010. године, у периоду од 2006. до 2010. године било је поднето 80 прекршајних пријава против родитеља који не упишу дете у школу, тј.не обезбеде похађање школе. У 90% случајева радило се о женској деци из руралних средина. Девојчице најчешће прекидају школовање после завршеног четвртог разреда, а разлози за то су лоше материјално стање, немогућност да купују уџбенике, обућу и одећу, потреба да женска деца раде пољопривредне послове и послове у домаћинству, удаљеност школе од појединих руралних подручја и сл.²⁹⁷

²⁹⁶Социо-економски положај жена у Црној Гори - Ородњавање политика у Црној Гори, Европски покрет, Црна Гора, стр.23

²⁹⁷Ibid., стр.30

9. Кривичноправна и други облици правне заштите жена од насиља у Републици Србији

9.1. Кривичноправна заштита

Насиље у породици кроз историју нашег права

Иако је насиље у породици новијег датума не значи да у нашем праву није пружана кривичноправна заштита породици.²⁹⁸ Казнителни законик за Књажевство Србију из 1860. године у параграфу 176 код кривичног дела лаке телесне повреде прописивао је заштиту крвних сродника по усходној линији од намерног злостављања и чињеница да је извршилац сродник по крви у односу на оштећеног у нисходној линији „сматраће се као отежавајућа околност“. Поред отежавајуће околности Законик прописује врло оштре казне за учиниоца – кривца, како за само злостављање, тако и у случају повреда нанетих крвном сроднику у усходној линији.²⁹⁹

Иста казна предвиђена је у ставу 2 за саучеснике, тако што се одређује: „Тако исто да се казне саучесници који са злостављаним у истом одношају сродства стоје“.

Теорија и судска пракса из времена примене Казнителног законика под злоставом су подразумевале „поремећавање телесног благостања и обратно, проузроковање телесног нерасположења“; „злостава је радња код које тело трпи, без повреде организма“ Сам начин извршења злоставе може бити: гурање, тучење, вучење за косу или браду, дрмање у пољу при јаком сунцу, плјување у уста, итд.³⁰⁰

Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године као посебно кривично дело инкриминише злоставу деце у параграфу 294 (Родитељи, хранитељи, стараоци и уопште они којима је поверено старање о личности детета, ако ово запусте или прекорачујући своје право кажњавања злостављају дете које је под њиховом влашћу или надзором, казниће се казном строгог затвора уколико та радња не прелази у теже кривично дело). Овде се ради о кривичном делу нечињења, односно о неизвршавању прописаних дужности у погледу чувања, издржавања и васпитања деце.³⁰¹

²⁹⁸ Николић Д., *Кривично дело насиље у породици*, Билтен Окружног суда у Нишу, Интермекс, Београд, 2008, бр.27, стр.9

²⁹⁹ *Ibid.*

³⁰⁰ *Ibid.*

³⁰¹ *Ibid.*

Кривични законик ФНРЈ из 1951. године кривичноправну заштиту од насиља унутар породице директно пружа инкриминишући кривично дело злостављање и запуштање малолетника у члану 196. Извршилац овог дела може бити родитељ, старалац или друго лице коме је малолетник поверен. Радња извршења је злостављање или грубо занемаривање дужности збрињавања и васпитања, а последица запуштање малолетника према коме постоји дужност старања. Малолетник је заштићен од принуде на претеран рад или рад који не одговара његовом узрасту.³⁰²

Заштита се пружа и кроз дела напуштање немоћног лица, обљуба над немоћним лицем, обљуба и противприродни блуд са малолетним лицем, блудне радње, завођење, подвођење, ванбрачни живот са малолетним лицем, одузимање малолетника, промена породичног стања, неплаћање алиментације и родоскрвњење.

Кривични закон СФРЈ из 1976. године у члану 118. такође говори о кривичном делу Запуштање и злостављање малолетног лица, штитећи на тај начин малолетно лице од недозвољеног чињења или нечињења родитеља, усвојиоца, стараоца или других лица.³⁰³

У члану 58. Закон регулише дело напуштања немоћног лица, при чему се под немоћним лицем подразумева лице које услед своје физичке или психичке слабости није у могућности да само, својом снагом, уклони околности које представљају опасност за његов живот или његово здравље. Учинилац дела мора имати дужност да се стара о немоћном лицу, при чему се та дужност може заснивати на законској обавези родитеља да брине о свом детету. За дело је предвиђена казна затвора од три месеца до три године. Тежи облик дела постоји ако ово лице изгуби живот или буде тешко телесно повређено или му здравље буде тешко нарушено, за шта је предвиђена казна затвора од једне до осам година.

У члану 64. код кривичног дела отмице чињеница да је дело учињено према малолетном лицу представља квалификаторну околност.

Чланом 106. предвиђено је кривично дело обљуба или противприродни блуд са лицем које није навршило четрнаест година за шта је била предвиђена казна од шест месеци до пет година. Постоје два тежа облика дела и то ако је дело извршено над немоћним лицем које није навршило четрнаест година или употребом силе или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица и уколико је услед извршења ових дела наступила тешка телесна повреда или смрт

³⁰²*Ibid.*, стр.10

³⁰³*Ibid.*

малолетног лица, или дело изршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или у другом особито тешком случају.

Као кривично дело предвиђено чланом 107. наводи се обљуба или противприродни блуд злоупотребом положаја, при чему чињеница да је дело извршио наставник, васпитач, старалац, усвојилац, очух или друго лице коме је малолетно лице старије од четрнаест година поверено ради учења, васпитања, чувања или неге представља тежи облик овог дела.

Заштита малолетном лицу пружа се и код дела противприродног блуда, подвођења или омогућавања вршења блуда, ванбрачне заједнице са малолетним лицем (кажњава се и родитељ, усвојилац или старалац који малолетном лицу које је навршило четрнаест година допусти да живи у ванбрачној заједници са другим лицем ии га на то наведе), одузимања малолетног лица, промене породичног стања. Поред ових дела заштита малолетнику пружена је и кроз дела запуштања или злостављања малолетног лица, кршење породичних обавеза, неплаћање алиментације и родоскрвњење.

Насиље у породици као кривично дело по Кривичном закону из 2002 године

Законом о изменама и допунама Кривичног закона РС из марта 2002.године насиље у породици предвиђено је као кривично дело. До тада се заштита од насиља остваривала покретањем кривичног поступка за општа кривична дела (лаке или тешке телесне повреде, угрожавање сигурности једног или више лица итд.).

Члан 118. тадашњег Кривичног закона који је регулисао насиље у породици гласио је:

- 1) Ко употребом силе или озбиљном претњом да ће напасти на живот или тело повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице казниће се новчаном казном или затвором до три године.
- 2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.
- 3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

Радња извршења је повређивање или угрожавање. Повређивање је деловање на тело у смислу наношења телесне повреде, односно изазивање телесног бола или повређивање душевног интегритета, односно наношењу психичких патњи жртви. Угрожавање је стварање конкретне (реалне) опасности, односно могућности да наступи повреда телесног или душевног интегритета члана породице (заstraшивање, претње убиством);

Начин извршења - употребом силе или озбиљном претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело. Сила³⁰⁴ значи употребу физичке снаге према неком лицу. Претња мора бити квалификована (да се прети не било каквим злом, већ тачно одређеним непосредним нападом на живот или тело. Такође, претња³⁰⁵ мора бити озбиљна (озбиљност се цени према начину на који се чини), доживљена и процењена као вероватна, односно могућа и остварива (мора бити објективно остварива, али ће се сматрати озбиљном и онда када није објективно остварива, ако је лице коме се прети имало разлога да верује у њену остваривост. Ово се често истиче код тзв. синдрома злостављане жене где се искривљује женина способност перцепције реалности). Синдром злостављане жене представља психолошку реакцију на изложеност траумама које се понављају и обухвата три модела одговора жртве на насиље које доживљава. Модел борбе доводи до тога да жртва постаје преосетљива на потенцијално насиље и ствара преувеличан почетни одговор на насиље. Како је нервни систем фокусиран само на самоодбрану, јавља се повећан степен напетости, паничан страх и фобични поремећаји, док је жртва често изиритирана и склона плачу. Модел лет заправо значи избегавање стварности, психолошко бекство од претњи и постојећег напада које се постиже негирањем, минимализацијом и рационализацијом. Губитак когнитивне способности и меморије који наступа онда када жртва желећи да заборави оно што јој се догодило, потискује сећање на злостављање и може чак развити психогену амнезију. Код жртве могу да се јављају флеш-бекови ранијих злостављања, она може да се изолује од људи када се суочи са неким болним догађајима који би је асоцирали на то.³⁰⁶

³⁰⁴Д.Јовашевић, *op.cit.*, стр. 48

³⁰⁵*Ibid.*, стр.52

³⁰⁶Н.Петрушић,С.Константиновић-Вилић, *Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици*, Аутономни женски центар, Београд, 2006., стр.16

Посебно својство пасивног субјекта – као пасивни субјект јавља се члан породице. У време када су усвојене ове измене и допуне Кривичног закона, Породични закон је био у припреми и тада није постојао ниједан закон који је регулисао кога све треба сматрати чланом породице. Важило је рестриктивно схватање чланова породице према мишљењу судија Врховног суда да су то чланови уже породице (супружници, сродници по крви у правој линији). Овакво схватање било је критиковано, а Породични закон који је након тога усвојен проширио је круг лица која сматра члановима породице (чл. 197 Породичног закона),

Последица дела – је повреда или угрожавање телесног или душевног интегритета члана породице. Јавља се као физичко злостављање, наношење лаке телесне повреде, док повреда душевног интегритета значи наношење душевног бола, патње, изазивање страха, неспокојства, угрожености, осећања личне несигурности. Када је основни облик дела у питању битно је да се ради о обичној лакој телесној повреди. Повреда се лакше доказује, будући да постоје видљиви трагови, као и медицинска документација, док се угрожавање теже доказује и то најчешће уз помоћ сведока.

Као казна за основни облик дела предвиђа се новчана казна или затвор до три године.³⁰⁷

Ово дело има три тежа облика.

Први облик постоји, ако је дело из става 1. извршено употребом оружја, опасног оруђа или средства подобног да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Оружје је ватрено и хладно оружје у смислу Закона о оружју и муницији, тј. свако средство чија је основна намена да служи за напад и одбрану. Оруђе су предмети који су намењени за обављање неке делатности, али се могу искористити и за напад на живот или тело другог лица, док други предмети могу бити производи људско рада и делови природе.³⁰⁸ Казна за ово дело је затвор од шест месеци до пет година.

Други облик постоји уколико је услед насиља у породици без или са употребом оружја или опасног оруђа наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику. Тешка телесна повреда подразумева да је доведен у опасност живот повређеног лица, или му је уништен или трајно и у знатној мери ослабљен важан део тела или важан орган, или је проузрокована трајна неспособност за рад, или је у питању повреда која је имала за

³⁰⁷М.Лукић, С.Јовановић, *Насиље у породици: нова инкриминација*, стр.16-18, www.womenngo.org.rs/publikacije/ приступ 17.10.2016.

³⁰⁸Д.Јовашевић, В.Ђурђић, *op.cit.*, стр. 41

последницу унакаженост тела.³⁰⁹ Овај облик постоји и када је дело извршено према малолетнику (лице до 14 године живота). Казна за ово дело је затвор од две до десет година.

Најтежи облик дела постоји ако је услед дела из ст.1. и 2. наступила смрт члана породице, где се као казна прописује затвор од најмање десет година живота.

У погледу одговорности за учињена дела потребан је директни умишљај јер учинилац мора бити свестан да насиље врши над чланом породице, а код квалификованих облика умишљајем мора бити обухваћена околност да се употребљава оружје, тј. опасно оруђе, односно околност да се ради о малолетном лицу. Гоњење за ово кривично дело се покреће по службеној дужности за све облике насиља у породици. Жртва треба само да пријави дело, али и то може учинити неко други осим ње. Уколико тужилац одбаци кривичну пријаву или одустане од гоњења у току поступка, оштећени може ступити на његово место, тј. покренути или наставити поступак. Тужилац је у обавези да обавести о томе оштећеног у року од осам дана и да га обавести да сам може започети, односно наставити гоњење. Оштећени који није обавештен да је јавни тужилац одустао од гоњења или да није предузео гоњење, своју изјаву да предузима или наставља гоњење може дати у року од три месеца од када је тужилац одбацио пријаву, односно када је суд донео решење о обустави поступка. Такође, уколико је поступак покренут по приватној тужби и у току поступка се утврди да се ради о делу које се гони по службеној дужности може доћи до преузимања гоњења од стране тужиоца.

Позитивноправна регулатива насиља у породици по одредбама Кривичног законика

Доношењем Кривичног законика 2005.године³¹⁰, насиље у породици остало је и даље кривично дело регулисано у глави XIX у групи кривичних дела против брака и породице. Ово дело налази се у члану 194. КЗ. став 1. тог члана који гласи:

**„Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице,
казниће се затвором од три месеца до три године.“**

³⁰⁹М.Лукић, С.Јовановић, *op.cit.*, стр.18-19

³¹⁰Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр.85/2005, 88/2005, 107/2005 и 72/2009

У односу на ранији кривични закон, сада је за дело насиља у породици искључена могућност изрицања новчане казне за основни облик овог дела.

Објекат заштите код овог дела је телесни интегритет и душевно стање, као и достојанство личности члана породице. Радња извршења је:

1) примена насиља – насиље је свака делатност којом се непосредно, блиско и стварно угрожава телесни и душевни интегритет пасивног субјекта.³¹¹ То је радња којом се проузрокује опасност од наступања телесне повреде. Може бити предузета на различите начине и различитим средствима. Изјава окривљене да ће се иселити и повести заједничко дете код рођака и да га отац више неће видети, не може се третирати као напад на душевни интегритет оштећеног као тужиоца, односно таква изјава не представља радњу извршења кривичног дела насиље у породици.³¹²

2) претња да ће се напасти на живот или тело – претња мора испуњавати одређене услове. Она мора бити квалификована, тј. непосредна, стварна, могућа, озбиљна и неотклоњива. Претња је други, блажи облик принуде и представља најаву зла, изјаву којом се другом лицу ставља у изглед доношење зла које је подобно, довољно да утиче на његову вољу тако да оно донесе одлуку да предузме, односно пропусти одређену радњу и тиме проузрокује забрањену последицу кривичног дела.³¹³ Стављањем у изглед неког зла другом лицу утиче се на слободу његовог одлучивања, тј. на усмеравање одлуке у одређеном правцу. За постојање претње битно је да лице које је износи буде управо оно лице које ће најављено зло непосредно нанети другом лицу јер у супротном нема претње, већ таква најава зла које ће бити нането од стране другог лица представља само опомену. Претња може бити учињена усмено, писмено или на симболичан начин (мимиком, гестовима, конклюдентним радњама). Она мора бити озбиљна што се процењује са становишта лица коме је упућена, односно да ли ју је пасивни субјект схватио озбиљно без обзира на то да ли лице које прети има озбиљну намеру да је спроведе. Претња мора бити могућа ако се најављено зло стварно, реално може остварити, садашња – да најављено зло непосредно

³¹¹ Д. Јовашевић, В. Ђурђић, *op.cit.*, стр. 101

³¹² Неосновано се жалбом оштећеног као тужиоца наводи да је на овај начин угрожен његов душевни интегритет и душевно стање и да после оваквих изјава није могао да спава. Ово тим пре што је овакве изјаве окривљена давала након свађа са оштећеним као тужиоцем. Оваква изјава се не може третирати као напад на душевни интегритет оштећеног као тужиоца. Решење Окружног суда у Београду, Кж.3370/2005 од 29.12.2005. године.

³¹³ Д. Јовашевић, *op.cit.*, стр. 147

предстоји, да ће бити нането у садашњости или у непосредној блиској будућности. Ако зло које се ставља у изглед треба да се догоди у далекој будућности нема претње јер она тиме губи реални значај да утиче на вољу другог лица. Претња мора бити неотклоњива – да се најављено зло није могло у конкретним околностима отклонити на други начин (дозивањем у помоћ, бекством и сл.) већ само извршењем кривичног дела.³¹⁴

3) Дрско или безобзирно понашање је свако понашање којим се грубо, вулгарно, непристојно понаша према другом лицу. Дрско, безобзирно и злонамерно понашање, које је законодавац предвидео као облик насиља у породици јесте стандард, чија се садржина може одредити само релацијски, тј. у односу на опште друштвене норме и вредности. И управо из тог разлога може настати сукоб између породичног и друштвеног система вредности – када члан породице одступа од културних образаца понашања и захтева који се постављају као изричите забране одређеног понашања, према другом члану породице.³¹⁵ Као и за друге правне стандарде, тако и овде суд би требало да их конкретизује „користећи објективна мерила и узимајући у обзир све специфичне објективне и субјективне околности конкретног случаја, заузимајући став да ли је конкретна радња, односно понашање такво да се може сматрати дрским, безобзирним и злонамерним понашањем“.³¹⁶

За постојање дела довољно је да је само једном повређен или угрожен интегритет члана породице.³¹⁷

Да би постојало ово кривично дело потребно је да се радња извршења предузима према одређеном пасивном субјекту – члану своје породице и то: 1) супружнику или бившем супружнику; 2) деци, родитељима и осталим крвним сродницима те лицима у тазбинском или адоптивном сродству односно лицима која везује хранитељство; 3) лицима која живе или су живела у истом породичном домаћинству; 4) ванбрачним партнерима или бившим ванбрачним партнерима и 5)

³¹⁴ *Ibid.*

³¹⁵ Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Београд, 2010.год., стр.21

³¹⁶ *Ibid.*

³¹⁷ За постојање овог кривичног дела је довољно да се само једном повреди, односно угрози телесни или душевни интегритет члана породице. Неспорно је да ће уколико окривљени са више радњи у више наврата повређује или угрожава телесни или душевни интегритет постојати такође једно кривично дело, али за постојање кривичне одговорности и кривичног дела је довољно да се само у једном наврату повреди или угрози телесни или душевни интегритет члана породице. *Пресуда Окружног суда у Београду, Кж.3286/2003 од 11.11.2003.године.*

лицима која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.³¹⁸

Последица дела је конкретна опасност (опасност која је наступила; која постоји ако је услед предузете радње извршења опасност стварно наступила по неко добро па је могућност наступања повреде била тако великог степена да је постојала вероватноћа њеног наступања што се мора утврдити извођењем доказа)³¹⁹ – угрожавање спокојства (изазивање страха у смислу угрожавања осећања личне сигурности), телесног интегритета или душевног здравља.

Као извршилац дела може се јавити само члан породице пасивног субјекта. Када је у питању облик кривице – потребан је умишљај (највиши и најизразитији облик кривице који постоји када је учинилац био свестан да ће својом радњом проузроковати последицу (свесно и вољно остварење кривичног дела).³²⁰

За основни облик овог дела прописана је казна затвора од три месеца до три године. Могућност изрицања новчане казне са последњим изменама Кривичног законика је укинута.

Тежи облик постоји уколико је при извршењу основног облика коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, за које ће се учиноцу изрећи казна затвора од шест месеци до пет година. Оружје је средство чија је основна намена напад или одбрана, док је оруђе средство израђено за обављање каквог друштвено-корисног рада али које може бити употребљено за напад. Друго средство чине производи људског рада или природе који су подобни да тело тешко повреди, односно здравље тешко наруше. Уколико суд утврди да је у конкретном случају окривљени гађао оштећеног циглом, овај предмет има значај средства које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, у складу са законским описом кривичног дела насиље у породици.³²¹

³¹⁸ Д.Јовашевић, В.Ђурђић, *op.cit.*, стр.101

³¹⁹ Д.Јовашевић, *op.cit.*, стр. 66

³²⁰ *Ibid.*, стр. 118, 119

³²¹ Из чињеничног описа дела произилази да је окривљени дана 26.05.2005.године, након краћег вербалног сукоба гађао оштећеног В.Л. комадом цигле, међутим да га није погодио. Дакле, из оваквог описа произилази да је применом насиља и у односу на оштећеног В.Л. коришћено средство подобно да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши (цигла). С тим у вези, посебно се указује да за квалификацију дела по члану 194.став 2.КЗ није потребно да је пасивном субјекту нанесена повреда, већ је довољно да је при извршењу дела из члана 194.став 1.КЗ коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди, а здравље тешко наруши. *Решење Округног суда у Суботици, Кж.33/2008(1) од 12.2.2008.године.*

Други тежи облик овог дела постоји ако је при извршењу основног дела наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или је дело учињено према малолетном лицу, када ће се учинилац казнити затвором од две до десет година. Квалификаторну околност у овом случају представља обим и интензитет проузроковане теже последице, као и узраст лица према коме је дело учињено.

Најтежи облик дела постоји ако је при извршењу основног дела наступила смрт члана породице, када се учиниоцу изриче казна затвора од три до петнаест година. Смрт мора бити резултат радње извршења (употребљеног средства или начина предузете радње) и мора бити обухваћена нехатом учиниоца.³²²

Посебан облик овог дела постоји када лице прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона. Ради се о мерама којима се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице. Мере заштите су: 1) издавање налога за иселење из породичног стана или куће без обзира на право својине односно закупа непокретности; 2) издавање налога за уселење у породични стан или кућу без обзира на право својине или закупа непокретности; 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и 5) забрана даљег узнемиравања члана породице. Ово дело уведено је Кривичним закоником из 2005.године, а предвиђена казна је казна затвора од три месеца до три године и новчана казна.

Кривично дело насиље у породици је трајно кривично дело, тако да ће постојати једно кривично дело, када се врши према истој особи, без обзира да ли је предузета једна или више радњи извршења. Наиме, предузимање више радњи у једном дужем временском периоду не представља кривично дело у продуженом трајању, већ једно кривично дело, јер опис овог кривичног дела, није: ко угрози спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, већ угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, односно ради се о трајном кривичном делу, које се може извршити са више радњи и чија последица може трајати и дуже време.³²³ Иако је реч о трајном кривичном делу то не значи да је потребно да се више пута повреди или угрози телесни интегритет већ је довољно да се само у једном наврату повреди или угрози телесни или душевни интегритет члана породице. Такође, уколико је радња дела извршена више пута према истом лицу, ради

³²²Д.Јовашевић, В.Ђурђић, *op.cit.*, стр.102

³²³Пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 491/2007 од 05.03.2007.године

се о трајном, а не продуженом кривичном делу. То потврђује и пресуда суда да „Насиље у породици припада групи кривичних дела са неодређеним (индиферентним) бројем радњи, што значи да постоји увек једно дело без обзира на то да ли је радња извршења поновљена и колико пута“.³²⁴ Међутим, код кривичног дела насиље у породици конструкција продуженог кривичног дела није могућа кад су радње извршене према различитим оштећеним и постоји онолико дела у стицају колико има оштећених, јер се ради о делу које је управљено против личности.³²⁵ Ако се насиље врши према више лица, постоји привидни реални стицај у облику конзумпције и то као продужено кривично дело.

Кривичним закоником је, у члану 114. као посебан облик тешког убиства предвиђено лишење живота члана своје породице које је учинилац претходно злостављао. Казна за ово дело је затвор најмање десет година или затвор од тридесет до четрдесет година. Члан 194. истог закона предвиђа да ће се учинилац казнити затвором од три до петнаест година уколико је приликом извршења основног облика кривичног дела насиље у породици наступила смрт члана породице. Дакле, код кривичног дела тешког убиства потребно је да је учинилац предузео радњу са циљем да лице лиши живота, а као квалификаторна околност се узима чињеница да је он тог члана породице претходно, краће или дуже време, злостављао, док се код дела насиље у породици радња предузима са циљем угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице па услед тога дође до наступања смрти члана породице, када говоримо о тежем облику кривичног дела насиље у породици.

Најновијим изменама Кривичног законика предвиђена је нова мера безбедности чланом 89а – забрана приближавања и комуникације са оштећеним. Учиниоцу кривичног дела суд може забранити приближавање оштећеном на одређеној удаљености, забранити приступ у простор око места становања или места рада оштећеног и забранити даље узнемиравање оштећеног, односно даљу комуникацију са оштећеним, ако се оправдано може сматрати да би даље вршење таквих радњи учиниоца кривичног дела било опасно по оштећеног. Ова мера може трајати најдуже три године, али се може укинути и пре истека времена за које је одређена ако престану разлози због којих је одређена. У време трајања ове мере не урачунава се време проведено у притвору, као и свако друго лишење слободе у вези са извршеним кривичним делом.

³²⁴Пресуда Окружног суда у Суботици, Кж. 453/2008 од 22.07.2008.године

³²⁵Пресуда Врховног суда Србије, Кж. II 567/2006 од 05.04.2006.године

Недозвољени прекид трудноће налази се у групи кривичних дела против живота и тела. Дело има три облика. Први облик дела чини лице које противно прописима о вршењу прекида трудноће бременитој жени са њеним пристанком изврши побачај, започне да врши побачај или јој помогне да изврши побачај, за шта је предвиђена казна затвора од три месеца до три године. Бављење овим делом представља други облик, за који је предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година. Трећи облик дела постоји уколико се над бременитом женом изврши или започне да врши побачај, без њеног пристанка, а ако је млађа од шеснаест година без њеног пристанка и без писане сагласности њеног родитеља, усвојиоца или стараоца, за шта је предвиђена казна затвора од једне до осам година. Тежи облик дела постоји ако је приликом извршења основних облика дела наступила смрт, тешко нарушавање здравља или друга тешка телесна повреда жене над којом је вршен прекид трудноће. У прва два случаја тежег облика дела предвиђена је казна затвора од једне до седам година, а за трећи тежи облик, казна затвора од две до дванаест година.

Силовање је кривично дело сврстано у групу кривичних дела против полне слободе. Састоји у принуди другог лица на обљубу или са њом изједначен чин употребом силе или претње да ће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, за шта се предвиђа казна затвора од пет до дванаест година. Лакши облик дела постоји ако је дело учињено претњом да ће се за то или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или претњом другим тешким злом, при чему је предвиђена казна за учиниоца од две до десет година затвора. Први тежи облик дела постоји ако је услед прва два облика наступила тешка телесна повреда лица према којем је дело извршено, ако је дело извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или према малолетнику или је за последицу имало трудноћу. Предвиђена казна за овај облик дела је од пет до петнаест година затвора. Други тежи облик постоји ако је услед прва два облика дела наступила смрт лица према коме је дело извршено или је дело учињено према детету, када ће се учинилац казнити затвором најмање десет година.

Посредовање у вршењу проституције такође спада у кривична дела против полне слободе. Дело чини лице које наводи или подстиче другог на проституцију или учествује у предаји неког лица другоме ради вршења проституције или ко путем средстава јавног информисања и других сличних средстава пропагира или рекламира проституцију. Предвиђена казна за ово дело је затвор од шест месеци до пет година и

новчана казна. Тежи облик дела постоји ако је дело извршено према малолетном лицу, када је предвиђена казна за учиниоца од једне до десет година и новчана казна.

Недавање издржавања је кривично дело против брака и породице. Учинилац дела је лице које не даје издржавање за лице које је по закону дужан да издржава, а та дужност је утврђена извршном судском одлуком или извршним поравнањем пред судом или другим надлежним органом, у износу и на начин како је то одлуком односно поравнањем утврђено, због чега ће се казнити новчаном казном или затвором до две године. Ослобођен је казне учинилац дела ако из оправданих разлога није давао издржавање. Тежи облик дела постоји ако су услед основног облика дела наступиле тешке последице за издржавано лице, када је предвиђена казна затвора од три месеца до три године. Закон даје могућност суду да учиниоцу изрекне условну осуду, с тим да тада може одредити обавезу учиниоцу да измири доспеле обавезе и да уредно даје издржавање.

Трговина људима, такође представља једно дело којим се пружа заштита женама, пре свега у циљу спречавања експлоатације њиховог рада, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, употребе у порнографске сврхе, или успостављања ропског односа. Као посебно кривично дело у наше законодавство, трговина људима уведена је 2003. године. Дело се налази у групи кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Трговина људима постоји када неко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима.

Најновијим изменама Кривичног законика као ново кривично дело уведено је дело принудног закључења брака. Дело чини лице које употребом силе или претње принуди друго лице да закључи брак, за шта је предвиђена казна затвора од три месеца до три године. Тежи облик овог дела постоји уколико извршилац ради извршења основног облика дела друго лице одведе у иностранство или га у истом циљу наведе да оде у иностранство. За тежи облик дела прописана је казна затвора до две године.

Од првог јуна 2017. године када су ступиле на снагу најновије измене Кривичног законика којим су уведена четири нова кривична дела, а у циљу заштите жена, али и усклађивања нашег законодавства са Истанбулском конвенцијом чији је циљ заштита жена од свих видова насиља, спречавање, процесуирање и елиминисање насиља над женама и насиља у породици, једно од дела које је ново у нашем кривичном законодавству јесте и сакаћење женског полног органа. Учинилац дела је лице које осакати спољне делове женског полног органа, за шта је запрећена казна затвора од једне до осам година. Лакши облик дела предвиђен је ставом 2. истог члана (121а) где је предвиђено да ако постоје нарочито олакшавајуће околности под којима је дело учињено, учинилац ће бити кажњен затвором од три месеца до три године. Казна је предвиђена и за лице које наведе женско лице да се подвргне овој радњи или јој у томе помогне и тада може бити кажњен затвором од шест месеци до пет година. Тежи облик дела постоји уколико је приликом извршења основног облика дела као последица наступила смрт женског лица, када ће се учинилац казнити затвором од две до дванаест година.

Још једно дело уведео овим изменама је и дело полног узнемиравања. Дело чини лице које полно узнемирава друго лице, при чему је предвиђена новчана казна или казна затвора до шест месеци. Посебан облик дела постоји ако је учињено према малолетном лицу, када ће се учинилац казнити затвором од три месеца до три године. Овим чланом (182а) дата је и дефиниција полног узнемиравања и оно се одређује као свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење. Гоњење за ово дело не предузима се по службеној дужности, већ искључиво по предлогу.

9.2. Грађанскоправна заштита

У основним одредбама Породичног закона у члану 10. забрањено је насиље у породици и предвиђено да свако има право на заштиту од насиља у породици у складу са законом.

Члан 197. Породичног закона даје дефиницију насиља у породици.

„1) Насиље у породици у смислу овог закона, јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице.

2) Насиљем у породици, у смислу става 1. овог члана, сматра се нарочито:

1. наношење или покушај наношења телесне повреде;
2. изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;
3. присиљавање на сексуални однос;
4. навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;
5. ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима;
6. вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

3) Члановима породице у смислу ст. 1. овог члана сматрају се:

1. супружници или бивши супружници;
2. деца, родитељи и остали крвни сродници те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство;
3. лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству;
4. ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери;
5. лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству³²⁶

Овим законом је први пут регулисано насиље у породици у нашем праву.

Девети део Породичног закона детаљно је посвећен заштити од насиља у породици и садржи одредбе о појму насиља и мерама заштите које се изричу насилнику. Насиљем се сматра понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице, а наведени су као пример поступци који ће се нарочито сматрати насилничким.

Против члана породице који врши насиље може се одредити једна или више мера заштите:

- 1) Издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине, односно закупа непокретности,
- 2) издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине, односно закупа непокретности,³²⁷

³²⁶Чл.197. Породичног закона

³²⁷ Ова мера односи на жртву и изриче се у случају када се насилник противи повратку жртве у породични стан (уколико је она ради заштите свог живота привремено напустила дом) или јој то онемогућава. Мера се изриче са циљем да насилник „допусти“ жртви уселење и из тог разлога постоји

- 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености,
- 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице,
- 5) забрана даљег узнемиравања члана породице.³²⁸

Ове мере, изричу се у циљу привременог забрањивања или ограничавања одржавања личних односа са другим чланом породице, ради спречавања поновног вршења насиља у породици и отклањања околности које погодују понављању насиља. Имају привремени карактер и могу трајати најдуже годину дана, али се могу продужавати све док не престану разлози због којих су одређене, као што могу престати пре истека времена трајања уколико престану разлози због којих су одређене.³²⁹

Иако се приликом разматрања нацрта Породичног закона истицала нелегитимност налога за иселење, када је кућа у искључивој својини насилника, овај приговор није прихваћен јер „само право својине није апсолутно право, већ подлеже различитим ограничењима у јавном, односно општем интересу“.³³⁰ Поред тога што је у интересу жртве, у интересу је и самог насилника да се исели из стана, тј. куће, како би се спречио да у афекту изврши тежи облик насиља.

Код изрицања мере забране приближавања жртви насиља, односно приступа у простор око места становања и/или места рада, суд ће утврдити удаљеност до које се насилник сме приближити жртви, узимајући у обзир где се налази место пребивалишта и место рада извршиоца насиља и жртве, да ли се ради о градском, приградском или сеоском подручју на коме су извршилац насиља и жртва настањени и сл.³³¹

Време које лице проведе у притвору, као и свако лишење слободе у вези са кривичним делом односно прекршајем урачунава се у време трајања мере заштите од насиља у породици. При том се ту не подразумевају сва кривична дела, већ само лишење слободе поводом кривичног дела према члану своје породице, ради чије заштите се и води парница о изрицању мера заштите од насиља. Поступци у којима се изричу мере заштите од насиља и поступци за продужење изречених мера, могу се сукцесивно покретати неограничени број пута.³³²

мишљење (Константиновић-Вилић С., Петрушић Н.) да би налог требало да гласи да насилнику треба наложити да „допусти уселење“. Видети: С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, *op.cit.*

³²⁸Породични закон, *Службени гласник РС*, бр.18/2005

³²⁹Чл.198-200

³³⁰ Н.Петрушић, С.Вилић, *op.cit.*, стр.25

³³¹*Ibid.*, стр.27

³³²*Ibid.*, стр.28-29

Која ће мера бити изречена насилнику зависи и од тога који је вид насиља испољен и на који начин је дошло до угрожавања телесног, односно психичког интегритета жртве, од животних прилика жртве и извршиоца насиља, као и степена опасности од даљег испољавања насиља.

Породичним законом детаљно је уређен и поступак у спору за заштиту од насиља у породици. Овим одредбама најпре се одређује надлежност суда, и то је поред суда опште месне надлежности, суд на чијем подручју има пребивалиште односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено. Пребивалиште је оно место у коме једно лице има намеру да стално живи, тј. место где је трајно настањено, а боравиште је место у коме се лице привремено задржава ради обављања каквих сезонских послова, службеног пута и сл. Ова могућност уведена је ради заштите интереса жртве, јер се жртви пружа могућност да поступак покрене пред судом на чијем подручју он има пребивалиште, тј. боравиште. Како у овим поступцима суди специјализовано веће, оно је састављено од посебно стручно оспособљених и квалификованих судија професионалаца који су стекли посебна знања из области права детета и судија поротника изабраних из редова стручних лица са искуством у раду са децом и младима. У првом степену, веће је састављено од једног судије и двоје судија поротника, а у другом од троје судија.³³³

Поступак започиње тужбом, а тужбу за одређивање мере заштите од насиља у породици, као и за продужење мере заштита од насиља у породици могу поднети: члан породице према коме је насиље извршено, његов законски заступник, јавни тужилац и орган старатељства, док тужбу за престанак мере заштите од насиља у породици може поднети само члан породице против кога је таква мера одређена. Оно што карактерише овај поступак је то да је он нарочито хитан и да се прво рочиште мора заказати у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суд, док је другостепени суд дужан да донесе одлуку у року од 15 дана од дана када му је достављена жалба. Уколико се поступак односи на дете или родитеља који врши родитељско право, тужба се не доставља туженом на обавезан одговор, док је суд дужан да поступак спроведе на највише два рочишта. Суду је такође дата могућност да по службеној дужности може покренути адхезиони поступак за заштиту од насиља у породици и то уз поступак у брачним парницама,³³⁴ матернитетским и патернитетским парницама,³³⁵ у парницама за

³³³ Чл. 203. Породичног закона

³³⁴ Чл.226.ст.3

³³⁵ Чл.260.ст.3

заштиту права детета, за вршење родитељског права и парницама за лишење и враћање родитељског права.³³⁶ Уколико оцени да се неком другом мером може постићи заштита члана породице према коме се изриче, суд може изрећи и меру коју тужилац није тражио, чиме је сужено начело диспозиције. У овим парницама јавност је искључена у циљу заштите интереса жртве.

Жалба не задржава извршење пресуде о одређивању или продужењу мере заштите од насиља у породици. У овом поступку значајна је улога органа старатељства који може да покрене поступак у спору за заштиту од насиља у породици, а ако није покренуо поступак, суд може тражити да пружи помоћ у прибављању потребних доказа и да изнесе своје мишљење о сврсисходности тражене мере (када има улогу специфичног вештака).

У поступцима за заштиту од насиља у породици дете се може појавити као странка и као такву је заступа законски заступник. Законом је предвиђено постављање колизијског старатеља, уколико између детета и његовог законског заступника постоје супротни интереси. Колизијског старатеља поставља орган старатељства. Дете има право да формира и слободно изрази своје мишљење у овим парницама, при чему је заступник дужан да детету пружи сва обавештења о последицама предузетих радњи.

Чланом 289. Породичног закона предвиђено је вођење евиденције о насиљу у породици. Ово је детаљно регулисано и Правилником о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици („Службени гласник РС“ бр.56/2005). Евиденцију и документацију о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, води орган старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено, односно орган старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште лице против кога је одређена мера заштите од насиља у породици. У евиденцију и документацију о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, уписују се подаци из судске пресуде којом је одређена мера заштите од насиља у породици. У евиденцију о лицима према којима је извршено насиље у породици уписују се следећи подаци:

³³⁶ Чл.273.ст.3

- основни подаци (презиме и име, матични број, датум и место рођења, пол, држављанство, занимање, да ли је према лицу први пут извршено насиље итд.),

- подаци о овлашћеном подносиоцу тужбе за одређивање мере заштите од насиља у породици (члан породице према коме је насиље извршено, законски заступник лица према коме је насиље извршено, јавни тужилац, орган старатељства),

- подаци о суду и судској пресуди којом је одређена мера заштите од насиља у породици (назив суда, број и датум пресуде, датум правноснажности пресуде),

- подаци о врсти насиља које је претрпео члан породице (наношење или покушај наношења телесне повреде, изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу, присиљавање на сексуални однос, навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14.годину живота или немоћним лицем, ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима, вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање),

- подаци о члану породице који је извршио насиље у породици (супружник или бивши супружник; дете, родитељ, крвни сродник, тазбински или адоптивни сродник, лице које везује хранитељство; лице које живи или је живело у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнер или бивши ванбрачни партнер; лице које је било или је још увек у емотивној или сексуалној вези, односно које има заједничко дете, или је дете на путу да буде рођено, иако никада није живело у истом породичном домаћинству),

- подаци о одређеној мери заштите од насиља у породици (одређена мера заштите, дужина трајања одређене мере заштите, датум престанка одређене мере заштите).

У евиденцију о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици уписују се следећи подаци:

- основни подаци (презиме и име, матични број, адреса, пол, држављанство, занимање, ранија прекршајна или кривична одговорност, раније одређена мера заштите од насиља у породици итд.),

- подаци о овлашћеном подносиоцу тужбе за одређивање мере заштите од насиља у породици (члан породице према коме је насиље извршено, законски

заступник лица према коме је насиље извршено, јавни тужилац, орган старатељства),

- подаци о суду и судској пресуди којом је одређена мера заштите од насиља у породици (назив суда који је донео пресуду о одређеној мери заштите, број и датум доношења пресуде, датум правноснажности пресуде),

- подаци о врсти насиља које је извршено према члану породице,

- подаци о члану породице према коме је извршено насиље у породици,

- подаци о одређеној мери заштите од насиља у породици (одређена мера заштите, дужина трајања одређене мере заштите, датум престанка одређене мере заштите).

Сви ови подаци представљају службену тајну и орган старатељства може издати уверење из евиденције и документације о лицима према којима је извршено насиље у породици уз образложен захтев лицу које је претрпело насиље у породици, законском заступнику, другом органу старатељства, правосудним органима, министарству надлежном за унутрашње послове, здравственим и образовним установама.³³⁷

9.3. Остали облици правне заштите

Поред судске заштите која се пружа жртвама насиља, процес заштите почиње много раније и постоји већи број институција којима се жртва може обратити ради тражења и добијања заштите, почев од полиције до центра за социјални рад.

Ради пружања ефикасније заштите, а на основу Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, Министарство унутрашњих послова донело је Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима. Поред дефиниције општих појмова који су дати на почетку Протокола, у смислу Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена коју је Србија ратификовала 1981.године Протокол одређује опште принципе у заштити жена жртава, поступање полицијских службеника, као и сарадњу са другим установама и институцијама које се баве насиљем над женама.

Општи принципи којих полиција мора да се придржава у свом поступању у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима су: 1)

³³⁷ Правилник о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр.56/2005

безбедност и сигурност жртве је приоритет у раду стручних служби; 2) безбедност и добробит детета се постиже кроз осигурање безбедности и подршку аутономији ненасилном родитељу; 3) за насилно понашање одговоран је искључиво учинилац; 4) све интервенције треба да узму у обзир неједнакост моћи између жртве насиља у породици и насилника; 5) поштовање потреба, права и достојанства жртве; 6) хитност поступка се усаглашава са проценом опасности ситуације и угрожености жртве; 7) институције, у оквиру својих улога, надлежности и мисија, су одговорне да зауставе насиље и предузму мере заштите; 8) подизање стручних компетенција кроз планске едукације и афирмацију примера добре праксе.

Поступак полиције мора бити брз, ефикасан и координисан који ће тренутно прекинути насиље, заштитити жртву од даљег насиља и обезбедити одговарајућу правну и психосоцијалну интервенцију у циљу рехабилитације жртве и њене интеграције.

Први корак у поступању полицијских органа је препознавање насиља и то било путем пријаве од стране саме жртве, уочавања трагова насиља, пријава од стране трећег лица, пријава од стране службеника Здравственог центра, Центра за социјални рад или друге установе.

Насиље може пријавити сама жртва телефонским путем, при чему је битно да у дежурним службама буду заступљени полицијски службеници који су прошли обуку за поступање у случајевима насиља у породици, како би преузели такав позив. У зависности од конкретне ситуације, од жртве се може тражити да остане на телефонској линији до доласка полицијских службеника или да препоручи жртви одлазак на сигурно место до доласка полицијских службеника.

Уколико жртва пријављује насиље у службеним просторијама полиције потребно јој је обезбедити физичку заштиту и омогућити јој да изјаву о догађају даје без присуства учиниоца насиља и у посебним просторијама које су обезбеђене од свакодневних радних послова полицијских службеника. Иако се приликом узимања изјаве од жртве могу појавити неке недоследности у изјави, не мора значити да је у питању лажно пријављивање. Могуће је да жртва није разумела питање или је оно нејасно постављено, или је збуњена ситуацијом у којој се налази, тешко се присећа догађаја због преживљене трауме, узбуђења, утицаја породице да не пријављује дело и слично.

У случају доласка полиције на место догађаја када се упућују најмање два полицијска службеника, пожељно је да бар један буде женског пола. Службеници ће

утврдити околности случаја и пружања заштите жртви, спречити учиниоца у насилничком понашању и уколико је потребно обезбедити жртви превоз до најближе медицинске установе или склоништа.

Након прикупљених сазнања о свим околностима полицијски службеници подносе извештај старешини у циљу даљег обвештавања надлежног тужиоца који ће извршити квалификацију кривичног дела и дати налог о даљем поступању. Тужилац може дело квалификовати као кривично дело насиља у породици, али и као неко друго кривично дело са елементима насиља – тешка телесна повреда, лака телесна повреда, запуштање и злостављање малолетног лица, злостављање и мучење, угрожавање сигурности, противправно лишење слободе, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, навођење на самоубиство и помагање у самоубиству, силовање и сл. Такође, дело може квалификовати и као прекршај из Закона о јавном реду и миру. Уколико се дело квалификује као дело које се не гони по службеној дужности, полицијски службеници ће обавестити жртву о могућности подношења приватне тужбе, док ће у случају прекршаја полицијски службеници предузети радње према Закону о прекршајима.

У сваком случају, полицијски службеници обавештавају жртву о њеним законским правима и мерама и радњама које ће предузети против учиниоца насиља. Уколико жртва тражи смештај у склоништу за жртве насиља, полицијски службеници ће од надлежног Центра за социјални рад затражити да размотри и предузме мере хитног збрињавања жртве.

За што тачније прикупљање информација протокол истиче да је важно показано разумевање, пружена подршка, исказана обзирност и вештина полицијског службеника који су битни за придобијање поверења жртве и сведока ради прикупљања обавештења о насиљу, као и недвосмислено указивање да је одговорност за насиље увек на насилнику, а не на жртви.

На крају се наводи да је полицијски посао «безбедносна заштита живота, права, слободе и личног интегритета лица, као и подршка владавини права».³³⁸

³³⁸ Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, <http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/PlaviTekst.pdf>, стр.18, присуп 17.10.2016.

Улога Центра за социјални рад у борби против насиља у породици

Као и Министарство унутрашњих послова и министарство у чијој је надлежности деловање Центра за социјални рад на основу Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима има обавезу да донесе Посебан протокол о поступању центара за социјални рад-органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима. Овај Протокол донет је марта 2013.године.

Протокол најпре наводи да број евидентираних случајева насиља у породици ескалира, али да то није резултат стварног повећања броја случајева насиља у породици већ «свеобухватнијег и континуираног реаговања опште и стручне јавности на ову појаву»³³⁹, која се сада не негира, не минимизира и не нормализује.

Као основна начела протокола наводе се 1) начело поштовања интегритета и достојанства корисника; 2) начело забране дискриминације; 3) начело најбољег интереса корисника; 4) начело најмање рестриктивног окружења; 5) начело ефикасности социјалне заштите; 6) начело благовремености социјалне заштите; 7) начело целовитости социјалне заштите; 8) начело унапређења квалитета социјалне заштите и 9) начело доступности и индивидуализације социјалне заштите.³⁴⁰ Такође, протокол предвиђа право жртве насиља на информације, учешће у доношењу одлука, на слободан избор услуга, на поверљивост података, право на приватност и право на притужбу.

Као неки од специфичних циљева наводе се обавеза дефинисања интерних процедура унутар центра за социјални рад у свим фазама рада на случајевима насиља у породици, затим обавеза центра за социјални рад да детаљније разради сопствено поступање у циљу боље заштите жена од насиља у породици и партнерским односима. Обавеза је центра за социјални рад да пружа услуге истовремено и комбиновано са услугама које пружају други системи.

Закон о социјалној заштити као посебну групу корисника којима пружа заштиту наводи и лица код којих постоји опасност да ће посати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су му физичко,

³³⁹ Посебан протокол о поступању центара за социјални рад-органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима, Београд, март 2013, <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/nasilje/Posebni%20protokol%20MRZSP%20nasilje%20u%20porodici.pdf> стр.3, приступ 17.10.2016.

³⁴⁰ *Ibid.*, стр.5-6

психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара. Такође, заштита се пружа и лицу код кога постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва самозанемаривања, занемаривања, злостављања, експлоатације и насиља у породици или ако се суочава с тешкоћама због поремећених односа у породици, зависности од алкохола, дрога или других опојних средстава или због других облика друштвено неприхватљивог понашања и других узрока.³⁴¹

Као један од превентивних програма Центра за социјални рад Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада предвиђа и спречавање настанка социјалних проблема, укључујући ту насиље у породици, преступништво младих, зависност од психоактивних супстанци и слично.

За разлику од Породичног закона који одређује шири круг лица која имају право на социјалну заштиту, Кривични законик смањује тај круг, па члановима породице не сматра лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, а нису живела у истом породичном домаћинству.³⁴²

Као и полицијски службеници, и органи старатељства најпре треба да препознају насиље и то физичко, сексуално, психичко и економско насиље над женама у породици. До откривања насиља долази непосредно приликом вршења послова из области социјалне и породичне заштите када је центар у обавези да одмах покрене поступак по службеној дужности, приступи отварању случаја и извршењу пријемне процене, као и одређивању степена приоритета реаговања. Када до откривања насиља дође посредно, путем пријаве од стране других органа или лица, центар треба да организује пријем пријаве. Након ове процедуре врши се провера прихватљивости случаја и то путем стандардизованог интервјуа, провере да ли је породица или појединац већ евидентиран и по ком основу у центру за социјални рад. После ове процедуре врши се одређивање приоритета поступања при чему се у циљу одређивања приоритета у обзир узимају 1) потреба за подршком или осигурањем безбедности жртве или детета индиректне жртве насиља у породици; 2) посебне одлике ситуације и тежина околности која угрожава жртву или дете индиректну жртву насиља у породици и може довести до акутног насиља у породици које се не може спречити; 3) да ли је жртва насиља у породици или дете индиректна жртва насиља у породици, задобило физичке повреде или је претња таква да може доћи до физичког повређивања; 4)

³⁴¹*Ibid.*, стр.11

³⁴²*Ibid.*, стр.19

претходна сазнања центра за социјални рад о конкретном случају насиља у породици; 5) квалитет сарадње чланова породице у којој се насиље дешава или у којој постоји ризик од настајања насиља у породици, у ранијим контактима са стручњацима центра за социјални рад; 6) објективне и субјективне околности у породици и односима чланова породице које угрожавају жрву насиља или дете индиректну жртву насиља у породици; 7) друге околности које указују на приоритет поступања у случајевима насиља у породици.³⁴³

Неодложна интервенција центра за социјални рад у случајевима насиља у породици мора да наступи одмах или најкасније у року од 24 сата од тренутка сазнања за случај, а обухвата обезбеђење безбедности жртве породичног насиља (измештањем починиоца или потенцијалног починиоца насиља у породици из заједничког породичног домаћинства или измештање жртве насиља у породици или потенцијалне жртве насиља у породици), обезбеђење здравствене заштите жртве породичног насиља (реализацијом ургентног здравственог прегледа у циљу утврђивања постојања трагова физичког и сексуалног насиља, реализацијом ургентне здравствене помоћи и обезбеђивањем стручне психолошке или психијатријске помоћи), обезбеђење егзистенцијалних услова за жртву породичног насиља (обезбеђење исхране, хигијене, одеће, обуће).

Степени приоритета поступања одређују се као „неодложно“ када је потребно поступити најкасније у року од 24 сата, „хитно“ најкасније у року од 72 сата од сазнања за насиље у породици и „редовно“ у року од пет радних дана. Након спроведене почетне процене, усмерене процене и планирања завршава се рад и то: 1) ако су предузете услуге и мере одговориле на потребе корисника насиља у породици; 2) ако су санирани узроци и последице извршеног насиља у породици; 3) ако је организација живота корисника-жртве насиља у породици таква да нема ризика од понављања насиља или да је такав ризик сведен на најнижи ниво, који не захтева посебно ангажовање центра за социјални рад; 4) ако корисник-жртва насиља у породици изричито одбија да прихвати пружање помоћи и подршке; 5) ако су у току рада констатоване и друге околности које објективно онемогућавају пружање помоћи и подршке кориснику-жртви насиља у породици.³⁴⁴

³⁴³*Ibid.*, стр.24,25

³⁴⁴*Ibid.*, стр.36

Улога здравствених установа у борби против насиља у породици

Министарство здравља је такође донело Посебан протокол за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, позивајући се на најважније међународне документе о правима жена, а у циљу препознавања насиља и пружања помоћи и подршке жртви. Поред дефинисања појавних облика насиља, протокол наводи индикаторе због којих здравствени радници када их открију код пацијенткиње треба да посумњају на изложеност насиљу и предузму одговарајуће активности, превентивне и интервентне, са циљем да проблем насиља буде адекватно третиран.

Активности које треба предузети у пружању здравствених услуга женама са искуством насиља су: 1) идентификовати и потврдити насиље; 2) одговорити на здравствене последице насиља; 3) документовати насиље; 4) проценити безбедност; 5) развити безбедносни план; 6) упутити на ресурсе у заједници; 7) завршити разговор у подржавајућем тону.³⁴⁵

Сврха процедуре у здравственим установама је: 1) да се створе услови да жртва насиља говори о насиљу које трпи или је трпела; 2) да се осигура поверљивост информација и заштита приватности; 3) да омогући адекватан одговор на ургентне потребе клијенткиње која трпи насиље; 4) да се документује насиље; 5) да се правилно процени ризик ситуације у којој се жртва налази; 6) да се створе услови за мултидисциплинарни приступ насиљу у породици; 7) да омогући клијенткињи информације и приступ установама које се баве проблематиком насиља у породици.³⁴⁶

Основни принципи на које се интервенције ослањају су: 1) насиље над женама и децом је кривично дело; 2) насиље угрожава ментално и физичко здравље; 3) насиље је озбиљан лични и друштвени проблем; 4) насиље треба посматрати као потенцијално животно угрожавајући облик понашања; 5) свака жртва насиља има право на помоћ неоптерећену предрасудама; 6) чување и поверљивост информација добијених од жртве је од прворазредног значаја за њену безбедност; 7) све интервенције и нега морају бити усмерене да оснаже жртву насиља; 8) едукација здравствених радника на препознавању насиља и адекватном реаговању је саставни део превенције и ефикасне и благовремене интервенције; 9) потребно је стално радити на подизању свести целокупне друштвене

³⁴⁵ Посебан протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, <http://www.zdravlje.gov.rs/downloads/Zakoni/Ostalo/ProtokolMZRSZaZastituIPostupanjeSaZenamaKojeSuIzlozeneNasilju.pdf> стр.16, приступ 17.10.2016.

³⁴⁶ *Ibid.*, стр.16

заједнице у односу на проблем насиља; 10) информисање о службама које се баве овом проблематиком треба да су неизоставна компонента процедура.³⁴⁷

Основни услови за успешну интервенцију су 1) поштовати поверљивост; 2) поштовати самосталност жене у доношењу одлука; 3) веровати ономе што жена говори из свог искуства; 4) прихватити женина осећања; 5) слушати, али не давати савете и готова решења; 6) дати подршку и учествовати у планирању будућности; 7) пружити јасне информације шта се од стручњака или институције може добити; 8) не умањивати значај насиља; 9) не игнорисати насиље и/или избегавати разговор о злостављању.³⁴⁸

Приликом разговора са женом за коју се сумња да је жртва насиља пожељно је да не присуствује треће лице. Такође не постоји стандардизовани сет питања већ се питања прилагођавају сваком конкретном случају. Протокол саветује здравственим радницима да не инсистирају на потврди насиља чак и онда када све говори у прилог томе, већ треба допустити жени да сама одлучи да ли ће и када о томе говорити.

Документовање насиља значајно је у судском поступку јер представља „валидан показатељ врсте и тежине задобијених повреда и има прворазредни судско-медицински значај“.³⁴⁹

Протокол подсећа на одредбе закона које обавезују лекаре да пријаве злостављање у породици уколико је довело до тешке телесне повреде или тешког нарушавања здравља или је учињено према малолетном лицу или је довело до смрти члана породице.

У случају непријављивања кривичних дела за која је законом предвиђена казна од пет или више година затвора, уколико за њих сазнају у току обављања своје службене дужности: тешке телесне повреде, све повреде нанесене ватреним и другим оружјем, опасним оруђем и другим средствима подобним да тело тешко повреди или здравље тешко наруше, сва кривична дела из области сексуалног криминалитета, лекари су обавезни да пријаве, јер у супротном чине кривично дело из члана 332.Кривичног законика РС – Непријављивање кривичног дела и учиниоца.

Након документовања насиља процењује се безбедност и животна угроженост жене, а након тога се развија безбедносни план. Уколико је жена неосредно угрожена потребно је направити непосредни сигурности план са женом и упутити је на сигурну кућу. У случају непостојања непосредне угрожености жене потребно је направити

³⁴⁷*Ibid.*, стр.16-17

³⁴⁸*Ibid.*, стр.17

³⁴⁹*Ibid.*, стр.22

дугорочни сигурности план са женом, пружити јој подршку и упутити на правну помоћ. На крају, најбитнија је мултисекторска сарадња на локалном нивоу, а све у циљу успостављања функционалног система за пружање помоћи и превенцију насиља над женама.

Заштита од насиља у породици по новом Закону о спречавању насиља у породици³⁵⁰

Ратификовањем Конвенције савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Србија се обавезала да своје домаће законодавство усклади са њом и један од корака на том путу је доношење Закона о спречавању насиља у породици. Закон је донет 23.11.2016. године, а примењује се од 01.06.2017.године.

Закон је подељен у десет глава: 1) Уводне одредбе, 2) Надлежни органи установе, 3) Поступак, 4) Сарадња у спречавању насиља у породици, 5) Обука, 6) Заштита и подршка жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела одређених овим законом, 7) Евиденција података о случајевима насиља у породици, 8) Праћење примене закона, 9) Казнене одредбе и 10) Прелазне и завршне одредбе. Највећа пажња у самом закону посвећена је поступку заштите.

Закон дефинише насиље у породици као акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или раније брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојени, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству.

Основни циљ закона јесте спречавање насиља у породици (члан 2), а да би се могле предузети мере потребно је најпре открити да ли жртви прети непосредна опасност од насиља у породици. Непосредна опасност, у смислу овог закона, постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произилази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици.

Процена ризика непосредне опасности описана у члану 16. Закона, који предвиђа да се процена заснива на доступним обавештењима и да је потребно да се иста изврши

³⁵⁰ „Службени гласник РС“ бр. 94/2016

у што краћем року. При том се, при процени ризика нарочито води рачуна о томе да ли је могући учинилац раније или непосредно пре процене ризика учинио насиље у породици и да ли је спреман да га понови, да ли је претио убиством или самоубиством, поседује ли оружје, да ли је ментално болеста или злоупотребљава психоактивне супстанце, да ли постоји сукоб око старатељства над дететом или око начина одржавања личних односа детета и родитеља који је могући учинилац, да ли је могућем учниоцу изречена хитна мера или одређена мера заштите од насиља у породици, да ли жртва доживљава страх и како она процењује ризик од насиља.

Уколико након прикупљања свих ових података надлежни полицијски службеник утврди да постоји непосредна опасност, он сва доступна обавештења доставља основном јавном тужиоцу на чијем се подручју налази пребивалиште, односно боравиште жртве, центру за социјални рад и групи за координацију и сарадњу. Уколико опасност није непосредна, сва обавештења и процена ризика достављају се основном јавном тужиоцу и центру за социјални рад.

Закон предвиђа обавезу сваког да полицији или јавном тужиоцу без одлагања пријави насиље у породици или непосредну опасност од њега. Одмах по сазнању, полицијски службеник дужан је да обавести надлежног полицијског службеника. Надлежни полицијски службеник може ради вођења поступка довести могућег учиниоца у надлежну станицу полиције и при том му пружити прилику да се изјасни о свим битним чињеницама, да му омогући контакт и коришћење услуга браниоца и правне помоћи.

Након тога надлежни полицијски службеник може да изрекне једну или обе законом предвиђене хитне мере и то: меру привременог удаљења учиниоца из стана и меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој. Наређење се уручује лицу коме је хитна мера изречена, а ако оно одбије пријем наређења, надлежни полицијски службеник саставља о томе белешку, чиме се сматра да је наређење уручено. Поред учиниоца, наређење се доставља и основном јавном тужиоцу на чијем се подручју налази пребивалиште, односно боравиште жртве, центру за социјални рад и групи за координацију и сарадњу, а жртва насиља се писмено обавештава о врсти хитне мере која је изречена.

После пријема обавештења, процене ризика и наређења, од стране надлежног полицијског службеника, јавни тужилац је дужан да изврши вредновње процене ризика надлежног полицијског службеника. Уколико установи да постоји непосредна опасност од насиља у породици, дужан је да суду (основни суд на чијем се подручју налази

пребивалиште, односно боравиште жртве) поднесе предлог да се хитна мера продужи у року од 24 часа од часа уручења наређења лицу коме је изречена хитна мера. О предлогу одлучује судија појединац. Хитна мера се продужава ако после вредновања порцене ризика надлежног полицијског службеника, вредновања процене ризика које је учинио основни јавни тужилац, оцене приложених доказа и тврдњи из предлога основног јавног тужиоца и оцене изјашњења лица коме је хитна мера изречена, суд установи непосредну опасност од насиља у породици. У супротном одбија предлог као неоснован. Решење се доноси у року од 24 часа од пријема предлога да се хитна мера продужи.

Против решења Основног суда може се поднети жалба у року од три дана од дана пријема решења. Право да изјаве жалбу имају основни јавни тужилац и лице коме је изречена хитна мера. Након изречене жалбе суд све списе предмета доставља Вишем суду у року од 12 часова од пријема жалбе. О жалби одлучује веће вишег суда од троје судија у року од три дана од дана када су примили жалбу основног суда. По жалби Виши суд може одлучити на два начина: он може одбити жалбу и потврдити решење основног суда или може усвојити жалбу и преиначити решење основног суда. Закон му не даје могућност да укине решење основног суда и предмет врати основном суду на поновно одлучивање.

Хитна мера коју извроче надлежни полицијски службеник може трајати 48 часова од уручења наређења, док је суд може продужити за још 30 дана. Уколико је у питању мера привременог удаљења учиниоца из стана, лице коме је изречена може да у пратњи полицијских службеника узме из стана неопходне личне ствари.

Новина коју уводи овај закон јесте одређивање лица за везу и групе за координацију и сарадњу, а у циљу спречавања насиља у породици. Лица одређена за везу именују се у полицијској управи, основном и вишем јавном тужилаштву, основном и вишем суду и центру за социјални рад. Њих именује руководилац полицијске управе, јавни тужилац, председник суда и руководилац центра за социјални рад, из реда надлежних полицијских службеника и судија и заменика јавних тужилаца који су завршили специјализовану обуку, и запослених у центру за социјални рад. Ова лица свакодневно размењују обавештења и податке битне за спречавање насиља у породици, откривање, гоњење и суђење за кривична дела одређена овим законом и за пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела одређених овим законом.

Групу за координацију и сарадњу чине представници основних јавних тужилаштва, полицијских управа и центара за социјални рад, са подручја за које се група образује. Чланови групе из реда заменика основног јавног тужиоца морају завршити специјализовану обуку, док надлежни полицијски службеници и запослени у центрима за социјални рад морају да буду лица која раде на случајевима насиља у породици. Групом председава члан групе из реда заменика основног јавног тужиоца.

Задатак групе за координацију и сарадњу је разматрање сваког случаја насиља у породици који није окончан правоснажном судском одлуком у грађанском или кривичном поступку, случајеве када треба да се пружи заштита и подршка жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела из овог закона, израђује индивидуални план заштите и подршке жртви и предлаже надлежном јавном тужилаштву мере за окончање судских поступака. Група је у обавези да одржава састанке најмање једном у 15 дана, а овим састанцима, по потреби, могу присуствовати представници образовних, васпитних и здравствених установа и Националне службе за запошљавање, представници других правних лица и удружења и појединци који пружају заштиту и подршку жртвама.

Група за координацију и сарадњу по пријему процене ризика којом је установљена непосредна опасност од насиља у породици, израђује индивидуални план заштите и подршке жртви, који садржи целовите и делотворне мере заштите и подршке жртви, али и другим члановима породице којима је подршка потребна. У изради овог плана може учествовати и жртва, ако то жели и ако то дозвољава њено емотивно и физичко стање. Мере заштите морају да пруже безбедност жртви, да зауставе насиље, спрече да се оно понови и заштите права жртве, а мере подршке да омогуће да се жртви пружи психосоцијална и друга подршка ради њеног опоравка, оснаживања и осамостаљивања.

О пријављеним случајевима насиља у породици, изрицању и извршењу хитних мера и извршењу мера заштите од насиља у породици води се евиденција од стране полицијске управе. О предлозима за продужење хитних мера, о одређеним мерама заштите од насиља у породици евиденцију води основни суд. О предлозима за продужење хитних мера и захтевима за одређивање мера заштите од насиља у породици евиденцију води основно јавно тужилаштво. Центар за социјални рад води евиденцу о примени индивидуалних планова заштите и подршке жртви.

-раније одређеним мерама заштите од насиља у породици);

2) податке о одлуци суда о одређивању мера заштите од насиља у породици (број и датум одлуке, врста мере која је одређена и њено трајање);

3) податке о жалби на одлуку суда о одређивању мера заштите од насиља у породици;

4) податке о одлуци донетој по жалби;

5) податке о продужењу, односно престанку мера заштите од насиља у породици.

Евиденција основног јавног тужилаштва садржи:

1) податке о лицу за које је предложено продужење хитних мера (име, презиме, јединствени матични број грађана, адреса пребивалишта или боравишта, податке о раније одређеним мерама заштите од насиља у породици);

2) податке о продужењу хитних мера (датум и број предлога за продужење хитних мера, назив суда којем је предложено продужење хитних мера, одлука суда по предлогу јавног тужиоца, подаци о одлуци по жалби);

3) податке о подношењу тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици;

4) врста мере заштите од насиља у породици чије се одређивање тражи;

5) податке о одлуци суда поводом тужбе за одређивање мере заштите од насиља у породици (број и датум одлуке, врста мере која је одређена и трајање мере);

6) податке о продужењу и престанку мере заштите од насиља у породици.

Евиденција центра за социјални рад садржи:

1) име, презиме, јединствени матични број грађана и адресу пребивалишта, односно боравишта жртве;

2) податке о индивидуалном плану заштите и подршке жртви;

3) податке о планираним мерама заштите жртве;

4) податке о планираним мерама подршке жртви;

5) податке о извршиоцима конкретних мера заштите и подршке и роковима за њихово предузимање;

6) податке о плану праћења и процени делотворности планираних и предузетих мера.

Све ове евиденције воде се у електронском облику, чине Централну евиденцију о случајевима насиља у породици коју води Републичко јавно тужилаштво, а подаци се уносе само уз коришћење одговарајућих заштићених приступних шифри. Подаци се чувају десет година и после тога се бришу.

Приступ овим подацима дозвољен је само у сврху остваривања надлежности предвиђених овим законом и уз коришћење заштићених приступних шифри, при чему за прикупљање података није потребан пристанак лица на које се подаци односе.

Надлежност за праћење примене овог закона дата је Савету за сузбијање насиља у породици кога чине представници државних органа и установа надлежних за примену овог закона.

У делу казних одредби предвиђено је да се осуђујућа пресуда за прекршај (лице које прекрши хитну меру која му је изречена) може извршити и пре њене правноснажности.

Закон је предвидео и новчану казну од 50.000,00 до 150.000,00 динара за одговорно лице у државном и другом органу, организацији и установи које полицији или јавном тужиоцу неодложно не пријави или не реагује на пријаву или опструира пријављивање или реаговање на свако сазнање о насиљу у породици или непосредној опасности од њега.

10. Феноменолошки показатељи насиља над женама

10.1. Обим, структура, структуралне промене и динамика насиља над женама

Насиље над женама често се изједначава са насиљем у породици. Истина је да се о овом проблему последњих година доста говори, али жена не мора бити изложена насиљу само у породици. Од самог рођења, женска особа има много већих виктимогених предиспозиција, него мушкарац, почев од насилног прекида трудноће код жене код које је утврђено да ће родити женско дете, преко насиља које девојчице трпе од родитеља у породици, до насиља које мушкарац врши према жени, али и насиља које жена доживљава на радном месту и у старијим годинама. У ствари, тешко да би се могло рећи да постоје године у којима ће жена бити сигурна да не може бити жртва насиља, или да постоје места на којима се према њој нико неће понашати насилнички.

Криминална феноменологија је посебна грана криминологије која се бави изучавањем појавних облика криминалитета, структуре, обима и динамике криминалитета. Настаје као резултат емпиријског истраживања, јер се о облицима криминалитета, динамици, структури сазнаје на основу њиховог постојања у друштву, изучавања, док касније долази до стварања општих ставова и схватања о криминалитету.

Најчешћи облици насиља над женама су насиље у породици, сексуално насиље и трговина женама. Према подацима Управе за родну равноправност свака друга била је изложена неком облику породичног насиља. Најраспрострањенији облик породичног насиља је психичко насиље, затим физичко и на крају сексуално насиље. Од жена изложених физичком насиљу, њих 30% било је изложено тешким облицима физичког насиља попут давлeња, напада оружјем или оруђем, док је 70% женам имало и физичку повреду. Психичко насиље јавља се у виду омаловажавања, вређања, вербалних напада, претњи, застрашивања, игнорисања, ускраћивања пажње, разговора, ограничавање слободе.³⁵¹

На Светској конференцији Уједињених нација одржаној у Бечу, јуна 1993.године утврђено је да насиље над женама подразумева „сваки чин полно заснованог насиља чији исход или вероватан исход јесте физичка, сексуална или психолошка повреда или патња жене, укључујући и претњу таквим чином, присилу или произвољно лишавање слободе, без обзира на то да ли се дешава у сфери јавног или приватног живота.“³⁵² На конференцији Савета Европе, одржаној октобра исте године у Риму, када се говори о насиљу над женама узима се у обзир и „физичко, сексуално и психолошко насиље које мушкарци спроводе над младим или зрелим женама, у породици, на радном месту или у друштву, између осталог батињање, генитално и сексуално сакаћење, инцест, сексуално узнемиравање, сексуална злоупотреба, трговина женама и силовање“.

Према подацима Уједињених нација, 17-38% жена у свету претрпело је физичко насиље од стране блиских мушкараца, док је у 60% свих случајева сексуалног насиља учинилац мушка особа из непосредне близине жртве. Анкета спроведена у САД-у 1998.године, показала је да је 25% жена и 8% мушкараца физички и психички злостављано од стране супруга, ванбрачног партнера или младића, тј. девојке. У Великој Британији забележи се најмање пола милиона случајева насиља у породици годишње, од чега је у 80% случајева жена жртва.³⁵³ Бар једном у животу 21% жена биле су жртве физичког насиља или претњи.³⁵⁴ Статистички подаци за Велику Британију и Велс за период од 1986 до 1996.године показују да је у већини случајева убистава жена,

³⁵¹ Распрострањеност насиља над женама у Србији, http://www.sigurnakuca.net/nasilje_nad_zenama/nasilje_nad_zenama_u_srbiji/rasprostranjenost_nasilja_nad_zenama_u_srbiji.169.html приступ 11.01.2018.године

³⁵² Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.18

³⁵³ Видети више о томе у: Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, стр.9

³⁵⁴ Р.Логар, *Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, Европска мрежа против насиља над женама, српски превод, Аутономни женски центар, Београд, 2005.год., стр.3

убица био у породичној вези са жртвом, док у 15,5% убистава, убица и жртва нису били ни у каквој вези.³⁵⁵

Према статистичким подацима о распрострањености насиља у свету³⁵⁶ наводи се да:

- У Немачкој и САД-у свака трећа жена бар једном у животу бива злостављана од мушких чланова своје породице, од стране супруга или њеног партнера;
- У Русији се 80% свих злочина дешава код куће;
- На Куби је 1992.године, спроведена анкета која је показала да су 26,2% испитаница жртве физичког, а 33,5% психичког насиља од стране њихових супружника;
- У Египту једна од три жене бива најмање једном у животу претучена од стране свог супруга;
- У Кувајту је око 15% жена изложено насиљу у кући;
- У Пакистану је 80% жена изложено насиљу у кући;
- У Папуа Новој Гвинеји две трећине свих жена бивају претучене у браку;
- У Литванији 34,5% свих жртава убистава су жене убијене од њихових супруга;
- У Јужној Африци сваки шести дан бар једна жена бива убијена од стране мужа или дечка.

Према подацима Центра за кризна стања у Загребу утврђено је да су у 85% случајева жртве супруге, односно партнерке, да се старост жртава креће од 19 до 47 година. 30% жртава биле су раднице. После насиља 18% њих је покушало суицид, док је код 64% жртава дијагностикована депресивна реакција, али и неуроza. 80% жртава се први пут обратило за помоћ, док је 20% њих већ имало контакт са службама за помоћ жртвама насиља.³⁵⁷

³⁵⁵В.Николић-Ристановић, *Од жртве до затворенице – насиље у породици и криминалитет жена*, Виктимолошко друштво Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2000. стр.,17

³⁵⁶*Ibid.*, стр.10-11

³⁵⁷Ј.Бамбурач, *op.cit.*..., стр.56-57

Према једном истраживању³⁵⁸ жене су најчешће незапослене, у браку, имају децу, потичу из сеоске средине, никада раније нису биле осуђиване, већ су биле жртве физичког насиља.

Жене које трпе насиље у породици имају релативно ниско образовање и стручне квалификације; претежно су незапослене, прилике за посао су ретке, углавном неповољне, слабо плаћене и несигурне, квалитет животаније на завидном нивоу, ни квалитет здравствене неге.³⁵⁹ Многе жене услед недовољне еманципације, која је условљена раном удајом, незапосленошћу, изложеношћу стереотипима патријархалних односа у породици и браку, претежно ниским образовним нивоом, доводи до тога да жене нису довољно сензибилне, да осим грубог физичког насртања, препознају друге облике насиља.

Истраживања вршена у области испитивања профила лица који се јављају као извршиоци насиља над женама, показала је да се ради о хетерогеној структури. Сви учиниоци насиља над женама могу се поделити у три групе. Прву групу чине насилници који врше насиље искључиво у породици. Око половина насилника спада у ову групу. Насиље испољавају само према партнерки и то најчешће услед слабих вештина комуникације са њом, благо повишене импулсивности и зависности од партнерке. Другу групу чине генерално насилни, тј. антисоцијални учиниоци (четвртина насилника). Они насиље врше не само у породици, већ и изван ње и карактерише их екстремно висока импулсивност. Трећу групу чине дисфоричне/граничне личности. Одликује их висок ниво импулсивности и у ову групу спадају насилници који на напуштање партнерке могу реаговати насиљем. Насиље врше најчешће према члановима своје породице, и често су то најтежа кривична дела.³⁶⁰

Извршиоци су у 90,6% случајева особе мушког пола, због чега се слободно може закључити да се жене, управо због свог пола, налазе у улози жртве насиља у породици.

У погледу пребивалишта, процентуално је слична ситуација са пребивалиштем жртава, тако да је 61,3% тужених са пребивалиштем у граду, 12,7% у приградским насељима и 25,7% са пребивалиштем у селу.

Старосна структура тужених је следећа: 24,7% тужених је узраста од 41 до 48 године, 22,5% узраста од 49 до 56 година, 15,5% је узраста 33-40, 6,7% тужених су

³⁵⁸В. Николић-Ристановић, *Од жртве до затворенице...*, стр.34-35

³⁵⁹Т.Игњатовић, Д.Пешић, *Ризици од сиромаштва за жене са искуством насиља*, Аутономни женски центар, Београд, 2012., стр.21

³⁶⁰*Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, op.cit.*, стр.100-101

старости од 25 до 32 године, 1,9% од 18 до 25 године и 4,9% тужених је старије од 65 година.

У време спровођења поступка 30,4% тужених било је у браку. 27 % је формално разведено, док је растављено 8,4% тужених. Парницу за развод брака водило је њих 11,1%. Из наведеног произилази да је нетачна тврдња да са напуштањем насилника, насиље престаје. Напротив, оно се наставља.

Од укупног броја тужених, њих 40% има двоје деце, 33,6% једно дете, док 10,6% има троје деце. 5,2% тужених има четворо и више деце.

Иако за 61,6% тужених нема података о образовању, за преосталих 38,4% ситуација је следећа: 37,8% има завршену средњу школу, 4,6% вишу школу или факултет, 3,9% основну школу и 1,1% је са докторатом и магистратуром. Њих 0,7% немају завршену основну школу.

У погледу запослења, података нема за 34% тужених. Анализом доступних података утврђено је да је 38,3% запослених и 10% незапослених тужених. Пензионера/пензионерки је било 8,8%.

У погледу структуре лица која се појављују као жртве, али и као насилници према истраживању спроведеном на територији Републике Србије³⁶¹ утврђене су неке основне карактеристике ових лица. Овим истраживањем утврђено је да је у 88,2% случајева насиље извршено према особама женског пола, док је у 11,8% случајева мушкарац жртва. Жртве насиља у породици су старости од 49 до 56 година у Смедереву и 41-48 година у Нишу, док су у Крагујевцу оне старости од 33 до 40 година. 7% укупног броја жртава су малолетне. Посматрајући брачно стање жртве, утврђено је да је 29,9% жртва било у браку, 25,9% је било разведено, 8,3% је било растављено, али не и формално разведено, док је 9% било у ванбрачној заједници. 6,6% жртва је било неодато. 43,5% жртва има двоје деце, 34% једно дете, док остале жртве имају троје и више деце. Највећи број жртава су КВ или ВК раднице, а мањи је број службеница. За велики део жртава 41,2% нису пронађени подаци о занимању. У погледу образовања највише жртва има средње образовање 23,2%, 6,7% је са вишим и високим образовањем, 1,1% је магистара и доктора наука, док је са основним образовањем 8,1% жртва. Ови подаци односе се на 41,9% предмета, у којима је могуће утврдити занимање, док за 58,1% жртва подаци нису били доступни, тако да би се наведени проценти требали анализирати са резервом.

³⁶¹Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић,*op.cit.*, стр.41

Према истраживању, 30,8% жртава је запослено, док преостали део чине незапослени, домаћице, студенти и пензионери. У узорку се може видети да је велики проценат оних који су радили, али су остали без запослења (59,4%) из чега се може закључити да је губитак посла један од фактора који утиче на повећање обима насиља, будући да се погоршава економска ситуација у породици. Уколико се посматра пребивалиште односно боравиште тужиља, може се видети да њих 65,2% имају пребивалиште у граду, 12,2% у приградским насељима и 22,6% у селу. Сматра се да ови подаци не говоре у прилог већем обиму насиља у градским срединама, већ у прилог чињеници да жртве из сеоских средина мање пријављују насиље због снажнијег деловања „патријархалних образаца понашања и мање информисаности о механизмима заштите“.³⁶² У алкохолизованом стању у време извршења насиља, било је свега 2% тужиља, док у великом броју предмета нема података о алкохолизму тужиље или је он непознат.

Према једном истраживању, мушкарци убијају услед „акутних душевних поремећаја и алкохолизма“.³⁶³ Њих карактеришу конвенционалнија схватања у одрастању, образовању, запослењу, патолошки су љубоморни.³⁶⁴

Као извршиоци кривичних дела према женама, према једном истраживању,³⁶⁵ јављају се мушке особе, старости од 21 до 40 година. Више од половине извршилаца било је у браку, са основном школом. Већина учинилаца је запослена.

Као извршиоци насиља над женама у највећем броју случајева јављају се мушкарци, али постоје нека дела попут обрезивања женске деце, убиства женског детета, насиља над старим и нејаким лицима, где се поред мушкараца, често као извршиоци у истој или чак већој мери јављају особе женског пола.

Насиље над женама се може вршити на најразличитије начине. Насиље у породици, које најчешће врше мушкарци, може се појавити у различитим облицима, али се као уобичајени облици јављају изазивање страха код жртве, застрашивање, вербално, емоционално, социјално злостављање и као најтежи облик свакако и физичко злостављање. Такође, насиље у породици може бити и економско и сексуално. Овај вид насиља над женама, као најчешћи, одвија се у приватној сфери и један је од облика код кога постоји веома висока „тамна бројка“ криминалитета, јер се тешко открива, а многе жртве, али и починиоци, заправо никад и не буду откривени.

³⁶² Ibid. стр.46

³⁶³ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.123

³⁶⁴ *Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, op.cit.*, стр.101

³⁶⁵ В.Николић-Ристановић, Жене као жртве криминалитета...стр.84-86

Насиље над старим и нејаким лицима, такође представља један од облика насиља над женама, али и облик насиља у породици. Као извршиоци поред мушкараца, могу се појавити и жене. Најчешћи облик насиља је психичко насиље, али се може јавити и као физичко насиље, финансијско или материјално, као сексуално злостављање и као занемаривање. Жртве су најчешће родитељи, који трпе насиље од своје деце и које, опет јер се врши у породици, често остаје неоткривено.

Убиство женског детета, није карактеристично за нашу земљу, већ за земље попут Индије и Кине, у којима убиство женског детета заправо представља вид полно-селективног абортуса. Женска деца не доприносе ни на који начин породици, отежавају положај породице, место женској деци је у кући, само су неки од разлога који се наводе као оправдање за овај вид насиља. Да ли је жена пристала, на који начин, како, да ли својевољно, да се над њом изврши абортус, питања су на која посебно треба тражити одговоре, али која не умањују значај овог облика насиља.

Обрезивање женске деце представља облик насиља за који је карактеристично да га поред мушкараца, у много већој мери извршавају жене и то према својој деци. Оправдање је у традицији и нечистоћи жене. Јавља се у Африци, а разлог овог вида насиља над женама је у „осигурању“ мужа да ће му жена бити верна, јер се обрезивањем, женама смањује сексуално задовољство. У Африци, обрезивање не представља вид злочина, већ традицију, али су Европа и САД осудиле овакву традицију и сматрају је једним видом насиља над женама, што свакако и јесте.

Отмица девојке данас је типична за неке руралне средине, али је мање присутнија у односу на средњи век, када је представљала један од начина „обезбеђивања“ супруге. Захваљујући напретку друштва, масовном пресељењу сеоског становништва у градове, еманципацији младих мушкараца, овај вид насиља данас је редак.

Трговина женама не представља проблем само наше земље, већ је проблем међународних размера, што је утицало и на то да се на међународном нивоу донесе читав низ прописа којима се ова област регулише, и успоставља блиска сарадња између свих земаља у циљу спречавања трговине женама. Трговина женама, представља вид трговине људима, и може се јавити у разним облицима и то као сексуално и радно ropство, илегално усвојење, принудни брак, узимање људских органа и делова тела, принудно вршење криминалних радњи, принудно учешће у оружаним сукобима и трговина људима у ужем смислу.

Насиље над женама у рату је посебан облик насиља над женама, карактеристичан за ратом захваћена подручја. Најчешћи и најсуровији вид насиља који се у рату врши

над женама свакако јесте силовање, које је постало правило у рату (силovati жену непријатеља у циљу учвршћивања своје надмоћи и супериорности свог народа). Избегла и расељена лица са ратних подручја такође могу постати жртве насиља.

Насиље на раду је најновији облик насиља над женама, а колико је озбиљан проблем коме држава посвећује посебну пажњу говори и чињеница да је 2010. године донет Закон о спречавању злостављања на раду. Циљ доношења закона је пружити сваком запосленом лицу могућност да заштити своја права и личност на радном месту. Жене се често јављају као жртве код овог вида насиља и то као жртве сексуалног узнемиравања и злостављања.

У раду ће детаљније бити анализирани следећи облици насиља над женама, као облици насиља у којима се жене често јављају као жртве због свог пола: насиље у породици, насиље над старим и нејаким лицима, убиство женског детета, обрезивање женске деце, отмица девојке, трговина женама, насиље над женама у рату и насиље на раду као најчешћи облици насиља над женама.

10.2. Поједини облици насиља над женама

10.2.1. Насиље у породици

Насиље у породици јавља се у више облика. У зависности од тога ко се јавља као **жртва насиља** у породици, насиље може бити:

1) *Насиље над женама*

Под насиљем над женама по Декларацији УН о елиминацији насиља над женама подразумева се „сваки акт насиља базиран на припадности полу који резултира, или је подобан да резултира у физичкој, сексуалној или психолошкој повреди или патњи жене, укључујући претње таквим радњама, принуду или арбитрарно лишење слободе, без обзира да ли се то догађа у јавном или у приватном животу“.³⁶⁶

Насиље над женама је директно повезано са положајем који жена има у друштву, а њен положај данас је производ капитализма, империјализма и патријархата.³⁶⁷

Истраживања о насиљу у породици утврдила су:

³⁶⁶Н.Пантелић, *Насиље у породици – Практикум за поступање полицијских службеника*, Београд, 2006., стр. 3

³⁶⁷V.Сороков, D.Haydon, I.Richter, *op.cit.*, стр.22-30

- да је пораст насиља у друштву директно повезан са порастом насиља у породици;
- да особа може бити изложена насиљу у породици током целог свог живота, од најранијег детињства до дубоке старости;
- да су најчешће жртве насиља у породици жене, деца и старе особе;
- да насиље у породици обухвата разноврсне радње и понашања, које један члан породице предузима, односно испољава према другом како би успоставио моћ и контролу и/или задовољио неке своје потребе на штету другог члана;
- да су последице изложености насиљу бројне и битно утичу на ментално здравље оних који су им непосредно изложени, али и оних који га посматрају;
- да је појава насиља у породици резултат интерактивног деловања низа чинилаца, индивидуалних и друштвених и да „количин“ насиља доживљена у детињству доприноси развоју и прибегавању насиљу у међуљудским односима у одраслом добу живота.³⁶⁸

Према истраживању о насиљу у породици у Србији које је обављено на узорку од 700 жена, старијих од 18 година, утврђено је да скоро свака друга испитана жена (46,1%) доживљава неки облик психичког насиља у породици, да свака трећа жена (30,6%) доживи физички напад од неког члана породице, а да се свакој четвртој жени (26,3%) прети насиљем.³⁶⁹

Према једном истраживању утврђено је:

- да је свака три минута једна жена физички злостављана,
- да је сваких пет минута једна жена силована,
- да је сваких десет минута једна девојчица злостављана,
- да је једна од две жене претрпела бар један инцидент насиља до своје 16.године,
- да преко 80% насиља над женама врше њихови партнери (супруг, ванбрачни партнер, ранији брачни или ванбрачни партнер),
- да 45% жена смртно настрада од својих партнера,
- да код 75% жена насиље траје дуго година,

³⁶⁸Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици*, Аутономни женски центар, Београд, 2006., стр.8-9

³⁶⁹*Ibid.*, стр.11

- да се код 52% жена насиље дешава свакодневно.³⁷⁰

Насиље производи бројне последице по здравље жене. Психичке последице насиља су: напетост, немир, осећај слабости, осећај страха, осећај срама, осећај кривице, самозанемаривање, губитак самопоуздања, несигурност, осећај беспомоћности и безнадежности, неуротске реакције (депресивност, анксиозност, напади панике), поремећај спавања, поремећаји у исхрани, злоупотреба алкохола и дрога, деструктивно понашање према другима, аутодеструктивно понашање, недостатак толеранције и стрпљења.³⁷¹

Насиље над женама представља водећи узрок повреда због којих жене траже медицинску помоћ. Доводи до механичких, физичких повреда, гинеколошких проблема, нарушавања менталног здравља (посттрауматски стресни поремећај), до смртног исхода.³⁷²

2) *Насиље над децом као облик насиља у породици*

Први Закон о заштити деце донет је 1875.године у држави Њујорк и послужио је као модел за друге државе, док се као први документ у коме се детету приступа као субјекту са правима, а не само као особи којој је потребна посебна заштита наводи Конвенција о правима усвојена 20. јануара 1989.године.

Насиље према деци обухваћено је појмом злоупотреба детета. Овај појам може бити схваћен у ужем и ширем смислу. Најуже схватање овог појма под злоупотребом детета подразумева само физичке повреде деце. Према ширем схватању оно обухвата све облике злоупотребе деце којима се нарушава њихов телесни и душевни развој. Злоупотреба деце обухвата, не само брутално физичко кажњавање деце, које може довести до тешких телесних повреда и до смрти, већ и грубо занемаривање физичких и психичких потреба детета.³⁷³

Као насиље у породици према деци уз повреду или угрожавање телесног или душевног интегритета сматра се безразложно физичко злостављање деце, забрањивање да се играју са другом децом без разлога, онемогућавање да се играју на отвореном

³⁷⁰ Н.Поповић, *Људска права – упутство за употребу*, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш, 2004., стр.71

³⁷¹ Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *op.cit.*, стр.14

³⁷² Т.Игњатовић, *op.cit.*, стр.70-72

³⁷³ Оп.цит.Константиновић-Вилић С..., *Криминологија*, стр.132

простору, безразложно затварање, онемогућавање нормалних контаката са другим члановима породице.³⁷⁴

С обзиром на физичке и психичке особине жртава али и односа поверења као и дужности чувања и васпитања оних којима су деца поверена, насиље према деци представља најтежи вид испољавања насиља уопште. Насиље према деци помиње се још код старих Грка и Римљана, али је припадало интимној сфери породичног живота.³⁷⁵ Синдром „злостављање детета“ први је употребио Dr Henry Kempe како би скренуо пажњу јавности на озбиљност овог проблема још 1961. године, а 1964. године је објављен први рад на ову тему од стране J. Caffeya, па се овај синдром негде назива и „Caffey-ev синдром“.³⁷⁶ Истраживања показују да децу најчешће злостављају ментално здраве особе, које по правилу показују одређене поремећаје у понашању, алкохоличари, а мање психички поремећене особе.³⁷⁷

Може се јавити у виду запостављања (када се не води довољно рачуна о физичким или емоционалним потребама детета), физичког злостављања (употреба силе), сексуалног злостављања (било какав сексуални чин између одрасле особе и детета) и као душевно злостављање (подсмехање, непоказивање довољне љубави према детету). Често се примена неког од ових видова насиља оправдава потребом васпитања детета. Наш законодавац, као посебан основ који искључује противправност неких кривичних дела предвиђа право дисциплинског и васпитног кажњавања. Међутим да би се говорило о постојању овог права, потребно је да буду испуњени одређени услови:

- 1) да радњу извршења предузме лице које има својство родитеља, усвојоца, стараоца, наставника или васпитача, дакле, да има одређену улогу у васпитању, преваспитању или образовању деце и малолетника,
- 2) да је радња извршења предузета у односу на дете у односу на које учинилац дела има одређени однос,
- 3) да се ради о кривичним делима против имовине, слобода и права, части и угледа и сл.,
- 4) да радња извршења не испуњава обележја кривичног дела: запуштања и злостављања малолетника, насиља у породици или кршење породичних обавеза.³⁷⁸

³⁷⁴Пресуда Окружног суда у Крушевцу, К.118/2002 од 24.06.2003. године

³⁷⁵Оп.цит. Пантелић Н... стр. 27

³⁷⁶Ibid. стр. 28

³⁷⁷Ibid. стр. 29

³⁷⁸Јовашевић Д., Кривично право-општи део, Београд 2006, стр.107

Да није дозвољено кажњавати децу на било који начин, а нарочито их не васпитавати на бруталан начин потврђују и судски органи који прекомерно и безразложно брутално кажњавање деце не третирају као васпитавање деце, већ радњу кривичног дела насиље у породици.³⁷⁹

Према Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, злостављање и занемаривање детета обухвата:³⁸⁰

- злоупотребу детета – обухвата све облике физичког или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или намеран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, његовог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ;

- физичко злостављање – је оно које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања услед неке интеракције или одсуства интеракције, а што потпада под разуман оквир надзора родитеља, или особе која је на положају на коме има одговорност, моћ над дететом или његово поверење;

- сексуална злоупотреба – је укључивање детета у сексуалну активност коју оно не схвата у потпуности, и није у стању да за то пружи информисану сагласност, или за коју дете није развојно дорасло, и није у стању да се са њом сагласи, или ону којом се крше закони или социјални табуи друштва;

- емоционална злоупотреба – обухвата пропуст да се обезбеди развојно прикладна, подржавајућа средина, укључујући и доступност примарне фигуре привржености, тако да би дете могло развити стабилан и пун опсег емоционалних и социјалних способности које одговарају његовом личном потенцијалу, а у складу са контекстом друштва у коме дете живи;

- занемаривање и немарно поступање – представља немар или пропуст пружаоца неге да обезбеди развој детета у свим областима: здравља, образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова, а у оквиру разумно расположивих средстава породице ил пружаоца неге,

³⁷⁹Пресуда Окружног суда у Београду, Кж.2049/2004 од 14.09.2004.године. Окривљени је оглашен кривим да је, незадовољан успехом своје деце у школи, отвореном шаком, а затим и ципелом ударао малолетног сина по глави и телу, затим га натерао да се скине го, да трчи по дворишту и да се ваља по снегу, да је њега и другог сина натерао да легну преко кревета, па их је двадесетак пута ударио каишем преко задњице, да би затим првом сину забранио излазак из собе и ускратио храну, а том приликом му нанео вишеструке лаке телесне повреде. У жалби на пресуду истакао је да на овај начин васпитава своју децу, да приликом васпитавања мора да користи оштрије методе обзиром да са децом има проблеме, да га деца не слушају и да су слаби ђаци у школи.

³⁸⁰Оп.цит. Пантелић Н..., стр. 31

што нарушава или може са великом вероватноћом нарушити здравље детета или његов физички, ментални, духовни, морални и друштвени развој. Под пружаоцем неге подразумева се особа која се налази у сталној или повременој улози пружања неге (нпр. родитељ, партнер у истом домаћинству, деда или баба, хранитељ, пазитељ - беби ситер, учитељ, вођа групе на рекреацији);

- експлоатација (комерцијална или нека друга) односи се на коришћење детета за рад или за друге активности, а у корист других особа.

Злоупотреба детета представља повређивање или угрожавање права детета и може се јавити као физичко злостављање, сексуална злоупотреба и занемаривање деце.³⁸¹

Код насиља над децом, присутан је феномен пренесеног насиља. Тачније, жене које су трпеле насиље имају потребу да то што су доживеле проследи даље. У насиљу које ове жене врше над својом децом понављају се реченице, упозорења и наредбе које су оне као жртве добиле од партнера, чиме се заправо круг насиља репродукује из генерације у генерацију.³⁸²

Свако дете може бити жртва злостављања. Али, постоје одређене виктимогене предиспозиције, које чине да, деца из породица са одређеним карактеристикама имају много већу могућност да постану жртве злостављања, него она деца код којих нема ових околности. Тако, Кајзер наводи да се као могуће жртве злостављања јављају: нежељено дете, дете које потиче из инцестуозне везе, дете које подсећа мајку на оца кога презире или мрзи, дете које је дошло на свет противно вољи мајке „у годинама“, дете рођено за време великих економских тешкоћа за породицу, дете рођено упркос покушају абортуса, дете које је „плод силовања“, дете са физичким или психичким недостацима, које родитељи сагледавају као „лични терет“, дете чији родитељи (отац или мајка) издржавају казну у затвору, дете које је рођено после развода брака, када су засноване друге породице, ванбрачно дете.

Психичко злостављање може се јавити као посебан облик злостављања, али се често јавља заједно са физичким злостављањем. Психичко злостављање јавља се као: затварање у мрачан подрум, убијање драге животиње, остављање детета самог у стану, увреде и псовке, везивање за намештај, преживљавање тешких породичних ситуација као што су раздвајање родитеља, њихове свађе, насиља оца према мајци, алкохолизам

³⁸¹ Ibid.

³⁸² Петковић Н., У трагању за сигурним женским местом, СОС телефон за жене и децу жртве насиља Сигурне женске куће, Београд, 1998.год., стр.168

оца или мајке, запостављеност у односу на другу децу, изолованост због болести, као и испољавање равнодушности и недостатка љубави према детету; становање у неодговарајућем, малом стамбеном простору где одрасли непрестано пуше, упућивање детета да гледа телевизију или иде у биоскоп да не би сметало родитељима, избегавање родитеља да разговарају.³⁸³

У погледу кривично правне заштите деце и њихових права, у нашем праву је као кривично дело предвиђено запуштање и злостављање малолетног лица (чл.193 КЗ) које се састоји у запуштању малолетног лица грубим занемаривањем своје дужности збрињавања и васпитавања од стране родитеља, усвојиоца, стараоца ли другог лица које је дужно да се стара о малолетнику. Тежи облик овог дела чини родитељ, усвојилац, старалац или друго лице које злоставља малолетно лице или га принуђава на претеран рад или рад који не одговара узрасту малолетног лица или на просјачење или га из користољубља наводи на вршење других радњи које су штетне за његов развој.

За спречавање сексуалне злоупотребе деце, потребно је и најбитније, деловати превентивно. Наиме, требало би да деца већ у вртићима, основним школама уче како да препознају сексуалне манијаке. Законодавство би требало да поштри казне за извршиоце ових криминалних радњи.

3) Насиље над старим и нејаким лицима као облик насиља у породици

Иако се може сагледати као посебан облик насиља, насиље над старим лицима најчешће се посматра као један вид насиља у породици. Ово насиље јавља се као психичко и емоционално, финансијско, физичко, сексуално и као занемаривање.³⁸⁴ Одредити појам старе особе, није једноставно. Најчешће се овај појам одређује годинама старости. Међутим, у новије време, заступљен је став да појам старе особе, не треба одређивати годинама, већ на основу функционалног статуса. Наводи се да је основна промена у старењу, смањена способност физичког и психичког прилагођавања.³⁸⁵ У савременом добу, старост становништва се повећава. Тако је на пример у Великој Британији, у гвоздено доба људски век трајао 18 година, пре 2000 година је био 22, у средњем веку 33, у периоду од 1689. до 1691. – 33,5 година, 1789.године – 35,5, 1836-1854 је био 40,9, а 1974.године људски век је трајао 66,8

³⁸³ Оп.цит. Константиновић-Вилић С..., Криминологија, стр.133

³⁸⁴ Насиље над старијим особама – чланака, аутор Силвија Русац, <http://hrcak.srce.hr/file/11608> претражено 23.10.2016.

³⁸⁵ М.Костић, *Виктимтет старих људи*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Социјална мисао, Ниш, 2010., стр.14

година. Очекује се да ће се до 2050.године људски век повећати за још 10 година.³⁸⁶ Чињеница је, да се удео старог становништва у укупној популацији повећава. Управо из тог разлога, положају старих људи у друштву се, у новије време, поклања већа пажња него раније.

Злостављање старих људи, као један вид насиља у породици, почиње да се посматра тек од седамдесетих година двадесетог века. До тада је ово питање било у домену „кућних питања“, као што је уосталом то био случај и са насиљем над женама. Према дефиницији која је усвојена у Великој Британији, злостављање старог лица је појединачно или понављајуће поступање или недостатак одговарајућег поступања, које се догађа у било ком односу очекивања и поверења, ако узрокује штету, бол, неприлику и/или невољу старијој особи.³⁸⁷

Злостављање старих лица дефинише се и као „било који испољени поступак, намера или акт занемаривања од стране онога ко је старалац или друге особе која проузрокује повређивање или озбиљан ризик од повређивања одраслој особи“.³⁸⁸

Злостављање старијих особа дефинише се и као „појединачни или поновљени чин акције или уздржавања од деловања који се догађа у међуљудском односу заснованом на поверењу, а који изазива бол или узнемирење старије особе“.³⁸⁹

Злостављање старих лица може имати неколико облика:

- физичко злостављање – јавља се као наношење бола или повреде или као физичка присила или физичко ограничавање или спречавање узимања лекова. Врши се актима насиља као што су ударање, гађање, батињање, шутирање, гурање, трешење, шамарање, штипање, паљење, а као последице јављају се модрице, огуљотине, трагови везивања, напрслине и преломи костију, отворене ране, посекотине, уганућа и унутрашње повреде, лабораторијске анализе о предозирању лековима или узимању мање дозе од прописане.³⁹⁰

- психичко или емоционално злостављање – које подразумева наношење душевног бола (дискриминација на основу година, увреде и тешке речи, клеветање, застрашивање, лажно оптуживање, психички бол и стрес, социјалну изолацију); врши се вербалним или невербалним радњама као што је наношење

³⁸⁶*Ibid.*

³⁸⁷*Ibid.*

³⁸⁸Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.37

³⁸⁹Н.Петрушић, Н.Тодоровић, М.Врачевић, *Насиље над старијим особама – Студија о насиљу у породици*, Црвени крст Србије, Нови Сад, 2012., стр.13

³⁹⁰Н.Пантелић, *op.cit.*..., стр.37

бола или туге, при чему се злостављач понаша према остарелој особи као према детету.

- финансијско или материјално злостављање – нелегална или неадекватна експлоатација или коришћење фондова или извора прихода остареле особе (изнуђивање и контрола над новцем од пензије, крађа имовине, експлоатација старих људи путем присиљавања да се старају о својим унуцима, присиљавање да потпише тестамент);

- сексуално злостављање – било који сексуални контакт са остарелом особом без њене сагласности (инцест, силовање, нежељени додири, принудно разодевање, пронографско фотографисање). Као последице злостављања јављају се модрице на грудима и гениталијама, венеричне болести и инфекције, анално и вагинално крварење, поцепано или крваво доње рубље и сл.³⁹¹

- занемаривање – занемаривање или лоше испуњавање обавезе старања о остарелој особи (мањак поштовања према одраслима, неиспољавање наклоности и мањак интересовања за добробит старе особе), такође и одлазак лица које је на себе преузело одговорност да се стара о старој особи.

Најчешћи вид злостављања које доживљавају старе особе је психичко насиље које се јавља као вербална претња, називање погрдним именима и сл. Више од 50% старих људи је претрпело неки вид психичког насиља. Такође, велики проценат старих људи доживљава економску виктимизацију (као злоупотребу поверења, крађу имовине, фалсификовање тестамент), док је најмање заступљено физичко насиље.

Према једном истраживању као насилници се у две трећине случајева јављају чланови породице, деца, рођаци, унуци. Често су то неговатељи, код којих се услед недовољне обуке за пружање неге, недовољних финансијских средстава повећава ниво стреса, па старије особе постају терет за њих.³⁹²

Кратоцки (Kratocoski) наводи да је најчешћа жртва насиља особа женског пола и да је учинилац у више од половине случајева жена (ћерка или снаха).³⁹³

Као узроци насиља над старим особама³⁹⁴ наводе се и распад породице, непажња и небрига родитеља, лоши кућни и друштвени узорци, опште присутно насиље, тешки економски и социјални услови живота, незапосленост, алкохолизам и наркоманија,

³⁹¹ *Ibid.*

³⁹² Оп.цит. Н.Петрушић, Н.Тодоровић, М.Врачевић, *op.cit.*, стр.18

³⁹³ М.Костић, *op.cit.*, стр.34

³⁹⁴ Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.36

продубљивање кризе породице и општа несигурност, криминално окружење и поремећај друштвених вредности.

Чињеница да велики број родитеља, који су злостављани од стране своје деце, не траже помоћ због срамоте (могуће је да се ради о деци алкохоличарима или наркоманима) не признају јавно, не пријављују полицији, показује да се данашње друштво још увек није ослободило патријархалних схватања.

Злостављање старих људи може се вршити чињењем, али и нечињењем, као што је недавање лекова, хране, воде.

Колико је распрострањено насиље над старим особама, може се видети из студије National Elder Abuse Incidence Study³⁹⁵, када је утврђено да је преко 500.000 Американаца старости од 60 и више година било жртва насиља у породици у току 1996.године. У 84% случајева насиље је остало прикривено, док је пријављено свега 165 случајева. Такође је процењено да сваке године у САД-у буде злостављано око 500.000 остарелих лица.

Као нови вид насиља над старијим особама почетком 21.века јавља се „синдром бабе-робиње“. Међународна здравствена организација то сврстава у насиље над женама. Као особе подложне овом виду насиља, наводе се средовечне жене, било које друштвене класе са претераним осећајем одговорности, које немају обичај да се жале на адекватан начин. Ради се о старијим женама, које добровољно подносе велики терет у оквиру своје породице који са годинама постаје претежак за њих. Код њих се појављује општа нерасположеност, нелагодност, анексиозност, невољност, недостатак мотивације, осећај кривице због свог лошег стања, а у изузетно тешким случајевима помисао о самоубиству као једином излазу.³⁹⁶

4) *Насиље над мушкарцима као облик насиља у породици*

Иако звучи помало невероватно када се о томе говори, и мушкарци могу бити жртве насиља у породици. Наравно тај број је много мањи него када се ради о женама. У свету постоји и покрет за мушка права који треба да пружи помоћ мушкарцима који су жртве насиља у породици, тј. мушкарцима које злостављају жене. У извештају о повредама проузрокованим насиљем које су лечене на болничким одељењима за хитну помоћ (Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments) коју је издало Министарство правде САД у августу 1997., наводи се да су мушкарци једна шестина од укупног броја пацијената који су примљени као жртве насиља у породици. Овај

³⁹⁵Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.38

³⁹⁶Н.Петрушић, Н.Тодоровић, М.Врачевић, *op.cit.*, стр.16

извештај такође наводи да знатно више мушкараца него жена одбија да открије идентитет свог нападача.³⁹⁷

Према начину на који се врши разликујемо следеће врсте насиља³⁹⁸:

1. **Изазивање страха** – кључни елемент у породичном насиљу и један од најмоћнијих начина за успостављање контроле над жртвом. Страх може бити створен самим изгледом насилника, гестовима, поседовањем оружја (чак и онда када се не користи), уништавањем имовине, окрутношћу према кућним љубимцима и сваким другим понашањем које може да застраши и учини друге особе немоћним;

2. **Застрашивање** – укључује малтретирање жртве на радном месту или код куће, било путем упорних телефонских позива или текстуалних порука, праћење жртве до посла и с посла; разбијање ствари, ударање песницом о зид, застрашујући говор тела, непријатељско испитивање;

3. **Вербално злостављање или психичко насиље** – викање, називање погрдним именима, сарказам, омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње, застрашивање, контрола, изолација, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербални напад. Као посебан облик се наводи „духовно насиље“ тј. исмејавање жртве због верских уверења или националне припадности;³⁹⁹

4. **Физичко злостављање** може да варира од недостатка обзира за физичку удобност до трајног оштећења или смрти. Укључује батињање, ударање по глави и телу, чупање косе, повреде оштрим и тупим предметима, шутирање, дављење, бацање на под или зид, наношење опекотина. Услед сложених односа који постоје у породици између самих партнера, према једном схватању потребно је да се за објективну процену опасности физичког насиља или претње користе критеријуми који укључују врсту, учесталост и интензитет насиља, као

³⁹⁷<http://djeca.mezoka.com/modules/AMS/article.php?storyid=26#.TfTx-ltnJPU>

³⁹⁸<http://www.nqdvrs.org.au/types-of-dv.html> приступ 17.10.2016.

³⁹⁹Т.Игњатовић, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција Женски фонд, 2011, стр.43

и критеријуми у вези са повредама,⁴⁰⁰ Дешава се да се лоши партнерски односи изједначавају са психичким насиљем.⁴⁰¹

5. **Емоционално злостављање** – када насилник злоупотребљава поверење жртве, наводи је да верује да је луда, глупа, да је „лоша мајка“ или бескорисна. Ова врста злостављања понижава и деградира жртву. Такође укључује и претње да ће им нашкодити неко други, да ће наудити деци или ће починити самоубиство. Колико је емоционално злостављање често, показује и чињеница да је на основу искустава логорских затвореника о методама које су преживљавали у логору, сачињена тзв. Бидерманова карта, која за циљ има да покаже да су последице које ово насиље производи на психичко стање жртве сличне. Табела се састоји од метода који се примењују и ефеката и циља који те методе остварују. Изолација као метода одузима жртви сваку социјалну подршку за отпор; развија зависност за себе; чини жртву зависном од злостављача. Монополизација фиксира пажњу жртве на непосредну опасност; елиминише све информације осим оних контролисаних од злостављача; осујећује сваку акцију осим покоравања, слабости и исцрпљености. Перцепција доводи до ослабљивања физичких и психичких способности за отпор, док претње за циљ имају култивирање несигурности и осећања. Повремена милост треба да обезбеди позитивну мотивацију за покоравање, а демонстрирање omnipotentности сугерише узалудност отпора. Деградација ствара уверење да је горе пружати отпор него „капитулирати“ и изазива самооптуживање. Постављање бесмислених циљева развија обичај покоравања и повиновања.⁴⁰²

6. **Социјално злостављање** укључује изолацију из друштва, вербално или физичко злостављање у јавности или пред пријатељима, искључивање жртве из разних облика социјалних активности, ускраћивање задовољавања социјалних потреба, игнорисање, манипулисање, подсмевање. Овај вид злостављања подразумева и спречавање жртве да проводи време са породицом и пријатељима и да учествује у друштвеним активностима и на тај начин осигурава насилнику моћ и контролу над жртвом, а њој отежава могућност напуштања насилне везе, јер изостаје подршка пријатеља и породице.

⁴⁰⁰ *Ibid.*, стр.42

⁴⁰¹ Међутим, психичко насиље је озбиљнији проблем од дисфункционалних односа партнера, јер се оно врши са циљем да се нанесе бол, патња жртви, а често доводи и до појаве „стокхолмског синдрома“ тј. синдрома „претучене жене“ или „научене беспомоћности“.

⁴⁰² Из књиге Други поглед 2 „(Не)живјети са насиљем“ април 1999., Силовање; Домаће насиље-стручни текстови

Социјално злостављање врши се и праћењем телефонских позива и поште, критиковање пријатеља и породице жртве, недозвољавање жени да проводи време са породицом.⁴⁰³

7. **Економско насиље** за последицу има финансијску зависност жртве од партнера или другог члана породице. Жртви може бити ускраћен приступ новцу, укључујући и сопствени, присиљавање да живи са неадекватним средствима, контролисање зараде и примања. Укључује и забрану члану породице да се запосли и остварује сопствене приходе. Доводи до тога да жене остају „заробљене“ у насилним везама;

8. **Сексуално злостављање** је свака повреда полне слободе и полног морала. Сексуални напад је акт насиља, моћи и контроле. Укључује присилни сексуални однос, силовање, присиљавање жртве на сексуалне радње које изазивају бол или понижење, приморавање на сексуалне односе са другим лицима;

9. **Контрола понашања** је један од облика насиља у породици, који се састоји у тежњи насилника да контролише понашање жртве (шта ради, са ким се виђа и разговара, где иде, забрана дружења са пријатељима и породицом; спречавање жртве да иде на посао, недозвољавање да изрази своје мисли и осећања, не дозвољавање било какве приватности, присиљавање да живе без хране и воде; забрана било какве културне, религиозне или личне слободе). Ова контрола понашања често се повезује са љубомором.

10. **Насиље у виду одвајања из друштва** –праћење, примање свих телефонских позива и мејлова упућених жртви, посматрање.

10.2.2. Убиство женског детета

Убиство женског детета, повезује се, најчешће са Индијом и Кином где је најзаступљеније. Јавља се као посебан вид насиља над женама, будући да се убиство нерођеног детета, или тек рођене бебе врши зато што је реч о особи женског пола, због чега се може слободно поставити питање Зар дете није део нас ког год да је пола и да ли је оно више наше зато што је реч о мушком детету?

⁴⁰³ Social abuse, <https://www.whiteribbon.org.au/understand-domestic-violence/types-of-abuse/social-abuse/>, приступ 04.01.2018.године

Овај проблем јавља се у земљама које карактерише, чак и формално, неједнак положај мушкараца и жена. Јер, жени је место у кући, не доприноси ни на који начин бољем положају породице, већ само отежава ионако тежак положај (приликом удаје обавеза давања мираза), мушкарац је тај који зарађује и који издржава породицу. И зашто онда допустити женском детету да живи?

Убиство женског детета, повезано је и са полно-селективним абортусом који је усмерен пре свега према женској деци.

Женско чедоморство представља намерно убиство девојчице због фаворизовања мушких беба и мале вредности која се придаје рођењу женског детета.⁴⁰⁴ Како медицина напредује временом, и како се појављују све савременији тестови за откривање абнормалности фетуса, али и одређивање пола, ова достигнућа се у великој мери злоупотребљавају, управо зато што се користе у циљу убиства женског фетуса.

Оправдања за оваква недела не постоје, али заговорници убиства их имају на претек, почев од тога да женско дете нема вредност, преко финансијског оптерећења за породицу, до обавезе давања мираза при удаји.

Случајеви убиства женског детета посебно су карактеристични за земље попут Кине, Индије, Кореје. У Индији је раније било теже „ослободити се“ женског детета, и то се постизало дављењем девојчице по рођењу. Међутим, у 19.веку када је Британија владала Индијом, женско дете препознато је као „друштвено зло“ и забрањено је актом Female Infanticide Prevention Act of 1870. Пол фетуса одређиван је пре рођења и било је дозвољено трудницу претући ударцима у стомак како женски фетус не би преживео.⁴⁰⁵

Као једна од предности рађања синова у односу на ћерке наводи се преношење породичног имена и имовине са оца на сина, док ћер-ке представљају обавезу док се не удају, а улагање новца у образовање жена је названо „неуспелом инвестицијом“. Синови и после женидбе остају да брину о родитељима и увећавају породично богатство.⁴⁰⁶

Кина је такође, једна од земаља у којој је присутан тренд убијања женске деце. Кинеска влада је дозволила изузетак од ограничења да свака породица може имати

⁴⁰⁴ http://www.gendercide.org/case_infanticide.html, претражено 23.10.2016.

⁴⁰⁵ [Killing the little girls of the world – the lingering problem of female infanticide, https://www.sociology.org/female-infanticide-killing-the-little-girls-of-the-world/](https://www.sociology.org/female-infanticide-killing-the-little-girls-of-the-world/), приступ 04.01.2018.године

⁴⁰⁶ [Killing the little girls of the world – the lingering problem of female infanticide, https://www.sociology.org/female-infanticide-killing-the-little-girls-of-the-world/](https://www.sociology.org/female-infanticide-killing-the-little-girls-of-the-world/) приступ 11.01.2018.године

једно дете, тиме што допушта рађање другог детета, ако је прво женско.⁴⁰⁷ Међутим, нерађање женске деце, довело је до тога да се у Кини у великој мери смањило број женске популације и настала опасност да мушкарци неће моћи да пронађу жену, због чега је ово утицало и на повећање трговине женама, које се отимају из других земаља и доводе у Кину. Поред убиства женског детета, у Кини се често не пријављује рођење женског детета. Таква пракса ствара велики проблем тој жени, јер законски она не постоји, нема никаква права, здравствено осигурање, право на школовање.

Кинеска влада предузела је неке мере у борби против селективних абортуса. Законом о браку и Законом о заштити жена којима забрањује дискриминацију жена које рађају жене. Такође, Законом о здравственој заштити мајке из 1994. године забрањена је употреба технологије за идентификацију фетуса. То наравно није спречило лекареда и даље ултразвук користе ради одређивања пола фетуса, посебно у руралним срединама.

10.2.3. Обрезивање женске деце

Иако већина изражава згражавање приликом сазнања о обрезивању женске деце, мало је оних који по том питању нешто и предузимају. Овај се обред не повезује са хришћанством, због чега се често може чути и тврдња, „друга култура, други обичаји“. Међутим, иако је реч о другој култури, не треба занемарити чињеницу да се овде ради о деци, а деца су свуда иста. Да ли зато што припадају другој култури, људи имају право да наносе овакве болове деци, да их подвргавају одвратном чину, који сем оправдања о „прљавости“ женског рода, нема другог објашњења? Разлози нису ни здравственог карактера. Углавном је реч о религиозним мотивима, мотивима који ни најмање не иду у прилог деци. О каквој год култури да се ради, веровању или оправдању, не може се порицати да се говори о једном виду насиља над децом. И то најокрутнијем насиљу над женском децом. Обрезивање врше најчешће људи који нису медицински образовани, врши се у нехигијенским условима, последице које настају су тешке како за физичко тако и за психичко здравље деце. Оправдано се може поставити питање, зашто жене које су претрпеле овај вид насиља, касније учествују у таквом насиљу над својом женском децом. Кроз излагање облика у коме се јавља, разлога због којих се врши, последица које настају након извршеног обрезивања, али и последица које погађају оне

⁴⁰⁷ Case Study: Female infanticide, http://www.gendercide.org/case_infanticide.html приступ 12.01.2018. године

које се не подвргну обрезивању можда се може доћи до одговора на ово питање, које на први поглед збуњује.

Иако је карактеристично за земље Африке и за афричка племена, могуће је пронаћи случајеве обрезивања и у другим крајевима света, пре свега у Европи и Сједињеним Америчким Државама.

У Данској је први пут осуђена жена за сакаћење гениталија својих ћерки (12 и 14 година). Жена је афричког порекла, а планирала је да у Судан одведе и трећу петогодишњу ћерку. Осуђена је на две године затвора.

Извршиоци оваквог чина покушавају да то оправдају традицијом, нечистоћом жене и многим другим начинима, али чињеница је да је обрезивање жене повреда њеног физичког и менталног здравља, права које јој припада као и мушкарцима. Старе навике се тешко губе - изрека је која се може применити и у овом случају. Без обзира на деловање многих организација, на писање медија, доношење закона, обрезивање женске деце се наставља, и што је најтужније, у том обрезивању учествују и саме жене, подржавајући овај чин. У наставку рада биће анализирано обрезивање жена, земље у којима је оно присутно, последице које наступају за здравље жена, оправдања за овај чин и напори које земље предузимају да би се обрезивању стало на пут и оно искоренило из нашег друштва.

Обрезивање жена или сексуално сакаћење је уклањање дела женских гениталија. Има неколико облика и то⁴⁰⁸:

- блага Sunna – убадање, резање или потпуно уклањање кожице клиториса, бушење клиториса или labia minore, теглење клиториса или labia minore, сагоревање клиториса и уметање разних супстанци које изједају ткиво вагине,

- модификована Sunna – делимично или потпуно уклањање клиториса. За заустављање крварења користе се грубе копче од овчјих црева или трња, а некада се само ставља и намаз блата,

- клиторидектомија (обрезивање) – уклањање једног дела или целокупног клиториса, као и једног дела унутрашњих стидних усана. Последица је ожиљак толико велики да покрива вагинални отвор,

- инфибулација (фараонско обрезивање или стављање појаса невиности) – представља најдрастичнији вид обрезивања. Обухвата уклањање клиториса, унутрашњих стидних усана, унутрашњег дела спољних стидних усана. Преостали део

⁴⁰⁸ www.forward.dircon.co.uk, www.fgmnetwork.org, претражено 23.10.2016.

спољних стидних усана причвршћује се трњем. Остатак коже сраста заједно, док се у рану ставља мала цевчица која омогућава отицање урина и месечног менструалног крварења.

Обрезивање се не врши у болници, у хигијенским условима, од стране стручних лица, већ се за обрезивање користе жилети, ножеви, маказе, комади стакла, врши се без анестезије и дезинфекционих средстава. Обрезивање врше бабице или старије жене које немају никаквог медицинског знања.

Присталице обрезивања налазе бројна оправдања за ове радње, али је тешко и за једно рећи да је разумно и прихватљиво са становишта човечности.

Намера женског обрезивања је да се женама смањи сексуално задовољство. На тај начин, муж, као власник жене, осигурава се да жена неће посегнути за ванбрачним авантурама и да ће му бити верна. Неће пожелети да ступи у полне односе са другим мушкарцима, јер у томе неће проналазити задовољство. Задовољство неће проналазити ни ступајући у полне односе са својим супругом, али је то дужност жене као супруге и мушкарци о томе не воде рачуна. Чињеница је, да поред бројних других негативних последица, обрезана жена не може да ужива у сексуалном чину.

Обрезивање се третира и као услов за прелазак из детињства у свет одраслих жена. Необрезане жене су нечисте, и таквим женама није дозвољено да спремају храну и точе воду за пиће.⁴⁰⁹ Необрезане жене сматрају се нероткињама, а обрезивање спречава рак вагине, лечи нервозу код жена, спречава да лице пожути, необрезане жене теже лезбејским односима и мастурбацији, присуство клиториса узрокује тровање мајчиног млека, необрезани женски орган теже је хигијенски одржавати. То су само нека од оправдања за овај варварски чин. Постоје такође, и веровања да ће мушкарац умрети уколико мушки полни орган додирне клиторис или да ће беба умрети уколико приликом порођаја глава бебе додирне клиторис. Такође се сматра да смањење отвора вагине повећава сексуално задовољство мужа, занемарујући питање како се жена осећа том приликом.

У случају када се одлучи да се женско дете не подвргне обрезивању, за породицу те девојчице, али и за девојчицу настају проблеми. Девојчицу називају погрдним именима, она нема другове, одбачена је и не може да достигне друштвени положај одрасле жене. На породицу се врши велики притисак, како би се девојчица обрезала.

⁴⁰⁹ М.Балинда, Одвратни облик кршења људских права, Данак у женској крви, <http://amika.rs/VasingtonMilanBalinda/DanakUZenskojKrvim.htm>, претражено 23.10.2016.

Последице које настају обрезивањем су веома тешке, често смртоносне и за жену веома болне.

Након извршене интервенције код многих девојчица наступа постооперативни шок и то као последица губитка велике количине крви. Због нестручности оних који овај захват врше долази до оштећења других органа, а због нехигијенских услова у којима се врши често долази и до инфицирања разним заразним болестима (попут дечије парализе, хепатитиса и ХИВ-а). Код обрезане девојчице јављају се и проблеми са пражњењем мокраћног мехура, оштећење и инфекција мокраћних путева и бубрега, може се јавити и запаљење јајника и материце као и стерилитет. Јаки болови код месечног менструалног крварења су присутни код сваке обрезане девојчице. За време полних односа, жена трпи страшне болове, такође настају и проблеми код порођаја (ради се о малом вагиналном отвору који се поново мора отворити. Због нееластичности ожиљка приликом порођаја жена трпи ужасне болове, а након порођаја она се поново зашива, а отвор који се оставља је величине иглених ушица). Због честих болести девојчица редовно изостаје из школе, док као жена није у могућности да због болова обавља било какве послове, осим оних везаних за кућу.

Најтежа психичка последица је траума. Жене имају страх од порођаја, страх да ће им том приликом умрети беба. Код њих се јавља и депресија, поремећаји понашања, потискивање и подвајање личности.

О којој год врсти обрезивања да је реч, код жена се уклања, прилично нестручно, један део полног органа, тако да је свака могућност да ће она доживети било какво сексуално задовољство, у потпуности искључена.

Нико од нас, не зна заиста, колики је бол који ове девојке трпе, које трауме оне преживљавају, од тренутка операције па касније кроз читав свој живот. Колики бол доживљавају приликом односа са супругом. Да ли је тај бол вредан тога што су као обрезане прихваћене, а не одбачене од заједнице. Да ли под притиском околине и оне касније, и поред свог бола, исту судбину бирају за своје ћерке.

Обрезивање није проблем само афричких земаља. У њима то и није проблем, јер овакав чин осуђују и устају против њега, пре свега земље Европе и САД за које и није карактеристичан овај вид насиља. Управо јер је реч о кршењу људских права, ово је постао проблем глобалних размера, за чије се решавање покушавају пронаћи најбољи начини. Тако је Европска комисија 2010. године усвојила „Стратегију за равноправност

између жена и мушкараца 2010-2015“ која, између осталог позива на окончање родно заснованог насиља и обрезивање женских гениталија.⁴¹⁰

Европски парламент је 2012.године усвојио Резолуцију о окончању обрезивања гениталија.

Жене којима прети опасност да ће бити обрезане у својој земљи, имају право да затраже азил. Од укупног броја жена које су тражиле азил, чак 61% је то учинило управо због ризика од обрезивања. Највећи број азиланата живи у Шведској, Француској, Италији, Великој Британији, Холандији и Немачкој.

Обрезивањем се крши право жена на репродукцију, право на заштиту од насиља. Оно такође, представља и дискриминацију на основу полне припадности и кршење дечјих права.

Покренут је и пројекат под покровитељством УНИЦЕФ-а са циљем решавања овог проблема. „Сечење кроз речи“ је пројекат који подразумева да девојчице у периоду од недељу дана, у затвореном простору упуте у њихову будућу улогу жена, мајки, али и одраслих у друштву. Ове девојчице могу да посете само њихове блиске женске рођаке, девојчице добијају поклоне од родитеља и пријатеља, али и из фондова програма и читав се пројекат завршава игром и песмом, где на крају курса нема обрезивања.

10.2.4. Отмица девојке

Отмица девојке, као начин обезбеђивања супруге, карактеристика је средњег века, када је била најмасовнија. Иако и данас можемо у неким забаченим сеоским срединама срести ове обичаје, у односу на раније периоде, то ипак представља реткост. Међутим, будући да је ова појава била присутна и у нашој земљи и да представља један вид насиља који се врши над женом, укратко ће бити образложене њене основне карактеристике.

Данас, отмица представља кривично дело и не постоји оправдање за њу, без обзира из ког разлога и којих побуда се врши. Толеранција друштва на отмицу девојке ради закључења брака, један је од чиниоца који је довео до вишевековног опстанка оваквог обичаја.

⁴¹⁰ <http://www.euractiv.rs/ljudska-prava/5522-obrezivanje-ena-dovoljan-razlog-za-azil-u-eu.html>, претражено 23.10.2016.

Сам процес отмице и закључења брака, имао је неколико фаза. Прва је била отмица девојке, док је касније чак и јавно срамоћење могло да доведе до склапања брака ради чувања части. Девојка је отимана из куће у којој је живела, или са неког јавног скупа или од стоке коју је као чобаница чувала.⁴¹¹ Девојку отима младожења, ретко сам, по правилу са пријатељима (рођацима). Друга фаза била је прогон отмичара, и то најчешће од стране девојчаних рођака. Затим следи чување девојчине части смештајем у угледну кућу. Поред тога, у овој фази могло је да дође и до обешчашћења што би требало да представља присилу на брак. Временом и власт почиње да се укључује у ове обичаје, али се од гоњења одустаје када млада да изјаву да је добровољно одведена.

Иако ово представља насиље не само над женом, већ и над мушкарцем, јер ни један ни други не могу слободно да бирају своје партнере, у 18 и 19 веку ситуација се мења и мушкарци имају слободнији избор жена. При том приликом избора жена примаран фактор је економски и друштвени статус њене породице.

Касније, отмица као начин обезбеђења младе се губи и прераста у одвођење невесте договором, али је тај договор био постизан са њеним родитељима и породицом. Отета девојка, која је пружала отпор отмичарима и довела до насилног одузимања њеног живота од стране отмичара, представљала је друштвени проблем и једино је тада држава реаговала. У случају да отета девојка изврши самоубиство, овакав њен поступак величан је као чин љубави према мушкарцу коме је била обећана.⁴¹²

Уколико се отета девојка не би удала за отмичара, она је враћана својој породици, отмичару се кућа палила, а земља узимала у корист села. Међутим, најтежа последица била је за девојку, која је осрамоћена, остајала доживотно неудата и постајала је слушкица породици свог брата. Из тог разлога су и многе девојке пристајале на брак с отмичарем, а друштво је толерисало ову појаву.

Догађало се и да отмичар или његови рођаци прете девојци или њеној породици како би пристала на брак са отмичарем.

Са девојком се није поступало хумано када је доведена. У отмици жену су тукли, везивали, вукли по земљи, кроз рукаве кошуље провлачили су јој мотку за ношење воде како би онемогућили сваки њен отпор.⁴¹³

⁴¹¹В. Чулиновић-Константиновић, *Отмица дјевојке као облик колективног и индивидуалног насиља у обитељи*, Зборник радова за међународни скуп – Насиље у обитељи, Дубровник, 1988. год., стр. 165

⁴¹²*Ibid.*, стр.166

⁴¹³*Ibid.*, стр.167

Ова појава била је карактеристична за сеоска подручја, али по приливу сеоског становништва у градове, она се јавља и у неким градским срединама. Оно што се у литератури наводи као разлог ублажавања насиља према девојкама јесте друштвена еманципација младих мушкараца у сеоском друштву, али трансформација сеоског друштва у општим демократским условима, развијање једнакости полова и слободе младих, укидање класних и патријархалних традиција.⁴¹⁴

10.2.5. Трговина женама

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, трговину људима одређује као „врбовање, превозење, превођење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја, давања или примања новца или других користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.“⁴¹⁵

Трговина људима је уносан „посао“. Процењује се да се од трговине људима годишње на глобалном нивоу заради 60 милијарди долара.⁴¹⁶ Само у Русији постоји преко 5.000 банди, 3.000 криминалаца, 300 мафијашких босова и 150 илегалних организација са међународним везама који се баве организованим криминалом док је приход 10 милијарди долара годишње.⁴¹⁷ У Западној Европи између 5.000 и 150.000 жена постану жртве трговине, док се преко Балканских земаља годишње прода између 10.000 и 200.000 жртава. 79% случајева, према подацима УН за сврху има сексуално искоришћавање.⁴¹⁸ Онима који се баве трговином људима људски живот ништа не значи. Жена није особа, већ роба коју треба продати и на томе зарадити. Трговина људима је „високо профитабилна – ниско ризична криминална активност, која уништава квалитет живота, а понекад и сам живот њених жртава“.⁴¹⁹ Она је на другом

⁴¹⁴ *Ibid.*, стр.168

⁴¹⁵ *Родна равноправност и родно засновано насиље*, *op.cit.*, стр.28-29

⁴¹⁶ Све више жртава трговине људима – чланак, <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Sve-vishe-zrtava-trgovine-ljudima.lt.html>, претражено 23.10.2016.

⁴¹⁷ С.Константиновић-Вилић, Н.Петрушић, Н.Жунић, *op.cit.*, стр.6

⁴¹⁸ Ш.Матак, А.Варгек, *op.cit.*, стр.70

⁴¹⁹ *Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник*, *op.cit.*, стр. 28

месту по заради и то одмах иза трговине дрогом.⁴²⁰ Управо због добре организације криминалних група тешко је доћи до тачних података о распрострањености ове појаве, због чега се верује да је тамна бројка овог облика криминалитета много већа.

Организовани криминалитет представља најопаснији вид криминалитета. Као најважнија обележја овог криминалитета наводе се: универзалност делатности и појава, специфичност начина и метода (строга правила понашања, хијерархија), повезаност са утицајним центрима моћи (постојање посебних обавештајних извора у полицији, правосуђу и другим државним органима), комбинација коруптивних и насилних метода у раду, криминални профит као крајњи циљ.⁴²¹

Трговина људима подразумева и вршење низа криминалних радњи као што су: врбовање и регрутација жртава, које, бежећи од глади и сиромаштва, од ратних страдања и разарања поверују у истинитост лажних обећања о угодном животу на неком другом месту, у некој другој земљи; одвођење, пребацивање и смештај жртава које су, добровољно или принудно, започеле своје паклено путовање у обећани „рај“; посредовање између продавца и купца – трговаца људском несрећом; продаја и куповина људског бића на „тржишту људске патње“; довођење жртве у стање ропства, у завистан и безизлазан положај; систематско подвргавање жртве најсуровијим облицима принудног рада и сексуалне експлоатације ради стицања што веће зараде.⁴²²

Жртвама трговине ускраћена су основна људска права која припадају сваком бићу, као што су право на живот, слободу, физички и морални интегритет, право на здравље и још читав низ других права. Најбитније је да жртва није слободна. Она не може да изађе из ситуације у којој се налази и да се врати у ранији живот. Од стране „власника“ она трпи различита понижења, али и премлаћивање, застрашивање, понижавање, ограничавање кретања, одузимање личних докумената.

Организовани криминал представља један од опаснијих видова криминалитета у друштву. Он подразумева укљученост великог броја људи, разгранату мрежу злочиначких организација, у којој свако има свој део посла који мора да обави. Лица која се баве организованим криминалом, не врше само кривично дело трговине људима, већ су та дела често повезана и са убиствима, тешким телесним повредама, отмицама, силовањем.⁴²³ Групе које тргују женама, често тргују и оружјем и дрогом. За разлику од оружја или дроге који се једном продају, жена може бити „продата“ више

⁴²⁰С.Константиновић-Вилић, Н.Петрушић, Н.Жунић, *op.cit.*, стр.3

⁴²¹М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.165-167

⁴²²С.Константиновић-Вилић, Н.Петрушић, Н.Жунић, *op.cit.*, стр.1-2

⁴²³*Ibid.*, стр.6

пута, због чега је трговина женама које могу бити „продате“ више пута, уноснији „посао“ од трговине оружјем или дрогом.

Препознавши трговину женама и децом, као проблем међународних размера, Уједињене нације донеле су читав низ докумената и конвенција у циљу борбе против ове појаве. Као значајнији документи наводе се: Конвенција о првима детета и Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, Међународна конвенција о укидању свих облика дискриминације жена, Конвенцију Уједињених народа против транснационалног организованог криминалиета и два протокола: Протокол за спречавање, сузбијање и кажњавање трговања људи, посебно жена и деце (Палермо протокол) и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом. Затим, Конвенција о изручењу између држава чланица Европске уније из 1996. године и Заједничка акција Већа из 1997. о акцијама за борбу против трговања људима и сексуалног искоришћавања, Оквирна одлука Европског већа из 2002. о борби против трговања људским бићима, резолуција Европског већа из 1995. о заштити сведока у борби против међународног организованог криминалитета, из 1996. о особама које сарађују у судском поступању у борби против међународног организованог криминалитета и из 2001. о доприносу цивилног друштва о проналажењу нестале или сексуално изабљиване деце.⁴²⁴

Међународне организације, у циљу спречавања трговине људима, њеног препознавања и правилног реаговања упутиле су државама одређене препоруке:⁴²⁵

- израду смерница и процедура за релевантне државне органе и службенике, као што су припадници полиције, граничне службе, службеници за имиграцију и други укључени у откривање, притварање, прихват и процесуирање нерегуларних миграната, како би омогућили брзу и тачну идентификацију лица која су жртве трговине;

- обезбеђивање адекватног тренинга за идентификацију лица која су жртве трговине људима и правилну примену поменутих смерница и процедура за релевантне државне органе и службенике;

- обезбеђивање сарадње између одговарајућих органа власти, службеника и невладиних организација да би се омогућило идентификовање и облици помоћи

⁴²⁴Ш.Матак, А.Варгек, *op.cit.*, стр.61

⁴²⁵Б.Симеуновић-Патић, *Препознавање виктимизације трговином људима*, Темида, 2008., стр.72-73

лицима с којима се трговало. Организација и спровођење такве сарадње треба да добије формални оквир у циљу постизања максималних успеха;

- идентификовање одговарајуће интервенције како би се мигранти и потенцијални мигранти упозорили на могуће опасности и последице трговине, добили информације које им омогућавају да траже помоћ ако им је потребна;

- осигуравање да лица која су била жртве трговине не буду кажњена за кршење имиграционих закона и за активност у коју су укључена, као последице свог положаја;

- обезбеђивање да лица која су била жртве трговине не буду у било којим околностима задржана у притвору или на други начин лишена слободе.

- обезбеђивање процедура за пријем и разматрање захтева за азил, како лица којима се трговало, тако и кријумчарених лица, тако да се увек поштује принцип невраћања.

Да би се помогло жртвама трговине људима Конвенција Савета Европе за борбу против трговине људима, обавезује државе да обезбеде најмање 30 дана као период за опоравак и размишљање. У овом периоду жртва треба да се опорави и ослободи утицаја трговаца људима или да одлучи о сарадњи са надлежним органима. Такође, држава треба да предузме мере којима ће жртви обезбедити 1) животни стандард који може да им обезбеди егзистенцију путем таквих мера као што су: прикладан и сигуран смештај, психолошка и материјална помоћ; 2) приступ хитној медицинској заштити; 3) услуге превођења и тумачења, у случају потребе; 4) саветовање и информисање, посебно о њиховим законским правима и услугама које су им доступне, на језику који разумеју; 5) помоћ која ће да им омогући да се њихова права и интереси изнесу и размотре у одговарајућим фазама кривичног поступка који се води против извршилаца; 6) приступ образовању за децу.⁴²⁶

Као посебан проблем код откривања ових кривичних дела јавља се сама идентификација жртава. Поступак идентификације жртве има четири фазе⁴²⁷: 1) почетна идентификација ради утврђивања присуства једног или више индикатора трговине људима, 2) накнадно прикупљање информација ради потврђивања присуства индикатора, 3) даља активност која може укључивати нуђење жртви услуга подршке и помоћи и вођење интервјуа и 4) поновно разматрање активности које су предузете ради утврђивања присуства индикатора виктимизације трговином људима.

⁴²⁶Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.46

⁴²⁷Б.Симеуновић-Патић, *op.cit.*, стр.72-73

Како је питање идентификације жртава трговине људима веома значајно, ради успешног остваривања идентификације у пракси, канцеларија Уједињених нација за дрогу и криминал (UNOfficeonDrugsandCrime) направила је листе општих и специфичних индикатора експлоатације (сексуалне, радне...).⁴²⁸ Као општи индикатори наводе се следећа понашања:

- верују да морају да раде против своје воље,
- немају могућност да напусте своје радно окружење,
- постоје знаци да су изложени контроли кретања,
- осећају да не могу отићи,
- манифестују страх или анксиозност,
- изложени су насиљу или претњи насиљем над њима, члановима њихових породица или вољеним особама,
- имају повреде за које изгледа да су резултат физичког напада,
- имају повреде или поремећаје типичне за одређене послове или мере контроле,
- имају повреде за које изгледа да су резултат примене мера контроле,
- показују неповерење према властима,
- показују знаке да су застрашени предајом властима,
- страхују од откривања свог имиграционог статуса,
- немају при себи пасош или друге путне или личне исправе, јер им је та документа задржао неко други,
- имају фалсификоване личне или путне исправе,
- пронађени су на или у вези са таквом локацијом која се највероватније користи за експлоатацију људи,
- не познају локални језик,
- не знају адресу становања или посла,
- дозвољавају другима да говоре у њихово име када им се обрати директно,
- поступају као да су добили инструкције од неког другог,
- присиљени су да раде под одређеним условима,
- дисциплиновани су кажњавањем,
- нису у стању да преговарају о условима рада,
- примају малу или никакву накнаду за рад,

⁴²⁸*Ibid.*, стр.77

- немају приступ својој заради,
- раде изузетно велики број сати током дугог периода,
- немају слободне дане,
- живе у оскудним или нестандартним условима,
- немају приступ медицинској нези,
- имају ограничене или никакве социјалне интеракције,
- имају ограничене контакте са својим породицама или другим људима изван свог непосредног окружења,
- нису у стању да слободно комуницирају са другима,
- опажају се као везани дуговима,
- налазе се у стању зависности,
- долазе из места које је познато као место порекла код трговине људима,
- трошкове њиховог транспорта у земљу дестинације платили су учиниоци којима морају да врате дуг радом или пружањем услуга у тој земљи,
- поступали су на основу лажних обећања.

Поред општих, наводе се и специфични индикатори виктимизације деце жртве трговином људима, допунски индикатори трговине децом, индикатори сексуалне експлоатације лица која су жртве трговином људима у циљу сексуалне експлоатације, допунски индикатори виктимизације трговином људима у циљу сексуалне експлоатације, индикатори и допунски индикатори радне експлоатације, индикатори и допунски индикатори трговине људима у циљу просјачења и вршења лакших кривичних дела.

Када су у питању индикатори сексуалне експлоатације лица⁴²⁹, као могући показатељи наводе се следећа обележја:

- имају мање од 30 година, али узраст може варирати зависно од локације и тржишта,
- да жртве буду премештане из једног бордела у други или раде на различитим локацијама,
- имају тетоваже или друге ознаке „припадништва“ својим експлоататорима,
- раде велики број сати или имају мало или нимало слободних дана,
- спавају тамо где раде,

⁴²⁹ Будући да се жене најчешће јављају као жртве трговине људима у циљу сексуалне експлоатације биће наведени само индикатори за препознавање жртава трговине људима у циљу сексуалне експлоатације.

- живе или путују у групи, понекад са женама које не говоре исти језик,
- имају свега неколико комада гардеробе,
- имају гардеробу која је углавном предвиђена за сексуални рад,
- знају свега неколико речи на локалном језику или језику клијената, и то оних са сексуалном конотацијом,
- немају сопствени новац,
- немају при себи личне исправе.

Допунски индикатори виктимизације трговином људима у циљу сексуалне експлоатације су:

- постоје индикације да особа за коју се сумња да је жртва је имала секс без заштите и/или насилни секс,
- постоје индикације да је особа за коју се сумња да је жртва не може одбити секс без заштите и/или насилни секс,
- постоје индикације да је нека особа купљена и продата,
- постоје индикације да је група жена под контролом других лица,
- постоје рекламе бордела или сличних места које нуде услуге жена одређене етничке припадности или националности,
- пријављено је да сексуалне раднице пружају услуге клијентели одређене етничке припадности или националности и
- пријављено је од стране клијената да су сексуалне раднице потиштене и да не сарађују.

У нашој земљи 01. марта 2004. године почела је са радом Служба за координацију заштите жртава трговине људима. Њена овлашћења су таква да она прва ступа у контакт са жртвама након примљеног обавештења од стране полиције или других о откривању жртава, врши идентификацију, процену потреба, упућивање, обезбеђивање даље помоћи и надгледање заштите права лица која су жртве трговине људима.

Често се трговина људима и кријумчарење изједначавају. Међутим, разлика постоји. Кријумчарење људи подразумева посредовање, односно учествовање у обезбеђивању илегалног улака у другу земљу особама које су са тим сагласне, са циљем остваривања директне или индиректне материјалне користи, али без намере експлоатације тих особа. Управо та намера експлоатације је оно што разликује

кријумчарење људи од трговине људима. То је ужи појам од појма трговине људима и може представљати само фазу у процесу трговине људима.⁴³⁰

Сви видови трговине људима могу се поделити у неколико група:⁴³¹

- сексуално ропство,
- радно ропство,
- илегално усвојење,
- принудни брак,
- узимање људских органа и делова тела,
- принудно вршење криминалних радњи,
- принудно учешће у оружаним сукобима и
- трговина људима у ужем смислу.

У оквиру трговине људима, издваја се трговина женама, као најчешћим жртвама овог облика кривичног дела. Иако и деца и мушкарци могу бити жртве, често се ради о женама, које вођене причама о великој заради и лепшој будућности одлазе у иностранство и постају жртве чак и од стране њима познатих особа.

Трговина женама (трговина белим робљем) данас има два правца и то из азијских и источноевропских земаља према западној Европи и Америци и из Европе према земљама Блиског и Средњег истока.

Трговина људима има три своје фазе и то фазу врбовања, фазу транзита и фазу експлоатације. Прва фаза, фаза врбовања, или намамљивања има више облика. То може бити понуда за рад у домаћинствима, у угоститељству, чување деце, манекенство, плес, студирање, брак, туризам. У новије време, са развојем технологије и бројних друштвених мрежа, појављују се и нови облици врбовања и то преко интернета. Као намамљивачи поред мушкараца, јављају се и жене и то оне које су већ и саме постале жртве трговине људима.⁴³² Према неким подацима, водећи макро у Охриду, једном од центара проституције, је жена српске националности.⁴³³

У литератури се најчешће наводе три начина врбовања жртава и то: 1) отмица, 2) потпуна превара која се може јавити у више облика (намамљивачи траже девојке у баровима, кафићима, клубовима и дискотекама и нуде посао дадиље, конобарице уз примамљиву зараду; врбовање преко неслужбене мреже породице и познаника; огласи

⁴³⁰ *Ibid.*, стр.29

⁴³¹ *Ibid.*

⁴³² Према једном истраживању као намамљивачи су се подједнако јављали и мушкарци и жене. Видети више о томе: З.Илић, *op.cit.*,

⁴³³ С.Константиновић-Вилић, Н.Петрушић, Н.Жунић, *SEX TRAFFICKING – путеви сексуалне експлоатације жена*, Ниш, 2002.год., стр.8

којима се нуди посао или студирање у иностранству; агенције које нуде посао, студије или путовање у иностранство, брачне агенције) и 3) делимична превара када девојке свесно одлазе у другу земљу да би се бавиле проституцијом, али је превара у околностима под којима ће се то обављати.⁴³⁴ Као један од начина врбовања јавља се и *harry trafficking* или метод другог вала, када се жена жртва враћа у своју средину да би врбовала друге жене.

Фаза транзита обухвата превоз жртве, обезбеђивање смештаја, физичко злостављање за време путовања. Превоз може бити у оквиру једне земље, али и ван граница када говоримо о међународној трговини људима. Они који превозе жртве, најчешће им одузму пасош као средство обезбеђења, како оне не би биле у прилици да се за помоћ обрате полицијским и другим државним органима, чиме их заправо контролишу. Жене понекад нису ни свесне да су постале жртве, јер за време путовања оне верују да путују ради обећаног посла, а не ради укључивања у трговину људима.

Последња фаза је фаза експлоатације у којој се жене присиљавају на принудни рад, проституцију, принудни брак. Оне су већ постале жртве.

Према једном истраживању⁴³⁵ утврђено је да је половина девојака била млађа од 18 година када су постале жртве, док је више од половине већ било укључено у проституцију. Све жртве имале су основно или средње образовање, док ниједна није имала факултетско образовање. Међу жртвама има незапослених, али и оних које су у радном односу, али оно што им је заједничко јесте тешка економска ситуација у којој се налазе. 80% жртава трговине људима долази из разорених породица, док у многима од њих постоји проблем насиља.

Један од најважнијих фактора који доприноси овој појави јесте сиромаштво. Међутим, поред сиромаштва, постоји још читав скуп макро и микро фактора који доприносе појави трговине људима. Као најважнији макро фактори⁴³⁶ наводе се: политичка дестабилизација, рат, економске санкције и милитаризација делова бивше Југославије, глобализација тржишта, комуникација, технологија, продубљивање разлика између богатих и сиромашних земаља, експанзија миграције и маргинализација миграната, експанзија секс индустрије и комодификација сексуалности.

Микро фактори који доприносе овој појави су: незапосленост, смањивање могућности за легално зарађивање, профит, понуда „посла“ у оквиру илегалног

⁴³⁴ Ш. Матак, А. Варгек, *op.cit.*, стр. 64-65

⁴³⁵ Л. Бјеркан, Л. Дурић, В. Николић-Ристановић, Б. Симеуновић-Патић, *op.cit.*, стр. 79-88

⁴³⁶ С. Константиновић-Вилић, В. Николић-Ристановић, М. Костић, *op.cit.*, стр. 210

тржишта, потражња за „производима“ који могу да се понуде илегално, разлике у правној регулативи, разлике у ризику и сопствена виктимизација.

Као виктимогени фактори у литератури⁴³⁷ се разликују фактори гурања и фактори привлачења. Као фактори гурања, поред сиромаштва, јављају се незапосленост, ратна виктимизација, избеглиштво, родна дискриминација, насиље у породици и сексуално насиље. Тешка ситуација у којој се особа налази чини је погоднијом потенцијалном жртвом трговине људима. Са друге стране фактори привлачења су снажни и смањују опрезност код особа које већ имају неке виктимогене предиспозиције. Као најважнији фактори привлачења наводе се могућност запошљавања, митови о добром животу и лакој долажењу до посла и зараде у земљама дестинације, присуство војске и међународних организација, односно понуде посла у секс индустрији.

Као фактори који доприносе трговини женама наводе се још и: географски положај Србије на раскршћу Запада и Истока; отварање граница према Источној Европи након завршетка хладног рата; митови о Западу који постоје како у Србији тако и у другим источноевропским земљама, а који подстичу жене да траже начин да мигрирају на Запад и досегну оно што виде као „бољи живот“; економски фактори, нарочито сиромаштво, незапосленост у земљама порекла и самој Србији; раширена корупција; сива економија; општа несигурност у условима транзиције; дезоријентисаност младих; маргинализованост неких социјалних група, првенствено ромске популације; сексуално насиље, насиље у породици и поремећај породичних односа у ширем смислу; нејасне границе између легалних и илегалних активности и понашања и слабо функционисање правне државе.⁴³⁸

Факторе који могу довести до трговине људима, Обрадовић⁴³⁹ дели у две групе и то push и pull факторе. Први делују као фактори који гурају девојке да крену у потрагу за бољим животом, док их други привлаче идејом о бољем животу у богатијим земљама. Тако се као push фактори наводе: незапосленост, сиромаштво, недостатак образовања, дискриминација полова, насиље у породици. Као pull фактори наводе се: очекивање запослења и финансијске накнаде, за жене које се проституишу очекивање велике зараде, приступ материјалним добрима Запада, побољшање социјалног положаја и третмана, замишљени „гламурозни живот“ свакодневне Западне Европе, захтевање од

⁴³⁷ *Ibid.*, стр. 212

⁴³⁸ Л.Бјеркан, L.Dyrlid, В.Николић-Ристановић, Б.Симеуновић-Патић, *Само мој живот – Рехабилитација жртва трговине људима у циљу сексуалне експлоатације*, Београд, 2005., стр.15

⁴³⁹ Ш.Магак, А.Варгек, *Трговање људима у сврху сексуалног искориштавања – утјече ли легализација проституције на смањење трговања људима?*, Правник, Вол.46., Но 92, 2012.,стр.63

жена да буду репродуктивне, захтевање „егзотичних жена“ као проститутки, захтевање јефтиног рада.

Иљкић⁴⁴⁰ као узроке трговине људима сматра узроке економске прилике, социјалне околности у контексту незапослености, сиромаштво и насиље над женама.

State department SAD-а као узроке наводи: сиромаштво, привлачну снагу замишљеног вишег стандарда, слабо социјално економско уређење, недостатак прилика за запослење, организовани криминал, насиље над женама и децом, дискриминацију над женама, корупцију, политичку нестабилност, оружани сукоб.⁴⁴¹

Лоша материјална ситуација, обећање бољег живота и лаке зараде доводи до тога да велики број жена тражећи бољи живот, заправо упадну у мрежу трговине у циљу сексуалне експлоатације.

Други аутори⁴⁴² факторе виктимизације деле на макросоцијалне, психолошке и психосоцијалне, ендогене и културолошке факторе и родну социјализацију. Као макросоцијални фактори наводе се тржиште и ратна економија, експанзија секс индустрије, економске промене у периоду транзиције, сиромаштво и повећана разлика између богатих и сиромашних земаља, повећано присуство војске. Психолошки и психосоцијални фактори су дисфункционална примарна породица жртве, рана развојна трауматизација, ниски социјално-економски ниво. Ендогени фактори су биолошка вулнерабилност жена и поремећаји личности (емоционална лабилност, чест доживљај празнине и досаде, незрели механизми одбране, дифузија идентитета, потрага за новим, низак ниво образовања и ниска интелигенција). Културолошки фактори и родна социјализација погодују развоју трговине људима. Патријархални став друштва, недоступност свих послова женама, доводе жену у неповољнију ситуацију у односу на мушкарце и у ситуацију да боље услове потражи у другој земљи, услед чега из неопрезности постаје жртва трговине људима.

Начини којима се врши намамљивање жена и увлачење у ланац трговине су различити, али неретко су то понуде за посао у иностранству и за обављање послова бекситерке, конобарице, играчице, а понекад се ради и о брачним понудама. Забрињавајућа је и чињеница да су партнери жртава у великом броју случајева ти који их доводе у овакву ситуацију и одлучују да „продајући“ жену побољшају своје финансијско стање.

⁴⁴⁰*Ibid.*

⁴⁴¹*Ibid.*

⁴⁴²З. Илић, *Сексуално и родно засновано насиље и потреба да се ова тема покрене у избегличкој и расељеничкој популацији*, Трговина женама, Група 484, Београд, 2004., стр.24

Сви индикатори које је међународна заједница ставила на листу у циљу помоћи државним органима у борби против трговине људима, морали би да се користе у раду државних органа којима је задатак борба против трговине људима, да се не би изједначавали кријумчарење људи и трговина људима, као и сексуална експлоатација и проституција будући да се то често дешава у пракси. Жртве трговине људима су особе које живе на маргини друштва и као таквима полиција им не даје адекватан кредибилитет, док са друге стране код самих жртава постоји страх да ће у случају обраћања полицији они као емигранти бити враћени у своју земљу, која ће их опет дочекати највероватније осуђујући их, и сматрајући их кривим за оно што им се догодило.

10.2.6. Насиље над женама у рату

Рат представља „оружани сукоб противника, један од облика политичког решавања међународних односа и најгрубљи начин насилног разрешавања међународних супротности и конфликта.“⁴⁴³ То је и средство за постизање политичких циљева, а не одраз људске природе настао услед нагомилане људске агресивности.⁴⁴⁴

Рат, као облик дезорганизованости друштва, повлачи за собом низ негативних последица, од којих је најзначајнија пораст криминалних активности. Према подацима из два светска рата, може се закључити да је дошло до пораста војних, имовинских и насилних кривичних дела, малолетничке делинквенције и женског криминалитета, али да је опао број пријављених сексуалних деликата (док је порасла тамна бројка криминалитета код сексуалних деликата).⁴⁴⁵ За време рата повећава се број кривичних дела против имовине и то најчешће крађе.

Према спроведеним истраживањима⁴⁴⁶ утврђено је да се за време рата повећава криминалитет међу женама, а смањује криминалитет одраслих мушкараца. Међутим, не треба занемарити чињеницу да је у доба рата, већина мушкараца на фронту.

Уколико се посматра утицај рата на понашање личности, може се видети да он утиче на оне који су се већ бавили криминалним активностима да наставе да то чине и буду још бруталнији и похлепнији, док код оних који су били узорни може деловати подстицајно. То не значи да ће за време рата сви вршити криминалне радње, али реална опасност да сви буду укључени у неки облик криминалне активности постоји.

⁴⁴³ М. Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.90

⁴⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁴⁵ С. Константиновић-Вилић, В. Николић-Ристановић, М. Костић, *op.cit.*, стр. 357

⁴⁴⁶ М. Милутиновић, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1995.год., стр.300

Теорија учења и теорија аномije покушавају да објасне пораст криминалитета за време рата. Према теорији учења, криминално понашање се учи. Стога, ако је насиље од стране политичких вођа прихваћено као легитимно средство решавања сукоба, људи почињу да верују да и они то могу да чине, чему доприносе и медији идолизацијом криминалаца и указивањем на то да је криминално понашање профитабилније, од узорног.

Рат негативно делује не само на појединца, већ и на породицу и односе у њој. Посебно су значајне трауме и стресови које рат доноси. У оним породицама у којима је насиље већ постојало, рат ће довести до појаве тежих облика насиља, док у оним породицама у којима насиље није присутно, може довести до појаве насилничког понашања.⁴⁴⁷

Једна од последица ратног стања, јесте и недостатак основних средстава за живот, због чега се велики број људи одаје имовинском криминалитету, а често и сивој економији. Ове појаве се можда и толеришу током рата, али након његовог завршетка држава настоји да их сузбије и у потпуности искорени, што не представља једноставан задатак. За време рата, основни циљ је производња ради задовољења потреба вођења рата, услед чега се смањује обим производње за задовољење потреба преосталог становништва, што за последицу има нагли скок цена и поскупљење живота уопште. Роба се гомила на залихама и стварају се вештачке несташнице.

За време рата долази до повећања учешћа жена у укупном радно-способном становништву. Због недостатка радно способног становништва тј. мушкараца који су на фронту њихова радна места замењују жене. У САД-у је 1944. године било запослено 18.030.000 жена, а 1941. године 10.880.000 жена. Такође, после рата, проценат запослености жена се смањује.⁴⁴⁸

Услед покретљивости становништва, за време рата, долази и до појаве избеглиштва. За време рата, поремећај настаје и у функционисању власти, што за последицу има повећање дела насиља, разбојништва, насилничког понашања, ратних злочина, шпијунаже и доводи до појаве геноцида.⁴⁴⁹ Правни систем, такође, не функционише на правилан начин, што погодује повећању криминалних радњи, које се сада могу вршити уз мањи степен ризика да ће учиниоци бити кажњени.

⁴⁴⁷С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 358

⁴⁴⁸С.Недовић, *op.cit.*, стр.61

⁴⁴⁹М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.128

Организовани криминал је посебно присутан у ратним условима и то у виду трговине оружјем, дрогама, али и женама.

После рата, јавља се оскудица у материјалним добрима, што ствара погодне услове за разне шпекулантске послове у циљу богаћења. Такође, једна од последица рата јесу и ратне психозе, када се као последица тих психоза јавља настојање у правцу нагомилавања резервних материјалних добара, а понекад се у том циљу врше и кривична дела.

Као негативна последица рата, наводи се повећање броја дефицијентних породица, разарање бракова и отежани односи између чланова породице, што посебно утиче на пораст малолетничке делинквенције. Малолетници су лишени родитељског утицаја (породица је без оца, а мајка је запослена).⁴⁵⁰

За време рата, догађа се најсуровији вид насиља над женама. Силовање, које је неминовни пратилац сваког рата, постало је чин освајача, тј. колективна обавеза ратника. Једно од правила у рату јесте силовати жене непријатеља. На тај начин, сматрајући жену власништвом непријатеља, мушкарац њеним понижавањем и уништавањем, учвршћује своју надмоћ и супериорност свог народа.⁴⁵¹ Међутим, на VII Међународном женском скупу „Жене и здравље силовање у рату“ истакнуто је да је „силовање део стратегије. У рату силовање је у глави мушкарца право, а у глави жене страх. Не силује жене њихова националност, него мушкарци. Националност, другачија националност, за њих је само изговор више. Када је рат почео, то је само био знак мушкарцима да могу да раде шта хоће“.⁴⁵²

Седамдесетих година двадесетог века, феминистички покрети су почели са истраживањем присутности силовања у рату. Истраживања су показала да силовање у рату није продукт новијег времена, већ да се оно помиње и у записима о грчким ратовима, који на жену гледају као на награду ратницима. Исти је случај са Римом и каснијим ратовима. О силовању у Другом светском рату направљен је документарни филм у коме се наводи да је 1945. године од стране војника Црвене армије на територији Пољске и Источне Немачке, силовано око два милиона жена.⁴⁵³

⁴⁵⁰ Р. Млађеновић-Купчевић, *Криминологија*, Свјетлост, ООУР Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево, 1982., стр. 169

⁴⁵¹ *Жене за жене – Протести, апели, изјаве, информације аутономних женских иницијатива*, Феминистичка група „жене и друштво, СОС телефон за жене и децу жртве насиља, Београдски женски лоби, Женски парламент, Женска странка Ж Е С Т, Жене у црном – против рата, Аутономни женски центар против сексуалног насиља, Центар за женске студије и комуникацију, Београд, новембар 1993. године, стр. 108

⁴⁵² *Ibid.*, стр. 147

⁴⁵³ *Ibid.*, стр. 109

На основу спроведених истраживања, силовање у рату има три карактеристике. Прво, то су увек силовања на јавном месту, најчешће у присуству родитеља, сродника, мужа, где јавно понижавање жена представља још један симбол победе освајача и чин против нације, а не против жене и њеног тела. Друга карактеристика силовања јесте да је оно масовно. Једну жену силује више мушкараца, чиме изражавају своју солидарност и верност. Трећа карактеристика је убијање силованих жена. Жена је искоришћена, циљ је постигнут и ствар је личне воље војника да ли ће жену убити.

Деведесетих година покренут пројекат за отварање Центра за силоване жене. Циљ овог пројекта био је:⁴⁵⁴

- ступање у комуникацију са што више жртава силовања у рату,
- омогућавање услова да се кроз групни и индивидуални рад са женама превазиђу трауматска и болна искуства из прошлости,
- прикупљање документације о животним искуствима сексуалног насиља у рату.

Силовање у рату представља најсуровији вид насиља над женама. Према истраживањима феминисткиња и разговора са силованим женама у рату, утврђене су неке основне карактеристике силовања а то су: да је силоватељ увек мушкарац, при чему се жене не сећају његове националности већ „прљавог, смрдљивог и знојавог мушкарца“, да већина жртава желећи да све заборави одбија да о томе говори и понаша се као да се силовање никада није догодило као и да жене осећају терет институција у којима живе у врло лошим условима.⁴⁵⁵ При том се до ових закључака дошло на основу контаката са хоспитализованим женама.

Насиљу у рату подложна су и избегла и расељена лица.

Последице рата погађају привреду, економију земље, али оно чему посебно треба посветити пажњу, јесу жене и деца, која су у оваквој ситуацији најрањивија категорија становништва, нарочито када се нађу у избеглиштву или расељеништву.

Избегла и расељена лица, најпре губе свој национални идентитет. Они остављају своју земљу, земљу својих предака, гробове, понекад и веру и губе историју. Одлазе у другу земљу у којој ће бити мањина, увек на маргини друштва, неко на кога се не гледа са одобравањем и као такви, подложни су злостављању. За ратове је карактеристично, да када се крене са расељавањем, најпре одлазе жене и деца, док мушкарци остају у зараћеним подручјима. Жене и деца, који одлазе из ратом захваћеног подручја, како би

⁴⁵⁴*Ibid.*, стр.111-112

⁴⁵⁵*Ibid.*, стр.147

се заштитили, суочавају се са новим проблемима у другој земљи. Економска ситуација у којој се налазе је тешка и њу првенствено треба решавати. Када је у питању родитељска улога, жене се сада налазе у улози оба родитеља, чиме се повећава и њихова одговорност за децу. Не губећи из вида чињеницу да је реч о женама које долазе из патријархале средине, у којој влада ауторитет мужа и у коме је он био одговоран за породицу, може се рећи да нису све жене у стању да прихвате ову врсту одговорности и да се са њом суоче на прави начин. Све то зависи од карактеристике личности саме жене и њеног схватања сопствене улоге у друштву.

Избегла и расељена лица, пре свега жене, често се могу наћи у улози жртве насиља и то пре свега сексуалног, али и физичког и економског.

У вези са лошом економском ситуацијом у којој се налазе, може се посматрати и сексуално злостављање. Наиме, жене често прихватају сексуално злостављање као начин преживљавања.⁴⁵⁶ Као злостављачи, јављају се три групе мушкараца и то: они који жене протерују (победници), они који се осећају побеђенима и они који их наводно прихватају. Оне жене, које су већ биле жртве злостављања у средини из које долазе, имају много већи степен виктимизације, тзв. ревиктимизација. Такође, фазе кроз које оне пролазе у случају злостављања су типичне за свако злостављање. То је прво стање шока, затим неверице зато што им се нешто тако дешава, након чега следи фаза у којој оне прихватају то што им се дешава и залеђују своја права осећања. У жени постоји и осећање беса, које је карактеристично и за децу, када се јаве као жртве злостављања, јер у њима нараста бес према онима који их нису заштитили, а требали су то да учине.

Објашњења због чега је силовање често у ратовима има много. Жене – припаднице друге нације, схватају се као врста ловине. Оне или отворено воле секс или само глуме да не воле, тако да бити са женом против њене воље и није неки грех. Жена представља врсту заслуженог плена или поклона победнику. Њена је улога да испуњава жеље победника, она је обезвређена, а посебно је значајна и чињеница да мушкарци силују жене како би оне родиле припаднике нације која их је поробила. Не треба занемарити и чињеницу да победници на овај начин заправо кажњавају мушкарце који су изгубили у борби. Они губе особине мушкарца јер нису у стању да заштите своје жене и на тај начин бивају понижени, како у својим очима, тако и у очима силоватеља.

⁴⁵⁶Сексуално и родно засновано насиље и потреба да се ова тема покрене у избегличкој и расељеничкој популацији, Група 484, Београд, 2004., стр. 10

У психијатрији силовање се упоређује са перверзијом. Силовање је „еротизована мржња, и одсуство блискости, и улазак у туђи интимни свет без пристанка другог, што је обухваћено дефиницијом перверзије као сексуалним чином против жеље другог.“⁴⁵⁷

Када се говори о деци, као жртвама злостављања, и то о избеглој и расељеној деци, већи је степен виктимизације уколико су ова деца већ била жртве злостављања. Према Весни Брзев-Ђурчић⁴⁵⁸ злостављање постоји и у следећим случајевима: премештај силом у друго, недовољно пријатељско окружење, непостојање приватности, очева, браће, уплашене, депресивне, напете, обезглављене или депримиране, пасивне, апатичне мајке, немање уточишта, непрепознавање емоција, емоционална депривација од стране оних који су им најзначајнији због услова у којима сви трпе. Ови видови злостављања тешко се препознају као злостављање. Адолесценти могу бити жртве злостављања и од стране вршњака и то због свог дијалекта, начина облачења или неке друге особине специфичне за подручје одакле долазе.

Када породица опет буде заједно, уколико се мушки члан врати из рата, може доћи до појаве насиља у породици. Разлог због чега је то тако је и у томе, што мушкарац сада губи статус заштитника породице. Лоша економска ситуација у којој се породица налази, колективни смештај (што је карактеристично за избегла и расељена лица), гнев због ситуације у којој се налазе, погодују појави алкохолизма, свађа, агресивности и насиља. И зато ове породице представљају „погодно тло“ за појаву насиља у породици, јер сви они фактори који повећавају ризик да дође до појаве насиља у овим су породицама изражени у већој мери.

Код мушкараца који се вратио из рата, могу бити присутни повремени напади беса, тј. насилнички односи према жени и деци што може озбиљно угрозити породични живот.

Према подацима Саветовалишта за брак и породицу⁴⁵⁹ број избеглих породица који се обратио за помоћ у случају насиља у породици је мали. У 2002. години од укупног броја пријављених случајева само 3,5% је било избеглих лица, а у 2003. години 2,6%. То не значи да у овим породицама нема насиља, већ да оне у обраћању Саветовалишту не виде решење ситуације у којој се налазе. Од пријављених случајева, емоционално злостављање постоји у 13% случајева. Породице које су се обраћале за помоћ нису само сиромашне, већ има и богатијих породица. Чак и онда када су се

⁴⁵⁷*Ibid.*, стр. 15

⁴⁵⁸*Ibid.*, стр. 11

⁴⁵⁹*Ibid.*, стр. 19

обраћале за помоћ, породице су желеле једноставно и брзо решење ситуације у којој се налазе, и зато је највећи проценат (70%) оних породица које су се обратиле за помоћ само једном.

За избегла лица постоји неколико фаза у којима могу доживети различите облике насиља.⁴⁶⁰ Тако у фази током сукоба и пре бекства њима прети опасност од следећих облика насиља:

- злостављање од стране особа на власти; сексуална размена жена; сексуално напастовање; силовање; киднаповање од стране оружаних чланова фракција у сукобу, укључујући службе безбедности; масовно силовање и присилне трудноће.

Током бекства ова лица могу доживети сексуалне нападе бандита, граничара, пирата; заробљавање ради трговине од стране шверцера, трговаца робљем.

У земљи која им је пружила уточиште, њима такође прети опасност од насиља и то: сексуално нападање; принуда, изнуда од стране особа на власти; сексуално злостављање деце одвојене ради смештаја у старатељским породицама; насиље у кући; сексуално напастовање у транзитним установама, за време сакупљања дрва, узимања воде; секс ради преживљавања/присилна проституција; сексуална експлоатација особа које траже правни статус у држави која нуди азил или приступ помоћи и ресурсима; настављање штетних традиционалних обичаја.⁴⁶¹

Током репатријације избегла лица могу постати жртве сексуалног злостављања (и то жена и деце који су одвојени од својих породица); сексуално злостављање од стране особа на власти; сексуално нападање, силовање од стране бандита, граничара, присилна/принудна репатријација.

И на крају, током реинтеграције, тј. повратка у своју земљу ова лица такође могу доживети насиље и то као сексуално злостављање повратника као облик одмазде; сексуална изнуда ради регулисања правног статуса; искључење из процеса доношења одлука; негирање или ометање приступа ресурсима, право на личну документацију и право на враћање сопствене имовине.

Насиље које се врши према женама избеглицама подељено је у пет група⁴⁶² и то:

- сексуално насиље – јавља се као:

⁴⁶⁰ *Сексуално насиље и насиље засновано на полној одређености избеглица, повратника и интерно расељених лица*, Смернице за спречавање и реаговање на ову врсту насиља, мај 2003., стр.27

⁴⁶¹ Као што су сакаћење женских полних органа, рано ступање у брак, ускраћивање школовања девојчицама и сл.

⁴⁶² *Сексуално насиље и насиље засновано на полној одређености избеглица, повратника и интерно расељених лица*, *op.cit.* стр.21

а) силовање и силовање у браку (то је продирање у било који део тела жртве или починиоца полним органом, или у анални или генитални отвор жртве било каквим предметом, или у било који други део тела силом, претњом, употребом силе, принудом, искоришћавањем принудног стања, или против/над особом која није у могућности да пружи добровољни пристанак;

б) сексуално злостављање деце, одузимање невиности и инцест – то је било која радња у којој се дете искоришћава ради сексуалног задовољења, тј. било какав сексуални однос са дететом;

в) присилна содомија, анално силовање –присилни/принудни анални сношај, углавном између два мушкарца или између мушкарца и жене;

г) покушај силовања, или покушај присилне содомије/аналног силовања – покушај присилно/принудног сношаја; без пенетрације;

д) сексуално злостављање – сексуално продирање, стварно или под претњом, укључујући неприкладно додиривање, под присилом или под неједнаким или принудним условима;

ђ) сексуална експлоатација – било која злоупотреба рањивог положаја, разлике у односу снага, или поверења у сексуалне сврхе;

е) присилна проституција – присилна/принудна сексуална трговина у замену за материјална средства, услуге и помоћ, углавном усмерена ка женама и девојчицама које су изузетно подложне овом насиљу и које нису у могућности да задовоље своје основне људске потребе, односно потребе своје деце;

ж) сексуално узнемиравање – било које непожељно, углавном понављано и необострано сексуално прилажење, нетражена сексуална пажња, захтевање сексуалног приступа или наклоности, сексуалне алузије или други облици вербалног или физичког понашања;

з) сексуално насиље као ратно оружје и мучење – злочини против човечности сексуалне природе укључујући и силовање, сексуално ропство, присилни побачај или стерилизацију или неки други облик спречавања рађања, присилна трудноћа, присилно рађање и присилно гајење деце. Као вид мучења сексуално насиље представља чин или претњу сексуалне природе путем којег се наноси озбиљан душевни и физички бол или патња ради добијања информација, признања или кажњавања од стране жртве или трећег лица, путем застрашивања жртве или трећег лица или путем уништавања, у целости или делимично, националне, етничке, расне или верске групе;

- физичко насиље које се јавља као:

а) физичко напаствовање – постоји у случају када починилац жртву туче, удара песницама, шутира, гризе, сакати или убија са или без оружја, а често у комбинацији са другим облицима сексуалног насиља и насиља заснованог на полној одређености;

б) трговина, ропство – представља продавање, тј. трговину људским бићима ради присилних сексуалних радњи, присилног рада или услуга, ропство или методе сличне ропству, потчињавање или одстрањивање органа;

- емоционално и психолошко насиље које обухвата:

а) злостављање/понижавање – усмено злостављање неvezано за секс, које је увредљиво, понижавајуће, поражавајуће, које приморава жртву/преживелу особу да се понаша на понижавајући начин, било јавно или приватно, понашање које ускраћује основне материјалне потребе за опстанак породице;

б) притвор – изолованост особе од пријатеља/породице, ограниченост кретања, ускраћивање слободе или опструкција/рестрикција права на слободу кретања;

- шkodљиви традиционални обичаји:

а) сакаћење женских полних органа;

б) рано ступање у брак – у случају када је уговорен брак са малолетном особом, полни однос се посматра као однос одрасле особе са малолетном јер девојчице још увек нису легално компетентне да пристану на такав брак;

в) присилан брак – брак уговорен против воље жртве, уз исплаћивање мираза породици;

г) убиство и сакаћење ради очувања части – у случају када жена учини нешто „неприкладно“ за њен пол, сакаћење или убиство се врши као казна за то њено дело. Као пример наводи се сипање киселине на лице девојке која је нанела срамоту породици покушајем да се уда за особу неизабрану од стране породице;

д) чедоморство, тј. занемаривање – убијање, ускраћивање хране, тј. занемаривање женске деце зато што им је друштвена вредност нижа него код деце мушког пола;

ђ) ускраћивање школовања девојчицама и женама – уклањање девојчица из школе, забрањивање или ометање приступа девојчица и жена основно, техничком, професионалном или научном образовању;

- социо-економско насиље јавља се као:

а) дискриминација, односно ускраћивање могућности тј. услуга – ускраћивање приступа образовању, здравственој помоћи или плаћеном раду; ускраћивање права на својину;

б) друштвена изолација/изостављање засновано на сексуалном опредељењу – ускраћивање приступа услугама, социјалној помоћи или примени и уживању грађанских, економских, културних и политичких права, наметање казни као за кривична дела, дискриминаторно понашање или физичко и психолошко повређивање и толерисање дискриминаторног понашања, јавног или приватног непријатељства према хомосексуалцима, трансексуалцима или трансвеститима;

в) опструкција законодавне праксе – ускраћивање приступа примени и уживању грађанских, друштвених, економских, културних и политичких права и то углавном женама.

UNHCR(United Nations High Commissioner for Refugees, Високи Комесаријат за избеглице) је донео Смернице за поступање у случају насиља и том приликом утврдио пет основних начела ради унапређивања права жена избеглица, обезбеђивања једнакости у свим областима живота и обезбеђивања реакција пуних саосећања у случајевима сексуалног насиља и насиља заснованог на полној припадности. Та начела би била следећа⁴⁶³:

- развијање интегрисане стратегије на нивоу земље ради бављења проблемом сексуалног насиља, укључујући насиље у домаћинству, против жена избеглица;

- званично пријављивање жена избеглица појединачно и обезбеђивање потребне документације ради њихове безбедности, слободе кретања и приступа основним службама. Од жена и мушкараца избеглица се очекује да једнако учествују у процесу пријављивања;

- побринути се да 50% представника у свим надзорним одборима и другим телима која представљају избеглице при UNHCR-у у градским, сеоским и логорским срединама буду жене;

- побринути се да жене непосредно и посредно учествују у додели хране и других артикала како би ова роба била под непосредном контролом одраслих женских чланова домаћинства;

- снабдевање свих жена и девојчица значајних UNHCR-у санитарним материјалима треба да постане стандардна пракса UNHCR-ових програма помоћи.

⁴⁶³Сексуално насиље и насиље засновано на полној одређености избеглица, повратника и интерно расељених лица, *op.cit.* стр.39

Да би се спречила појава насиља потребно је предузети одређене мере у следећим областима:

- извршити трансформацију социо-културних норми, са нагласком на оспособљавање жена и девојчица. Овај циљ полази од тога да се корен насиља заправо налази у неједнаким односима полова у друштву, у неједнаким могућностима које имају дечаци и девојчице. Избегла лица у нову земљу могу донети своје традиционалне обичаје који не морају да значе поштовање права жена. Стога је потребно путем медија спровести кампању о једнакости свих у друштву (полној једнакости), осудити сексуално и друго насиље, обавештавати јавност о службама помоћи и подршке којима се могу обратити за помоћ у случају када им је потребна. Приликом спровођења разних кампања, одржавања семинара, доношења одлука, потребно је укључити припаднике оба пола, не само жене које се и најчешће јављају као жртве, већ и мушкарце који могу давати савете и пружати помоћ лицима која је затраже. Битно је и да јавност види да постоје и мушкарци који осуђују насиље над женама, а не да се увек ради само о женским лицима и организацијама. Такође, потребно је стално подсећати жене на права која им припадају, на заштиту коју ће добити уколико пријаве насиље и на то постоји живот без насиља што треба бити њихов циљ. Пожељно је и оснажити економску независност жена у виду разних програма помоћи и подршке (описмењавање, давање кредита, помоћ у тражењу запослења, спровођење разних курсева). У школама је могуће посветити време обучавању младих о улогама које имају у друштву, шта они мисле да се очекује од њих (као мушкараца или жена), а да ли друштво које тежи једнакости полова очекује то од њих. Евентуално, променити њихова схватања о тим очекивањима.

- Обнову структуре породице и заједнице, као и система подршке. Већ је речено да се приликом евакуације становништва из зараћених подручја, најпре евакуишу жене и деца, док мушкарци остају. Тада долази до распада породице и жена преузима улогу мужа (заштитника, некога ко треба да обезбеди средства за егзистенцију). С друге стране, када се мушкарац прикључи породици код њега може доћи до појаве фрустрираности, беса, агресивности услед поремећене улоге полова. Хуманитарне организације које постоје као организације које пружају помоћ избеглим лицима, само га подсећају на сопствену неспособност да издржава своју породицу самостално. У оквиру обнове структуре породице и заједнице, може се говорити и о отварању цркве или џамије у зависности од вере

избеглих лица. То значи да им не треба ускратити право на веру, иако се не налазе у својој земљи, јер је реч о уставном праву које је свима признато. Верске заједнице могу помоћи у обнови породице и потребно их је укључити у решавање овог проблема.

- Планирање ефикасних служби и смештајних капацитета. Лица која раде у службама помоћи и подршке морају бити савесна, познавати основна људска права, имати одређене кодексе понашања. Такође је потребно да, лица која им се обраћају буду упозната са тим, да имају право да се жале на њихов несавестан рад или у случају када им службеници повреде нека права или не укажу потребну помоћ, односно злоупотребе овлашћења која су им дата. Приликом планирања смештајних капацитета требало би да постоје нека правила која би се морала поштовати. Потребно је избегавати пренасељеност смештајних јединица; децу без родитељског старања сместити одвојено док се не пронађе смештај у хранитељској породици. Такође, требало би пружити смештај и домаћинствима која воде жене и омогућити да се храна и вода директно деле женама, како жене не би биле присиљене да за њих иду у нека изолована подручја, или да им се ускраћују од стране мушких чланова домаћинства. Пожељно би било подстаћи жене да равноправно и активно учествују у вођењу логора и доношењу одлука. Наравно, потребно је евидентирати сво становништво логора, и мушке и женске чланове, као и децу и дати им лична документа за идентификацију. Избегла лица је потребно и упознати са свим правима и овлашћењима која им припадају, са свим облицима материјалне помоћи која им се може пружити, коме се морају обратити ради остваривања тих права, која је процедура.

- Рад са формалним и традиционалним правним системима ради њиховог прилагођавања стандардима међународних људских права. Сви међународни документи полазе од равноправности и једнакости свих у друштву, гарантујући основна људска права свакоме. Међутим, постоје земље у којима нису сва права, призната међународним документима, призната и од стране домаћег законодавства. И управо из тог разлога, потребно је предузимати мере које ће одбацили традиционализам и гарантовати једнака права свима, јер у супротном не можемо говорити о ефикасној борби против насиља (јер држава ћути и то подржава). У избегличкој популацији, обичајно право може заузимати значајну улогу, када је реч о осуди насиља (пре свега насиља над женама и децом). У случајевима када се благонаклоно гледа на насиље, потребно је реаговање

државе како би се и у пракси спроводили прописи који гарантују једнака права свима и одбацило обичајно право које то не чини. И овде је значајно укључивање жена у процес доношења одлука и њиховог спровођења. Потребно је обезбедити и доступност судова и познавање процедуре у случају кршења права (коме се обратити за помоћ, који су правни механизми заштите и сл.). Повезати се са хуманитарним организацијама које се баве пружањем помоћи избеглицама, помоћи им приликом интервенисања у циљу поштравања казнене политике, усавршавања правног система земље домаћина. Такође, казне за избеглице које учине кривична дела, требају бити исте као и за домаће држављане.

Надзор и документовање случајева сексуалног насиља и насиља заснованог на полној одређености. Статистички подаци нису реални показатељи насиља које се догађа. Увек постоји тамна бројка криминалитета, а она је посебно изражена код сексуалних деликата. Ове податке, уколико не постоји посебна организација која се тиме бави (а најчешће не постоји), требало би да сакупљају здравствене службе, полицијски органи, социјалне службе и остале службе помоћи којима се обраћају избегла лица ради пружања помоћи. Затим би требало да ове службе имају неке стандардне обрасце на којима ће евидентирати ове случајеве, као и међусобне састанке на којима ће се обавештавати о насиљу међу овим лицима, мерама које су предузете, а нису дале очекиване резултате, односно мерама које треба предузети и које би евентуално могле да буду ефикасне.

10.2.7. Насиље над женама на раду

Време када почиње да се говори о бољем положају жена на радном месту, о бољим условима рада је не тако далеко од нас. Капитализам подразумева да је циљ пословања остварење профита. У време када се дешавају у свету индустријске револуције, када рад човека замењује машина, мало је ко бринуо о правима радника. О правима жена почињу да брину и за боље услове рада да се боре, саме жене и то тек у 19. веку. Осми март, који се свуда у свету слави као дан жена, има своју бурну историју. Мало ко зна, због чега се слави баш овај датум као дан жена. Овај се дан назива и дан мајки. Међутим, не ради се о празнику који се слави због жена као мајки, већ жена као радница. Реч је о празнику који обележава борбу за боље услове рада. Овај дан, као међународни дан жена признат је тек седамдесетих година двадесетог

века, тачније 1975. године су Уједињене нације прогласиле ову годину као годину жена, а осми март као Међународни дан жена.

У Њујорку, 8. марта 1857. године почиње историјат овог дана, као празника. У то доба, доба индустријског капитализма, жене су биле запошљене у текстилној индустрији. Радиле су исто радно време као и мушкарци, али су за свој рад биле мање плаћене. Демонстрације на којима су тражиле боље услове рада, жене су одржале 1857. године, али их је полиција растерала. Најпознатије демонстрације на овај датум биле су 1910. године када је протествовало око 15.000 жена и тражило краће радно време, бољу плату, забрану дечјег рада и право гласа.⁴⁶⁴

Касније, у социјализму положај жена није био много бољи. Жена је запослена, али је и мајка и домаћица. Она је дужна да усклади све своје обавезе, а уколико то није у стању да учини, њој је свакако место у кући, а не на послу. У данашњим условима, са наступањем приватизације, велики број жена, запослених у текстилној индустрији остао је без посла. Многе од њих, спас су потражиле у приватном сектору. О правима радника у приватном сектору, може се много говорити. На папиру они имају та права. Фактички, немају годишње одморе, прековремени рад се не плаћа, слободне дане морају да одраде, породилско одсуство ретко где постоји. Како су онда жене дозволиле да после свих борби за права, бројних демонстрација дођу у исту позицију као и жене 19.века? По чему је њихов положај данас бољи, осим по томе што имају право гласа? Или по томе што имају свој празник, међународно признат, за који велика већина и не зна шта представља, већ заслепљени ситним поклонима које добијају од мушкараца, овај празник славе као мајке и супруге, а не као раднице.

У радном праву, данас је жена изједначена са мушкарцем. Сва права која припадају мушкарцу, припадају и њој. Разлика у плати на основу пола не постоји. Такође, Закон о раду⁴⁶⁵ предвиђа посебну заштиту жена на раду. Женама је даље, гарантовано породилско одсуство, а 2013. године, најновијим изменама Закона о раду, уведена је забрана послодавцима да отпуштају раднице запослене на одређено време за време трудноће, без обзира на то када им истиче уговор, већ се радни однос продужава до истека коришћења права на одсуство.⁴⁶⁶ Уколико би се десило да запослена добије решење о отказу уговора о раду, исто је ништаво, ако је на дан отказа уговора о раду послодавцу била позната чињеница да је запослена трудна или ако запослена у року од

⁴⁶⁴ М.Перковић, *Још један осми март*, Неко је рекао феминизам, Како је феминизам утицао на жене 21 века?, Сарајевски отворени центар, стр. 76

⁴⁶⁵ Закон о раду, *Службени гласник РС*, бр.24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2012 и 75/2014

⁴⁶⁶ Чл. 187

30 дана од дана пријема отказаобавести послодавца о чињеници да је трудна и о томе достави одговарајућу потврду овлашћеног лекара. Овим изменама је такође, уведена пауза (једна или више дневних пауза) у трајању од деведесет минута, како би могла да доји своје дете, запосленој жени која се врати на рад пре истека годину дана од дана рођења детета. Уместо паузе предвиђена је и могућност скраћења дневног радног времена у трајању од деведесет минута како би могла да доји своје дете. Ова пауза, као и скраћено радно време, рачунају се у радно време.⁴⁶⁷

У литератури се могу пронаћи тврдње феминисткиња да законске одредбе којима се штите жене (продужено породилско одсуство, скраћено радно време, рад код куће), заправо почивају на идеји о природној неједнакости полова и предодређености жене за улогу супруге и мајке.⁴⁶⁸ Међутим, право на одсуство због неге детета не признаје се само жени, већ и мушкарцу, тј.оцу детета.

Реч мобинг потиче од енглеског глагола „to mob“ и значи насрнути у маси, бучно навалити.⁴⁶⁹Преводи се још и као психичко злостављање, психичко малтретирање, психички терор, морално злостављање. Према Костелић-Матић А., реч мобинг потиче од енглеских речи „mob“ што значи агресивна група или руља и „mobbish“ што би у преводу на српски значило простачки, грубо, вулгарно.⁴⁷⁰

Мобинг се дефинише као пасивно-агресивно понашање групе, које се користи као намерна стратегија за наношење штете другом запосленом, с намером да запослени сам оде из организације.⁴⁷¹ Сматра се да се најпотпунија дефиниција мобинга налази у француском закону према коме мобинг представља „психичко малтретирање, које се спроводи понављаним акцијама чији је циљ деградација радникових радних услова, који могу узроковати напад или нанети штету људским правима и људском достојанству, наштетити менталном или физичком здрављу, и угрозити и компромитовати жртвину професионалну будућност“.⁴⁷²

Законом о раду забрањена је дискриминација по основу пола⁴⁷³, док је наша земља 2010. године донела Закон о спречавању злостављања на раду⁴⁷⁴ као и Правилник о правилима понашања послодавца и запослених у вези са превенцијом и заштитом од

⁴⁶⁷ Чл.93.а

⁴⁶⁸С.Недовић, *op.cit.*, стр.112

⁴⁶⁹ <https://mobing.rs/sta-je-mobing/>, претражено 05.05.2019. године

⁴⁷⁰Балтазаревих В., Мобинг – комуникација на четири ноге, Мали немо, Панчево, 2007., стр.55

⁴⁷¹Тодосијевић Ј., Мобинг, Архипелаг, Београд, 2012., стр.15

⁴⁷²*Ibid.*

⁴⁷³ Чл.18.

⁴⁷⁴Закон о спречавању злостављања на раду, *Службени гласник РС, бр.36/2010*

злостављања на раду. Овим прописима, ближе је регулисан поступак злостављања и узнемиравања на радном месту, као и обавезе послодавца. На овај начин, пружа се могућност сваком запосленом (мушкарцу и жени) да заштите своја права, али и своју личност на радном месту. Један од циљева доношења ових прописа био је и стварање здравог радног окружења, у коме ће се свако осећати сигурно и безбедно и у коме су му гарантована сва права.

Закон о раду⁴⁷⁵ садржи одредбе о забрани непосредне и посредне дискриминације, узнемиравања и сексуалног узнемиравања запосленог и лица које тражи запослење, по основу неког његовог личног својства, статуса и опредељења, као и одредбе о могућности да дискриминисано лице може да покрене поступак пред надлежним судом за накнаду штете, у складу са законом којим се уређује парнични поступак. Ове одредбе обезбеђују један вид заштите запосленог и лица које тражи запослење, ако је то лице по било ком личном својству дискриминисано. Међутим, евидентна су и све учесталија понашања која представљају злостављање на раду и у вези са радом, као нови вид кршења права на поштовање достојанства личности на раду.

Према нашем Закону о спречавању злостављања на раду,⁴⁷⁶ злостављање јесте свако активно или пасивно понашање према запосленом или групи запослених код послодавца које се понавља, а има за циљ или представља повреду достојанства, угледа, личног и професионалног интегритета, здравља, положаја запосленог и које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење, погоршава услове рада или доводи до тога да се запослени изолује или наведе да на сопствену иницијативу откаже уговор о раду или раскине радни однос. Злостављање, у смислу овог закона, јесте и учествовање, односно подстицање или навођење других на вршење злостављања.

Сексуално узнемиравање као вид дискриминације на полу постоји у случају повезивања радног положаја запосленог са његовим одговором на сексуални предлог или алузије. Такође, сексуално узнемиравање обухвата и флертовање, истицање сексуалних предности, коментаре о телу запосленог, понижавајуће описивање запосленог на радном месту као сексуални објекат.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵“Службени гласник РС“ бр.24/05,61/05, 54/09, 32/2013 и 75/14

⁴⁷⁶Службени гласник РС бр. 36/2010

⁴⁷⁷ Жене и дискриминација, Покрајински омбудсман, Нови Сад, 2012., <http://rp.ombudsmanapv.org/attachments/article/49/Zene%20i%20diskriminacija.pdf>, приступ 13.01.2018.године

Дискриминација на основу пола јавља се и у виду отвореног искључивања жена само због њиховог пола. На пример, постојање неписаних правила о позицијама у фирми до којих жена може стићи (тзв. ефекат стакленог плафона). Приликом запошљавања не гледају се исти квалитети код мушкараца и жена. Код мушкараца су за успех битне њихове особине, квалификације, вештине, док су код жена то на првом месту физички изглед и године живота.⁴⁷⁸ У истраживањима спроведеним на нивоу Европске уније утврђено је да жене чине 65% од укупног броја жртава мобинга.⁴⁷⁹

Мобинг, као облик узнемиравања, шиканирања на радном месту, први је формулисао осамдесетих година двадесетог века, шведски психотерапеут немачког порекла професор др. Хајнц Лејман. Овај термин он је преузео из радова Конрада Лоренца који је њиме означавао понашање неких врста животиња у којима група мањих јединки организовано напада и истерује из заједнице, а понекад и доводи до смрти већу јединку. Према Лејману, циљ мобинга је да се угрози интегритет неке особе, односно њен професионални, социјални али и приватни живот. Према једном истраживању које је спроведено у Шведској⁴⁸⁰ највише мобираних запослено је у школама, универзитетима и другим просветним установама.

Мобинг представља специфичан облик понашања и патолошку комуникацију на радном месту, када једна особа или група особа психички (морално) злоставља и понижава другу особу, са циљем угрожавања њеног угледа, части, људског достојанства и интегритета, све до елиминације са радног места. Иако мобинг није везан за пол, једна врста узнемиравања јесте и сексуално узнемиравање на радном месту, чему су жене подложније од мушкараца.

Лице које врши мобинг, које из било ког разлога психички малтретира своју жртву нападима усмереним на личност радника, на његов рад, назива се мобер. Као злостављач може се јавити: претпостављени који сам или уз помоћ својих најближих сарадника мобингује једног радника или групу радника које су највиши шефови одредили за елиминацију; претпостављени који због осећаја угрожености, љубоморе, зависти или жеље за влашћу малтретира радника или групу радника; група радника која због незадовољства или привучена неким слабостима малтретира свог претпостављеног; радник који због осећаја угрожености, љубоморе, зависти или жеље за влашћу малтретира свог колегу на истом положају; група радника која све своје

⁴⁷⁸ Ibid.

⁴⁷⁹ Ibid.

⁴⁸⁰ Ibid.

напетости и фрустрације усмерава према једној жртви, а која је често била изабрана за мобинг због своје различитости.

Мобинг се јавља у два облика: као вертикални и као хоризонтални мобинг. *Вертикални* мобинг постоји у случају када претпостављени мобингује једног подређеног радника, или ако је мобинг серијски, претпостављени мобингује једног по једног радника док не уништи целу групу. *Хоризонтални* мобинг се догађа међу радницима који су на истом положају у хијерархији. Уколико један радник сматра да други запослени представља препреку ка његовом напредовању и успеху, то је већ разлог за мобинг. Посебна врста вертикалног мобинга је *стратешки мобинг* који постоји када се управљачки врх договори који су радници непожељни и како их што пре удаљити са радног места. То се најчешће врши психичким малтретирањем. Сви они, који се из неког разлога не свиђају управљачима су непожељни. Након договора управљача, мобинг спроводи директни претпостављени са својим најближим сарадницима.

Како се о мобингу интензивније почело говорити у новије време, то не постоји велики број истраживања ове појаве. Иако је најпре 1976. године амерички психијатар Керол М. Бродски објавила публикацију *Малтретирани радник*, ова књига није била од већег значаја за даља истраживања будући да није правила разлику између мобинга са једне стране и индустријских несрећа, стреса услед захтевног посла или хемијског загађења са друге стране.

Прво велико истраживање о мобингу објављено је 2000 (*Third European Survey on Working Conditions, Dublin, Ireland, 2000*) спроведено је на 21500 запослених у Европској унији. Добијени резултати показали су да је 2% радника било мета физичког насиља од особа на радном месту, 4% је било мета физичког насиља од особа изван радног места, 2% испитаника било је мета сексуалног насиља и да је 9% радника било мета мобинга. Највише радника (15%) било је изложено психолошком малтретирању на послу у Финској.

Друго велико истраживање спроведено је 2001. године у земљама новим чланицама Европске уније, а резултати објављени 2003. године показали су да је највише мобингованих радника у Литванији 10,5%, а најмање у Мађарској 3%. Ови резултати вероватно не одговарају садашњем стању и верује се да је сада много већи број радника који трпе мобинг.

Истраживање Инфостуда у нашој земљи спроведено на 2810 испитаника. Ово истраживање показало је да је 12% испитаника било жртва мобинга, 60% сматра да је

мобинг присутан у великој мери, 6% верује да је реч о спорадичној појави, а свега 2% испитаника сматра да је реч о ретким случајевима и да се ту ради о претеривањима запослених. Сваки пети испитаник не зна шта је мобинг.

Како би пружили одговарајућу заштиту жртвама мобингама у Србији је основано друштво за пружање помоћи овим лицима под називом „Стоп мобинг“.

Злостављање на раду је злонамерно, непријатељско и неетичко понашање према запосленом. Овакав вид понашања присутан је у свим структурама запослених и на свим нивоима рада, укључујући и руководећи кадар. Злостављање на раду и у вези са радом има различите видове испољавања, као што су: напад на квалитет професионалног рада, напад на личну репутацију, напад на могућности адекватног комуницирања и одржавања социјалних односа, а има често напад на могућности адекватног комуницирања и одржавања социјалних односа, што за последицу има угрожавање здравља лица које је изложено злостављању у радној околини. Према подацима Виктимолошког друштва Србије (2 образложење уз закон), током 2007. године од укупно пријављених 216 лица – жртава злостављања, 119 лица сматра да је жртва злостављања на раду, што је 55% од укупно пријављеног броја жртава. У 2008. години, према подацима овог друштва, од укупно пријављених 226 жртава злостављања, 115 лица је пријављено као жртва злостављања на раду, што износи око 51% од укупног броја пријављених особа. Ови подаци показују да је скоро свако друго лице пријављено као жртва злостављања на раду и у вези са радом. Према подацима Удружења „Стоп моббинг“, у току 2008 године било је 1281 пријављених случајева злостављања на раду. Од тог броја 552 мушкараца и 729 жена. Старосна структура пријављених жртава: 584 од 20 до 30 година, 276 од 30 до 40 година, 321 од 40 до 50 година, 89 од 50 до 60 година и 11 преко 60 година. Према послодавцима 684 се пријавило као жртве злостављања код послодаваца у државном сектору а 597 у приватном сектору. Из Војводине 433 лица, а уже Србије 898. Поред тога, према подацима са телефона у Новом Саду, који је почео са радом октобра 2008. године, око 60 лица се просечно месечно пријављивало као жртве злостављања на раду.

Једна од последица мобинга јесу и породичне кризе, сталне свађе што заправо доводи до двоструког мобинга. Породица на почетку има разумевања за члана који трпи мобинг на послу, али после неког времена они губе разумевање, не пружају му подршку, постаје им досадан.

Ма колико неко био психички снажна личност, личност која није склона драматизирању, понашање у виду мобинга може довести до сумње у себе и своју

личност. Код жртве мобинга долази до поремећаја расположења као што су депресија, анксиозност, кризе плача, напади панике. Често долази до промене психофизиолошке равнотеже, као што су појава главобоље, поремећај спавања, вртоглавица. Такође може доћи до поремећаја понашања: агресивност – према другима или себи, поремећај у исхрани, повећано узимање алкохола, претерано пушење, неконтролисано узимање лекова, изолација од људи. Последице зависе од интензитета мобинга, времена трајања, али и личности мобера и жртве. Као мобер најчешће се јавља егоцентрична особа, нарцисоидна. Таква особа има слику о себи као јединственој личности, снажној особи која сматра да јој сви морају дати оно што тражи, да је сви обожавају.

Оваква ситуација указује на потребу да питање злостављања на раду буде предмет посебног закона којим би се уредиле обавезе послодаваца и запослених у погледу предузимања превентивних мера за стварање здраве радне околине и спречавање појаве злостављања на раду и у вези са радом и уредио поступак заштите лица које је изложено злостављању, као и санкције за такво понашање.

Мобинг и дискриминација имају исте последице по једно лице, због чега их је тешко разликовати, али се сматра да је за разликовање ова два појма битан субјективни осећај починиоца, тј. мотив за недозвољено поступање.⁴⁸¹ Код дискриминације мотив за недозвољено поступање је схватање припадника појединих група као мање способних, мање интелигентних или мање пожељних за неки посао. Код мобинга мотив је лични анимозитет према жртви.

Према једном истраживању о броју запослених жена у сектору безбедности Србије, тачније у војсци и полицији, број жена је у укупном саставу повећан за 1% у периоду од 2005. до 2010. године.⁴⁸² Повећао се број жена које се баве оперативним пословима, тј. административним и аналитичким, док је број жена на руководећим положајима без помака. Разлог за то налази се у чињеници да је тек у новије време омогућено женама запошљавање на овим пословима, док је за напредовање и рад на руководећим положајима потребно професионално искуство, које жене за сада немају.

У прилог доступности једнаког образовања за све је и доношење Закона о забрани дискриминације, који, између осталог, забрањује дискриминацију по полу, као и Закона о равноправности полова (2009. године).

⁴⁸¹ Рељановић Марио, Матић Марина, Илић Горан, Приручник за примену антидискриминационог законодавства, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2010, стр.37

⁴⁸² Безбедност на длану, Портал о реформи сектора безбедности у Србији, <http://reforma.bezbednost.org/zastupljenost-zena-i-nacionalnih-manjina/> претражено 03.02.2014. године

Иако се кроз историју провлачила мисао о неспособности жене за стицање највишег нивоа образовања, о немогућности да достигне исти интелектуални ниво као и мушкарац, данас чињенице показују другачије. У интелигенцији мушке и женске деце нема разлике, због чега су код оба пола једнаке предиспозиције за интелектуални развој. Међутим, као последица друштвених схватања о улози полова, интелектуални развој код девојчица се сузбија, док се код дечака он стимулише.⁴⁸³

Наведени прописи у потпуности изједначавају мушкарце и жене у њиховим правима на раду. Формално, равноправност полова постоји. Међутим, чињеница је да је у пракси другачије и да послодавци, посебно у приватном сектору, са резервом прихватају запошљавање младе женске особе, управо због тога што ће за неколико година, та особа постати мајка, отићи на одсуство, а послодавцу наметнути финансијске обавезе. Али исто тако, чињеница је да се повећава број жена које раде на одговорним позицијама и пожељно је да се тај тренд и даље настави. Повећањем броја запослености жена, повећава се број жена, којима материјална ситуација неће представљати један од разлога због кога морају остати у вези са насилником. Материјално осигуране, оне ће изаћи из те везе и побољшати квалитет свог живота.

Једно од питања које се поставља је и зашто долази до мобинга. Као и код сваке појаве, и у овом случају на појаву и опстанак мобинга делује више фактора и то: психологија мобера, психологија жртве, организациона култура и структура, критични догађај-конфликт и спољашњи фактори (друштвене и културне вредности и норме).⁴⁸⁴

Мобер се описује као особа оптерећена психозама и депресијом, која неретко носи дубоке трауме из детињства, неспособна за осећај емпатије. Ове особе пате од поремећаја личности који нису менталне болести, због чега се и не могу излечити. Оне негирају да је проблем у њима и увек су други криви.⁴⁸⁵ Проблематичне су и непредвидиве. Према Лејману⁴⁸⁶ четири су разлога због којих једна особа одлучује да се понаша као мобер:

- да натера појединца да се прилагоди групној норми услед веровања да група може бити кохезивна и јака једино ако постоји одређена униформност,
- да искаже анимозитет – како би „елиминисала“ оне које не симпатише,
- да би се забављао јер му је досадно – то су садистички мотивисани мобери који проналазе задовољство у задавању мука другима и

⁴⁸³С.Недовић, *op.cit.*, стр.74

⁴⁸⁴Ј.Тодосијевић, *Мобинг*, Архипелаг, Београд, 2012., стр.23

⁴⁸⁵*Ibid.*

⁴⁸⁶*Ibid.*

- да оснажи предрасуде – зато што гаји мржњу према одређеној друштвеној, расној или етничкој групи.

Мобинг се некада пореди и са породичним насиљем јер „мобер (насилник) наноси (физичку) бол када и где он одлучи, држећи жртву у сталном ишчекивању и страху, јер она зна да се напад може десити било где и било када, као и да не сме да се нада и осећа сигурном чак и када мирни периоди потрају дуже.“⁴⁸⁷

Жртве мобинга могу се поделити у неколико група:⁴⁸⁸

- поштењаци – реч је о особама које су пријавиле неправилности у раду, непоштовање правила рада или непоштовање законских одредби у радној организацији,

- физички инвалиди,

- младе, тек запослене особе, као и старије особе пред пензијом, које имају спорији ритам рада, мању мотивацију,

- особе које траже више самосталности у раду, креативне, ексцентричне особе,

- вишак радне снаге,

- особе различите религијске, националне припадности, сексуалне оријентације, различитог пола,

- новозапослени – када постојећа група запослених, због осећаја угрожености, започиње са социјалном изолацијом и омаловажавањем,

- болесне особе – када честа одсуствовања с посла због болести могу изазвати велика незадовољства послодавца који потом предузима мобинг активности како би „елиминисао“ радника.

Као и код других облика насиља који се појављују, али се теже пријављују и овде се поставља питање због чега се мобинг не пријављује. Разлога има много. То може бити недостатак одговора од послодавца, осећај стида и кривице, страх од отказа, осећај да се ништа неће променити, осећај да ће напредовање на послу изостати због пријаве. Који год да је разлог, чињеница је да је у прилог мобера да се мобинг не пријављује, како би он наставио са малтретирањем и злостављањем своје жртве.

Када се постави питање превенције мобинга, предлози који се дају, усмерени су на промену организационе културе, на поправљање менаџмента. Очито је да се проблем види у онима који се налазе на врху управљачке пирамиде и начину њиховог

⁴⁸⁷*Ibid.*

⁴⁸⁸*Ibid.*, стр.44

управљања. Према В.Балтезаревих руководећи кадрови треба да савладају вештине добре пословне комуникације и технике за ревање сукоба, као и препознавање потенцијалног мобинг понашања. Она сматра да неквалитетан и нестручан менаџмент није у стању да интервенише позитивном комуникацијом у почетној фази сукоба и спречи његово прерастање у мобинг.

Поред лошег положаја жена на радном месту, још један проблем са којим се сусрећу, као да није довољно тешка ситуација у којој се налазе, је и злостављање на раду. Жена може бити и жртва узнемиравања и сексуалног злостављања.

Један вид дискриминације према женама је и систематска дискриминација. Ова дискриминација може настати као последица прихваћене праксе приликом избора кандидата у процесу запошљавања или унапређења. У случају када устаљени поступци послодавца непропорционално погађају жене на негативан начин, може се говорити о систематској дискриминацији.⁴⁸⁹

Као један од видова дискриминације жена наводи се и непризнавање и невредновање њиховог рада у довољној мери, због чега је изражен тзв. „ефекат стакленог плафона“. Заправо, ради се о могућности жене да с обзиром на квалификације може напредовати, али до унапређења никад не долази (пре свега зато што је жена), тако да је од унапређења дели невидљива баријера тзв.стаклени плафон.⁴⁹⁰

Најчешћи вид дискриминације жена јесте у погледу постојеће или евентуалне будуће трудноће. Уколико би неки уговор о раду садржао овакве одредбе, оне би, поред тога што су дубоко неморалне и дискриминишуће биле и апсолутне ништаве, тј.уговор о раду не би важио у делу у коме ове одредбе стоје.⁴⁹¹

У погледу запошљавања, посебно су дискриминисане жене старије од 40 година, које послодавци избегавају да запошљавају, тако да оне након губитка претходног посла немају могућност да пронађу ново запослење, а услове за пензију не испуњавају, због чега остају без редовних личних примања.

Када је доношење закона у питању, наша земља је изузетно напредна, и одмах доноси нове законе, усклађује их са међународним стандардима и верује да је своју обавезу испунила. Али закони нису, и не смеју да буду само мртво слово на папиру. Они морају и да се спроводе.

⁴⁸⁹ Ј.Зорић, Н.Дичић, Н.Петковић, *Радна права жена у Србији*, Београдски центар за људска права, Београд, 2008. стр.15

⁴⁹⁰*Ibid.* стр.11

⁴⁹¹М.Рељановић, *op.cit.*, стр.17-18

Најбоље би било када би се већина случајева могла спречити управо примарном превенцијом. Али да би се то постигло, потребно је променити културу управљања и не стављати увек добит предузећа испред добробити запослених. Као пример могу послужити скандинавске земље, којима је добробит радника на првом месту, и које су прве и покренуле проблем мобинга и његовог решавања.

Иако се о мобингу данас отворено и веома често говори, не значи да је реч о појави новијег датума. Откада постоји жеља за влашћу, за понижавањем, љубомора, завист постоји и мобинг. Било које злостављање није безразложно. У основи сваког таквог понашања налази се нека не племенита људска особина. Разлог због кога се данас много чешће говори о мобингу је пре свега у промени културе рада. У тој новој култури много се више пажње поклања односу према раднику и радним односима. Радници сада имају много већа права него раније. Други разлог за актуелизацију овог питања јесу и економски односи. Економска криза која је захватила читав свет, несигурност радних места, приватизација и друге организационе промене, доводе до све већег психичког малтретирања радника. Једини циљ послодавца је продуктивност, остваривање добити и уклањање свега што би представљало препреку на том путу. Такође, све чешће се говори о људским правима и то не само у сфери радних односа, већ и осталим областима човековог живота. У том смислу, потребно је створити механизме којима ће се права која су дата људима и реализовати.

10.2.8. Криминалитет прогањања

Иако је први закон против прогањања (*stalking crime*) донет у Калифорнији 1990. године, и то као реакција на убиство познате глумице Ребеке Шефер од стране душевно болесног фана, то не значи да је ова појава новијег датума. Наиме према неким ауторима⁴⁹² „први случај прогањања забележен још у месопотамијском миту о Лилиту из 1.000 пне. Уједно, могуће је навести случај прогањања Јелене Тројанске од стране Агамемнона.“

У наставку ће најпре бити одређена дефиниција прогањања, затим однос прогањања са сличним појмовима, типологија прогањања и прогонитеља, распрострањеност ове појаве и на крају законодавна регулатива прогањања у нашем праву.

⁴⁹² Наведено према Д.Димовски, *Криминалитет прогањања – криминолошки и кривично правни аспект*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2016., вол 55., бр. 72., стр. 163-181 стр. 164

Одређивање дефиниције прогањања није једноставно. Сам термин прогањање (енг. *stalking*) води порекло од енглеске речи *to stalk* што значи прикрадати се, прогонити и у почетку се употребљавао да означи гоњење животиње, а тек крајем двадесетог века почиње да се односи и на људе.⁴⁹³

Најстарија дефиниција прогањања у САД-у дефинише прогањање као „самовољно, злонамерно и континуирано праћење и унемиравање особе којим се угрожава њена безбедност“⁴⁹⁴ Прогањање се дефинише и као комбинација претећег понашања, криминалне намере извршиоца и понављања радње извршења, при њему захтев за постојањем понављања радње или обрсаца помаже при одређивању садржине прогањања.⁴⁹⁵ Национални центар за заштиту жртава САД (2007) наводи да прогањање подразумева две или више радњи којима прогонитељ директно, индиректно или на неки трећи начин, путем неке акције, метода, уређаја или средства прати, надзире, посматра, прети особи, комуницира са особом или долази у контакт са својином дотичне особе.⁴⁹⁶

Прогањање се често, како у јавности, тако и у литератури тешко разграничава од других сличних појмова, као што су узнемиравање, сексуално узнемиравање, праћење, насиље у породици и насиље на радном месту. Међутим, разлике између ових појмова свакако постоје. Уколико се посматра однос прогањања и узнемиравања, може се видети да прогањање представља врсту узнемиравања, али да свако узнемиравање није и прогањање. Прогањање је систематско узнемиравање, док сексуално узнемиравање „подразумева нежељено понашање сексуалне природе или друго понашање са сексуалном конотацијом. Прогањање може и не моража да укључи сексуално узнемиравање.“⁴⁹⁷ Такође, код узнемиравања се не захтева континуитет, као код прогањања.

Да би жртва сматрана прогоњеном, она не мора да буде праћена од стране прогониоца. Наиме, данас је на различите начине могуће прогонити некога, путем телефона, смс-ова, интернета и разних друштвених мрежа.

Иако је прогањање често између партнера и могуће га је довести у везу са насиљем у породици, ова два појма никако се не могу изједначити, јер прогањање је могуће и између непознатих особа, такође постоји и прогањање славних личности.

⁴⁹³ Николић-Ристановић В., Ковачевић-Лепојевић М., *Прогањање: појам, карактеристике и друштвени одговори*, Темида, децембар 2007, стр. 3-12, стр. 4

⁴⁹⁴ Ibid.

⁴⁹⁵ Ibid.

⁴⁹⁶ Ibid. стр. 5

⁴⁹⁷ Ibid. стр. 6

Прогањање и насиље на радном месту такође не представљају синониме. Насиље на радном месту или мобинг везано је искључиво за радно место, у односу на прогањање. Такође, мобинг углавном обухвата психичко насиље, док прогањање може обухватати и сексуално и физичко насиље.

Прогањање се у јавности често повезује са јавним личностима када се сматра да су оне најчешће жртве прогонитеља и да „обични“ људи не могу бити жртве. Међутим, пракса је показала да осим славних личности, било која особа може постати жртва прогонитеља. Тако се с обзиром на везу прогонитеља и жртве разликују три облика овог дела и то прогањање особе са којом је извршилац био у некој вези или односу, прогањање особе са којом извршилац жели да оствари везу-однос и прогањање које уопште није повезано са везом-односом извршиоца и жртве.⁴⁹⁸

Према другим ауторима⁴⁹⁹ разликује се пет типова прогонитеља и то: 1) одбачени прогонитељ – који је био у вези са особом коју прогони и жели да се са њом помири или да се освети; 2) прогонитељ са еротоманском делузијом или интимни прогонитељ; 3) некомпетентан прогонитељ – кога карактерише интелектуална ограниченост; 4) кивни прогонитељ – његова основна карактеристика је изазивање страха и бола код жртве и 5) предатор прогонитељ који је спреман и на сексуални напад. Овој подели замера се то да је више заснована на теорији него на пракси, као и чињеница да прогонитељ може прелазити из једног типа у други, што није узето у обзир.

Као реакцију на наведену типологију кримилог Моханди је са сарадницима направио нову типологију и то с аспекта везе између прогонитеља и жртве и чињенице да ли се врши прогањање познате или анонимне личности. Тако они разликују интимног прогонитеља, прогонитеља познаника, прогонитеља јавне личности и приватног прогонитеља.⁵⁰⁰

О прогањању и његовој распрострањености у свету постоји велики број истраживања. Тако је према истраживању спроведеном у Енглеској и Велсу 1998. године показало да је свака десета особа била прогоњена барем једном у животу. Истраживање у Америци показује сличне резултате, 8% жена и 2% мушкараца било је жртва прогањања бар једном у животу. У Немачкој је, према истраживању 11,6% грађана било жртва прогањања. Подаци добијени истраживањем спроведеним у

⁴⁹⁸ Ibid., стр. 7

⁴⁹⁹ Наведено према Димовски Д. – Криминалитет прогањања – криминолошки и кривичноправни аспект, стр. 167

⁵⁰⁰ Ibid., стр. 5-6

Аустралији показују сличне резултате. Када је у питању пол жртве у 86% случајева жртва је особа женског пола, док је у 81% случајева прогонитељ мушкарац.⁵⁰¹

Сва спроведена истраживања показала су да су најчешће жртве прогањања жене, а да су најчешћи прогонитељи мушкарци. Објашњење за овако добијене резултате је „да је прогањање патријархални механизам за одржавање социјалне контроле и „мушко“ прогањање је начин да се жена контролише и кажњава“.⁵⁰²

Жртве прогањања су, према Националном истраживању о насиљу над женама у Америци, у 55% случајева биле са учиниоцима у партнерском односу.⁵⁰³ Насиље које су жртве трпеле било је интензивно и континуирано. Такође, једно истраживање показало је да су жртве убиства жена у 76% случајева пре убиства биле прогоњене од стране својих партнера.

Након доношења закона против прогањања у Калифорнији 1990. године, до 1993. године све државе у оквиру САД-а су ускладиле своја законодавства, да би 1996. године био донет и закон о прогањању на федералном нивоу.⁵⁰⁴ Велика Британија је 1997. године донела Акт о заштити од узнемиравања, предвиђајући прогањање као кривично дело, да би после 2000-те године своја законодавства ускладиле и многе земље Западне Европе, Аустралија, Канада и Јапан.

Кривично дело прогањања у наше законодавство инкорпорирано је најновијим изменама Кривичног законика и постоји од 2017. године као посебно кривично дело. Дело се налази у групи кривичних дела против слобода и права човека и грађанина (члан 138а). Прогањање чини лице које у току одређеног временског периода: 1) друго лице неовлашћено прати или предузима друге радње у циљу физичког приближавања том лицу противно његовој вољи; 2) противно вољи другог лица настоји да са њим успостави контакт непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације; 3) злоупотребљава податке о личности другог лица или њему блиског лица ради нуђења робе или услуга; 4) прети нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица; 5) предузима друге сличне радње на начин који може осетно да угрози лични живот лица према коме се радње предузимају. За ова дела предвиђена је новчана казна или казна затвора до три године.

Дело има два тежа облика. Први тежи облик постоји ако је овим делом изазвана опасност по живот, здравље или тело лица према коме је дело извршено или њему

⁵⁰¹ Николић-Ристановић В., Ковачевић-Лепојевић М., *op.cit.*, стр. 8

⁵⁰² Ibid.

⁵⁰³ Ibid., стр. 9

⁵⁰⁴ Ibid., стр. 10

блиског лица за шта је предвиђена казна затвора од три месеца до пет година. Други тежи облик постоји ако је услед основног облика дела наступила смрт другог лица или њему блиског лица, при чему је предвиђена казна од једне до десет година.

Кривично дело прогањања неће бити предмет емпиријске анализе, будући да је дело као кривично дело предвиђено тек 2017. године, тако да није обухваћено испитиваним периодом у коме је истраживање спроведено.

11. Етиологија насиља над женама

Етиологија насиља над женама, требало би да пружи одговор на питање „Због чега се врши насиље над женама?“ Да ли је у питању један узрок или се ради о различитим факторима који на појаву насиља не делују једнако? Као што је и за успешно лечење болести потребно најпре открити узрок, како би се деловало на њега, тако је и код насиља потребно утврдити који је узрок насилничког понашања и у зависности од тога предузимати потребне мере како би се оно искоренило.

О узроцима криминалног понашања постоји велики број теорија. Прва теорија и уједно дуго владајућа била је факторска теорија, која је као монистичка сматрала да је једини узрок криминалног понашања личност насилника. Међутим, ова теорија је напуштена и сада је владајуће тзв. плуралистичко схватање, према коме се криминално понашање јавља као последица многобројних фактора⁵⁰⁵, не правећи при том, разлику између непосредних и посредних, битних и небитних фактора, чиме заправо не омогућава сагледавање суштине узрочности.⁵⁰⁶

Функционалистичка теорија, карактеристична за америчко подручје негира постојање узрока, већ говори о функционалној вези.⁵⁰⁷ Према дефиницији Уједињених

⁵⁰⁵Основна подела криминогених фактора је подела на узроке, услове и поводе, као и подела на егзогене и ендogene факторе.

⁵⁰⁶Настала као критика монистичког схватања, факторска плуралистичка теорија, не истиче један фактор који доводи до криминалног понашања, већ многи криминолози, водећи се емпиријским сазнањима, истичу деловање бројних фактора. Тачније, да криминална активност настаје као последица међусобног деловања многобројних фактора. Међутим, није довољно само рећи да криминалитету доприноси већи број фактора, већ је потребно утврдити ту везу, која постоји између појединих фактора који доводе до криминалитета, како би се на адекватан начин реаговало, јер је управо, значај етиологије, у томе да омогући превентивно деловање онда када се појаве фактори који могу довести до криминалне активности.

⁵⁰⁷Полази од функционалног јединства друштва, од тога да је друштво састављено од разних установа (економских, социјалних, образовних, културних, правосудних и др.) које су повезане као „комплекс установа“ у једну целину. Стога би предмет криминологије требало да буду институције и њихово функционисање, јер по овој теорији функционална анализа је откривање повезаности и међусобне функционалне зависности појединих делова целине, а криминална активност се рађа унутар одређеног система установа, и открива управо применом функционалне анализе. Ова теорија, иако раширена,

нација узрок је „неопходан услов без кога се извесно понашање не би испољило“.⁵⁰⁸ Фон Хентиг истиче да је узрок „један агенс који својом појавом одређује наступање неке нове силе или новог предмета; узрок претходи последици и њему неизбежно следи последица“.⁵⁰⁹

Звонаревић⁵¹⁰ истиче да постоји седам разлога због којих људи не чине кривична дела и то: 1) немају „грешне“ жеље, 2) немају прилике, 3) немају знања, вештине нити способности, 4) немају енергије и упорности, 5) немају емоционалне чврстине, 6) имају систем моралних норми, 7) имају страх од санкција. Да ли ће до извршења дела доћи зависи пре свега од самог човека, тј. од његове личности, будући да је могуће да неко други у тој истој ситуацији не изврши кривично дело.

По Шепаровићу не постоји одлучујући фактор криминалног понашања, ни као индивидуалне ни као масовне појаве. Делинквенција и злочин су био-психосоцијални проблем који захтева мултидимензионално тумачење.⁵¹¹

Данас се криминолози залажу да приликом утврђивања узрока који доводе до појаве насиља и његове ескалације треба прихватити мултидисциплинарни и мултифакторски приступ.

У наставку ће бити дата анализа неких од најпознатијих теорија кроз сагледавање начина на који оне објашњавају узроке насиља над женама, затим ће бити анализирани неки од основних узрока који доводе до насиља над женама и то полазећи од поделе на егзогене и ендогене факторе. На крају, поред ових фактора, биће анализирани и социјално патолошке појаве које могу утицати на појаву насиља.

негира постојање узрочности између појава и криминалитета, због чега је немогуће говорити о озбиљнијој научној мисли, већ само као о једном полазном основу за даље изучавање и откривање каузалних веза.

⁵⁰⁸ Ж. Пинател, *op.cit.*, стр.44

⁵⁰⁹ Наведено према Ж. Пинател, *op.cit.*, стр.44-45

⁵¹⁰ Наведено према З. Шепаровић, *op.cit.*, стр.71

⁵¹¹ З. Шепаровић, *op.cit.*, стр.70

11.1. Биолошке, психијатријске, психолошке, социолошке и феминистичке теорије о насиљу над женама

Свака наука са свог становишта утврђује узроке насиља. Најпознатије су биолошке, психијатријске и психолошке науке, али не треба занемарити ни социолошке науке, као ни учења феминистичких наука која су се појавила у последње време.

Биолошке теорије

Ове теорије узрок за криминално понашање проналазе у биолошким карактеристикама, тј. физичким и менталним особинама. У оквиру самих теорија постоји више праваца будући да и присталице биолошких теорија предност дају једном или другом узроку, тако да и међу њима нема слагања о јединственом биолошком узроку криминалитета. Најпознатије су, теорија о урођеним психопатским конституцијама и антрополошка тј. Ломброзова теорија.

Посматрано у односу на насиље према женама, ове теорије кривца за насилничко понашање проналазе у самом насилнику, искључујући утицај друштва и говорећи о постојању тзв. агресивног гена. Биолошке теорије, тврдњама о „урођеној агресивности“ и постојању гена који утиче на насиље на изванредан начин су оправдавале насилнике, будући да су они агресивни „по природи“. Међутим, на овај начин присталице ових теорија негирају утицај друштва. Јер како наводи Кевлес „ми знамо да је узрок насиља у нашем друштву: у сиромаштву, дискриминацији, грешкама нашег образовног система. Нема гена који узрокује насиље у нашем друштву. Оно је у нашем друштвеном систему.“ (наведено према Т.Игњатовић, *Насиље према женама...* стр.49) У прилог ове тврдње иду и бројна истраживања која су показала да „насиље није биолошки детерминисано већ је „произведено“ у заједници што наглашава важност осетљивости на културалне разлике и важност мултидисциплинарног приступа.“ (Наведено према Т.Игњатовић, *Насиље према женама...* стр.28)

Са биолошког становишта, постоји група узрока агресивности⁵¹², која заправо говори о „урођеној агресивности“⁵¹³ и на тај начин оправдава насиље, јер узрок види у урођеним карактеристикама индивидуе, које је у животу тешко променити.

⁵¹² Генетски и неуроанатомски узроци, абнормалности у релацији са неуротрансмитерима, електричним корелатима, ендокриним и метаболичким корелатима и абнормалности сензорног система.

⁵¹³ Т.Игњатовић, *op.cit.*, стр.48

Антрополошка теорија, тј. Ломброзова, као једини узрок криминалног понашања види физички изглед насилника. Он наводи следеће карактеристике злочинаца: ненормално велике и мале главе, људе малог и здепастог раста, дугачке и клепмаве уши, удубљене и косе очи, мало и закошено чело, неосетљивост на бол, далтонизам, ослабљено чуло пипања и сл. Према њему силоватељи би имали дуге уши, спљоштену лобању, косе и јако приближене очи, спљоштен нос и браду, док би убице имале уску лобању, широке и ненормално развијене вилице, избачене јабучице (које су карактеристика бруталности).⁵¹⁴

Тако је још Фројд сматрао да је агресивност повезана са деструктивним нагоном који поседује свако биће. Адлер је дајући дефиницију насиља⁵¹⁵ исто описао као потребу за реализацијом осећаја „надређености и мушкости“, као манифестацију „воље за моћи“ које је урођено сваком људском бићу.⁵¹⁶

Ове теорије данас нису прихваћене у екстремним облицима који би предност давали само једном биолошком узроку искључујући на тај начин деловање других узрока. Али, њихов допринос је што су прве поставиле питање личности насилника и његових унутрашњих својстава која га чине мање или више одговорним, тј. неодговорним за извршено криминално понашање. Постојање неког од биолошких фактора код насилника сагледава се данас, не као одлучујући фактор, већ само у смислу предиспозиција за криминално понашање, тако да не можемо рећи да је насиље према женама урођено сваком мушкарцу.

Психолошке теорије

Појавиле су се почетком 20 века, развијајући се из психијатрије и психологије и објашњење за насиље проналазе у особинама личности. Узрок криминалног понашања налази се у разним психичким особинама личности као што су интелигенција, мотиви, ставови, агресивност, анксиозност и сл. У оквиру ових теорија постоје два правца и то један који узроке криминалног понашања проналази једино у психолошким особинама, и други који психолошке особине посматра у контексту утицаја социјалних и друштвених чинилаца.⁵¹⁷

⁵¹⁴ Оп.цит. Бошковић М., Криминологија и социјална патологија, стр.54-55

⁵¹⁵ Да је то понашање коме је циљ наношење штете другој особи

⁵¹⁶ file:///C:/Users/Danijela/Downloads/ST_2016_4_Zilic_Jankovic.pdf приступ 31.10.2018. године

⁵¹⁷ М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.64

Психоаналитичка схватања полазе од тога, да свако од нас има криминогене предиспозиције, али да оне долазе до изражаја „само код појединаца који нису у стању да се прилагоде друштвеним нормама“, ⁵¹⁸ што значи да узрок није урођен већ настаје као последица неуспеха у процесу прилагођавања. Психоаналитичке теорије, родитеље насилнике описују као агресоре који су у примарној породици били злостављани и који се у породици коју су сами засновали идентификују са агресором. ⁵¹⁹

У оквиру ових теорија можемо поменути *теорију интелигенције, неприлагођености, Болбијеву теорију о осећајном везивању и теорију учења. Теорија интелигенције*, узрок криминалног понашања види у ниској интелигенцији истичући да „одсуство интелигенције доводи до несхватања значаја друштвених норми од стране личности и самим тим и одсуства њиховог поштовања и придржавања“. ⁵²⁰ *Теорија неприлагођености* узроком сматра немогућност прилагођавања личности реалним социјалним условима. *Болбијева теорија о осећајном везивању* говори о томе да свака особа има стил везаности (сигурни и несигурни) и да бес који настаје у партнерским везама заправо упозорава на то да потребе особе (за везивањем) нису задовољене или да постоји страх од „раздвајања“ од особе за коју је везана. Тада бес може ескалирати у насиље, као и када особа није способна да контролише „раздвајање“. Анализе су показале да „је мушко насиље у сразмерном односу са сигурним стилем осећајне везаности мушкараца, заокупљеним стилем осећај неvezаности жена (што сугерише на то да жене са овим стиловима осећајне везаности могу бити под ризиком да ненамерно изазову насилну реакцију мушкарца који су несигурно или бојажљиво осећајно везани) са стресом услед негативних догађаја у животу мушкараца (стрес јесте повезан са насиљем, али нису насилни сви они који су му изложени, што значи да стрес није узрок насиља) и насиљем у детињству мушкараца (насиље у примарној породици није статистички знатно повезано са насиљем мушкараца у одраслом добу)“ ⁵²¹. Међутим, овој теорији се замера да не постоји довољно знања о сложеним интеракцијама стила осећајног везивања са другим факторима као што су поремећај личности и ментални поремећаји, процеси комуникације, употреба супстанци и друго.

Према *теорији учења*, насилно понашање се, као уосталом и сва понашања учи – класичним, инструменталним или опсервационим учењем. Такође се учи и разликовање ситуација или особа према којима се може бити насилно. Посматрање

⁵¹⁸ М. Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.65

⁵¹⁹ Н. Петрушић, С. Константиновић-Вилић, *op.cit.*, стр.12

⁵²⁰ М. Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.68

⁵²¹ Т. Игњатовић, *op.cit.*, стр.51

доводи до подражавања насилничког понашања, али ће оно зависити и од позитивних и негативних последица (поткрепљења) и опажених последица насилничког понашања по насилника (викаријског поткрепљења).⁵²² Агресивно понашање има већу шансу да буде усвојено уколико је особа која посматра такво понашање емоционално везана за посматрану особу.⁵²³ Теорија социјалног учења, има социо-психолошки приступ објашњењу насиља и као узроке насиља посматра повезано неколико фактора: насиље у примарној породици супружника, агресију као стил понашања личности, стрес, употребу и злоупотребу алкохола и незадовољство брачном везом.⁵²⁴

Фрустрациона теорија агресивности, такође је једна од психолошких теорија која покушава да објасни насилно понашање. Агресивност се, по правилу, усмерава према „најприступачнијем циљу“, а не извору фрустрације, тј. насилник тражи жртву.⁵²⁵ *Теорија „тражења жртве“* узрок налази у препрекама остварења жељеног циља, услед чега се нагомилана фрустрација усмерава на објекте који нису извор фрустрације али на којима се „најједноставније и са најмање страха од непожељног реаговања за себе може усмерити агресивност“.⁵²⁶ Међутим, да ли ће особа реаговати насилничким понашањем или не, зависи од њеног карактера, што значи да не мора свака фрустрациона ситуација да резултира појавом насиља.

Теорија или концепт «научене беспомоћности» Леонора Вокер применила је на објашњење «синдрома претучене жене». Када изостају позитивне последице након предузетих радњи формира се осећај беспомоћности. Овакво понашање «типично је за жене које су дуго биле изложене насиљу и објашњава њихово специфично понашање као што су тешкоће у реаговању, мањак самопоуздања, неизлажење из насиља које настаје због тога што злостављана жена не верује у то да ће реакцијама нестати укупна принуда, а не само физичко насиље»⁵²⁷. Не верујући да било шта може утицати на насилника да промени своје понашање жене одустају од сваког покушаја борбе против насиља, док стереотипи о срећној породици утичу на жену да тежи томе да друштву прикаже слику „срећне породице“ и тиме сакрије насиље које трпи, што за последицу има и окривљавање себе за понашање насилника. Волкерова је спровела истраживање с циљем да провери своју теорију и том приликом утврђено је да „са ескалирањем насиља се повећава могућност да претучена жена тражи помоћ. Док је само 14%

⁵²²Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.52

⁵²³А.Јашаревић, *Феномен агресивности – психолошка и религијска схватања*, Зеница, 2009., стр. 15

⁵²⁴Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић,*op.cit.*, стр.12

⁵²⁵Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.53

⁵²⁶М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.75

⁵²⁷Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.54

тражило помоћ после првих батина, 22% је то учинило после других, 31% после најтежих а чак 49% после последњег у низу случајева насиља.⁵²⁸ Као критика ове теорије створена је теорија преживљавања која сматра да жене морају активно одговарати на насиље и предузимати напоре за добијање потребне помоћи.⁵²⁹

Оно што је забрињавајуће код овог концепта или теорије је што покушава да умањи одговорност насилника и да део одговорности пребаци на жену која треба да буде активна и предузме одређене радње како би насиље престало. При том се не поставља питање друштвене подршке и оснаживања жене да изађе из насилне везе.

Психоаналитичка теорија подвргнута је критици, јер тежи да објасни све области људског духа психичким особинама, придаје велику важност нагонима, који постоје, али немају само ирационалну страну већ их треба довести у вези са савешћу као фактором усклађивања. У супротном, значило би да друштво није у могућности да контролише и обузда људску деструкцију. Такође, психолошке теорије истичући значај индивидуалне одговорности, не узимају у обзир утицај социјалних, политичких, историјских и културних фактора.

Психопатолошке теорије

Ове теорије узрок криминалног понашања проналазе у разним облицима менталних обољења која се доводе у везу са криминалним делима. У зависности од карактеристика које истражују, ове теорије деле се на 1) оне које се баве проучавањем поремећаја осећања – емоционалних поремећаја, као што су међусобни односи, кризе, финансијски проблеми, незапосленост, болест и сл.; 2) теорије које изучавају сметње код савладавања импулса – као што су клептоманија (компулзивне крађе), пироманија (компулзивно паљење) и поремећај несавладиве експлозивности; 3) теорије које изучавају специфично препознавање – моделе препознавања (интелект, логика, друштвена структура, разум, коришћење језика).⁵³⁰

⁵²⁸ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, 338

⁵²⁹ *Ibid.*, стр.337

⁵³⁰ А.Шабани, М.Будимлић, *op.cit.*, стр.74-75

Социолошке теорије

Социолошке теорије насиље посматрају као производ друштва, а не као неку универзалну појаву. Код ових теорија поставља се питање „Да ли по себи лоше околности стварају криминал и ако је то тако да ли су криминалци одговорни за своја дела, све дотле док се не измене или поправе дате околности“?⁵³¹ За разлику од психолошких теорија које узроке траже једино у својствима личности, социолошке теорије узимају у обзир и „друштвене узроке који је формирају (личност) као такву, као и утицај личности на друштвене односе, затим економске, социјалне и друге детерминанте, друштвене последице и остале факторе који социјалне девијације одређују као друштвену појаву.“⁵³² Сва схватања социолошких теорија, настала су као последица размишљања и решавања главних проблема у друштву (према Марксу је то капитализам и класна борба унутар класичних капиталистичких земаља), што значи да се на криминалитет, са становишта ових теорија, није гледало као на главни проблем друштва, већ као на последицу главног стања.

У оквиру социолошких теорија може се разликовати најпре општа теорија која насиље у породици схвата као производ општег система, чији је део породица, а да на одржавање и динамику насиља може утицати функционисање управо тог породичног система.⁵³³ Као фактори који најснажније делују на појаву насиља у породици наводе се породица као друштвена група са високим нивоом конфликта, висок ниво насиља у друштву, породична социјализација, односно васпитавање деце уз помоћ насиља, културне норме и сексистичка организација друштва.⁵³⁴ Теорија размене и социјалне контроле заступа систем „награде,“ и „казне,“. Према њој, онда, када је награда већа од могућих губитака које насилничко понашање може да произведе, долази до појаве насиља. Односи између чланова породице не морају увек бити идеални. У тим односима, услед сукоба интереса, може доћи до појаве конфликта.

Теорија конфликта, заступа становиште, да је насиље екстремни облик сукоба, као и да насиље настаје као последица немогућности насилника да успостави жељени ауторитет у породици.

Теорија ресурса, сматра да породица, као и сваки друштвени систем почива на сили и да је сила средство којим се одржава функционисање породице. Свако од

⁵³¹*Ibid.*, стр.45

⁵³²М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.82

⁵³³*Ibid.*

⁵³⁴Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић,*op.cit.*, стр.13

чланова породице поседује одређене ресурсе, више или мање. Онај ко поседује више ресурса фаворизован је од осталих чланова породице и у могућности је да користи силу како би утицао на друге чланове. С друге стране, недостатак ресурса доводи до појаве стреса код одређене особе, несклада због неједнаке расподеле ресурса. У вези са овим је и појава насиља у породици, када мушкарац нема запослење које одговара његовом образовању, или када је жена образованија од њега.

Свака свађа у породици није насиље. Да ли ће неки сукоб ескалирати до те мере да дође до насиља, покушава да објасни интегративна теорија социјалних структура⁵³⁵. Према овој теорији, постоје одређени структурални чиниоци друштвеног живота који могу да предвиде насилне, тј. ненасилне сукобе. У породицама у којима постоји: низак степен социјалне изолације или јака подршка мреже; узајамна, међузависна или интегративна подршка мреже или више „пресека“ између главних мрежа које стварају социјални притисак на насиље; висок степен једнакости или релативно једнак приступ и контрола материјалних ресурса, нижи ниво интимности комбинован са растућом културном дистанцом; мање централизације и ауторитета; прихватање ненасилне мреже или алтернативних форми решавања сукоба; мање су шансе за појаву насиља.⁵³⁶

Теорија животних догађаја узрок насиља у породици проналази у стресорима који породицу погађају као што су на пример сиромаштво, незапосленост, одвајање партнерке. (Т.Игњатовић, Насиље према женама...стр.56)

Теорија социјалне средине, узрок криминалног понашања проналази у социјалној средини, истичући значај различитих социјалних елемената као што су сиромаштво, трговина, индустрија, климатски услови, али је ова теорија проучавала и однос криминалитета и пола, образовања, занимања, породице, васпитања, школе, услове живота и рада.⁵³⁷ Значај ове теорије је у томе што је указала да на појаву криминалног понашања, поред, до тад истицаних фактора личности, делују и социјални фактори.

Замерка социолошким теоријама је занемаривање индивидуалних карактеристика жртве и насилника, немогућност пружања одговора на питање зашто се насиље у породици дешава у већем броју случајева женама, зашто се не дешава у свим породицама. Такође ове теорије не врше хијерархију ресурса, нити дају одговор на питање који се ресурс више вреднује и због чега и који однос ресурса доводи до насиља.

⁵³⁵ Ова теорија предствља комбинацију опште системске теорије, теорије субкултура и феминистичке теорије

⁵³⁶Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.57

⁵³⁷М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.83-84

Феминистичке теорије

Теорије које приликом изучавања узрока насиља акценат стављају на насиље у породици су *феминистичке теорије*. Оне су настале као критика свих постојећих теорија, негирајући при том да је насиље продукт друштва и истичући да је реч о универзалној појави и појави која је уско повезана са подређеним положајем жена у друштву и патријархатом као традиционалним обликом породице који подржава подређеност жене, ауторитет мужа, неједнакост и на извештан начин оправдава насиље. Ове теорије, једине су утицале на промену законских одредби, увођење стандарда и протокола за поступање у случају насиља у породици.⁵³⁸ Феминистичке теорије, нису настале само као резултат теоријских разматрања могућих узрока насиља, већ се заснивају на конкретним акционим истраживањима и искуствима жртава породичног насиља.

Последњи покушај (начин) да се обезбеди подређеност жене јесте насиље које се према њима примењује. Теорија конфликта, насиље види као сукоб интереса, али феминисткиње кажу, да овде не може бити речи о сукобу интереса између једнаких лица, већ о борби за моћ између неједнаких, јер је жена управо то – неравноправна у вези са мушкарцем. Она живи у друштву у коме је „насиље прихватљив, уобичајен, па и пожељан облик дисциплиновања непослушних чланова породице“, због чега на појаву насиља, поред патријархалних односа утичу и „други друштвени, посебно економски фактори, као и међугенерациска трансмисија насиља“.⁵³⁹

Појам насиља се, од стране феминистичких оријентација, дефинише много шире, него од стране криминолога. Наиме, док криминолози под насиљем подразумевају употребу силе и претњу силом и сваки други акт који се доживљава као намера да се друга особа повреди, према феминистичким дефиницијама насиље се посматра кроз доминацију, злоупотребу моћи и присилу, па би тако сваки дисбаланс моћи у односима партнера представљао потенцијалну опасност да се злоупотреби моћ, тј. да дође до насиља. Јер, онај ко има моћ, искључиво је одговоран за насилничко понашање, будући да он одлучује како ће се понашати.⁵⁴⁰

⁵³⁸Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић,*op.cit.*, стр.13

⁵³⁹*Ibid.*, стр.14

⁵⁴⁰Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.21

Као узроци насиља у породици наводе се и друштвена маргинализација, недостатак могућности за запослење, доминација дискриминаторних друштвених пракси, недостатак воље жртава да траже одштету путем судских органа власти, изостајање помоћи од стране одговорних институција.⁵⁴¹

Приликом изучавања, насиље између партнера дефинише се као „физичко, сексуално и психичко насиље или претње таквим актима, укључујући ту и силовање и силовање у браку, што подразумева да га може учинити стални или повремени партнер, бивши партнер, супружник или бивши супружник, партнер са којим постоји или не кохабитација, партнер истог или различитог пола, односно да може бити учињено према партнеру у свим наведеним типовима партнерских односа“.⁵⁴²

Као узроци насиља у литератури се наводе: 1) слаби економски услови живота; 2) традиционални ставови према женама и деци; 3) општа толеранција на насилничко понашање у друштву.⁵⁴³

Насиље у породици, према феминистичким теоријама, омогућено је „дискриминацијом и недостатком друштвене одговорности за насиље над онима који немају моћ, нити способност да му се одупру“.⁵⁴⁴

Као теорије којима се најчешће објашњава насиље над женама у партнерским односима наводе се и теорија о менталној болести, теорија међугенерациског преноса насиља, теорија која насиље изводи из конфликта у односима, теорија о циклусима насиља, теорија беса и теорија моћи и контроле.⁵⁴⁵ Према теорији о менталној болести, насилници се описују као ментално болесни људи, а жене као мазохисткиње. Да би насиље престало препоручује се психијатријско лечење. Међутим, истраживања су показала да се психолошки тестови насилника и жртава не разликују од тестова осталих људи и да лекови не утичу на смањење насиља. Теорија о међугенерациском преносу насиља наводи да мушкарци, одрасли у породици у којој је било насиља, седам пута чешће постају насилници, али ова теорија није у стању да објасни све случајеве насиља. Теорија која насиље изводи из конфликта у односима партнере посматра равноправно и сматра их подједнако одговорним за насиље. Ова теорија не узима у обзир неравноправност партнера и неједнакост моћи. Теорија о циклусима насиља, насиље објашњава кроз три фазе: пораст тензије у односу, ескалација насиља и

⁵⁴¹ Приручник - Превазилажење родних стереотипа у основном образовању, *op.cit.*, стр.15

⁵⁴² Т.Игњатовић, *op.cit.*, стр.13

⁵⁴³ *Ibid.*, стр.33

⁵⁴⁴ Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *op.cit.*, стр.14

⁵⁴⁵ Заштита од насиља у породици у избегличкој и расељеничкој популацији, *op.cit.*, стр.52-53

помирење тј. „медени месец“. Међутим, у многим везама фаза „меденог месеца“ не постоји и она заправо представља емоционално злостављање. Теорија беса насиље објашњава губитком контроле над поступцима у стању беса. Ова теорија занемарује чињеницу да и жена може бити бесна. Теорија моћи и контроле полази од тога да се насиље, које увек претпоставља злоупотребу моћи, врши ради успостављања контроле над другом особом. Ова теорија, након бројних спроведених истраживања, утврдила је да оно што повезује све насилнике јесу ставови и уверења која оправдавају насиље, а да се починиоци међусобно разликују по старости, образовању, социјалном статусу, занимању, националности, психолошким карактеристикама, због чега не постоји одређени профил насилника. Као заједнички ставови наводе се следећи: 1) он има право да контролише своју партнерку и жена је дужност да буде послушна; 2) он је морална особа чак и када користи насиље; 3) он ће добити оно што жели користећи насиље; 4) он за то неће сносити физичке, правне, економске или личне последице које би биле јаче од бенефиција које добија чињењем насиља.⁵⁴⁶

Успостављање контроле над партнерком и над њеним животом, врши се разним стратегијама и тактикама, а у циљу да се она убеди да није у стању да самостално извршава ни обичне животне активности. Психолошка надмоћ одржава жртву у сталном стању страха, а постиже се и повременим испољавањем „милости“, што може створити наду да ће се однос вратити на „старо стање“. Потпуна изолација доводи до прекида свих контаката жртве са пријатељима, родбином, због чега је једина веза са насилником. На крају, резултат примењених тактика је послушна и покорна жртва, уверена да је насилник свемоћан, да насиље не може престати и да насилника нико не може зауставити. То је тотална предаја и објашњава, између осталог и зашто жена дуго остаје у насилној вези.⁵⁴⁷

11.2. Егзогени криминогени фактори насиља над женама

У оквиру егзогених фактора, који могу имати утицаја на појаву насиља над женама, у раду ће бити анализирани: индустријализација и урбанизација, друштвена покретљивост, економске прилике, религија, суседство, породица и средства масовне комуникације.

⁵⁴⁶ *Ibid.*, стр.54

⁵⁴⁷ Т.Игњатовић, *op.cit.*, стр.60

11.2.1. Индустијализација и урбанизација као фактори утицаја на насиље над женама

Према једној групи аутора индустријализација представља узрок јављања криминалитета и социјалне патологије уопште, тако да је она криминогени фактор који треба сузбијати (Nagel),⁵⁴⁸ док други аутори (Милутиновић) сматрају да између индустријализације и криминалитета постоје одређене корелативне и друге везе, али да нема непосредне каузалне везе.

Индустријализација и урбанизација не утичу директно на појаву криминалног понашања, али последице које оне изазивају, како у друштву, тако и у оквиру једне породице, могу утицати на појаву криминалитета. Оне су повезане и са миграцијама и то најчешће на релацији село-град. Индустријализација представља појаву која доводи до све веће могућности да се у многим областима човеков рад може заменити машинама. Често те машине брже и ефикасније обављају посао, тако да човек бива замењен машином коју је створио како би му помогла у раду.

Индустријализација доводи до миграционих кретања, промена услова социјалних и културних норми, али и бројних стамбених, здравствених и егзистенцијалних проблема.⁵⁴⁹ Према статистичким подацима у земљама које се налазе у процесу нагле индустријализације долази до пораста криминалитета.⁵⁵⁰

О утицају индустријализације на појаву криминалног понашања не постоји јединствено гледиште. Једна група аутора сматра да индустријализација представља озбиљан узрок криминалитета, док други наводе да и у земљама које су економски равнијене постоји криминалитет, тако да се веза између криминалитета и индустријализације тешко може доказати. Такође, постоје и они који сматрају да индустријализација није узрок криминалног понашања, већ су то пропратне појаве које прате индустријализацију.⁵⁵¹

Утицај индустријализације и урбанизације на насиље над женама, у наставку, биће посматран кроз утицаје које ове појаве имају на породицу, и посредно на односе у њој, као и начин на који поједини чланови породице могу реаговати на ове појаве.

⁵⁴⁸ Наведено према М.Милутиновић (1973), *op.cit.*, стр.284

⁵⁴⁹ М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.127

⁵⁵⁰ Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.164

⁵⁵¹ М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.127-128

Са индустријализацијом долази и до урбанизације, до пресељења у велике градове и прихватања урбаног начина живота, који се разликује од дотадашњег живота и ставова. Овакав начин живота негативно утиче на породицу, слабе породичне везе између чланова породице. Посебно негативно овај процес утиче на омладину, која слободно време неорганизовано проводи, тешко се прилагођава новом начину живота. Урбанизација такође ствара и проблеме адаптације, сукобе култура и вредности, незапослености, стамбене и здравствене проблеме.⁵⁵²

Посебан вид миграција јесте пресељење становништва у нова подручја са циљем њиховог освајања, тзв.колонизација. Те нове крајеве насељава становништво различито по етничком и националном саставу, религиозној припадности, навикама, обичајима, схватањима, моралним вредностима, традицији и другим карактеристикама.⁵⁵³ Постоји одређени број лица која се не могу прилагодити новим условима живота, због чега код њих може доћи до појаве алкохолизма, проституције, криминалитета или других друштвено негативних појава.

Урбанизација, иако није узрок ових појава, повећава их због недовољно организоване бриге о породици, што омогућава да се разни облици девијација лакше и брже развијају. Прихватити тврдњу да је урбанизација узрок, значило би тврдити да у сеоским срединама нема друштвених девијација и да су сви срећни. А то није истина.

Индустријализација представља неопходни услов даљег економског развитка и напретка и стога је не можемо посматрати као негативну друштвену појаву, већ као „услов еманципације од заосталости и повећање опште културе.“⁵⁵⁴ Потребно је да упоредо са индустријализацијом, долази до развоја и установа социјалне заштите, здравствених, образовних установа, али и стварања могућности ефикасног и корисног провођења слободног времена.

Поред чињенице да индустријализација и урбанизација са собом доносе бројне позитивне промене за друштво и стање у њему, њих прате и одређене негативне последице. И управо те негативне последице ових промена могу утицати на појаву насиља у породици. Наиме, породичне везе између чланова слабе, долазећи у нову средину, људи напуштају „свој социокултурни амбијент са специфичним суседским, пријатељским, емоционалним и другим везама“⁵⁵⁵, долазе у нову средину и сусрећу се

⁵⁵²М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.88

⁵⁵³М.Милутиновић (1995),*op.cit.* стр.283

⁵⁵⁴Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.165

⁵⁵⁵Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.164

са новим начином живота, новом културом, обичајима. У новој средини долази до распадања породице, слабљења везе између чланова и губљења традиционалног, патријархалног начина живота. Највећи проблем који прати индустријализацију и урбанизацију јесте проблем адаптације у нову средину. Али поред овог, јављају се и други проблеми као што је нерешено стамбено питање, лоши здравствени услови, слабо материјално стање, нерешени комунални проблеми. Мушкарац који сматра да је «дужан» да издржава породицу, суочава се пре свега са финансијским проблемима, када није у могућности да обезбеди себи и члановима своје породице, задовољење основних животних потреба. Суочен са овим проблемима, мушкарац је исфрустриран, немоћан да обезбеди егзистенцијалне услове породици, и фрустрацију испољава на члановима своје породице, најчешће на жени.

Иста је ситуација и са урбанизацијом, која сама по себи, не може бити сматрана узроком свих проблема који настају у једној породици. Чињеница је да град подразумева сложеније односе становништва, велике социјалне разлике, али град не може бити патолошка појава или «грех» како неки аутори истичу.⁵⁵⁶ Неприлагођеност на градски начин живота може се јавити и у виду економске неприлагођености, нерешеног стамбеног проблема, отуђености од градског начина живота, поремећаја у међусобним односима чланова породице, емоционалне и психичке трауме, појаве неуроza.⁵⁵⁷

Услед индустријализације и глобализације долази до тзв. кризе традиционалне мушкости, када мушкарац више није једини „хранитељ“ породице, а с друге стране све је веће и присуство женске радне снаге, чему погодује и тржиште рада које фаворизује традиционалне „женске“ квалитете. У таквим случајевима, мушкарци покушавају да кроз конзумирање алкохола, стереотипно (фаворизовање модела доминације над женама) понашање према женама одрже „традицију мушкости“.⁵⁵⁸

Тејлор, наводећи друштвено-структуралне противречности или кризе глобалних друштвених промена, наводи кризу мушкости и „родног поретка“, али и кризу породице и родитељства.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ М. Младеновић, *Основи социологије породице*, Савремена администрација, Београд, 1977., стр. 257-258

⁵⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁵⁸ А. Југовић, М. Бркић, Б. Симеуновић-Патић, *Социјалне неједнакости и сиромаштво као друштвени контекст криминала*, Годишњак 2008, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, година II, број 2, 2008, 447-462, стр. 451

⁵⁵⁹ Поред наведених ту су још и кризе запослења; кризе материјалног сиромаштва и друштвених неједнакости; страх од „друштвеног пада“ и страх од других; кризе националне државе; кризе друштвене „искључености“ и „укључености“; кризе у „култури“, *Ibid.*, стр. 452

Многи статистички подаци, по неким ауторима, показали су да са развојем индустријализације и урбанизације расте и стопа криминалитета у дужем временском периоду, али и разне девијације попут алкохолизма, наркоманије, проституције.⁵⁶⁰

На основу наведеног може се закључити да индустријализација и урбанизација не могу бити сматране непосредним узроком насиља над женама. Ове појаве погађају породицу и односе у њој и то кроз слабљење породичних веза, распад патријархалне породице, нерешене социјалне проблеме попут запослености, стамбеног питања, али да ли ће до насиља над женама доћи није непосредно одлучујућа индустријализација, као ни урбанизација, осим у контексту наведених последица које прате ове појаве.

11.2.2. Друштвена покретљивост и насиље над женама

Покретљивост или мобилност подразумева промену положаја и улоге унутар друштва. Она може бити географска, професионална и друштвена. Када се говори о покретљивости, као макросоцијалном фактору који утиче на појаву делинквентног понашања, ту се, пре свега, мисли на друштвену покретљивост. Географска, односно просторна покретљивост везана је за професионалне делинквенте који користе средства савремене технике, механизације и саобраћаја за брже вршење кривичних дела, бежање и скривање.

За криминологију је значајнија друштвена покретљивост. Она подразумева промену друштвених положаја и улога на вертикалном и хоризонталном нивоу, као и миграциона кретања услед економске ситуације, индустријализације, урбанизације. Управо су ова миграциона кретања и њихов утицај на криминална понашања од значаја за изучавање етиологије криминалитета.

Миграције представљају физичко кретање људи из једног подручја у друго, преко великих удаљености и у великим групама. Оне се још дефинишу и као „пресељење већег броја људи из једног социо-културног амбијента у други, са једног подручја на друго или на релацији село-град“.⁵⁶¹

Ради утврђивања везе између миграција и насиља над женама, пре свега треба анализирати проблеме који прате мигранте. Ј.Печар разликује две генерације миграната. Прву чине они који су у другу земљу отишли у потрази за бољим условима живота, а тзв. другу генерацију, чине они који су рођени од родитеља који су

⁵⁶⁰ http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf стр. 345

⁵⁶¹ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 362

емигрирали, као и они који су дошли са родитељима као врло млади. И управо се ова друга генерација, суочава са проблемима акултурације, асимилације и прилагођавања. При том он разликује две врсте конфликта, спољашњи и унутрашњи. Као спољашњи конфликти наводи се да су мигранти претежно из нижих друштвених слојева, да је њихов друштвени положај осетно нижи у односу на домаће становништво; има појава безобзирности, нечовечности, крутости, искоришћавања миграната који имају неадекватне стамбене и животне услове; насиље и криминалитет миграната над домаћим становништвом заштита односе; расте страх пред досељеницима што ствара препреке зближавању због чега долази до појаве ксенофобије, негативног национализма; настају мигрантска гета, долази до расних и других сукоба, најразличитијих појава дискриминације, развијају се негативни стереотипи и сл. Све ово ствара „неповерење, сумњичавост, завист, насиље, резервисаност и повлачење“.⁵⁶²

Унутрашњи конфликти произилазе из спољашњих. Због могућег непријатељског окружења, мигрант мора мењати своје навике и обичаје. Такође, мигранти имају тешкоће у прилагођавању околини, на свом радном месту, а могу се сусрести и са језичким препрекама. Мигранти су дискриминисани у здравственој заштити, правној заштити, на раду, у школи и пате од тзв. „културног искључења“, имају много веће потребе за социјалном заштитом, заштитом породице, бригом о деци, брачним проблемима, заштитом старих лица.

Најчешћи разлог због којег мигранти напуштају своје домове и долазе у градове, јесте потреба за новцем, потрага за „бољим животом“, сиромаштво, тешки услови живота, који их приморавају да напусте дом. Проблем настаје када мигранти дођу у град и суоче се са реалношћу, која је често, другачија од њихових очекивања. У град долази становништво које је или необразовано или са средњом стручном спремом. Посао који обавља, далеко је од очекиваног и ту је прво разочарење са којим се сусрећу. У новој средини, они морају да се прилагоде и градском начину живота, који се разликује од њиховог дотадашњег начина живота. Родбински односи, породични односи, у великој мери слабе. Они су изоловани од осталих, међу непознатима су, што може довести до личних проблема, због којих највише трпи породица.

Уколико се посматра утицај миграције на насиље у породици, може се доћи до закључка да је утицај миграција највећи кроз утицај на породицу. Наиме, породица је далеко од сродника и приморана је да успоставља нове социјалне односе како би се

⁵⁶²Рот (наведено према З.Шепаровић, *op.cit.*, стр.130)

прилагодила. Мењају се и моралне норме (најчешће слабе), схватања о друштвеним вредностима. Мигранти се у новој земљи, без обзира на разлог због кога су дошли, суочавају са одређеним проблемима. Сви ти проблеми у већој или мањој мери утичу на породице и односе између самих чланова, а резултат утицаја тих проблема зависи од већ постојећих односа у самој породици и чињенице да ли је у њој присутно насиље или нека друга социјално-патолошка појава.

У случају миграција, кидају се везе традиционалног и патријархалног и долази до појаве осећања усамљености, изгубљености, задржавања старих навика, губљења родбинских, суседских и пријатељских веза. Њихов утицај је посредан јер миграције прате одређене појаве које утичу на породицу и односе у њој, али да ли ће до насиља доћи зависи и од других фактора.

С друге стране, миграције могу деловати и као фактор који може допринети трговини женама, што потврђују и истраживања. Бежећи од сиромаштва, лоших услова живота, жене често и несвесно постају жртве трговине људима и то најчешће у циљу проституције.⁵⁶³

У нашој земљи према једном истраживању утврђено је да је чак 65% мигранткиња пријавило неки вид насиља и да иако је чак 88% њих свесно да је насиље забрањено, петина њих не зна коме да се обрати за помоћ.⁵⁶⁴

Као и сви егзогени фактори и миграције само подстичу унутрашње предиспозиције које постоје у некој личности. Пресељење у нову средину, потреба успостављања социјалних односа, немогућност преживљавања, тј. обезбеђења основних егзистенцијалних средстава, али и структура личности мушкарца могу довести до кулминације фрустрираности начином живота и ескалирања те фрустрираности кроз насиље у породици. Међутим, то не значи да треба искључити деловање других фактора и тврдити да су миграције искључиви узрок насилничког понашања.

11.2.3. Економске прилике и насиље над женама

Под економским приликама се, поред поседовања основних средстава за живот, подразумевају и чињенице да ли су људи запослени, да ли до средстава за живот долазе својим радом или не, на шта их троше, какав им значај придају у односу на друге

⁵⁶³ http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf стр. 214

⁵⁶⁴ <https://beta.rs/vesti/drustvo-migranti/91497-rodno-zasnovano-nasilje-nad-migrantima-i-dalje-veliki-problem> приступ 22.10.2018. године

вредности, какав им је животни стандард, како материјалне прилике утичу на њихово друштвено, али и на криминално понашање.⁵⁶⁵

Под економским приликама се подразумевају и незапосленост и лоше стамбене прилике. Уколико се посматра однос економских прилика и криминалитета, према неким ауторима⁵⁶⁶ овај однос је двојак, и то материјална добра као услов човекове егзистенције и материјалне потребе које делују у одређеним ситуацијама као непосредан покретач човека на преступничко понашање. Постоје аутори који негирају било какав утицај економских прилика на криминалитет и они који економске прилике наводе као један од непосредних узрока криминалитета.⁵⁶⁷

Питању утицаја економских прилика на појаву криминалног понашања, може се приступити двојачко. Марксистичка теорија полази од класних разлика у којима види узрок злочина и сматра да ће са нестанком класних разлика и злочин нестати сам од себе. Класична социолошка школа, међутим, истиче да због нужде и сиромаштва долази до појаве криминалног понашања, тако да ће побољшањем материјалних услова доћи до смањења криминалитета.⁵⁶⁸

Сиромаштво се дефинише као „стање одсуства потребних економских, социјалних и културних услова за задовољавање основних биолошких и других људских потреба, односно егзистенцијалних услова живота“⁵⁶⁹ Само сиромаштво не може се навести као основни узрок криминалног понашања, али оно делује на саму породицу и односе у њој. Чланови породице, незадовољни својим финансијским стањем, бес и незадовољство испољавају према осталим члановима, најчешће онима који су слабији од њих, доводе до стварања напете ситуације у породици јер је угрожена материјална сигурност породице. На тај начин, сиромаштво, као показатељ економске (не)стабилности друштва, поред тога што угрожава егзистенцију породице, доводи до стварања низа социјалних проблема у породици и стварања погодних услова за појаву неких облика криминалитета. Директно се сиромаштво повезује са имовинским криминалитетом, али посредно, сиромаштво са собом повлачи низ негативних последица како за појединца, тако и за чланове његове породице.

⁵⁶⁵В.Пешић, *Криминологија*, Универзитет „Вељко Влаховић“ у Титограду, 1981.год., стр.174

⁵⁶⁶*Ibid.*, стр.174-175

⁵⁶⁷Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.167

⁵⁶⁸М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.121

⁵⁶⁹М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.86

Веза између незапослености и криминалитета свакако постоји. Према бројним истраживањима која су вршена⁵⁷⁰ утврђено је да међу осуђеним лицима постоји велики проценат оних који нису били запослени у време извршења кривичних дела, као и да су малолетници без занимања чести међу тешким преступницима. На основу свих истраживања изводи се закључак да је „процент незапослених међу делинквентима неупоредиво већи у свим земљама од одговарајућег процента незапослених међу неделинквентима“.⁵⁷¹

Поред незапослености на криминално понашање утиче и интензитет мењања запослења. Наиме, према једном истраживању⁵⁷² утврђено је да уколико је већа стабилност на раду, понашање је сагласније са нормама, док одсуство радних навика опомиње на опрезност у погледу поштовања норми. Према М.Милутиновићу стабилност на раду јесте значајан фактор нормалног понашања, али исто тако и нестабилност може бити значајан фактор делинквентног понашања, тако да се овде пре ради о лицима која су формирана у правцу девијантног понашања, па се не односе правилно ни према свом раду. То би значило да често мењање запослења, као и одсуство радних навика може бити сигнал девијантног понашања.

Иако се скоро увек код анализе извршених дела, поставља питање материјалних прилика, истраживања су показала да „криминалитет не произилази увек из слабијег економског статуса појединца, односно да вршење кривичних дела није искључиви монопол нижих слојева“.⁵⁷³ Тако, Бонгер разликује „крадљивце из беде“ и „крадљивце из похлепе“, док је Сатерленд (Sutherland), бавећи се изучавањем криминалитета богатијих слојева, означио ове извршиоце као „криминалце белог оковратника“.⁵⁷⁴

Не може се негирати било какав утицај сиромаштва на појаву криминалног понашања, као што се не може истицати његов одлучујући значај на појаву криминалних активности. У литератури се истиче да „тешки материјални услови представљају чак најмоћнији криминогени фактор, најјачу силу делинквенције“.⁵⁷⁵ Сиромаштво на породицу делује тако што изазива забринутост њених чланова, деморализацију, породице постају нестабилне, неспособне да обављају васпитну функцију, као једну од најзначајнијих функција која им је дата.

⁵⁷⁰М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.293

⁵⁷¹*Ibid.*

⁵⁷²*Ibid.*

⁵⁷³Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.167

⁵⁷⁴*Ibid.*

⁵⁷⁵М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.287

Тридесетих година двадесетог века појавили су се писци који су на основу својих истраживања (Ferguson, Rose, Bagot, Trenaman, Mannheim, Wilkins, Gibbs, Healy, Bronner, Sullenger) створили „социјалну групу-проблем“ коју чине алкохоличари, криминалци, незапослена лица, осиромашене удовице, напуштене жене, физички дефицијентна лица.⁵⁷⁶ У групу „ненормалних лица“ улазили су и сви они који на легитиман начин нису били у стању да издржавају своју породицу, чиме је сиромаштво истицано као један од битнијих криминогених фактора. Ова схватања изложена су бројним критикама, али најважнија је да су проучавани случајеви без узимања у обзир привилегованих група и дела која оне чине, јер најчешће нису изложени кривичном гоњењу. Истраживања која су вршена односила су се на криминалитет сиромашнијег слоја становништва, а не и припадника виших класа у којима такође има криминалних активности. Вурт истиче да „већина у нужди не постају делинквенти“, тако да се не може судити о степену јављања сиромаштва као непосредног фактора на основу припадности делинквената сиромашним породицама.⁵⁷⁷

Постоји група аутора која негира утицај сиромаштва на појаву криминалитета, или му даје занемарљив значај, јер наводи да је имовински криминалитет и у развијеним земљама у порасту, без обзира на то што је у њима животни стандард већи.

Криминално понашање није карактеристика само сиромашних слојева становништва. Међутим, облици криминалних активности се разликују, јер код богатијих слојева становништва преовлађују кривична дела корупције, проневере и организованог криминалитета. Иако се сиромаштво истиче као фактор који може довести до појаве криминалних активности, у литератури се наводи интересантна одбрана адвоката двојице богатих младића који су из обести убили свог школског друга, у којој адвокат тражи од суда да на богатство гледа као на несрећу, исто као и на сиромаштво, истичући да „сувише много и сувише великих могућности, сувишне предности, које се пружају детету могу да буду несрећа“.⁵⁷⁸

Богатство утиче и на породицу, која се и поред непостојања проблема везаних за егзистенцију суочава са проблемима који могу довести до појаве криминалног понашања. Криминалитет који врше ови слојеви становништва у литератури се назива „криминалитет благостања“ и заправо оповргавају тврдњу да су крађе, преваре и друга слична дела узрокована сиромаштвом.

⁵⁷⁶*Ibid.*, стр.289

⁵⁷⁷*Ibid.*, стр.290

⁵⁷⁸М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.123

Према подацима Светске здравствене организације утврђено је да је стопа убиства значајно виша у оним земљама у којима је јаз између богатих и сиромашних већи и где су израженије економске и социјалне неједнакости.⁵⁷⁹

Услед неповољних материјалних прилика, људи нису у стању да се оспособе за друштвене захтеве који им се постављају у животу, остају неквалификовани за рад и као такви слабо плаћени за посао који обављају. Због ниске зараде, нису у могућности да задовоље основне животне потребе. Такође, образовање остаје на ниском нивоу, развијају се примитивне особине, предрасуде, беспосличење, одавање алкохолу. Због немогућности да задовољи основне потребе, јавља се депресија, породични живот постаје терет, што наравно негативно утиче на односе у породици. Таква породица се тешко суочава са проблемима који им се дешавају и тешко их решава. Међу њима постоји неслагање, нетрпељивост и у најтежим случајевима долази до распадања породице.

Незапосленост, као једна од негативних друштвених појава, утиче на економски положај породице. Тачније, она погоршава економску ситуацију породице, доводи до опадања куповне моћи, али има и низ других негативних појава које је прате. Погоршава односе између чланова породице стварајући непријатну и често неподношљиву психичку ситуацију. Породица губи једну од својих важнијих функција, васпитну, што доводи до лошег васпитања деце. Сам незапослени члан може запасти у депресију, апатију, разочарање, одати се алкохолизму или другом пороку. Зато се у литератури каже да је „беспосличарење мајка свих порока“.⁵⁸⁰ Свест о сопственој личности један је од разлога који подстиче жене на запошљавање, а у циљу постизања, економске независности, али и ради самоостварења.⁵⁸¹

Поред непосредног дејства економских прилика на вршење имовинског криминалитета, економске прилике могу деловати и посредно. Наиме, услед лоше материјалне ситуације може доћи до поремећаја у породичним односима, до појаве психичких криза, алкохолизма, што разара породицу и нарушава дотад складне породичне односе. Тако да материјалне прилике, поред непосредног, могу имати и посредно дејство на појаву криминалног понашања, што је у случају насиља над женама значајно јер утиче на породицу, односе у њој и може довести и до насиља и извршења кривичних дела против живота и тела. Такође, сиромаштво доводи до

⁵⁷⁹ А.Југовић, М.Бркић, Б.Симеуновић-Патић, *op.cit.*, стр.451

⁵⁸⁰ М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.293

⁵⁸¹ С.Недовић, *op.cit.*, стр.62

необразовања, неквалификованости, ниских прихода, што утиче на материјално стање породице, недовољну културу и појаву алкохолизма.⁵⁸²

Услед свих тих проблема, породица није у стању да врши своју основну, васпитну функцију, долази до „губљења менталне равнотеже, атрофије њихове моралне снаге и осећања, стављајући их најзад под неотклоњиви удар разних делинквентних искушења“.⁵⁸³

Данас, половина становништва живи у сиромаштву, а трећина у беди.⁵⁸⁴ У таквим условима људи се осећају понижено, одбачено, а директно насиље се одређује као „реактивно, изазвано структуралним насиљем“⁵⁸⁵ посредством стреса и фрустрација: породично насиље је производ тог процеса, будући да је породица место где се „пражњење“ може обавити без пунитивних санкција које иначе прете уколико се оно врши у другим социјалним ситуацијама“.⁵⁸⁶ Насиље је најчешће уперено према супружницима, деци, пријатељима, а последица је одређених емоционалних стања које сиромаштво производи. Међутим, према другим ауторима, у случајевима релативног сиромаштва, веће су шансе да дође до насиља, него у случају апсолутног сиромаштва.

Када говоримо о сиромаштву, постоји тзв. култура сиромаштва коју између осталог одликује и величање мушке супериорности, учестали породични конфликти, патријархализација породице и бежање од проблема (често ка алкохолу) посебно код мушкараца.⁵⁸⁷

Економске прилике не могу бити наведене као непосредан узрок појаве насилничког понашања према женама. Међутим, последице лоших економских прилика могу утицати на низак ниво образовања, појаву алкохолизма, различитих психичких проблема, што према бројним истраживањима представља једну од карактеристика личности већине насилника. С друге стране не мора у свим сиромашним породицама да дође до појаве насиља, као што и не значи да у богатим породицама насиља нема. Тако да сиромаштво, можда у комбинацији са другим факторима може довести до појаве насилничког понашања, али никако не може бити

⁵⁸² М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.122

⁵⁸³ *Ibid.*, стр.122-123

⁵⁸⁴ А.Југовић, М.Бркић, Б.Симеуновић-Патић, *Социјалне неједнакости и сиромаштво као друштвени контекст криминала*, Годишњак 2008, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, година II, број 2, 2008, 447-462, стр. 448

⁵⁸⁵ Структурално насиље се дефинише као свако угрожавање људских потенцијала економском или политичком структуром. *Видети*: А.Југовић, М.Бркић, Б.Симеуновић-Патић, *op.cit.*, стр.448

⁵⁸⁶ *Ibid.* стр. 448-449

⁵⁸⁷ *Ibid.* стр. 456

наведено као искључиви узрок насиља над женама, што говори у прилог потреби мултидисциплинарног изучавања насиља над женама.

Сматра се да се апсолутно сиромаштво (које подразумева недостатак средстава за живот) може навести као узрок насиља у породици, а да релативно сиромаштво (када се задовољавају само основне животне потребе) делује на тај начин што подстиче фрустрације које могу довести до насилног понашања. Уколико се томе додају и лоши услови живота, висок ниво потрошње, низак образовни статус, мањак послова и могућности за побољшање животног стандарда, све то може представљати предуслов за појаву насилничког понашања у породици.⁵⁸⁸

Према једном истраживању о утицају сиромаштва на насиље у породици⁵⁸⁹ утврђено је да жене које живе у сиромашнијим породицама имају веће шансе да постану жртве физичког насиља. Такође, њихов контакт са пријатељима и родбином може утицати на насилно понашање мушкарца, јер се са проблемима који постоје у породици упознају и друга лица, што може изазвати бес код мушкараца. Код сексуалног насиља добијени резултати показали су да старији мушкарци ређе врше овај вид насиља, као и да трудноћа жене смањује шансе за овај вид насиља. Закључак истраживања је да сиромаштво повећава сукобе између партнера, као и вероватноћу да ће доћи до насиља. Такође, утврђено је да се запослени мушкарци чешће јављају као насилници, а као разлог томе се наводи чињеница да незапослени мушкарци „зависе“ од жене и њених прихода, због чега не врше насиље према женама.

На основу истраживања спроведених у Италији, Белгији и Холандији утврђено је да „економске и друштвене маргинализације жена представљају најчешће узроке трговине женама“.⁵⁹⁰ Тако је у Италији 92,40% жена живело у земљи порекла са породицом, 68,75% имало је пословно искуство, а 58,75% је живело на ивици сиромаштва. Основни разлози за прихватање понуде за одлазак у другу земљу су посао у 35% случајева, новац за основне потребе 30% и новац за породицу 23% случајева.⁵⁹¹

Према истраживањима спроведеним у Србији⁵⁹² анализом доступних података утврђено је да је 38,3% запослених и 10% незапослених тужених, док је у испитиваном узорку утврђено и да је велики проценат оних који су радили, али су остали без

⁵⁸⁸ Andrew R. Morrison, María Loreto Biehl, *Too Close to Home: Domestic Violence in the Americas*, Inter-American Development bank, 1999. година, стр. 37

⁵⁸⁹ Ibid. стр. 43-44

⁵⁹⁰ https://drive.google.com/file/d/1hFkbhj_aJNgYmO_qJ0VDDnbiE-yU9iy/view приступ 15.01.2019. године

⁵⁹¹ Ibid.

⁵⁹² Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *op.cit.*, стр.41, В.Николић-Ристановић, Жене као жртве криминалитета...стр.84-86

запослења (59,4%) из чега се може закључити да је губитак посла један од фактора који утиче на повећање обима насиља, будући да се погоршава економска ситуација у породици.

Сиромаштво, које је једна од последица незапослености жене, може довести до нових проблема, као што су немогућност обезбеђења деци (женској) одговарајућег образовања, немогућност напуштања насилника. И можда та економска зависност жене од насилника представља једну од значајнијих последица сиромаштва, посматрано у контексту насиља над женама. Због тога се каже да сиромаштво није часно и да оваква изјава заправо представља патријархалну лаж.⁵⁹³

11.2.4. Религија и насиље над женама

Религија представља један од облика друштвене свести и то искривљени облик друштвене свести, који је супротан науци и разуму, а посматрано кроз историју је имала назадно дејство.⁵⁹⁴ Представља веровање у одређене религијске заповести и као таква утиче на понашање људи. У основи религије, поред веровања, јесте и постојање ставова према одређеним вредностима у друштву. Свака религија има одређени став о породици, животу, здрављу и другим друштвеним вредностима. Колики је значај религије, може се видети и из чињенице да је она све до 16. века била „краљица науке“, а филозофија „слушкиња теологије“. Уколико се само присетимо примера спаљивања вештица, тј. доказивања да се не баве вештичарењем (које није имало везе са законом, већ се заснивало на празноверју), јасно је колики је био утицај религије на животе људи. Религија се појављивала у време када човек није могао да неке појаве у друштву објасни. Међутим, данас, када се просвећеност повећава, религиозност се смањује.⁵⁹⁵

О односу религије и криминалитета, у литератури не постоји јединствено становиште. Према првом схватању⁵⁹⁶, чији је заступник био Гарофало, услед постојања моралних норми које црква пропагира, позивања на придржавање друштвених вредности и постојање тзв. „заповести“, црква делује антикриминално и превентивно. Религија има задатак да формира грађане тако да живе по највећим моралним вредностима и законима. Због тога се појава криминалитета објашњава

⁵⁹³З.Мршевић, *op.cit.*, стр.24

⁵⁹⁴М.Милутиновић (1973), *op.cit.*, стр.310

⁵⁹⁵В.Пешић, *op.cit.*, стр.204

⁵⁹⁶С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 378

неуспехом цркве „да васпита грађане да „живе у љубави и добрим односима са својим ближњима“.⁵⁹⁷ Према Богнеру, који је заступао друго гледиште, црква ни на који начин не утиче на појаву криминалног понашања, тј. међу њима не постоји никаква веза, јер „веровање или неверовање представља ствар која је потпуно лишена сваког интереса са становишта делинквенције“.⁵⁹⁸ Треће схватање истиче да се религија јавља као криминогени фактор, у екстремнијим случајевима, попут сујеверја или верског фанатизма.

О односу ове две појаве не постоји довољан број истраживања, да би се могло са стопостотном сигурношћу тврити да религија делује криминогено. Али, према истраживању спроведеном у Немачкој утврђено је да је криминалитет највише заступљен међу припадницима католичке вере, затим протестантима и Јеврејима. Међутим, према овом истраживању, највећи број католика живео је у најсиромашнијим условима, због чега треба имати у виду и утицај економских и других социјалних тешкоћа.⁵⁹⁹

Према истраживањима спроведеним у Енглеској и Америци утврђено је да са опадањем религиозности долази до појаве криминалитета. Недостатак ових истраживања је што су као једини критеријум за проверу ове тезе имала статистичке анализе и поређење делинквентних и неделинквентних група, које су подељене према степенима похађања цркве и црквених хорова.⁶⁰⁰

У нашој земљи спроведено је истраживање убистава и том приликом утврђено да у испитиваном периоду, ниједно од тих кривичних дела није извршено из верских разлога.⁶⁰¹

Приликом одговора на питање односа религије и криминалитета, постоји неколико чињеница које треба узети у обзир и то улога религије у датим историјским условима живота, карактер одређеног друштва, место и улога цркве и религије у структури друштва и став цркве и религије у односу на друштво и његове вредности.⁶⁰²

Религија има позитиван утицај на антикриминално понашање. У којој ће мери деловати позитивно, зависи и од средине из које особа долази, тј. какав је однос окружења према религији и колики је значај места које она заузима у животима људи.

⁵⁹⁷ М. Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.309

⁵⁹⁸ Наведено према М. Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.309

⁵⁹⁹ *Ibid.*, стр.310

⁶⁰⁰ *Ibid.*, стр.309

⁶⁰¹ В. Пешић, *op.cit.*, стр.205

⁶⁰² М. Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.310

Исти је случај и са негативним деловањем религије. О негативном дејству, говори се у случајевима верског фанатизма и постојања секти.

Фанатизам, не мора увек бити везан за религију и углавном значи посвећеност неким вредностима. Та посвећеност, код верског фанатизма, обично се негативно испољава.

„Фанатизам је емоција коју обележава занесеност, заслепљеност, интензивна посвећеност неким вредностима, уз спремност за њихову безусловну одбрану или на ширењу тих вредности или идеја како на особе, групе или институције. Фанатизам скоро увек укључује спремност и на личне жртве, али у извесним екстремним условима, спремност на појединачно и масовно жртвовање других, посебно када је у питању нека идеологија, вођење ратова, верски и идеолошки екстремизам.“⁶⁰³

Фанатизам негативно делује јер подстиче масовне сукобе између припадника различитих религија, о чему сведоче примери из историје. Многа кривична дела вршена су под утицајем фанатизма и тако су и оправдавана. Црква је такође имала значајну улогу у ширењу расне и верске мржње и тиме доводила до извршења најтежих кривичних дела.

Један од случајева негативног деловања религије су и верске секте, као неформалне, затворене групе, са својим правилима, одвојене од званичне цркве. Основне карактеристике секте су изолација припадника, контрола свих информација и односа у чланству, коришћење новца као средства манипулације људским судбинама.⁶⁰⁴ Оне имају своја правила која чланови морају поштовати, често је присутно насиље, а од чланова се захтева апсолутна лојалност. Такође је карактеришу и мржња, нетолеранција и нетрпељивост према другима, док су код организатора секти уочене психопатске црте личности.⁶⁰⁵

Они који не верују у секту и њена правила представљају ризичну групу на коју се гледа са подозрењем, неодобравањем и агресивношћу. У хришћанству постоје екстремистичке секте које пропагирају и одобравају насиље над женама које се одлучују на абортус, док авганистански талибани јавно каменују жене, а хинду фанатици удовице спаљују на ломачама лешева својих мужева.⁶⁰⁶

⁶⁰³И.Видановић, *Речник социјалног рада*, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије: Асоцијација центара за социјални рад Србије, 2006.година, Београд

⁶⁰⁴М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.108

⁶⁰⁵*Ibid.*

⁶⁰⁶*Ibid.*

У хришћанској религији, науци, књижевности се доста говори о неравноправности жене. У религији се наводи део о мукама које Бог задаје жени, а верује се и да је жена (Ева, а самим тим и остали женски потомци) крива зато што је мушкарац прогнан из раја. И зато се у Библији каже „А жени (Господ) рече: теби ћу много муке задати кад zatrudниш, с мукама ћеш дјецу рађати, и воља ће твоја стајати под влашћу мужа твојега, и он ће ти бити господар“.⁶⁰⁷

Према једном истраживању, о повезаности религије и насиља над женама из 1989. године које је спровела хришћанска реформистичка црква у Северној Америци утврђено је да је 28% припадница верске заједнице било жртва насиља више од једном. Према другом истраживању из 1996. године које су спровели Бартковски и Андерсон (није пронађена повезаност између припадности конзервативистичкој цркви и склоности насиљу. Слично је и истраживање из 1992. године када је утврђено да конзервативни хришћани у Канади нису насилнији у односу на припаднике других вера.

Религија, својим ставовима није допринела бољем положају жена у друштву. Жену не посматра као једнаку мушкарцу, а на неки начин својим ставовима о мушкарцу као «господару» жене, оправдава насиље. Међутим, захваљујући економским променама, али и западној култури, утицај религије се смањује и положај жене побољшава. Свака религија има своја схватања о положају жене, како у друштву, тако и у породици. И управо та схватања су одређивала и однос према мушкараца према жени.

Ниједна од три најраспрострањеније монотеистичке религије (јудаизам, хришћанство, ислам) на жену не гледа као на једнаку мушкарцу, већ подређену. Тако, на пример у јудаизму се мушкарац сваког јутра моли и захваљује Богу што га није створио као жену, док се жена захваљује Богу што је начинио по својој вољи. Право на развод припада само супругу и то уручивањем писма отераној супрузи. Такође, жене не смеју да изучавају Тору, нити имају право избора на административне и судске функције.⁶⁰⁸

Ислам, сматра да је женско тело увек у власти мушкарца и да увек треба бити доступно његовој потреби. Мушкарац може имати више жена, али зато жена може имати само једног сексуалног партнера, свог супруга. Када је насиље у питању, ислам

⁶⁰⁷1. Мојс. 3, 16.

⁶⁰⁸ https://rs.boell.org/sites/default/files/feminizam_2_gesamt_v3.pdf приступ 04.12.2018. године, Неко је рекао феминизам...стр. 123

дозвољава ударање жене у „васпитне сврхе“, али „тако да на њеном телу не остану трагови: модрице, ране, ломови“.⁶⁰⁹

Све ове религије, својом тзв патријархалном идеологијом врше пресудан утицај и на конструисање родног идентитета, на положај жене у друштву, њено право на рађање, на слободан избор партнера, на изборно право и уопште на све сфере приватног и јавног живота. И управо из тог разлога, док год религија посматра жену као други, слабији пол, кроз репродуктивну функцију (као њен највећи допринос друштву), тешко да је могуће успостављање родне једнакости у једном друштву, јер колико год негирали утицај религије, он свакако постоји и делује, иако не свуда у истој мери. Не треба занемарити, ни заборавити да је у нашој земљи као изборни предмет уведена веронаука, а уколико узмемо у обзир став религије према жени, тешко да је оваквим потезом направљен корак напред ка једнакости и равноправности.

Данас утицај религије није јак као некада, што је можда и последица распадања патријархалне породице. Наиме, патријархална породица, породица у којој је мушкарац имао „власт“ над женом одговарала је хришћанству и његовом тумачењу улоге жене у друштву (да буде понизна, послушна, да је мушкарац њен господар). У таквом случају је и насиље било оправдано, ако је за циљ имало послушност жене и њено „васпитање“. Највећи утицај религије на оправдање насиља над женама је у подржавању патријархалне породице, која мушкарцу дозвољава многа понашања према жени, па и насилничко понашање. Јер породица је приватна ствар, и мушкарац је тај који одређује како ће се њени чланови понашати, на жени је да буде послушна, а у случају да она то није, дозвољава се њено „преваспитање“ физичким насиљем.

У срединама које су још увек под јаким утицајем религије положај жене се тешко мења на боље, везане су строгим патријархалним ставовима и религијским заповестима које покушавају да се одрже упркос свему. На тај начин религија са својим ставовима представља велику кочницу процесу еманципације жене, посебно пропагирајући стандарде о постојању „добре“ и кажњавању „лоше“ жене.

11.2.5. Суседство и насиље над женама

На понашање људи, формирање ставова према разним друштвеним појавама, одређени утицај има и суседство и различите неформалне групе које се формирају. Ове

⁶⁰⁹ Ibid. стр. 125

неформалне групе се у криминолошкој литератури наводе као чиниоци који значајно утичу на понашање личности. Утицај се остварује на неки од следећих начина: деловањем на изворе информација, због чега се фаворизују информације које су у складу са схватањима групе, а уклањају оне које то нису; пружањем социјалне подршке наглашавају се вредности за које се група залаже, док се они који одступају од њихових норми, кажњавају; униформисаност је још један начин на који се делује на чланове групе, и то кроз униформисање психичких функција, како би сви исто мислили и исто се понашали.⁶¹⁰

Ове групе покушавају на све начине да придобију нове чланове. Њихово деловање у литератури се назива термином „криминална инфекција“ и огледа се у понашању, идеализирању света криминалаца, прокламовању непоштовања друштвених правила, норми понашања и закона, истицању као највеће вредности лако стицање зараде, игнорисању друштвених обавеза.⁶¹¹ На овај начин они делују деструктивно на околину, стварају и одржавају презрив однос према човековом достојанству и често позивају на непоштовање закона.⁶¹²

Већи ризик да дође до појаве криминалног понашања, постоји у породицама у којима се налазе појединци који су већ вршили кривична дела, јер се стварају повољни услови и могућности да се прошири круг породичних преступника.⁶¹³

Утицај суседства је велики код малолетничких банди. Тако је једним истраживањем⁶¹⁴ утврђено да је суседство најважнији фактор окупљања чланова банди и њиховог удруживања, јер потичу из истог дела града. У оним деловима града у којима преовлађује досељено становништво хетерогене структуре по занимању, образовању, школској спреми, материјално-економском статусу, нарочито се испољава негативан утицај суседства. У овим деловима града присутне су различите друштвено девијантне појаве попут проституције, алкохолизма, наркоманије, коцке и сл.

Негативан утицај суседства се јавља и код класичних облика криминалитета, као што су убиства, крађе, силовање, разбојништво и слична кривична дела. Али, исто тако, негативно утичу и на појаву асоцијалних облика понашања, као што су силеџиство и хулиганство.

⁶¹⁰С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 377

⁶¹¹*Ibid.*

⁶¹²М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.319

⁶¹³С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 377

⁶¹⁴*Ibid.*

Учесталост контакта, узајамно помагање међу суседима, такође се могу посматрати у односу на насиље у породици. Наиме, као што држава дуго није интервенисала у случају насиља у породици, већ је то почела у новије време, и то онда када је схватила да насиље над женом представља кршење основних људских права, на сличан начин могуће је посматрати и утицај суседства. Често се дешава да су суседи свесни да се у некој породици догађа насиље, али тим поводом они ништа не предузимају. Једноставно не желе „да се мешају“ у туђе животе, али то њихово „немешање“ може понекад довести до тешких злочина и можда би да је сусед пријавио да његов комшија малтретира жену, био спречен неки тежи злочин. Ово је можда на веома добар начин приказано у књизи „Наслеђе Пјера Бурдијеа: поуке и надахнућа“⁶¹⁵ приликом анализе понашања главне глумице у филму Непознати код. Наиме, главна глумица сваког дана слуша крике из суседног стана у коме се догађа злостављање али ништа не предузима, она стишава телевизор, размишља шта да уради, али на крају не предузима ништа. Преовладава њена научена улога да се не меша у туђе животе, па чак и по цену живота, што се на крају и дешава.

То је само један од примера (можда не из живота, али свакако не можемо рећи да их нема у реалном животу) и један од разлога зашто треба подићи свест људи о недозвољености насиља и охрабрити их да пријаве насиље сваки пут када о томе имају неко сазнање.

Утицај суседства на насиље над женама је директан и значајан и код дела силовања, и то групних силовања од стране чланова банди или силовања као начина иницијације за пријем у одређену банду. Код осталих облика насиља над женама, утицај суседства није значајан у толикој мери. Може се посматрати и као један вид неформалне друштвене контроле када усваја ставове о месту жене у патријархалном друштву и њеном подређеном положају. Тако, на пример, Дејвис (Davis) наводи да жене као сексуални објекти „означавају спољне границе мушког света, док као супруге, мајке, ћерке или љубавнице заузимају централно место“ чиме се заправо и одређује структура криминалитета, круг лица која су жртве, начин извршења, мотиви.⁶¹⁶

У литератури постоји велики број истраживања утицаја суседства на формирање делинквентне личности, што значи да су истраживања углавном вршена у односу на малолетнике. Ова истраживања показала су да је утицај суседства на понашање

⁶¹⁵ <https://books.google.rs/books?id=C1E0AUJ7NzIC&printsec=frontcover> приступ 04.12.2018. године, стр. 258

⁶¹⁶ http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf приступ 04.12.2018. године, стр. 322

личности, формирање ставова веома велики.⁶¹⁷ Такође, у областима у којима постоји негативно деловање суседства - проституција, алкохолизам и други облици девијантних понашања су уобичајена појава. Често се као учиниоци, али и они који врбују жртву трговине људима појављују особе које жртва познаје, попут суседа, пријатеља, али и људи блиских жртви.

11.2.6. Породица као фактор насиља над женама

Према Холисту (Холтысту), породица представља малу групу и „учествовање у малим групама игра основну улогу у просецу формирања личности“.⁶¹⁸ Може се рећи да посматрајући криминалитет као неприлагођеност друштву која се јавља у процесу социјализације личности, онда криминалитет настаје под утицајем социјалног окружења у коме важно место заузима породица.

Породица је „најстарији облик социјалне заједнице, заснован на биосексуалним, репродуктивним, економским и социо-заштитним функцијама. По свом садржају она је универзална и типична, најхомогенија, најчвршћа и најтрајнија заједница у свим историјским типовима друштва.“⁶¹⁹

Према М.Младеновићу⁶²⁰ потпуна дефиниција породице би гласила „Породица је у садржинском, структурном и формалном погледу историјски променљива друштвена група, чија су универзална обележја:

а) да почива на хетеросексуалним везама, помоћу којих мушкарци и жене задовољавају природне полне и друге (духовне, моралне, естетске) потребе и обезбеђују репродукцију друштва рађањем потомства (биолошке основе породице);

б) да заснива систем сродничких односа који представља основ за полне табуе и поделу улога унутар породице (био-социјалне основе породице);

ц) да обезбеђује и развија социјалне и индивидуалне (моралне и психичке) особине личности (социјалне основе породице);

д) да обезбеђује обављање одређених економских (производно-потрошних или само потрошних) делатности у оквиру породице (економске основе породице).“ Ова

⁶¹⁷ Ibid. стр. 360

⁶¹⁸ Б.Холист (Холыст), *Криминологија -основные проблемы*, Юридическая литература, Москва, 1980., стр.109

⁶¹⁹ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.96

⁶²⁰ М.Младеновић, *op.cit.*, стр.26

дефиниција узима у обзир све функције породице и даје јединствену општу дефиницију породице.

Међутим, први услов овде наведен је да породица почива на хетеросексуалним везама. Данас се наиме, повећава број породица које настају између лица истог пола. Иако не у свим, али у незанемарљивом броју земаља дозвољени су истополни бракови, па чак и усвајање деце од стране лица која живе у оваквим браковима. Животно партнерство особа истог пола је назив којим се у Црној Гори, на пример, означава заједница лица истог пола.⁶²¹ Ова заједница се најчешће дефинише посебним законима, и углавном имају иста права као и лица која су брак склопила према Породичном закону.

О значају породице у савременом друштву, њеној улози у стварању и развијању личности човека од његових најранијих дана, али и основних људских вредности у друштву, говори пре свега чињеница да је регулисана посебним законом који уређује како услове за настанак породице, тако и односе у породици и кога све сматра члановима породице. Породица се, најпре, дефинише као заједница родитеља и деце која из те везе настају (или су усвојена), затим као примарна заједница у којој се развија личност детета и као таква заједница која обезбеђује психолошко-социјалну повезаност својих чланова.⁶²²

Породица је „неминовна средина“ коју појединац не бира, већ је рођењем затиче као такву, она је основа узраста и искуства, испуњења или неуспеха, основа болести и здравља и има одлучујући и прворазредни значај у васпитању и формирању човека.⁶²³ Породица се даље дефинише, као животна заједница лица везаних браком и ванбрачном заједницом и сродством или само сродством (крвним или грађанским), која имају међусобна права и обавезе.⁶²⁴ Форма породице, према Екерману, зависи од услова живота који преовлађују на одређеном месту и у одређеном времену и последица је непрестаног процеса еволуције.⁶²⁵ Данас су најприсутнија два облика породице: патријархална или породица прошлости заснована на ауторитету породице, односно власти мужа-оца, као старешине породице и егалитарна или савремена

⁶²¹ <https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/21062018/21062018-vijest2.html> приступ 22.03.2019. године

⁶²² М. Драшкић, *Породично право и права детета*, Чигоја штампа, Београд, 2005, стр.50

⁶²³ Н. Пантелић, *op.cit.*, стр.3

⁶²⁴ *Ibid.*, стр. 6

⁶²⁵ Н. Екерман, *Психодинамика породичног живота – дијагноза и лечење породичних односа*, Графички завод Титоград, 1966.год., стр.41

породица која се заснива на равноправном односу чланова породице и узајамним правима и дужностима родитеља и деце.⁶²⁶

Савремена породица карактерише се већим степеном индивидуалности чланова, за разлику од патријархалне породице. Према М.Бошковићу ово доводи до сукоба са старим елементима надзора старијих и вредносних стандарда понашања.⁶²⁷

Савремена породица назива се још и нуклеарна породица (животна заједница родитеља са њиховом децом коју издржавају и која се заснива на љубави и трајном међусобном поштовању свих чланова).⁶²⁸

Данас се говори о модерној породици, породици у којој су заборављене основне патријархалне дужности, говори се о моралном суноврату друштва. Али, да ли је патријархат био нешто што је заиста добро у једном друштву? Да ли насиље над женама, о коме се стално говори, није постојало у патријархалним породицама, већ се појавило са појавом модерне породице? Шта је то у патријархату за чиме се жали и ко уопште жали за тим видом породице?

Патријархат се може дефинисати на више начина, међутим његова суштина је у владавини мушкараца у друштву али и породици. Тако Лернер⁶²⁹ наводи (наведено према Жунић Н.) да патријархат представља „манифестацију и институционализацију мушке доминације над женама и децом у породици и ширење мушке доминације над женама у друштву уопште“.

Wisniewski/Kunst⁶³⁰ под патријархатом подразумевају форму друштва у којој мушкарци имају највишу моћ одлучивања и располагања над свим члановима породице, али и обавезу да брину о тим истим члановима и њиховом животном издржавању.

Патријархат је социјална организација живота људи заснована на стриктном поштовању традиције у којој највишу власт и највеће поштовање има отац, док жена има подређену улогу.⁶³¹

⁶²⁶Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.4

⁶²⁷М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.97

⁶²⁸Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.4

⁶²⁹Жунић Н.,*Правом против насиља у породици, Зашто патријархат*, Зборник радова, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш, стр.17-18

⁶³⁰Ibid.

⁶³¹https://www.researchgate.net/profile/Nikola_Pankovic/publication/320592319_RASPAD_SRPSKE_PATRIJARHALNE_PORODICE/links/59ef49d5458515ec0c7b59b3/RASPAD-SRPSKE-PATRIJARHALNE-PORODICE, приступ 05.05.2019. године

Жарана Папић⁶³² дефинише патријархат као тип друштвеног система у коме доминира принцип „очинског права“ и искључива контрола над јавним и приватним политичким доменом од стране старијих мушкараца унутар групе.

Сматра се да је појам патријархат први употребио Макс Вебер у социологији, како би објаснио „форму организације домаћинства у којој отац доминира над осталим члановима заједнице сродника и управља економском производњом домаћинства.“⁶³³

Кејт Милер⁶³⁴ патријархат дефинише као „институцију која омогућава да половина становништва, коју сачињавају жене, буде контролисана од стране друге половине, коју сачињавају мушкарци.“

Џ.Мичел⁶³⁵ патријархат дефинише као „закон оца, иманентан људској историји, који, иако у основи сувишан као поредак, делује на „несвесно,“⁶³⁶

Постоје одређени ставови који прихватањем у једном друштву, одређују то друштво као патријархално: 1) подела рада према полу одражава природне разлике између мушкараца и жена; 2) идентитет жене се успоставља њеним односом с мушкарцем; 3) жене своје пуно остварење достижу у улози супруге и мајке; 4) жене су детињасте; 5) жене су аполитичне.⁶³⁷

Приликом објашњавања положаја жена у друштву, феминисткиње увек полазе од патријархата. Према Жунић Н., да би једно друштво било патријархално оно мора да испуњава одређене услове и то: да постоји подела рада према полу која одражава „природне“ разлике између мушкарца и жене, што значи да у породици и на тржишту рада постоје „традиционално женски послови“; да жене свој идентитет стичу само у релацији са мушкарцем (отац, супруг, син и брат), с тим што жена одступа од стандардних норми понашања када нема везу са мушкарцем; да су примарне улоге жене – улоге мајке и супруге, кроз које она остварује, показује и доказује своју „креативност“, без обзира на каријеру ван куће; да се жене које живе саме, случајно или по сопственом избору, третирају као девијантне, јер се сматра да жени треба патерналистичка заштита коју јој обезбеђује само веза са мушкарцем. Такође, од жене се очекује да самим тим што је жена, она зна све о одгајању деце и да јој помоћ није потребна, а да је улога мушкарца само да буде хранилац породице.

⁶³²<http://www.gay-serbia.com/teorija/2005/05-01-11-patrijarhat/index.jsp>

⁶³³ Правом против насиља у породици, *op.cit.*, стр.18

⁶³⁴ *Ibid.*

⁶³⁵ *Ibid.*, стр.21

⁶³⁶ При том се појам несвесног одређује према Фројду, као аутономно подручје репродукције културе и идеологије.

⁶³⁷ С.Недовић, *op.cit.*, стр.73

Као основне карактеристике патријархалне породице у литератури⁶³⁸ се наводе:

- *класно обележје* – посматра се у односу на само друштво, јер је оно одраз класне неједнакости без обзира да ли се говори о робовласничком, феудалном или капиталистичком друштву. Класно обележје огледа се и односима у самој породици који су засновани на дискриминацији и сегрегацији, због чега се ова породица заснива на унутрашњој и спољној принуди.

- *приватна својина* је основа породице – некада присутна колективна својина замењена је приватном, а истовремено са тим дошло је и до промене улоге појединих чланова породице, који управо због приватне својине имају већа овлашћења у односу на остале чланове и јављају се као „шеф“ породице. Како је приватна својина основа патријархалне породице, сматра се да ће са нестанком приватне својине у потпуности нестати и патријархална породица;

- патријархална породица је претежно *пољопривредно-занатлијска* – и породица у граду је патријархална услед постојања приватне својине као једног од обележја патријархалне породице, али градска породица није пољопривредна, ни занатлијска и имовина се не састоји од земљишног поседа. Управо су зато односи у градској породици еластичнији и ова породица се брже претвара у демократску породицу, за разлику од породице у сеоским срединама;

- *мужевљева власт (manus)* – представља основно обележје патријархалне породице и основа је управо у постојању приватне својине која мушкарцу даје већа права у односу на остале чланове породице;

- *очинска власт (patriapotestas)* – отац је шеф породице и деца су њему потчињена. У данашње време ова власт није тако велика као у античком добу, када је значила и право оца да одлучује о животу и смрти деце. Мајка, за разлику од оца нема та права, осим неких која јој припадају у случају развода брака када сама брине о деци;

- *формална моногамија* – иако се истиче као једно од обележја патријархалне породице, чињеница је да се формално моногамија захтева од оба партнера, али у пракси се верност тражи много више од жене него од мушкарца;

- *двоструки морал* – због подељених улога у овој породици, подељене су и моралне норме у односу на мушкарца и жену, тако да оно што је дозвољено мушкарцу, жени није, јер она је „недовршени мушкарац“.

⁶³⁸М.Младеновић, *op.cit.*, стр.90

Данас, патријархална породица ишчезава. Иако су присутни њени остаци, чињеница је да се друштво креће напред. Можда не том брзином којом бисмо желели, али се мења. Тако су се на пример седамдесетих година као остаци патријархалне породице наводили: ускраћивање права избора брачног друга, малолетнички бракови, обичаји куповине и отмице жена, постојање остатака фактичке полигамије, очување „мужевљеве власти“ над женом, дискриминација према женској деци, ускраћивање наследних права женској деци, установа мираза, спреме и удомљења, фактичко ограничавање пословне способности, нарочито удате жене, ограничавање њених родитељских и старатељских права.⁶³⁹ Данас такође постоје остаци патријархалне породице, али се не ускраћују наследна права женској деци јер су сва деца изједначена пред законом. Жени је призната потпуна пословна способност и она је формално у потпуности изједначена са мушкарцем. Не постоји обавеза мираза, женска деца су у правима изједначена са мушком децом. У потпуности постоји слобода избора брачног партнера. Све ово говори у прилог томе да се друштво мења, да се мењају схватања о улози жене и да напори који се чине у том правцу нису без резултата.

За разлику од патријархалне, демократска породица или нуклеарна, настала са процесом урбанизације и индустријализације, као и нестанка сеоских насеља, има следећа обележја⁶⁴⁰:

- класна и економска обележја – код ове породице нема приватне својине, већ основу чини рад за другог и ова породица представља „прву етапу у формирању будуће слободне, неформалне и хумане бескласне породице“;⁶⁴¹

- историјско-социолошка обележја – породицу карактерише мали број чланова породице, супружници и деца, брак или ванбрачна заједница су основ настанка породице, урбана је породица и заснива се на равноправности партнера;

- правна обележја – правна једнакост мушкарца и жене, као и правна заштита породице, пре свега жене и деце;

- социјално-политичка обележја – демократску породицу карактерише висок степен заштићености: социјално, здравствено осигурање, разни облици социјалне заштите.

⁶³⁹М.Младеновић,*op.cit.*, стр.178

⁶⁴⁰Ibid. стр.98-99

⁶⁴¹Ibid. стр.98

Демократска породица је стога „мала, нуклеарна породица чији су чланови укључени у друштвени рад и производњу ван породице, у којој је остварена потпуна еманципација жене и мушкарца, као и потпуна заштита деце и породице у целини, а у којој се односи међу члановима заснивају на равноправности, поштовању и дубоким осећајним везама“.⁶⁴²

Да би се на адекватан начин могло реаговати у случају насиља у породици, једно од питања на које је потребно одговорити је и колики је круг лица којима се пружа заштита од насиља у породици. Такође, ово је питање значајно и због тога што су породица и односи у њој дуго времена сматрани приватним, нечим у шта држава не треба да се меша и интервенише. Проширити круг лица, са једне стране значило би повећати број лица којима се пружа заштита у случају насиља у породици, док са друге стране, с обзиром да постоји, а немогуће је то негирати, одређени степен толеранције на насиље које се догађа у породици, значило би у односу на ова лица повећање степена те толеранције.

Када говоримо о насиљу у породици, чињеница је да када је у питању учинилац, увек полазимо о тога да се ради о мушкарцу и углавном је тако. Када су у питању жртве говоримо о женама, деци и старима, као типичним жртвама насиља у породици. Облици насиља према свим жртвама не морају бити једнаки, као ни узроци због којих се оно врши. Деца, сама по себи, јесу у односу зависности према својим родитељима, родитељи су у обавези да брину о деци, да се старају о њима и њиховим потребама, између њих постоји одређени однос поверења. Насиљем се тај однос нарушава, тачније поверење се злоупотребљава. У овом се случају не ради о особама које су једнаке, већ о односу подређености и зависности и злоупотреби таквог односа. Слична је ситуација и са старим особама.

Насиље над женама посматра се у другачијем контексту. Мушарац и жена формално су једнаки, они ступају у брак као равноправни чланови, као формиране особе, способне да свака брине о себи и својим потребама, али које су одлучиле да живе у заједници и заснују породицу. Та заједница би требало да се заснива на једнакости и равноправности у одлучивању, што формално и јесте тако. Међутим, посматрајући друштво и неједнаке могућности мушкараца и жена, пре свега у професионалном смислу, бројне предрасуде о женама, неспорно је да се у овом случају

⁶⁴²Ibid. стр.99

насиље над женама посматра као злоупотреба моћи од стране мушкараца којима је друштво ту моћ и дало.

Управо због изостанка државне интервенције у случају када се ради о насиљу у породици, због одређеног степена толеранције, због сфере приватности, потребно је одредити колики је круг лица којима се пружа овај вид заштите.

Екерман наводи, да су основне две функције породице да осигура физички опстанак и да изгради основне људске особине човека, при чему је услов за развој ових особина осећање заједничког живљења у породици. (Екерман, стр.44).

Са становишта етиологије, породица се јавља, као значајан криминогени фактор који утиче на појаву насиља над женама. Више пута је речено да се у породици формира личност, да се прва знања стичу у породици и да често однос према осталим члановима породице, према стварима, животињама и уопште друштвеним вредностима, зависи од породице и васпитања у породици. Улога породице у стварању личности је веома велика. Управо зато, потребно је утврдити на које начине породица може негативно утицати на најмлађе чланове.

Као што је речено, породицу не бирамо, већ се у њој рађамо и затичемо је такву. Иако се ни за један фактор не може рећи, да једини утиче на појаву насиља, када је о породици реч (ту се мисли на примарну породицу) она представља најмању групу у друштву, али групу која треба да васпита, однегује и формира здраве личности које ће побољшати друштво у коме живе и једнако поступати са свима. Тачно је да док одраста, човек наилази и на утицај школе, друштва, медија, али начин на који ће он реаговати на те утицаје зависи од породице и васпитања. И зато је, можда и најпотребније, највише пажње посветити изучавању породице, као значајног фактора етиологије насилништва.

Породица као етиолошки фактор, који може да утиче на појаву насиља над женама, може се посматрати најпре кроз саму структуру породице, да ли је у питању потпуна или непотпуна породица, дефицијентна или деградирана породица. На који начин се породица суочава са проблемима? Затим, какви су односи између самих родитеља, какви су њихови односи према деци, да ли праве разлику између мушке и женске деце, какво је материјално стање породице, какво је образовање чланова, да ли су оба родитеља запослена.

У породици, долази до стварања психолошког идентитета, који по Екерману значи схватање сопствене личности, које је изражено у тежњама, циљевима, очекивањима и гледиштима друге особе или особа, али и проблеме прилагођавања који

зависе од узајамности испуњавања улога чланова породице. Прилагођавање променама зато, зависи од равнотеже, између потребе да се заштите истоветност и континуитет и потребе за прилагођавањем промени. Агресивност, стога настаје као резултат губитка способности за здраво прилагођавање и афирмисање свог идентитета у интерперсоналним односима.

Традиционално је схватање да је одрасла особа, формирана као личност и да није подложна значајнијим променама. Међутим, једна од ситуација која не иде у прилог овом схватању јесте развод или напуштање од стране партнера. У том случају партнер може доживети слом услед губитка емоционалне подршке свог партнера.

У тренуцима када породица постепено губи способност да обавља своје основне породичне функције, у психологији се може дефинисати као болесна породица, насупрот здравој породици.

Иако се савремена породица заснива на узајамним правима родитеља и деце нису све породице и заиста хармоничне, због чега постоје дефицијентна или непотпуна породица где недостаје један родитељ што доприноси емоционалној несигурности и нестабилности, пре свега код деце, доводи до осећања одбачености и усамљености што условљава делинквентно и деструктивно понашање које може да се испољи кроз одређени облик насиља у породици; и деградирана или разорена породица коју карактеришу лоши породични односи између родитеља, родитеља и деце, постојање сталних сукоба, свађа, психичког и физичког насиља између чланова породице.⁶⁴³

Један од облика деградиране породице је „криминогено породично гнездо“⁶⁴⁴ када родитељи наводе малолетнике и децу на делинквентно понашање.

Уколико се анализирају наведени услови, произилази да су сва друштва патријархална, иако се говори о модерном друштву и једнакости. Само први услов показује да и поред тога што званично можда не постоји таква подела рада, уобичајено је да у породици жена пере, кува, пегла, чува децу, јер су то „женски“ послови. Мушкарац, уколико некада и уради «женски посао», сматра да на тај начин он заправо помаже жени, и да би га требало наградити онда када нешто од тога уради. Колико год тврдили да овакав облик друштва изумире, неки његови делови и даље остају присутни у друштву и породици. Није довољно само јавно рећи да нема поделе послова у породици. Теоријски је лако говорити о равноправности, о правима жена, о њеној једнакости са мушкарцем у свему. Питање је, како у стварном животу ово

⁶⁴³*Ibid.*, стр. 5

⁶⁴⁴*Ibid.*

функционише? Да ли то значи да жена мора да се бори за свако право које јој формално припада, а да мушкарац сва права стиче рођењем? Борећи се за равноправност, за признање да је и она, као и мушкарац, човек, жена само преузима терете нових обавеза, док се својих старих дужности не ослобађа и то је цена коју мора платити уколико жели равноправност.⁶⁴⁵

Са идејом или појмом породице, Милер истиче, да већина повезује сигурност, љубав, душевно спокојство и осећање идентитета и поноса.⁶⁴⁶ Међутим, у свакој породици постоје одређени проблеми са којима се она суочава. Од самих чланова, њихове спремности да сачувају породицу, зависи и начин на који ће се суочити са проблемима.

Дефицијентна или непотпуна породица је таква породица где недостаје један родитељ што доприноси емоционалној несигурности и нестабилности, пре свега код деце, доводи до осећања одбачености и усамљености и условљава делинквентно и деструктивно понашање које може да се испољи кроз одређени облик насиља у породици. Разлози због којих долази до појаве дефицијентне породице могу бити различити. То може бити смрт члана породице, развод, напуштање породице од стране једног члана, ванбрачно рођење, одлуке затворске казне и сл. У односу на потпуну (нуклеарну) породицу, дефицијентна породица представља одступање, али то не значи да ће у оваквој породици бити насиља. Истина је да се чланови, пре свега одрасли, суочавају са бројним тешкоћама које би лакше превазишли у присуству другог партнера, као што су економски проблеми, непостојање подршке партнера приликом доношења било које одлуке у вези са дететом, али то не значи да ће ови проблеми довести до појаве насиља. Иако се ове породице одређују као породице са већим фактором ризика за појаву делинквентног понашања, чињеница да се ради о дефицијентној породици може само допринети већ постојећој емоционалној несигурности, јер велики број насилника потиче и из потпуних породица.

У литератури се дефицијентна породица јавља као дефицијентна у квантитативном и квалитативном смислу. Дефицијентна породица у квантитативном смислу је породица која је непотпуна услед недостатка једног ли оба родитеља. Дефицијентна породица у квалитативном смислу је породица која је у погледу састава (чланова) потпуна, али је у суштини разорена сукобима, размирицама, алкохолизмом једног или оба родитеља, криминалитетом и сл. (деградирана).

⁶⁴⁵В.Чок, *op.cit.*, стр.14-15

⁶⁴⁶Н.Екерман, *op.cit.*, стр.51

Деградирана или разорена породица је породица коју карактеришу лоши породични односи између родитеља, родитеља и деце, постојањем сталних сукоба, свађа, психичког и физичког насиља између чланова породице.

Као узроци који доводе до деградиране породице наводе се: узроци субјективне природе, као што су психичка и полна неподударност између брачних партнера, разлика у годинама, образовању и сл., узроци економске природе попут незапослености, ниских примања, дугогодишње болести члана породице; узроци који се налазе у асоцијалном понашању или навици члана породице: алкохолизам, васпитна запуштености, проституција, наркоманија и узроци који леже у поремећајима физичке, менталне или психичке структуре личности: инвалидитет, психозе, деменција и сл.⁶⁴⁷

Према једном схватању поремећена породица представља апсолутни фактор преступничког понашања.⁶⁴⁸ Међутим, навести породицу као апсолутни фактор, значило би занемарити, или у великој мери умањити значај осталих фактора на појаву криминалног понашања. Породица и односи у њој, зависе у одређеној мери од стања у друштву, економских и социјалних прилика, што би значило да је за правилно васпитање, сузбијање криминалног понашања, одговорна не само породица, већ читаво друштво и односи који у њему владају.

Материјално стање породице као узрок насиља у породици

Начин на који се породица суочава са проблемима, такође може бити значајан са етиолошког становишта. Овде треба поћи од поделе на сиромашне и богате породице. Наиме, у богатијим породицама, када се егзистенцијално питање решено, породица се лакше може усмерити на решавање неког проблема који се пред њом појавио. У сиромашнијим породицама, ситуација је другачија. Породица је притиснута бригом о егзистенцији, о задовољавању основних животних потреба, а решавање другог проблема, потиснуто је у други план, због чега лакше може доћи до дезорганизације породице и немогућности успостављања породичног јединства. Екертман овакве породице назива периферним породицама, јер живе економски или друштвено на периферији заједнице и у њима је чешћа појава неприлагођеног понашања, тј. криминалног.

⁶⁴⁷М.Младеновић, *op.cit.*, стр.258-259

⁶⁴⁸В.Пешић, *op.cit.*, стр.181

Породични живот одликује динамичност која се огледа у интензивном трансферу свега онога до чега се долази стицањем, тј. учењем, што има посебан значај за формирање целокупног понашања њених чланова.⁶⁴⁹

Однос између родитеља је још један показатељ стања породичног живота. Ови односи могу бити хармонични, пуни љубави и разумевања, али исто тако и поремећени, испуњени несугласицама, сталним свађама. У случају кад имају трајнији карактер, могу довести и до распада породице, тј. до развода. Међутим, често сукоби између партнера могу завршити и насиљем. Родитељи, окренути себи, својим проблемима и свађама, могу и најчешће и заборављају своју најважнију улогу, а то је улога родитеља. Деца су лишена васпитног утицаја, а могу и велики део времена проводити на улици, како би се склонили од лоших породичних односа.

Однос родитеља према деци битан је са етиолошког гледишта и то однос родитеља према женској и мушкој деци. На који начин се они понашају према својој деци, да ли праве разлике између њих у погледу пола, које су то улоге које су њима наметнуте и шта се од њих очекује у животу? Да ли се од девојчица очекује да се удају или да се школују? Да ли оне имају могућност избора? На који начин ове чињенице утичу на њихово прихватање евентуалног насиља у будућности?

У новије време, тежи се одбацивању патријархалне породице, као застарелог облика породице који има недостатке и крши права свих осим мушкараца. Ова породица заснована на ауторитету мушкараца, мења се у модерну породицу. Модерна породица, теоријски, заснована је на равноправном односу свих чланова породице, ауторитет оца више не постоји. Иако се друштво креће ка модерној породици, не може се негирати да остаци патријархалне породице још увек постоје. Наиме, мушкарци који су сада очеви васпитавани су у патријархалном духу. Њихов отац био је ауторитет, неко чије су мишљење морали да поштују. Данас се они сусрећу са њиховом модерном породицом у којој, друштво каже, они немају ауторитет, њихово мишљење није најважније. Дете има право на своје мишљење и дете има одређена права у породици. Питање је на који начин се прилагодити оваквој породици. Уважавати мишљење детета, значи ограничити свој ауторитет. Али са друге стране, не уважавати његово мишљење, кажњавати га, значи кршење његових права које му друштво даје. Родитељ је пред дилемом, како поступити према детету, а да то не умањи његов ауторитет и не крши права детета. Јер, колико год се говорило о равноправности, о једнакости,

⁶⁴⁹В.Пешић, *op.cit.*, стр.181

чињеница је да је однос родитеља и детета, однос надређеног и подређеног, тј. однос зависности. Као такав, овај однос, даје родитељу права да одлучује о дететовом васпитању, образовању, а од самог родитеља зависи колико ће и да ли ће уважити потребе и жеље детета.

Патријархална породица одликује се и неједнаким односом према женској и мушкој деци. Девојчице су васпитаване да буду нежне, осећајне, зависне (од мушкараца), неагресивне, послушне. Дечаци су требали да буду јаки, упорни, да не показују своја осећања (јер је то израз слабости), да буду агресивни, такмичарског духа и доминантни. Девојчице и дечаци прихватају ове своје улоге, које су им у детињству одређене, и у складу са њима се и понашају. Девојчице су научене да је њихово место у кући, уз мајку, у приватној сфери живота, а мушкарци да је њихово место ван куће, да су храниоци породице. Често се код мушкараца, касније у његовој породици, јавља фрустрираност у случају када није у могућности да обезбеди финансијску стабилност своје породице. Он себе сматра неспособним, неким ко није успео да у животу оствари улогу која му је додељена. Начин на који се због тога може понашати је различит. Најчешће се одаје алкохолу, тражећи утеху, а заправо само разара своју породицу и продубљује већ постојеће проблеме. С друге стране, услед немогућности да испуни своје обавезе, он своју фрустрираност може испољавати на жени, као слабијој или на деци, када се већ говори о насиљу у породици. Да је васпитање које је стекао у примарној породици као дечак било другачије, да није научен да је једини одговоран за егзистенцију породице, да није његова обавеза да издржава породицу, већ се ради о равноправном односу партнера који заједнички доприносе у породици, можда до насиља не би ни дошло и можда би проблем био решаван на другачији, правилнији начин. Последица насиља нису само женине модрице, већ распад читаве породице, стварање дефицијентних породица и погодних услова за настанак неких других видова насиља и пут у криминалитет. Из тог разлога, мушкарац, пре него што удари, тачније, пре него што уопште помисли на то да може ударити жену, треба да размисли о свим последицама које могу настати због таквог његовог понашања.

Физичко кажњавање деце утиче касније, на њихов однос према насиљу. Уколико је дечак присутан у случају када отац удара мајку, он ће, или имати заштитнички однос према мајци и касније према жени, или ће научити да и он у будућности треба да се на сличан начин понаша према својој жени. Девојчице ће бити у опасности да насиље прихвате као своју судбину од које не могу побећи. Међутим, Gelles наводи (наведено према Николић-Ристановић В. Од жртве до затворенице) да околност, да насиље и

љубав могу истовремено постојати у домаћинству, можда представља најподмуклији аспект насиља у породици, с обзиром да одрастамо учећи да је прихватљиво ударати људе које волимо. Насиље које девојчице доживљавају у детињству, или чији су сведок, утиче на њихов праг толеранције на насиље у секундарној породици. Наиме, у случају када је насиље родитеља усмерено ка девојчици, њен праг толеранције на насиље у секундарној породици биће већи, док у случају када је девојчица сведок насиља између својих родитеља, то снижава њен праг толеранције на насиље у секундарној породици.

Породична дисциплина, један је од првих фактора који утиче на формирање човековог понашања. Она се дефинише као форма породичног васпитања и скуп захтева који се постављају појединим њеним члановима и породици као целини.⁶⁵⁰ Родитељи према деци и њиховим захтевима могу бити или претерано попустљиви или претерано строги. То су две крајности и ниједна од њих није пожељна у васпитању деце. Криминално понашање може се појавити и услед репресивног, као и услед апстинетног начина васпитања. Наиме, претерана строгост ствара психолошки инвалидну личност, несигурну и депресивну. У другом случају особа постаје агресивна, без осећања за границе друштвено допуштеног и нормалног.⁶⁵¹

Више пута поменуто је да се у породици врши формирање идентитета, тј. социјализација детета. То је прво место у коме се формирају карактеристике личности у циљу да се жена integriше у друштво на начин који се од ње очекује. Наиме, како истиче Лонзи (наведено према В. Николић-Ристановић, Жене као жртве криминалитета, стр.12) «жене од детињства уверавају да не доносе одлуке и да зависе од «способних» и «одговорних» особа као што су отац, брат, муж». И управо, формиран начин понашања жене, круг односа према другим лицима, понашање и однос тих лица према њој одређује ризик виктимизације жене, али и обим њене стварне виктимизације криминалитетом у конкретном друштву (В. Николић-Ристановић, стр.12)

Према једном истраживању које је спроведено (В. Николић-Ристановић, Од жртве до затворенице, стр.59) утврђено је да на креирање идентитета у детињству највише утиче родна социјализација. Што се тиче социјалног и материјалног статуса породице већина жена живела је у породицама које карактерише низак материјални и социјални статус, као и у непотпуним или разореним породицама. На креирање идентитета у

⁶⁵⁰В.Пешић, *op.cit.*, стр.184

⁶⁵¹М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.135

детињству поред насиља од стране родитеља утицало је и различито вредновање мушкараца и жена. Истраживање је показало и да «жене које су имале благе и попустљиве очеве теже су се мириле са грубим понашањем партнера па су самим тим гајиле веће наде у њихово поправљање и показале виши ниво толеранције насиља» (стр.60)

Истраживање је испитивало и однос родне, социјалне и етничке маргинализованости и насиља. Том приликом утврђено је да жене које су доживеле насиље су врло рано ступале у брак или ванбрачну заједницу. Разлози су често били бег од насиља у примарној породици. Ове жене карактерише и низак образовни ниво и економска зависност од мушкарца. Један од значајних закључака овог истраживања је и потврђивање међугенерациске трансмисије насиља. Наиме, «насиље оца над мајком је био образац понашања у мушко-женским односима са којим се сусретала већина насилних мужева. Осим тога, и онда када насиље није било део ране социјализације насилних мужева, патријархални облик васпитања чини да они постају агресивни под притиском обавезе да одрже доминацију у браку, а која им је наметнута социјализацијом учењем улоге мушког рода. Из тога проистиче да је традиционална патријархална социјализација мушкарца, заједно са насиљем у примарној породици, важан предиктор њиховог насилничког понашања. Родна маргинализација жена, која проистиче из традиционалне социјализације, на другој страни, утиче да се то насиље, по правилу, усмерава према њој и, заједно са социјалном и/или етничком маргинализацијом, паралише њене напоре ка ослобађању од насиља и генерише трајне образце насиља» (стр.105)

Истраживање је такође потврдило и теорију научене беспомоћности. Како су прве батине углавном са лакшим последицама, жене остају у насилним везама. Али, као значајан фактор њиховог остајања у таквој вези наводи се и оправдан страх да ће насиље постати теже уколико она потражи помоћ, тако да њени покушаји за добијањем помоћи као резултат имају теже облике насиља. У великој мери је овде значајана и улога полиције, која само доприноси потврђивању ове теорије, али и улога најближе околине. Управо та неодговарајућа и непостојећа друштвена подршка приморава жену да остане у насилној вези и трпи насиље, јер је то њена улога – да трпи, она је жена.

О неједнаком положају жена и разлозима због којих је тако говоре разне теорије. Оне су са свог гледишта покушале да објасне због чега жене и мушкарци нису једнаки у друштву, због чега је друштво мушко и зашто мушкарци одређују колика и каква ће права имати жена у друштву. Најстарија је социјална теорија о жени, теорија о

јединству мушкарца и жене⁶⁵². Иако је овде реч о миту сматра се да је ово најлепша теорија. Према овој теорији човек је некада био округао и имао по два пара руку и ногу, као и главу са два подједнака лица која гледају у супротним правцима. Овај човек је био врло снажан и покретљив да је угрозио и саме богове, због чега га је Зевс преполовио на два истоветна дела умањујући његову снагу. Те две половине су мушкарац и жена, који од тада покушавају да се споје и опет буду једно биће.

Код теорије о биолошкој инфериорности жене наука је одиграла важну улогу у одржавању неједнаког положаја жене у друштву управо због те биолошке инфериорности. Чак је и Огист Конт тврдио да је жена биће нижег ранга, да она има одређене вредности и предности, али да је то недовољно за живот. Да се већа вредност мушкарца у односу на жену може исказати и математички показао је Жозеф Прудон⁶⁵³ према коме је однос вредности мушкарца и жене 27:8, где је 27 добијено множењем физичке снаге, интелигенције и морала мушкарца чија је вредност 3, а 8 множењем предности жене и то физичке лепоте, лепоте духа и љупкости чија је вредност слабија и износи 2. Жени је место у породици, она је или мајка или проститутка и ван породице нема никаквог смисла да жена постоји. Функционална теорија такође говори о инфериорности жене, о њеној улози као жене свог мужа и мајке своје деце. Жена не може имати каријеру, већ само запослење, јер би у супротном однос између мушкарца и жене морао пући и зато жена (домаћица) треба да буде срећна зато што је жена.⁶⁵⁴

Поред биолошке инфериорности, жена је и социјално инфериорна у односу на мушкарца. Право је једна од области у којој је жена најдуже остала неједнака у правима са мушкарцем. Право гласа жени први је признао Нови Зеланд 1893. године.⁶⁵⁵ Поред тога, она је, посматрано кроз историју, дуго била лишена пословне способности пред судом и сматрана једнака са децом. После развода, њена права нису била еквивалента правима мушкарца у истој ситуацији. Од насиља у породици она бива заштићена тек у другој половини двадесетог века и то захваљујући активностима женског покрета.

Свако право пролази кроз неколико фаза, почев од постављања захтева и тражења да се тај захтев призна као право, преко декларативног признавања права и озакоњења

⁶⁵²М.Младеновић (1995), *op.cit.*, стр.172

⁶⁵³Ibid. стр.173

⁶⁵⁴Ibid. стр.173-174

⁶⁵⁵В.Чок, *Правни положај жене и Уједињене нације*, Институт за упоредно право, Београд, 1963., стр.32

захтева, до коначне обавезе поштовања права по писаним и неписаним правилима и примене озбиљних санкција у случају кршења тог права.⁶⁵⁶

Као социо-економски фактори који доприносе насиљу над женама наводе се структуре домаћинства које доводе до економске зависности жена, мањак услова и прилика за образовање, сиромаштво, имовински захтеви према женама, економске промене. Фактори културе су „дупли стандарди“ за полове, схватање насиља као начина за контролисање женског тела, прихватање агресивности и насиља као начина решавања конфликта. Важну улогу у објашњавању фактора има и друштво које толерише насиље према женама и у породици и које карактерише недостатак законских решења која узимају у обзир специфичне ситуације које повећавају ризик за насиље порема женама. Индивидуалне карактеристике су такође значајне за појаву насиља и то потреба потврђивања доминације и контроле, психолошки дисбаланс и мањак самопоштовања, трауматична искуства, изложеност насиљу у дечјем добу, злоупотреба алкохола и других супстанци.⁶⁵⁷

Према једном истраживању⁶⁵⁸ које је спроведено у Канади, Новом Зеланду, Великој Британији, САД и Јужној Кореји утврђено је да је 8 до 15% жена силовано у младалачком добу, а уколико се у ово рачунају и покушаји тај проценат је од 20 до 27.

Насиље у браку се према врсти напада може поделити на лично и структурално. Лично насиље обухвата директни физички напад на тело жене, попут ношења телесних повреда, убиства, силовања. Структурално насиље заправо је засновано на истицању статуса мање вредности и непоштовању жене као породичног и друштвеног субјекта.⁶⁵⁹

Запосленост жене као узрок насиља у породици

Запосленост жене, тј. њена жеља за економском независношћу представља фактор ризика за појаву насиља.⁶⁶⁰ Један од разлога који жене при одговору на питање зашто остају са насилником јесте и економска зависност од партнера. Ове жене, уколико су и радиле пре удаје, најчешће престају са радом након рођења детета. Партнер их из разноразних разлога уверава да немају потребе за радом, да ће се он старати о њима и

⁶⁵⁶Н.Поповић, *Људска права – упутство за употребу*, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш, 2004., стр.121-123

⁶⁵⁷Т.Игњатовић, *op.cit.*, стр.63

⁶⁵⁸Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.21

⁶⁵⁹М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.122

⁶⁶⁰*Ibid.*

њиховим потребама, да ће он издржавати породицу, у шта жене и поверују. Међутим, то је само један од начина на који партнери контролишу живот своје жене и управљају њиме, чега жена понекад касно постаје свесна. Године које може провести радно, жена проводи чувајући децу. Иако остаје код куће, повинује се партнеровим жељама да не ради, које одједном постају и њене, то не значи да до насиља неће доћи из неког другог разлога, када жена због економске зависности од партнера неће бити у могућности да га напусти, јер нема посао, а у годинама је када се до посла тешко долази. С друге стране „насилни партнер активно умањује самопоуздање и самопоштовање жене, уверавањем да је неспособна и да је нико неће запослити, а без уштеђевине и радног искуства, уз велику незапосленост и дуготрајну кризу, и саме сумњају у могућност лаког запослења или запослења које би им донело довољно примања за самосталан живот који најчешће значи напуштање дома и бригу о деци.“⁶⁶¹ Као незапослена, жена нема права да доноси одлуку о распоређивању новца. У случају да и партнер остане без посла, незапосленост жене може бити само отежавајућа околност и насилник може окривити жену за лошу економску ситуацију у којој се налазе, јер „да она ради било би лакше“.

И даље живимо у друштву које сматра да је мушкарац „глава“ породице, да је његова дужност да издржава породицу, а жена и уколико ради, само доприноси,⁶⁶² јер је њена основна обавеза да рађа децу, да их чува, да брине о кући, обавља кућне послове, а уколико поред тога и ради, то је њен избор. Жене су се бориле за равноправност, једнакост са мушкарцима, једнаке услове рада. Али, изгледа да су оне себи само наметнуле још већи терет. Јер на послу оне морају да дају свој максимум, да посао одраде како треба и ту нема изузетака. И док мушкарци после посла одлазе кући како би се одморили, жена после посла одлази кући како би наставила опет да ради. Поред осмочасовног радног времена, њу код куће очекује још неколико сати рада кућних послова и задовољавања потреба осталих чланова породице.

Запослена жена може такође бити изложена економском насиљу. Запосленост, не значи и право да располаже својим новцем, већ то може чинити и партнер. Радно окружење може имати разумевања за насиље које жена трпи. Начини на који радно окружење реагује када сазна да је нека жена жртва насиља могу се поделити у три групе.⁶⁶³ Могуће је најпре, да колеге знају, али не реагују, јер не желе да се мешају или

⁶⁶¹*Ibid.*, стр.64

⁶⁶²*Ibid.*

⁶⁶³*Ibid.* стр.66

не знају како да помогну жртви. Друга могућност је, да саосећају и желе да помогну, помажу колико су у могућности и штите жену од насилника када је то могуће. Трећи начин је вршење притиска на жену да донесе одлуку (да напусти насилника).

У случају када се појави насиље, запосленост представља велику предност на страни жене, јер и поред тога што трпи насиље јер одлази на посао, има могућност да напусти насилника, будући да је финансијски од њега независна. То је велика предност на страни жене, чега оне морају бити свесне и због чега се не требају одрећи посла.

Образовање као узрок насиља у породици

Образовање чланова породице може бити од значаја за појаву насиља. Међутим, не може се са сигурношћу тврдити да се насиље јавља искључиво у породицама у којима чланови имају нижи или виши степен образовања.

О значају образовања као криминогеног фактора се доста говорило. Образовање значи стицање одређених знања школовањем.⁶⁶⁴ Образовање се такође дефинише и као „облик васпитања и социјализације личности и оспособљавања за професионалну делатност, занимање, као и усклађеност сопственог понашања са осталим члановима друштва.“⁶⁶⁵ Сва изучавања и тврђења о утицају образовања на криминалитет уопште, могу се поделити у три струје: оптимистичку, песимистичку и мешовиту. У 19. веку када се почело интензивно говорити о значају образовања, настала је оптимистичка струја која је тврдила да се са повећањем образовања смањује стопа криминалитета. Ову струју заступали су Фери, Фергусон, Манхајм, брачни пар Глук, Бонгер. Они истичу да је недостатак образовања једнак незнању и да ће се са повећем образовања смањити стопа криминалитета. Виктор Иго је тврдио да „отварање једне школе води затварању једног затвора“. Међутим, врло брзо показало се да ове тврдње нису истините. Наиме, иако је повећан степен образовања, то није довело до смањења стопе криминалитета. Управо као критика ове струје, јавља се песимистичка струја која тврди да образовање не утиче на смањење криминалитета, већ да заправо „наоружава“ човека потребним знањем за извршење нових кривичних дела. Ову струју заступао је

⁶⁶⁴С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 375

⁶⁶⁵М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.91

Гарофало. Трећу, мешовиту струју заступао је Пинатели тврдио да се песимистичка струја не може прихватити уопште, док се оптимистичка струја прихвата само делимично. Тард наводи да „степен образовања утиче на квалитет, ако не и на квантитет злочина“.⁶⁶⁶ Представник мешовите теорије био је и Ломброзо који је сматрао да образовање у почетку, у фази развоја утиче на повећање свих облика криминала, осим убиства, а касније, када је развијено утиче на смањење најокрутнијих облика, али и повећање неких других видова.⁶⁶⁷

Образовање се, према Бошковићу, не може сматрати значајним криминогеним фактором, само по себи, већ искључиво у вези са другим чиниоцима.⁶⁶⁸

Образовање не мора имати увек исти утицај на појаву криминалног понашања, чак не мора ни бити у вези са њим. Однос образовања и криминалитета није постојан и зависи од општих услова живота у једном друштву, од друштвене структуре и других појава које јављају у једном друштву и које утичу и на сам образовни систем.

Оно што је битно поменути, код самог процеса образовања, јесте начин на који се ученицима презентирају чињенице од стране васпитног особља. Наиме могуће је и најпожељније чињенице износити објективно, али дешава се да наставници приликом изношења чињеница о неким догађајима излажу и своја расистичка, шовинистичка и друга схватања. На овај начин, настава делује криминогено у процесу формирања друштвеног понашања.

Посматрајући однос насиља над женама и образовања може се рећи да је већина жена жртва насиља, са средњим образовањем, или основним, у браку или ванбрачној заједници. Учиниоци насиља су најчешће лица са завршеном основном школом.

На одбојност друштва према образовним женама, њиховим квалификацијама и достигнућима указала је у свом раду 1946. године Мира Комаровски (Културне противурјечности и улоге полова).⁶⁶⁹ Да се ситуација није променила у великој мери и односу на раније гледиште о улози жене у друштву, може се видети и из мита о Агнодике. Наиме, Агнодике је живела у Грчкој у 4. веку пре наше ере. Иако је женама тог времена било забрањено образовање, она је желела да изучава медицину и уз помоћ оца то је и учинила. Ошишала је косу, обукла мушку одећу и завршила школу, са највишим оценама, код познатог лекара Хиерофилуса поставши тако гинеколошкиња. Помагала је женама при порођају, али је једна жена која је имала јаке болове при

⁶⁶⁶М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.129

⁶⁶⁷*Ibid.*, стр.130

⁶⁶⁸М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.92

⁶⁶⁹Приручник - Превaziлажење родних стереотипа у основном образовању, *op.cit.*, стр.26

порођају одбила њену помоћ, сматрајући да је Агнодике мушкарац. Желећи да помогне жени, Агнодике јој је открила свој пол. Жена је ту тајну сачувала, а Агнодике је постала славна и поштована као веома успешна докторка. Колеге, које су биле љубоморне на њен успех, оптужиле су је да користи своју професију како би заводила удате жене, због чега је она била изведена пред суд. На суду, она открива судијама да је жена и тада су оптужбе постале још озбиљније. Због велике подршке које су јој жене пружиле за време суђења, Агнодике је ослобођена оптужби и дозвољено јој је да се бави медицином. Неколико година касније промењен је и закон који је дозволио и женама да се баве медицином.⁶⁷⁰

Иако је реч највероватније о миту, и измишљеном лику, Агнодике је показала да и жена, са истим успехом као и мушкарац, ако не и бољим, може да се бави медицином, и највероватније и свим осталим занимањима. Природа је у томе није спречила. Спречавао ју је закон, и мушкарци који су тај закон донели, желећи да жену задрже код куће у приватној сфери, а да за себе задрже све успехе и заслуге у јавној сфери живота.

Законски оквир у нашој земљи, у погледу образовања нема дискриминаторских одредби. образовање је доступно свима, под једнаким условима. И девојчице и дечаци школују се под једнаким условима. То би значило да у нашој земљи не постоји „системска дискриминација, која би женама отежавала приступ највишим нивоима образовања“.⁶⁷¹ Према једном истраживању, највећу корелацију са школским успехом имају, социјални статус породице и образовање мајке.⁶⁷²

Приликом истраживања уџбеника у нашој земљи, поставило се питање постојања стабилног социјализацијског модела⁶⁷³. При том је утврђено да се јунаци који су приказани у уџбеницима руководе вредностима, као што су мир, слободоумље, јунаштво, патриотизам, сарадљивост, солидарност, знање, поштовање сопственог културног идентитета, слобода и социјална правда. Као пожељне особине личности наводе се племенитост и доброта, отвореност према другима, образованост, слободољубивост, сарадљивост, храброст, љубазност, марљивост, веселост и скромност. Основна три стуба социјализацијског модела су борба за суверенитет заједнице, за социјалну правду и борба за правичну расподелу моћи у друштву.⁶⁷⁴

⁶⁷⁰ М.Младеновић, *Жене између приватног и јавног*, Неко је рекао феминизам, Како је феминизам утицао на жене XXI века? Оп.цит. Захаријевић..., стр.368-369

⁶⁷¹ *Приручник - Превазилажење родних стереотипа у основном образовању, op.cit.*, стр.41

⁶⁷² *Ibid.*

⁶⁷³ *Ibid.*, стр.43

⁶⁷⁴ *Ibid.* стр.45

Уколико се посматра положај жене у уџбеницима, приликом његовог приказивања приказана је њена тешка улога (у приватној сфери, међу четири зида узидан), као и емпатија према њеном положају и поштовање, али не постоји предлог како да се поправи тај њен положај и промени.

Сматра се да је много лакше индиректним деловањем променити традиционалне моделе за жене и мушкарце; једноставније различитим садржајима створити „активног грађанина који верује у демократске вредности и који је по својим особинама способан да мења свет у складу са својим уверењима“, него директно заговарати женска права.⁶⁷⁵

Низак образовни ниво жене један је од ризика њене виктимизације. Наиме, што је нижи степен образовања жене то је тежа могућност да нађе запослење. Ово посебно постаје проблем у ситуацији када жена после дуже насилне везе одлучи да остави насилника. Тада се сусреће са проблемом економске зависности од насилника, тј. немогућности проналаска запослења и економског оснаживања.

Као једна од васпитних установа која би поред образовања требало и да доведе до интелектуалног развоја личности је школа у којој деца проводе велики део дана. Иако наставници, који проводе време са њима морају да уоче симптоме неприлагођености и самим тим да одреде третман према том лицу, поставља се питање у којој мери су они заиста заинтересовани да то учине. Сигурно је да постоје и они наставници који могу и желе да се баве педагошким радом, али неспорна је чињеница да је велики број оних који свој посао доживљавају као обавезу, којима је циљ да испуне наставни програм, испривавши нову лекцију, или поделити велики број негативних оцена, не улазећи у суштину проблема неког ученика (због чега не учи, зашто је одсутан са часа). И можда је то проблем због чега школа нема тако велики васпитни утицај као што би требало.

С друге стране, с обзиром на интересовање ученика, школа би могла да пружи помоћ родитељима у васпитању, али и даљој оријентацији ученика приликом избора школовања. Такође је могуће велики број активности спровести ван школе и на тај начин деловати у правцу позитивног развоја личности, спречавања криминалног понашања и организације слободног времена.

Развој морала, стварање радних навика, смисла за сарадњу, преузимање одговорности за своје поступке, самодисциплина, само су неки од квалитета које би школа морала да развија код својих ученика.⁶⁷⁶

⁶⁷⁵ Ibid. стр.48-49

⁶⁷⁶ М. Милутиновић (1973), *op.cit.*, стр.403

Женама, као и мушкарцима треба обезбедити једнаке услове и доступност образовања без икаквих разлика у полу. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена предвиђа обавезу држава да обезбеде 1) једнаке услове у погледу каријере и професионалног усмеравања, у погледу могућности за учење и стицање диплома у образовним установама свих категорија, како у сеоским тако и у градским срединама; ова равноправност се обезбеђује у погледу предшколског, општег и техничког и стручног образовања, као и вишег техничког образовања и свих врста професионалног усмеравања; 2) доступност једнаких наставних програма, једнаких испита и наставног особља које има квалификације истог нивоа, као и школских просторија и опреме истог квалитета; 3) отклањање традиционалног схватања о улогама мушкараца и жена на свим степенима и у свим облицима образовања подстицањем стварања мешовитих одељења и других врста образовања који могу допринети постизању тог циља, посебно ревизијом уџбеника и школских програма и прилагођавањем наставних метода; 4) једнаке могућности коришћења стипендија и других врста бесповратне помоћи за студије; 5) једнаке могућности приступа програмима перманентног образовања, укључујући програме за образовање одраслих и функционалне програме за описмењавање, посебно оне чији је циљ да се у што је могуће краћем времену смањи јаз у степену образовања између мушкараца и жена; 6) смањење стопе напуштања школе од стране женске омладине и организација програма за девојке и жене које су прерано напустиле школу; 7) једнаке могућности активног бављења спортом и физичког васпитања; 8) доступност посебних информација из области образовања ради пружања помоћи у обезбеђењу здравља и благостања породице, укључујући информације и савете о планирању породице.⁶⁷⁷

Образовање се не може прихватити као одлучујући фактор криминалног понашања. Међутим, чињеница је да особе са већим степеном образовања имају и већи степен сигурности, као и боље могућности за запослење. С друге стране, необразоване особе сусрећу се са проблемима приликом тражења запослења, теже се уклапају у друштвени систем и услед несигурне материјалне ситуације лакше полазе пут тражења зараде без рада, тј. „мање су отпорни у односу на делинквентно понашање“.⁶⁷⁸

Зато је потребно у процес образовања укључити велики број жена, почев од раног детињства. Могуће је организовати семинаре, обуке, у циљу подизања свести друштва о негативним последицама присутних родних стереотипа. Ради постизања што бољих

⁶⁷⁷Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.37

⁶⁷⁸Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.172

результата, не треба заборавити ни медије који својим деловањем, могу у великој мери допринети нестајању ових стереотипа. Такође, потребно је и правно описменити жене, тј. упознати их са потребним знањима из области права, која им могу помоћи у остваривању и заштити њихових права.

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена обавезује државе да предузимају одговарајуће мере како би обезбедила право жена на 1) учешће у изради и спровођењу планова развоја на свим нивоима; 2) приступ одговарајућој здравственој заштити, укључујући информације, савете и услуге у вези с планирањем породице; 3) директно коришћење програма социјалне заштите; 4) стицање свих врста обуке и образовања, формалног и неформалног, укључујући описмењавање, као и приступ свим услугама у оквиру месне заједнице, као и саветодавним услугама, између осталог, ради проширења њихових општих техничких знања; 5) организовање група за самопомоћ и задруга како би оствариле једнак приступ привредним делатностима путем запошљавања или обављања самосталне делатности; 6) учешће у свим активностима месне заједнице; 7) доступност пољопривредних кредита и зајмова, олакшица за продају производа, одговарајуће технологије и једнаког третмана у земљишној и аграрној реформи, као и програма за поновно насељавање; 8) адекватне животне услове, посебно у погледу становања, хигијенских услова, електричне енергије и снабдевања водом, саобраћаја и веза.⁶⁷⁹

Из тих разлога, Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена предвидела је обавезу за државе потписнице да предузимају све мере 1) ради измене друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена да би се отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена и 2) да породично васпитање обухвати и правилно схватање материнства као друштвене функције и признање, заједничке одговорности мушкараца и жена у подизању и развоју деце, подразумевајући да се у свим случајевима мора, пре свега водити рачуна о интересима детета.⁶⁸⁰

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена предвиђа обавезу држава да предузимају мере којима ће обезбедити једнакост мушкараца и жена и то 1) једнако право на склапање брака; 2) једнако право на слободан избор брачног друга и склапање брака само по слободној вољи и уз потпуну сагласност; 3) једнака права и

⁶⁷⁹Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.39

⁶⁸⁰Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.36

одговорности у браку и приликом развода; 4) једнака родитељска права и обавезе у односу на децу, без обзира на брачни статус; 5) једнака права да слободно и одговорно одлучују о планирању породице, као и да имају приступ информацијама, образовању и средствима која ће им омогућити да се користе овим правима; 6) једнака права и одговорности у погледу старатељства, туторства, управљања имовином и усвајања деце или сличних институција ако постоје у националном законодавству; 7) једнака права мужа и жене, укључујући право на избор породичног имена, професије и занимања; 8) једнака права оба брачна друга у погледу власништва над имовином, односно стицања, управљања, уживања и отуђивања имовине, без обзира на то да ли се ово обавља бесплатно или за знатну материјалну награду. Веридба и ступање детета у брак не може имати никаквих правних последица, при чему је неопходно предузети све потребне мере, укључујући законодавне, ради утврђивања минималних година живота за склапање брака, као и увођење обавезе да се брак склопи у званичном матичном уреду.⁶⁸¹

Да би се обезбедила равноправност мушкараца и жена приликом запошљавања Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена обавезује државе да предузимају мере у циљу 1) забране, под претњом предузимања санкција, давања отказа због трудноће или породилског одсуства и дискриминације приликом отпуштања с посла због брачног стања; 2) увођења плаћеног породилског одсуства или сличних социјалних бенефиција, без губљења права на раније радно место, примања по основу стажа и социјална примања; 3) подстицања обезбеђења потребних помоћних друштвених служби како би се родитељима омогућило да ускладе породичне обавезе с обавезама на радном месту и учешћем у друштвеном животу, посебно подстицањем оснивања и развоја мреже установа за бригу о деци; 4) обезбеђења посебне заштите жена за време трудноће на оним радним местима за која је доказано да су штетна за труднице.⁶⁸²

Ове мере потребно је предузимати како би се обезбедила једнака права у области рада између мушкараца и жена, а посебно 1) право на рад као неотуђиво право свих људи; 2) право на једнаке могућности запошљавања, укључујући и примену једнаких критеријума при избору кандидата за радно место; 3) право на слободан избор професије и запослења, право на унапређење, сигурност запослења и сва права и услове који проистичу из рада, као и право на стручно оспособљавање и преквалификацију,

⁶⁸¹Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.39-40

⁶⁸²Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, *op.cit.*, стр.38

укључујући учење у привреди, више стручно оспособљавање и повремено додатно оспособљавање; 4) право на једнаку награду укључујући бенефиције, као и на једнак третман за једнак рад и једнак третман при оцењивању квалитета рада; 5) право на социјалну заштиту, посебно у случају одласка у пензију, незапослености, болести, инвалидности, старости и друге неспособности за рад, као и право на плаћено одсуство; 6) право на здравствену заштиту и заштиту на раду, укључујући и заштиту биолошких и репродуктивних функција жена.⁶⁸³

11.2.7. Средства масовне комуникације и насиље над женама

Средства масовне комуникације незаобилазни су део данашњег друштва. Медији су присутни у свим друштвеним сферама и сваким даном се та присутност повећава. Због тога је потребно анализирати, да ли и на који начин она утичу или могу утицати на појаву криминалног понашања уопште и насиља према женама.

Масовни медији се дефинишу као „друштвене активности путем којих се посредством одређених техника дају обавештења о социјалним питањима, процесима, односима и другим догађајима“.⁶⁸⁴ Масовни медији чине заправо „разноврсну и масовну структуру техничке, организационе и кадровске природе и потенцијала информисања, пропаганде и других видова комуникације у савременом свету, чије су просторне могућности и доступности утицаја практично неограничене.“⁶⁸⁵ Путем њих, јавност се обавештава и о криминалитету, и потребно је да то обавештавање буде објективно и тачно. Такође, медији могу утицати на човеково понашање позитивно, кад обогаћују људска сазнања и усмеравају их у правцу напретка и стваралаштва. Њихови програми требало би да буду високо информативни, образовни и усредсређени на подизање културног нивоа грађана. Медији обавештавају јавност о криминалитету, кривичном правосуђу, о ризицима виктимизације за потенцијалне жртве, врше контролу кривичног законодавства и објашњавају границу између дозвољеног и забрањеног.⁶⁸⁶ У литератури се означавају као један од „најзначајнијих чинилаца утицаја на социјализацију младих“.⁶⁸⁷

⁶⁸³ *Ibid.*

⁶⁸⁴ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 383

⁶⁸⁵ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.92

⁶⁸⁶ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 383

⁶⁸⁷ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.93

Присутно насиље у медијским сценама, према становишту које полази од хипотезе о катарзи, делује редуцирајући агресивне нагоне код гледалаца, када емисије у којима доминира насиље имају функцију да ослобађају младе од латентне склоности агресији, чиме ублажавају њихове акционе мотиве.⁶⁸⁸

Две теорије објашњавају однос медија и криминалитета, и то теорија социјалног учења и теорија симболичне интеракције. По теорији социјалног учења свако понашање се учи, а масовни медији „се управљају према вредносним представама јавног мишљења или их сами стварају и формирају и на тај начин формирају и мењају друштвено понашање“.⁶⁸⁹ Према теорији симболичне интеракције слика коју ће јавност стећи о криминалитету зависи од значаја који мас медији придају социјално девијантном и криминалном понашању и начина на који га интерпретирају.

Анализирајући однос мас медија и криминалитета у литератури се истичу следеће карактеристике криминалитета које се приказује:⁶⁹⁰

- криминалитет приказан у медијима концентрисан је углавном на насилнички криминалитет међу људима који нису у односима сордства, пријатељства или познанства. Такође се приказује и насиље у породици, међу сродницима, пријатељима, суседима или познаницима се не приказује или се ретко приказује. Насиље се улепшава, штетне последице се не показују. Саобраћајни, имовински и привредни криминалитет у масовним медијима представљају споредну тему;

- приказивање криминалитета у масовним медијима усредсређује се на извршење и откривање дела. Усмерено је на спољашњу форму извршења дела, подизање оптужбе и пресуђење. Настајање кривичног дела пре извршења и каснији развој учиниоца и жртве после пресуђења готово и не представљају тему разматрања;

- у „медијском свету криминалитета“ учинилац кривичног дела је нечастан, несимпатичан, безобзиран и егоистичан, већ кажњаван, плански прилази извршењу дела. Мотиви остају ван разматрања, нема анализе личности, података о социјалном пореклу, социјалном статусу, продици;

- у „медијском свету криминалитета“ жртва је симпатична, друштвено корисна, потпуно изненађена кривичним делом, беспомоћна и потпуно препуштена учиниоцу. Ако жртва кривичним делом претрпи неку штету, то је готово увек смрт. Социјална и

⁶⁸⁸ *Ibid.*

⁶⁸⁹ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 384

⁶⁹⁰ *Ibid.*, стр.384-385

психичка оштећења жртве се у масовним медијима не осветљавају, остају непозната и не представљају никакав озбиљан проблем;

- масовни медији не истражују у довољној мери узроке злочина. Догађај је издвојен из социјално и персоналног састава, прилагођен конструисаном и од стварности отуђеном току представе. С овим „потискивањем у даљину“ криминалитет постаје драматичан, напет и сензационалан, али нереалан и неразумљив;

- агресивна порнографија има за последицу насилнички став према женама. Патња, бол, телесне и психичке повреде силоване жене не приказују се на порнографским филмовима и видео снимцима. „Улепшаним“ и „лажним“ приказивањем сексуалног насиља предочава се да жртва у силовању налази задовољство. Мушкарци и жене на моделу уче „пријатно“ сексуално надражајно агресивно понашање. После сталног гледања агресивно-порнографских филмова мушкарци губе одбојност према силовању, навикавају се на њега и развијају агресиван став према женама“.

Однос криминалитета и мас медија може се посматрати кроз начин приказивања (детаљно приказивање сцене насиља и убиства, начин извршења кривичног дела, сензационалистички приступ приказивању појединих случајева криминалног понашања), садржаје који се приказују и међузависности са другим друштвеним утицајима и факторима, што представља објективни критеријум. Субјективни критеријум представља однос интеракције између мас медија и лица на које се садржај преноси. Овај однос у великој мери зависи од саме личности, која ће ако је сугестибилнија лакше прихватити негативан садржај медија. Процес интеракције подразумева „разумевање садржине која се комуникацијом преноси, привлачење пажње садржином уз стимулсање извесних потреба и тежњи, развој мотивације да се те потребе и тежње остваре уз сугестију пренету комуникацијом“.⁶⁹¹

Процес интеракције не мора увек да доведе до појаве криминалног понашања. Да ли ће доћи до појаве криминалног понашања или не, зависи од карактера личности, па ће код оних лица која показују црте друштвене неприлагођености, која нису довољно стабилна и сигурна у процесу прилагођавања, прихватања и поштовања друштвених вредности, постојати већи степен ризика да дође до појаве криминалног понашања.

О утицају медија на појаву криминалног понашања не постоји јединствено становиште. Мањи број аутора, негира утицај медија на појаву криминалног понашања,

⁶⁹¹*Ibid.* стр.385

а своје ставове потврђује истраживањима вршеним у том правцу, у којима мали број испитаника сматра да је њихово понашање настало под утицајем филма.⁶⁹² Наиме, Бумер и Хаусер истичу да средства масовне комуникације делују на појаву омладинске делинквенције једино онда „када су примарне институције за социјализацију дезорганизоване“, ⁶⁹³ док по Орлову питање утицаја медија на криминалитет још увек је „у фази теоријских рефлексија“. ⁶⁹⁴ Међутим, већина писаца сматра да средства масовне комуникације могу да изазову негативна својства човекове личности, да је њиховом утицају најподложнија малолетничка популација и то психички лабилни омладинци. ⁶⁹⁵

Као средства масовних медија наводе се радио, телевизија, штампа, литература, видео уређаји и компјутерска мрежа. ⁶⁹⁶

Филм, не мора увек имати негативан утицај. Као штетни филмови наводе се филмови без етичких и уметничких порука, који у први план истичу разне криминалне поступке, живот приказују као апсурдан и бесмислен, величају „лак“ живот, приказују сексуалне настраности и опсесије. ⁶⁹⁷ Наравно, њихово дејство неће бити једнако на све. Негативно могу деловати на оне код којих већ постоје склоности ка преступничком понашању, али такође могу утицати на стварање психичких и моралних склоности ка преступничком понашању. Осамдесетих година двадесетог века у великом броју земаља постојала су посебна тела за цензуру филмова, како би се приказивање одређених филмова забранило младима. ⁶⁹⁸ Данас, захваљујући интернету, готово да не постоји неки медијски садржај који се може забранити. У филмовима, млади људи често налазе узор за своје „животне планове и стандарде понашања“. ⁶⁹⁹

Филм не подстиче насиље, али "индиректно може подстицати предиспониране особе у имитацији метода и идентификацији са јунацима, с једне стране, а с друге јер се одвија процес банализације насиља, односно привикавање публике и стварање утиска нормалности" ⁷⁰⁰. Утицајима телевизијског програма подложни су млади и најниже образовани људи. Уједно, од свих средстава масовног информисања, телевизија има највећи утицај у данашњем друштву, јер обилује низом програма разних садржина, као

⁶⁹² М. Милутиновић (1973), *op.cit.*, стр.306

⁶⁹³ *Ibid.*

⁶⁹⁴ *Ibid.*

⁶⁹⁵ *Ibid.*, стр.305

⁶⁹⁶ С. Константиновић-Вилић, В. Николић-Ристановић, М. Костић, *op.cit.*, стр. 383

⁶⁹⁷ Јашовић Ж., *Криминологија малолетничке делинквенције*, Научна књига, Београд, 1978.год., стр.239

⁶⁹⁸ *Ibid.*, стр.241

⁶⁹⁹ М. Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.307

⁷⁰⁰ М. Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.133

и бројним каналима. Због комерцијалних циљева, она је прилагођена ниском укусу кроз призоре насиља, порнографију, која подстиче нагоне латентних девијаната.⁷⁰¹

По Бошковићу ова средства нису без утицаја на појаву криминалитета и делују на два начина. У првом случају се прихватају вредности које се приказују путем медија и пада се под њихов утицај и то опонашањем од стране публике, док се у другом случају тај утицај огледа кроз избор средстава и метода код већ формираних криминалаца.⁷⁰²

Поред медијске стимулације криминалне оријентације, медији, путем разноврсних садржаја, подстичу најниже инстинкте и моделе идентификације и опонашања, чему доприноси и неограничена слобода у изражавању.⁷⁰³

Разне криминалне активности, попут шверца, крађе, пљачке, дате су као животна нужност и реалност, због чега се стиче утисак да се злочин исплати, јер злочинац пролази некажњено. Он је описан као богат, снажан, угледан и успешан и зато представља пожељан модел за опонашање.⁷⁰⁴

Млађеновић-Купчевић Р., сматра да филм може имати непосредни утицај на појаву криминалног понашања, само онда, када су узорци из филма крајње негативни и јаког интензитета.⁷⁰⁵

Штампа, описујући извршена дела врло детаљно, а детаље дела на сензационалистички начин, и залазећи непотребно у лични живот извршиоца, може имати двоструко негативно дејство. Прво, код неупућеног читаоца може створити осећај угрожености и правне несигурности, јер је друштво немоћно да води ефикасну борбу против криминалитета, чиме се ствара и веровање о великој учесталости криминалитета. Друго, код читаоца, пре свега код малолетника, може послужити и као модел за њихове криминалне подухвате.⁷⁰⁶

Према резултатима једне анкете спроведене међу малолетним делинквентима⁷⁰⁷ утврђено је да је 49% испитаника пожелело оружје под утицајем филма, 28% је сазнало за крађу из филма, а 20% је наведено на бандидско-гангстерску каријеру под утицајем филма, чиме се потврђује веза између неких филмова и криминалног понашања. Радио, као средство масовне комуникације у данашње време је у много мањој мери заступљен

⁷⁰¹ *Ibid.*, стр.134

⁷⁰² *Ibid.*, стр.135

⁷⁰³ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.94

⁷⁰⁴ *Ibid.*

⁷⁰⁵ Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.171

⁷⁰⁶ *Ibid.*

⁷⁰⁷ М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.307

у односу на остале мас медије. Због непостојања визуелног ефекта, али и мале слушаности, његов утицај на криминално понашање је значајно умањен.

Телевизија, поред тога што омогућава задовољење сазнајних потреба човека и проширивање знања и умења, омогућава и стицање социјалних, моралних, естетских и других вредности и осећања. Сцене насиља могу да људе науче техници извршења преступа, да делују сугестивно, пружају подршку већ постојећим непријатељским расположењима човека. Телевизија има значајан утицај и на малолетнике и преступе које они врше, због чега се у литератури каже да „ако је затвор висока школа злочина, онда је телевизија за младе поремећене омладинце припремна школа за преступништво“.⁷⁰⁸

Телевизија је постала део свакодневног живота и о њој се говори као о „новом члану уже породице“.⁷⁰⁹ Из тог разлога, не може се занемарити утицај који може имати на појаву криминалног понашања, првенствено путем емитовања различитих медијских садржаја доступних готово свима. Као изразито негативна појава на телевизији, јављају се бројни риалити програми који промовишу лагодан живот, пуно пара, без имало труда. Све што учесници ових програма морају да ураде је, да се појаве на телевизији, да разним скандалозним поступцима привуку пажњу јавности, због чега добијају аплаузе, велики број гласова, али уједно код јавности стварају слику о томе да је такво понашање пожељно и друштвено прихватљиво, будући да они долазе у центар интересовања због свог скандалозног понашања. Промовишући живот који у први план ставља изглед и новац, о правим вредностима се и не говори.

Авантуристичка литература, криминални романи и порнографски садржаји у човеку побуђују ниске тежње и идеализирају свет криминалитета прихватањем разних криминалних акција. Не може се занемарити утицај који на криминалитет има штампа. Новинари су жељни сензације и не бирају начин на који ће то постићи. Често то чине детаљним описивањем кривичних дела, изношењем скандалозних детаља, дајући при том појединим случајевима и криминалним радњама неадекватан публицитет. Тако, Браун⁷¹⁰ истиче да, новински чланци могу чак побудити човека на силовање и то пре свега „она лица која су склона таквом понашању и која нису успела да те своје склоности „интегришу нормално у свој психички живот“.“ Новински чланци на тај

⁷⁰⁸Ж.Јашовић, *op.cit.*, стр.243

⁷⁰⁹http://5sazvezdicom.medijkestudije.org/index.php?option=com_content&view=article&id=190:mediji-za-decu-kao-promoteri-stila-ivota&catid=43:nauni-rad&Itemid=61

⁷¹⁰М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.306

начин имају инструктивну функцију, тј. према Тафту „предају“ технику вршења дела.⁷¹¹

По Милутиновићу медији не могу имати карактер непосредног узрока криминалног понашања, већ се путем средстава комуникације, само добијају потребна „надахнућа“ и инспирација за криминално понашање чиме се убрзава вршење криминалитета од стране лица која су већ постала склона за вршење кривичних дела.⁷¹² Путем медија код лица се само ствара идеја у погледу извршења припреме, организације и технике вршења дела.

Медији делују и на друштво, утичући на критичко вредновање криминалних појава у друштву, као и степен и интензитет друштвене реакције. Банализовањем насиља, код гледаоца се шири апатија што доводи до апстиненције истих у конфликтним ситуацијама. С друге стране, бруталност се прихвата као ефикасан начин решавања било каквих проблема.⁷¹³

Програм Уједињених нација за развој 2013.године издао је Квалитативну анализу медијског извештавања о насиљу над женама у Србији,⁷¹⁴ у којој је извршена анализа медија у пет нивоа. Први ниво – медијски производ даје анализу садржаја медијских извештаја о насиљу над женама (о добрим и лошим странама извештаја). Други ниво – усаглашеност са кодексима професионалног понашања даје одговор на питање да ли је медијски садржај усаглашен са професионалним кодексом и етичким понашањем при извештавању. Трећи ниво – организација медијске продукције сагледава улогу коју жене новинари имају у медијској кући, колико је жена на управљачким позицијама, колико на осталим местима. Четврти ниво се бави питањем ванмедијског утицаја, пре свега политичког, на садржаје у мери у којој је то могуће доказати. Последњи ниво је идеолошки и он испитује усаглашеност медијског садржаја са владајућом идеологијом у једном друштву.

Влада Србије је 2009. године донела је Националну стратегију за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у Републици Србији.⁷¹⁵ У циљу превенције и сузбијања свих видова насиља над женама као појединачни циљ предвиђено је подизање нивоа свести о насиљу над женама као друштвеном проблему и

⁷¹¹ Наведено према М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.307

⁷¹² М.Милутиновић (1995), *op.cit.*, стр.308

⁷¹³ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.96

⁷¹⁴ Квалитативна анализа медијског извештавања о насиљу над женама у Србији, Програм Уједињених нација, Београд, 2013.

⁷¹⁵ 110-488/2009

сузбијању неодговарајућег приказивања жена жртви насиља у средствима јавних гласила.

Још један циљ који ова стратегија предвиђа је и уклањање родних стереотипа и промоција родне равноправности. Званична статистика о женама жртвама насиља не постоји.⁷¹⁶ Штампани медији, за разлику од електронских, сензационалистички приступају случајевима насиља, а у циљу остваривања добити.

Управа за родну равноправност издала је Приручник за медијско извештавање о насиљу у породици и насиљу над женама. Циљ приручника је подизање свести јавности о неприхватљивости сексуалног и родно заснованог насиља. У циљу избегавања секундарне виктимизације жртве потребно је да у текстовима не буде објављено име жртве, већ само насилника. Такође, пожељно је писати о казни предвиђеној за извршено дело, а као један од циљева овог приручника наводи се потреба да се пише не само о насиљу које има трагичне последице, већ и о покушајима насиља и да се ти покушаји најоштрије осуђују, а у циљу показивања нетолерантности медија и према покушају насиља. У циљу генералне превенције насиља потребно је писати и о казнама предвиђеним за извршена дела и стављати акценат на насилнике који су кажњени.

Један од позитивних утицаја медија, огледа се у њиховом указивању на случајеве насиља у породици, скретању пажње јавности на овакве случајеве, чиме могу да подстакну на активности у борби против насиља, а такође могу утицати и на рушење родних, стереотипних улога у друштву. Наравно, под условом да коректно и професионално извештавају о случајевима насиља.

Координаторка пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“ Тамара Петровић Ранитовић истиче да је повод за писање о насиљу над женама готово увек „насилан чин који се заврши убиством жене“. Такође узроци насиља траже се у понашању и карактеру жртве тј. жене, и доста пажње поклања се изјавама рођака и комшија. Све ово закључује она „указује на равнодушност уредништва према овој теми и генерално на висок степен толеранције према насиљу у читавом друштву“.⁷¹⁷

Велики број истраживача покушао је да да одговор на питање, на који начин гледање телевизије у детињству, доприноси појави насилничког понашања и агресије у одраслом добу. Резултати до којих се дошло истраживањем указују да ефекти гледања телевизије могу бити краткотрајни када деца нагињу агресивном понашању непосредно

⁷¹⁶http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=12&dd=05&nav_category=12&nav_id=1071069
13.02.2016.

⁷¹⁷<http://rs.ejo-online.eu/etika-i-kvalitet/nasilje-u-sluzbi-senzacionalizma> 13.02.2016.

по гледању насилничких садржаја и дуготрајни – када усвајају ставове и навике који олакшавају прелазак на агресивна дела.⁷¹⁸

Деца су неминовно изложена телевизији и садржају који се на истој приказује. Готово да се не може избројати колико насилних сцена у животу дете види на телевизији. Према једном истраживању утврђено је да дванаестогодишње дете које редовно гледа телевизију види више од дванаест хиљада убистава и сто хиљада других облика насиља.⁷¹⁹

Са сигурношћу можемо рећи да телевизија, посебно ако се на њој емитују насилне сцене утиче на појаву и перцепцију насиља код деце у одраслом добу. Наиме, деца која су дуго изложена сценама насиља могу постати агресивнија и у насиљу видети решење за конфликтне ситуације. Такође, могу постати неосетљива на стварно насиље око њих, тј. њихов праг толеранције на насиље је висок и постају неосетљиви на патњу других.⁷²⁰

Не може се негирати чињеница да је утицај медија, посебно у данашње време, када смо окружени свим врстама медија на сваком кораку, значајан чинилац који може својим деловањем утицати на појаву насиља над женама. Пре свега, кроз дуготрајно гледање телевизије (као најзаступљенијег медија) која обилује сценама насиља, а све ради постизања веће гледаности. Наравно, то не значи да медије треба укинути или забранити, али свакако је потребно да изложеност деце телевизији и осталим облицима медија буде контролисана од стране родитеља, због чега опет долазимо до закључка да је породица најважнији фактор у формирању личности, ставова, навика и будућег понашања према појавама у друштву, укључујући ту и насиље у породици.

С друге стране, комуникационе технологије у данашњем друштву дају могућност медијима да „дају много већи допринос генералном напретку жена, промовишући родну равноправност, једнаке могућности и партнерске односе између мушкараца и жена, како у сфери политике, тако и у вези приватних ставова и понашања.“⁷²¹

⁷¹⁸ Ђ.Игњатовић, Насилнички криминалитет – концептуална и етиолошка питања, Међународна научно стручна конференција - Насилнички криминалитет – Етиологија, феноменологија, сузбијање, Паневропски универзитет, Бања Лука, 2011., стр. 5-31, стр.22

⁷¹⁹ В.Мандарић, *Нови медији и ризично понашање деце и младих*, Богословска смотра, Католички богословни факултет Свеучилишта у Загребу, 82, 2012, 1, 131-149, стр. 136

⁷²⁰ *Ibid.*, стр. 136

⁷²¹ Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Службени гласник РС“, бр. 15/2009)

11.3. Ендогени фактори

Иако сваки од претходно наведених фактора социјалне средине у одређеном степену утиче на појаву криминалног понашања, не може се рећи да су то једини фактори који утичу на појаву криминалитета. Овим факторима изложени су сви грађани, али се не одају сви криминалном понашању. Зато се поставља питање у ендогеној етиологији, да ли постоји криминална психа, тј. неке особине специфичне за личност која врши криминалну радњу, а које не постоје код неделинквената. Иако у овој области постоји велики број истраживања и то не само у оквиру криминологије, већ и других наука, научници не дозвољавају да се врши генерализовање. Наиме, могуће је да се нека особина јавља код свих криминалаца, али исто тако, то обележје може постојати и код лица која не врше криминалне активности.

Личност је веома сложен појам. Олпорт⁷²² је дефинише као „динамичку организацију оних психофизичких система унутар индивидуе који одређују њено карактеристично понашање и њен карактеристичан начин мишљења“.⁷²³ Бихевиористи, личност одређују као познавање неке особе, због чега се личности међусобно разликују према утиску који други о њима, на основу њиховог понашања стичу. Личност се такође може дефинисати и као специфична структура психичких особина неке особе.

Личност подразумева и „посебан комплексан, интегрисан, конзистентан и релативно стабилан склоп психолошких карактеристика индивидуе, који одређује њено карактеристично и доследно понашање. То је јединствена комбинација биолошки датих и стечених особина које су у интеракцији.“⁷²⁴

Најважнији узроци који доводе до криминалног понашања, према неким ауторима, налазе се у самој личности.⁷²⁵ То су биолошка инфериорност, наслеђене криминалне диспозиције, неправилност у саставу хромозома, недостатак у лучењу хормона, недовољна контрола над нагонима и подсвесним силама, фрустрација, неприлагођеност, ниска интелигенција. Све ово дало је повода за стварање теорије „криминалне личности“, која помоћу црта личности објашњава криминалну способност и „прелазак на дело“.

Појам криминалне личности уведен је на конгресу криминолога 1970. године и под њом Пинател подразумева „структурално јединство и израз личних обележја која су

⁷²²С. Константиновић-Вилић, В. Николић-Ристановић, М. Костић, *op.cit.*, стр. 412

⁷²³*Ibid.*, стр. 412

⁷²⁴http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

⁷²⁵*Ibid.* стр. 412

у акцији и интеракцији“.⁷²⁶ Она се састоји од централног језгра и варијанти, при чему централно језгро обухвата црте личности које одређују криминалну способност, тј.темибилитет и „услове преласка на акт“, док варијанте чине црте личности и односе се само на „индикације модалитета извршења кривичног дела, мотивације и степена успеха“.⁷²⁷

У оквиру ендогених фактора који могу утицати на појаву насиља над женама, биће анализирана интелигенција, темперамент, карактер, емоције, склоности и навике, ставови и схватања, мотиви, менталне дефектности, психозе, психопатије и неурозе.

11.3.1. Интелигенција

Интелигенција се дефинише као способност сналажења путем мишљења у новим ситуацијама или као способност решавања проблема путем мишљења.⁷²⁸ Интелигенција такође представља когнитивну психичку функцију која човеку обезбеђује нова сазнања, решавање проблема и сналажење у новим ситуацијама.⁷²⁹ Бине интелигенцију одређује као увиђање проблема и потребан правац свести у његовом решавању, способност прилагођавања одређеном циљу и моћ самокритике. Кател је одређује као способност апстрактног мишљења, способност учења и способност прилагођавања средства циљу. Према Кеџмановићу то је способност налажења најадекватнијег одговора на нове конкретне задатке, као и способност решавања нових проблема и сналажења у новим ситуацијама. Она у себи садржи два основна фактора, први општи који је једнак за све и представља основу интелектуалних способности и други специфични фактор који није у истој мери развијен код свих људи и представља појединачне способности.

Иако средина може утицати на интелигенцију, преовлађује мишљење да је интелигенција у много већој мери наслеђена особина, а да средина само доприноси да се она развије до оптимума који је дат.⁷³⁰ Интелигенција се такође може измерити и означава се са IQ. Овај количник се добија тако што се ментални узраст добијен путем теста подели са календарским узрастом и помножи са 100.

⁷²⁶ Наведено према М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.60

⁷²⁷ *Ibid.*

⁷²⁸ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 415

⁷²⁹ З.Пирић, Б.Димитријевић, *Основи судске психијатрије и судске психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009., стр.33

⁷³⁰ *Ibid.* стр.34

О односу интелигенције и криминалног понашања не постоји јединствено схватање. Док једни сматрају да интелигенција ни на који начин не утиче на појаву криминалног понашања, други истичу већи утицај интелигенције на криминално понашање, нарочито уколико је степен интелигенције нижи.⁷³¹ Схватање које говори о утицају интелигенције на криминално понашање, настало је као резултат истраживања лица која се појављују као извршиоци криминалних активности, када је утврђено да је међу овим лицима већи број лица са нижом интелигенцијом. Особе мање интелигентне лакше се одлучују за криминалну активност јер су ограничене у логичком мишљењу и закључивању. Такође се и теже одвикавају од криминалног понашања, што је значајно код рецидивизма. Истраживања су утврдила да се лица са нижом интелигенцијом јављају као извршиоци кривичних дела ситне крађе, силовања, сексуалног насиља, док се интелигентније особе јављају као извршиоци кривичних дела фалсификовања, као организатори злочиначких удружења, „криминалци белог оковратника“.⁷³²

Интелигенција испод просека, отежава процес социјализације личности. Самим тим, теже се усвајају моралне норме средине, образовање је споро и отежано. Таква особа теже проналази запослење и обезбеђује услове за своју егзистенцију, а касније и егзистенцију своје породице. Из тог разлога, ова лица се често јављају као извршиоци имовинских кривичних дела.

Натпросечна интелигенција, првенствено делује превентивно, јер не постоји проблем усвајања моралних норми, образовања са којима се сусрећу особе испод просечне интелигенције. Међутим, ова лица могу се јавити као извршиоци професионалних кривичних дела, тј.дела код којих је потребно поседовање стручних знања, као што су привредни криминалитет, компјутерски криминалитет или тероризам.

У литератури се истицало да бављење интелектуалном активношћу лишава жену женствености. Међутим, велики број истраживања је показао да „у интелигенцији мушке и женске деце нема разлике, те да су конститутивне предиспозиције за интелектуални развој оба пола једнаке.“ (Савремени феминизам, стр.74)

⁷³¹С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 415

⁷³²*Ibid.*

Према неким ауторима⁷³³ агресивност се објашњава ниским степеном интелигенције „који отежава социјалну адаптираност, бирајући често агресију као једноставнији одговор на негативне ставове средине“.

Према једном истраживању спроведеном у нашој земљи испитивана је интелигенција насилника разних облика кривичног дела убиства и том приликом је утврђено да највећи број насилника (76%) има просечну интелигенцију.⁷³⁴

За насиље над женама значајан је посредан утицај интелигенције. Наиме, ниско интелигентне особе теже се сналазе у новим срединама, на послу или се теже суочавају са проблемима који им се јављају у животу. Из тог разлога они своје незадовољство могу испољавати на разне начине, између осталог и агресијом у породици, што доводи до сукоба, свађа и на крају до неког тежег облика криминалног понашања. Ове особе јављају се као извршиоци силовања и сексуалног насиља, при чему се као жртве готово увек јављају жене. Поред овога, о неком значајнијем утицају интелигенције на насиље над женама се не може говорити.

Истраживања су показала да се сексуални преступници карактеришу ниским, чак и исподпросечним коефицијентом интелигенције.⁷³⁵ Према једном истраживању о степену интелигенције насилника, утврђено је да се степен интелигенције разликује у зависности од врсте кривичних дела. Лица која учине дела силовања имају нижи степен интелигенције у односу на лица која учине кривично дело разбојништва (који су се показали као најпааметнији).⁷³⁶

Већина истраживања углавном показује да су насилници лица са просечном интелигенцијом и да се исподпросечна или надпросечна интелигенција не може сматрати узроком насиља над женама, као и да се насилници разликују по „индивидуалним психичким својствима, која их само у неким случајевима чине подобнијим од осталих за криминалну радњу те врсте“.⁷³⁷

⁷³³ Б. Жаја, Утјецај демографских и социолошких карактеристика на понашање насилника, Факултет за дефектологију Свеучилишта у Загребу, file:///C:/Users/Danijela/Downloads/Bozo_Zaja_Utjecaj_demografskih_i_socioloskih.pdf стр.253, приступ 18.01.2018.године

⁷³⁴ Димовски Д., *Криминолошко одређење убиства – докторска дисертација*, Универзитет у Нишу, Правни факултет Ниш, 2012, стр. 279

⁷³⁵ М.Бошковић, *Криминолошка обележја и типологија насилничке личности*, Насилнички криминалитет, етиологија, феноменологија, сузбијање, Међународна научно-стручна конференција, Бања Лука, 2011, 32-50, стр. 47

⁷³⁶ В.Гојковић, Д. Станојев, Р. Павловић, *Конативни профил адолесцената и агресивност*, Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, 2008, Vol. XXVII/1-2, стр. 233-254, стр.236

⁷³⁷ М. Бошковић, Психосоцијалне карактеристике насилничке личности, стр. 11, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0550-2179/2012/0550-21791201007B.pdf> приступ 25.06.2018. године

11.3.2. Темперамент

Темперамент је предмет изучавања психологије. Односи се на оне особине личности због које је можемо окарактерисати као интровертну или екстровертну, а које су већим делом урођене. По Олпорту темперамент се односи на „карактеристичне појаве емоционалне природе једне индивидуе, укључујући њену осетљивост на емоционални подстицај, њену снагу и брзину реаговања, квалитет и интензитет расположења“.⁷³⁸

Темперамент се дефинише и као „начин емоционалног реаговања човека, с обзиром на јачину, брзину, трајање и учесталост тог реаговања“.⁷³⁹ Темперамент је одређен и кроз специфичне облике понашања који су лако мерљиви и могу се тестирати још у раном детињству. Најчешће се тестира раздражљивост, активност, учесталост смејања и приступ или избегавље непознатих догађаја.⁷⁴⁰ Темперамент се дефинише и као „карактеристичан начин емоционалног реаговања неке особе“.⁷⁴¹ Најстарија подела темперамента и најчешће навођена у литератури је Хипократова подела на четири типа темперамента и то колерични, сангвинични, флегматични и меланхолични.

Колерични тип одликују снажне емоције, импулсивност, честе, нагле и јаке реакције. Ове особе се лако наљуте и долазе у сукоб са другима. Сангвинични тип карактеришу брзе, краткотрајне емоционалне реакције, оптимизам и ведро расположење. Осећања не трају дуго и брзо прелазе из негативног у позитивно расположење. Флегматични тип одликују слабо реаговање и изражавање емоција, мирноћа и сталоженост, равнодушност, апатија. Меланхолични тип се одликује ретким али изузетно интензивним емотивним реакцијама које дуго трају. Имају негативне емоције, осећају тугу и забринутост.

Посматрајући однос и утицај темперамента на насиље у породици, најпре треба поменути да је немогуће рећи да су особе које припадају једном типу темперамента склоније насилничком понашању од оних које припадају другом типу. Могуће је, на пример, рећи да су колерични типови више склони агесији него меланхолични, али не

⁷³⁸*Ibid.*, стр.416

⁷³⁹В.Пешић, *op.cit.*, стр.249

⁷⁴⁰<https://vktg.ru/hr/test-to-determine-the-temperament-of-57-questions-personality-questionnaire-g/>, приступ 05.05.2019. године

⁷⁴¹http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

треба никако изгубити из вида чињеницу да на појаву насиља не утиче само то ком типу личности припада једно лице, већ и многи други фактори.

Ако се темперамент посматра као «видљива манифестација дететовог развоја личности, језгро око којег ће се касније развити особине личности»⁷⁴² може се закључити да на темперамент може да се утиче од најранијег доба. Према једном истраживању које је обухватало децу узраста од 4 до 6 година утврђено је да «учитељско одобравање полно типичних понашања (избегавање конфликта код девојчица) може имати утицај на дететов каснији стил превладавања кад су у питању полно типизирани емоције као што је бес»,⁷⁴³ што значи да социјално окружење у великој мери обликује темперамент једне особе, али и подржава типичне родне поделе улога у друштву (у конкретном случају од стране учитеља).

У везама са партнером особе склоније агресији имају веће шансе да своје незадовољство и бес испоље насиљем, у односу на особе које су равнодушне и спорије реагују. Ове особе карактерише екстревртни темперамент личности,⁷⁴⁴ што значи да су таква лица преосетљива, тврдоглавија, агресивнија и раздражљивија у односу на интровертне личности.⁷⁴⁵

У зависности од темперамента и класификовања личности у неки од наведених типова у психологији могуће је предвидети потенцијалну реакцију особе, начин испољавања агресивности, импулсивности и то како у породици, тако и у самом друштву, што би на крају значило да се насиље може предвидети и пре брака.

11.3.3. Карактер

О појму карактера постоји већи број дефиниција. Карактер се дефинише као „збир свих психичких особина једне особе, најбитније особине појединца које дају печат целокупном његовом понашању“.⁷⁴⁶ Према Роту карактер је „интегрисани систем особина, које омогућавају појединцу да упркос препрекама поступа на релативно доследан начин у односу на моралне принципе и морална схватања неког друштва“. Карактер означава „особени склоп претежно социјалних аспеката у структури

⁷⁴² А.Јовановић-Мађар, *Евалуација програма за превенцију вршњачког насиља код деце на раном основношколском узрасту – докторска дисертација*, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 2014. године, стр. 84

⁷⁴³ *Ibid.*, стр. 77-78

⁷⁴⁴ М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.116

⁷⁴⁵ *Ibid.*, стр.119

⁷⁴⁶ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 417

личности, мотивационих, моралних или конативних“.⁷⁴⁷ Вилхем Рајх⁷⁴⁸ дефинише карактер као „навикнуте начине одношења организма према унутрашњем и спољашњем свету, тј. као типичан начин на који особа опажа и доживљава унутрашњу и спољашњу стварност и, начин на који реагује на њу, на који се брани од те стварности, излази на крај са проблемима живота“. За разлику од темперамента који је урођен, карактер се формира у току живота и у великој мери зависи од фактора социјалне средине. Карактер се одређује и као „скуп вољних особина по којима се одликује понашање човека“⁷⁴⁹, као „све особине које карактеришу појединца“ (чиме се изједначавају личност и карактер што је неприхватљиво) или као „скуп особина појединаца који карактерише његово понашање према другим људима, с обзиром на етичке и социјалне норме“.

Карактер је и „интегрисани систем моралних, вољних, особина личности које омогућавају појединцу да упркос препрекама поступа на релативно доследан начин, и то у односу на моралне принципе и морална схватања (поштење, себичност, несебичност, скромност, савесност, храброст, кукавичлук и сл) друштва у коме живи.“⁷⁵⁰

Поред карактера постоје и карактерне особине које одређују карактер и то су храброст, кукавичлук, савесност, несавесност, доследност, упорност, енергичност, поштење, самопоуздање, самокритичност, некритичност, препотентност, егоизам, алтруизам, искреност, подмуклост, марљивост, лењост, површност, темељност, колебаљивост и др. Карактер такође, може бити, добар и лош, слаб и чврст. Подела на добар и лош је подела по моралним особинама, а на чврст и слаб према постојању поред моралних особина и енергичности, тј. одлучности да их особа примени.⁷⁵¹ Иако се карактер и личност често изједначавају, карактер може представљати и „особени склоп претежно социјалних аспеката у структури личности“.⁷⁵²

Карактерне особине типичне за особе које се криминално понашају су: примитивизам, егоизам, егоцентричност, малициозност, ригидност, агресивност, изопаченост и настраност. Примитивизам је карактеристичан за особе које се јављају као извршиоци крвних деликата (убиства због нетрпељивости, мржње, освете).

⁷⁴⁷http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

⁷⁴⁸http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

⁷⁴⁹В.Пешић, *op.cit.*, стр.250

⁷⁵⁰М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.65-66

⁷⁵¹С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 417

⁷⁵²http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

Одликује се недостатком васпитања, ниским културним нивоом и непоштовањем друштвених норми.

Егоизам је особина која се јавља код највећег броја преступника. Карактерише је стављање сопствених потреба и интереса, без обзира на вредност, изнад потреба других (егоизам у ширем смислу). Реч је о себичним особама које најчешће долазе у сукоб са оним лицима чији су интереси супротни њиховим, али и са лицима која су им истоветна. У ужем смислу, под егоизмом се подразумева користољубље. Егоизам се огледа и у саможивости. Егоизам, као криминогени фактор, делује тако што „слаби социјални инстинкт човека и морална својства средине, а подстиче делинквентне тенденције“.⁷⁵³ Ова особина огледа се и у безобзирности према препрекама код извршења криминалног дела.

Егоцентричност је слична претходној особини и одлукује се прецењивањем својих способности, а најчешће се јавља код лица која извршавају кривична дела против живота и тела. Особа нема реалну слику о себи и својим вредностима, сујетна је и склона сукобима. Егоцентричне особе су и нетрпељиве, нетолерантне, ауторитарне, дволичне, подле и деспотске нарави.⁷⁵⁴

Малициозност карактерише пакосне, подле, злонамерне особе које покушавају да свакоме пронађу мане и недостатке због којих би их критиковали. Ове су особе без разумевања и осећаја, завист је у основи њихове личности и понекад прелази у осећај мржње. Сматра се да су велики број убистава и других крвних деликата извршиле малициозне особе.⁷⁵⁵ Малициозне особе имају и особине егоизма, егоцентричности, безосећајности и ригидности; подмукле су, сујетне, пакосне. Приликом вршења дела имају осветнички синдром, при чему могу бити веома сурове у поступцима према жртви (иживљавање). Средина њихове поступке не разуме и тумачи их као обест или пакост.⁷⁵⁶ Ригидност постоји код особа које се тешко мењају и заправо представља отпор према некој промени понашања.

Агресивност је особина карактеристична за велики број преступника. Она се нарочито испољава у виду напада, често и без стварног разлога и нарочито је присутна код сексуалних преступника. Према једној групи аутора агресија представља конституционалну особину личности, док према другима на њено формирање утиче

⁷⁵³М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.67

⁷⁵⁴*Ibid.*, стр.68

⁷⁵⁵В.Пешић, *op.cit.*, стр.253

⁷⁵⁶М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.68

средина.⁷⁵⁷ Агресивност се дефинише и као „интерперсонална склоност насртљивости, тенденција да се силом или другим облицима физичке и психичке принуде решавају конфликти с другима или са собом“.⁷⁵⁸ Агресивне особе су нетолерантне, насртљиве и проблеме решавају насиљем и силом. Међутим, степен агресивности није једнак снази личности, јер агресивне особе су слабе личности, антисоцијалне, личности код којих преовлађује нагон и тешко се прилагођавају средини. Често се јављају као злостављачи, нападачи који понижавају и омаловажавају друге. Агресивне особе су и импулсивне, тј.склоне непромишљеним поступцима без могућности контроле.

Карактер се не посматра самостално, већ увек у корелацији са другим особинама личности, које све заједно доводе до криминалног понашања. У психолошком смислу, карактерне црте чине «склопови који олакшавају или отежавају (а)морално понашање, изборе».⁷⁵⁹ Оно што карактерише насилнике јесу негативне карактерне особине и то агресивност (која је присутна код свих насилника), импулсивност, малициозност, егоизам. Агресивна особа је нетолерантна, насртљива, проблеме решава насиљем и силом, нема поверење у друге, има низак праг толеранције, у сталном је страху властите угрожености и тешко се прилагођава средини. Приликом доношења одлука не воде се логиком, већ нагонима.

Заједно са другим цртама личности карактер може негативно утицати на појаву насиља, тј. створити повољније услове за његово испољавање, тако да се не може самостално посматрати као фактор који доводи до појаве насилничког понашања.

Нису сви насилници исти, и немају сви исте карактерне особине. Међутим, постоје неке карактерне особине које су сличне за већину насилника, као и за насилнике према женама. Оне би се могле сврстати у неколико група. Најпре, насилници имају лоше социјалне особине, тј. лоше решавају проблеме, траже брзо решење за своје проблеме, недостаје им стрпљење, и одликује их низак праг толеранције; насилници имају интензивне, зависне везе. Наиме, често захтевају од својих жртава да су им посвећене 100%, потребно им је да жртва толерише насиље, да код ње створе осећај кривице, али и потребу да брине за насилника. Не желе успостављање дубљих веза, и у стању су да се вежу за особу коју су тек упознали и постану опседнути њом; љубоморни су у односу на жртву, мисле да им она“припада“ и то посебно може бити опасно у случају када жртва одлучи да прекине такву везу са

⁷⁵⁷В.Пешић, *op.cit.*, стр.254

⁷⁵⁸М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.66

⁷⁵⁹М.Бошковић, *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19, стр. 11

насилником.⁷⁶⁰ Поред наведеног ове насилнике карактерише и чињеница да често користе дрогу или алкохол као оправдање за своје поступке. Такође, могу имати и „двоструку личност.“ Тачније, они имају доста пријатеља, љубазни су, пријатни у односу са околином, док је иза затворених врата ситуација другачија. Често су суседи изненађени када чују да је таква особа насилник. С друге стране и жртва је у страху да пријави насиље, плашећи се да јој нико не би поверовао, управо због те слике коју је насилник створио о себи у друштву.⁷⁶¹

Иако се дуго веровало да су учиниоци кривичног дела силовања психички болесне особе, стварност је показала да то није тако. Наиме, ради се о особама које имају мало самопоштовања и које су несигурне и неуспешне у социјалним контактима.⁷⁶²

Особе незадовољне собом, својим способностима, каријером, код којих постоји страх или осећај угрожености у односу на жртву јављају се најчешће као лица која врше мобинг.⁷⁶³ Најчешћа карактеристика која се истиче код лица која врше мобинг је управо осећај угрожености због професионалних и других квалитета жртве.

Они који се баве трговином женама могу се сврстати у неколико група. Постоје они који покушавају да остваре романтичну везу са жртвом и да задобију њену љубав коју касније злоупотребљавају. С друге стране, имамо насилнике које користе претњу, силовање, пребијање ради постизања циља. Оно што све њих повезује јесте добра организованост и јака мотивација.⁷⁶⁴

11.3.4. Емоције

Значајан део човековог живота заузимају емоције или осећања. Често се приликом доношења неке одлуке у животу човек поред оног што је сазнао интелектуалним процесима, руководи управо емоцијама. Емоције представљају субјективни доживљај објективне стварности. Дефинишу се и као „дживљај нашег вредновања и

⁷⁶⁰Scott Allen Johnson, *Physical abusers and sexual offenders – Forensic and Clinical Strategies*, Taylor&Francis Group, 2007. година, стр. 81

⁷⁶¹ Ibid., стр. 85

⁷⁶² <https://hrcak.srce.hr/file/145736> приступ 23.03.2019. године

⁷⁶³ Мобинг и како га спречити – приручник за регионалне поверенике Уједињених гранских синдиката „Независност“, стр. 7 наведено према <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:15433/bdef:Content/get> приступ 25.04.2019. године

⁷⁶⁴ <http://www.atina.org.rs/sr/kako-trgovci-ljudima-seksualno-iskori%C5%A1%C4%87avaju-%C5%BErtve> приступ 23.03.2019. године

субјективног односа према стварима, људима, догађајима и сопственим поступцима“.⁷⁶⁵ То су „осећања, људске реакције у виду афеката, расположења и страсти на неко збивање, осетљивост човека, узбуђена стања организма, узрујаности“.⁷⁶⁶

У зависности од критеријума могуће је извршити и различиту поделу емоција.

Креч и Крачфилд⁷⁶⁷ емоције деле на емоције гнева, страха, бола, кривице и кајања, љубави, љубоморе, зависти и мржње. За кривично правну анализу, кривица и кајање имају посебан значај. Кривица настаје на основу сазнања да је оно што чинимо у супротности са неким правним, моралним или другим нормама, када је особа свесна да својим чињењем крши одређене норме. Кривицу може понекад пратити и задовољство, али и кајање. Кајање настаје „анализом поступака из ранијег периода и спознаје да смо чинили лоша, противправна или неморална дела“.⁷⁶⁸

За разлику од емоција које могу имати и трајнији карактер, афекти представљају „интензивна, краткотрајна стања осећања праћена телесним и изражајним променама“.⁷⁶⁹ Настају нагло, трају релативно кратко и великог су интензитета.

Афекти делују и на свест (губитак свести, побољшање стања будности и општег стања свести, сужење свести), мисаони процес и логичко расуђивање (успоравање или убрзање процеса мишљења, дезорганизованост мисли, неповезаност), вољно мотивационе процесе (отежана контрола импулсивних и агресивних подстицаја, стимулисање или умањење активности) и остале психичке функције (ремети се памћење, пажња, опажање).

Емоције су значајне пре свега, са аспекта жртве насиља у породици. Насиље код жена најчешће изазива мржњу према насилнику, али поред ове емоције ту је и кривица, страх, депресија и смањено самопоуздање. Што су већи емоционални ресурси којима жена располаже (жена има више сигурности, аутономије, боље емотивно и психичко стање), мањи је ризик да се насиље које се догодило понови.

Од значаја су и код постојања тзв. стања емоционалне нестабилности. Емоционално нестабилне особе карактерише тзв. емоционална блокада, када долази до несразмере између ситуације у којој се лице налази и његове реакције у датој ситуацији, што је последица «кочења» мисаоних процеса.⁷⁷⁰ Овакве особе у афективном

⁷⁶⁵С. Константиновић-Вилић, *op.cit.*, стр.419

⁷⁶⁶М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.70

⁷⁶⁷З.Ђирић, *op.cit.*, стр.35

⁷⁶⁸*Ibid.* стр.36

⁷⁶⁹*Ibid.* стр.37

⁷⁷⁰М.Бошковић, *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19, стр.7

стању су склоније насилничком понашању, а такође се описују и као искомплексиране, инфериорне, сујетне, склоне љубомори, мржњи, зависти и сујети. У афективном стању, њихови комплекси преовлађују и често зато доносе нерационалне одлуке. Управо због другачијег схватања догађаја око себе, емоционално нестабилне особе често се јављају као извршиоци најтежих облика насиља према женама.

Такође, приликом одмеравања казне учиниоцу, емоције под којима је дело извршено, понашање насилника након извршеног дела се узима као олакшавајућа, тј. отежавајућа околност. Услед употребе алкохола код појединих особа долази до емотивне раздражљивости (недоследности и непостојаности у понашању), јаким емотивних реакција, што је од значаја код одмеравања казне. Приликом квалификације дела убиство на мах, убиство из безобзирне освете, квалификовани су као посебни облици убиства у зависности од емоције под којом је извршено.

11.3.5. Склоности и навике

Склоност, као психичка особина, дефинише се као нагонска реакција, наклоност,⁷⁷¹ или својство човека да се у сличним ситуацијама подједнако понаша, док навика представља „својство човека да се у истим ситуацијама подједнако понаша.“⁷⁷²

Склоност представља фактор узрочности у смислу урођене диспозиције или стечене навике ка криминалном понашању⁷⁷³. Јавља се као корисна, и као негативна када је и од значаја за испитивање насилничког понашања. Може бити урођена, као последица карактера, темперамента и емоција. Склоности се временом под утицајем социјалних фактора претварају у навике.

Склоности и навике ка вршењу криминалних радњи посебно су значајне код дела насиља, сексуалних и имовинских деликата. Код ових дела склоност ка поврату је најизраженија, због чега и склоности и навике заједно са карактером стварају одређене индивидуалне психичке особине карактеристичне за насилнике, које их одвајају од других лица.

Склоности и навике стичу се током живота и под утицајем одређених интереса и ставова могу бити позитивне и негативне. Услед негативних утицаја стварају се

⁷⁷¹<http://www.scribd.com/doc/39249146/27-Psihostruktura-li%C4%8Dnosti-sklonosti-i-navike>

⁷⁷²С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 422

⁷⁷³М.Бошковић, *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19, стр. 5

склоности и навике за асоцијално понашање, на основу чијег постојања је могуће предвидети понашање рецидивиста у будућности

Склоности мушкарца насиљу у породици може допринети и само друштво и његово поимање друштвених дефиниција маскулинности.⁷⁷⁴ Наиме, у оним друштвима у којима се мушкарци „размећу храброшћу“, у којима су потискивање и порицање страха дефинисане као карактеристике мушкости, а мушкост и женскост високо диференциране, постоји већа вероватноћа да ће бити насиља, за разлику од друштва у којима је мушкарцима дозвољено да препознају страх.⁷⁷⁵

Истражујући склоност ка насиљу, једно истраживање је однос у породици, тј. однос детета са мајком, тј. оцем оценила као фактор који доводи до тога дете постане серијски убица. Наиме, истиче се да превише заштитнички однос мајке према деци, злостављање (физичко и сексуално), лош пример које су давале синовима у средини у којој живе утиче на то да су насилници лишавали живота своје жртве јер их асоцирају на мајке и њихово понашање. Слична је ситуација и са улогом оца.⁷⁷⁶

Склоности и навике стичу се током живота и зависе од бројних утицаја, почев од породице и тога какав је став чланова породице у односу на насиље, преко школе, окружења, до медија и других институција и њиховог става и реаговања у случају насиља у породици. Из тог разлога, само доношење закона није довољно да се нечије дугогодишње навике промене и да он престане са применом насиља.

11.3.6. Ставови и схватања

Ставови и схватања су уско повезани и тешко их је разликовати, али разлика постоји. Док код ставова више преовлађује емоционални садржај, код схватања је то интелектуални садржај.⁷⁷⁷ Рот⁷⁷⁸ дефинише ставове као „стечене тенденције да се позитивно или негативно реагује на неку особу, предмет, ситуацију или институцију“. По Олпортусу то „неурална и ментална спремност формирана на основу искуства, која

⁷⁷⁴ Т.Игњатовић, *Насиље према женама у интимном...op.cit.*, стр. 27-28

⁷⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁷⁶ М.Бошковић, *Криминолошка обележја и типологија насилничке личности*, Насилнички криминалитет, етиологија, феноменологија, сузбијање, Међународна научно-стручна конференција, Бања Лука, 2011, стр. 32-50, стр. 44

⁷⁷⁷ М.Бошковић, *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19, стр. 5

⁷⁷⁸ *Ibid.*

врши директивни или динамички утицај на реаговање појединца на објекте и ситуације са којима долази у додир“.⁷⁷⁹

Ставови се могу поделити на личне и социјалне, при чему су лични карактеристични за појединца, а социјални за групу људи и односе се на друштвено значајне појаве као што су породица, религија, брак и др. Посебна врста ставова су предрасуде.

Четири су битне карактеристике ставова и то: 1) диспозициони карактер – ставови постоје више као спремност да се у одређеној ситуацији искажу, а не као правило да се увек манифестују у одређеној ситуацији; 2) стеченост у току живота – ставови не представљају неку урођену особину човека, већ се они стичу током живота и резултат су деловања средине, друштва, али и других фактора који се јављају у животу човека; 3) директно и динамичко дејство – од ставова које има особа зависиће и начин на који ће реаговати у конкретној ситуацији; 4) сложеност – ставови у себи садрже основне психичке функције: интелектуалне, емоционалне и вољне.

Схватања „се односе на интелектуални доживљај и значе прихватање или одбацивање неке претпоставке или тврђења“.⁷⁸⁰ Служе да би се упознала нека личности схватања тј. вредности разликују код делинквената и неделинквената. Код делинквената су значајне утилитаристично-хедонистичке вредности, када су они усмерени на стицање материјалне користи и тражење непосредног задовољства, за разлику од неделинквената који су окренути стицању знања и сентименталним и хуманистичким вредностима. Код делинквената ове вредности често и не постоје. У систему схватања понекад долази до појаве стереотипије, тј. због понављања у свим ситуацијама претвара се у искривљавање чињеница. Тако настају негативна схватања према припадницима одређене етничке групе, верске групе и сл.

Посматрано кроз однос ставова и схватања према насиљу у породици, ставови и схватања могу у великој мери утицати на понашање насилника према партнерки, али и према женском полу уопште, с обзиром на остатке патријархалног друштва који су још увек присутни у данашњим условима. Наиме, стереотипи којих покушавамо да се ослободимо, пре свега о улози жене у друштву и начин на који је мушкарац те стереотипе прихватио, схватио и заузео одређени став према њима, могу утицати на његово понашање према жени. Прихватити схватање да је жени место у кући, да она мора да буде послушна, да не мора да ради, да је мушкарац тај који треба да издржава

⁷⁷⁹*Ibid.*

⁷⁸⁰*Ibid.* стр.423

породицу, значи учинити корак назад у борби против насиља и отежати жени излазак из насилне везе.

Ставови и схватања посебно су значајни код одређивања улоге жене у једном друштву и то у свим његовим сферама, почев од породице, радног места, образовања и осталих области.

У раду су већ наведени бројни ставови, као и схватања о улози жене, тако да ће сада само бити дат кратак осврт на њихов утицај на криминално понашање насилника. Чињеница је да још увек постоји велики број људи који жену посматрају пре свега као мајку и домаћицу.

Ставови и схватања пре свега доводе и до стварања предрасуда које имају велики значај у понашању како мушкараца, тако и читавог друштва, према женама. Као последица друштвених схватања о улози полова, интелектуални развој код девојчица се сузбија, док се код дечака он стимулише.⁷⁸¹

Предрасуда да су жене криве за насиље, да провоцирају насиље често се може чути, нарочито од стране мушкараца, који сматрају да је жена „заслужила“ насиље које јој се догађа, да је она „сама то тражила“. Забрињавајуће је и то да саме жене често верују да су својим понашањем испровоцирале насилника.

Проблем код ставова и схватања постојао је и у судском поступку код кривичног дела силовања када се од жене тражило да доказује колики је отпор пружила и да ли је то било довољно. У судском поступку процењује се и њен начин облачења, да ли је она одећом коју је имала на себи изазивала насилника. Тако да и поред тога, што се много пута у јавности каже да жена није крива, у судском поступку, она то треба и да докаже и на тај начин се поново брани од насилника и убеђује суд у то да за претрпљено насиље није крива, чиме се жртва виктимизира по други пут.

Схватање да је насиље приватна ствар породице, да друштво не треба да занимају дешавања у оквиру једне породице и да оно не треба да учествује у његовом решавању такође негативно утиче на положај жене. Од односа у породици, у великој мери зависи и како ће се формирати личност детета, тј. да ли ће се то дете одати делинквентном понашању. Уколико трпи насиље у породици, или је сведок насиља које један члан (најчешће отац) врши према другом члану, дете може насиље прихватити

⁷⁸¹С.Недовић, *op.cit.*, стр.74

као један облик решавања проблема и у будућности, па је стога велика вероватноћа, да ће се и оно у својој породици понашати на такав начин. И зато насиље није приватна ствар о којој треба ћутати, већ озбиљан друштвени проблем који треба решавати.

Гледањем агресивне порнографије ствара се насилнички став према женама. Патња, бол, телесне и психичке повреде силоване жене не приказују се на порнографским филмовима и видео снимцима. После сталног гледања агресивно-порнографских филмова мушкарци губе одбојност према силовању, навикавају се на њега и развијају агресиван став према женама.⁷⁸²

Зато је потребно предузети све потребне мере како би се изменили друштвени и културни обичаји у погледу понашања мушкараца и жена и отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена.

11.3.7. Мотиви

Мотиви су „унутрашњи, физиолошки или психолошки фактори који подстичу, усмеравају и интегришу разноврсне човекове активности, почев од оних којим се обезбеђује биолошки интегритет, па до оних којима се остварују различите социјалне релације и функционисање“.⁷⁸³ Дефинишу се и као „свесне побуде које личност, под одређеним социјалним условима, подстичу на постизање неког интереса.“⁷⁸⁴ По Роту, то су „органички или психолошки фактори који покрећу и регулишу понашање ради постизања одређених циљева“.⁷⁸⁵ Креч и Крачфилд мотивима сматрају потребе или жеље удружене са интенцијом да се постигне одговарајући циљ.⁷⁸⁶ Поред мотива, говори се и о мотивацији као процесу покретања активности човека, њеног усмеравања и регулисања ради постизања одређених циљева, тј. задовољења одређених потреба.⁷⁸⁷

Сваки мотивациони процес у себи садржи потребу (физиолошку, потребу за сигурношћу, за припадањем и љубављу, за самопотврђивањем, за поштовањем од социјалног окружења, сазнајну и естетску) као своју основу, која представља

⁷⁸² http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf приступ 23.03.2019. године

⁷⁸³ З. Тирић, *op.cit.*, стр.55

⁷⁸⁴ М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.72

⁷⁸⁵ З. Тирић, *op.cit.* стр.55

⁷⁸⁶ Ibid.

⁷⁸⁷ Ibid.

доживљени унутрашњи подстицај и која је усмерена ка циљу као другој компоненти мотивационог процеса.

О мотивационим процесима, писао је др Станислав Пикулски (пољски криминолог) који разликује четири мотивациона процеса која се могу довести у везу са криминалним понашањем. Први обухвата знање, интелигенцију, мишљење, хијерархију вредности, ставове занимања, склоности, осећаје и темперамент и испољава се у односу према средини. Други обухвата потребе (стање недостатка) и могућности њиховог задовољења (које су одређене друштвеним нормама). Трећи ниво чине мотиви у конкретном задовољавању потреба, док четврти ниво чини „интелектуално конструисање преступничког понашања које је изазвано конкретним мотивом и покренуто уз изразит удео побуде, где мотив представља тло деловања, а побуда надражајни фактор“.⁷⁸⁸

Међутим, сви мотиви не могу се остварити и у том случају се говори о фрустрацији која настаје као резултат незадовољења неког мотива. Начин на који особа реагује на фрустрације може бити двојак. Она може прихватити чињеницу да неки мотив не може задовољити на жељени начин и покушати да на други начин задовољи своје мотиве, или је могуће да не прихвата немогућност задовољења мотива и реагује на нерационалан, неприхватљив начин. Као реакција на фрустрацију може се појавити агресивност. Услед фрустрација долази до емоционалних промена и поремећаја у психичким функцијама, које се манифестују у деструктивним агесијама.⁷⁸⁹

Учиниолац вршећи кривично дело тежи неком циљу који је одређен мотивом. Сваки мотив одређује човеково понашање, а када буду задовољени нагони, мотиви нестају. Мотиви утичу на човеково понашање, али и на појаву криминалне активности. Незадовољење сексуалног мотива може довести до вршења сексуалних деликата, док незадовољење грегарног мотива може резултирати придруживањем особе неком злочиначком удружењу ради његовог задовољења.

Код дела мобинга, мотив насилника може бити двојак. Он насиље према жртви може вршити из стратешких разлога, како би својим понашањем према жртви смањио број запослених, понашањем према њему «приморати га» да сам оде из предузећа, док је други мотив, који се чешће везује као мотив насиља над женама заправо осећања која

⁷⁸⁸М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.119

⁷⁸⁹ Ibid. стр.39-40

мобер има према жртви, завист, љубомора и слично.⁷⁹⁰ Према истраживању спроведеном у Црној Гори утврђено је да је у 55,10% случајева основни мотив за вршење мобинга према жени личност мобера. Слична је ситуација и када је жртва мушкарац, у 48,90% случајева основни мотив је личност мобера.⁷⁹¹

Приликом изучавања мотива код насиља у породици, полази се најпре од стања у друштву, као и од саме породице, у којој су и даље присутни остаци патријархализма. То значи и неравноправну расподелу моћи између самих чланова, али и потребу мушкараца да задрже контролу над породицом и појединим члановима породице (женама), тако да се та потреба одржавања моћи посматра као један од мотива насиља у породици. Такође, мушкарци сматрајући жене својим „власништвом“ насиљем над њима покушавају да то „власништво“ задрже.⁷⁹² Говорећи о мотивима може се говорити о већ поменутој фрустрационој теорији агресивности, када због незадовољења одређених мотива може доћи до насилничког понашања.

Поред мотива за насиље да жену као „власништво“ задрже за себе, насилници често насиље врше и због осећаја одбачености, страха да ће бити напуштени (када жртва покуша да напусти насилника) и из љубоморе.

Према једном истраживању⁷⁹³ утврђено је да су најчешћи мотиви насиља мушкараца над женом изражавање негативних емоција, као и тешкоће у комуникацији. Друга истраживања, која су такође испитивала мотив за извршење дела, показала су да је најчешћи мотив бес. Бонем и колеге (2008) (Bonem and colleagues) су својим истраживањем утврдили да је најчешћи мотив извршења дела понашање партнера (Жртва је критиковала насилника, викала и сл.). Према истраживању које је нешто раније спроведено Хамбергер и његове колеге (Hamberger and colleagues) су 1994. утврдили да је најчешћи разлог зашто мушкарци врше насиље, успостављање контроле над жртвом, потврда доминације. Ово истраживање потврдило је претходно, спроведено 1991. године од стране Каскардија, Вивијан и Мајера (Cascardi, Vivian and Meyer) који су такође утврдили да је контролисање партнера основни мотив зашто су насилници вршили дела насиља над женама.⁷⁹⁴

Код трговине женама, основни мотив извршења дела свакако јесте новац и стицање профита. Начин да се дође до велике зараде је лак и стога не чуди што се

⁷⁹⁰ <http://www.minradiss.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=57934&rType=2&file=PP%20Mobi ng.pdf> приступ 04.02.2019. године

⁷⁹¹ *Ibid.* приступ 04.02.2019. године

⁷⁹² Т. Игњатовић, *op.cit.*, стр. 41

⁷⁹³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4201052/> приступ 27.01.2019. године

⁷⁹⁴ *Ibid.* приступ 27.01.2019. године

многи криминалци окрећу овом виду криминала као начину стицања зараде брзо и лако.

Код силовања као једног од облика насиља над женама, може се навести више мотива. Тако, на пример неки силоватељи, нападом на жену искаљују свој бес да би доказали своју мужевност и доминацију у односу на њу. С друге стране постоје и мушкарци који осим насилним путем на други начин не могу да успоставе везу са женом, затим мушкарци који осећају већи степен задовољства када остварују везу принудом. Такође, у литератури се наводи и чињеница да се мушкарци када сазнају да их је партнерка преварила, осећају угрожено, па силовањем заправо покушавају да покажу и докажу своју доминацију.⁷⁹⁵ Према једном истраживању потреба за успостављањем моћи је мотив код 55% свих силоватеља, код 40% мотив је љутња, док је 5% садистичких силоватеља.⁷⁹⁶

Мотива има много, али они свакако не представљају оправдање за насиље које се врши над женама и не би требало ни да представљају олакшавајућу околност приликом одмеравања казне за учињено дело.

11.3.8. Ментални поремећаји

Ментални поремећаји су поремећаји у структури личности који настају деловањем разних фактора. Психијатријски приступ изучавању криминалитета полази од тога да криминално понашање настаје услед деловања менталних поремећаја. У психијатрији је створен и термин „криминални ум“. Приликом анализе злочина полази се од следећих схватања⁷⁹⁷:

- сваки злочин је производ нечега што се налази у самој личности, као што је дезорганизација или лоше прилагођавање. Криминалци су психолошки болесне особе. Култура се не сматра детерминантом криминалног или конформистичког понашања већ оквиром за испољавање ових тенденција;

- све особе од рођења имају извесне наследне основне потребе, нарочито потребу за емоционалном сигурношћу;

- ускраћивање задовољења ових универзалних потреба у раном детињству доводи до формирања одређених модела личности. Искуства из детињства, као што су

⁷⁹⁵ Д.Маринковић, *Осумњичени у криминалистичким истрагама силовања, Криминалистичко-полицијска академија Београд*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 2/2014, 289-306, стр. 293

⁷⁹⁶ <https://hrcak.srce.hr/file/145736>

⁷⁹⁷ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 429

емоционални конфликти, у великој мери одређују структуру личности и модел понашања касније у животу. Степен поремећаја, ретардације или повреде личности директно су условљени ускраћивањем задовољења потреба у деетињству;

- искуства деце у оквиру породице утичу на структуру њихове личности о одређују њихово понашање, криминално или некриминално, касније у животу;

- опште црте личности криминалца, као што су емоционална несигурност, незрелост, неприлагођеност, агресија, настају још у раном детињству у оквиру породичне групе и производ су искуства у породици. Криминално понашање је често начин да се појединац успешно „избори“ са таквим цртама личности.

Код менталних поремећаја постоје стања која одступају од нормалних психичких процеса. Ова стања, тј. ментални поремећаји могу се поделити у неколико група у зависности од узрока који доводе до њиховог настанка: органски, укључујући симптоматске менталне поремећаје, ментални поремећаји због употребе психоактивних супстанци (алкохол, дрога), шизофренија и поремећаји са суманутошћу, поремећаји расположења, неуротски, са стресом повезани и соматоформни поремећаји, бихејвиорални синдроми удружени са физиолошким поремећајима и органским чиниоцима, поремећаји личности и понашања одраслих, ментална ретардација, епилепсија.

Лица са менталним поремећајима најчешће извршавају кривична дела крађе, сексуалне деликте, паљевине, али и убиства и тешке повреде. Ментални поремећаји утичу на могућност ових лица да схвате своје поступке и њихове последице. Агресивност је присутна у истој мери као и код душевно здравих особа, али „се разликује по необичности реакције и манифестације због природе болести.“⁷⁹⁸

Ментална ретардација назива се још и душевна заосталост или олигофренија и дефинише се као „стање заустављеног или непотпуног психичког развоја, посебно оних способности које доприносе општем нивоу интелигенције (когнитивне способности, способност говора, моторичке способности, способност социјалне адаптације и др.).“⁷⁹⁹

Ментална ретардација дели се на:

- лаку – назива се још и дебилитет и најлакши је облик. Коефицијент интелигенције је између 50 и 70, теже памте нове чињенице, завршавају основно образовање уз повећани напор околине, често им је и за бригу о основним

⁷⁹⁸М.Бошковић, *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19, стр.15

⁷⁹⁹*Ibid.*, стр.106

потребама потребна помоћ околине, имају отежану контролу нагона и теже се уклапају у заједницу;

- умерену – или имбецилност, где је коефицијент интелигенције између 35 и 49, а умни узраст као код детета старости 6-9 година. Говор се развија касније и на нивоу је простих реченица, интелигенција је веома нарушена, отежана им је контрола нагона и изразито су поводљиви;

- тешку – назива се и тежа имбецилност. Коефицијент интелигенције је 20-34, умни узраст на нивоу детета од 2 до 6 година. Говор је веома оскудан, ове особе су неспособне за самосталан живот и углавном су им све активности усмерене ка задовољењу основних нагона;

- дубоку – назива се још и идиотија или безумност. Коефицијент интелигенције је 0-19, немају развијен говор, имају различита телесна оштећења, моторичке способности су слабе и потпуно су неспособни за самосталан живот, због чега им је потребна стална брига и помоћ.

Као симптоми поремећене личности, у литератури⁸⁰⁰ наводе се:

потешкоће у слагању са другим људима. Могу бити раздражљиви, захтевни, пријатељски настројени, плашљиви или манипулативни;

- образци понашања значајно одступају од друштвених очекивања и остају постојани током времена;

- поремећај захвата мишљење, емоције међуљудске односе и контролу импулса;

- образац је нефлексибилан и јавља се у широком спектру ситуација;

- образац је стабилан или дуготрајан, са почетком у детињству или адолесценцији.

Са аспекта повезаности насиља над женама и менталних поремећаја, значајан је утицај шизофреније и то параноидне шизофреније коју карактеришу сумануте идеје (прогањање, љубомора) и халуцинације. Узрок оваквих идеја је у опрезу, неповерљивости, сумњичавом и непријатељском ставу према околини, што некада може довести до вербалне или физичке агресије. Околина најчешће не схвата ове сумануте идеје, што доводи до тога да болесник сматра себе још угроженијим и тада може постати прогонитељ својих „прогонилаца“⁸⁰¹, и може представљати значајан криминогени фактор. Шизофренија, која се још назива и расцеп душе, манифестује се у

⁸⁰⁰Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.42

⁸⁰¹З. Тирић, *op.cit.* стр.85

„поремећајима мишљења, извитопереним логичким релацијама, честим халуцинацијама у виду присилних мисли, издатих наређења или претеће опасности некога у окружењу потребе да се она безусловно отклони“.⁸⁰² Оболели од шизофреније, могу вршити најтежа кривична дела насиља и сексуалних деликата. Они су неурачунљиви јер дела врше под утицајем халуцинација или суманутих идеја.

Поред шизофреније, други знајачни поремећај је параноја и то параноја у виду патолошке љубоморе код које преовлађује идеја љубоморе, а углавном је усмерена према партнеру.⁸⁰³ Особа која пати од овог облика параноје проналази различите, апсурде доказе неверства, преваре и нарочито је карактерише ширење круга лица са којима им је партнер неверан. Ове идеје често доводе до агресивних поступака према партнеру и могу се посматрати као један од значајнијих фактора који доприносе насиљу над женама.

Депресију, која настаје као резултат поремећаја расположења карактерише анксиозност, поремећај у области нагона, психомоторике, мишљења, социјалног аспекта, када ова лица могу да се одлуче на суицид, или могу извршити убиство вољене особе како би се та особа заштитила од патњи у будућности.

11.3.9. Психопатије

Психопате или „бунтовници без разлога“⁸⁰⁴ су интелигентне, привлачне особе, али са поремећајима у области воље, нагона и емоција због чега се тешко прилагођавају средини. Психопатије се дефинишу и као „урођени поремећаји у структури, понашању и емоционалном развоју личности, нарочито сложенијих компоненти, тзв.социјалних емоција, личних осећања и воље“.⁸⁰⁵ У психијатрији се као основне карактеристике ових лица, које су од значаја за појаву криминалног понашања наводе:⁸⁰⁶

- 1) отежано прилагођавање друштвеним нормама понашања, одсуство друштвено усклађеног понашања и осећања друштвене одговорности;

⁸⁰²М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.77

⁸⁰³ https://www.academia.edu/34855810/Etiologija_i_fenomenologija_nasilja_u_porodici приступ 25.03.2019. године

⁸⁰⁴По Линднеру; наведено према С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 436

⁸⁰⁵М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.81

⁸⁰⁶С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 435-436

2) агресивност и импулсивност, брзо, бурно, раздражљиво реаговање, често на безначајне поводе, психопате не воде рачуна о последицама својих понашања и не кају се за своје поступке немају осећање самокритике;

3) у емоционалној сфери постоји емоционална лабилност, неуравнотеженост, раздражљивост, хладноћа, безосећајност, нетолерантност, што условљава агресивност према другима;

4) слабост и нестабилност воље, непостојање јасних циљева и опредељености;

5) испољавање црте депресивности, несигурности у себе, клеветање и омаловажавање других („параноична тужакала“);

6) претерана осетљивост, која се огледа у томе што се безначајни догађаји оцењују као омаловажавање и вређање њихове личности, због чега се реагује агресивно и брутално.

Под психопатијом се подразумева прирођена абнормалност личности, тј. абнормална личност која није болесна у медицинском смислу, већ се налази између душевно болесних и душевно нормалних особа.⁸⁰⁷ Њих карактерише и то да им је интелект по правилу просечан или близу граница просечног, постоје промене у психи у области осећаја и карактера, код њих недостаје морално осећање, у друштву заказују, ометају, понашају се необично. Под психопатијом се подразумевају и психичке девијације које још нигде нису уврштене и које се налазе у граничном подручју између здравог и болесног психичког живота.⁸⁰⁸ Према Шнајдеру психопате се деле на следеће типове: хипертимици, депресивни, несигурни – малодушни, фанатици, типови жељни уважавања, типови лабилног расположења, експлозивни типови, безосећајни, безвољни и астенични типови. Као проблем који се појављује код психопата, тј. социопатских личности наводи се то да они почињавају релативно велики број злочина, да често врше тешке злочине насиља, изгледи за успех њиховог лечења су незнатни, као и изгледи са преваспитање и промене у понашању, они представљају терет за заводе у којима се налазе и често упадају у рецидив.⁸⁰⁹

За посматрање утицања психопатија на насиље над женама, значајно је одређење психопатије које даје Слескеу, који психопатије одређује са шеснаест међусобно повезаних особина и то: одсуство осећаја кривице, неспособност да воле, импулсивност,

⁸⁰⁷З.Шепаровић, *op.cit.*, стр.209-210

⁸⁰⁸*Ibid.*, стр. 209

⁸⁰⁹*Ibid.*, стр. 210

сnižена емоционалност, површан шарм и неспособност да профитирају из искуства, манипулативност, неодговорност, самоцентрираност, умањење или потпуни недостатак емпатије и аксиозности и повећана вероватноћа да ће извршити више типова кривичних дела него други преступници, као и да ће слабије одговарати на третман.⁸¹⁰

Психопате карактерише социјална неодговорност. Они људе третирају као објекте и једини циљ им је хедонизам.

У погледу повезаности психопатија и насиља постоји велики број истраживања која су показала да они најчешће врше насилничка дела – крвне и сексуалне деликте, али и дела преваре и фалсификовања, одају се алкохолизму и наркоманији.⁸¹¹ Према једном истраживању утврђено је да је вероватноћа да се деси насиље у породици у оним породицама у којима је присутна злоупотреба алкохола два пута већа, ако су неки од њених чланова примарно били идентификовани као психопате. Такође, психопате су чешће под дејством алкохола или других психоактивних супстанци када врше насилна кривична дела.⁸¹²

Психопатије се као узрок криминалног понашања јављају јер код ових лица постоји одсуство свести, тј. нема осећаја кривице и греха, имају снижен праг толеранције на фрустрациона стања, егоцентричне су особе, тј. особе које карактерише асоцијалност.⁸¹³

Највећу склоност испољавају у вршењу деликата насиља као што су убиства, силовања, разбојништво и насиље у породици, при чему насиље у породици чине ради остваривања позиције моћи и доминације. Чињеница да ће психопата бити откривен и кажњен, само делимично га може одвратити од извршења кривичног дела. Најизразитију склоност имају ка делима силовања и насиља у породици.

Насиље у породици које врше психопате разликује се од насиља које врше друга лица. Пре свега, друга лица насиље врше испровоцирана неком ситуацијом, догађајем, у стању повишених емоционалних реакција, и то је тзв. реактивно насиље, за разлику од насиља које врше психопоте које се одређује као инструментално, а врши се без

⁸¹⁰ Д.Радуловић, *Особености и последице психопатског насиља у породици*, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2005/1450-66370501011R.pdf> приступ 16.04.2018. године, стр. 12

⁸¹¹ *Ibid.*, стр.436

⁸¹² Д.Радуловић, *Поремећаји зависности, психопатија и криминал у светлу налаза емпиријских студија*, Специјална едукација и рехабилитација, 2013 12(1), 119-139, стр. 123

⁸¹³ М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.155

осећаја кривице, намерно, хладнокрвно.⁸¹⁴ Такође, разлике су везане за мотиве виолентности, модус операнди, предикцију будућих напада, последице по жртве и исходе судски одређених видова корективног третмана.⁸¹⁵

Као особе које врше мобинг најчешће се наводе особе које су са поремећеном личношћу, психопате које карактерише завист и мржња.⁸¹⁶ Такве особе би требало да се налазе у здравственим установама и подрвргнуте неком третману лечења, а не на послу, што наравно није случај.

Психопатама не треба повод да би вршили насиље. Они жену и децу доживљавају као својину и некада су према женама насилни „превентивно“ (да их жена не би преварила). Напад који ова лица врше карактерише и његова озбиљност и чињеница да се већина напада одвија уз употребу оружја или претњу употребом оружја. Још једна карактеристика њиховог напада јесте и у физиолошким реакцијама њиховог организма у случајевима насиља. Код непсихопата у стању напада повећава се бес, док се код психопата бес смањује и они су смиренији када су насилни.

Насиље које психопате врше према жени и деци карактерише употребу оружја или предмета којима се повређује жртва; сурово батињање које доводи жртву до потенцијалнеживотне опасности и последице насиља су такве да је жртви потребна медицинска помоћ или хитна интервенција.⁸¹⁷

Код психопата насилника већа је опасност да ће жена бити изложенија нападу уколико покуша да остави насилника. Он најпре прети да ће повредити себе уколико жена покуша да га остави, а ако такве претње не дају резултате, он ће претити убиством жене. Проблем који такође постоји код ових насилника је и слика коју околина има о њему. То су љубазне особе, „пажљиви мужеви“, „брижни родитељи“, особе за које је околина тешко да поверује да су насилни према некоме, па је то још једна од препрека на коју жена наилази у случају напуштања насилника.

Насиље које ова лица врше обично траје дужи временски период и како време пролази, тежи су и облици насиља које они врше према жртви. Тако се примера ради наводе следећи облици насиља које они врше: гурање, бацање ствари, горење опущицама, шамарање, ударање, претња да ће употребити оружје или махање оружјем у

⁸¹⁴ Д.Радуловић, *Особености и последице психопатског насиља у породици*, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2005/1450-66370501011R.pdf> приступ 16.04.2018. године, стр. 11

⁸¹⁵ Ibid.

⁸¹⁶ <http://www.zzjfbih.ba/wp-content/uploads/2013/09/Mobbing.pdf> приступ 04.02.2019. године

⁸¹⁷ Д.Радуловић, *Особености и последице психопатског насиља у породици*, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2005/1450-66370501011R.pdf> приступ 16.04.2018. године, стр. 15

лице, повређивање током трудноће, насилно понашање пред непознатим људима, на улици. Често се овим облицима насиља додаје и сексуално насиље тј. приморавање жртве на сексуалне односе, на употребу дроге или алкохола.⁸¹⁸

Психопате карактерише и висока стопа рецидивизма у односу на остала лица.⁸¹⁹ Разлог није у мањој интелигенцији, већ у њиховој изопачености, ниском прагу толеранције, безобзирности, непостојању осећаја кривице због учињеног дела. Према једном истраживању утврђено је да већина психопата понови насиље већ у првој години.⁸²⁰

Када је у питању третман ових насилника, он не даје задовољавајуће резултате, јер већина насилника напушта третман после неколико састанака или својим изјавама да зна да је погрешно и да се такво понашање неће поновити, даје жртви лажни осећај сигурности.

Насиље у породици у случају када је насилник психопата карактерише и тамна бројка насиља, јер жена из страха да ће је насилник повредити, не пријављује насиље и остаје у насилној вези.

11.4. Социо-патолошке појаве као узрок насиља над женама

Као социо-патолошке појаве у раду ће бити анализирани алкохолизам, наркоманија и проституција.

11.4.1. Алкохолизам

Као проблем, тј. као фактор који доводи до појаве криминалитета, алкохолизам ће овде бити посматран као болест зависности, тј. као хронични алкохолизам, а не повремено конзумирање алкохолних пића и њихов утицај на криминално понашање. Као болест зависности алкохолизам настаје услед дуготрајне, прекомерне и неконтролисане употребе алкохолних пића.⁸²¹ Светска здравствена организација алкохоличара дефинише као „особу која дуготрајно и прекомерно пије алкохолна пића,

⁸¹⁸ Ibid., стр.16

⁸¹⁹ М.Бошковић, *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19, стр.14

⁸²⁰ Д.Радуловић, *Особености и последице психопатског насиља у породици*, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2005/1450-66370501011R.pdf> приступ 16.04.2018. године, стр. 17

⁸²¹ З.Ћирић, *op.cit.*, стр.70

код које је зависност од алкохола таква да испољава поремећаје у области психичког и физичког здравља, поремећаје у односима са другим особама, као и поремећаје свог економског стања.⁸²²

Иако је алкохолизам стара појава, реч алкохолизам је новијег датума. Наиме, ову реч први је употребио др. Magnus Huss 1852. године у Стокхолму којом је означио „скуп нервних поремећаја који настају под утицајем токсичког дејства алкохола“.⁸²³

Најстарија дефиниција алкохолизма је дефиниција Светске здравствене организације из 1951. године која алкохоличаре дефинише као „оне особе које ексцесивно пију, постајући постепено зависне од алкохола, при чему испољавају било отворене душевне поремећаје, било манифестације које оштећују њихово телесно и душевно здравље, њихове односе са другим особама и њихово добро социјално и економско понашање, било да само испољавају предзнаке који наговештавају поремећаје таквог карактера. Због тога они заслужују лечење“.⁸²⁴

Едвардс⁸²⁵ истиче да синдром зависности од алкохола спада у компетенцију одређених медицинских, односно психијатријских институција, док тешкоће везане за алкохол треба да буду у другим одговарајућим институцијама, чиме он заправо покушава да одвоји синдром зависности од алкохола од проблема везаних за алкохол.

Америчко удружење психијатара не даје дефиницију алкохолизма, већ истиче његове карактеристике и сврстава их у две групе поремећаја, при чему прву групу чини злоупотреба алкохола, а другу зависност од алкохола тј. алкохолизам.

Јелинек алкохолизам дефинише као „сваку употребу алкохолних пића која проузрокује штете индивидуи или друштву или обома“.⁸²⁶ Гачић дефинише алкохолизам као „хронични поремећај понашања који се манифестује поновљеним и ексцесивним пијењем које одступа од уобичајених образаца пијења за дату средину и које је праћено тешкоћама здравственог и социјалног функционисања“.⁸²⁷

У медицини алкохолизам се дефинише као хронична, прогресивна болест, стечена навиком, коју карактерише жеља за испијањем пића, а у циљу постизања субјективног стања задовољства.⁸²⁸

⁸²² *Ibid.*, стр.71

⁸²³ Наведено према Љ.Јовановић, *Алкохолизам и криминалитет у Београду – криминолошко-етиолошка студија о алкохолизму као социјалном проблему*, Библиотека друштвених наука, Ниш, 1971.год., стр.16

⁸²⁴ Б.Гачић, *Алкохолизам – болест појединца и друштва*, Завод за издавачку делатност „Филип Вишњић“, Београд, 1985., стр.16

⁸²⁵ Наведено према Б.Гачић, *op.cit.*, стр.17

⁸²⁶ *Ibid.*

⁸²⁷ *Ibid.* стр.17-18

⁸²⁸ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 392

Јовановић Љ. дефинише алкохолизам као такво анормално стање проузроковано сталном и прекомерном употребом алкохола које условљава бројна органска и душевна обољења код онога који пије, а за породицу, околину и друштво представља социјални, економски, здравствени и криминални проблем.⁸²⁹

Коскнер дефинише пијанство као болесно стање, појаву тровања која слободно одређење воље мање или више ограничава, а у вишем степену је потпуно поништава.⁸³⁰

Хронични алкохоличар дефинише се и као особа која прекомерно конзумира пића, а зависност од алкохола је толика да показује душевне поремећаје – губитак контроле, амнезију, делиријум тремс или такве манифестације које указују на оштећење физичког и психичког здравља, однос с другим људима и социјалне и економске проблеме.⁸³¹

Према Хипокриту „пијанство је умишљено самовољно изазивање лудила“.⁸³²

Алкохоличари се могу поделити у неколико група, у зависности од критеријума, али и аутора који врше поделу. Тако нпр. Јелинек разликује следеће врсте алкохоличара:

- алфа алкохоличари – психички су зависни од алкохола, међутим код њих се не јавља губитак контроле и немогућност апстиненције, а пију да би ублажили телесне и душевне патње; ови алкохоличари такође пију много и у свако доба.⁸³³ Као последица може се јавити повређивање других људи, изазивање породичних свађа и других проблема, изостајање с посла.

- бета алкохоличари – такође су психички зависни од алкохола, јављају се промене у понашању и могућност сукоба у породици, а пију из навике; Гачић сматра да код ових алкохоличара не постоји ни физичка ни психичка зависност од алкохола, већ се ради о социјалној зависности, односно лошим навикама у пијењу које су везане за обичаје у друштву.

- гама алкохоличари – они су и психички и физички зависни од алкохола, постоји апстиненцијални синдром и тешки облици поремећаја понашања. Карактерише их

⁸²⁹ Љ.Јовановић, *Алкохолизам и криминалитет у Београду – криминолошко-етиолошка студија о алкохолизму као социјалном проблему*, Библиотека друштвених наука, Ниш, 1971.год., стр.18

⁸³⁰ Наведено према Љ.Јовановић, *op.cit.*, стр.17

⁸³¹ <http://psihoterapijsketeme.rs/2011/alkoholizam/>

⁸³² Наведено према М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.225

⁸³³ Б.Гачић, *op.cit.*, стр.59

губитак контроле у пијењу, изразито повећање толеранције организма на алкохол, апстиненцијалне кризе.⁸³⁴

- делта алкохоличари – такође психички и физички зависни од алкохола, али могу да контролишу узимање алкохола; Пију свакодневно и у народу је овај тип алкохоличара познат као „стално под гасом – никад пијан“

- епсилон алкохоличари – сматрају се неурачунљивим, повремено добијају неодољиву жељу за алкохолом и пију данима са наступима амнезије. Они могу дуго да апстинирају, али када једном почну са пијењем, не престају све до потпуне интоксикације⁸³⁵.

Клиnard дели алкохоличаре полазећи од одступања од норми пијења у једној култури и зависности од алкохола. Тако разликује друштвене или контролисане потрошаче алкохолних пића који пију зато што је то уобичајено у тој средини у којој су, могу да престану са пићем када то желе и деле се на две групе: оне који пију повремено неколико пута годишње и оне који пију више пута недељно. Другу групу чине обични прекомерни пијанци који пију често и теже могу да престану са пићем. Трећу групу чине алкохоличари који су зависни од алкохола, имају оштећења физичког и психичког здравља и поремећаје у односима са другим људима. Последњу групу чине хронични алкохоличари који немају контроле у пијењу и пропадају физички и психички.

Гачић⁸³⁶, полазећи од узрока алкохолизам дели у две групе:

- примарни алкохолизам, где одлучујућу улогу има средина, у којој сви пију, обичаји и навике и јавља се код особа које се рано навикавају на алкохол и

- секундарни или симптоматски алкохолизам, где особа због одређених телесних или психичких тешкоћа почиње да пије.

Алкохолизам се може поделити на два основна типа и то гама који карактерише периодични образац конзумације алкохола, губитак контроле, агресивно понашање и типично је за рани, млађи узраст и делта тип који се карактерише свакодневном конзумацијом алкохола, немогућношћу апстиненције, мирним понашањем и одлика је каснијег, старијег узраста.

За анализу алкохола као узрока криминалног понашања значајан је утицај алкохола на човека, пре свега на централни нервни систем и понашање. Ово деловање

⁸³⁴Ibid.

⁸³⁵Ibid. стр.61

⁸³⁶Ibid. стр.51

алкохола јавља се као патофизиолошко деловање и психопатолошко деловање. Патофизиолошко деловање заправо значи утицај алкохола на моторику, чула и активност телесних система. У којој ће мери алкохол утицати на моторику зависи од степена пијанства али и утицаја других фактора. Услед деловања алкохола особа постаје неспретна, непрецизна, говор је отежан и тешко разумљив, ход је тетурав, равнотежа је поремећена. Време између дражи и реакције је продужено, тзв. „реакционо време“. Чула, под утицајем алкохола „отупљују“, смањује се оштрина вида, сужава видно поље, отежана је прецизна локализација зврчних дражи, повећава се толеранција на бол.

Психопатолошко деловање је утицај алкохола на психичке функције и понашање. Алкохол доводи до преваге нагона над интелектуалним процесима, мења се свест и доживљај околине, а тиме и општа психичка активност. Смањује се страх, због чега особа под дејством алкохола постаје неустрашива, непоколебљива, лакше испољава агресију и тежи да настале потребе што пре задовољи. Долази до скраћивања времена између дражи и реакције и смањује се могућност контроле поступака.

Раније је алкохолизам сматран пороком, међутим то се схватање променило тридесетих година двадесетог века, будући да је велика стопа смртности особа које конзумирају алкохол, због чега се то и сматра болешћу. Алкохол се по стопи смртности коју изазива у свету налази на трећем месту иза срчаних и малигних болести.⁸³⁷ Још у старом Риму, алкохоличари су сматрани болесним људима, док су Спартанци особама које су претерано пиле одсецали ноге.⁸³⁸ Међутим, ово се временом заборавило, да би се тек у 19.веку почело говорити о штетном утицају алкохола, а под дејством моралистичког приступа који алкохол посматра као порок.

Према концепту целине, који представља део теорије система, породица представља целину, тј. породични систем чине сви чланови породице, тако да промена у једном делу, нужно изазива промену у другом делу, односно у систему.⁸³⁹ Међутим, алкохол поред негативних, може имати и позитивне последице. Како се истиче у литератури⁸⁴⁰, он често служи да „камуфлира, маскира и одлаже друге озбиљне породичне проблеме који се практично не виде због алкохолизма једног члана породице, тако да сви живе у уверењу „да није алкохола све би било у реду“, тако да

⁸³⁷<http://www.alkoholizam.com/alkoholizam1.htm>

⁸³⁸Б.Гачић, *op.cit.*, стр.19

⁸³⁹Ibid. стр.27

⁸⁴⁰Ibid..

уколико постоји проблем са доминацијом у односу, алкохол „идеално“ решава ове проблеме“.

Алкохолизам доводи до већег броја проблема тј. поремећаја у животу, како алкохоличара, тако и његове породице. Сви поремећаји сврставају се у пет група:⁸⁴¹ 1) соматска, телесна оштећења, 2) психички поремећаји, 3) породичне тешкоће, 4) професионални проблеми и 5) социјалне тешкоће.

Утицај алкохолизма на насиље почео је да се посматра пре свега због негативног деловања алкохолизма на човекову личност што за последицу има агресивно понашање алкохоличара и према члановима породице, а то је заправо вид насиља у породици. Поред алкохоличара, на кога алкохол штетно утиче, он негативно утиче и на остале чланове породице. Управо зато у психијатрији се говори о „сувим“ и „влажним“ алкохоличарима, где су „влажни“ алкохоличари они који пију, а „суви“ они који због њих трпе. Посебан вид менталног поремећаја (алкохолне психозе) до кога долази услед употребе алкохола и који се може довести у везу са насиљем над женама, јесте алкохолна љубомора или алкохолна параноја. Основу алкохолне љубоморе чине сумануте идеје љубоморе, када алкохоличар свог партнера оптужује за неверство, на бизаран, нереалан и апсурдан начин, при чему то могу бити и оптужбе за неверство са најближим рођацима, или чак децом.⁸⁴² Базирана је на полној немоћи која је уништена алкохомом и полном прохтеву који је појачан алкохолном фантазијом.⁸⁴³ Иако је љубомора саставни део сваког човека, код алкохоличара не говоримо о здравој, већ болесној љубомори, која као таква не може бити угашена никаквим објашњењима. Поред шиканирања партнера, она може довести и до насиља и неретко до убиства партнера. Када се осим љубоморе, појаве друге сумануте идеје, као што је идеја прогањања говоримо о алкохолној параноји.

Алкохолизам није „лични проблем“ алкохоличара, нити његова приватна ствар. То је „интегрални, неодвојив део природног породичног и социјалног контекста у коме се јавља“.⁸⁴⁴ То је проблем и алкохоличара, али и особа које са њим живе. Свака породица алкохоличара је у одређеној мери поремећена, дисфункционална, патолошка или болесна. Само присуство алкохола одређује односе чланова породице, понашање, функционисање породице и однос према алкохоличару.

⁸⁴¹Ibid. стр.73

⁸⁴²З.Пирић, *op.cit.*, стр.73

⁸⁴³Љ.Јовановић, *op.cit.*, стр.28

⁸⁴⁴Б.Гачић, *op.cit.*, стр.24

О утицају алкохолизма на криминалитет не постоји јединствен став. И док једни истичу да алкохол не мора неминовно да доведе до криминалног понашања, други сматрају да је алкохолизам један од факора криминалитета, али и да криминалитет доводи до ширења алкохолизма. Утицај алкохолизма на криминалитет посматра се двојако, као непосредни и посредни утицај. У првом случају дело је извршено у алкохолисаном стању и тада говоримо о алкохолном криминалитету, док у другом случају алкохолизам услед трајних психичких оштећења утиче на појаву криминалног понашања када говоримо о криминалном алкохолизму.

Постоје теорије које истичу да су алкохолизам и криминалитет синоними и да се ради о појавама које су неодвојиве.⁸⁴⁵ Иако алкохолизам утиче на појаву криминалног понашања, немогуће је изједначити ове две појаве. Наиме, алкохолизам не мора увек да доведе до криминалног понашања, а могуће је и да лице користи алкохол након извршене криминалне радње. Питање које се поставља је и да ли је криминално понашање узрок или последица алкохолизма. У Француској је, према истраживањима⁸⁴⁶, 60% учинилаца дела било под утицајем алкохола. У Енглеској је тај проценат 50%. Није занемарљив број лица која дела врше под утицајем алкохола и зато је алкохол проблем друштва коме треба посветити много већу пажњу од оне која му се данас поклања. Иако у нашој земљи постоји забрана продаје алкохолних пића малолетницима, као једна од мера да се спречи конзумација алкохола, чињеница је да ово није довољно и да се и поред тога алкохолна пића и даље продају малолетним лицима.

Разлози због којих се неко одаје алкохолу могу бити различити. Најчешће је то зато јер човек има неки проблем, који неће решити алкохолом, али он сматра да ће му бити лакше уколико пије. Могуће је да пије и из навике, због друштва. Разлога за одавање алкохолу има веома много.

Теорије, свака са своје тачке гледишта, покушавају да објасне узроке алкохолизма. Тако психолошке теорије заступају тезу о „алкохоличарској личности“ по којој постоје посебне црте личности алкохоличара и то: низак праг толеранције на фрустрације, слаба самоконтрола, порив за самоуништењем, депресивност и сл. Психоаналитичке теорије узрок алкохолизма налазе у раном детињству кроз несвесне конфликте. Међу њима су најчешћи орална фиксација,⁸⁴⁷ самодеструктивне

⁸⁴⁵*Ibid.*, стр.111

⁸⁴⁶*Ibid.*

⁸⁴⁷ Застој у фази психосексуалног развоја у којој су уста примарно средство за постизање задовољства

тенденције⁸⁴⁸ и латентна хомосексуалност.⁸⁴⁹ Е.Дупре узрок алкохолизма проналази у перверзији нагона, тј.према њему алкохолизам настаје као последица исквареног нагона за храном.⁸⁵⁰ Лафон сматра да се узрок налази у наглим и жестоким склоностима ка отровима. Бихевиористи алкохолизам објашњавају као научно понашање и реакцију на одређене психолошке и социјалне поремећаје.

Трансакционална анализа и теорија игара алкохолизам објашњава путем игре у којој је потребно да постоје бар два играча. У игри „Алкохоличар“⁸⁵¹ има пет улога. Прву улогу има сам алкохоличар, другу улогу прогониоца има партнер, спасиоц је доктор, глупан или наивко је мајка или пријатељ алкохоличара и улога везе коју има келнер. Социолошке теорије узрок проналазе у самом друштву и његовим карактеристикама као што су слабљење друштвене контроле, јачање индивидуализма, аномије, одсуство нормативног регулисања. Ове теорије узрок алкохолизма виде и у одсуству социјалног законодавства, раскораку између схватања права и дужности радника, неограничавању радног времена за точење алкохола, непостојању услова за позитивне и корисне видове разоноде, слабој унутрашњој кохезији, традицији и хомогенизацији друштва.⁸⁵² Љ. Арнаудовски, представник социјалне теорије, узроке алкохолизма види у друштвеној толеранцији ширења појаве алкохолизма, недостатку друштвених норми ограничавања алкохола и ниској цени пића.⁸⁵³ Био-психолошке теорије узрок проналазе у поремећају метаболизма и наслеђивању алкохолних склоности. У оквиру биолошких, генетске теорије узрок алкохолизма виде у наслеђу, и истичу да је поуздано доказано да су „деца чији је отац или брат алкохоличар изложена неколико пута већем ризику да и она сама постану алкохоличари“.⁸⁵⁴ Метаболичке теорије алкохолизам виде као последицу неидентификованог метаболичког поремећај, а неуротрансмитерске узрок проналазе у ослобађању можданих трансмитера.⁸⁵⁵ Гачић сматра да на појаву алкохолизма утичу три групе фактора и то сам човек и структура личности, затим средина која према њему има одлучујућу улогу у настанку алкохолизма и због понашања које толеришу пијење и алкохол због својих особина и дејства на централни нервни систем. Развоју алкохолизма погодује и друштвена

⁸⁴⁸ Које представљају резултат немогућности супротстављања родитељу који осујећује и зато је узимање алкохола начин обрачунавања са „интропројектованим“ родитељем

⁸⁴⁹ Која настаје као резултат лоше разрешене ситуације ривалитета са оцем

⁸⁵⁰ М. Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.231

⁸⁵¹ Б. Гачић, *op.cit.*, стр.48

⁸⁵² М. Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.231

⁸⁵³ *Ibid.*, стр.232

⁸⁵⁴ Б. Гачић, *op.cit.*, стр.43

⁸⁵⁵ *Ibid.*, стр.44

толеранција у односу на алкохол и особе које га конзумирају. Онда када заиста дође до озбиљних проблема и до појаве хроничног алкохолизма као болести зависности коју друштво осуђује, већ је касно јер проблем постоји дуги низ година и потребно је доста времена како би се решио.

Алкохолизам, у сваком случају, утиче на породицу и породични живот. Остали чланови породице у сталном су страху од алкохоличара, да ли ће га нешто наљутити, да ли ће бити агресиван и сл. Познато је да алкохол смањује степен толеранције и подстиче агресивно понашање код особе. Међутим, не може се рећи да је свака особа која пије алкохол насилна, већ да алкохол само доприноси томе да „права“ човекова природа избије на површину и да без пуно устезања он уради оно чега се уздржава док је трезан, будући да у овом стању нагони имају превагу у односу на разум. У многим случајевима насиља партнер се понаша насилно тек када конзумира алкохол, док је у трезном стању ненасилан. Управо та чињеница код жена ствара уверење да је алкохол главни кривац за насилно понашање њеног партнера, које она на овај начин покушава да оправда. Истовремено код ње постоји нада да ће у случају када престане да пије насиље престати и проблем бити решен. Али да би насилник престао да пије, он мора да призна постојање проблема и донесе одлуку да тај проблем реши. У супротном решавање овог проблема није могуће. У алкохолу жена види узрок својих проблема и у почетку је тај период када је насилник трезан чешћи, али временом насиље постаје теже, а периоди кајања све рећи. Тако Вгownie⁸⁵⁶ наводи да се учесталост алкохолизаности партнера временом повећава, учвршћујући женину перцепцију да је његово понашање потпуно ван контроле.

Према једном истраживању⁸⁵⁷ утврђено је да су мушкарци који пију три пута насилнији према женама, од оних који не пију. Алкохолизам се не може навести као главни узрок насиља у породици, прво зато што је већина мушкараца насилна и кад је трезна и друго, зато што већина мушкараца није насилна према свима кад је пијана, већ напада само своју партнерку и децу.⁸⁵⁸

Брак у коме је један партнер алкохоличар био је и предмет истраживања појединих аутора.⁸⁵⁹ У првој половини двадесетог века, алкохолизам почиње да се посматра као проблем породице, а не само као проблем појединца. До другог светског

⁸⁵⁶ Наведено према В.Николић-Ристановић, *Од жртве до затворенице – насиље у породици и криминалитет жена*, *op.cit.*, стр. 90

⁸⁵⁷ Н.Пантелић, *op.cit.*, стр.41

⁸⁵⁸ *Ibid.*

⁸⁵⁹ Б. Гачић, *op.cit.*, стр. 94

рата владао је мит да су алкохоличари скитнице и беспосличари који се налазе на маргини друштва. Утврђено је да су алкохоличари попут осталих људи, да имају своју породицу, децу, да су запослени и да припадају свим социјалним слојевима.⁸⁶⁰ С.Стојановић⁸⁶¹ истиче да се људи који конзумирају алкохол могу поделити у две групе. У једној групи се налазе они који су „психички добро грађени, солидни, стабилни, сређени, афективно уравнотежени, спремни да одолевају животним тешкоћама, хватајући се са њима у коштац, савлађујући и решавајући их на нормалан начин. У другој групи су неспособни, несређени, афективни и довољно неизграђени, неуравнотежени људи који нису способни да савладају многе животне тешкоће.“ Љ. Јовановић каже да су алкохоличари који постају криминалци „лица која поседују извесне структуралне тј. конституционалне слабости, као и лица која су захваћена процесом неуротизације. То су лица са неуравнотеженим осећањима и карактером, слабом вољом, а пре свега непостојана, крајње бојажљива, стидљива, дебилна и инертна лица, тј. лица која нису довољно снажна или довољно способна за нека већа стварања, али која имају високо мишљење о себи и стога нереалне претензије“.

На основу истраживања може се рећи да алкохол доводи до поремећених односа у браку и то у скоро свим областима породичног функционисања. Остали чланови породице трпе алкохоличарску агресију и често долази до формирања „алкохоличарске породице“.⁸⁶² У оваквом браку поремећена је комуникација између самих чланова породице. Она је сведена на минимум, двосмислена је, међу супружницима стално владају конфликти, заједничке теме не постоје. Емоционални и сексуални односи су такође поремећени. У овим односима нема праве блискости, а са развојем алкохолизма брак постаје најчешће асексуалан. Финансијски односи су такође поремећени, не постоји заједнички буџет и партнери често крију новац једно од другог. Наравно, у оваквим условима породичне улоге су промењене, нема јединственог става према битним животним питањима. Цела животна филозофија је промењена, чланови не проводе заједно своје слободно време, док су социјални контакти у великој мери смањени. Код деце алкохоличара, већ у раном детињству се појављују емоционални поремећаји.⁸⁶³

⁸⁶⁰Ibid. стр. 91

⁸⁶¹ Наведено према Љ. Јовановић, *op.cit.*, стр.33

⁸⁶² М. Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.226

⁸⁶³Ibid.

Поред поремећених брачних односа, алкохол утиче и на материјалну ситуацију породице. Алкохоличар велики део свог прихода троши на куповину алкохола, док у крајњем случају може доћи и до продаје предмета из куће ради долажења до новца.

Када се алкохол појави у једној породици, долази до разбијања те породице која губи основну васпитну улогу и која може бити штетнија за васпитање деце него разорена породица.⁸⁶⁴

Поставља се питање, какве су то жене које остају у браку са алкохоличарем? Психолошке теорије су њу описивале као поремећену личност, примарно неуротичну која своје патолошке потребе задовољава тиме што бира мужа алкохоличара. Социјалне теорије је описују као здраву особу која је постала поремећена због алкохолизма мужа.⁸⁶⁵ И док Валенова све супруге алкохоличара дели у четири групе, Гачић сматра да се овде не ради о групама већ о фазама кроз које жена пролази са алкохоличарем. Те четири групе, тј. фазе биле би: „жена паћеница“ која у браку са алкохоличарем задовољава своју потребу да буде „јадна“; „жена мајка“ која је несигурна, у алкохоличару тражи партнера какав јој је потребан и са променљивом је толеранцијом; „жена контролор“ која тражи однос у коме ће она бити доминантна, у коме ће она контролисати и наређивати и „жена која кажњава“ она у алкохоличару тражи мужа са којим ће то моћи да оствари. У сваком случају сматра се да не постоји специфичан тип личности супруге.⁸⁶⁶

Према социолошким теоријама, алкохолизам представља „хроничан стрес за сваку породицу, који доводи до поремећаја личности супруге, а која је пре брака била психички здрава особа.“⁸⁶⁷

Алкохол утиче на човека и тако што мења слику коју он има о себи, чинећи га јачим, слободнијим за предузимање неких радњи, којих би се можда уздржао у трезном стању. То не значи да је насилник агресиван само зато што пије. Вероватно и у трезном стању таква особа не осуђује насиље према женама, можда га чак сматра и прикладним и потребним, а алкохол му само омогућава да пронађе оправдање за свој поступак којим заправо жели успоставити контролу и моћ над женом. Жена, са друге стране, има разумевање за овакво понашање насилника јер је он под утицајем алкохола и није у стању да контролише своје понашање. И наравно, ако не потражи помоћ, насиље неће

⁸⁶⁴Љ. Јовановић, *op.cit.*, 112-113

⁸⁶⁵Б. Гачић, *op.cit.*, стр. 91

⁸⁶⁶*Ibid.* стр. 92

⁸⁶⁷*Ibid.*

престати, а она ће живети у заблуди да је алкохол главни кривац насилног понашања њеног партнера.

На другом међународном конгресу криминолога Бодонел је истакла да се под утицајем алкохола „агресивност ослобађа или повећава, било да се ради о еротичним тенденцијама, љубомори, осетљивости, увређености, породичној мржњи или старим, једва још у свести задржаним афективним повредама“.⁸⁶⁸

Алкохолизам се везује пре свега за деликте насиља и то за теже облике ових деликата. Тако се према једном истраживању⁸⁶⁹ наводи да је у Шведској 85% убистава извршено под утицајем алкохола, у Француској 50%, а у Совјетском Савезу 70%. Алкохоличари најчешће врше крвне деликте и дела против достојанства личности и морала.

Чини се да алкохолизам не утиче директно на појаву насиља. Наиме, многим мушкарцима, алкохол служи као изговор за њихово понашање и у њему они проналазе оправдање за своје поступке. С друге стране, и саме жене – жртве насилника оправдање за њих проналазе у алкохолу, сматрајући да до насиља не би било да партнер не конзумира алкохол. Алкохол и насиље у породици јесу посебни друштвени проблеми, који могу да буду у вези, али алкохол не може самостално да доведе до појаве насиља, јер постоји велики број насилника који не конзумирају алкохол. Због тога и не можемо рећи да је алкохол узрок насилничког понашања, али се и не може искључити његов утицај на породицу и односе између чланова, као и утицај који има на личност насилника и на посредан начин доприноси томе да се испоље негативне карактеристике личности насилника, као што на пример доводи до снижавања прага толеранције и бурнијег реаговања у ситуацијама када тако можда и не би одреаговао да није под утицајем алкохола.

11.4.2. Наркоманија

Према дефиницији Светске здравствене организације наркоманија је стање периодичне или хроничне интоксикације штетно како за појединца, тако и за друштво, до кога долази поновљеним узимањем неке природне или синтетичке дроге.⁸⁷⁰ Као основне карактеристике наркоманије наводе се: несавладива жеља или потреба да се

⁸⁶⁸Наведено према М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.224

⁸⁶⁹М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.229

⁸⁷⁰С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 397

настави са узимањем дроге и да се до ње дође било којим средствима; тенденција да се повећа доза; зависност у психичком или физичком смислу у односу на ефекте дроге.⁸⁷¹

Према другој дефиницији зависност од дроге је стање психичке или физичке зависности или и једне и друге зависности од дроге, које настаје код особе која периодично или стално узима дрогу.⁸⁷² Према З.Ћирићу да би постојала зависност од дроге потребно је да се појаве три од наведених шест феномена: 1) неодољива потреба (жудња) или принуда да се дрога поново узме; 2) стална тенденција да се појединачна или дневна доза повећа, да би се постигао њен ефекат; 3) отежана контрола понашања везаног за узимање супстанце; 4) појава апстиненцијалног синдрома у виду психичких и телесних сметњи при прекиду узимања дроге или њеног смањеног узимања, као и ублажавање ових сметњи поновном употребом исте или сличне супстанце; 5) прогресивно занемаривање ранијих интереса и задовољстава услед околности да је све више времена потребно за набавку и узимање дроге; 6) наставак употребе супстанце и поред јасне спознаје да она доводи до штетних последица на психичком и телесном плану.

Према М.Бошковићу, као основне карактеристике наркоманије наводе се: 1) употреба дроге ради успостављања психичке и физичке равнотеже и ослобађање личности од напетости; 2) потреба повећања дозе супстанци; 3) зависност личности од дроге у психичком и физичком смислу и 4) штетне последице које се испољавају на здравље човека и друштвене последице уопште, док је пропадање личности изражено на емоционалном, интелектуалном, органском, материјалном и духовном плану.⁸⁷³

Термин наркоманија потиче од грчких речи наркоо – опити, укочити и манија – бежање, суманутост.⁸⁷⁴ Наркоманију карактерише психичка и физичка зависност. Психичка зависност је потреба да се доживи нешто пријатно, односно уклоне неке емоционалне непријатности, док физичка зависност представља адаптацију организма на одређену врсту средстава. Толеранција је такође, једна од карактеристика наркоманије и огледа се у постојању стања резистентности на постојећу дозу, тј.у потреби организма за већом количином наркотика. Навика, као још једна карактеристика наркоманије испољава се у неспособности наркомана да контролише своју психолошку напетост без дроге.⁸⁷⁵

⁸⁷¹М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.233

⁸⁷²С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 397

⁸⁷³М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.233

⁸⁷⁴*Ibid.*

⁸⁷⁵*Ibid.* стр.234

Дрога не ствара криминално понашање, већ само доприноси томе да се оно што већ постоји као део нечије личности, под њеним утицајем, или утицајем неке друге супстанце, испољи. Као карактеристике особа које користе дрогу наводе се следеће: несигурност, пасивност или тешкоће у међуљудским односима и значајна нетолерантност на животне ситуације које доносе незадовољство или неку емоционалну патњу, социјално неадаптирани и имају поремећене контроле импулса.⁸⁷⁶ Према другим ауторима⁸⁷⁷ наркомани имају просечну интелигенцију, просечног су, чак ниског стваралачког потенцијала, емоционално равнодушни и са јако израженом кризом идентитета. Средињу из које наркоман потиче најчешће одликују лоши материјално-економски услови, низак културолошки и социјални ниво животног амбијента, нарушене основне моралне и друштвене норме понашања, неадекватни и друштвено негативни елементи субкултуре.

Наркоманија и криминалитет могу бити повезани посредно и непосредно. О посредној вези говоримо онда када наркомани потичу из криминалних средина и када су били склони криминалном понашању и пре него што су постали зависни од дроге. Непосредна веза је код постојања дела која су повезана са производњом, поседовањем и продајом дроге која врше наркомани да би набавили дрогу. Приликом извршења криминалних радњи под утицајем дроге, учинилац се осећа сигурнијим и мање одговорним за последице. Такође, неке дроге делују стимулативно на централни нервни систем, тј. подстичу агресију код лица које их конзумира.

Непосредна веза криминалитета и наркоманије огледа се у постојању кривичних дела директно повезаних са наркоманијом која су законом кажњива. Промет наркотика, подстицање на употребу наркотика су само нека од кривичних дела. Наркомани често врше имовински криминалитет. У жељи да дођу до новца или до наркотика они се одлучују на крађу и друга кривична дела против имовине. Наркомани, који се јављају као учиниоци кривичних дела могу се поделити у три групе: 1) зависник који је узнапредовао у каријери наркомана и социјално је запуштен; 2) мањи зависници – потрошачи и 3) чисти трговац који нема посебан однос према наркотицима.⁸⁷⁸

Дрога делује на централни нервни систем на различите начине, али често може да доведе до губитка контроле, моћи расуђивања и развијања параноидног стања, када

⁸⁷⁶ З.Тирић, *op.cit.*, стр.77

⁸⁷⁷ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 398

⁸⁷⁸ М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.246-247

може доћи и до насилничког понашања, као и покушаја убиства особа које се доживљавају као могући непријатељи.⁸⁷⁹

Наркоман се, и у физичком и у психичком смислу сматра болесним. Код њега долази до поремећаја у сфери вољне активности и нагона, поремећаја расположења и понашања. Асооцијална је личност, несигурна, неповерљива, нетолерантна, неотпорна на фрустрације, са озбиљним проблемима интеграције у социјалну средину.⁸⁸⁰Последице наркоманије огледају се и на радну активност наркомана кроз немогућност исказивања интелектуалних активности, али и смањењу ефективности у раду. Такође, долази до поремећаја социјалних релација. Наркоман се изолује, социјално је неприлагодљив и незаинтересован, склон је непридржавању друштвених норми, социјалним девијацијама и делинквенцији.⁸⁸¹

При анализирању повезаности наркоманије и насиља над женама, пре свега насиља у породици, може се рећи да дрога не изазива насиље у породици, али да под њеним утицајем долази до лакшег ослобађања насилничких црта личности. Наиме, насилници верују да имају власт над својим партнером и дрога их није довела у ово уверење, али под њеним утицајем повећава се ризик да постану насилни. Такође, насилници често дрогу користе као оправдање за своје поступке, а догађа се и да они приморају партнера да користи дрогу и њега учине зависним од ових супстанци. На тај начин, код жене ће постојати страх да позове полицију и пријави насиље јер постоји опасност да се код ње пронађу ове супстанце и она кривично гони. Када се престане са употребом дроге не мора значити да ће доћи до престанка насиља, исто као што и употреба дроге не значи да ће аутоматски доћи до насиља.

Жене углавном не могу да изађу из ових насилних веза из више разлога. Прво, из страха за своју безбедност, веровања у постојање опасности за свој живот. Друго, жена је најчешће већ одвојена од породице, тј. прекинула је сваки контакт са породицом, родбином, пријатељима и једино је у контакту са насилником, због чега услед изолације не може да се обрати за помоћ и подршку неком блиском. Могуће је, такође и да жена није у ситуацији да обезбеди себи економску независност и није у ситуацији да обезбеди егзистенцијалне услове себи и својој деци. Може се јавити и страх од тога да ће је деца осудити због одвајања од једног родитеља.

⁸⁷⁹ Само уколико постоји претходна предиспонираност личности (наведено према С.Константиновић-Вилић, Криминологија, стр.399

⁸⁸⁰М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.238-239

⁸⁸¹*Ibid.*, стр.241-243

Присуство психоактивних супстанци у породици представља прву фазу у стварању депресивне, нестабилне и фрустриране породице, што на крају води у насиље. Насиље у породици јавља се у виду претњи, безобзирног, насилног понашања са лакшим или тежим повредама које могу довести и до убијања особе.⁸⁸²

Према једном истраживању утврђено је да код наркомана постоји висок ниво депресије, као и висок ниво агресивности за разлику од лица зависних од алкохола код којих је ниво присутне агресивности знатно нижи.⁸⁸³ Такође је утврђено и да лица (адолесценти) која живе у породици у којој постоји зависник имају веће предиспозиције да и сами постану зависници, него лица која не живе у таквом окружењу. Иста је ситуација и са лицима која су имала поремећај понашања или антисоцијално понашање у адолесценцији, јер је код њих већи ризик да у одраслом добу постану зависници у односу на лица која ове поремећаје нису имала.⁸⁸⁴

Истраживање спроведено у циљу утврђивања све веће пристуности насиља у породици у ситуацији када је један члан зависник, утврдило је њихову повезаност и да „се измењено понашање током апстиненцијалног синдрома сврстава у ред са понашањем током уживања дрога, али има већи потенцијал за психомоторни немир који индукује агресију.“⁸⁸⁵

Студије⁸⁸⁶ спроведене о повезаности партнерског насиља са употребом дрога показале су да је 21,8% насилника у време извршења дела насиља користило лекове и алкохол, а скоро трећина насилника недозвољене супстанце попут кокаина, марихуане и амфетамина.

Неке од мера у превенцији криминалитета у вези са наркоманијом, које предлаже Друштво за борбу против наркоманије су⁸⁸⁷ пружање подршке и помоћи за индивидуалне жртве криминалитета и чланове њихове породице, пријатеље и сведоке, а у циљу смањења психо-физичких болова и проблема и брзог успостављања самопоуздања жртве; јавно информисање у вези права жртава криминалитета у вези са

⁸⁸² Станојковић, Б., Јовановић, З., Ћурчић, Н. .Социјално-економске последице злоупотребе опојних дрога на породицу и економску способност друштва, 2015, *Економика*, 61(3), 151-161, стр.155

⁸⁸³ Ковачевић, М. Личност зависника од дрога и алкохола – сличности и разлике, 2013, *Енграми*, 35(3-4), 19-36, стр.19

⁸⁸⁴ Ibid., стр.20

⁸⁸⁵ Рацић, Р. „Апстиненцијална криза као узрок насиља у породици“, Научни часопис ургентне медицине - Хало 194, 2017, 23(1), 25-30, стр.25

⁸⁸⁶ Encyclopedia od domestic violence

⁸⁸⁷ <http://www.stopdrogama.org/projekti3.htm>

наркоманијом и њихових чланова породице, пријатеља и сведока, као и заштита и унапређивање права жртава криминалитета кроз све аспекте кривичног права.

У сваком случају злоупотреба дрога не узрокује насиље у породици, јер би то значило да сва лица која конзумирају дрогу врше насиље у породици, а то није истина. Према једној студији рађеној на 200 починитеља утврђено је да значајан део насилника није користио дрогу, као и да злоупотреба дроге „може умањити инхибиције и згодна је за рационализацију.“⁸⁸⁸

Такође, дрога може повећати учесталност и озбиљност насиља у породици. Дрога се често користи и као изговор за насилника који под њеним утицајем изврши дело насиља, а у циљу умањивања његове одговорности за учињено дело.

Насиље у породици и употреба психоактивних супстанци (дрогe) су два веома велика друштвена проблема, која повезује постојање жртве. Према једном схватању употреба ових супстанци повећава ризик за насиље у породици, али зависи и од структуре личности, док према другом схватању злоупотреба психоактивних супстанци може представљати манифестацију потиснуте жеље за моћи и контролом⁸⁸⁹ (иначе се успоставље моћи и контроле над партнером наводе као основни мотив насиља у породици).

Поред тога што повећава ризик да дође до насиља у породици, да ли ће заиста и доћи до насиља зависи и од психосоцијалних карактеристика личности, културолошких и срединских навика и обичаја и генетских предиспозиција.⁸⁹⁰ Употреба психоактивних супстанци, заправо омогућава испољавање потиснутих карактерних особина личности, што може довести до насиља у породици.

11.4.3. Проституција

Проституција представља једну од најстаријих друштвено негативних појава, која се према неким подацима појавила још 1500 г.п.н.е. у Вавилону у оквиру култа богиње Мелите.⁸⁹¹ У Грчкој су постојале јавне куће „диктериони“, док је у Риму постојало

⁸⁸⁸ Водич у поступању: Насиље у породици – Додатак Приручнику за судска разматрања случајева насиља у породици у Босни и Херцеговини, Атлантска иницијатива, Сарајево 2016., стр.12

⁸⁸⁹ Рацић, Р., *op.cit.*, стр. 28

⁸⁹⁰ *Ibid.*

⁸⁹¹ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 399

неколико типова проститутки, од блудница, до најотменијих.⁸⁹² У старом и средњем веку проституција је била толерисана. У старој Грчкој су постојале три врсте проститутки.⁸⁹³ Проститутке у Грчкој живеле су на маргини друштва. Ослобођене свих друштвених обавеза, хетере су слободно располагале својом имовином и собом, биле су образоване, интелигенте и мушкарци су их посматрали као њима сличне и готово равноправне.⁸⁹⁴

У средњем веку, проституција такође постоји. Средином средњег века, услед велике слободе понашања није постојала потреба за проституткама, али се то променило стварањем моногамне буржоаске породице.⁸⁹⁵ Правно посматрано, њихов положај био је обесправљен. Чак и одећа коју су носиле обележавала их је по томе чиме се баве, док им је ношење свиле, крзна или накита било забрањено. Немајући било какву заштиту од полиције, оне су могле, на захтев суседа, да буду избачене из станова.⁸⁹⁶

Проституција се дефинише као „вршење недопуштених сексуалних односа лица женског пола на комерцијалној основи, на основу продавања свога тела и случајног, узгредног сусрета са лицима са којима ступају у те односе и које карактерише осећај равнодушности“.⁸⁹⁷ Иако се у дефиницији наводи женска проституција, чињеница је да се данас проституцијом не баве само женске особе, због чега се може говорити и о мушкој проституцији, а обе могу бити и хомосексуалне и хетеросексуалне. Чињеница је да се, када се помене проституција, пре свега мисли на хетеросексуалну женску проституцију, али само зато што је њој током историје посвећивано много више пажње и више је друштвено стигматизирана.

Основна карактеристика проституције јесте плаћање за сексуалне услуге. Тело представља предмет уговореног односа, у коме једна страна „продаје“ сексуалне услуге другој која у томе проналази сексуално задовољство. Промискуитет, који карактерише проституције јесте једна од разлика између проституције и других врста сексуалних

⁸⁹² За време цара Трајана у Риму је било 32000 проститутки. То су биле најниже блуднице – простибуле, које су служиле у јавним кућама, фамозе и деликате које су биле намењене вишој класи (наведено према: М.Бошковић (1995), *op.cit.*, стр.249

⁸⁹³ Диктеријаде – које су представљале најнижу класу; свирачице на флаути, које су идући од куће до куће освајале наклоност мушкараца и хетере – као највиша и најскупља класа предвиђена за најугледније људе.

⁸⁹⁴ С.Бовоар, *op.cit.*, стр.121

⁸⁹⁵ *Ibid.*, стр.139

⁸⁹⁶ *Ibid.*, стр.140

⁸⁹⁷ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 400

веза (брачне и сл.). У случају проституције ради се о сексуалном односу са већим бројем различитих партнера.

Тајност и анонимност учесника, изванредан степен толерантности и прихватања проституције, различито инкриминисање у законима, непостојање довољног броја емпиријских истраживања, разлог су зашто се ова појава не може сагледати у пуном обиму.

Забрињавајућа је чињеница да се у последње време снижава старосна граница лица која се баве проституцијом, тако да се све чешће ради о девојчицама и дечацима старости од 12 до 15 година (у Јапану), 13-15 (у Тајланду) који се проституишу.

У зависности од традиције, културе и других друштвених појава, проституција се може поделити на неколико типова:⁸⁹⁸

- религиозна – односи се на жене које одређено време или доживотно врше „службу“ при неком храму као „свете блуднице“; жена је била обавезна да бар једном у животу буде проститутка,
- ритуална – састоји се у вршењу првих сексуалних односа удатих жена у облику јавног ритуала и повезана је са религиозним схватањима,
- компензациона – због недостатка сексуалне нежности у браку,
- супституциона – вршење сексуалног односа са проституткама уместо са својим женама, најчешће због одвојеног брачног живота,
- професионална, која представља савремени облик проституције,
- „моторизована“,
- „колгерлска“,
- „хотелска“,
- „секс-туризам“,
- „војна“ проституција,
- неорганизована и
- организована.

Непостојање посредника између проститутке и „клијента“, неповезаност између проститутки, бављење проституцијом у слободно време, на улици, у парку – су основне карактеристике неорганизоване проституције. С друге стране, проституција која се одвија у јавним кућама, пословним организацијама које се баве неком легалном

⁸⁹⁸ *Ibid.*, стр.401

делатношћу, потчињеност жена, њихова експлоатисаност, постојање макроа – карактеришу организовану проституцију.

У античкој Грчкој је постојала проституција гостопримства, када је домаћин уступао госту жену и верска проституција која треба да ослободи тајанствене силе плодности у корист заједнице. Наиме, свака жена у Вавилону, морала је да се једном у свом животу пода странцу у Милитином храму за новчић који је предавала ризници храма. Потом би се враћала свом дому да живи поштено.⁸⁹⁹ У Индији и Египту такве проститутке називале су се „алме“ и „бајадере“.⁹⁰⁰

Полазећи од поделе проституције, и проститутке се могу поделити на уличне (независне), моторизоване (са сопственим станом и аутомобилом), проститутке у јавним кућама, проститутке на позив и оне које раде у привредним организацијама.

Узрок појаве проституције у друштву, неки аутори⁹⁰¹ виде као израз интензивних миграционих процеса Проституција може бити ствар избора, али у сваком случају, она представља вид сексуалне експлоатације жена, јер се нарушава женски телесни интегритет и достојанство, а истиче моћ новца и присиле.

Разлози због којих се једно лице одлучује на бављење проституцијом, могу бити различити, али се сви они могу поделити у три групе.⁹⁰² Према психолошком схватању, узрок се налази у структури личности. Психопатолошка схватања узрок виде у менталним поремећајима проститутки, док социолошка схватања полазе од друштвених узрока. Одлука да се лице бави проституцијом, ствар је слободног избора. Али без обзира на то, не треба занемарити чињеницу да је често та одлука изнуђена, због лошег материјалног стања у коме се особа налази, због ниске зараде. Поред овог основног разлога за бављење проституцијом, наводи се још и изолованост у урбаном друштву, отуђеност од родитеља, негативно друштвено етикетирање, неморална околина која наводи на проституцију, сексуална злоупотреба у детињству или раној младости и сл. Пренасељеност, лоше стамбене прилике, економска зависност жене, њена друштвена и политичка неједнакост, жеља за лаким начином живота, лаком зарадом и забавом, егзибиционизам, непотпуна породица, породица са разним социопатолошким појавама у њој су такође узроци који могу довести до одлуке особе да се бави проституцијом.⁹⁰³ То не значи да ће се свака особа која живи у неморалној

⁸⁹⁹С.Бовоар, *op.cit.* стр.120

⁹⁰⁰ Ibid.

⁹⁰¹Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.175

⁹⁰²С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 402

⁹⁰³Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.176

средини, или је била сексуално злостављана бавити проституцијом, али код тих особа постоји већи ризик да ће се одлучити на овај корак, него остали део становништва.

Као основне карактеристике особе која се бави проституцијом наводе се ментална нестабилност, лењост, мања интелигенција, постојање комплекса инфериорности, жеља за лутањем и психопатска структура.⁹⁰⁴

Да би се сузбила проституција, неопходно је знати разлог због кога се особа одаје проституцији. Најчешће је то на наговор друге проститутке, притисак од подводача, брачног друга или родитеља, због обећања ангажмана на филму или у некој уметничкој групи.⁹⁰⁵

Друштво на проституцију може реаговати на више начина. Оно што карактерише данашње друштво, јесте врло либералан став према неким појавама које су раније биле осуђиване, док се данас улажу напори да се оне декриминализују и да им се пружи заштита. Иако друштво тежи да буде „савремено“, да одбаци заостала схватања и предрасуде, питање је докле ће се стићи са таквим ставом, уколико се прихве и штите неке до скоро друштвено неприхватљиве појаве.

Систем регламентације легализује проституцију, прописује посебна правила надзора и обавезу проститутки да буду под здравственом контролом. Систем прохибиције забрањује и кажњава проституцију, било као прекршај или кривично дело, док по систему аболиције треба укинути сваку законску регулацију проституције.⁹⁰⁶ По систему аболиције укида се само регулисање проституције од стране државе, али ова појава наставља да постоји и врши се илегално. Систем толеранције значи немешање државе у сузбијање проституције. Проституција се слободно врши, нико је не контролише и надзире, што омогућава њено ширење и јављање криминалитета.

Данас не постоји јединствени став према овој појави. И док је у већини земаља она забрањена, Холандија је једна од земаља која је легализовала проституцију. У овој земљи постоје бордели регистровани за пружање сексуалних услуга, који морају имати адекватан простор и адекватне услове рада за сексуалне раднице. Обавеза ових радница је да имају пребивалиште у Холандији, месечне доказе о свим неопходним здравственим прегледима и отворен рачун у банци на који им власници бордела уплаћују новац. Такође, оне имају право на пензију.⁹⁰⁷ С друге стране, истиче се да ће се легализацијом проституције смањити број девојака које желе тиме да се баве, самим

⁹⁰⁴С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 403

⁹⁰⁵Р.Млађеновић-Купчевић, *op.cit.*, стр.176

⁹⁰⁶С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 403

⁹⁰⁷<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=4124.315>

тим, доћи ће до повећања потражње и власници бордела мораће да проналазе девојке које ће се принудно бавити проституцијом, а то у ствари значи повећање трговине белим робљем.

„Покрет проститутки“ који постоји, основан је са циљем информисања јавности о проблемима проституције, упознавања проститутки са њиховим дужностима, борбе против самовоље и репресије државних органа, помоћи женама у процесу рехабилитације и признавања професије проститутки.⁹⁰⁸

Проституција се доводи у везу са најпрофитабилнијим обликом организованог криминала и то трговином људима.

Проституција са моралног аспекта је осуђујућа, али се поставља питање њене легализације са правног аспекта, као и питање да ли ће се легализацијом проституције смањити број жртава трговине људима. У неким земљама проституција је легална делатност, у другима је она забрањена. У сваком случају сва могућа решења могу се поделити у неколико група. Прву чине прохибиционисти према којима треба кажњавати и проститутку и клијента, другу аболиционисти који се залажу за кажњавање активности повезаних са проституцијом, али не и кажњавање проституције и трећу чине неоаболиционисти према којима треба кажњавати клијенте, јер је проституција један вид насиља над женама.⁹⁰⁹ Посебну групу чине они који се залажу за декриминализацију проституције, сматрајући да се њеном забраном крше права на избор занимања и запослења.

У залагању за легализацију проституције, односно нелегалновање и једна и друга страна имају јаке аргументе. Чињеница је да, без обзира да ли друштво одлучи за или против легализације, и једна и друга одлука имају своје позитивне и негативне последице. Иако се проституција сматра „злочином без жртве“ јер се ради о одраслим особама које су изразиле своју вољу, договориле цену и имале сексуални однос, Јонг наводи да би се ту као једине жртве могле навести супруге корисника оваквих услуга.⁹¹⁰

Уколико се пође од дефиниције да је проституција пружање сексуалних услуга за новац, по договору између две одрасле особе, онда је проституција индустрија као и свака друга у којој постоје радници са одређеним правима. Ови радници заслужују правну заштиту од свих злочина, као што су силовање, сексуално узнемиравање и

⁹⁰⁸С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 404

⁹⁰⁹Ш.Матак, А.Варгек, *op.cit.*, стр.6

⁹¹⁰*Ibid.*

други. Чињеница је да нису сви који раде у овој индустрији ту добровољно и да постоји и присилна проституција, односно како истиче The Prostitutes' Education Network⁹¹¹ у свакој професији постоје бескрупулозни људи, и уколико би због њих свака професија била криминализована, тешко да би остала нека правно дозвољена професија. Из тог разлога би бескрупулозне људе требало правно кажњавати, без обзира на то којој професији припадају. Легализовати борделе, значило би ставити их под контролу закона и омогућити проституткама да се у случају било каквих проблема (кршења права на раду, насиља и сл.) могу обратити припадницима закона, без страха да ће бити осуђиване због посла којим се баве. Међутим, ако се постави питање слободног избора занимања, чињеница је да се проститутке на бављење овим занимањем одлучују најчешће због лоше материјалне ситуације у којој се налазе. Али, зар поред њих не постоји још много младих који живе у лошим материјалним условима, а ипак се не одлучују за бављење проституцијом, већ обављају неке друге, теже, мање плаћене и са моралног аспекта часније послове. То би значило да не би требало постављати питање недостатка слободе избора, јер се и проститутке могу одлучити за бављење неким другим занимањем, а не проституцијом.

Потражња у великој мери утиче на то да ова појава постоји вековима и да се не може искоренити. Наша земља је дуго била земља коначног одредишта, да би након рата и лоше економске ситуације у којој се наша постала земља порекла и земља транзита.

Америчка унија за грађанске слободе, такође се залаже за декриминализацију проституције. Као аргументе који иду у прилог овом њиховом ставу наводе друштвену осуду жене која се бави проституцијом, док мушкарац који користи услуге не угрожава свој углед и достојанство. Такође, унија истиче да је недопустиво да се држава меша у избор сексуалног партнера. Наиме, човек сам може одлучити због чега ће са неким ступити у сексуални однос, да ли ће то бити због изгледа, задовољства или за неку накнаду, приватна је ствар, која државу не би требала да занима, и у коју она не би требала да се меша, јер је то за савремено цивилизовано друштво недопустиво.

Легализација проституције омогућава њену лакшу контролу и смањење могућности злоупотребе, јер су бордели, који су легализовани, под сталним надзором полиције. На тај начин олакшава се акција против сексуалног насиља, злостављања и трговине људима, истиче Министарство спољних послова Холандије.

⁹¹¹ <http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315>

С друге стране Сесилија Хофман (секретар Коалиције против трговине женама – Азија Пацифик)⁹¹² истиче да проституција представља кршење моралног и физичког интегритета жене, да је жена сведена на робу која се купује и продаје, њена сексуалност је отуђена од ње и све „радње клијената“ су заправо акти мушкарчеве моћи и насиља над женским телом. Нежељена трудноћа, сида, абортус, насиље, све су то нежељене последице проституције које се догађају женама широм света. Милиони жена и девојака налазе се у сексуалном ропству, а у циљу богаћења капиталиста и задовољавања жеље мушкараца за женским телом.

Залагати се истовремено за легализацију проституције и смањење AIDS инфекције није могуће, будући да је проституција водећи фактор ризика за појаву ове болести. Иако се истиче да ће се, без обзира на то да ли је она легализована или не, проституција догодити, то не може бити аргумент за њену легализацију. Јер, како истиче Џон Бамбенек, извршни директор Фондације Тумаини⁹¹³ и ропство се може на тај начин легализовати (како бисмо робовима дали неки ниво људских права). С друге стране, иако се обезбеђују редовни здравствени прегледи проституткама, постоји одређени временски период који мора протећи након инфекције хив-ом да би тест био позитиван. Jeffrey J. Barrows наводи да у најбољем случају, уз редовне лекарске прегледе, просечан број клијената (10-15 дневно), проститутка пре него што сазна за зараженост овим вирусом, може исти пренети на 630 клијената.⁹¹⁴ Према једном истраживању у Африци, четири од пет заражених мушкараца имало је однос с проститутком.⁹¹⁵

Bonnie Erbe, уредник немачког часописа *US News & World Report*⁹¹⁶ као један од разлога због кога не би требало легализовати проституцију наводи и то да она јесте понижавајућа за жене, али и да подстиче анти социјално, искварено понашање мушкараца.

У Холандији је 2000. године укинута је забрана вођења бордела, што представља вид легализације проституције. Циљеви легализације били су контрола и регулација запошљавања проститутки кроз систем давања лиценци, заштита проститутки, заштита особа од присилне проституције, заштита малолетника од сексуалне експлоатације и

⁹¹² <http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315>

⁹¹³ <http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315>

⁹¹⁴ Jeffrey J. Barrows, DO, Health Consultant on Human Trafficking for the Christian Medical Association "HIV and Prostitution: What's the Answer?" published on the Center for Bioethics Human Dignity website; <http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315> отворено 17.04.2014.

⁹¹⁵ III. Матак, А. Варгек, *op.cit.*, стр.69

⁹¹⁶ <http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315>

разбијање везе између проституције и криминала.⁹¹⁷ На овај начин води се и борба против трговине људима, јер жене сада раде јавно и законито, због чега ће се лакше уочити насиље. Међутим, иако је теоријски то добро замишљено, пракса је показала да број жртава трговине људима расте сваке године и да је 2010. године био 1000, што опет, може бити и резултат агресивне борбе полиције против трговине људима.⁹¹⁸ Према службеним извештајима Државне комисије из 2008. и 2009. године утврђено је да „жене које пружају услуге у јавним кућама нису самосталне већ су под контролом сводника, а њихова сигурност и заштита је на нижем нивоу него пре легализације“.⁹¹⁹

У Шведској је 1999. године донет Закон о куповини сексуалних услуга, према коме су кажњавани купци сексуалних услуга, а не пружаоци. Овај модел назива се „нордијски“, јер поред Шведске, и Норвешка и Исланд имају сличну регулативу.⁹²⁰ Предлагачи оваквог закона су као један од аргумената за кажњавање купаца, наводили да је у савременом полно равноправном друштву, недопустиво да мушкарци практикују повремене сексуалне односе са женама у замену за плаћање. Практика је показала да је овакав вид регулације проституције дао очекиване резултате, да проституција није порасла, а да је улична проституција преполовљена. Управо из разлога што су клијенти изложени могућности да буду ухваћени и кажњени, Шведска представља „оскудно тржиште“ за трговце. Али постоје и критичари овакве анализе података, који истичу да је пад броја уличних проститутки само привид и да се све пренело на интернет чиме је додатно угрожена сигурност проститутки.⁹²¹ Друго, кажњавање клијената, подразумева и сарадњу проститутке са полицијом, чиме она заправо кажњава свог клијента и истог „губи“. Поставља се питање, ако је већ дозвољено бавити се проституцијом, зашто се клијенти кажњавају? Можда би најбоље били допустити и клијентима и пружаоцима услуга да то несметано обављају или кажњавати и једне и друге, јер кажњавати клијенте, а проституткама допустити да се баве пружањем сексуалних услуга је дискриминаторно.

О повезаности проституције и криминалитета може се говорити на више начина. Пре свега, проституција представља социјално патолошку појаву која се јавља у криминалним срединама. Повезана је са вршењем имовинских дела и то најчешће крађе, али и поткрадања муштерије, уцене, кријумчарење опојних дрога. Проститутке

⁹¹⁷Ш.Матак, А.Варгек, *op.cit.*, стр.72

⁹¹⁸*Ibid.*, стр.73-74

⁹¹⁹*Ibid.*, стр.74

⁹²⁰*Ibid.*, стр.74

⁹²¹*Ibid.*, стр.76

се јављају и код прикривања криминалаца, скривања украдених ствари. Свакако најтежи вид, јесте постојање организованог криминалитета, јер сексуална експлоатација женског тела представља „уносан посао“, „робу“ која се више пута може „продавати“. Проститутке се у великом броју случајева одају алкохолу и дрогама.

Проституција се често изједначава трговином женама. Међутим, између ових појава постоји разлика. Проституција може бити и добровољна и принудна, док трговина женама увек подразумева ропски однос, тј. потпуно одсуство слободе одлучивања и кретања. Жена жртва је само роба којом се тргује на илегалном тржишту, она је власништво онога који ју је купио и нема могућност да бира хоће ли се бавити проституцијом или не. С друге стране, могуће је да жена сама пристане на проституцију, али да временом буде доведена у ропски однос и увучена у ланац трговине људима. У случају Рибиаи против државе Израел Врховни суд је заузео становиште, да кривично дело трговања људима постоји упркос томе што је жртва пристала на проституцију. Трговина људима често се означава и као „трговина људском бедом“.

У случају када отета жена одбије да се бави проституцијом, она бива изложена различитим видовима застрашивања од стране насилника. Изолација и насиље користе се како би се жртва припремила за рад у проституцији. Често премештање жртва спречава успостављање блиских односа са клијентима, поверења у друштвене службе и држи их изолованим од окружења.⁹²²

Такође, чињеница да се жртва већ раније бавила проституцијом не значи да не постоји кривично дело посредовање у вршењу проституције од стране окривљеног који је предузимао радње и наводио и подстицао жртву да пружа сексуалне услуге другим лицима за новац и учествовао у предаји жртве другоме ради вршења проституције.⁹²³

Дозвољена или не, проституција представља негативну друштвену појаву повезану са криминалним радњама. Проституција срозава друштвени морал, нарушава здравље и узрок је криминалног понашања и личних девијација.⁹²⁴

Сама чињеница да се на жене које се баве проституцијом гледа као на блуднице је довољна да покаже став друштва према овим женама које су дискриминисане у односу на остале жене и које, окарактерисане као блуднице трпе насиље и од појединаца, али и институција.

⁹²²Л.Бјеркан, *op.cit.*, стр.100-101

⁹²³Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Кж3 32/2016 од 14.9.2016. године

⁹²⁴Ковачевић, Д., Однос законодавства према проституцији кроз историју и савремено доба, 2016, *Право – теорија и пракса*, 33(10-12), 56-67, стр.61

Описати жену која се добровољно бави проституцијом као сналажљиву, склону „предузетништву“, самоуверену, значи идеализовати слику проститутке. Јер, проституција представља један вид насиља над женом, и то не мора да буде физичко и сексуално насиље да би оставило негативне последице на психу жене.

У психологији се као честе психичке последице бављења проституцијом наводе „депресија, суицидалност, посттрауматски стресни поремећај, дисоцијација, злоупотреба опојних супстанци, поремећаји у исхрани.“⁹²⁵

Не може се негирати чињеница да постоје особе које се добровољно баве проституцијом и бирају је као начин живота, али се поставља питање да ли се ове особе могу окарактерисати као жртве насиља над женама. Код тзв. уличних проститутки и малолетних проститутки ситуација је јаснија и оне свакако јесу жртве пре свега сводника, а потом и других лица, а на крају и самог друштва.

Према једном истраживању спроведеном с циљем утврђивања положаја жртве у породици⁹²⁶ утврђено је да највећи број проститутки потиче из најнижих друштвених слојева и припада маргиналним друштвеним групама. Утврђено је и да су проститутке чешће одбачене од родитеља, родитељи су према њима индиферентни, често мењају пребивалиште и ванбрачност представља ризичан фактор који може смањити животне шансе. У погледу запослености и занимања родитеља, најчешће је реч о лицима која су радничка или се баве пољопривредом, а у половини случајева алкохолизам је заступљен код очева.

Истраживање је даље, утврдило да проститутке често немају завршену ни основну школу и да стога низак образовни ниво, фактор који може допринети одавању проституцији. Од испитиваних случајева утврђено је да свега једна трећина родитеља жели да помогне жртви, и то су најчешће родитељи који су у браку и који се налазе нешто више на хијерархијској лествици занимања. Чињеница да се родитељи не брину за жртву, утиче на проститутку да се тако понаша према својој деци, склонија је занемаривању, па и напуштању своје деце.

Још 1971. године Winick и Kinsie истицали су да је већина проститутки била злостављана од стране супруга или дечка. Hotaling и Finkelhor су утврдили да члан

⁹²⁵ Шљукић Д., Традиција и проституција, <http://pescanik.net/tradicija-i-prostitucija/>, приступ 25.01.2018.године

⁹²⁶ Петак, О., *Позиција жртве у обитељи – узрок и последица проституције*, Насиље у обитељи, Зборник радова за међународни скуп, Југословенско виктимолошко друштво, Дубровник, 1988., 171-176, стр. 171

породице често уводи жртву у сексуалне односе још у детињству и да се тај циклични процес породичног насиља наставља и у зрелом добу.⁹²⁷

Према једној студији спроведеној у Немачкој утврђено је да је 65% жена у детињству било физички злостављано, а 50% њих и сексуално.⁹²⁸ Забрињавајућа је и чињеница да 67% жена које се баве проституцијом узима лекове против болова, а 38% седативе, док 60% жена има посттрауматски стресни поремећај. Жене су сведене на објекат, мушкарци усмерени на задовољавање својих потреба, не показујући ни мало емпатије према женама, не постављајући питање да ли су оне ту својевољно или не. Мислећи да имају право на секс, користе жене ради остваривања тог свог права.

Ingeborg Kraus је на крају закључила да „нормализација проституције има разарајуће ефекте на друштво у целини: подржава и потврђује дискриминаторни, родно хијерархијски став мушкараца према женама у Немачкој. Проституција је насиље над женама! Она појачава и промовише родно патријархалне односе, то је симбол доминације мушкараца над женама, као и колективне деградације жена“.⁹²⁹

Ellen Templin која се бави истраживањем проституције наводи да нема добровољне проституције, да све жене које се баве проституцијом имају разлоге за то. Такође, тврди да су све жене биле злостављане у детињству и да су навикле да трпе насиље од мушкараца.⁹³⁰

Више студија показало је повезаност проституције и насиља у детињству. Тако је студија из 2003. године (Farley, Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder, 2003) показала да је 55 до 90% жртава било жртва сексуалне агресије током детињства, а 59% је било жртва злостављања. Према другој студији из 2004. године (The study by the German DFCS in 2004) 87% жртава било је жртва психичког насиља пре 16 године. Према студији из 2001. године (2001 study by Zumbeck in Germany) утврђено је да је 65% жена било психички злостављано, док је 50% било жртва сексуалног насиља.⁹³¹

⁹²⁷ Nicky Ali Jackson, Encyclopedia of domestic violence, Routledge, Taylor&Francis Group, New York London, 2008., стр.673

⁹²⁸ Prostitution is Violence against Women!, Speech held by Dr. Ingeborg Kraus on 25th November 2016 in Strasbourg / France, 18.03.2018. године

⁹²⁹ Ibid.

⁹³⁰ Prostitution is Incompatible with Equality Between Men and Women, <http://www.trauma-and-prostitution.eu/en/2016/01/08/prostitution-is-incompatible-with-equality-between-men-and-women/#more-165> 19.03.2018. године

⁹³¹ Ibid.

Према једној студији⁹³² која је испитивала карактеристике мушкараца који користе услуге проситутки, утврђено је да су то антисоцијалне личности са следећим карактеристикама: мизогинија, недостатак емпатије, потреба да се доминира над женама, недостатак свести о сопственој кривици. Овакво понашање карактеристично је не само за понашање према проституткама, него уопште у мушко-женским односима.

И зато, проституцију као један од облика насиља над женама не треба олако схватити и питање њене легализације, није само правно питање, већ питање које захтева мултидисциплинарни приступ и сагледавање свих позитивних, али и негативних страна декриминализације ове појаве. Без обзира да ли је жена пристала на бављење проституцијом или не, она је жртва.

⁹³² <http://www.trauma-and-prostitution.eu/en/2016/01/08/prostitution-is-incompatible-with-equality-between-men-and-women/#more-165> 19.03.2018.године

II ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА

1. Background истраживања насиља над женама

Иако се о насиљу у породици данас често говори, још увек је то недовољно да би овакво понашање у потпуности нестало из друштва. Простојећа истраживања о насиљу у породици показују забрињавајуће чињенице.

Према статистичким подацима о распрострањености насиља у свету⁹³³ наводи се да:

- У Немачкој и САД-у свака трећа жена бар једном у животу бива злостављана од мушких чланова своје породице, од стране супруга или њеног партнера;
- У Русији се 80% свих злочина дешава код куће;
- На Куби је 1992.године, спроведена анкета која је показала да су 26,2% испитаница жртве физичког, а 33,5% психичког насиља од стране њихових супружника;
- У Египту једна од три жене бива најмање једном у животу претучена од стране свог супруга;
- У Кувајту је око 15% жена изложено насиљу у кући;
- У Пакистану је 80% жена изложено насиљу у кући;
- У Папуа Новој Гвинеји две трећине свих жена бивају претучене у браку;
- У Литванији 34,5% свих жртава убистава су жене убијене од њихових супруга;
- У Јужној Африци сваки шести дан бар једна жена бива убијена од стране мужа или дечка.

Према најсвеобухватнијем истраживању спроведеном 1988.године када су антрополози живели са породицама и непосредно посматрали њихов породични живот утврђено је да је у 70% случајева супруг трезан приликом вршења насиља, док је у 8,9% случајева у пијаном стању. У скоро половини случајева (46,6%) насиље над женом завршава се смрћу или озбиљним повредама.⁹³⁴

⁹³³Ibid. стр.10-11

⁹³⁴ С.Константиновић-Вилић,*Правом против насиља у породици, Предрасуде и стереотипи о насиљу у породици*, стр.26

Према подацима Уједињених нација, 17-38% жена у свету претрпело је физичко насиље од стране блиских мушкараца, док је у 60% свих случајева сексуалног насиља учинилац мушка особа из непосредне близине жртве. Анкета спроведена у САД-у 1998.године, показала је да је 25% жена и 8% мушкараца физички и психички злостављано од стране супруга, ванбрачног партнера или младића, тј. девојке. У Великој Британији забележи се најмање пола милиона случајева насиља у породици годишње, од чега је у 80% случајева жена жртва.⁹³⁵ Бар једном у животу 21% жена биле су жртве физичког насиља или претњи.⁹³⁶ Статистички подаци за Велику Британију и Велс за период од 1986 до 1996.године показују да је у већини случајева убистава жена, убица био у породичној вези са жртвом, док у 15,5% убистава, убица и жртва нису били ни у каквој вези.⁹³⁷

Брачно насиље било је предмет истраживања и у Шкотској, Канади и Енглеској. Тако је у Шкотској утврђено да је злостављање у 45% случајева почело на самом почетку брака, тј. ванбрачне заједнице, као и да је 60% жена било тучено у току трудноће, због чега је у 22% случајева било опасности од губитка бебе, док је у 13% случајева дошло до стварног губитка. У Канади је код 40% жена дошло до драстичнијег насиља у току трудноће, а у Енглеској у 90% случајева.⁹³⁸ чинилац је мушкарац, док су њихове жртве 91% жене.

У Бразилу 70% убијених жена страдало је од стране супруга, у Канади 54%, у Великој Британији и Велсу 49%. У Холандији је тај проценат већи и износи од 60 до 70% жена убијених од стране садашњих и бивших партнера.

Подаци Регионалне полиције у Утрехту и Женског саветодавног центра у Холандији⁹³⁹ показују распрострањеност насиља над женама и то најтежег облика (убиства) у свим земљама света.

У Белгији од свих убистава 43% је у породици. Идентична је ситуација и у Израелу где је од свих убистава 42% у породици.

У САД-у од свих убистава чак 70% су убиства у оквиру интимних, брачних и породичних односа.

⁹³⁵ Наведено према Н.Петрушић, С.Константиновић-Вилић, *op.cit.*, стр.9

⁹³⁶ Р.Логар, *Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, Европска мрежа против насиља над женама, српски превод, Аутономни женски центар, Београд, 2005.год., стр.3

⁹³⁷ В.Николић-Ристановић, *Од жртве до затворенице...*, стр.17

⁹³⁸ С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 127

⁹³⁹ С. Константиновић-Вилић, Н.Петрушић, Н.Жунић, Г.Ђорић, *Људска права за жене*, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш, 2004., стр.75

Према анкети о насиљу над женама у САД-у из 1998.године утврђено је да је 25% жена пријавило да су биле физички или сексуално злостављане од стране партнера.⁹⁴⁰

Према истраживању спроведеном у Канади утврђено је да су 19% жена које су напустиле насилнике биле физички злостављане и у периоду раздвојености и да је у чак 35% случајева насиље било теже него када су живееле са насилником.⁹⁴¹ Друго истраживање спроведено од стране Групе за женска људска права Европског покрета утврдило је да 44,5% жртава није живело у домаћинству са насилником.⁹⁴²

У Македонији је спроведено истраживање на узорку од 850 жена које је показало да је 61,5% жена било жртва неког вида психичког насиља, а 24% физичког.⁹⁴³

Према истраживању о породичном насиљу у Немачкој спроведеном 2003.године на узорку од 10264 жена старости између 16 и 85 година, утврђено је да је највећи проценат жена доживео сексуално злостављање (58%), 37% жена су биле жртве физичког насиља, а 13% жртве силовања. Закључак истраживања био је да је и у Немачкој, породично насиље на врху лествице.⁹⁴⁴

Према евиденцији Министарства унутрашњих послова Србије, жене се као жртве појављују у 80,8% случајева док су особе мушког пола извршиоци у 96,9% случајева. Према евиденцији Центра за социјални рад у Београду жене су жртве у 73,5-83,5% случајева, а мушкарци учиниоци у 82,6-88,3% случајева.⁹⁴⁵

У Србији је истраживање о насиљу у браку извршио Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду 1993.године. Истраживање је показало да је 58,3% жена било жртва неке врсте насиља у браку, 49% жена било је психички малтретирано, а 18,7% физички. 18,7% жена је силовано у браку. 52,8% жена истовремено су биле жртве и психичког и сексуалног насиља.⁹⁴⁶

Према истраживању Виктимолошког друштва Србије спроведеном 2001.године утврђено је да су најчешћи облици насиља којима су жене изложене: 1) вређање, псовање, понижавање, омаловажавање, 2) изолација, контролисање и ускраћивање слободе кретања и контаката са пријатељима и примарном породицом, 3) психичко и емоционално исцрпљивање жене, 4) економско насиље, ускраћивање располагања

⁹⁴⁰Од жртве до затворенице – Насиље у породици и криминалитет жена, Виктимолошко друштво Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 200., стр.17

⁹⁴¹Лукић М., *Правом против насиља у породици*, Пружање правне помоћи злостављаним женама у породици, стр.151

⁹⁴²*Ibid.*

⁹⁴³Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.33

⁹⁴⁴М.Бошковић (2012), *op.cit.*, стр.119

⁹⁴⁵Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.34

⁹⁴⁶С.Константиновић-Вилић, В.Николић-Ристановић, М.Костић, *op.cit.*, стр. 126

новцем, спутавање у раду и напредовању, 5) претње, уцене, застрашивање, б) коришћење мушких привилегија којима се жена потчињава.⁹⁴⁷ У три четвртине случајева насиље се дешава у брачној, тј. ванбрачној заједници.

Према истраживању о насиљу у породици у Србији које је обављено на узорку од 700 жена, старијих од 18 година, утврђено је да скоро свака друга испитана жена (46,1%) доживљава неки облик психичког насиља у породици, да свака трећа жена (30,6%) доживи физички напад од неког члана породице, а да се свакој четвртој жени (26,3%) прети насиљем.⁹⁴⁸

Када су у питању карактеристике учинилаца кривичних дела према женама, у 84,3% случајева учинилац је мушкарац, док је код сексуалних деликата учинилац увек мушкарац. Најчешћа старост учиниоца је од 21 до 40 година у 56,89% случајева. Код крвних деликата старост учиниоца је нешто већа 26-60 година, док се као учиниоци сексуалних деликата јављају млађа лица старости од 18 до 26 година (48,6%), што се може објаснити наглашеним сексуалним нагоном код ових лица. У погледу брачног статуса 55,56% насилника је био у браку, 27,56% је неожењено или неодато, док је разведених 13,33%. Као учиниоци сексуалних деликата у скоро једнаком проценту јављају се и лица у браку (41,6%) и лица која су неожењена (47,8%). У погледу школске спреме 43,75% учинилаца је са завршеном основном школом. Истраживање је показало и да је највећи број учинилаца запослен (62,05%), док је 37,95% учинилаца било незапослено у време извршења дела.⁹⁴⁹

Према другом истраживању⁹⁵⁰ о карактеристикама учинилаца и жртава утврђено је да су све жртве женског пола, док су сви учиниоци мушкарци. Старост учиниоца је између 41 и 50 година (38,2%) и између 31 и 40 година (35,3%), док је старост жртве између 31 и 40 (50%) и између 41 и 50 године (33,3%). У погледу образовања највише је особа са средњом школом или до сновног образовања. У више од половине случајева (53%) жене су незапослене, док је чак 87,6% мушкараца запослено. Најчешће се насиље одвијало у браку (79,2%), имају разведених супружника или оних у процесу развода (11,3%) и у ванбрачној заједници (9,4%). У 94,3% случајева парови су имали децу и у исто толико случајева простор у коме живе партнери припада мушкарцу. Ово

⁹⁴⁷ Видаковић И., *Правом против насиља у породици*, Облици и распрострањеност насиља у породици, стр.57

⁹⁴⁸ *Ibid.*, стр.11

⁹⁴⁹ В. Николић-Ристановић, *op.cit.*, стр.84-86

⁹⁵⁰ Истраживање је обухватило 53 случајева парнерског насиља у три службе – Полицијска станица, Центар за социјални рад и Дом здравља у периоду од почетка 2007.гоидне до септембра 2008.године. – према Т.Игњатовић,*op.cit.*, стр.122

истраживање анализирано је и карактеристике насиља које се врши. Утврђено је, између осталог, да је у свим случајевима присутно физичко и психичко насиље. Економско насиље присутно је у 24,5% случајева, сексуално насиље у 7,5% случајев. Телесне повреде забележене су у 26,4% случајева. У 15,1% случајева насиље је трајало више од десет година, у 9,4% случајева између шест и десет година и 35,8% случајева између једне и пет година. У 32,08% случајева насилник је био у алкохолисаном стању.

Према истраживању распрострањености насиља у браку спроведеном 1993. године од стране истраживачица Института за криминолошка и социолошка истраживања установљено је да је међу насилницима који комбинују физичко, сексуално и психичко насиље највише алкохоличара (42,1%). Истраживањем се дошло до закључка да „околност да мужеви који конзумирају алкохол имају више склоности ка коришћењу оружја при злостављању жена, тј. алкохол утиче на насиље над женама на тај начин што га чини драстичнијим и опаснијим“.⁹⁵¹

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Насиље над женама не обухвата само насиље у породици, иако је то најчешћи вид насиља који се врши према женама. Насиље над женама обухвата заправо сва она дела у којима се жене појављују као жртве. Како је код скоро свих дела могуће да се као жртве појаве жене, предмет истраживања су она дела у којима се жене јављају као жртве пре свега због свог пола. Насиље у породици најчешћи је облик родно заснованог насиља. Иако постоји велики број истраживања о овом виду насиља, у нашој земљи је насиље у породици као кривично дело уведено изменама Кривичног законика 2006. године. До тада, иако је постојало у пракси, законодавац није познавао овај облик кривичног дела, а насилницима су биле изрицане казне за прекршај, ремећење јавног реда и мира. Из тог разлога временски период за који се истраживање спроводи је од увођења насиља у породици у кривични законик наше земље до 2015. године.

Убиство женског детета и обрезивање женске деце нису карактеристични за нашу земљу, међутим истраживање ће дати одговор на питање да ли је у пракси било ових дела у наведеном периоду. Такође и отмица девојке ради брака која је некад била карактеристична за забачена сеоска подручја не би требало да постоји данас што ће

⁹⁵¹В. Николић-Ристановић, Од жртве до затворенице... стр. 19

истраживањем бити утврђено. Трговина женама која је као посебно кривично дело уведена у наше законодавство, како је већ поменуто у раду представља високо профитабилну, ниско ризичну криминалну активност. Због добре организованости и чињенице да трговина женама представља део организованог криминалитета, тешко се открива и доказује. Како је тамна бројка код овог вида насиља висока истраживање ће показати да ли је и колико у наведеном периоду било пријављених кривичних дела трговине женама и колике су казне изречене учиниоцима.

2010.године донет је Закон о спречавању злостављања на раду. Истраживање ће имати за циљ да утврди да ли је пракси судова било тужби због злостављања на раду и какав је њихов исход.

Како је насиље у породици најчешћи облик насиља над женама, њему ће бити посвећено највише пажње. Истраживањем ће бити обухваћено и питање најчешће изрицаних казни и мера насилницима. Будући да је за основни облик дела предвиђена казна затвора од три месеца до три године, а за најтежи облик дела (смрт жртве) од три до петнаест година, истраживање би имало за циљ да утврди строгост/благост казнене политике судова. С обзиром да и сам законодавац не предвиђа претерано строге казне за учиниоце насиља, потребно је утврдити да ли судови користе законску могућност изрицања максималних казни, или се казне крећу око законског минимума предвиђеног за ово дело.

Насиље у породици у надлежности је Основног суда, осим дела из става четири (када је наступила смрт члана породице) које је у надлежности Вишег суда. Анализиране су пресуде Основног и Вишег суда у Нишу које су доносили у периоду од 2006. до краја 2015.године.

Поред насиља у породици, жене се као жртве често јављају и код дела убиства, трговине људима, али и силовања. Ова дела у надлежности су Вишег суда. Из тог разлога су и анализиране пресуде Вишег суда у Нишу за период од 2006. до 2015.године.

Општи циљ истраживања је утврдити феноменолошке и етиолошке карактеристике дела убиства, трговине људима, силовања и насиља у породици:

У колико случајева је као последица дела наступила смрт жртве;

Да ли је код кривичног дела убиства починилац познат или не;

Ако је познат да ли је то члан породице, познаник или неко друго лице;

Да ли је код кривичног дела силовања жртва најчешће жена;

Колика је старост насилника у тренутку извршења кривичног дела;

Да ли је извршилац члан породице, познаник или неко друго лице;
Да ли је било дела трговине људима у којима је жена жртва;
Да ли је поднета тужба због злостављања на раду;
Да ли је изречена осуђујућа или ослобађајућа пресуда;
Да ли је након пресуде жртва наставила да ради на истом месту или је дала/добила отказ;
Да ли је злостављање престало након завршеног поступка;
Колика је изречена казна учиниоцима у случају смрти жртве;
Које се казне најчешће изричу учиниоцима;
Колико је трајање казне затвора;
Да ли су жене најчешће жртве код дела насиља у породици;
Које мере заштите се најчешће изричу учиниоцима насиља у породици;
У колико случајева је изречена мера безбедности;
Колико је покренуто поступака због дела насиља у породици;
Колико временски траје судски поступак (од покретања до изрицања пресуде);
Да ли су жртве у току поступка промениле исказ;
Да ли је дете жртва насиља;
Да ли су насилник и жртва бивши супружници (партнери) или су још увек заједно;
Да ли је у току поступка дошло до развода брака;
Утврђивање најчешће врсте насиља;
Утврђивање пола, узраста, запослености насилника;
Утврђивање олакшавајућих и отежавајућих околности које суд узима у обзир приликом одмеравања казне учиниоцу.

ХИПОТЕЗЕ КОЈЕ ТРЕБА ПРОВЕРИТИ ИСТРАЖИВАЊЕМ

Главне хипотезе које треба проверити истраживањем, произилазе из предмета и циља и односе се на феноменолошке облике насиља над женама, као и на етиолошке карактеристике починиоца кривичних дела.

Најчешће жртве кривичног дела убиства су жене.

Најчешће жртве кривичног дела силовања су жене.

Најчешће је починилац кривичног дела силовања и убиства члан породице или познаник.

Најчешће жртве насиља у породици су жене.
Најчешћи облик насиља у породици је физичко насиље
Највећи број насилника је при извршењу насиља био у алкохолисаном стању или другом стању зависности.
Најчешће насилници имају завршену средњу школу.
Међу насилницима највише је незапослених.
Насиље у браку је чешће него насиље између разведених супружника.
Насиље у породици присутније је у руралним срединама.
Насиље у породици присутније је међу млађим лицима.
Најчешће изрицана казна учиниоцу дела насиља у породици је казна затвора до једне године (условна осуда).
Насилницима се не изричу новчане казне за дело насиља у породици
Код насиља у породици, жртва у већини случајева промени исказ у току поступка
Код насиља у породици, у већини случајева не долази до развода
Највећи број насилника је већ осуђиван за дело са елементима насиља
Насиље у породици присутно је код Рома у великом проценту
Најчешће судски поступак за дело насиља у породици траје дуже од годину дана
У судском поступку алкохолисаност се узима као олакшавајућа околност приликом изрицања казне учиниоцу
Најчешће изрицана мера заштите је забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице.

3. Резултати истраживања

У наставку ће бити анализирани резултати добијени истраживањем пресуда Основног и Вишег суда у Нишу у периоду од 2006. до 2015. године. Ради прегледности добијених резултата, биће посебно анализирани подаци добијени у Основном суду, а посебно подаци добијени истраживањем пресуда Вишег суда.

Резултати истраживања у Основном суду у Нишу

Обим и структура извршених дела у периоду од 2006. до 2015. године

Према подацима Републичког завода за статистику⁹⁵² удео лица осуђених за кривично дело насиље у породици у односу на укупну структуру извршених дела показује тенденцију раста, па је тако 2006. године тај проценат износио 2,6%. У 2012. је приметан пад у односу на 2011. годину са 5,2% на 4,7%, колико је износио и 2013. године, да би након тога поново наставио благи раст.

Уколико се посматра удео насиља у породици у укупној структури извршених дела, може се видети (видети: **Табелу 1: Удео насиља у породици у укупној структури кривичних дела**) да је у 2006. години тај проценат износио 2,87% са тенденцијом раста све до 2014. године када је износио свега 0,88%. Највећи удео у укупној структури дело насиља у породици имало је 2013. године и то чак 12,29% случајева. У 2015. години наставља се са тенденцијом раста удела овог дела у укупној структури, тако да он износи 4,04%.

Табела 1. Удео насиља у породици у укупној структури кривичних дела

Година	Дела	Укупан број дела у бројкама	Укупан број дела(%)	УКУПНО	
				у бројкама	%
2006	Насиље у породици	79	2,87	2753	100
	Остала дела	2674	97,13		
2007	Насиље у породици	107	3,86	2770	100
	Остала дела	2663	96,14		
2008	Насиље у породици	134	4,52	2964	100

⁹⁵² Видети:

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d140203IND02%2635%3d6%2658%3d0%2c13113%2c13121%2c13122%2c18178%2c19193%2c19194%2c19195%2c21203%2c21206%2c34388%262%3d%23all%23%266%3d1%2c2%26sAreaId%3d140203%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic> претражено 11.02.2018.године

	Остала дела	2830	95,48		
2009	Насиље у породици	138	4,42	3123	100
	Остала дела	2985	95,58		
2010	Насиље у породици	268	4,94	5428	100
	Остала дела	5160	95,06		
2011	Насиље у породици	145	4,70	3087	100
	Остала дела	3087	95,30		
2012	Насиље у породици	130	6,04	2152	100
	Остала дела	2022	93,96		
2013	Насиље у породици	101	12,29	822	100
	Остала дела	721	87,71		
2014	Насиље у породици	31	0,88	3515	100
	Остала дела	3484	99,12		
2015	Насиље у породици	20	4,04	515	100
	Остала дела	495	95,96		

Анализа извршених дела насиља у породици према полној структури извршиоца и жртве

-

Укупан број поступака покренутих пред Основним судом у Нишу због кривичног дела насиља у породици

Због кривичног дела насиља у породици у периоду од 2006. до 2015. године покренуто је укупно 1153 поступака. Приликом спровођења истраживања увид је

извршен у 674 предмета (58,46%) док остали предмети нису били доступни, због чега увид у њих није извршен.

Табела 2 – укупан број покренутих поступака због дела насиља у породици

Година	Број покренутих поступака	Број предмета у које је извршен увид	%
2006	79	53	67,09
2007	107	74	69,16
2008	134	70	52,24
2009	138	33	23,91
2010	268	120	44,78
2011	145	103	71,03
2012	130	98	75,38
2013	101	92	91,09
2014	31	18	58,06
2015	20	13	65,00
Укупно	1153	674	
%	100	58,46	

Анализа извршених дела насиља у породици у односу на врсте насиља

У 2006. години најчешћи облик насиља је физичко насиље и то најчешће заједно са претњама, псовкама и вређањем. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (летвом, шипком, палицом и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У једном случају је било приморавања на сексуалне односе, док је у три случаја насилник ударао главу жртве о фрижидер, бетон или зид. Такође, чести облици насиља су и гурање, ломљење ствари по кући. У четири случаја жртва је променила исказ, што је у једном случају довело и до ослобађајуће пресуде. У једном случају је жртва малолетно дете старости 12 година.

Најчешћи облик насиља у 2007. години је физичко насиље и то најчешће заједно са претњама, псовкама и вређањем. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (варјачом, мотком, моторном тестером, офингером, пуњачем за мобилни и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У два случаја је било приморавања на сексуалне односе, у једном случају је насилник ударао

главу жртве о зид. Такође, чести облици насиља су и претња ножем, избацивање из куће, ломљење ствари по кући. У једном случају жртва је била приморавана на абортус, а у једном је насиље било у виду убода жртве ножем у леђа.

Током 2008. године најчешћи облик насиља је физичко насиље и то најчешће заједно са претњама, псовкама и вређањем. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (дрвеним штапом, металном шипком, мотком, дршком метле, лопатом, кишобраном, шерпом, пумпом за бициклу, стакленом чашом, циглом и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У једном случају је жртва приморавана на сексуални однос. Чести облици насиља су и претња ножем, избацивање из куће, ломљење ствари по кући. Као облици насиља јављају се и поливање тушем хладном водом, одсецање косе, претња бомбом, гурање у каду, навлачење џемпера преко главе, цепање мајце.

У 2009. години најчешћи облик насиља је физичко насиље и у комбинацији са претњама, увредама. Најчешћи облик физичког насиља је ударање песницом, али и штапом, летвом, рукама, ногама, чекићем, затим вучење за косу и напад ножем. Често је и шамарање, гађање неким предметом (циглом, храном). Као облици насиља јављају се и избацивање ствари из куће, истеривање из куће, закључавање у кућу, одваљивање и избацивање врата. У једном случају је жртви одсечена коса, док је у једном случају насилник приморао жртву да извади вештачке зубе из уста и бацио их у вц шољу.

Најчешћи облик насиља 2010. године је физичко насиље и то заједно са претњама, псовкама и увредама. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (каишем, мотком, столицом, дрвеном летвом, гуменим цревом, штаком, кишобраном, каблом и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У два случаја је било приморавана на сексуалне односе, у шест случаја је насилник ударао главу жртве о зид. Такође, чести облици насиља су и претња ножем, избацивање из куће, ломљење ствари по кући. У једном случају жртва је била приморавана на абортус, а у једном је насиље било у виду убода жртве ножем у леђа. Такође, као видови насиља јављају се и гурање, напад секиром, претеће смс поруке, бацање на под, пљување, ударање секиром, поливање петролејом, разваљивање врата, убод вилом.

У 2011. години најчешћи облик насиља је физичко насиље и то најчешће заједно са претњама, псовкама и вређањем. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (металном шипком, секиром, мотиком, мачетом, столицом, дрвеном цепаницом и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У

једном случају насилник је онемогућио жртви да уђе у стан. Такође, чести облици насиља су и претња ножем, избацивање из куће, ломљење ствари по кући. У једном случају је насилник жртву напао жилетом и у једном моторном тестером. Као облици насиља јављају се и сечење косе маказама, затварање у собу, пљување, прекидање телефонске везе, поливање врелом водом, гађање замрзнутом храном, гурање низ степенице, цепање одеће, уједање.

Током 2012. године најчешћи облик насиља је физичко насиље и то најчешће заједно са претњама, псовкама и вређањем. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (дрвеном мотком, металном полицом, шипком, циглом, клештима, отварачем за флаше, каишем, лопатом, моторном тестером, вилом, штапом и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У четири случаја насилник је онемогућио жртви да уђе у стан. У једном случају је прекршио забрану приласка. Такође, чести облици насиља су и претња ножем, избацивање из куће, ломљење ствари по кући. У три случаја је насилник уједао жртву, у једном разбијао прозор, а било је и случајева убадања шрафцигером, секиром, цевком усисивача. У једном случају је насилник приморавао жртву да вози аутомобил иако нема возачку дозволу.

У 2013. години најчешћи облик насиља је физичко насиље и то заједно са претњама, псовкама и увредама. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (шипком, пластичном флашом, дрвеном цепаницом, палицом и сл.), вучење за косу и чупање, шутирање, дављење. У пет случаја је насилник ударао главу жртве о зид. Такође, чести облици насиља су и претња и напад ножем, избацивање из куће, ломљење ствари по кући. Ту су још и гађање разним предметима попут цигле, столице, тањира, чиније, слушалице, мобилног телефона и сл. Насилници су жртву пољивали кафом, уједали, „терали“ да прогута мобилни телефон, гурали главу у вц шољу, палили кревет. Често се као облик насиља јавља и истеривање из куће, али и забрана уласка у исту. У једном случају је жртва и после напуштања насилника била прогањана, док се у једном случају бележи и покушај гажења жртве трактором. Такође, као видови насиља јављају се и претеће смс поруке, бацање на под, пљување, ударање секиром.

Најчешћи облик насиља у 2014. години је физичко насиље и то заједно са претњама, псовкама и увредама. Најчешћи облици физичког насиља су ударање рукама, главом, штаком, оклагијом металним жарачем. Као облици насиља јављају се и избацивање из куће, ломљење ствари по кући, гађање пикслом. Насилници су жртву

поливали врелом кафом по глави, показивали порнографски материјал, вукли по бетону, ломили наочаре. Такође, као видови насиља јављају се и претеће смс поруке, сечење скалпелом, шамарање.

У 2015. години најчешћи облик насиља је физичко насиље и то најчешће заједно са претњама, псовкама и вређањем. Најчешћи облици физичког насиља су ударање песницом, ударање предметом (летвом, шипком, палицом, каишем, мотком, варјачом и сл.), избацивање из стана, шутирање. У једном случају је било и насилног шишања, Такође, чести облици насиља су и гурање, ломљење ствари по кући.

На основу свега наведеног може се закључити да је физичко насиље најчешћи облик насиље и то у већини случајева у комбинацији са психичким насиљем.

Истраживањем је утврђено да је у 2006. години укупно покренутих поступака због насиља у породици било је 79. Увид је извршен у 53 предмета (67,01%).

Преглед према полу жртве и извршиоца

Од 53 предмета жена је била жртва у 38 случајева (71,70%), мушкарац у 11 (20,76%), док се у четири случаја (7,54%) као жртве појављује више лица, тј.чланова породице. **(Табела 3)**

Табела 3 – преглед према полу жртве

Година	Жена	Мушкарац	више лица
2006	38	11	4
% (100)	71,70	20,76	7,54

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 50 случајева (94,34%), а жене у 3 (5,66%). **(Табела 3.1.)** Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 32 случаја (60,38%), а између осталих чланова породице у 21-ом случају. **(Табела 3.2.)** Код партнерског насиља у само једном случају као жртва се појављује мушкарац (3,13%), док се у преосталом 31-ом случају (96,87%) као жртва јавља жена. **(Табела 3.3.)**

Табела 3.1. - преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2006	50	3	/
% (100)	94,34	5,66	/

Табела 3.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2006	53	32
% (100)	62,35	37,65

Табела 3.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обојстрано	укупно
2006	31	1	/	32
%	96,87	3,13	/	100

Код насиља између осталих чланова породице у четири случајева се као жртве појављује више лица и то у два случаја супруга и деца, у једном син и снаја и у једном мајка, баба и деда. Од осталих 16 случајева у четири је жртва син, у 3 отац, у по два случаја сестра, мајка и баба и у по једном случају таст, снаја, брат.

У 2007. години укупно покренутих поступака због насиља у породици било је 107. Увид је извршен у 74 предмета (69,16%).

Од 74 предмета жена је била жртва у 56 случајева (75,68%), мушкарац у 10 (13,51%), док се у осам случајева (10,81%) као жртве појављује више лица, тј.чланова породице. **(Табела 4)**

Табела 4 – преглед према полу жртве

Година	жена	мушкарац	више лица
2007	56	10	8
% (100)	75,68	13,51	10,81

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 70 случајева (96,87%), а жене у 4 (5,41%). **(Табела 4.1.)** Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 40 случаја (54,05%), а између осталих чланова породице у 34. Код партнерског насиља у само једном случају као жртва, али и као окривљени се појављује мушкарац (2,50%), док се у преосталих 39 случајева (97,50%) као жртва јавља жена. **(Табеле 4.2. и 4.3.)**

Табела 4.1. - преглед према полу извршиоца

Година	Мушкарац	Жена	Обострано
2007	70	4	/
% (100)	96,87	5,41	/

Табела 4.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2007	74	40
%	100	54,05

Табела 4.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	Жене	мушкарци	обострано	укупно
2007	39	1	/	40
%	97,50	2,50	/	100

Код насиља између осталих чланова породице у осам случајева се као жртве појављују више лица и то у четири случаја супруга и деца, у једном мајка и сестра, у једном деда и баба, у једном бивша ташта и деца, и у једном супруга и отац. У случајевима насиља између осталих чланова породице као жртве се јављају у шест случајева отац, у пет мајка, у три баба, у три син, у четири ћерка и у по једном свастика, бивша ташта пасторка, свекрва и снаја.

Укупно покренутих поступака због насиља у породици 2008. године било је 134. Увид је извршен у 70 предмета (52,24%).

Од 70 предмета жена је била жртва у 49 случаја (70%), мушкарац у 13 (18,57%), док се у пет случаја (11,43%) као жртве појављује више лица, тј.чланова породице.

(Табела 5)

Табела 5 – преглед према полу жртве

Година	Жена	Мушкарац	више лица
2008	49	13	5
% (100)	70	18,57	11,43

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 64 случајева (91,42%), а жене у 3 (4,29%). У три случаја ради се о међусобном насиљу између жртве и окривљеног (4,29%). *(Табела 5.1.)*

Табела 5.1. - преглед према полу извршиоца

Година	Мушкарац	Жена	Обострано
2008	64	3	3
% (100)	91,42	4,29	4,29

Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 42 случаја, међусобно у 3 случаја (укупно 45 – 64,29%), а између осталих чланова породице у 25 случаја. Код партнерског насиља у само једном случају као жртва, се појављује мушкарац (2,38%), док се у преосталих 41 случајева (97,61%) као жртва јавља жена. *(Табеле 5.2 и 5.3.)* Код насиља између осталих чланова породице у три случаја се као жртве појављује више лица и то у једном баба и деда, у једном син и отац и у једном отац и мајка. У случајевима насиља између осталих чланова породице брат, сестра, баба, свекрва, снаја и таст су жртве у по једном случају. У осам је отац, у четири мајка, у три ћерка и у једном случају је жртва син.

Табела 5.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2008	70	45
%	100	64,29

Табела 5.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	Жене	мушкараци	обострано	укупно
2008	41	1	3	45
%	91,11	2,22	6,67	100

У 2009. години укупно покренутих поступака због насиља у породици било је 138. Увид је извршен у 33 предмета (23,91%).

Од 33 предмета жена је била жртва у 26 случајева (78,79%), мушкарац у 6 (18,18%), док се у једном случају као жртве појављују супруга и син (3,03%). *(Табела 6)*

Табела 6 – преглед према полу жртве

Година	Жена	мушкарац	више лица
2009	26	6	1
% (100)	78,79	18,18	3,03

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 30 случајева (90,91%), а жене у 3 (9,09%). *(Табела 6.1.)*

Табела 6.1. - Преглед према полу извршиоца

Година	Мушкарац	Жена	Обострано
2009	30	3	/
% (100)	90,91	9,09	/

Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 19 случаја (57,58%), а између осталих чланова породице у 14 случаја. Код партнерског насиља у свим случајевима се као жртва јавља жена. *(Табеле 6.2. и 6.3.)* Код насиља између осталих чланова породице у једном случају се као жртве појављује више лица и то ћерка и снаја. Од осталих 14 случајева у три је жртва отац, у четири ћерка и у по једном случају мајка, баба, син, девер, зет. У једном случају жртве су ћерка и снаја.

Табела 6.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2009	33	19
%	100	57,58

Табела 6.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	укупно
2009	19	/	/	19
%	100	/	/	100

Укупно покренутих поступака због насиља у породици 2010. године било је 268. Увид је извршен у 120 предмета (44,77%).

Од 120 предмета жена је била жртва у 69 случајева (57,50%), мушкарац у 22 (18,33%), док се у осталим случајевима (24,17%) као жртве појављује више лица, тј.чланова породице. *(Табела 7)*

Табела 7 – преглед према полу жртве

Година	жена	мушкарац	више лица	укупно
2010	69	22	29	120
% (100)	57,50	18,33	24,17	100

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 113 случајева (94,17%), жене у 4 (3,33%), док је у два случаја насиље између браће и у једном између ванбрачних другова. *(Табела 7.1.)*

Табела 7.1. - преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2010	113	4	3
% (100)	94,17	3,33	2,50

Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 56 случаја (46,67%), а између осталих чланова породице у 64 случаја. *(Табела 7.2.)* Код партнерског насиља у само једном случају се као жртва појављује мушкарац (1,79%), док се у преосталих 54 случајева (96,42%) као жртва јавља жена, док је у једном случају насиље међусобно између ванбрачних партнера. *(Табела 7.3.)*

Табела 7.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2010	120	56
%	100	46,67

Табела 7.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	укупно
2010	54	1	1	56
%	96,42	1,79	1,79	100

Код насиља између осталих чланова породице у осам случајева су жртва супруга и ћерка, у четири родитељи, у три супруга и син, у три супруга и деца, у два супруга и ташта и у по једном снаха и свекрва; отац и сестра; син и ћерка; супруга, син, ћерка и снаја; жена и маћеха; брат и мајка; сестра и мајка; снаха и унука. У два су браћа међусобно, у једном очух и пасторак међусобно.

У случајевима насиља између осталих чланова породице отац је жртва у једанаест случајева, брат и син у по пет случајева, с тим што се у случају када је син био жртва у четири случаја радило о малолетном лицу. У по три случаја су жртве мајка и ћерка (у једном случају је малолетно лице), у два случаја жртва је сестра. У по једном случају жртве су маћеха, баба, ташта и снаха.

У 2011. години укупно покренутих поступака због насиља у породици било је 145. Увид је извршен у 103 предмета (71,03%).

Од 103 предмета жена је била жртва у 65 случајева (63,11%), мушкарац у 19 (18,45%), док се у 16 случајева као жртве појављују више лица, тј.чланова породице (15,53%). У два случаја је насиље између оца и сина међусобно и у једном случају међусобно између мајке и ћерке. *(Табела 8)*

Табела 8 – преглед према полу жртве

Година	Жена	мушкарац	више лица
2011	65	19	16
% (100)	63,11	18,45	15,53

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 96 случајева (93,20%), жене у 7 (6,80%). *(Табела 8.1.)*

Табела 8.1. - преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2011	96	7	3

Од укупног броја случајева, насиље међу партнерима присутно је у 49 случајева (47,57%), а између осталих чланова породице у 54 случаја. *(Табела 8.2.)* Код партнерског насиља у два случаја се као жртва јавља мушкарац, као супруг (4,08%), док се у преосталих 47 случајева (95,92%) као жртва јавља жена. *(Табела 8.3.)*

Табела 8.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2011	103	49
%	100	47,57

Табела 8.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	Укупно
2011	47	2	/	49
%	95,92	4,08	/	100

Код насиља између осталих чланова породице у 16 случајева се као жртве појављује више лица и то у три случаја родитељи, у по два супруга и ћерка, тј.супруга и син. У два случаја се како жртве јављају мајка и сестра и у по једном случају се као жртве јављају баба и мајка; супруга и отац; брат и мајка, бивша супруга, син и ташта; ћерка и унука; бивша ванбрачна супруга и ћерка; родитељи и брат. У два случаја је

насиље између оца и сина међусобно и у једном између мајке и ћерке међусобно. У случајевима насиља између осталих чланова породице мајка је жртва у девет случајева, отац у осам, брат у четири, ћерка у четири, снаја, баба и син у по два и деда, унука, таст и пасторка у по једном случају.

Укупно покренутих поступака због насиља у породици 2012. године било је 130. Увид је извршен у 98 предмета (75,38%).

Од 98 предмета жена је била жртва у 58 случајева (59,18%), мушкарац у 18 (18,37%), док се у 22 случаја (22,45%) као жртве појављују више лица, тј.чланова породице. **(Табела 9)**

Табела 9 – преглед према полу жртве

Година	Жена	мушкарац	више лица
2012	58	18	22
% (100)	59,18	18,37	22,45

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 90 случајева (91,84%), жене у 7 (7,14%), а у једном случају се као извршиоци јављају и мушкарац и жена (син и снаја). **(Табела 9.1.)**

Табела 9.1. - Преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2012	90	7	1
% (100)	91,84	7,14	1,02

Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 52 случаја (53,06%), а између осталих чланова породице у 46 случаја. **(Табела 9.2.)** Код партнерског насиља у четири случаја се као жртва јавља мушкарац и то у два случаја као супруг и у два као бивши супруг (7,69%), док се у преосталих 48 случајева (92,31%) као жртва јавља жена. **(Табела 9.3.)** Код насиља између осталих чланова породице у 22 случаја се као жртве појављују више лица и то у пет случајева родитељи, у три случаја мајка и брат, у по два супруга и син, тј.супруга и деца. У по једном случају као жртве се јављају мајка и сестра; брат, братанац и стриц; ћерка и бивша супруга; мајка, деда и баба; деца; супруга и таст; мајка и син; супруга и ћерка; супруга, ћерка, отац и унук; син и снаја. У случајевима насиља између осталих чланова породице отац је жртва у девет случајева, ћерка у пет, син и мајка у по четири случаја, а брат и сестра у по једном случају.

Табела 9.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2012	98	52
%	100	53,06

Табела 9.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обојстрано	укупно
2012	48	4	/	52
%	92,31	7,69	/	100

У 2013. години укупно покренутих поступака због насиља у породици било је 101. Увид је извршен у 92 предмета (91,09%).

Од 92 предмета жена је била жртва у 54 случајева (58,70%), мушкарац у 20 (21,74%), док се у осталим случајевима као жртве појављује више лица, тј.чланова породице (19,56%). **(Табела 10)**

Табела 10 – преглед према полу жртве

Година	жена	мушкарац	више лица
2013	54	20	18
% (100)	58,70	21,74	19,56

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 88 случајева (95,65%), жене у једном (1,09%), док је у једном случају међусобно насиље између ванбрачних другова, а у два случаја између браће међусобно. **(Табела 10.1.)**

Табела 10.1. - преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	жена	обојстрано
2013	88	1	3
% (100)	95,65	1,09	3,26

Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 45 случаја (48,91%), а између осталих чланова породице у 56 случаја. Код партнерског насиља у два случаја се као жртва појављује мушкарац (4,45%), док се у преосталих 42 случаја (93,33%) као жртва јавља жена, док је у једном случају насиље међусобно између ванбрачних партнера (2,22%). **(Табеле 10.2. и 10.3.)** Код насиља између осталих чланова породице у двадесет случајева се као жртве појављује више лица и то у седам

случајевараодитељи, у четири случаја супруга и син, у два браћа међусобно, и у по једном случају брат и снаја, брат и отац, ћерка и син, супруга и ташта, супруга и ћерка, мајка и брат и бивша супруга и мајка. У случајевима насиља између осталих чланова породице отац је жртва једанаест случајева, ташта у два, брат у два, и мајка, баба, син и ћерка у по три случаја. У једном случају жртва је малолетна ћерка.

Табела 10.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2013	92	45
%	100	48,91

Табела 10.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	укупно
2013	42	2	1	45
%	93,33	4,45	2,22	100

Укупно покренутих поступака због насиља у породици 2014. године било је 31. Увид је извршен у 18 предмета (58,06%).

Од 18 предмета жена је била жртва у 13 случајева (72,22%), мушкарац у 4 (22,22%), док се у једном случају као жртве појављује више лица, тј.чланова породице (5,56%). *(Табела 11)*

Табела 11 – преглед према полу жртве

Година	жена	мушкарац	више лица
2014	13	4	1
% (100)	72,22	22,22	5,56

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у свих 18 случајева. Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 9 случаја (50%), као и између осталих чланова породице. *(Табела 11.1.)*

Табела 11.1. - Преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2014	18	/	/
% (100)	100	/	/

Код партнерског насиља жена се у свих 9 случајева појављује као жртва. *(Табела 11.2. и 11.3.)* Код насиља између осталих чланова породице у једном случају се као

жртве појављује више лица и то брат и снаја. Од осталих 8 случајева у једном је жртва син, у 2 отац, у 3 мајка и у по једном случају деда и унука.

Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2014	18	9
%	100	50

Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	укупно
2014	9	/	/	9
%	100	/	/	100

У 2015. години укупно покренутих поступака због насиља у породици било је 20. Увид је извршен у 13 предмета (65%).

Од 13 предмета жена је била жртва у 6 случајева (46,16%), мушкарац у 5 (38,46%), док се у два случаја као жртве појављује више лица, тј. чланова породице (15,38%), па се тако у једном случају као жртве јављају ћерка и супруга, у другом мајка и отац.

(Табела 12)

Табела 12 – преглед према полу жртве

Година	Жена	Мушкарац	више лица
2015	6	5	2
% (100)	46,16	38,46	15,38

Као извршиоци кривичних дела мушкарци се јављају у 12 случајева (92,31%), а жене у 1 (7,69%). *(Табела 12.1.)* Од укупног броја случајева насиље међу партнерима присутно је у 5 случаја (38,46%), а између осталих чланова породице у 8 случаја. *(Табеле 12.2. и 12.3.)* Код партнерског насиља у свим случајевима се као жртва јавља жена. Код насиља између осталих чланова породице једном случају је жртва сестра, у једном отац, у три син, у два ћерка и у једном таст.

Табела 12.1. - преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2015	12	1	/
% (100)	92,31	7,69	/

Табела 12.2. - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2015	13	5
% (100)	100	38,46

Табела 12.3. - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	укупно
2015	5	/	/	5
%	100	/	/	100

У периоду од 2006 до 2015 године укупно је покренуто 1153 поступака због кривичног дела насиље у породици. Увид је извршен у 58,46% предмета.

Добијени резултати показују да је у 64,97% случајева жртва жена, у 19,16% случајева мушкарац, док се у 15,87% случајева као жртве појављује више лица (тј.остали чланови породице). (Табела 13)

Табела 13 - Преглед према полу жртве

Година	жена	Мушкарац	више лица
2006	38 (71,70%)	11 (20,75%)	4 (7,55%)
2007	56 (75,68%)	10 (13,51%)	8 (10,81%)
2008	49 (73,13%)	13 (19,40%)	5 (7,47%)
2009	26 (78,79%)	6 (18,18%)	1 (3,03%)
2010	69 (57,50%)	22 (18,33%)	29 (24,17%)
2011	65 (65%)	19 (19%)	16 (16%)
2012	58 (59,18%)	18 (18,37%)	22 (22,45%)
2013	54 (58,70%)	20 (21,74)	18 (19,56%)
2014	13 (72,22%)	4 (22,22%)	1 (5,56%)
2015	6 (46,16%)	5 (38,46%)	2 (15,38%)
Укупно	434	128	106
%	64,97	19,16	15,87

Као извршиоци кривичног дела насиље у породици мушкарци се појављују у 93,62% случајева, а жене у 4,90%. У осталим случајевима насиље је међусобно, тј.лица се појављују и као жртве и као извршиоци. (Табела 14), на основу наведеног оправдано можемо тврдити да насиље у породици представља облик родно/полно заснованог насиља, што потврђују добијени подаци.

Табела 14 - преглед према полу извршиоца

Година	мушкарац	Жена	Обострано
2006	50 (94,34%)	3 (5,66%)	/
2007	70 (94,59%)	4 (5,41%)	/
2008	64 (91,44%)	3 (4,28%)	3 (4,28%)
2009	30 (90,91%)	3 (9,09%)	/
2010	113 (94,17%)	4 (3,33%)	3 (2,5%)
2011	96 (90,57%)	7 (6,60%)	3 (2,83%)
2012	90 (91,84%)	7 (7,14%)	1 (1,02%)
2013	88 (95,65%)	1 (1,09%)	3 (3,26%)
2014	18 (100%)	/	/
2015	12 (92,31%)	1 (7,69%)	/
Укупно	631	33	10
%	93,62	4,90	1,48

У укупној структури насиља у породици, партнерско насиље пристуно је у 52,22% случајева. При том се као жртве код партнерског насиља жене појављују у 95,17% случајева. Мушкарци су извршиоци у 96,02% случајева. (Табеле 15. и 16.)

Табела 15 - Удео партнерског насиља у насиље у породици

Година	Насиље у породици	Партнерско насиље
2006	53	32 (60,38%)
2007	74	40 (54,05%)
2008	70	45 (64,29%)
2009	33	19 (57,58%)
2010	120	56 (46,67%)
2011	103	49 (47,57%)
2012	98	52 (53,06%)
2013	92	45 (48,91%)
2014	18	9 (50%)
2015	13	5 (38,46%)
Укупно	674	352
%	100	52,22

Табела 16 - Преглед према полу жртве код партнерског насиља

Година	жене	мушкарци	обострано	Укупно
2006	31 (96,87%)	1 (3,13%)	/	32
2007	39 (97,5%)	1 (2,5%)	/	40
2008	41 (91,11%)	1 (2,22%)	3 (6,67%)	45
2009	19 (100%)	/	/	19
2010	54 (96,42%)	1 (1,79%)	1 (1,79%)	56
2011	47 (95,92%)	2 (4,08%)	/	49

2012	48 (92,31%)	4 (7,69%)	/	52
2013	42 (93,33%)	2 (4,45%)	1 (2,22%)	45
2014	9 (100%)	/	/	9
2015	5 (100%)	/	/	5
Укупно	335	12	5	352
%	95,17	3,41	1,42	100

На основу напред наведеног, може се закључити да се добијени резултати не разликују у већој мери од истраживања која су спроведена, како у свету, тако и у нашој земљи. Истраживањем је потврђено да су најчешће жртве насиља у породици жене (64,97%) а да су у највише случајева мушкарци извршиоци ових дела (93,62%). Иста је ситуација и код партнерског насиља где су мушкарци извршиоци у више од 95% случајева, а жене жртве у 95,17% случајева. Закључак који се може извести из добијених резултата је да су жене жртве насиља у породици пре свега због свог пола, чиме је потврђена и чињеница да је насиље у породици вид родно заснованог насиља.

У 2006. години, избегла и расељена лица се појављују као у 2 случаја, у 2010. години се као жртве тј. насилници појављују у једном случају, док се у осталим годинама не појављују ни као жртве ни као насилници. Роми су 2006. године жртве у 3 случаја (као и насилници), у 2007. години у 2 случаја (као и насилници), у 2008. години су жртве у 4 случаја (као и насилници). У 2009. години Роми се као жртве, али и као насилници јављају у 3 случаја, у 2010. години су жртве у 6 случајева (као и насилници), колико су и у 2011. години. У 2012. години Роми се као жртве, али и као насилници појављују у 3 случаја, у 2013. години у шест случаја. У 2014. и 2015. години Роми се не појављују ни као жртве ни као насилници.

На основу наведеног може се закључити да се избегла и расељена лица као жртве, тј. као насилници појављују у 0,44% случајева, а Роми као жртве, тј. насилници у 2,22% случајева.

Анализа извршених дела насиља у породици према брачном стању, старости насилника, пребивалишту, образовању, запослености и осуђиваности

Резултати добијени истраживањем

У 2006. години партнери су били у браку у 20 случајева, у 3 случаја је насиље између бивших партнера, у 8 између ванбрачних, а у једном случају су насилник и жртва били разведени али су живели заједно. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 6 случаја, у 6 су до раставе, у 18 случајева су насилник и жртва наставили да живе заједно, док је у 2 случаја насилник умро у току трајања поступка. *(Табела 17.1.)*

Партнери су 2007. године били у браку у 29 случајева, у 6 случаја је насиље између бивших партнера, у 4 између ванбрачних, а у једном случају су се насилник и жртва међусобно напали. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 8 случајева, у 21 случају су насилник и жртва наставили да живе заједно. *(Табела 17.1.)*

Током 2008. године партнери су били у браку у 34 случаја, у једном случају је насиље између бивших партнера, у 7 између ванбрачних, а у три случаја су се насилник и жртва међусобно напали. У једном случају је жртва супруг. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 7 случајева, у осталим случајевима су насилник и жртва наставили да живе заједно. *(Табела 17.1.)*

Партнери су били у браку 2009. године у 15 случајева, у једном случају је насиље између бивших партнера, у 3 између ванбрачних. *(Табела 17)* У току поступка није дошло је до развода ни у једном случају док је у једном случају насилник умро у току трајања поступка. *(Табела 17.1.)*

У току 2010. године партнери су били у браку у 35 случаја, у 11 случаја је насиље између бивших партнера, у 9 између ванбрачних, а у једном случају су се насилник и жртва међусобно напали. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 13 случајева. *(Табела 17.1.)*

Током 2011. године партнери су били у браку у 34 случајева, у 4 случаја је насиље између бивших партнера, у 11 између ванбрачних. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 17 случајева. *(Табела 17.1.)*

У 2012. години партнери су били у браку у 29 случајева, у 11 случаја је насиље између бивших партнера, у 12 између ванбрачних. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 15 случајева. *(Табела 17.1.)*

У браку је 2013. године било 37 партнера, у 10 случаја је насиље између бивших партнера, у 12 између ванбрачних, а у једном случају су се насилник и жртва међусобно напали. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 20 случајева. *(Табела 17.1.)*

Током 2014. године партнери су били у браку у 8 случајева, у 1 између бивших ванбрачних. *(Табела 17)* У току поступка дошло је до развода у 4 случаја, а у 1 до

раставе, у 3 случаја су насилник и жртва наставили да живе заједно, док је у једном случају насилник умро у току трајања поступка. (Табела 17.1.)

У свега 3 случаја у 2015. години су партнери били у браку у 3 случаја, у једном је насиље између ванбрачних партнера и у једном се као жртва јавља бивша ванбрачна супруга. (Табела 17) У току поступка дошло је до развода у једном случају, док су у осталим случајевима жртва и насилник наставили да живе заједно. (Табела 17.1.)

Табела 17 - Брачно стање насилника и жртве у време извршења дела

Година	У браку	Разведени	Разведени али живе заједно	Ванбрачни партнери	Укупно
2006	20 (62,5%)	3 (9,37%)	1 (3,13%)	8 (25%)	32
2007	29 (72,5%)	7 (17,5%)	/	4 (10%)	40
2008	34 (75,56%)	4 (8,89%)	/	7 (15,55%)	45
2009	15 (78,95%)	1 (5,26%)	/	3 (15,79%)	19
2010	35 (62,5%)	11 (19,64%)	/	10 (17,86%)	56
2011	34 (69,39%)	4 (8,16%)	/	11 (22,45%)	49
2012	29 (55,77%)	11 (21,15%)	/	12 (23,08%)	52
2013	23 (51,11%)	10 (22,22%)	/	12 (26,67%)	45
2014	8 (88,89%)	1 (11,11%)	/	/	9
2015	3 (60%)	1 (20%)	/	1 (20%)	5
Укупно	230	53	1	68	352
%	65,34	15,06	0,28	19,32	100

Резултати добијени истраживањем показују да су у 65,34% случајева насилник и жртва у браку. Насиље између ванбрачних партнера присутно је у 19,32% случајева, док је у 15,06% случајева насиље између разведених супружника. Добијени подаци показују да и поред тога што су супружници били разведени не значи да насиља неће бити и да оно постоји само у случају када су насилник и жртва у браку, тј. живе заједно. (Табела 17)

Табела 17.1. - Развод у току поступка

Година	Развели се у току поступка	укупно
2006	6 (18,75%)	32
2007	8 (27,59%)	29
2008	7 (25,93%)	27
2009	6 (18,75%)	32
2010	13 (37,14%)	35
2011	17 (50%)	34
2012	15 (51,72%)	29

2013	14 (60,87%)	23
2014	2 (50%)	4
2015	1 (33,33%)	3
Укупно	89	248
%	35,89	100

У току поступка до развода је дошло у 35,89% случајева, док су у осталим случајевима насилник и жртва наставили да живе заједно. Разлози због којих није дошло до развода су, између осталог, веровање жртве да се насиље неће поновити, кајање насилника, чињеница да насилник једини издржава породицу (што је често био и разлог да жртва моли суд да насилника не казни казном затвора), али је било и случајева у којима је жртва сматрала да је она крива за насиље јер је својим понашањем „изазивала“ насилника. *(Табела 17.1.)*

Анализа извршених дела насиља у породици према старости насилника

Резултати истраживања

У 2006. години погледу старости насилника највише их је у групи од 35 до 45 и 45 до 55 година, по 16, од 25 до 35 године је њих 6, као и старијих од 65 година. Њих 5 је старости од 55 до 65 година, док је 4 насилника у групи од 18 до 25 година. *(Видети Табелу 18.)*

Током 2007. године највише насилника је старости од 35 до 45 њих 19. У групи од 25 до 35 и од 45 до 55 је по њих 17, 9 је у групи од 55 до 65 година, 5 од 18 до 25, два су старија од 65 година и за пет насилника подаци нису познати.

Старосна структура насилника у 2008. години показује да их је највише у групи од 25 до 35 њих 22. У групи од 35 до 45 је 17, од 45 до 55 их је 13, од 55 до 65 година 7, од 18 до 25 година 2 насилника, док је њих 9 старије од 65 година.

У 2009. години највише насилника је у групи од 45 до 55 њих 11. У групи од 55 до 65 их је 7, од 25 до 35 6, од 35 до 45 5. Три насилника је старости од 18 до 25 година, док је један насилник старији од 65 година.

Током 2010. године највише насилника је било старости од 35 до 45 њих 35. У групи од 25 до 35 и од 45 до 55 је по њих 28, 18 је у групи од 55 до 65 година, 4 од 18 до 25, десет су старија од 65 година.

У 2011. години у групи од 18 до 25 година је четири насилника, од 25 до 35 њих 15, од 35 до 45 је 39 насилника, од 45 до 55 32 насилника, од 55 до 65 година њих 9, старијих од 65 година је 8, док за два лица подаци нису познати.

У погледу старости насилника у 2012. години највише их је у групи од 35 до 45 њих 34. У групи од 25 до 35 је 15, од 45 до 55 је њих 19, 13 је у групи од 55 до 65 година, 7 од 18 до 25, шест су старији од 65 година и за пет насилника подаци нису познати.

У 2013. години највише насилника је у групи од 35 до 45 њих 30. У групи од 25 до 35 и од 45 до 55 је по њих 22, 14 је у групи од 55 до 65 година, 6 од 18 до 25, једно лице јестарије од 65 година.

Током 2014. Године највише насилника је било старости од 35 до 45 година и то 7, затим у групи од 45 до 55 година шесторо, од 55 до 65 их је 4, од 25 до 35 један. Старијих од 65 година нема.

Старосна структура насилника у 2015. години показује да их је највише у групи од 35 до 45 година њих шесторо, три насилника је старости од 45 до 55 година, два од 25 до 35 и по један насилник је старости од 18 до 25 година, односно од 55 до 65 година.

Табела 18 – Старосна структура насилника

Година	18-25	25-35	35-45	45-55	55-65	Старији од 65	Непознато	Укупно
2006	4 (7,55%)	6 (11,32%)	16 (30,19%)	16 (30,19%)	5 (9,43%)	6 (11,32%)	/	53
2007	5 (6,76%)	17 (22,97%)	19 (25,67%)	17 (22,97%)	9 (12,16%)	2 (2,70%)	5 (6,76%)	74
2008	2 (2,86%)	22 (31,43%)	17 (24,29%)	13 (18,57%)	7 (10%)	9 (12,85%)	/	70
2009	3 (9,09%)	6 (18,18%)	5 (15,15%)	11 (33,33%)	7 (21,21%)	1 (3,03%)	/	33
2010	4 (3,25%)	28 (22,76%)	35 (28,46%)	28 (22,76%)	18 (14,64%)	10 (8,13%)	/	123
2011	4 (3,67%)	15 (13,76%)	39 (35,78%)	32 (29,36%)	9 (8,26%)	8 (7,34%)	2 (1,83%)	109
2012	7 (7,07%)	15 (15,15%)	34 (34,34%)	19 (19,19%)	13 (13,13%)	6 (6,06%)	5 (5,05%)	99
2013	6 (6,32%)	22 (23,16%)	30 (31,58%)	22 (23,16%)	14 (14,74%)	1 (1,05%)	/	95

2014	/	1 (5,5%)	7 (38,89%)	6 (33,33%)	4 (22,22%)	/	/	18
2015	1 (7,69%)	2 (15,39%)	6 (46,15%)	3 (23,08%)	1 (7,69%)	/	/	13
Укупно	36	134	208	167	87	43	12	687
%	5,24	19,50	30,28	24,31	12,66	6,26	1,75	100

У погледу старосне структуре насилника утврђено је да је највише насилника старости од 35 до 45 година (30,28%) и 45 до 55 (24,31%). Нешто је мање насилника старости од 25 до 35 година (19,50%). Старосна структура од 55 до 65 година присутна је у 12,66% случајева. У 6,26% случајева насилници су старији од 65 година, док је најмање насилника старости од 18 до 25 година, њих 5,24%. На основу добијених резултата може се закључити да је међу извршиоцима насиља у породици највише насилника средњих година јер је више од половине насилника старости од 35 до 55 година. *(Табела 18.)*

Анализа извршених дела насиља у породици према пребивалишту насилника и жртве

У 2006. години приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 66,04% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 33,96% њихово пребивалиште било у селу.

Током 2007. године приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 67,57% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 32,43% њихово пребивалиште било у селу.

Приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве у 2008. години утврђено је да је у 74,29% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 25,71% њихово пребивалиште било у селу.

У 2009. години приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 78,79% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 21,21% њихово пребивалиште било у селу.

Током 2010. године приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 59,35% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 40,65% њихово пребивалиште било у селу.

Приликом испитивања пребивалишта насилника и жртвеу 2011. години утврђено је да је у 58,72% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 40,37% њихово пребивалиште било у селу, док за једно лице подаци нису познати (0,91%).

У 2012. години приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 58,59% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 41,41% њихово пребивалиште било у селу.

Током 2013. године приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 65,26% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 34,74% њихово пребивалиште било у селу.

У 2014. години приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у подједнаком броју случајева насилник из села и града по 9 случајева (50%).

Током 2015. године приликом испитивања пребивалишта насилника и жртве утврђено је да је у 61,54% случајева њихово пребивалиште у граду, док је у 38,46% њихово пребивалиште било у селу.

Табела 19. - Пребивалиште насилника и жртве

година	Село	Град	непознато	укупно
2006	18 (33,96%)	35 (66,04%)	/	53
2007	24 (32,43%)	50 (67,57%)	/	74
2008	18 (25,71%)	52 (74,29%)	/	70
2009	7 (21,21%)	26 (78,79%)	/	33
2010	50 (40,65%)	73 (59,35%)	/	123
2011	44 (40,37%)	64 (58,72%)	1 (0,91%)	109
2012	41 (41,41%)	58 (58,59%)	/	99
2013	33 (34,74%)	62 (65,26%)	/	95
2014	9 (50%)	9 (50%)	/	18
2015	5 (38,46%)	8 (61,54%)	/	13
укупно	249	437	1	687
%	36,24	63,61	0,15	100

У погледу пребивалишта насилника и жртве резултати су показали да је више од половине из града (63,61%), а да је 36,24% из села. Ови резултати не морају да иду у прилог тврдњи да је насиље чешће у градовима, већ се могу објаснити и чињеницом да људи у граду чешће пријављују насилнике, од оних у селу. **(Табела 19.)**

Анализа извршених дела насиља у породици према образовању насилника

Резултати из 2006. године показују да је највише насилника завршило средњу школу, њих 29, основну 9, мање од осам разреда основне школе имало је 3 насилника. Такође, без школе је 3 насилника, са вишом школом 2, док је са факултетом један насилник. За њих шесторо подаци нису познати.

У 2007. години највише насилника завршило је средњу школу, њих 43, основну 9, мање од осам разреда основне школе имало је 2 насилника. Такође, без школе је 2 насилника, са вишом школом 3, док је са факултетом један насилник, а један је студент. За њих тринаесторо подаци нису познати.

Током 2008. године највише насилника завршило је средњу школу, њих 40, основну 17, мање од осам разреда основне школе имало је 5 насилника. Са вишом школом је 2 насилника, као и са факултетом. За њих четворо подаци нису познати.

Највише насилника 2009. године, завршило је средњу школу, њих 20, основну 5, мање од осам разреда основне школе имала су 2 насилника. Без школе је 3 насилника, са вишом школом 2, док за два лица подаци нису познати.

У 2010. години највише насилника завршило је средњу школу, њих 84, основну 19, мање од осам разреда основне школе имало је 5 насилника. Са вишом школом 3 насилника, док је са факултетом дванаест насилника.

Подаци за 2011. годину показују да је највише насилника завршило средњу школу, њих 65, основну 20, мање од осам разреда основне школе имало је 6 насилника, колико је и са факултетом. 4 лица имала су вишу школу, једно је било без школе, док за њих седморо подаци нису познати.

У 2012. години највише насилника завршило је средњу школу, њих 51, основну 20, мање од осам разреда основне школе имало је 8 насилника. Такође, без школе је 3 насилника, са вишом школом 6, са факултетом пет насилника. За њих шесторо подаци нису познати.

Током 2013. године највише насилника завршило је средњу школу, њих 57, основну 23. Са вишом школом 3 насилника, док је са факултетом четири насилника. За њих осморо подаци нису познати.

У 2014. години највише насилника завршило је средњу школу, њих 12, основну школу и факултет по 2, док за њих двоје подаци нису познати.

Највише насилника 2015. године завршило је средњу школу, њих 6, основну 3. За њих четири подаци нису познати.

Табела 20. - Образовна структура насилника

Година	Без школе	Мање од 8 разреда	ОШ	СШ	ВШ	Факултет	студент	непознато	укупно
2006	3 (5,66%)	3 (5,66%)	9 (16,98%)	29 (54,72%)	2 (3,77%)	1 (1,89%)	/	6 (11,32%)	53
2007	2 (2,70%)	2 (2,70%)	9 (12,16%)	43 (58,11%)	3 (4,05%)	1 (1,35%)	1 (1,35%)	13 (17,57%)	74
2008	/	5 (7,14%)	17 (24,29%)	40 (57,14%)	2 (2,86%)	2 (2,86%)	/	4 (5,71%)	70
2009	3 (9,09%)	2 (6,06%)	5 (15,15%)	20 (60,61%)	1 (3,03%)	/	/	2 (6,06%)	33
2010	/	5 (4,06%)	19 (15,45%)	84 (68,29%)	3 (2,44%)	12 (9,76%)	/	/	123
2011	1 (0,92%)	6 (5,50%)	20 (18,35%)	65 (59,63%)	4 (3,67%)	6 (5,50%)	/	7 (6,42%)	109
2012	3 (3,03%)	8 (8,08%)	20 (20,20%)	51 (51,51%)	6 (6,06%)	5 (5,05%)	/	6 (6,06%)	99
2013	/	/	23 (24,21%)	57 (60%)	3 (3,16%)	4 (4,21%)	/	8 (8,42%)	95
2014	/	/	2 (11,11%)	12 (66,67%)	/	2 (11,11%)	/	2 (11,11%)	18
2015	/	/	3 (23,08%)	6 (46,15%)	/	/	/	4 (30,77%)	13
Укупно	12	31	127	407	24	33	1	52	687
%	1,75	4,51	18,49	59,24	3,49	4,80	0,15	7,57	100

Образовна структура насилника потврђује досадашња истраживања да јенајвише насилника са завршеном средњом школом, више од половине 59,24%. Након тога следе насилници са завршеном основном школом, њих 18,49%. Остале образовне структуре заступљене су у много мањој мери. Тако је на пример са факултетом 4,80% насилника, мање од осам разреда основне школе има 4,51% насилника, са вишом школом је 3,49%, док је најмање насилника без школе – њих 1,75%. За 7,57% насилника подаци нису познати. *(Табела 20.)*

Уколико се упореди образовна структура насилника са старосћу, може се закључити да је више од половине насилника средњих година, старости од 35 до 55 година са средњим образовањем.

Анализа извршених дела насиља у породици према запослености насилника

Међу насилницима 2006. године, највише је незапослених, њих 24 (45,28%), нешто мање је запослених (њих 17, тј. 32,07%), пензионера је 9 (16,98%) док за три лица (5,67%) подаци нису познати.

У 2007. години највише је насилника је запослено, њих 35 (47,30%), нешто мање је незапослених (њих 26, тј. 35,13%), пензионера је 6 (8,11%) док за седам лица (9,46%) подаци нису познати.

Током 2008. године међу насилницима највише је било запослених, њих 30 (42,86%), нешто мање је незапослених (њих 24, тј. 34,29%), пензионера је 12 (17,14%) док за четири лица (5,71%) подаци нису познати.

У 2009. години највише је незапослених насилника, њих 19 (57,58%), нешто мање је запослених (њих 12, тј. 36,36%), пензионер је 1 (3,03%) док за једнолице (3,03%) подаци нису познати.

Подаци за 2010. годину показују да је највише насилника запослено, њих 57 (46,34%), нешто мање је незапослених (њих 52, тј. 42,28%), пензионера је 14 (11,38%).

У 2011. години највише је насилника незапослено, њих 44(40,37%), нешто мање је запослених (њих 43, тј. 39,45%), пензионера је 9 (8,26%) док за тринаест лица (11,92%) подаци нису познати.

Током 2012. године највише је било незапослених, њих 43 (43,43%), нешто мање је запослених (њих 35, тј. 35,35%), пензионера је 5(5,06%) док за шеснаест лица (16,16%) подаци нису познати.

Добијени подаци за 2013. годину показују да је међу насилницима највише запослених, њих 46 (48,42%), нешто мање је незапослених (њих 42, тј. 44,21%), пензионера је 3 (3,16%), док за четири лица подаци нису познати (4,21%).

Током 2014. године највише насилника је запослено, њих 10 (55,56%), незапослених је 3 (16,67%), један је пензионер (5,55%), док за четири лица (22,22%) подаци нису познати.

У 2015. години међу насилницима највише је незапослених, њих 7 (53,85%), запослено је три насилника, док за три лица подаци нису познати.

Табела 21. – Преглед насилника према не/запослености

Година	запослен	Незапослен	Пензионер	непознато	укупно
2006	24 (45,28%)	17 (32,08%)	9 (16,98%)	3 (5,66%)	53

2007	35 (47,30%)	26 (35,13%)	6 (8,11%)	7 (9,46%)	74
2008	30 (41,67%)	24 (34,29%)	12 (17,14%)	4 (5,71%)	70
2009	12 (36,36%)	19 (57,58%)	1 (3,03%)	1 (3,03%)	33
2010	57 (46,34%)	52 (42,28%)	14 (11,38%)	/	123
2011	43 (39,45%)	44 (40,37%)	9 (8,26%)	13 (11,93%)	109
2012	35 (35,35%)	43 (43,43%)	5 (5,05%)	16 (16,16%)	99
2013	46 (48,42%)	42 (44,21%)	3 (3,16%)	4 (4,21%)	95
2014	10 (55,55%)	3 (16,67%)	1 (5,56%)	4 (22,22%)	18
2015	3 (23,08%)	7 (53,84%)	/	3 (23,08%)	13
Укупно	295	277	60	55	687
%	42,94	40,32	8,74	8,00	100

У испитиваном узорку утврђено је да не постоји битна разлика у запослености, тј. незапослености насилника, тако да је приближно једнак проценат запослених (42,94%) и незапослених (40,32%). Пензионери се као насилници појављују у 8,74% случајева, док за 8,00% испитаника подаци нису познати.

Анализа извршених дела насиља у породици према осуђиваности насилника

У 2006. години од 53 случаја у 27 насилник је био већ осуђиван, у 23 неосуђиван, док за три насилника подаци нису познати.

Током 2007. године од 74 случаја у 30 насилник је био већ осуђиван, у 34 неосуђиван, док за десет насилника подаци нису познати.

У 2008. години од 70 случаја у 30 насилник је био већ осуђиван, у 40 неосуђиван, док је у 2009. години од 33 случаја у 11 је насилник већ био осуђиван, у 22 неосуђиван.

Током 2010. години од 123 насилника у 49 случаја се ради о осуђиваном лицу, у 72 о неосуђиваном, док за два лица подаци нису познати, а у 2011. години од 109 насилника 47 је било већ осуђивано, 54 неосуђивано, док за осам насилника подаци нису познати.

Подаци добијени за 2012. годину показују да је од 99 насилника 43 било већ осуђивано, 48 неосуђивано, док за осам насилника подаци нису познати.

Од 95 насилника у 41 случају се ради о осуђиваном лицу, у 52 о неосуђиваном, док за два лица подаци нису познати у 2013. години.

Током 2014. године од 18 случајева у 9 насилник је био већ осуђиван, у 8 неосуђиван, док за једног насилника подаци нису познати, а у 2015. години од 13 случаја у 7 је насилник био већ осуђиван, у 5 неосуђиван, док за једног насилника подаци нису познати.

Табела 22. – Преглед насилника према не/осуђиваности

Година	осуђиван	неосуђиван	непознато	укупно
2006	27 (50,94%)	23 (43,40%)	3 (5,66%)	53
2007	30 (40,54%)	34 (45,95%)	10 (13,51%)	74
2008	30 (42,86%)	40 (57,14%)	/	70
2009	11 (33,33%)	22 (66,67%)	/	33
2010	49 (39,84%)	72 (58,54%)	2 (1,63%)	123
2011	47 (43,12%)	54 (49,54%)	8 (7,34%)	109
2012	43 (43,43%)	48 (48,49%)	8 (8,08%)	99
2013	41 (43,16%)	52 (54,74%)	2 (2,10%)	95
2014	9 (50%)	8 (44,44%)	1 (5,56%)	18
2015	7 (53,85%)	5 (38,46%)	1 (7,69%)	13
Укупно	294	358	35	687
%	42,79	52,11	5,10	100

У погледу осуђиваности насилника 52,11% насилника је неосуђивано, али је 42,79% насилника већ осуђивано. Забрињавајуће је да је осуђиваност често била за иста кривична дела или дела са елементима насиља, тако да се може рећи да је карактеристичан рецидивизам за насиље у породици, тј. да се насилници више пута јављају као извршиоци ових дела и да често изречена казна насилницима не даје очекиване резултате. (Табела 22.)

Анализа извршених дела насиља у породици у односу на алкохолисаност и наркоманију

Резултати истраживања

У 2006. години од 53 случајева насилник је у 11 случајева (20,75%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела, док су у једном случају и насилник и жртва били под утицајем алкохола.

Током 2007. године од 74 случаја насилник је у 18 случајева (13,32%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела, док је у два случаја насилник био зависник од дроге.

Од 70 случаја насилник је у 24 случајева (34,29%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела у 2008. години, док је у два случаја насилник је био зависник од дроге.

У 2009. години од 33 случајева насилник је у 5 случајева (15,15%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела, док је у 2010. години од 120 случаја насилник у 22 случајева (18,33%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела.

Током 2011. године од 103 случајева насилник је у 20 случајева (19,42%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела, а у 2012. години од 98 случајева насилник је у 18 случајева (18,37%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела.

Од 92 случаја насилник је у 22 случајева (23,91%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела у 2013. години. Мера обавезног лечења алкохоличара изречена је у седам случаја.

У 2014. години од 18 случајева насилник је у 7 случајева (38,89%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела, док је у једном случају насилник био у стању неурачунљивости када је изречена мера безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, док је у 2015. години од 13 случајева насилник у 4 случаја (30,77%) био под утицајем алкохола у тренутку извршења дела.

Табела 23. - Стање зависности код насилника у време извршења дела

Година	Под утицајем алкохола	Под утицајем дроге	укупно
2006	11 (20,75%)	/	53
2007	18 (13,32%)	2 (2,70%)	74
2008	24 (34,29%)	2 (2,86%)	70
2009	5 (15,15%)	/	33
2010	22 (18,33%)	/	123
2011	20 (19,42%)	/	109
2012	18 (18,37%)	/	99
2013	22 (23,91%)	/	95
2014	7 (38,89%)	/	18
2015	4 (30,77%)	/	13
Укупно	151	4	687
%	21,98	0,58	100

На основу добијених резултата може се закључити да је удео зависника од алкохола у укупном број 21,98%, што није занемарљива чињеница, јер се на основу овога може утврдити да је скоро сваки четврти насилник био под утицајем алкохола у време извршења дела.

Удео насилника који су били под утицајем дроге је мањи од 1%, тако да се не може тврдити да је зависност од дроге узрок насиља у породици. **(Табела 23.)**

Анализа извршених дела насиља у породици у односу на изречене казне насилницима

Резултати истраживања

У 2006. години од 53 случаја у 20 је изречена казна затвора са условном осудом (37,74%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у једном случају, у свим осталим је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 16 случајева (30,19%). У свим случајевима казна је мања од годину дана (у два случаја по 8 месеци, у осталим случајевима до највише 6 месеци). У 12 случајева (22,64%) изречена је новчана казна у износима од 20.000 до 100.000 динара. У два случаја дошло је до ослобађајуће пресуде, у два је оптужени умро, док за један случај нису познати подаци. **(Табела 24.)**

Током 2007. године од 74 случаја у 31 је изречена казна затвора са условном осудом (41,89%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у два случаја, у свим осталим је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 23 случаја (31,08%). У једном случају је казна годину дана, док је у свим осталим случајевима мања од једне године (у једном случају је 8 месеци, у осталим случајевима до највише 6 месеци). У 13 случајева (17,57%) изречена је новчана казна у износима од 30.000 до 200.000 динара. У три случаја дошло је до ослобађајуће пресуде, у исто толико случаја је оптужени умро, док је у једном случају изречена мера обавезног психијатријског лечења на слободи. **(Табела 24.)**

У 2008. години од 70 случајева у 47 је изречена казна затвора са условном осудом (67,14%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у три случаја, у свим осталим је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 12 случајева (17,14%). У једном случају је казна осам месеци, у три шест, а у свим осталим случајевима је мања од шест месеци. У 8 случајева (11,43%) изречена је новчана казна у износима од 30.000 до 60.000 динара. У два случаја дошло је до ослобађајуће пресуде, у једном случају је окривљени умро, а у два случаја је поред казне затвора изречена и мера забране приближавања и приступа око места становања на удаљености мањој од 500 метара. **(Табела 24.)**

Од 33 случаја у 21 је изречена казна затвора са условном осудом (63,64%) у 2009. години. Трајање изречене казне затвора са условном осудом у свим случајевима је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 5 случаја (15,15%). У једном случају казна је годину дана, у два три месеца, и у по једном случају четири, односно пет месеци. У 3 случаја (9,09%) изречена је новчана казна и то у два случаја по 30.000,00 динара и у једном случају од 100.000,00 динара. У два случаја дошло је до ослобађајуће пресуде, у једном је оптужени умро, док је у једном изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи. **(Табела 24.)**

У 2010. години од 123 насилника, њих 58 осуђено је на казну затвора са условном осудом. (47,15%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у два случаја, у свим осталим је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 19 случајева (15,45%). У једном случају је казна годину дана, док је у свим осталим случајевима мања од једне године (у једном случају је 8 месеци, у једном 7, а у осталим случајевима до највише 6 месеци). У 8 случаја (6,50%) изречена је новчана казна у износима од 20.000 до 100.000 динара. У 13 случајева оптужба је одбијена, у 11 је окривљени ослобођен оптужбе, у по четири случаја је поступак обустављен услед одустанку тужиоца, тј. смрти окривљеног. У два случаја изречене су мере безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи и у два случаја мера безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи. У једном случају поступак је обустављен због застарелости, док је у једном случају изречена казна рада у јавном интересу у трајању од 360 сати у периоду од 6 месеци. **(Табела 24.)**

Током 2011. године од 109 насилника њих 44 кажњено је казном затвора са условном осудом (40,37%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у једном случају, у свим осталим је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 20 случајева (18,35%). У два случаја је казна од једне године, док је у свим осталим случајевима мања од једне године. Новчана казна изречена је у четири случајева. У једном случају је поред казне затвора са условном осудом изречена и мера забране приближавања и комуникације са оштећеном и даљег узнемиравања, и у једном је поред казне изречена и мера забране приближавања и комуникације са оштећеном на удаљености ближој од 400 метара. У једном случају је поред казне затвора изречена и мера безбедности даљег узнемиравања и комуникације са оштећеним, у једном поред казне затвора и мера безбедности обавезног лечења наркомана и у једном и мера

обавезног лечења у здравственој установи. У три случаја је дошло до ослобађајуће пресуде, у једном случају је окривљени умро у току поступка. У 17 случајева одбијена је оптужба јер је окривљени већ прекршајно кажњен, док је у 18 случајева тужилац одустао од гоњења. У два случаја оптужба је одбијена због застарелости. *(Табела 24.)*

Од 99 насилника њих 42 кажњено је казном затвора са условном осудом (42,42%) у 2012. години. Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у два случаја, у свим осталим је мање од годину дана. Казна затвора без условне осуде изречена је у 36 случајева (36,36%). У три случаја је казна од две године, у четири између једне и две године, док је у свим осталим случајевима мања од једне године. Новчана казна није изрицана. У два случаја је поред казне затвора са условном осудом изречена и мера обавезног лечења алкохоличара, док је иста мера у три случаја изречена са казном затвора. У два случаја је казна затвора изречена уз обавезу извршавања исте у кући уз електронски надзор. У једном случају је поред казне затвора изречена и мера забрана приближавања и комуникације са оштећеним у трајању од једне године. У пет случаја дошло је до ослобађајуће пресуде, у једном случају је оптужени умро, у четири је одбијена оптужба, у седам случајева је тужилац одустао од гоњења, у по два случаја је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, тј. обавезног психијатријског лечења на слободи. *(Табела 24.)*

У 2013. години од 95 насилника, њих 45 осуђено је на казну затвора са условном осудом. (47,37%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом осим у три случаја, у свим осталим је мање од годину дана. Уз казну условне осуде у једном случају је изречена и мера безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи, у једном случају поред ове мере изречена је и мера забране приближавања и комуникације са оштећеним, као и забрана приближавања простору око места становања жртве у трајању од годину дана, док је у једном случају поред изречене казне изречена и мера обавезног лечења алкохоличара. Казна затвора без условне осуде изречена је у 21 случају (22,10%). У три случаја је казна већа од две године, док је у једном од њих поред изречене казне изречена и мера безбедности обавезног психијатријског лечења у здравственој установи. У два случаја је казна већа од једне године, а у једном од њих је поред казне затвора изречена и новчана казна, као и мера безбедности обавезног лечења алкохоличара и мера забране приближавања и комуникације са оштећеним у трајању од две године. Од осталих случајева у којима су изречене казне затвора мање од годину дана у једном је поред казне затвора изречена и мера безбедности обавезног лечења наркомана у болници, у два случаја је изречена и

мера безбедности обавезног лечења алкохоличара, у једном случају мера безбедности обавезног психијатријског лечења у здравственој установи. У једном случају је осуђени казну затвора у трајању од осам месеци требао да изврши у просторијама у којима станује. У два случаја је поред казне затвора изречена и новчана казна. У два случаја је изречена новчана казна и то у износу од 100.000,00 и 160.000,00 динара. У 3 случаја оптужба је одбијена, у 5 је окривљени ослобођен оптужбе, у 11 случајева је поступак обустављен услед одустанку тужиоца. У једном случају је оптужба одбијена услед застарелости. У три случаја изречене су мере безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи. У четири случаја је изречена казна рада у јавном интересу и то у два случаја у трајању од 360 сати у периоду од 6 месеци, у једном случају у трајању од 180 часова у периоду од 3 месеца и у једном случају у трајању од 120 часова у трајању од 6 месеци. **(Табела 24.)**

Током 2014. године од 18 насилника, њих 4 осуђено је на казну затвора са условном осудом. (22,22%). Трајање изречене казне затвора са условном осудом свим случајевима је мање од годину дана. Уз казну условне осуде у једном случају је изречена и мера безбедности обавезног лечења алкохоличара, а у једном случају поред ове казне изречена је и мера забране приближавања и комуникације са оштећеним, као и забрана приближавања простору око места становања жртве и забрана даљег узнемиравања и комуникације са оштећеном. Казна затвора без условне осуде изречена је у 10 случајева (55,56%). У једном случају је казна три године, у три већа од једне године, у осталим случајевима је казна затвора у трајању до једне године. Уз казну затвора у пет случаја изречена је и мера безбедности обавезног лечења алкохоличара. У једном случају је оптужба одбијена. У једном случају је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења у установи, а у једном је изречена новчана казна у износу од 100.000,00 динара. У једном случају је поступак обустављен јер је окривљени умро. **(Табела 24.)**

У 2015. години од 13 случаја само у 2 је изречена казна затвора са условном осудом (15,38%). У оба случаја трајање казне затвора са условном осудом је две године. У осталим случајевима изречено је 4 казни мањих од годину дана, три од годину дана, једна од годину дана и два месеца, једна од две и једна од три године, као и једна од две године и шест месеци. Новчана казна није изрицана.

У четири случаја изречена је мера безбедности обавезног лечења алкохоличара заједно са казном затвора, а у једном случају изречена је забрана прилажења и комуникације са малолетним оштећенима и то забрана приступа у простор око места

становања малолетног оштећеног и приступ у простор око школе коју оштећени похађа и забрана даљег узнемиравања оштећеног у трајању од две године од правноснажности пресуде. (Табела 24.)

Табела 24. - Преглед према врсти изречене казне

Година	Новчана казна	Казна затвора са условном осудом	Казна затвора без условне осуде	Ослобађајућа пресуда	остало	укупно
2006	12 (22,64%)	20 (37,74%)	16 (30,19%)	2 (3,77%)	3 (5,66%)	53
2007	13 (17,57%)	31 (41,89%)	23 (31,08%)	3 (4,05%)	4 (5,41%)	74
2008	8 (11,43%)	47 (67,14%)	12 (17,14%)	2 (2,86%)	1 (1,43%)	70
2009	3 (9,09%)	21 (63,64%)	5 (15,15%)	2 (6,06%)	2 (6,06%)	33
2010	8 (6,50%)	58 (47,15%)	19 (15,45%)	11 (8,94%)	27 (21,95%)	123
2011	4 (3,67%)	44 (4,37%)	20 (18,35%)	3 (2,75%)	38 (34,88%)	109
2012	/	42 (42,42%)	36 (36,36%)	5 (5,06%)	16 (16,16%)	99
2013	2 (2,10%)	45 (47,37%)	21 (22,10%)	5 (5,26%)	22 (23,16%)	95
2014	1 (5,55%)	4 (22,22%)	10 (55,56%)	/	3 (16,67%)	18
2015	/	2 (15,38%)	11 (84,62%)	/	/	13
укупно	51	314	173	33	116	687
%	7,42	45,71	25,18	4,80	16,89	100

На основу добијених резултата може се закључити да је најчешће изрицана казна насилницима казна затвора са условном осудом и то у скоро половини случајева (45,71%). У 25,18% случајева изречена је казна затвора без условне осуде, док је

новчана казна изречена у 7,42% случајева. Ослобађајућа пресуда донета је у 4,80% случајева.

Анализа извршених дела насиља у породици у односу на трајање поступка у овим предметима

У 2006. години трајање поступка у овим предметима је у већини случајева краће од 6 месеци (22 случаја), у 15 случајева је од 6 месеци до једне године, у 12 од једне до две године, у 3 од две до три године и у једном случају је поступак трајао више од три године.

Током 2007. године трајање поступка у овим предметима је у већини случајева краће од 6 месеци (30 случајева), у 22 случаја је од 6 месеци до једне године, у 20 од једне до две године, у 2 од две до три године.

Као и у претходној години и 2008. године трајање поступка је у већини случајева краће од 6 месеци (43 случаја), у 18 случајева је од 6 месеци до једне године, у 8 од једне до две године, у једном од две до три године.

У 2009. години трајање поступка у овим предметима је у већини случајева краће од 6 месеци (27 случаја), у 5 случаја је од 6 месеци до једне године, и једном случају је поступак трајао од једне до две године.

Трајање поступка у овим предметима у 2010. години, је у 34 случаја мање од шест месеци, у 29 случајева од 6 месеци до једне године, у 37 случајева од једне до две године, у 15 случајева је од две до три године и у пет случајева је поступак трајао дуже од три године.

У 2011. години трајање поступка у овим предметима је у 30 случајева мање од 6 месеци, у 29 случајева од 6 месеци до једне године, у 25 случајева од 1 до 2 године, у 11 случајева од 2 до 3 године, а у 8 случајева преко три године.

Током 2012. године трајање поступка у овим предметима је у 28 случајева мање од 6 месеци, у 25 случајева од 6 месеци до једне године, у 29 случајева од 1 до 2 године, у 6 случајева од 2 до 3 године, а у 9 случајева преко три године. За један случај не постоје подаци.

И у 2013. години трајање поступка у овим предметима је у 31 случају мање од 6 месеци, у 22 случаја је од шест месеци до једне године, у 20 случајева је од једне до две године, у 14 случајева је од две до три године и у пет случаја је поступак трајао дуже од три године.

Трајање поступка је у 5 случајева до шест месеци, у по четири случаја од шест месеци до једне године, тј. од једне до две године у 2014. години. У два случаја поступак је трајао од две до три године, а у три случаја дуже од три године.

У 2015. години трајање поступка у овим предметима је у пет случајева мање од шест месеци, као и од шест месеци до једне године. У два случаја поступак је трајао од једне до две године и у једном случају од две до три године.

Табела 25. - Преглед према дужини трајања поступка

Година	До шест месеци	Од шест месеци до једне године	Од једне до две године	Од две до три године	Дуже од три године	непознато	укупно
2006	22 (41,51%)	15 (28,30%)	12 (22,64%)	3 (5,66%)	1 (1,89%)	/	53
2007	30 (40,54%)	22 (29,73%)	20 (27,03%)	2 (2,70%)	/	/	74
2008	43 (61,43%)	18 (25,71%)	8 (11,43%)	1 (1,43%)	/	/	70
2009	27 (81,82%)	5 (15,15%)	1 (3,03%)	/	/	/	33
2010	34 (28,33%)	29 (24,17%)	37 (30,83%)	15 (12,50%)	5 (4,17%)	/	120
2011	30 (29,13%)	29 (28,15%)	25 (24,27%)	11 (10,68%)	8 (7,77%)	/	103
2012	28 (28,57%)	25 (25,51%)	29 (29,60%)	6 (6,12%)	9 (9,18%)	1 (1,02%)	98
2013	31 (33,70%)	22 (23,91%)	20 (21,74%)	14 (15,22%)	5 (5,43%)	/	92
2014	5 (27,78%)	4 (22,22%)	4 (22,22%)	2 (11,11%)	3 (16,67%)	/	18
2015	5 (38,46%)	5 (38,46%)	2 (15,39%)	1 (7,69%)	/	/	13
укупно	255	174	158	55	31	1	674
%	37,83	25,82	23,44	8,16	4,60	0,15	100

Скоро трећина поступака трајала је краће од шест месеци (37,83%), 25,82% поступака трајало је од шест месеци до једне године и скоро исто толико (23,44%) од једне до две године. Најмањи број поступака (4,60%) трајао је дуже од три године.

Анализа извршених дела насиља у породици у односу на олакшавајуће и отежавајуће околности које је суд узимао у обзир приликом одмеравања казне

У 2006. години увидом у пресуде утврђено је и да је суд као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело, али и чињеницу да је у неким случајевима оштећена својим понашањем „допринела“, тј. „испровоцирала“ окривљеног. Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, да ли је сукоб био пред дететом, начин извршења дела, негативан однос према делу, упорност при вршењу дела, чињеница да је окривљени у дужем временском периоду вршио насиље.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не. Такође, као отежавајућу околност судови узимају и чињеницу да оштећена није „допринела“ извршењу дела.

Увидом у пресуде у 2007. години, утврђено је и да је суд као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, кајање, обећање да више неће вршити кривично дело. У једном случају суд је као олакшавајућу околност узео и чињеницу да је оштећена својим понашањем испровоцирала окривљеног. У другом случају суд је као олакшавајућу околност узео чињеницу да је у време извршења дела окривљени био у тешкој ситуацији јер је давао прву суботу свом оцу. Чињенице да је дело извршено као последица поремећених брачних односа, да се окривљени разболео након извршења дела, да је окривљени у детињству био ван породичног окружења, да је окривљени

започео са лечењем од наркоманије, алкохолизма су такође околности које је суд узимао у обзир као олакшавајуће. Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, да ли је сукоб био пред дететом, начин извршења дела, упорност при вршењу дела, чињеница да је окривљени у дужем временском периоду вршио насиље, безобзирност, мотив, године живота оштећене (позне), висок степен друштвене опасности.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

Током 2008. године суд је као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело. Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда. Као олакшавајуће околности суд је узимао и молбу оштећене да окривљени не буде кажњен, чињеницу да окривљени и оштећена немају деце, да су поремећени брачни односи у дужем временском периоду, да је оштећена својим понашањем „допринела“ извршењу дела.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, да ли је сукоб био пред дететом, начин извршења дела, негативан однос према делу, упорност при вршењу дела, чињеница да је окривљени у дужем временском периоду вршио насиље, чињеница да је дело извршено над мајком и болесном сестром, да се налази на издржавању казне.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

У 2009. години суд је као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и

признање окривљеног, кајање, обећање да више неће вршити кривично дело, али и чињеницу да је у неким случајевима оштећена својим понашањем „допринела“, тј. „испровоцирала“ окривљеног.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, да ли је сукоб био пред дететом, начин извршења дела, негативан однос према делу, упорност при вршењу дела, чињеница да је окривљени у дужем временском периоду вршио насиље, степен кривице. Као отежавајућа околност у једном случају узета је чињеница да је жртва старија особа неспособна да се брани, док је у другом случају жртва малолетно дете такође неспособно да се брани (четири године). Чињеница да окривљени у својим поступцима не види противправност и сматра да је у конкретном случају правилно реаговао, тј. не види противправност дела такође представља отежавајућу околност.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј. осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

Увидом у пресуде утврђено је и да је суд као олакшавајуће околности током 2010. године, најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело. али и чињеницу да је у неким случајевима оштећена својим понашањем „допринела“ кривичном делу. Као олакшавајуће околности суд је узимао у обзир и чињеницу да окривљени болује од привремене душевне поремећености, да је избеглица (лош положај у друштву), одац седморо деце, без деце, да је насиље између браће, као и да су повод насиљу нерашчишћени породични односи.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, тежина повреде, побуде, да ли је сукоб био пред дететом, начин извршења дела, негативан однос према делу, упорност при вршењу дела, чињеница да је окривљени у дужем временском периоду вршио насиље, околност да је дело извршено према родитељу, старост лица (када се као жртве појављују родитељи).

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј. осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

У 2011. години суд је као олакшавајуће околности најчешће узимао личне и породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело, кајање коректно понашање, У три случаја суд је као олакшавајућу околност узео и чињеницу да је оштећена својим понашањем „допринела“ кривичном делу и то у једном случају због природе своје личности. Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда (јер му је способност да схвати значај дела и управља поступцима била смањена). Као олакшавајуће околности суд је узимао и чињеницу да има болесно дете, да је оштећена нервно оболела, да је оштећена смештена у хранитељску породицу, да је разведен, инвалид, молбу оштећене да окривљеног што блаже казни.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, тежина повреде, претње и у току поступка, тј. после извршења дела. Чињеница да је дело извршено према родитељу суд је такође узимао као отежавајућу, као и чињеницу да је окривљени својим понашањем створио толики страх код оштећене да она не сме да се врати кући. Отежавајућа околност је и чињеница да је код окривљених који су већ осуђивани за дело насиље у породици изречена казна није утицала на њих да више не врше исто дело.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј. осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

У 2012. години суд је као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело, кајање коректно понашање, али и чињеницу да је у неким случајевима оштећена својим понашањем „допринела“ кривичном делу. Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда. Као олакшавајуће околности суд је узимао и чињеницу да је окривљени болестан, да се након развода

иселио из куће, смањену урачунљивости, чињеницу да ли је у питању самохрани родитељ, пензионер.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, упорност, тежина повреде, претње и у току поступка, тј. после извршења дела. Чињеница да се против окривљеног већ води кривични поступак или више њих такође представља отежавајућу околност. Суд је као отежавајућу околност узимао и чињеницу да окривљени не сматра да је својим понашањем учинио кривично дело и да је био у праву што је реаговао на наведени начин.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј. осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

Током 2013. године суд је као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело. У два случаја суд је као олакшавајућу околност узео чињеницу да је окривљени дело извршио у периоду апстиненције од алкохола, затим чињеницу да се окривљени успешно лечи од алкохола, да је окривљеном у време извршења дела била умањена способност да схвати значај дела (услед употребе алкохола). Као олакшавајуће околности суд је у обзир узео и чињеницу да је окривљени разведен човек, да је заостао у душевном развоју, да се у време извршења дела налазио у стању афективног узбуђења.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, тежина повреде, бројност радњи, одлучност, држање након извршеног дела, однос према жртви, планирање дела.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј. осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

У 2014. години суд је као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу и да ли живи с дететом, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, здравствено стање, незапосленост, држање пред судом, брачно стање су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као

олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног. Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда, јер је окривљеном била умањена способност да схвати значај дела.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, упорност при вршењу дела, последице дела, бруталност, безосећајност, суровост.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

Увидом у пресуде утврђено је и да је суд као олакшавајуће околности у току 2015. године, најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, здравствено стање, незапосленост, држање пред судом, су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, Уколико је окривљени приликом извршења дела био у алкохолисаном стању, то је олакшавајућа околност по оцени суда, као и престанак конзумирања алкохола након извршеног дела.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, упорност при вршењу дела, понашање након извршеног кривичног дела, чињеницу да се односи нису променили ни након извршеног дела.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не. У једном случају суд је чињеницу да је окривљени био у алкохолисаном стању узео као отежавајућу околност.

На основу свега наведеног у периоду од 2006. до 2015. године утврђено је да је суд као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело. У два случаја суд је као олакшавајућу околност узео чињеницу да је окривљени дело извршио у периоду апстиненције од алкохола, затим чињеницу да се окривљени успешно лечи од алкохола, да је окривљеном у време извршења дела била умањена способност да схвати значај

дела (услед употребе алкохола). Као олакшавајуће околности суд је у обзир узео и чињеницу да је окривљени разведен човек, да је заостао у душевном развоју, да се у време извршења дела налазио у стању афективног узбуђења, да је оштећена својим понашањем испровоцирала окривљеног. Као олакшавајућу околност суд је узео и чињеницу да је у време извршења дела окривљени био у тешкој ситуацији јер је давао прву суботу свом оцу. Чињенице да је дело извршено као последица поремећених брачних односа, да се окривљени разболео након извршења дела, да је у детињству био ван породичног окружења, да је окривљени започео са лечењем од наркоманије, алкохолизма, молба оштећене да окривљени не буде кажњен, чињеница да окривљени и оштећена немају деце, да окривљени болује од привремене душевне поремећености, да је избеглица, да има болесно дете, да је оштећена нервно оболела, да је оштећена смештена у хранитељску породицу, да се након развода окривљени иселио из куће, да је у питању пензионер. Чињеница да је заједница престала у току трајања поступка представљала је олакшавајућу околност приликом одмеравања казне окривљеног и то уз образложење да је на тај начин смањена могућност да окривљени понови дело.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, тежина повреде, бројност радњи, одлучност, држање након извршеног дела, однос према жртви, планирање дела, безобзирност, мотив, године живота оштећене (позне), висок степен друштвене опасности. Такође, као отежавајуће околности суд је узимао и чињеницу да је дело извршено над мајком и болесном сестром, да се окривљени налази на издржавању казне, да је жртва старија особа неспособна да се брани, да окривљени у својим поступцима не види противправност и сматра да је у конкретном случају правилно реаговао, да је окривљени својим понашањем створио толики страх код оштећене да она не сме да се врати кући. У једном случају је суд чињеницу да је окривљени био у алкохолисаном стању узео као отежавајућу околност.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

Анализа према промени исказа жртве

У 2007.години у десет случаја жртва је променила исказ. Ни у једном од њих суд није донео ослобађајућу пресуду, а промена исказа је окарактерисана као намера жртве да помогне окривљеном, јер је дошло до помирења између жртве и окривљеног.

У једном случају жртва је променила исказ, у 2008. години, али суд није донео ослобађајућу пресуду, а промена исказа је окарактерисана као намера жртве да помогне окривљеном, јер је дошло до помирења између жртве и окривљеног.

Током 2009. године у два случаја жртва је променила исказ, што је у једном случају довело и до ослобађајуће пресуде. У једном случају је жртва малолетно лице старости 4 година.

У 2010. години у три случаја жртва је променила исказ. Ни у једном од њих суд није донео ослобађајућу пресуду, а промена исказа је окарактерисана као намера жртве да помогне окривљеном, јер је дошло до помирења између жртве и окривљеног.

У два случаја жртва је променила исказ у 2011. години, а промена исказа је окарактерисана као намера жртве да помогне окривљеном, јер је дошло до помирења између жртве и окривљеног.

Током 2012. године у два случаја жртва је променила исказ, а у једном је дошло до ослобађајуће пресуде. Промена исказа је окарактерисана као намера жртве да помогне окривљеном, јер је дошло до помирења између жртве и окривљеног.

У 2013. години у два случаја жртва је променила исказ. Ни у једном од њих суд није донео ослобађајућу пресуду, а промена исказа је окарактерисана као намера жртве да помогне окривљеном, јер је дошло до помирења између жртве и окривљеног.

Жртва није променила исказ ни у једном случају, нити је било ослобађајућих пресуда у 2014. и 2015. години.

3.2. Резултати истраживања у Вишем суду у Нишу

Табела 26 - Укупан број заведених кривичних предмета у периоду од 2006 до 2015 године

Година	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Број предмета	238	273	251	247	494	239	280	222	201	144

У наставку следи преглед структуре кривичних дела по годинама, с освртом на кривична дела убиства, силовања и трговине људима, као дела у којима се жене појављују као жртве пре свега због припадности полу и која би могла бити окарактерисана као један вид родно заснованог насиља.

Табела 27. - Преглед према структури извршених дела

Година	Убиство	Убиство у покушају	Убиство у подстрекавању	Тешко убиство	Силоване	Трговина људима	Ратни злочини против цивилног становништва	Остало	укупно
2006	12	4	1	3	2	1	1	214	238
2007	10	3	/	7	2	/	/	251	273
2008	9	5	/	9	1	/	/	227	251
2009	10	7	1 убиство из нехата	6	5	/	/	218	247
2010	25	/	/	17	5	4	/	443	494
2011	10	/	/	4	6	/	/	219	239
2012	20	/	/	6	3	6	/	245	280
2013	22	/	/	7	9	1	/	183	222
2014	14	/	/	10	5	1	/	171	201
2015	10	/	/	6	4	/	/	124	144
укупно	142	19	1	75	42	13	1	2295	2589
%	5,48	0,73	0,04	2,90	1,62	0,50	0,04	88,64	100

Структура извршених дела убиства по годинама, полу извршиоца и жртве, изреченим казнама

У 2006. години било је укупно 238 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 20. Увид је извршен у 10 предмета.

Током 2007. године било је укупно 273 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 20. Увид је извршен у 6 предмета.

У 2008. години био је укупно покренут 251 поступак. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 23. Увид је извршен у 6 предмета.

Током 2009. године било је укупно 247 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 23. Увид је извршен у 2 предмета. 10 случајева добило је нове бројеве у 2010 године, тако да ће бити анализирани у 2010 години.

У 2010. години било је укупно 494 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 42. Увид је извршен у све предмете.

Током 2011. године било је укупно 239 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 14. Увид је извршен у све предмете.

У 2012. години било је укупно 280 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 26. Увид је извршен у 20 случајева.

Током 2013. години било је укупно 222 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 29. Увид је извршен у 25 случајева.

У 2014. години био је укупно 201 предмет. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 24. Увид је извршен у 19 случајева.

Током 2015. године било је укупно 144 предмета. Од тога, дела убиства, убиства у покушају, у подстрекавању и тешког убиства је било 16. Увид је извршен у 13 случајева.

Табела 28. – Преглед извршених дела и предмета у које је извршен увид

Година	Дела убиства	Број предмета у које је извршен увид	%
2006	20	10	50
2007	20	6	30
2008	23	6	13,04
2009	23	2	8,70
2010	42	42	100

2011	14	14	100
2012	26	20	76,92
2013	29	25	86,21
2014	24	19	79,17
2015	16	13	81,25
укупно	227	157	69,16

У испитиваном периоду укупно случајева убиства било је 227. Увид је извршен у 69,16% случајева.

У 2006. години од десет случајева у седам случајева се као жртва јавља мушкарац, у два жена, а у једном је новорођенче. *(Табела 30.)* Као починиоци дела у свим случајевима се појављују мушкарци, осим код убиства новорођенчета где су починиоци и мушкарац и жена и то мушкарац (деда новорођенчета) као извршилац, а жена (мајка новорођенчета) као помагач. *(Табела 29.)* У овом случају су лица ромског порекла. У случајевима када се као жртва појављује жена у једном случају је то тетка, у другом ванбрачна супруга. У осталим случајевима учинилац и жртва су били познаници.

Изречене казне затвора су од једне године за покушај убиства до 15 година затвора. У седам случаја је наступила смрт жртве. Највећи број учиниоца је старости до 35 година. Код дела убиства ванбрачне супруге учинилац је био старости 69 година.

Током 2007. години у четири случаја је жртва мушкарац, у два жена. *(Табела 30.)* Као починилац дела у два случаја се јавља жена и то код дела убиства у покушају, где је жртва бивши супруг и код дела убиства где је жртва супруг. *(Табела 29.)* У два случаја су жртве мајка и баба, у једном случају су се починилац и жртва познавали. Изречена казна је од једне године (4 године условно) до 15 година затвора. Четири учиниоца су старости до 35 година, један од 35 до 45 и два од 55 до 65 година. Смрт жртве наступила је у три случаја.

Посматрајући 2008-у годину може се видети да су у свим случајевима и жртве и починиоци мушкарци. *(Табеле 29. и 30.)* У једном случају је жртва био муж бивше супруге, у осталим случајевима се ради о познаницима. Изречена казна је од 1 године и 6 месеци до 13 година. Највише учиниоца је старости до 35 година, њих 10. 2 учиниоца старости су од 35 до 45 година и по један је старости 45 до 55 година, односно од 55 до 65 година. Смрт жртве наступила је у два случаја.

Током 2009. године у наведена два случаја, жртве али и починиоци су мушкарци, познаници. *(Табеле 29. и 30.)* У једном случају је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, а у другом казна затвора две године. Старост учиниоца је 57, односно 27 година. Смрт жртве наступила је у једном случају.

У 2010. години од свих случајева, жена се као жртва појављује у 7 случаја, а као починилац у два. *(Табеле 29. и 30.)* У једном случају жртва је бивша девојка, у једном бивша ванбрачна супруга и у једном маћеха.

У 3 случаја суд се огласио месно, односно стварно ненадлежним. У два случаја починилац је ослобођен оптужбе јер није доказано да је извршио кривично дело. У осталим случајевима изречене казне крећу се у распону од 6 месеци до 30 година колико је изречено у случају убиства бивше ванбрачне супруге.

Највећи број учиниоца је старости до 35 година. Од 35 до 45 је њих 7, од 45 до 55 је шесторо, од 55 до 65 један, а четири учиниоца су старија од 65 година. Смрт жртве наступила је у 16 случајева.

У само једном случају жртва је жена и то бивша супруга, где је учинилац осуђен на 40 година затвора за извршено дело у 2011. години. У осталим случајевима жртва је мушкарац. *(Табела 30.)* У једном случају жртва је син, у свим осталим случајевима починилац и жртва нису у сродству. У једном случају поступак је обустављен јер је окривљени умро у току поступка, у једном није доказано да је окривљени извршио кривично дело. У осталим случајевима казна затвора се креће од једне године до 40 година. Највише учинилаца је у старости до 35 година. Два су старости од 35 до 45 година, један од 45 до 55 и 3 учиниоца су старија од 65 година. У осам случајева као последица дела наступила је смрт жртве.

Од свих случајева у 2012. години, жена се као жртва појављује у једном случају и то као мајка, коју је син претходно злостављао. *(Табела 30.)* За извршено дело тешког убиства њему је изречена казна затвора 30 година. У осталим случајевима као жртва, али и као починилац појављује се мушкарац. Учинилац и жртва нису у сродству. Изречена казна је од 6 месеци до 30 година. Два случаја су нерешена, а у једном је окривљени ослобођен оптужбе.

Највише учинилаца је старости до 35 година. По један учинилац је старости од 35 до 45, 55 до 65 година и преко 65 година. Њих шесторо је старости од 45 до 55 година. Смрт жртве наступила је у шест случајева.

У 2013. години од свих случајева жена се као жртва појављује у два и то као мајка, а у једном случају су жртве ћерка и зет. У свим случајевима учиниоци су мушкарци. **(Табела 29. и 30.)** У једном случају у коме је мајка жртва изречена је казна затвора од 30 година, а у другом случају мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи. Изречене казне су од 2 године и 2 месеца до 30 година. У три случаја окривљени је ослобођен оптужбе, у четири је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи. Највише учиниоца је старости до 35 година. Њих 8 је старости од 35 до 45 година, 3 од 45 до 55, два од 55 до 65, и један учинилац је старији од 65 година. Смрт жртве наступила је у 10 случајева.

Од свих случајева жена се као жртва појављује у два и то једном као мајка и други пут као супруга у 2014. години. **(Табела 30.)** У случају када је жртва мајка, учиниоци су син и његова супруга, у једном случају учинилац је жена, док су у свим осталим случајевима мушкарци учиниоци дела. **(Табела 29.)** У једном случају жртва је брат. Изречене казне су у распону од две године до 30 година. Један случај није решен, два су обустављена, један зато што је окривљени умро, а у једном случају је изречена ослобађајућа пресуда. Највећи број учиниоца је старости до 35 година. Њих 4 је старости од 35 до 45 година, два су старости од 45 до 55, један од 55 до 65 година. Смрт жртве наступила је у 13 случајева.

У 2015. години од свих случајева жена се као жртва појављује у три случаја и то у једном као комшиница, у једном као мајка, а у једном као супруга (исти случај из 2014 године, због жалбе добио нови број 2015 године и казна је смањена са 30 на 15 година затвора). **(Табела 30.)** У свим случајевима починилац је мушкарац. **(Табела 29.)** У два случаја је окривљени ослобођен оптужбе и то у једном случају због нужне одбране. Један случај није решен. Изречене казне затвора су од 1 године до 40 година. Највише учиниоца је старости до 35 година, нешто мање је старости од 35 до 45 година, њих 6, и три учиноца су старости од 45 до 55 година. Смрт жртве наступила је у 9 случајева.

Табела 29. - Преглед према полу извршиоца

Година	жена	Укупно
2006		10
2007	2 (33,33%)	6
2008		6
2009		2
2010	2 (4,76%)	42
2011		14
2012		20

2013		25
2014	1 (5,26%)	19
2015		13
Укупно	5	157
%	3,18	100

Табела 30. - Преглед према полу жртве

Година	Жена	мушкарац	новорођенче	мушкарац и жена	Укупно
2006	2 (20%)	7 (70%)	1 (10%)		10
2007	2 (33,33%)	4 (66,64%)			6
2008		6 (100%)			6
2009		2 (100%)			2
2010	7 (16,67%)	35 (83,33%)			42
2011	1 (7,14%)	13 (92,86%)			14
2012	1 (5%)	19 (95%)			20
2013	2 (8%)	22 (88%)		1 (4%)	25
2014	2 (10,53%)	17 (89,47%)			19
2015	3 (23,08%)	10 (76,92%)			13
Укупно	20	135	1		157
%	12,74	85,98	0,64	0,64	100

Анализа извршених дела силовања према полу жртве, насилника, изреченој казни

У 2006. години покренутих поступака због кривичног дела силовања било је 2. У оба случаја је жртва жена. У једном случају се радило о силовању у покушају. У том случају учинилац је мушкарац старости 31 година, а жртва му је сестра од тетке. Изречена казна овом лицу је једна година и 3 месеца. У другом случају учинилац и жртва се нису познавали, а изречена казна затвора овом лицу је пет година.

Током 2007. години због кривичног дела силовања покренуто је два поступка. Увид је извршен у један. Учиниолац и жртва су били познаници. У овом случају жртва је жена, учинилац мушкарац старости 29 година, а за извршено дело изречена му је казна затвора четири године.

Због кривичног дела силовања покренут је један поступак 2008. године. Увид у предмет није извршен јер се исти не налази у архиви суда.

У 2009. години због кривичног дела силовања покренуто је пет поступака. Увид је извршен у један. Као жртва код кривичног дела силовања појављује жена и то бивша

супруга. Мушкарац је старости 48 година, а изречена казна затвора је 4 године и 3 месеца.

Током 2010. године покренутих поступака због кривичног дела силовања било је 5. Увид је извршен у 4 предмета. У свим случајевима жртва је жена. У једном случају се као жртва појављује малолетно лице, тј. ћерка, а учиниоци су отац и стриц. Лица су ромске националности, старости 37 и 42 године. Осуђени су на казне затвора од 15, односно 13 година. У другом случају се као жртва појављује такође малолетно лице где је извршилац старости 52 године, познаник, осуђен на 18 година затвора. У једном случају је жртва девојка учиниоца, у другом су познаници. Учиниоци су старости до 25 година. Изречене казне затвора су по три године у оба случаја.

Због кривичног дела силовања покренутих поступака било је 6 у 2011. години. Увидом у предмете утврђено је да је у једном случају жртва мушкарац, док се у осталим случајевима како жртва јавља жена. У једном случају се ради о малолетном детету (13 година), у једном случају је жртва супруга, у једном ванбрачна супруга, и у по једном тетка и комшиница. Изречене казне затвора су у два случаја 3 године, у једном 3 године и 8 месеци, у једном 3 године и 4 месеца, у једном 6 године и 6 месеци и један случај није решен. Највише учиниоца је старости до 35 година, два су старости до 45 година и један учинилац је стар 53 године.

У 2012. години покренутих поступака због кривичног дела силовања било је 3. Увид је извршен у сва три предмета. У два случаја жртва је жена и то у једном тетка, у другом супруга. У првом случају изречена је казна затвора 3 године и 6 месеци и новчана казна од 100.000,00 динара, док је други случај нерешен. Старост учиниоца у првом случају је 45 година, у другом 33. У трећем случају жртва је малолетно лице и то дечак, учинилац је мушкарац стар 74 године. Лица су познаници, а окривљени је умро у току поступка.

Током 2013. године покренутих поступака због кривичног дела силовања било је 9. Увид је извршен у све предмете. У свим предметима жртва је жена. У пет случаја се радило о познаницима, у једном се жртва и учинилац нису познавали, у по једном случају је жртва девојка, бивша девојка и снаха. У једном случају је жртва била малолетна. Изречене казне су од једне до пет година. У једном случају је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, док је у два случаја окривљени ослобођен оптужбе.

Покренутих поступака због кривичног дела силовања било је 5 у 2014. години. Увид је извршен у све предмете. У свим предметима жртва је жена, а извршиоци су

мушкарци. У једном случају жртва је ћерка, у једном ванбрачна супруга, а у три случаја познаница. У једном случају је окривљени ослобођен оптужбе, у осталим су изречене казне затвора од пет месеци до четири године.

У 2015. години покренутих поступака због кривичног дела силовања било је 4. Увид је извршен у три предмета. У једном случају жртва је мушкарац, у два жена. У једном случају се жртва и починилац нису познавали. Изречена казна је у два случаја три године, у једном случају 3 године и 3 месеца. Учиниоци су старости до 35 година.

Табела 31. - Преглед према полу жртве

Година	жена	мушкарац	Извршен увид	Укупно
2006	2 (100%)		2	2
2007	1 (100%)		1	2
2008	/	/	/	1
2009	1 (100%)		1	5
2010	4 (100%)		4	5
2011	5 (83,33%)	1 (16,67%)	6	6
2012	2 (66,67%)	1 (33,33%)	3	3
2013	9 (100%)		9	9
2014	5 (100%)		5	5
2015	2 (66,67%)	1 (33,33%)	3	4
Укупно	31	3	34	42
%	91,18	8,82	100	

У 91,82% случајева жртва је жена. У случајевима у којима се као жртва појављује мушкарац, у два случаја ради се о малолетном дечаку.

Анализа извршених дела трговине људима према полу жртве, насилника, изреченој казни

У 2006. години због дела трговине људима покренут је један поступак. Жртве су три лица, мушког пола, држављани Албаније које су покушали да незаконито преведу преко границе два лица старости 59 и 40 година. Њима је изречена казна затвора у трајању од две године, односно пет месеци.

Због дела трговине људима покренута су два поступка 2010. године. У оба случаја као учиниоци се јављају мушкарци. У једном случају је изречена казна затвора 2 године, за други случај подаци нису познати.

Током 2012. године због дела трговине људима покренута су два поступка. У оба случаја жртва је малолетно женско лице. У једном случају извршиоци су мушкарци и то њих тројица. Лице је одведено у Шведску ради успостављања ропског односа. Случај још није решен. У другом случају такође је три лица учествовало у извршењу дела, од чега су два лица женског пола. Сваком од њих изречена је казна затвора по пет година. Покушано је одвођење жртве ради експлоатације њеног рада.

У 2013. години због дела трговине људима покренут је један поступак и то због трговине у циљу просјачења. Жртва је малолетно лице, окривљена је жена, а иста је ослобођена оптужбе.

Због дела трговине људима покренут је један поступак и то због трговине у циљу сексуалне експлоатације 2014. године. Жртва је жена, окривљени мушкарац старости 22 године, а осуђен је на казну затвора од 3 године.

Током 2015.године због дела трговине људима није покренут ниједан поступак.

ЗАКЉУЧАК

На основу спроведеног истраживања може се закључити да је удео насиља у породици, тј. покренутих поступака због овог дела у укупној структури извршених дела 4,25%.

Кривичних дела убиства у посматраном периоду било је укупно 237. Увид је извршен у 157 предмета. Смрт жртве наступила је као последица у 75 случајева. Код свих кривичних дела у која је извршен увид, починилац је познат. Жена се као жртва појављује у 20 случајева, од чега је у само једном случају починилац познаник, док се у осталим случајевима као починилац дела јавља члан породице. Као извршиоци дела жене се јављају у четири случаја.

Кривичних дела силовања у посматраном периоду било је 42. Увид је извршен у 34 предмета. Починилац је у свим случајевима познат. Жена се као жртва појављује у 31 случају, а мушкарац у 3. У 14 случајева је дело извршено према члану породице, у 17 су у питању познаници, док се у три случаја починилац и жртва нису познавали. Изречене казне код ових дела су од једне године од 15 година када се као жртва појављује малолетно лице (девојчица), а као извршиоци дела отац и стриц.

Дела трговине људима било је 6. Жена се као жртва појављује у четири случаја, два пута је у питању малолетно лице. Изречене казне су од 5 месеци до 5 година.

Код дела насиља у породици жена је жртва у 64,39 % случајева, мушкарац у 18,99 %.

У 26 случајева изречена је мера безбедности обавезног лечења алкохоличара, у 4 случаја мера забране приближавања и приступ око места становања жртве, у 17 случајева мера обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, у 7 случаја мера обавезног психијатријског лечења на слободи. У шест случајева изречена је мера забране даљег узнемиравања и комуникације са оштећеним, у два мера обавзног лечења наркомана.

Трајање поступка у делима насиља у породици је 37,83% случајева краће од 6 месеци, у 25,82% од шест месеци до једне године, у 23,44% од једне до две године, у 8,16% од две до три године, у 4,60% случајева је дуже од три године и у 0,15% подаци нису познати.

У току поступка жртве су промениле исказ у 26 случајева. Разлог промене исказа је помирење до кога је дошло између жртве и окривљеног и намера жртве да умањи одговорност окривљеног. У већини случајева суд није узимао у обзир чињеницу да је жртва променила исказ и као разлог промене је наводио намеру жртве да помогне окривљеном, док је у три случаја донео ослобађајућу пресуду.

Дете је жртва насиља у десет случајева.

У 65,34% случајева насилник и жртва су били у браку, у 19,32% су ванбрачни партнери, а у 15,34% случајева је насиље између бивших супружника.

У току поступка је дошло до развода у 39,56% случајева. Најчешћи облик насиља је физичко насиље и то у већини случајева у комбинацији са психичким насиљем.

Насилник је био под утицајем алкохола у 22,55% случајева.

Насилник је био зависник у 0,59% случајева

У погледу осуђиваности насилника не постоји нека битна разлика. 52,11% насилника је неосуђивано, 42,79% осуђивано, док за 5,10% насилника подаци нису познати.

Насилник је био запослен у 42,94% случајева, у 40,32% је незапослен, у 8,74% случајева се као насилници појављују пензионери, док у 8,00% случајева подаци нису познати.

Увидом у пресуде утврђено је и да је суд као олакшавајуће околности најчешће узимао породичне прилике окривљеног и то године живота, да ли има децу, односи са оштећеном. Материјална ситуација, запосленост, држање пред судом, да ли издржава једино он породицу су такође околности које је суд узимао као олакшавајуће приликом

одмеравања казне окривљеном. Такође, као олакшавајуће околности суд је узимао и признање окривљеног, обећање да више неће вршити кривично дело. У два случаја суд је као олакшавајућу околност узео чињеницу да је окривљени дело извршио у периоду апстиненције од алкохола, затим чињеницу да се окривљени успешно лечи од алкохола, да је окривљеном у време извршења дела била умањена способност да схвати значај дела (услед употребе алкохола). Као олакшавајуће околности суд је у обзир узео и чињеницу да је окривљени разведен човек, да је заостао у душевном развоју, да се у време извршења дела налазио у стању афективног узбуђења, да је оштећена својим понашањем испровоцирала окривљеног. Као олакшавајућу околност суд је узео и чињеницу да је у време извршења дела окривљени био у тешкој ситуацији јер је давао прву суботу свом оцу. Чињенице да је дело извршено као последица поремећених брачних односа, да се окривљени разболео након извршења дела, да је у детињству био ван породичног окружења, да је окривљени започео са лечењем од наркоманије, алкохолизма, молба оштећене да окривљени не буде кажњен, чињеница да окривљени и оштећена немају деце, да окривљени болује од привремене душевне поремећености, да је избеглица, да има болесно дете, да је оштећена нервно оболела, да је оштећена смештена у хранитељску породицу, да се након развода окривљени иселио из куће, да је у питању пензионер. Чињеница да је заједница престала у току трајања поступка представљала је олакшавајућу околност приликом одмеравања казне окривљеног и то уз образложење да је на тај начин смањена могућност да окривљени понови дело.

Отежавајуће околности су јачина угрожавања заштићеног добра, степен кривице, тежина повреде, бројност радњи, одлучност, држање након извршеног дела, однос према жртви, планирање дела, безобзирност, мотив, године живота оштећене (позне), висок степен друштвене опасности. Такође, као отежавајуће околности суд је узимао и чињеницу да је дело извршено над мајком и болесном сестром, да се окривљени налази на издржавању казне, да је жртва старија особа неспособна да се брани, да окривљени у својим поступцима не види противправност и сматра да је у конкретном случају правилно реаговао, да је окривљени својим понашањем створио толики страх код оштећене да она не сме да се врати кући. У једном случају је суд чињеницу да је окривљени био у алкохолисаном стању узео као отежавајућу околност.

Као олакшавајућа, али и отежавајућа околност узима се неосуђиваност, тј.осуђиваност окривљеног, као и чињеница да ли се оштећена придружује кривичном гоњењу или не.

У погледу старости учиниоца, највише њих је старости од 35 до 45 година (30,28%), затим од 45 до 55 година је њих 24,31%, од 25 до 35 година 19,50%. Остале старосне структуре су мање заступљене, па је тако насилника старости до 25 година 5,24%, од 55 до 65 година 12,66%, старијих од 65 година је 6,26%, док за 1,75% насилника подаци нису познати.

У погледу стручне спреме, највећи број насилника завршио је средњу школу 59,24%. Основну школу завршило је 18,49%, без школе је 1,75%, са мање од осам разреда школе 4,51%. Са факултетом је 4,80%, студента је 0,15%, док за 7,57% лица подаци нису познати.

Избегла и расељена лица су насиље у породици пријавила у 0,44% случајева.

Роми се појављују као жртве, тј. насилници у 2,22% случајева.

Насилници су у 63,61% случајева из града, а у 36,24% случајева из села. У 0,15% случајева подаци нису познати.

На основу свега наведеног може се закључити да је ово истраживање неке хипотезе потврдило, а неке оповргло.

Тврдња да су најчешће жртве насиља у породици жене је потврђена. Наиме, истраживањем је утврђено да је жена жртва у 64,39% случајева, а мушкарац у 18,99%.

Код кривичног дела убиства жена се као жртва појављује у 12,74% случајева, мушкарац у 86,62%, док је у једном случају (0,64%) жртва новорођенче. Осим у једном случају у коме је починилац познаник, у свим осталим случајевима починилац је члан породице.

Код кривичног дела силовања жена је жртва у 91,18% случајева, а мушкарац у 8,32%. Починилац је у свим случајевима познат. У 41,18% случајева починилац је члан породице, у 50% случајева су познаници, а у 8,82% се починилац и жртва нису познавали.

Хипотеза да су најчешће жртве кривичних дела убиства, силовања и насиља у породици потврђена је делимично. Жене се као жртве најчешће јављају код дела насиља у породици и силовања, док су код убиства жене жртве у 12,74% случајева.

Тврдња да је најчешћи облик насиља у породици физичко насиље је потврђена, али се оно увек врши са још неки обликом насиља и то најчешће са психичким.

Хипотеза да је највећи број насилника при извршењу дела био у алкохолисаном стању или другом стању зависности не може се сматрати потврђеном, јер је

истраживање показало да је насилник у 22,55% случајева био под утицајем алкохола, а у 0,59% случајева у стању зависности од дроге.

Тврдња да најчешће насилници имају завршену средњу школу је потврђена. Истраживањем је утврђено да је највећи број насилника завршио средњу школу 59,24%. Основну школу завршило је 18,49%, без школе је 1,75%, са мање од осам разреда школе 4,51%. Са факултетом је 4,80%, студента је 0,15%, док за 7,57% лица подаци нису познати.

Када је у питању запосленост насилника и тврдња да је међу насилницима највише незапослених, истраживање је показало да неке битније разлике у погледу запослености, тј. незапослености нема. Наиме, насилник је био запослен у 42,94% случајева, у 40,32% је незапослен, у 8,74% случајева се као насилници појављују пензионери, док у 8,00% случајева подаци нису познати.

Тврдња да је насиље у браку чешће него насиље између разведених супружника је потврђена, јер је истраживањем утврђено да су у 65,34% случајева насилник и жртва су били у браку, у 19,32% су ванбрачни партнери, а у 15,34% случајева је насиље између бивших супружника.

Тврдња да је насиље у породици присутније у руралним срединама оповргнута је истраживањем које је утврдило да је у 63,61% случајева насилник био из града, а у 36,24% случајева из села. Насиље у породици присутније је у руралним срединама.

У погледу старости учиниоца постављена је хипотеза да је насиље у породици присутније међу млађим лицима. Међутим, истраживањем је утврђено да је већина насилника старости од 35 до 45 и од 45 до 55 година, што чини више од половине насилника. Млађа лица, до 25 година старости се као насилници појављују у 5,24% случајева. Старијих лица има више и то лица старости од 55 до 65 година 12,66%, а старијих од 65 година 6,26%.

Постављена хипотеза да је најчешће изрицана казна затвора до једне године (условна осуда) је потврђена. Од укупно 538 изречених казни затвора, затвора са условном осудом и новчаних казни, у 58,36% случајева изречена је казна затвора са условном осудом, у 32,16% случајева казна затвора и у 9,48% случајева новчана казна. Од изречених казни затвора са условном осудом у 94,90% случајева казна је мања од једне године, што говори о изузетно благој казненој политици судова.

Хипотеза да се насилницима не изричу новчане казне за дела насиље у породици је оповргнута, јер је истраживањем утврђено да је у 9,48% случајева насилницима изречена новчана казна.

Тврдња да жртва у току поступка у већини случајева промени исказ не може се сматрати потврђеном, јер је истраживање показало да је жртва променила исказ у свега 16,56% случајева.

Хипотеза да код насиља у породици у већини случајева не долази до развода није у потпуности потврђена јер је до развода дошло у 39,56% случајева.

Хипотеза да је највећи број насилника већ осуђиван за дело са елементима насиља делимично је потврђена, јер је скоро половина насилника већ била осуђивана и то углавном за дела са елементима насиља.

Хипотеза да је насиље у ромској популацији присутно у великом проценту није потврђена, јер се у испитиваном узорку Роми као жртве, тј. насилници појављују у 2,22% случајева.

Тврдња да судски поступак за дело насиља у породици траје дуже од годину дана није доказана, јер је утврђено да је у 63,65% случајева поступак трајао до годину дана и то у 37,83% случајева је поступак био краћи од шест месеци.

Тврдња да се алкохолисаност узима као олакшавајућа околност приликом изрицања казне учиниоцу је потврђена, јер је, осим у једном случају када је представљала отежавајућу околност, чињеница да је насилник био у алкохолисаном стању представљала олакшавајућу околност приликом одмеравања казне.

Најчешће изрицана мера заштите је забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице.

У погледу мера заштите и мера безбедности које је суд изрицао, може се видети да је за дело насиља у породици изречено 46 мера. Од тога 39,13% је мера безбедности обавезног психијатријског лечења, у 30,43% мера обавезног лечења алкохоличара, 17,39% мера забране приближавања и комуникације са оштећеним, 8,70% мера забране приближавања простору око места становања жртве и 4,35% мера обавезног лечења наркомана.

III МЕРЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ

Најефикаснији начин спречавања насиља, најбезболнији и уједно најпожељнији јесте превентивно деловање. У оном тренутку када се укаже да постоје индиције да ће доћи до насиља потребно је одмах деловати на узрок и отклонити га. Једноставније је и свакако најделотворније овакво поступање. Зато је потребно утврдити на који начин школа, породица и остале институције могу деловати на некога и на тај начин спречити појаву криминалног понашања.

У литератури се каже да је основна снага напада на криминалитет друштвена акција.⁹⁵³ Превентивно се може деловати на више начина. То је могуће постићи, побољшањем материјалног стања породице, развијенијим социјалним законодавством, оснивањем служби за превенцију, јачањем породичног живота, побољшањем ефикасности рада школе, изградњом и формирањем професионалних кадрова, као и координирањем и интегрисањем снага у локалним заједницама.

Приликом избора превентивних програма, потребно је најпре утврдити на који се од фактора жели деловати. Стога ће бити један програм за деловање на незапосленост, а други када се проблем налази у самој личности. Иако постоје мишљења да је за ефикасну борбу против криминалитета довољно само оснивати службе (социјалне, медицинске, културне и сл.), без заснивања на реалним емпиријским подацима, ипак се та схватања не могу прихватити. Наиме, само постојање неке службе, није довољно да смањи криминално понашање. Службе које се оснивају, тј. њихово постојање мора бити засновано на резултатима етиолошких истраживања, али и емпиријских. Кадрови који су у овим службама запошљени (психолози, психијатри, правници, социолози), морају имати адекватно образовање и искуство.

Примена било ког програма, захтева координисану акцију свих институција (социјалних служби, установа, специјализованих организација, грађана, средстава масовне комуникације), уколико се жели постизање видљивих успеха и резултата у борби против криминалног понашања.

Како је проблем насиља над женама, проблем за чије решавање је потребан мултидисциплинарни приступ, у наставку ће бити дата анализа превентивних мера и то мера формалних и неформалних облика друштвене контроле.

⁹⁵³ Милутиновић М., Криминологија...стр.400

1. Мере формалне друштвене контроле

Формална друштвена контрола подразумева мере које предузимају држава, школа, локалне заједнице, центри за социјални рад, здравствене установе, медији, а све у циљу спречавања или елиминисања насиља над женама.

1.1. Мере државе

Устав, као највиши правни акт дефинише равноправност полова као једно од уставних начела, чиме заправо даје могућност да се и законски регулише и уреди родна равноправност у нашој земљи. На основу тога донет је и Закон о равноправности полова који обавезује власт да прати остваривање начела равноправности у свим областима друштвеног живота. Поред закона, у циљу елиминације дискриминације у нашој земљи донета је 2009. године и Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности.

У циљу спречавања трговине људима наша земља ратификовала је и потписала неколико значајних међународних докумената. Тако Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода свима јемчи право на живот, забрањује мучење, ропство и принудни рад, регулише право на поштовање приватног и породичног живота. Потписана је и Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи. Овом Конвенцијом се жели на ефикаснији начи унапредити сарадња у погледу спречавања и борбе против транснационалног организованог криминала. Такође се посебним чланом регулише пружање помоћи жртвама и њихова заштита. Уз ову Конвенцију потписан је и Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњује Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала. Једна од сврха доношења овог протокола јесте и превенција и борба против трговине људским бићима, уз поклањање посебне пажње женама и деци.

У циљу решавања проблема трговине људима Влада РС је 2017. године донела Стратегију превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за период од 2017. до 2022. године („Службени гласник РС“ бр. 77/17). Статистичка анализа показала је велики удео домаћих држављана у трговини људима унутар наше земље, а посебно пораст жена жртава експлоатације у проституцији. У

Стратегији се наводи и да је анализа показала да је постојећа економска криза довела до незапослености и сиромаштва, што је узроковало и пораст врбовања деце и одраслих у циљу сексуалне и радне експлоатације и искоришћавања у порнографске сврхе.

Стратегија наводи и области које треба и даље унапређивати, али и оне области које још увек нису развијене. Тако наводи да систем институционалне и оперативне координације још увек није у потпуности функционалан; да послови сузбијања трговине људима у полицији нису јединствени и специјализовани; да не постоји заједнички и свеобухватан систем прикупљања и анализе података о трговини људима; да је неравномерна обученост и сензибилисаност стручњака који раде на превенцији, заштити жртава и сузбијању трговине људима; није довољно развијена свест грађана и медија о проблему трговине људима; да је процес обештећења жртава трговине људима у оквиру парничног поступка неефикасан, да прихватилиште за ургентно збрињавање жртава трговине људима које је основано при Центру за заштиту жртава трговине људима још увек није у функцији; није довољно развијена свест грађана, медија и здравствених радника о проблему трговине органима.

Значајна мера усмерена на превенцију трговине људима је и измена Кривичног законика који у члану 388. став 8. предвиђа одговорност особе која је знала или могла знати да је лице жртва трговине људима па искористи тај њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја за шта је предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година. Уколико је ово дело учињено према лицу за које је учинилац знао или могао знати да је малолетно казна затвора је од једне до осам година.

Различите невладине организације основане су с циљем пружања помоћи жртвама трговине људима, али и њеног спречавања. Тако невадна организација „Астра“ даје препоруке и савете како се понашати приликом одласка на рад у другу земљу и јављања на огласе за посао. Они предлажу да се пре одласка на рад или студије ван земље контактира будући универзитет или послодавац. Ако у тражењу посла посредује агенција потребно је проверити да ли иста има лиценцу за посао. Уговор се потписује само на језику који је разумљив и под условима који су у потпуности јасни особи која уговор потписује. На усмене договоре не треба пристајати. Особа сама мора да припреми сва документа потребна за путовање, а пожељно би било да пре него што оде, остави копију свог пасоша и свих докумената родитељима или пријатељима. Обавезно је распитати се за адресу и телефон наше амбасаде или конзулата у земљи у којој се иде. Пасош не треба давати никоме осим пограничној полицији и царинској служби.

Министарство унутрашњих послова може превентивно деловати код случајева насиља у породици и кроз увођење, примене и унапређења стандарда за службе подршке, именовање тимова који ће се бавити искључиво питањем насиља у породици, успостављање јединствене полицијске мреже у овим случајевима, одржавање семинара. Затим, могуће је промовисати путем пропагандног материјала активности усмерене на оснаживање жена, подизање свести о недопуштености насиља. Такође, путем пропагандног материјала могуће је и информисање грађана о службама подршке, бесплатним телефонским линијама за помоћ, бесплатној правној помоћи.⁹⁵⁴

Једна од мера, које заиста могу деловати превентивно јесте и могућност изрицања васпитних мера малолетницима у случају када изврше неко насилно дело, јер тада мера има пре свега превентивни и васпитни, а не репресивни карактер. И можда је на тај начин могуће „преваспитање“ малолетника.⁹⁵⁵

Да би се спречила појава мобинга, пре свега потребно је очувати квалитетно радно окружење, али и ако је икако могуће спречити развијање оних околности које могу довести до појаве мобинга. С друге стране, ако је већ дошло до појаве мобинга, потребно је предузети мере да се штетне последице по жртву сведу на минимум и да се даље напредовање, тј. ширење мобинга заустави. На крају, ако су последице по жртву велике и штетне, ако се она подвргла неком облику лечења, свакако је потребно казнити одговорна лица и спречити да до овакве појаве убудуће долази.

Као мере које би могле бити предузете у циљу спречавања мобинга у литератури се, између осталог наводе, стварање сигурног радног окружења, едукација менаџмента и информисање запослених о њиховим правима и обавезама на раду.⁹⁵⁶ У Белгији је на пример предвиђена обавеза послодавца да донесе план превенције и годишњи акциони план спречавања злостављања и уради „анализу ризика“ од мобинга. Анализа се израђује на основу упитника и интервјуа запослених кроз испитивање могућих ситуација које могу представљати мобинг.⁹⁵⁷

Једна од мера предузетих у циљу превенције насиља над женама у нашем праву јесте и увођење новог кривичног дела у наше законодавство и то кривично дело прогањања. Дело се налази у групи кривичних дела против слобода и права човека и

⁹⁵⁴ <http://www.seminarski-diplomski.co.rs/KRIMINOLOGIJA/Uloga-policije-u-prevenciji.html> приступ 28.03.2019. године

⁹⁵⁵ Ibid.

⁹⁵⁶ **Симовић В.**, *Мобинг (појам, узроци, последице и механизми заштите, "Правни зборник",* Подгорица, бр. 1-2 /2010 ИССН: 0350-6630), стр. 296-317, стр. 304

⁹⁵⁷ Ibid.

грађанина (члан 138а) и као посебно кривично дело инкорпорирано је у наше законодавство 2017. године.

Држава је последњих година, заиста посветила пуно пажње питању насиља над женама, и ово питање ставила као један од приоритета чијем решавању треба тежити. У том смислу, држава је ратификовала све најважније међународне документе који регулишу положај жене у друштву, а такође донела и Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима.

Свакако за нас најзначајнији јесте Закон о спречавању насиља у породици који се примењује од првог јуна 2017. године. Овај закон бави се искључиво питањем насиља у породици и предвидео је, између осталог као новину и изрицање хитних мера насилнику које може одмах донети надлежни полицијски службеник и то меру привременог удаљења учиниоца из стана и меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој. Међутим, колико год биле добре намере законодавца, чињеница је да жртву папир на коме пише да насилник не може ући у стан или је не може контактирати не може заштитити ако насилник одлучи да је прекрши. Тачно је да жртва има могућност да захтева продужење ових мера, али у последње време ради се на томе да се уведе наруквица која ће пратити кретање насилника и жртве и која ће омогућити правовремено и благовремено реаговање надлежних органа, пре него што то буде било касно за жртву.

1.2. Улога локалне заједнице у борби против насиља над женама

Како је већ речено да је насиље над женама проблем у чије решавање сви морају да буду укључени, и локалне заједнице свакако имају одређену улогу у циљу превенције насиља, и стварања тзв. „нулте толеранције“ на насиље над женама. С једне стране, могуће је формирање различитих општинских савета, одбора, комисија, ради решавања „решавања стратешких проблема, обезбеђивање средстава, праћење ефеката активности надлежних служби, као и на повезивање са другим сродним иницијативама у заједници“.⁹⁵⁸ С друге стране, могуће је у сваком конкретном случају формирати тимове, комисије за праћење реализације конкретних задатака, при чему сви они морају међусобно сарађивати, размењивати информације, јер без добре сарадње нема ни добрих резултата.⁹⁵⁹ Улога локалне заједнице је пре свега значајна кроз ефикасно

⁹⁵⁸ http://bolnica.org.rs/download/Prirucnik_za_MST_u_slucajevima_nasilja.pdf приступ 30.03.2019. године

⁹⁵⁹ Ibid.

повезивање свих органа задужених за поступање у случајевима насиља над женама и то здравствених установа, центра за социјални рад и полиције што ће у даљем тексту бити анализирано.

1.3. Улога здравствених установа у борби против насиља над женама

Америчка медицинска асоцијација (American Medical Association)⁹⁶⁰ наводи да здравствени радник када посумња да се ради о случају насиља у породици би требало да „покаже бригу без вредновања поступака болеснице, поставити питања о могућем постојању злостављања, темељно документовати насилни догађај и његове последице, поучити болесницу о насиљу у породици, пружити јој информације о местима где може добити помоћи подршку, подстаћи је да процени опасност којој су она и деца изложени и планира своју сигурност, те да прати здравствено стање болеснице“.⁹⁶¹

У нашој земљи је 2005. године у сарадњи са Популационим фондом Уједињених нација (United Nations Population Fund) и Центра за промоцију здравља жена донет Водич за здравствене раднике као Одговор здравственог сектора на родно засновано насиље. Такође, 2007. године, донет је Приручник „Насиље над женама, моја професионална одговорност“, а у циљу уједначавања праксе поступања здравствених радника у случајевима насиља над женама. Наиме, здравствени радници, представљају прве професионалце са којима се сусрећу жртве насиља и из тог разлога требало би да имају и одговарајућу обуку о начину како поступати у таквим случајевима. Један од недостатака наших здравствених радника јесу и њихови штурни извештаји, који често представљају полазну основу, али и доказни материјал у случајевима насиља над женама, због чега би том питању требало посветити посебну пажњу.

Из тог разлога Министарство здравља донело је 2011. године Посебан протокол за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, чији саставни део је и образац за евидентирање и документовање насиља, а у циљу ефикасније и комплетније документације повреда насталих насиљем.⁹⁶²

Прикупљањем образаца на овај начин обезбедили би се комплетни подаци потребни за поступак, затим би се адекватно описале све повреде и спречила могућност

⁹⁶⁰ Д. Ајдуковић, М. Ајдуковић: *Насиље у обитељи: што здравствени дјелатници могу учинит*, medicina fluminensis 2010, Vol. 46, No. 3, p. 292-299, стр. 297

⁹⁶¹ Ibid.

⁹⁶²

<https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA%20CPZZ%20Vodic%20za%20zdravstvene%20radnike.pdf> приступ 10.01.2019. године

изостављања неких медицинских чињеница које би се касније могле показати као значајне.⁹⁶³ Велики напредак обезбедио би се и када би постојала могућност да се на територији наше земље прикупе сви подаци наведени у обрасцима, којима здравствене установе располажу, а тичу се насиља над женама чиме би се обезбедило сагледавање свих карактеристика насиља над женама, како етиолошких, тако и феноменолошких.

1.4. Улога центара за социјални рад у борби против насиља над женама

Центар за социјални рад један је од органа који има своју улогу у случају када се посумња на неки облик насиља над женама. Иако, као и сви други органи и он делује кад се насиље појави или када се на насиље посумња, његова улога у тим ситуацијама може бити значајна, јер од поступања професионалаца који раде у овим центрима, често зависи начин на који ће се потенцијална жртва понашати на даље. Тачније, као и код полиције, и овде је битан тај први контакт са потенцијалном жртвом, разумевање њеног положаја, помоћ која јој се пружа када јој је то најпотребније.

Оног тренутка када се посумња на насиље покреће се поступак по службеној дужности и тада радници центра за социјални рад треба да: организују пријем пријаве, пруже помоћ у састављању одговарајућег поднеска, пруже потребне информације жртви или подносиоцу пријаве, упуте на друге надлежне службе, отворе случај у центру за социјални рад, приступе утврђивању степена приоритета у реаговању, да у писаној форми обавесте Министарство унутрашњих послова о свим пријавама сумње или сазнања о насиљу у породици и свим пријављеним случајевима насиља у породици, да се о пријављеним случајевима насиља у породици писаним путем обавести Основно јавно тужилаштво које је и надлежно у конкретном случају, при чему то обавештење мора да садржи све релевантне чињенице до који се дошло на основу пријемне и почетне процене, процене ризика и предузетих мера заштите.⁹⁶⁴

У збирном извештају који је дао Заштитник грађана у случајевима убиства 14 жена утврђени су најчешћи пропусти које су центри за социјални рад имали у свом раду. То је најчешће непредузимање ефикасних и правовремених мера процене и провере које су прописане за случај пријаве, сумње или сазнања о насиљу над женом у породици и партнерским односима, затим неподношење пријаве полицији и

⁹⁶³ Ibid.

⁹⁶⁴ http://bolnica.org.rs/download/Prirucnik_za_MST_u_slucajevima_nasilja.pdf приступ 31.03.2019. године

тужилаштву поводом сазнања о извршеном насиљу и неспровођење поступка процене ризика у складу са прописаним обавезама.⁹⁶⁵

И управо зато би једна од мера коју центри за социјални рад морају да предузимају у случајевима сумње на насиље била ефикасније и брже поступање ових органа, као и предузимање свих законом дозвољених мера, а у циљу превенције тежих случајева насиља.

1.5. *Улога медија у борби против насиља над женама*

Медији, данас названи и „седма светска сила“ што говори о томе колики утицај могу имати на јавност, својим извештавањем, причама, чланцима, могу на одређени начин да утичу на трговину људима. У зависности од начина на који извештавају, они могу да подстакну остале жртве да се обрате власти ради заштите, али исто тако могу и да постигну супротан ефекат. И управо, читав низ примера у свету, али и у нашој земљи показује да новинари својим поступцима наносе више штете, него користи. Тако се као један од примера на светском нивоу, наводи пример америчке ТВ компаније која је објавила причу о групи Албанки које су отете и завршиле као присилне проститутке у Италији. Оне су спашене од стране полиције, након чега је снимљена репортажа. И поред тога што им је идентитет био скривен, оне су након повратка у Албанију поново отете и убијене. У овом случају новинари су, чак боље од жртве морали да знају колика опасност постоји од организованог криминала, да на бољи начин заштите жртву и да буду свесни чињенице колико брзо информације у данашњем времену путују, без обзира на то што је прича емитована само у САД-у. Такође су морали да знају којим ризицима излажу жртву и да на крају можда и одустану од приче, без обзира на то што је жртва пристала, јер су свесни или су морали бити свесни ризика који са собом носи једна оваква емисија.⁹⁶⁶

Приликом интервјуисања жртве основно правило је да се подаци о жртви, број телефона, адреса, не дају никоме. Жртви се да број телефона новинара који жели да контактира са њом и саветује јој се да се јави из јавне говорнице или са броја коме се не може ући у траг или да то учини нека њој блиска особа, ако она не може. Сусрет се увек договара на тзв. „неутралном терену“. Међутим, један пример из праксе показује да и поред ових мера које су препоручене, може доћи до превида, тј. до тога да жртва

⁹⁶⁵ Ibid.

⁹⁶⁶ https://drive.google.com/file/d/1hFkbhj_aJNgYmO_qJ0VDDnbiE-yU9iy/view приступ 15.01.2019. године

заборави на опрез, као и тв екипа. У конкретном случају прилог је сниман у дворишту куће у којој је жртва живела, са крупним кадровима куће и дворишта, лик и глас могли су се препознати.⁹⁶⁷ Резултат: девојка се одселила од породице, без посла, уплашена и без највеће подршке своје породице. Тако је прича која је за циљ имала подстицање других девојака да се јаве, заправо постигла супротан ефекат и уништила најмање један живот.

У приручнику „Заштита жртава и превенција трговине људима у Србији“ дати су предлози за унапређење сарадње, која се сматра најслабијом кариком, када је у питању превенција и сузбијање трговине женама. Наиме, изостанак сарадње између различитих институција, од којих се свака са свог аспекта бави питањем трговине, један је од недостатака на чијем би отклањању у будућем периоду требало радити. Могуће би било нпр. организовати семинаре или конференције разматрајући неки конкретни случај, на којима би били присутни представници свих органа који су учествовали у том случају.

Такође, дате су препоруке за унапређење система превенције и заштите жртава трговине људима. Тако се на пример, препоручује унапређење система прикупљања података кроз координисано формулисање питања кључних за праћење феномена трговине људима, затим у потпуности укључити Републички завод за статистику и обезбедити благовремено и потпуно достављање података о броју жртава, полу, земљама порекла, врбовања, експлоатације, али и података о трговцима.⁹⁶⁸ Затим, предлаже се именовање институције која ће имати функцију националног известиоца, а с тим у вези потребно је утврдити јединствене индикаторе за праћење трговине људима.

Посебно је битна и чињеница да се трговина људима посматра у односу на сродне теме, као што су сузбијање родно заснованог насиља, заштита избеглих и расељених лица, спречавање занемаривања и злостављања деце, као и заштита других мањинских и маргинализованих група које су највише изложене ризику о трговине људима и наравно увек узимајући у обзир и смањење сиромаштва које се наводи као најчешћи узрок трговине женама. И управо из тог разлога потребно је и посматрати области људских права, миграција, област рада, антидискриминациону политику и

⁹⁶⁷ https://drive.google.com/file/d/1hFkbhj_aJNgYmO_qJ0VDDnbiE-yU9iy/view приступ 15.01.2019. године

⁹⁶⁸

http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Zastita%20zrtava%20i%20prevencija%20trgovine%20ljudima.UNGIF_T_0.pdf приступ 26.03.2019. године

наравно сузбијање насиља.⁹⁶⁹ Такође, један од предлога је и креирање јединствене базе података доступних сервиса за жртве.

У медијима пре свега насилнички криминалитет не треба улепшавати и треба приказивати не само чин насиља, већ и све штетне последице до којих насиље над женама доводи. Такође, саме чињенице које су довеле до насиља би такође требало приказати. Шта се дешава са жртвом и са учиниоцем након доношења пресуде ретко се приказује и можда би требало фокус ставити и на даљи живот и понашање ових лица након извршења дела и завршетка поступка. У медијима се учинилац не показује као „нормална“ особа, као особа која би могла да буде наш сусед, љубазна, спремна да помогне другима, већ као безобзирна, нечасна, несимпатична и тако ствара једна врста илузије код људи да учиниоци не могу да буду љубазни, културни и пријатни у друштву, што је заправо често случај. И зато, када се догоди насиље над женом, увек се јавља чуђење како је могуће да одређено лице може да буде насилник, јер захваљујући медијима и слици коју нам они шаљу, насилника не можемо замишљати као свог мирног, повученог и пријатног комшију, већ као неког насилника, већ осуђиваног од кога је „нормално“ и очекивати такво понашање. На неки начин то нам говори и о томе да становништво не верује у могућност ресоцијализације и да процењује често неку особу само на основу њеног изгледа.

С друге стране жртва је беспомоћна, симпатична, потпуно изненађена извршеним делом, што апсолутно не мора да буде случај. Јер насиље никада не почиње најтежим обликом дела, нити за најтежу последицу има смрт. То је увек резултат вишегодишњег трпљења насиља и заправо један од очекиваних исхода таквог понашања.

Медији би такође требало да на реалан и гледаоцу разумљив начин прикажу насиље, а не да акценат стављају на сензационализму и напетости што често чине. На телевизији се често агресивна порнографија показује на „улепшан“ начин и на неки начин показује да жртва у силовању проналази задовољство. Овакав начин приказивања доводи до тога да мушкарци развијају агресиван став према женама и губе одбојност према силовању.

Када су у питању штампани медији, они често ради постизања сензационализма прибегавају насловима који код становништва могу створити осећај несигурности. Наслови у новинама попут „Обраћала се више пута институцијама али није добила

⁹⁶⁹ Ibid.

помоћ“ у случајевима убиства жене од стране партнера, стварају осећај код особа које би можда и пријавиле насиље да не могу да очекују помоћ и да једина последица која може настати услед пријављивања дела јесте убиство од стране партнера.

С друге стране, медији могу да делују и позитивно и то путем различитих кампања у којима осуђују насиље над женама, затим кроз промовисање родне равноправности увек када за то постоји прилика и могућност. Својим реалним извештавањем о случајевима насиља над женама, медији могу да подстакну и друге организације да се укључе у борбу против насиља над женама кроз различите активности и кампање у којима осуђују насиље над женама. Оно што је забрињавајуће код медија, јесте чињеница да често о случајевима насиља извештавају тек када се догоди неки од тежих облика насиља, попут наношења тешких телесних повреда или убиства.

2. Мере неформалне друштвене контроле

2.1. Улога породице у борби против насиља над женама

Опште познато је и наравно нешто што је немогуће негирати, да породица представља основу сваког друштва. Породица може имати различите облике, и односи између чланова породице могу бити различити. Али оно што је свакако најбитније јесте да нико у породици не би требало да трпи насиље и да се први ставови према насиљу, пре свега насиљу према женама, прве реакције на такво понашање уче у породици. И управо из тог разлога може се рећи да, разматрајући све факторе који могу довести и доводе до појаве насиља према женама, породици као првом и најбитнијем фактору треба посветити највећу пажњу у односу на остале факторе.

Постоје породице код који је повећан ризик да дође до насиља и то су породице у којима су поремећени односи чланова, породице у којима се злоупотребљавају психоактивне супстанце, социјално и егзистенцијално угрожене породице.

Уколико пођемо од тога да породица представља део социјалног окружења које учествује у стварању личности и да је криминалитет један облик неприлагођености друштву, онда свакако можемо закључити да породица има веома важну улогу у формирању личности и самим тим превенцији криминалитета. Породица има своју социјалну функцију и у формирању моралних и психичких особина личности, а узимајући у обзир чињеницу да насиље над женама захтева мултидисциплинарни

приступ, и да не настаје под утицајем само једног фактора, онда свакако произилази да неке од психичких, али и моралних особина које могу утицати на појаву насиља, породица може елиминисати још у најранијем детињству. Јер насиље се учи. А прва знања се стичу свакако у породици.

У претходним поглављима говорило се о облицима породице и то да данас преовлађују два типа, патријархална и егалитарна породица. Патријархална породица је свакако у једном временском периоду била пожељна, али данас, са порастом права и слобода која се дају члановима породице, назире се тек њени остаци. Строге патријархалне породице постоје и данас у руралним срединама. У овим породицама жена је и даље подређена власти оца, а касније мужа. Иако се у градским срединама овај облик породице губи, потребно је предузети мере како би се и жене на селу упознале са својим правима које им друштво даје, како би знале да могу и самостално да живе и да њихова једина улога није да буду добре ћерке, мајке, домаћице и да буду послушне. Јер један од постулата на коме се ова породица заснивала и одржавала јесте управо тај који говори о „месту“ жене у кући. А таква схватања уче жену и да ако је „непослушна“ муж може да је удари и да је то нешто што је дозвољено, јер је то заправо „казна“ за њену „непослушност“. Наравно да овакво схватање не иде у прилог елиминисању насиља из друштва, а жену задржава у кући и ускраћује јој основна права, учећи је да је насиље нормална појава и да је она крива уколико се партнер према њој понаша на такав начин.

У породици се учи и о основним родним улогама и друштву. Тако се на пример учи да жена мора да се уда, да има децу, а да је она која то не учини девијантна, да са њом „нешто није у реду“. Овакво учење дефинитивно не иде у прилог постизању равноправности у једном друштву, јер свако има право да свој живот живи на начин на који он жели, а не који му друштво намеће.

Како се налазимо у фази у којој се модерна породица ствара, а патријархална полако губи, требало би у потпуности и васпитање деце да прати ту нову модерну породицу. Ту је највећа улога родитеља, и можда је ова генерација пред најтежим изазовом, јер је то генерација очева углавном патријархално васпитаних, који сада пред собом имају другачији задатак, да васпитају своју децу да су мушкарци и жене једнаки, да жена нема „обавезу“ да буде послушна, да седи код куће и буде домаћица, већ да може имати своју каријеру. Такође, ако узмемо у обзир у претходно наведеном делу рада да мушкарци осећају „обавезу“ да једино они издржавају породицу, свакако да би васпитање деце усмерено ка томе да и жена подједнако као и мушкарац може

финансијски доприносити, смањило насиље у породици. Наиме, у многим случајевима насиље се јавља услед фрустрираности мушкарца због немогућности да издржава своју породицу, јер је то улога коју му је друштво наменило.

Дефицијентна и деградирана породица јесу један од фактора који може допринети насиљу, и управо из тог разлога код оваквих породица, треба посебну пажњу посветити деци и томе да они на најбезболнији начин превазиђу или губитак родитеља (ако је у питању дефицијентна породица) или сталне свађе и сукобе између родитеља (када се ради о деградираној породици). Јер деца се не рађају научена, она своје понашање уче. А прва учења су свакако из породице и то ниједан од родитеља никада не би требало да заборави. Учећи децу да је насиље нешто што је неприхватљиво, недопустиво, заправо их учимо да буду здраве, психички стабилне и потпуне личности које насиље неће примењивати не зато да не би били кажњени, већ зато што сматрају да то није допустиво у данашњем друштву и да се насиљем не решава ниједан проблем.

Сигурне куће у којима жене бораве за време док су одвојене од насилника осмишљене су као привремено решење, а не стално. Жена не може у сигурној кући боравити до краја живота, већ док постоји опасност од насиља. Један од разлога зашто жене не напуштају насилнике јесте и њихова економска зависност од партнера. Можда је из тог разлога могуће, за време док жена борави у сигурној кући, да се ради на њеном економском оснаживању, на њеној преквалификацији за нека занимања, доквалификацији, обуци или шта год је потребно да економски не би зависила од насилника и да, уколико одлучи да га напусти, економски фактори не буду ти који ће је спречавати да то и учини и који ће је вратити у насилну везу. Наравно, нису само економске прилике те које спречавају жену да насилника остави. И зато је сваки случај потребно испитати детаљно и да уколико је то потребно осим економске помоћи, жени буде пружена и друга врста помоћи која јој је потребна да би била слободна.

2.2. *Улога школе у борби против насиља над женама*

Школа, као образовна институција у којој млади проводе доста времена, по мишљењу неких родитеља требало би и да васпитава децу. Иако то није њега основна функција, јер је то пре свега задатак породице, школа на изванредан начин утиче на процес формирања личности. Децу је пре свега потребно учити толеранцији и правим људским вредностима. У школи би требало стварати повољну климу, изазивати

позитивне емоције, смањивати агресивност и импулсивност, јачати самоконтролу, развијати емпатију за туђе потребе и разумевање моралног кодекса којим се насилничко понашање не одобрава.⁹⁷⁰

Иако образовање није одлучујући фактор код насиља над женама, ипак не треба негирати чињеницу да особе са већим степеном образовања имају и веће могућности за запослење, док необразоване особе имају много више проблема приликом тражења запослења, уклапања у друштво. Иако је основно образовање прописано као обавезно, за средње и даље образовање то није случај. Некада су родитељи, због лоших економских услова, великог броја деце, одлучивали да је девојчицама довољно и основно образовање и да им више није ни потребно, и приликом одлучивања о даљем школовању, предност су увек имали дечаци.

Према једном истраживању о родитељским ставовима о одгајању мушке и женске деце у којима је учествовало 45 анкетираних, старости 31-40 године и са просечном средњом стручном спремом утврђено је да је по њима, улога оца и мајке иста уколико имају исто времена, с тим да отац мора водити више бриге о стварању услова за живот; да пружи моралну подшку детету, едукативну помоћ када то затраже, да буде заштитник породице, ауторитет, али и добар пријатељ својој деци, да има увек времена за игре, посебно са синовима. Улога мајке је да води рачуна о кући и породици, да има ауторитет код деце, али да породицу увек држи на окупу, да деци буде раме за плакање, да брине о детету, васпитава га, учи лепим странама живота, да буду нежна и науче да воле.⁹⁷¹

Девојчице би требале да буду одгајане тако да се више саветују са мајком, него с оцем, да буду достојанствене, моралне, равноправне на многим пољима с дечацима, храбре, да поштују старије и традицију, вредно уче и раде, поседују културу живљења, имају слободу мишљења, буду културне, школоване, да се уче кућним пословима јер ће им то требати, да помогну мајци око сређивања куће.

Дечаци би требали да буду одгајани тако да буду поносни, храбри, добри, поштени, морални, вредни, добри ђаци, добри људи, културни, поштују више женски пол, узму више учешћа у кућним пословима, поштују друштвене вредности, више разговарају с оцем јер он познаје мушке хирове, помажу оцу и мајци.

⁹⁷⁰ <http://nkrim-au.com/papers/nasilnicki-kriminalitet-zbornik-radova-2011.pdf#page=172> приступ 16.04.2019. године

⁹⁷¹ *Приручник - Пут ка родној равноправности*, Удружење „Босански савјет за помоћ“ БОСПО, стр.17

У сваком друштву постоје општеприхваћени принципи о друштвено исправном животу жена, који подразумевају, да жена мора живети са мушкарцем, да хтела или не, мора имати децу и да мора бити одговорна за издржаване сроднике (децу).⁹⁷² У супротном говори се о постојању девијација.

ЗАКЉУЧАК

Насиље над женама не представља појаву која може нестати потписивањем Конвенција, доношењем закона, протокола или неког другог акта. Заправо, насиље над женама је комплексна појава и као таква захтева и приступ свих друштвених институција, али и појединаца. У самом раду, извршена је анализа неких од најзначајнијих етиолошких фактора насиља над женама. Ни за један од анализираних не може се рећи да је искључиво и једино он одговоран за појаву насиља, али свакако да сваки од њих утиче на одређени начин и у одређеном временском периоду на појаву насиља.

Основни услов за елиминацију насиља над женама јесте успостављање родне равноправности. Према једном истраживњу на питање на који начин се може подстаћи равноправност полова, испитаници су одговарали да то родитељи могу да учине својим односом према деци, али и школа кроз наставне планове и програме; увођењем домаћинства као предмета у наставу, заједничком игром, одржавањем семинара, док један део испитаника сматра да такве акције не постоје и да се то може постићи једино законима и савешћу човека.⁹⁷³

Родни идентитет се најчешће дефинише као „властито осећање или убеђење мушкости или женскости“ и требало би да представља једину разлику између мушкараца и жена на путу остваривања људских права која су им гарантована. Према Уједињеним нацијама увођење родне равноправности подразумева „процес процењивања последица сваке планиране акције, укључујући законодавство, политике и програме, по жене и мушкарце, у свим областима и на свим нивоима. То је стратегија која узима у обзир интересе и искуства жена и мушкараца, и интегрише их у процесе креирања, реализације, мониторинга и евалуације политика и програма у свим политичким, економским и друштвеним сферама, тако да жене и мушкарци остварују

⁹⁷²V.Сорпock, D.Haydon, I.Richter, *op.cit.*, стр.146

⁹⁷³Приручник - Пут ка родној равноправности, *op.cit.*, стр.17

равноправну добробит и неравноправност се не репродукује. Крајњи циљ је остваривање родне равноправности.⁹⁷⁴

Да би се родна равноправност постигла потребно је да буду испуњени одређени услови:

- најзначајнији – да постоји политичка воља, као и специфична политика родне једнакости и

- олакшавајући – постојање статистичких података о положају мушкараца и жена; постојање родних студија; финансијска средства; људски ресурси и потпуно учешће жена у политичком и јавном животу, као и процесима доношења одлука.

Као најважнији циљеви родне равноправности наводе се:

- признање и потпуна промена женских права као људских права;
- развој и напредак представничке демократије путем промовисања једнаког учешћа жена и мушкараца, како у политичком и приватном животу, тако и у свим другим животним сферама;
- економска независност појединца и тежња да се ускладе породични живот и радне обавезе, како жена тако и мушкараца;
- јачање свести и равноправно развијање самопоуздања девојчица и дечака путем наставних садржаја у оквиру образовних система;
- међусобно уважавање жена и мушкараца у испољавању потреба и одговорности, у циљу отклањања неуравнотежености у друштву.

Колики је удео жена у светском дохотку, у примањима и политици најбоље показују подаци Уједињених нација да:

- жене обављају 67% светског рада,
- зарађују 10% светског дохотка,
- власнице су 1% светске имовине,
- чине 70% неписмених у свету,
- широм света зарађују 20-50% мање за једнак рад него мушкарци,
- од 1,3 милијарде људи који живе у потпуном сиромаштву 70% су жене,
- узрок смрти пола милиона жена годишње повезан је с трудноћом и порођајем,
- жене обављају између 10 и 20% директорских и управних послова,

⁹⁷⁴ Родна равноправност и родно засновано насиље, *op.cit.*, стр.8

- жене заузимају 10% места у парламентима,
- 5% председница држава су жене.⁹⁷⁵

Сматра се да данас, није главни проблем непостојање одговарајућег нормативног оквира, већ неспремност држава да стандарде равноправности полова примењују у пракси.⁹⁷⁶

Под дискриминацијом жена, Конвенција подразумева „сваку разлику, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, кулурном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена“.⁹⁷⁷

Дискриминацију према полу, која је присутна у нашем језику, граматичари приписују природи самог језика, а не онима који прописују правила употребе језика.⁹⁷⁸ Оно чему се посвећује посебна пажња, када је реч о дискриминацији у самом језику, јесте питање употребе женских титула. Иако се каже да лексичко-морфолошким средством (тј. мушком именицом) није обавезно експлициран и природни род носиоца занимања, већ се само именује семантички садржај појмова (војник, координатор и сл.), уколико је прописано да се користи мушка форма за означавање занимања женске особе, жена ће „језички остати невидљива у друштвеној и политичкој сфери, што само поткрепљује патријархално схватање жене у друштву“.⁹⁷⁹

Употреба језика може одражавати стање у друштву, али исто тако може и формирати и усмерити ново стање што значи да је употребом језика могуће променити свест људи о свету.⁹⁸⁰ Као један од многих примера у којима је жена дискриминисана у односу на мушкарца, наводе се термини попут „бивша жена“, „супруга премијера“, где је жена одређена према припадности некоме, чиме губи сопствени идентитет и поткрепљује патријархална схватања о жени као „несамосталној, увек неком припадајућој“.⁹⁸¹

Као сексистички изрази који се користе, јесу они којима се жена квалификује према брачном статусу – госпођица, уседелица. Израз госпођица користи се за

⁹⁷⁵*Ibid.*, стр.9

⁹⁷⁶*Ibid.*, стр.34

⁹⁷⁷*Ibid.*, стр.35

⁹⁷⁸С.Савић, *Жена сакривена језиком медија – Кодекс несексистичке употребе језика*, Футура публикације, 2001. год., стр.5

⁹⁷⁹*Ibid.*, стр.7

⁹⁸⁰*Ibid.*, стр.9

⁹⁸¹*Ibid.*, стр.26

означавање женске особе (без обзира на године) која је неударна. За мушкарца не постоји посебан термин према брачном статусу, он је увек господин. Због чињенице да живимо у патријархалном друштву, овај израз се понекад користи да се жена која има неку професионалну политичку моћ унизи, или прогласи неравноправном у односу на мушкарца. Зато би требало пронаћи неки неутралан израз или овај термин уопште не употребљавати.⁹⁸²

Аутори који предлажу кодификацију језичких израза, полазе од две основне стратегије и то: симетрије – која ће учинити и мушку и женску особу једнако видљивом и неутрализације разлика – што значи да треба бирати изразе којима се брише видљивост само једне особе.⁹⁸³

Постојећи родни стереотипиу друштву, утичу на неравноправност и у образовању, а то даље може довести до смањења могућности избора образовања. У супротном, уколико не би било родних стереотипа, ученици би били неоптерећени лошим остацима прошлости и традиције, али и отворени за све могућности које пружа образовање без обзира на пол.⁹⁸⁴

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, садржи једну одредбу, у вези са образовањем, а с циљем укидања родних стереотипа. Наиме, државе, потписнице ове Конвенције преузеле су на себе и обавезу: „елиминисања свих стереотипних концепата о улози мушкараца и жена на свим нивоима и у свим облицима образовања, те у свим другим типовима образовања који ће помоћи да се овај циљ постигне, а посебно ће се извршити ревизија уџбеника и школских програма те адаптација наставних метода“.⁹⁸⁵

У вези са тим потребно је у школским уџбеницима отклонити строгу подељеност родних улога, анахроничност и ригидност, које су дискриминишуће за женски род и рестриктивне за мушки род. Такође је и породица приказана на један анахроничан начин. Једини облици који се помињу су потпуне породице, са оба родитеља. Сматра се да би требало у уџбеницима користити родно сензитиван језик, а не искључиво граматички мушки род.⁹⁸⁶

На основу свега наведеног, може се закључити да је у области доношења прописа којима се регулишу различити облици насиља над женама, наша земља учинила

⁹⁸²*Ibid.*, стр.27

⁹⁸³*Ibid.*, стр.30

⁹⁸⁴*Приручник - Превазилажење родних стереотипа у основном образовању, ЖНВО – Женска акција, Црна Гора, 2004.*, стр.3

⁹⁸⁵*Ibid.*, стр.18

⁹⁸⁶*Ibid.* стр.20

велики помак у односу на раније године, када насиље у породици или прогањање нису били препознати као посебна кривична дела, када није постојао посебан закон који регулише насиље на раду, насиље у породици. Стога, када је у питању законодавна регулатива може се рећи да је наступила позитивна промена законодавних прописа, а у циљу заштите од насиља. Међутим, када је у питању примена ратификованих конвенција, донетих закона, ту већ постоје проблеми у пракси које је потребно решавати и омогућити да се без икаквих проблема закони примењују.

Обезбедити одговарајућу обуку лица задужених за поступање у случајевима насиља над женама, требало би да буде један од циљева у наредном периоду, јер то јесте прописано законом, али у многим локалним самоуправама није спроведено. Такође, потребно је обезбедити и јединствену процедуру за евидентирање случајева насиља над женама, изречених мера, трајање мера, њихово продужење и остале чињенице битне за праћење кретања насиља у нашој земљи.

Свака од установа, школа, центар за социјални рад, полиција, локална самоуправа, здравствене установе, морају да одговорно и савесно поступају у свом раду у случајевима насиља над женама и да то постане пракса, а не изузетак који ће зависити од појединца и од тога колико неко жели да се посвети одређеном случају. Медији, с друге стране, када извештавају о овим случајевима требало би то да чине у циљу подизања свести јавности о недозвољености таквог понашања, а не у циљу постизања веће гледаности или читаности сензационалистичким насловима (и неетичким).

На крају, али не и најмање важна, јесте улога породице и очување породичних вредности. Јер, без обзира на законе, на школу, медије, полицију, породица је та која нас учи како да се понашамо у насилним ситуацијама (без обзира да ли је особа жртва или насилник), да ли да на исто одговоримо насиљем или не. Такође, требало би да научи сваког од нас да насиље није прихватљиво решење ниједног проблема и да на исто не треба имати ни најмању толеранцију без обзира коме се дешава, жени или мушкарцу.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Извори

Ајдуковић Д., Ајдуковић М.: *Насиље у обитељи: што здравствени дјелатници могу учинит*, medicina fluminensis 2010, Vol. 46, No. 3, p. 292-299

Andrew R. Morrison, María Loreto Biehl, *Too Close to Home: Domestic Violence in the Americas*, Inter-American Development bank, 1999. година, стр. 37

Ацајлић-Дедовић А., *Законит и криминалан побачај*, Криминалистичке теме, Универзитет у Сарајеву

Бабовић М., Гинић К., Вуковић О., *Матирање породичног насиља према женама у Централној Србији*, Београд 2010

Балтазаревић В., *Мобинг – комуникација на четири ноге*, Мали немо, Панчево, 2007

Бамбурач Ј., Радованчевић Ј., Акрап Ј., *Улога центра за кризна стања у превенцији обитељског насиља – Зборник радова за међународни скуп – Насиље у обитељи*, Дубровник, 1988

Бјеркан Л., Dyrli L., Николић-Ристановић В., Симеуновић-Патић Б., *Само мој живот – Рехабилитација жртва трговине људима у циљу сексуалне експлоатације*, Београд, 2005

Благојевић-Хјусон М., *Жене и мушкарци у Србији: Шта нам говоре бројеви?*, UN WOMEN, Агенција Уједињених нација за рдону равноправност и оснаживање жена, Београд, 2012

Бовоар С., *Други пол 1 – Чињенице и митови*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1982

Богдановић М., *Митови који подржавају насиље*, Зборник радова, Правом против насиља у породици, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш, 2002

Бошковић М., *Криминологија*, Правни факултет, Нови Сад, 2012

Бошковић М., *Криминологија и социјална патологија*, Матица Српска, Нови Сад, 1995

Бошковић М., *Криминолошка обележја и типологија насилничке личности*, Насилнички криминалитет, етиологија, феноменологија, сузбијање, Међународна научно-стручна конференција, Бања Лука, 2011, стр. 32-50

Бошковић М., *Психосоцијалне карактеристике насилничке личности*, Зборник радова Правног факултета, 2012, Нови Сад, 46(1), 7-19

Видаковић И., *Правом против насиља у породици*, Облици и распрострањеност насиља у породици,

Видановић И., *Речник социјалног рада*, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије: Асоцијација центара за социјални рад Србије, 2006. година, Београд

Водич у поступању: Насиље у породици – Додатак Приручнику за судска разматрања случајева насиља у породици у Босни и Херцеговини, Атлантска иницијатива, Сарајево, 2016

Војиновић Н., *Историја државе и права народа Југославије – први дио*, Никшић, 1993

Гачић Б., *Алкохолизам – болест појединца и друштва*, Завод за издавачку делатност „Филип Вишњић», Београд, 1985

Гендер Акциони план Босне и Херцеговине за период 2013 – 2017 године, Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност сполова, 2012

Гојковић В., Станојев Д., Павловић Р., *Конативни профил адолесцената и агресивност*, Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, 2008, Vol. XXVII/1-2, стр. 233-254, стр.236

Давидовић Д., *Криминологија*, Београд, 1973

Димовски Д., *Криминолошко одређење убиства*, докторска дисертација, Универзитет у Нишу, Правни факултет Ниш, 2012

Димовски Д., Илић И., *Насиље у породици и праска Европског суда за људска права*, Зборник школе права Европске уније, VII сесија, Бар, 2015, Универзитет Доња Горица, Факултет правних наука

Димовски Д., *Криминалитет прогањања – криминолошки и кривично правни аспект*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2016., вол 55., бр. 72., стр. 163-181

Документи Уједињених нација - Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Насиље над женама – Препрека развоју, Међународни документи, Аутономни женски центар, Београд 2005

Драшкић М., *Породично право и права детета*, Чигоја штампа, Београд, 2005

Други поглед 2 „(Не)живјети са насиљем“ април 1999., Силовање; Домаће насиље-стручни текстови

Екерман Н., *Психодинамика породичног живота – дијагноза и лечење породичних односа*, Графички завод Титоград, 1966

Жене за жене – Протести, апели, изјаве, информације аутономних женских иницијатива, Феминистичка група „жене и друштво, СОС телефон за жене и децу жртве насиља, Београдски женски лоби, Женски парламент, Женска странка Ж Е С Т, Жене у црном – против рата, Аутономни женски центар против сексуалног насиља, Центар за женске студије и комуникацију, Београд, новембар 1993

Жене и мушкарци у БиХ, Агенција за равноправност полова, 2011

Жене и мушкарци у Црној Гори, Завод за статистику Црне Горе, МОНСТАТ, Подгорица, 2012

Живановић Т., *Законски извори кривичног права Србије од 1804 до 1865.године*, САНУ, Београд, 1967

Жунић Н. *Правом против насиља у породици – Зашто патријархат*, Зборник радова, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш

Зорић Ј., Дичић Н., Петковић Н., *Радна права жена у Србији*, Београдски центар за људска права, Београд, 2008

Игњатовић Ђ., *Насилнички криминалитет – концептуална и етиолошка питања, Међународна научно стручна конференција - Насилнички криминалитет – Етиологија, феноменологија, сузбијање*, Паневропски универзитет, Бања Лука, 2011., стр. 5-31

Игњатовић Т., *Насиље према женама у интимном партнерском односу: модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција Женски фонд, 2011

Игњатовић Т., Пешић Д., *Ризици од сиромаштва за жене са искуством насиља – иницијатива за унапређење политике социјалне инклузије*, Аутономни женски центар, Београд, 2012

Извјештај у сјени о имплементацији CEDAW конвенције и женским људским правима у Босни и Херцеговини, Global rights у сарадњи са невладиним организацијама из Босне и Херцеговине, 2004

Илић З., *Сексуално и родно засновано насиље и потреба да се ова тема покрене у избегличкој и расељеничкој популацији*, Трговина женама, Група 484, Београд, 2004

Јашаревић А., *Феномен агресивности – психолошка и религијска схватања*, Зеница, 2009

Јашовић Ж., *Криминологија малолетничке делинквенције*, Научна књига, Београд, 1978

Јевтић Д., Поповић Д., *Правна историја југословенских народа*, Издавачка агенција „Драганић“, Београд, 1994

Јовановић Љ., *Алкохолизам и криминалитет у Београду – криминолошко-етиолошка студија о алкохолизму као социјалном проблему*, Библиотека друштвених наука, Ниш, 1971

Јовановић-Мађар А., *Евалуација програма за превенцију вршњачког насиља код деце на раном основношколском узрасту – докторска дисертација*, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 2014. Године

Јовашевић Д., Ђурђић В., *Кривично право – посебни део*, Номос, Београд, 2006

Југовић А., Бркић М., Симеуновић-Патић Б., *Социјалне неједнакости и сиромаштво као друштвени контекст криминала*, Годишњак 2008, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, година II, број 2, 2008, 447-462

Кајзер (Кайзер) Г., *Криминологија*, Јуридическаја литература, 1979. године

Кнежић Б., *Насиље у породици – навике и наде*, Зборник радова, Правом против насиља у породици, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш, 2002

Ковачевић, М. Личност зависника од дрога и алкохола - сличности и разлике, 2013, *Енграми*, 35(3-4), 19-36

Константиновић-Вилић С., *Жене убице*, Градина, 1986

Константиновић-Вилић С., Николић-Ристановић В., Костић М., *Криминологија*, Пеликан принт, Ниш, 2009

Константиновић-Вилић С., Петрушић Н., Жунић Н., Ђорић Г., *Људска права за жене*, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш, 2004

Константиновић-Вилић С., Петрушић Н., Жунић Н., *SEX TRAFFICKING – путеви сексуалне експлоатације жена*, Ниш, 2002

Константиновић-Вилић С., Петрушић Н., *Репродуктивна права и слобода-право на нерађање*, Ниш, 1999

Костић М., *Виктимитет старих људи*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Социјална мисао, Ниш, 2010

Кривична одговорност и санкционисање починилаца насиља у породици
Анализа и препоруке о кривичноправним санкцијама у предметима насиља у
породици у Босни и Херцеговини, ОЕБС БиХ, 2011

Кркљуш Љ., *Правна историја српског народа*, Прометеј, Нови Сад, 2002

Крстец Т., *Право на образовање жена, Неко је рекао феминизам – Како је*
феминизам утицао на жене XXI, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу

Логар Р., *Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*,
Европска мрежа против насиља над женама, српски превод, Аутономни женски
центар, Београд, 2005

Лукић М., *Правом против насиља у породици*, Пружање правне помоћи
злостављаним женама у породици

Мандарић В., *Нови медији и ризично понашање дјеце и младих*, Богословска
смотра, Католички богословни факултет Свеучилишта у Загребу, 82, 2012, 1, 131-
149

Маринковић Д., *Осумњичени у криминалистичким истрагама силовања*,
Криминалистичко-полицијска академија Београд, Зборник радова Правног
факултета у Новом Саду, 2/2014, 289-306

Марковић И., *Прекршајноправна заштита жртава насиља у породици*,
Годишњак Правног факултета у Бањој Луци бр.30, Бања Лука, 2007

Матак Ш., Варгек А., *Трговање људима у сврху сексуалног искориштавања –*
утјече ли легализација проституције на смањење трговања људима?, Правник,
Вол.46., Но 92, 2012

Милутиновић М., *Криминологија са основима криминалне политике и*
пенологије, Савремена администрација, Београд, 1973

Милутиновић М., *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1995

Младеновић М., *Основи социологије породице*, Савремена администрација,
Београд, 1977

Млађеновић-Купчевић Р., *Криминологија*, Свјетлост, ООУР Завод за уџбенике
и наставна средства, Сарајево, 1982

Младеновић М., *Жене између приватног и јавног*, Неко је рекао феминизам,
Како је феминизам утицао на жене XXI века?

Мршевић З., *Женска права у међународном праву*, Југословенски комитет
правника за људска права, Београд, 1998

Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Службени гласник РС“, бр. 15/2009)

Николић-Ристановић В., *Жене као жртве криминалитета*, Научна књига, Београд, 1989

Николић-Ристановић В., Ковачевић-Лепојевић М., *Прогањање: појам, карактеристике и друштвени одговори*, Темида, децембар 2007, стр. 3-12

Николић Д., *Кривично дело насиље у породици*, Билтен Окружног суда у Нишу, Интермекс, Београд, 2008, бр.27

Nicky Ali Jackson, *Encyclopedia of domestic violence*, Routledge, Taylor&Francis Group, New York London, 2008., стр.673

Обренић Д., *Право гласа жена, Неко је рекао феминизам – Како је феминизам утицао на жене XXI века*, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу

Од жртве до затворенице – Насиље у породици и криминалитет жена, Виктимолошко друштво Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2000

Недовић С., *Савремени феминизам – положај и улога жене у породици и друштву*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2005

Николић-Ристановић В., *Од жртве до затворенице – насиље у породици и криминалитет жена*, Виктимолошко друштво Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2000

Николић-Ристановић В., Ћопић С., Николић Ј., Шаћири Б., *Дискриминација жена на тржишту рада у Србији*, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2012

Николић Д., *Фрагменти правне историје*, Институт за правна и друштвена истраживања Правног факултета, Ниш, 1997

Павловски Б., *Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во Р.Македонија*, Здружение на еманципација, солидарност и еднаквост на жените во РМ, 2012

Пантелић Н., *Насиље у породици – Практикум за поступање полицијских службеника*, Београд, 2006

Пантић Д., *Опита правна историја – цивилизације, државе правни системи и кодификације*, Београд – Пале, 2001

Петак, О., *Позиција жртве у обитељи – узрок и последица проституције*, Насиље у обитељи, Зборник радова за међународни скуп, Југословенско викимолошко друштво, Дубровник, 1988., 171-176, стр. 171

Петрушић Н., Константиновић-Вилић С., *Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици*, Аутономни женски центар, Београд, 2006

Петрушић Н., Константиновић-Вилић С., *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Београд, 2010

Петрушић Н., Тодоровић Н., Врачевић М., *Насиље над старијим особама – Студија о насиљу у породици*, Црвени крст Србије, Нови Сад, 2012

Перковић М., *Још један осми март*, Неко је рекао феминизам, Како је феминизам утицао на жене 21 века?, Сарајевски отворени центар

Пешић В., *Криминологија*, Универзитет „Вељко Влаховић“ у Титограду, 1981

Пинател Ж., *Криминологија*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1964

Поповић Н., *Људска права – упутство за употребу*, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш, 2004

Приручник - Пут ка родној равноправности, Удружење „Босански савјет за помоћ“ БОСПО

Приручник Распрострањеност и карактеристике насиља према женама у БиХ, Агенција за равноправност сполова, Министарство за људска права и избјеглице БиХ, 2013

Приручник - Превазилажење родних стереотипа у основном образовању, ЖНВО – Женска акција, Црна Гора, 2004

Prostitution is Violence against Women!, Speech held by Dr. Ingeborg Kraus on 25th November 2016 in Strasbourg / France.

Путеви остваривања родне равноправности и једнаких могућности – од идеје до праксе – Приручник за службенике и органе локалних самоуправа задужене за равноправност полова, Београд, 2007

Радуловић Д., *Поремећаји зависности, психопатија и криминал у светлу налаза емпиријских студија*, Специјална едукација и рехабилитација, 2013 12(1), 119-139.

Рацић, Р., *Апстиненцијална криза као узрок насиља у породици*, Научни часопис ургентне медицине - Хало 194, 2017, 23(1), 25-30

Рељановић М., Матић М., Илић Г., *Приручник за примену антидискриминационог законодавства, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије*, Београд, 2010

Родна равноправност и родно засновано насиље – Приручник, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012

Савић С., *Жена сакривена језиком медија – Кодекс несексистичке употребе језика*, Футура публикације, 2001

Сексуално и родно засновано насиље и потреба да се ова тема покрене у избегличкој и расељеничкој популацији, Група 484, Београд, 2004

Сексуално насиље и насиље засновано на полној одређености избеглица, повратника и интерно расељених лица, Смернице за спречавање и реаговање на ову врсту насиља, мај 2003

Симеуновић-Патић Б., *Препознавање виктимизације трговином људима*, Темида, 2008

Симовић В., *Мобинг (појам, узроци, последице и механизми заштите, "Правни зборник"*, Подгорица, бр. 1-2 /2010 ИССН: 0350-6630), стр. 296-317

Социо-економски положај жена у Црној Гори - Ородњавање политика у Црној Гори, Европски покрет, Црна Гора

Scott Allen Johnson, *Physical abusers and sexual offenders – Forensic and Clinical Strategies*, Taylor&Francis Group, 2007. година

Спречавање и сузбијање родно заснованог и породичног насиља у Босни и Херцеговини – Законодавство и праксе у Републици Српској – Приручник за поступање субјеката заштите, Гендерцентар-Центар за једнакост и равноправност полова, Бања Лука, 2009

Станојевић О., *Римско право*, Службени лист СЦГ, Београд, 2003

Станојковић, Б., Јовановић, З., Ћурчић, Н., *Социјално-економске последице злоупотребе опојних дрога на породицу и економску способност друштва. Економика*, 2015 61(3), 151-161

Стојичић С., *Државно-правна историја српског народа – историјске свеске*, Ниш, 2002

Студија о насиљу у породици и насиљу над женама у Црној Гори, SEED, 2012

Талевска А., *Правното уредување на семејното насилство во Р. Македонија*, Декември, 2013

Тарановски Т., *Историја српског права у Немањинској држави*, Београд, Издавачко и књижарско предузеће ГЕЦА КОН, 1935

Тарановски Т., *Историја српског права у немањинској држави, 2 део – историја кривичног права*, Београд, Издавачка књижарница геце кона, 1931

Тодосијевић Ј., *Мобинг*, Архипелаг, Београд, 2012

Ћирић З., Димитријевић Б., *Основи судске психијатрије и судске психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009

Ћопић С., *Породично насиље у земљама бивше Југославије: преглед најважнијих резултата истраживања*, Темида, Виктимолошко друштво Србије, 2003

Холист (Холыст) Б., *Криминологија -основные проблемы*, Юридическая литература, Москва, 1980

Царић С., Стручни коментар е-Пресс: Насиље у породици у пракси Европског суда за људска права и домаћих судова, бр.343/2010

Чок В., *Правни положај жене и Уједињене нације*, Институт за упоредно право, Београд, 1963

Чулиновић-Константиновић В., *Отмица дјевојке као облик колективног и индивидуалног насиља у обитељи*, Зборник радова за међународни скуп – Насиље у обитељи, Дубровник, 1988

Шабани А., Будимлић М., *Криминологија*, Универзитет у Сарајеву, Факултет криминалистичких наука Сарајево, Приштина, 2007

Шаркић С., *Историја државе и права*, Правни факултет, Нови Сад, 2012

Шепаровић З., *Криминологија и социјална патологија*, Загреб-Београд, 1987

Шкорић М., *Инцест у старом Египту*, Социолошки преглед, vol.XXXIX (2005), no.4, стр.431-442

Сорпock V., Haydon D., Richter I., *The Illusions of 'Post-Feminism' New Women, Old Myths*, Taylor&Francis, 1995

Fransioli E.G., Годишњи извештај о стању права жена у БиХ током 2013.године, Сарајево OPEN CENTRE, 2013

Sweetman C., *Violence against women*, Oxfam Focus on Gender, 1998.

Women 2000, An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South Eastern Europe and the NIS, International Helsinki Federation for Human Rights and IHF Research Foundation, 2000.

Закони и интернет извори

Људска права – права жена, аутор Дорете Веземан, <http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/woher/frauenbewegung1.htm> приступ 24.12.2013.

Српски грађански законик из 1844.године, <http://www.overa.rs/gradanski-zakonik-kraljevine-srbije-1844-god-sa-kasnijim-izmenama.html> приступ 02.02.2014.

Репродуктивна права, <http://zdravlje.nshc.org.rs/rprava.htm>, приступ 14.02.2014.

Фертилитет женског становништва – подаци по општинама и градовима, Републички завод за статистику, Београд, 2013.год., стр.11

Абортус, аутор Филип Лазић, <http://ipf.rs/porodicno-pravo/abortus/> приступ 10.02.2014.године

Народна скупштина Републике Србије – после Другог светског рата, аутор Боро Марјанац, <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-istorijat-posle-drugog-svetskog-rata.938.html> приступ 10.02.2014.године

Србија испред Хрватске и Босне по броју жена у Скупштини, новински чланак, <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/884338-srbija-ispred-hrvatske-i-bosne-po-broju-zena-u-skupstini> приступ 10.02.2014.године

Једнакост жена у политици биће постигнута за 150 година, новински чланак, <http://www.vijesti.me/vijesti/jednakost-zena-politici-bice-postignuta-150-godina-clanak-26068> приступ 10.02.2014.године

Монтегринa – дигитална библиотека црногорске културе, Лични субјективитет црногорске жене у XVIII, XIX и на почетку XX вијека, аутор Петар Стојановић http://www.montenegrina.net/pages/pages1/antropologija/licni_subjektivitet%20crnogorske_zene.htm, приступ 06.08.2014.

<http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebins.aspx?poglavje=4&lang=en&leto=2013>, приступ 05.01.2015.

З.Медарић, *Domestic Violence against Women in Slovenia: A Public Problem?* <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/947/1136>, стр.30, приступ 14.10.2016.

Women in Politics in Slovenia – Baseline Study – Synopsis http://www.millennia2015.org/files/files/Publications/ISC_women_politics_slovenia.pdf приступ 26.11.2014.

<http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebins.aspx?poglavje=11&lang=en&leto=2013>, приступ 05.01.2015.

http://www.stat.si/letopis/2013/11_13/11-07-13.html приступ 27.11.2014.

<http://www.sigurnomjesto.hr/rad-na-prevenciji-i-suzbijanju-nasilja/statistika/>, приступ 16.06.2014.

<http://www.pdfio.net/preview/3374146.html> приступ 06.07.2014.

<http://hrcak.srce.hr/file/47622> преузето 28.06.2014.

UN WOMEN

<http://www.unwomen.org/~media/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2014/Annual%20Report%202013-2014%20pdf.pdf> стр.14, приступ 13.08.2014.

Министерство за труд и социјална политика, закључци са састанка

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/informacija%20za%20analiza_lokalna%20samoup_rava.pdf приступ 04.11.2014., стр.4

Министерство за труд и социјална политика, закључци са састанка

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/informacija%20za%20analiza_lokalna%20samoup_rava.pdf приступ 04.11.2014., стр.10-11

Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015,

http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf, приступ 03.11.2014.

http://www.mreza.bhmladi.com/index.php?option=com_content&view=category&layout=t=blog&id=138&Itemid=269, приступ 20.06.2014.

И медији злостављу жене, <https://www.cenzolovka.rs/etika/i-mediji-zlostavljaju-zene/>, приступ 21.12.2017.године

Насиље над женама, http://www.sostelefon.org.rs/publikacije/knjiga/nasilje_nad_zenama.pdf, приступ 24.12.2017.године

Prostitution is Incompatible with Equality Between Men and Women, <http://www.trauma-and-prostitution.eu/en/2016/01/08/prostitution-is-incompatible-with-equality-between-men-and-women/#more-165> 19.03.2018. године

Social abuse, <https://www.whiteribbon.org.au/understand-domestic-violence/types-of-abuse/social-abuse/>, приступ 04.01.2018.године

Распрострањеност насиља над женама у Србији, http://www.sigurnakuca.net/nasilje_nad_zenama/nasilje_nad_zenama_u_srbiji/rasprostranjenost_nasilja_nad_zenama_u_srbiji.169.html приступ 11.01.2018.године

Жаја Б., Утјецај демографских и социолошких карактеристика на понашање насилника, Факултет за дефектологију Свеучилишта у Загребу,

file:///C:/Users/Danijela/Downloads/Bozo_Zaja_Utjecaj_demografskih_i_socioloskih.pdf

стр.253 приступ 18.01.2018.године

Према подацима Пореске управе минимална зарада у Црној Гори у првој половини 2013.године износила је 193 еура
<http://www.poreskauprava.gov.me/vijesti/122181/OBAVJES TENJE.html>, приступ 28.07.2014.

Статистички годишњак 2011.о здрављу становништва и здравственој заштити у Црној Гори, Институт за јавно здравље, Подгорица, 2013., стр.254
<http://www.ijzcg.me/wp-content/uploads/godisnjaci/IJZ%20-%20STATISTICKI%20GODISNJAK%20-%202011.pdf>, приступ 17.10.2016.

Сајт председника Владе Црне Горе, Стратегија за очување и унапређење репродуктивног и сексуалног здравља Црне Горе 2013-2020.са предлогом акционог плана 2014 – 2015. год., 2013, стр.17,
<http://www.predsjednik.gov.me/biblioteka/strategije?alphabet=cyr&pagerIndex=4>приступ 17.10.2016.

Смиљанић В., Правни сустав древног Египта, <https://www.starapovijest.eu/pravni-sustav-drevnog-egipta/>, приступ 24.12.2017.године

Лукић М., Јовановић С., *Насиље у породици: нова инкриминација*, стр.16-18,
www.womenngo.org.rs/publikacije/ приступ 17.10.2016.

Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима,
<http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/PlaviTekst.pdf>, стр.18, приступ 17.10.2016.

Посебан протокол о поступању центара за социјални рад-органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима, Београд, март 2013,
<http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/nasilje/Posebni%20protokol%20MRZSP%20nasilje%20u%20porodici.pdf> стр.3, приступ 17.10.2016.

Посебан протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу,
<http://www.zdravlje.gov.rs/downloads/Zakoni/Ostalo/ProtokolMZR SZaZastituIPostupanjeSaZenamaKoj eSuIzlozeneNasilju.pdf> стр.16, приступ 17.10.2016.

<http://www.nqdvrs.org.au/types-of-dv.html> приступ 17.10.2016.

Насиље над старијим особама – чланака, аутор Силвија Русац,
<http://hrcak.srce.hr/file/11608> претражено 23.10.2016.

http://www.gendercide.org/case_infanticide.html, претражено 23.10.2016.

www.forward.dircon.co.uk, www.fgmnetwork.org , претражено 05.05.2019.

М.Балинда, Одвратни облик кршења људских права, Данак у женској крви, <http://amika.rs/VasingtonMilanBalinda/DanakUZenskojKrvi.htm>, претражено 23.10.2016.

<http://www.euractiv.rs/ljudska-prava/5522-obrezivanje-ena-dovoljan-razlog-za-azil-u-eu.html>, претражено 23.10.2016.

Joshua J.Mark, Women in Ancient Egypt, <https://www.ancient.eu/article/623/women-in-ancient-egypt/>, приступ 24.12.2017.године

Све више жртава трговине људима – чланак, <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Sve-vishe-zrtava-trgovine-ljudima.lt.html>, претражено 23.10.2016.

Закон о раду, *Службени гласник РС*, бр.24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2012 и 75/2014

Закон о спречавању злостављања на раду, *Службени гласник РС*, бр.36/2010

Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005

Безбедност на длану, Портал о реформи сектора безбедности у Србији, <http://reforma.bezbednost.org/zastupljenost-zena-i-nacionalnih-manjina/> претражено 03.02.2014.године

Чланак – Све више писмених у Србији, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1258098/Sve+vi%C5%A1e+pismenih+u+Srbiji.html> претражено 12.02.2014.

Чланак – Превенција мобинга и врсте помоћи жртвама, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2006/1450-66370604011K.pdf> претражено 08.11.2016.

https://www.researchgate.net/profile/Nikola_Pankovic/publication/320592319_RASPAD_SRPSKE_PATRIJARHALNE_PORODICE/links/59ef49d5458515ec0c7b59b3/RASPAD-SRPSKE-PATRIJARHALNE-PORODICE, приступ 05.05.2019. године

<http://www.gay-serbia.com/teorija/2005/05-01-11-patrijarhat/index.jsp>

http://5sazvezdicom.medijskestudije.org/index.php?option=com_content&view=article&id=190:mediji-za-decu-ka-promoteri-stila-ivota&catid=43:nauni-rad&Itemid=61

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=12&dd=05&nav_category=12&nav_id=1071069 13.02.2016.

<http://rs.ejo-online.eu/etika-i-kvalitet/nasilje-u-sluzbi-senzacionalizma> 13.02.2016.

http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

<https://vktg.ru/hr/test-to-determine-the-temperament-of-57-questions-personality-questionnaire-g/>

http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Licnost%20i%20karakter.html

<http://www.scribd.com/doc/39249146/27-Psihostruktura-li%C4%8Dnosti-sklonosti-i-navike>

<http://psihoterapijsketeme.rs/2011/alkoholizam/>

<http://www.alkoholizam.com/alkoholizam1.htm>

<http://www.stopdrogama.org/projekti3.htm>

<http://www.ana.rs/forum/index.php?topic=4124.315>

<http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315>

Jeffrey J. Barrows, DO, Health Consultant on Human Trafficking for the Christian Medical Association "HIV and Prostitution: What's the Answer?" published on the Center for Bioethics Human Dignity website;

<http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315> отворено 17.04.2014.

<http://prostitution.procon.org/view.answers.php?questionID=001315>

Портал сексуална едукација младих, новински чланак, *Насиље: Пар ријечи о насиљу и ненасиљу* - <http://www.sezamweb.net/hr/nasilje/> приступ 15.10.2016.

World health Organization, *Violence against women* - <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/>, приступ: 15.10.2016.године

Дефинисање насиља и агресије у спорту - <http://savremenisport.com/teorija-sporta/naucni-i-teorijski-pristup-sportu/3/142/definisanje-nasilja-i-agresije-u-sportu> Аутор: проф. др. Иван Анастасовски, приступ 31.01.2016.

Стетоскоп, Агресија и агресивност - <http://www.stetoskop.info/Agresija-i-agresivnost-453-c20-content.htm> 25.01.2016.

Речник социјалног рада, аутор Иван Видановић -

<https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B5>, приступ 03.11.2013

Насиље против жена, аутор Исидора Јарић - http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/autonomni_zenski_centar/nasa_tela_mi/nasillje_protiv_zena.htm, приступ 14.10.2016.

Женска тијела, репродукција и друштвена стигматизација жена - [http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=inferiornost%20zena&source=web&cd=10&ved=0CGgOFjAJ&url=http%3A%2F%2Fbib.irb.hr%2Fdatoteka%2F289697.enska_tijela_reprod_ukcija_-](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=inferiornost%20zena&source=web&cd=10&ved=0CGgOFjAJ&url=http%3A%2F%2Fbib.irb.hr%2Fdatoteka%2F289697.enska_tijela_reprod_ukcija_-kruh_i_ruel.doc&ei=PjEAUdDDJITUsghp5oD4Aw&usg=AFQjCNEOw4kXsvFykGdaUepl49HzmaFSBw&cad=rja)

[kruh i ruel.doc&ei=PjEAUdDDJITUsghp5oD4Aw&usg=AFQjCNEOw4kXsvFykGdaUepl49HzmaFSBw&cad=rja](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=inferiornost%20zena&source=web&cd=10&ved=0CGgOFjAJ&url=http%3A%2F%2Fbib.irb.hr%2Fdatoteka%2F289697.enska_tijela_reprod_ukcija_-kruh_i_ruel.doc&ei=PjEAUdDDJITUsghp5oD4Aw&usg=AFQjCNEOw4kXsvFykGdaUepl49HzmaFSBw&cad=rja) приступ 14.10.2016.

[ius.bg.ac.rs/.../nasilje%20u%20porodici%20nasilje%20prema%20zenama](http://www.usb.gov.rs/.../nasilje%20u%20porodici%20nasilje%20prema%20zenama) приступ
03.11.2013.

Правни водич за жене – деца, породица – заштита од насиља http://www.sostelefon.org.rs/publikacije/Knjiga/Nasilje_nad_zenama.pdf, приступ
14.10.2016.

Насиље у породици, Распрострањеност породичног насиља у Србији - <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1299246>, приступ 25.12.2015.

Шљукић Д., Традиција и проституција, <http://pecanik.net/tradicija-i-prostitucija/>,
приступ 25.01.2018. године

<http://www.airecentre.org/data/files/bulletins/2013/3.2013.pdf> стр.32, приступ
07.10.2018. године

file:///C:/Users/Danijela/Downloads/ST_2016_4_Zilic_Jankovic.pdf приступ
31.10.2018. године

http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf

<https://beta.rs/vesti/drustvo-migranti/91497-rodno-zasnovano-nasilje-nad-migrantima-i-dalje-veliki-problem> приступ 22.10.2018. године

https://rs.boell.org/sites/default/files/feminizam_2_gesamt_v3.pdf приступ
04.12.2018. године

<https://books.google.rs/books?id=C1E0AUJ7NzIC&printsec=frontcover> приступ
04.12.2018. године, стр. 258

<https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/21062018/21062018-vijest2.html> приступ
22.03.2019. године

<https://hrcak.srce.hr/file/145736> приступ 23.03.2019. године

<http://www.atina.org.rs/sr/kako-trgovci-ljudima-seksualno-iskori%20C5%A1%C4%87avaju-%20C5%BErtve> приступ 23.03.2019. године

http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf приступ 23.03.2019. године

<http://www.minradiss.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=57934&rType=2&file=PP%20Mobing.pdf> приступ 04.02.2019. године

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4201052/> приступ 27.01.2019.
године

<https://hrcak.srce.hr/file/145736>
https://www.academia.edu/34855810/Etiologija_i_fenomenologija_nasilja_u_porodici
приступ 25.03.2019. године
<http://www.zzjzfbih.ba/wp-content/uploads/2013/09/Mobbing.pdf> приступ
04.02.2019. године
<http://www.seminarski-diplomski.co.rs/KRIMINOLOGIJA/Uloga-policije-u-prevenciji.html> приступ 28.03.2019. године
http://bolnica.org.rs/download/Prirucnik_za_MST_u_slucajevima_nasilja.pdf приступ
30.03.2019. године
<https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA%20CPZZ%20Vodic%20za%20zdravstvene%20radnike.pdf> приступ
10.01.2019. године
http://bolnica.org.rs/download/Prirucnik_za_MST_u_slucajevima_nasilja.pdf приступ
31.03.2019. године
https://drive.google.com/file/d/1hFkbhj_aJNgYmO_qJ0VDDnbiE-yU9iy/view
приступ 15.01.2019. године
http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Zastita%20zrtava%20i%20prevencija%20trgovine%20ljudima.UNGIFT_0.pdf приступ 26.03.2019. године
<http://nkrim-au.com/papers/nasilnicki-kriminalitet-zbornik-radova-2011.pdf#page=172> приступ 16.04.2019. године
<https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:15433/bdef:Content/get> приступ 25.04.2019. године

Закон о поступку прекида трудноће у здравственим установама *Службени гласник РС* бр.16/95 и 101/2005 – др.закон

Закон о заштити од насиља у обитељи, број 01-081-03-2623/2 2003.године

Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ* бр. вг. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15

Породични закон Федерације БиХ, *Службене новине Федерације БиХ* бр. 35/05, 31/14

Закон о заштити од насиља у породици, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 20/13

Кривични закон Брчко Дистрикта Босна и Херцеговина, *Службени гласник БД БиХ*, 33/13

Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 49/2003, 70/06 и 73/10

Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 102/12. Закон је ступио на снагу новембра 2012.године и заменио претходни Закон о заштити од насиља у породици из 2006.године

Закон о родној равноправности, *Службени лист РЦГ*, 46/07, 35/15

Закон о заштити од насиља у породици, *Службени лист ЦГ*, 46/2010

Кривични законик Црне Горе, *Службени лист ЦГ*, 70/2003, 13/2004, 47/2006 и *Службени лист ЦГ* 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013

Закон о родној равноправности, *Службени лист Републике Црне Горе*, 46/2007, 35/15

Закон о измени Закона о избору одборника и посланика, *Службени лист ЦГ*, 46/11

Закон о условима и поступку за прекид трудноће, *Службени лист Црне Горе*, 53/09

Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр.85/2005, 88/2005, 107/2005 и 72/2009

Породични закон, *Службени гласник РС*, бр.18/2005

Правилник о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр.56/2005

Zakon o volitvah v državni zbor *Uradni list RS*, št. [109/06](#) in [54/07](#) - odl. US)

Zakon o lokalnih volitvah *Uradni list RS*, št. [94/07](#), [45/08](#) in [83/12](#)

Zakon o preprečevanju nasilja v družini *Uradni list RS* št. 16/2008

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih - *Uradni list SRS*, št. 15/1976, 16/2004

Kazenski zakonik, *Uradni list RS*, št. 50/2012

Кривичен законик *Службен весник на Република Македонија*, број 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09,51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013

Закон за семејство *Службени Весник на Р.Македонија* бр.80/1992,9/1996, 38/2004, 33/2006 и 84/2008,

Закон на избор на пратеници во собранието на Република Македонија *Службен Весник* бр.24,Законот за локална самоуправа, *Службени весник* бр.5

Закон о равноправности сполова *Службени гласник БиХ* 16/03, 102/09

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Данијела Тошић рођена је 16.02.1985. године у Нишу. Завршила је Основну школу „Вук Караџић“ у Дољевцу и средњу економску школу у Нишу. Правни факултет Универзитета у Нишу уписала је 2004. године, а завршила 2009. године са просечном оценом 8,68. Докторске академске студије права на Правном факултету Универзитета у Нишу уписала је 2009. године. Новембра 2009. године почела је да ради у Предшколској установи „Лане“ у Дољевцу, као секретар установе, где и данас ради.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА

која је одбрањена на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 10.05.2019.

Потпис аутора дисертације:

Данијела М. Тошић

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ПШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације:

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истоветан штампаном облику.

У Нишу, 10.05.2019.

Потпис аутора дисертације:

Данијела М. Тошић

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ ПАСИЉА НАД ЖЕНАМА

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унесу у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, 12.05.2019.

Потпис аутора дисертације:

Данијела М. Тошић